

مطالع الانوار
تلخیص تاریخ نبیل زرندی

ترجمة وتلخیص
عبدالحمید اشراق خاوری

ص ۱

فصل اول

شیخ احمد احسائی

در هنگامی که آفتاب حقیقت اسلامیّه بواسطه نادانی و تعصب و فساد پیروانی که بفرق مختلفه منقسم و با هم بجدال مشغول بودند پنهان و مخفی گشت کوکب درخشنده هدایت شیخ احمد احسائی از افق شرق طالع گردید. آن بزرگوار چون ضعف اسلام را که بواسطه رؤسای دین حاصل شده بود مشاهده فرمود روحش پژمرده و مندهش گردید و از مشاهده فساد و بیخبری و جدال و شروری که بین شیعیان ظاهر شده بود بی اندازه ملول گشت. چون قلب شیخ بزرگوار بنور الهی روشن بود در قبال ارباب فساد بمقاومت قیام نمود و همت گماشت که فرقه شیعه را از خواب غفلت بیدار سازد و برای ظهور موعود مقدّس که در آخر الزّمان ظاهر خواهد شد تهیّه طریق فرماید تا آن موعود جلیل وحده ظلّمت جهل و نادانی را که بر پیروان اسلام احاطه کرده پس از ظهورش محو و نابود کند. از این جهت به هدایت نور باطنی و قدرت الهی بتشریح آیات مشکله و شرح بشاراتی که درباره ظهور مظهر عظیم بود قیام کرد. از بشارت مذکوره در کتب اسلامیّه برای او این مطلب محقق بود که جز در پرتو ظهور جدید و انوار مظهر موعود اصلاح مفاصد و ازاله ظلّمت جهل و نادانی از بین مردم صورت نخواهد گرفت لذا با نهایت انقطاع در اوائل قرن سیزدهم هجری که چهل سال از عمرش گذشته بود باجرای منظور قیام نمود و بنجف و کربلا مسافرت فرمود از موطن خویش که در جنوب خلیج فارس و یکی از جزایر بحرین بود هجرت کرد و اهل و عشیره

خویش را در آنجا گذاشت.

چون بنجف و کربلا رسید بر افکار و آراء و مشارب علمای اسلام

ص ۲

مطلع گردید شهرتی عجیب در آن سامان برای او حاصل شد و در جرگه کبار مجتهدین محسوب گشت. هر دانشمندی که بملاقات شیخ میرفت باحاطه علمی آن بزرگوار و اطلاع حضرتش بر اسرار الهی و قوت او در تأویل متشابهات و حلّ معضلات اعتراف میکرد. متدرّجاً عدّه بسیاری شاگردی او را اختیار کردند و در محضرش باستفاضه مشغول شدند. شهرت شیخ بحدی رسید که طبقات مختلفه را از عظمت خود برعب و ترس مبتلا ساخت پیروان تصوّف و ارباب فلسفه بر او حسد میبردند و از علم و دانش او غبطه میخوردند. هر چه احترام شیخ زیادتر میشد بر خضوع و فروتنی او میافزود و اعتنائی بمدح و تمجید کسی نمی نمود. از تعلق مردم بجاه و جلال ظاهری متعجّب بود و از علاقه ای که بمنصب و مقام داشتند شگفتی می نمود.

پس از چندی از عتبات عالیات قصد مسافرت ایران نمود علت اصلیّه توجه خود را بایران از همراهان و یاران خویش مخفی داشت و در ظاهر چنین وانمود کرد که بقصد زیارت حضرت امام رضا علیه السّلام عازم مشهد

ص ۳

مقدّس است ولی در حقیقت بسر منزل معشوق میشتافت از راه خلیج فارس عازم شیراز گردید یعنی سرزمینی که گنج خداوندی در آن پنهان و پس از چندی مقدّر شده بود که از آن دیار ندای مظهر پروردگار بلند شود و خلق را بامر جدید دعوت کند. در شیراز به مسجد جمعه که از حیث هیئت و شکل بخانه کعبه شباهت داشت میرفت و چون وارد آن مسجد میشد میگفت " راستی خانه خدا را علاماتی مخصوصه است که جز صاحب نظران بدان پی نبرند من معتقدم کسی که این مسجد را ساخته ملهّم بوده است بقدری در وصف شیراز سخن سرائی کرد که سامعین متعجّب می شدند هر

چند مسجد را بچشم خود میدیدند ولی چون از حقیقت امر بیخبر بودند از گفتار شیخ و آنهمه تعریف و تمجید او عجب میکردند. شیخ بآنها میفرمود تعجب نکنید بزودی سرسخنان من برای شما ظاهر خواهد شد. بعضی از شما آن روز را خواهید دید و بلقay دوره‌ای که انبیای قبل آرزوی آنرا داشتند و بمقصود نرسیدند مشرف خواهید شد. دانشمندان چون بجلالت مقام شیخ معترف بودند نفهمیدن کلمات او را از قصور ادراک خویش میدانستند.

شیخ پس از چندی بجانب یزد عزیمت فرمود و مدتی در آن بلده توقف نمود، بنشر حقائق لازمه پرداخت و بیشتر از مؤلفات خویش را در آن شهر تألیف نمود. شهرت شیخ و آوازه علم و دانش او بگوش سلطان ایران فتح علیشاه رسید نامه‌ای بخط خویش نگاشت و از طهران بیزد بحضور شیخ احمد فرستاد. محتویات آن نامه مسائلی بود مشکل که شاه از هر کس پرسیده بود جواب مقنعی نشنیده بود از شیخ تقاضا کرد که آن مشکلات را جوابی مشروح مرقوم دارد و برای شاه ارسال نماید. شیخ احمد رساله سلطانیه را بنگاشت و جواب معضلات شاه را در آن رساله مندرج ساخت و بحضور سلطان فرستاد. شاه ایران از عبارات دلپذیر و معارف عالیه که

ص ۴

در آن رساله مندرج بود بی‌نهایت مسرور گردید نامه دیگری برای شیخ فرستاد و از وی درخواست نمود که بیایتخت ایران عزیمت فرماید. شیخ جواب دادند که من از عتبات بایران برای زیارت حضرت رضا علیه السلام در خراسان آمده‌ام از سلطان رجاء دارم که مرا از این موهبت ممنوع نسازد پس از زیارت خراسان انشاء الله امیدوارم که بطهران سفر کنم و شرافتی را که سلطان بمن اختصاص داده است بنحو کمال دریابم.

شیخ در یزد به تبشیر نفوس مشغول بود از جمله نفوسی که با راز شیخ همدم گشت و مقصود واقعی او را از بیاناتش فهمید مردی با تقوی و خداترس بود که حاجی عبد الوهاب نام داشت. هر روز با شخص دیگری که بعلم و دانش مشهور و به عبد الخالق یزدی موسوم بود بحضور شیخ مشرف

میشد اغلب اتفاق میافتاد که شیخ احمد میخواست مطالبی را بتنهائی به عبد الوهّاب بفرماید از این جهت عذر عبد الخالق را میخواست و از او طلب مینمود که او را با عبد الوهّاب تنها بگذارد. این رفتار بر عبد الخالق که خود را دانشمند و صاحب نفوذ میدانست گران می آمد. پس از آنکه شیخ از یزد مسافرت فرمود عبد الوهّاب از مردم کناره گرفت و بساط معاشرت را فرو پیچید مردم گمان کردند که عبد الوهّاب ترک دنیا گفته و در سلک اهل تصوّف داخل شده چند تن از رؤسای طرق مختلفه تصوّف از قبیل نعمت الّهی و ذهبی بمخالفت او قیام کردند و چنان پنداشتند که عبد الوهّاب را خیال چنان است که طریقه ای ایجاد کند و ریاستی برای خود برقرار نماید. عبد الوهّاب که در بین مردم بصوفی معروف بود بهیچ یک از طرق تصوّف و ادّعی متصوّفین اعتنائی نداشت از مخالفت رؤسای طریق نترسید و از معاشرتشان کناره گیری اختیار کرد با کسی همدم و همراز نبود مگر حاجی حسن نامی از اهل نائین که با او طریق مصادقت سپرده و اسراری را که از شیخ احمد احسائی فرا گرفته بود برای حاجی حسن

ص ۵

(فقط تصویر میباشد)

ص ۶

شرح داد. بعد از وفات عبد الوهّاب حاجی حسن در سبیل او سالک شد و اگر شخص مستعدی را می یافت او را بقرب ظهور موعود بشارت میداد. در شهرکاشان مردی نود ساله را موسوم به میرزا محمود که از اهل قمصرکاشان بود ملاقات کردم مشاراً الیه این قضیه را برای من حکایت کرد .

" در ایام صباوت که در کاشان بسر میبردم اغلب می شنیدم که شخصی در شهر نائین مردم را بقرب ظهور موعود بشارت میدهد و هر که با او ملاقات میکند خواه از دانشمندان باشد یا از ارباب مناصب و یا از از عوام از گفته های او متأثر شده پشت پا بدنیا میزند. پس از چندی در

صدد برآمدم که این مسئله را شخصاً تحقیق نمایم. بدون آنکه به برادران خود اطلاع بدهم بنائین سفر کرده حاجی حسن را ملاقات نمودم و آنچه را درباره او شنیده بودم رسیدگی کرده بشارت قرب ظهور موعود را بگوش خود از او شنیدم. مشاراً الیه گفتار مؤثری داشت که حکایت از نورانیت قلب و اشتعال روح او می نمود. یک روز بعد از ادای نماز صبح حاجی حسن بمن فرمود عنقریب زمین بهشت برین خواهد شد و ایران کعبه مقصود عالمیان خواهد گردید روز دیگر هنگام فجر او را دیدم که بسجده افتاده و جمله الله اکبر را مکرر بر زبان میراند. پس از چندی بجانب من متوجه شده و فرمود میرزا محمود آن وجود مقدسی که مژده ظهور او را بتو دادم الساعه متولد شد این همان بزرگواری است که عالم را بانوار خویش روشن خواهد ساخت. براستی بتو میگویم عنقریب بچشم خود آن ایام را خواهی دید میرزا محمود میگفت این کلمات که حاجی حسن بمن گفت در ذهن من باقی بود و دائماً متذکر بودم تا پس از چندی ندای موعود در سال شصت بگوش من رسید. متأسفانه در آن ایام چون در بستر مرض افتاده بودم نمیتوانستم خود را بشیراز برسانم و بلقay موعود مشرف شوم در

ص ۷

اوقاتی هم که سیّد باب بشهرکاشان ورود فرمودند و سه شب در منزل حاجی میرزا جانی مهمان بودند من آگاه نشدم و از تشرّف بحضورش محروم ماندم. بعدها از مؤمنین بامر حضرت باب تاریخ تولّد آن حضرت را سؤال کردم گفتند حضرت باب در اوّل محرم سال ۱۲۳۵ هجری متولد گردیده. من این تاریخ را با تاریخی که برای تولّد موعود حاجی حسن نائینی بمن فرموده بود مختلف یافتم زیرا آنروز که حاجی حسن مژده تولّد موعود را داد روز دوّم محرم ۱۲۳۳ هجری بود و بین آن تاریخ و تاریخ تولّد باب دو سال اختلاف بود. این مطلب بر حیرت و سرگردانی من افزود. پس از مدّتی با حاجی میرزا کمال الدین نراقی ملاقات نمودم مشاراً الیه مژده ظهور حضرت بهاءالله را بمن داد و گفت که آن حضرت در بغداد اقامت دارند و چند فقره از کلمات مکتونه فارسی و عربی و بعضی ابیات از قصیده ورقائیه

را که از آثار حضرت بهاءالله است برای من خواند. این کلمات مبارکه در اعماق روح من اثری شدید نمود و از جمله فقراتی که خواند هنوز این دو فقره در نظر من هست: "یا ابن الوجود فؤادک منزلی قدسه لتزولی و روحک منظری طهره لظهوری." و "اگر مرا خواهی جز مرا مخواه و اگر اراده جمالم داری چشم از عالمیان بریند زیرا که اراده من و غیر من چون آب و آتش در یک دل و قلب نگنجد." من از حاجی کمال تاریخ تولد حضرت بهاءالله را جويا شدم فرمود تولد آن وجود مبارک در فجر روز دوم محرم سال ۱۲۳۳ هجری است. چون این را شنیدم بیاد بیانات حاجی حسن نائینی افتادم که در چند سال قبل در چنین روزی مژده تولد موعود عالمیان را بمن داد. فوراً بسجده افتادم و گفتم خدایا سپاس ترا که یوم موعود را بمن بشارت دادی و باین فیض و موهبت عظمی مرا مخصّص داشتی دیگر در دنیا کاری ندارم اگر اجل من فرا رسد حاضریم با نهایت اطمینان جان بسپارم. میرزا محمود در همان سال وفات کرد و آن سال ۱۲۷۴ هجری بود.

ص ۸

این داستان که از میرزا محمود شنیدم و داستانهای دیگری که از این قبیل سایرین میگفتند دلیل بر عرفان کامل شیخ احمد احسائی و تأثیر شدید بیانات او در قلوب شاگردان مقرب او است. در ایامیکه شیخ احمد احسائی مهیای مسافرت از شهر یزد بود نفس مقدّس روحانی و مهبط نور الهی سید کاظم رشتی از گیلان بمحضر شیخ احمد احسائی شتافت و در جرگه شاگردان او در آمد. در اول وهله چون شیخ او را دید فرمود خوش آمدی مدتها است منتظر تو بودم تا مرا از ملالت این گروه نادان برهانی. من از بی مبالاتی و بد کرداری این مردم به تنگ آمده‌ام. و بعد این آیه (قرآن ۷۲:۳۳) را تلاوت فرمود "إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَ حَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا".

آثار نجابت و علامت قوت روح از دوره صباوت در شخص سید کاظم رشتی ظاهر و آشکار بود. بر همگنان تفوق داشت در یازده سالگی تمام

قرآن را از اول تا آخر از حفظ میخواند در سن چهارده احادیث و ادعیه بسیار حفظ کرده بود در هیجده سالگی بر آیه الكرسی قرآن تفسیری نگاشت که دانشمندان زمان را متحیر و متعجب ساخت کوچک و بزرگ چون بحضور او میرفتند از اخلاق نیکو و تواضع و تقوای او بی اندازه متأثر می گشتند .

در سال ۱۲۳۱ هجری که سن سید کاظم به ۲۲ سال رسیده بود اقوام و خویشان خود را ترک گفته از گیلان عازم محضر شیخ احسائی که مردم را بقرب ظهور الهی مژده میداد گردید.

پس از چند هفته که در محضر شیخ بسر برد شیخ باو فرمود :

" در خانه خود بنشین و بمحضر من میا هر یک از شاگردان من که مسئله مشکلی دارند باید بخدمت تو بشتابند و حلّ مشکل خویش را از تو

ص ۹

جویا شوند زیرا خداوند بفضل و موهبت خود قوه ای بتو عطا فرموده که میتوانی مشکلات آنان را بگشائی و سبب اطمینان قلوب شوی بقوه بیان خود دین جدّت حضرت رسول الله (ص) را که بواسطه اهمال نفوس پژمرده و افسرده شده حیات تازه مبذول داری ."

این بیانات را که شیخ بسید کاظم فرمود چون برخی از تلامید شنیدند آتش حسد در سینه آنها زبانه کشید مخصوصاً ملاً محمد ممقانی و ملاً عبد الخالق یزدی بیش از سایرین بسید حسد بردند ولی شیخ احمد شخصاً بدرجه ای نسبت بسید کاظم احترام روا میداشت که معاندین و حاسدین مجبور بودند بسید احترام کنند مخصوصاً که او را در علم و حکمت بر خود و سایرین مقدم میدیدند.

چون شیخ احمد احسائی شاگردان خود را بسید کاظم رشتی سپرد از یزد بخراسان عزیمت فرمود در شهر مشهد مدتی توقف نمود و اغلب در جهات مجاوره قبر حضرت رضا علیه السلام بسر میبرد و مردم را با تعالیم خویش آشنا میکرد. مشکلات نفوس را حلّ مینمود و بشارت ظهور را بمردم میداد و چون میدانست روز ولادت موعود عظیم نزدیک است و

چیزی نمانده که مفاد احادیث مرویه راجع بظهور موعود تحقق یابد و نور الهی از نور مازندران بر عالم پرتو افکن شود و سرحدیث " سترون ربکم كما ترون القمر ليلة اربعة عشر وستنكرونه " و همچنین حدیث " ان من اشرط الساعة ان تلد الامة ربها " واضح و عیان گردد لذا قلباً متوجه باقلیم نور بود و از خراسان با چند تن از شاگردان و مصاحبت سید کاظم رشتی بجانب طهران عزیمت فرمود.

چون بپایتخت نزدیک شد جمیع اعیان و ارباب مناصب عالیہ بامر شاه ایران از طهران خارج شده شیخ را استقبال شایانی نمودند سلطان ایران شیخ و همراهانش را ضیافت نمود و پذیرائی شاهانه کرد و شخصاً

ص ۱۰

بملاقات شیخ رفت و او را فخرا مت و زینت رعیت نامید.

در آن ایام در میان عائله شریفه ای که اهل نور بودند در طهران مولود مسعودی قدم بعرضه شهود نهاد. این مولود جلیل حضرت بهاء الله بود. پدر بزرگوارش میرزا عباس نوری معروف بمیرزا بزرگ میباشد که در ایران وزیر مشهوری بود. حضرت بهاء الله در فجر روز دوم محرم سال ۱۲۳۳ هجری متولد شدند. اهمیت این ساعت تولد از نظر اهل جهان پنهان بود زیرا در این ساعت کسی بوجود آمد که از خوان احسان خویش نعمتی فراوان بجهانیان مبذول داشت تنها شیخ احمد از این رمز بزرگ باخبر

ص ۱۱

بود و میخواست بقیه عمر خود را در طهران که موطن این موعود الهی است بگذراند لکن مجبور شد که امر الهی را تسلیم شود و شهر محبوب خویش را وداع گوید لذا از طهران بکرمانشاه سفر نمود. حاکم کرمانشاه محمد علی میرزا بزرگترین پسران فتحعلیشاه بود که در نزد شاه تقریبی تمام داشت و شاه او را بسیار دوست می داشت. شاهزاده پس از ورود شیخ بکرمانشاه از پدر خویش شاه ایران درخواست نمود که اجازه فرماید تا خود او در کرمانشاه شخصاً بخدمت شیخ قیام نماید شاه با اجازه داد.

شیخ چنانچه گفتیم طهران را وداع گفت و زمام امور خویش را به تقدیر الهی سپرد قبل از خروج از طهران بدرگاه ایزد منان مناجات کرد تا حق منبع آن مولود جدید را محافظت فرماید و آن گنج الهی را مبارک سازد. هموطنانش را در ساحت جلالش خاضع کند و بعظمتش معترف سازد تا بخدمت امرش پردازند.

باری چون شیخ بکرمانشاه ورود فرمود از میان شاگردان خویش جمعی را انتخاب کرد و بآنها تأکید نمود که خود را برای نصرت امر جدید آماده سازند در بیشتر از مؤلفات خویش مخصوصاً در کتاب شرح الزیارة به تعبیراتی عالیه و گفتاری ممتاز مناقب ائمه اطهار را مندرج ساخت و اخبار و احادیثی را که راجع بظهور موعود از ائمه اطهار علیهم السلام وارد شده بود در مؤلفات خود ذکر کرد. شیخ اغلب اسم حسین را بر زبان میراند و نام علی را نیز مکرر می فرمود. مقصودش از حسین، حسین شهید نبود بلکه مولود جدید بود. و مقصودش از علی مبشر آن ظهور فرید. در جواب سؤالاتی که از او مینمودند اغلب بظهور علامات روز موعود اشارت میکرد و میفرمود که ظهور علامات ناچار مبشر قرب ظهور موعود است. شیخ پسری داشت موسوم به شیخ علی که در سال تولد حضرت باب پسر شیخ وفات کرد شاگردان بر وفات آن پسر تأسف میخوردند.

ص ۱۲

شیخ بآنها می فرمود از فوت پسر من محزون نشوید زیرا من او را در راه علی که همه شما منتظر ظهور او هستید فداء ساختم. من فرزندم را برای همین مقصود پرورش دادم.

حضرت باب نام مبارکش سید علی محمد و در اول محرم ۱۲۳۵ هجری در شیراز متولد شد. خانواده ای که این بزرگوار از آن ظاهر گشت از اولاد رسول و خاندان نبوت بودند. در بین عموم بنجابت و اصالت مشهور و معروف. پدر حضرت باب سید محمد رضا از اولاد رسول و مادر آن حضرت نیز از خانواده نبوت و دارای شرافت و نجابت بودند. از حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام روایت شده که می فرمود:

"أنا أصغر من ربي بستين" سرّ این حدیث از همه مستور بود. چون حضرت باب متولد گردید اهل عرفان که پس از اظهار امرش به نصرت او قیام نمودند به سرّ حدیث مزبور پی بردند و دانستند که مقصود چیست زیرا حضرت اعلی دو سال از حضرت بهاء الله کوچکتر بودند. حضرت باب در اولین کتاب که بزرگترین آثار آن حضرت بشمار است راجع بحضرت بهاء الله چنین فرمود: "یا بقیة الله قد فدیته بکلی لک و رضیت السب فی سبیلک و ما تمنیت إلا القتل فی محبتک و کفی بالله معتصماً قديماً و کفی بالله شاهداً و وکیلاً".

در اوقات توقف شیخ در کرمانشاه شاهزاده محمد علی میرزا با نهایت خضوع بخدمت شیخ پرداخت. روزی شیخ درباره او فرمود من محمد علی را پسر خود می‌شمارم اگر چه از نسل فتحعلی است. نفوس بسیار و شاگردان زیاد در محضر شیخ حاضر میشدند و از درس او استفاده میکردند ولی شیخ جز به سید کاظم بدیگران نظر خاصی نداشت و او را از بین جمیع انتخاب کرده بود تا پس از دوران حیات شیخ قائم مقام او شود و مقاصد او را انجام دهد.

ص ۱۳

روزی یکی از حضار از شیخ پرسید در احادیث مذکور است که چون حضرت موعود ظاهر شود بکلمه ای تکلم مینماید که نقبای ارض و سیصد و سیزده نفر از بزرگان که در خدمت او هستند از شنیدن آن کلمه فرار خواهند کرد آن کلمه کدام است. شیخ فرمود گفتاری را که نقبای ارض طاقت شنیدن ندارند تو چگونه جرأت کردی که از آن کلمه پرسیدی طالب محال مباش زیرا این مطلب نگفتنی است و این راز نهفتنی استغفار کن و این پرسش را تکرار منما. سائل مغرور سؤال را تکرار کرد و بالحال و اصرار تمنای جواب نمود آخر کار شیخ باو فرمود اگر در آن روز باشی و بتو بگویند که دست از ولایت علی بردار چه خواهی کرد. سائل مزبور فریاد بر آورد خدا آن روز را نیاورد چنین چیزی هرگز ممکن نیست چطور میشود باور کرد که از لسان حضرت موعود امثال این کلمات صادر شود. شیخ

سائل مزبور را باین عبارت امتحان کرد و نقض ایمان او آشکار شد زیرا آن بیچاره نمیدانست حضرت موعود دارای قدرت و اختیاری است که هیچ کس نباید در مقابل او بمعارضه قیام و بمناقشه اقدام کند زیرا آن بزرگوار مظهر یفعل ما یشاء و یحکم ما یرید است. هر کس با او مجادله کند از فضل الهی محروم و در زمره غافلین محسوب است و لکن هیچ یک از شاگردان شیخ احمد بمقصود اصلی او از جوابی که بسائل داد پی نبردند و جز عدهٔ قلیل با آن راز همدم نشدند.

چون شاهزاده محمد علی میرزا وفات کرد شیخ بکر بلا عزیمت نمود. توقف او در کرمانشاه بنا بدرخواست شاهزاده بطول انجامیده بود. شیخ در کربلا هر چند دور ضریح حضرت سید الشهداء امام حسین علیه السلام طواف میکرد ولی معنی طائف حول حسین حقیقی موعود بود که در هنگام مناجات و دعا قلب و فؤادش را بآن بزرگوار متوجه مینمود. در کربلا جمع بسیاری از علماء بملاقات او میآمدند و بیشتر بر شهرت او حسد میبردند.

ص ۱۴

برخی همت گماشتند که خود را در ردیف او قرار دهند و مقام شیخ را حقیر و پست سازند لکن هر چه کوشش کردند بمقصود نرسیدند. پس از چندی شیخ بعزم زیارت مکه و مدینه مسافرت اختیار کرد. پیش از آنکه از کربلا خارج شود سید کاظم را جانشین خویش مقرر داشت و با اسرار خویش همدم و همراز ساخت و او را بهدایت نفوس و راهنمایی قلوب مستعدّه و طالبین سفارش کرد. سید کاظم میخواست که با شیخ تا نجف همراه باشد ولی شیخ اجازه نفرمودند و در هنگام وداع با او گفتند: "وقت را بیهوده از دست مده. هر ساعتی را غنیمت بدان و کمر همت را محکم بر بند و شب و روز کوشش کن تا پرده هائی که جلو چشم مردم را گرفته است از بین برداری. براستی میگویم ساعت نزدیک است همان ساعتی که من از خدا درخواست کردم که در آن وقت نباشم عنقریب خواهد رسید. من خواستم که نباشم زیرا امتحانات الهی در آن ساعت بسیار عظیم است از خدا خواهم که ترا از محنت و خوف آن روز مهیب نجات بخشد

زیرا ماها نمیتوانیم شدت آن روز را تحمل کنیم. اشخاص دیگری برای آن روز معین شده‌اند. آنها نفوسی هستند که قلوبشان از توجه بشئون این دنیا پاک و منزّه است خداوند توانا آنها را کمک میکند و مدد میبخشد".

شیخ پس از اتمام این گفتار سید را وداع گفت و باو سفارش کرد که در مقابل مشکلات و مشقات استقامت کند. سپس او را بخدا سپرد.

سید کاظم در کربلا بنشر تعالیم شیخ پرداخت و از آن شدیداً دفاع کرد. اگر کسی سؤال مینمود جوابی میداد که محیر عقول بود. از این جهت حسد پیشگان نادان بمعارضه او پرداختند و آشکارا میگفتند ما چهل سال بدون هیچگونه معارضه تعالیم شیخ را قبول کردیم و تحمل نمودیم اینک سید مانند شیخ مدعی مقامی است دیگر پس از این ما را طاقت تحمل نمانده و قدرت شنیدن این گونه تعالیم را نداریم که سید میگوید قیامت

ص ۱۵

جسمانی موهوم است معراج جسمانی حقیقت ندارد علامات یوم ظهور بر حسب ظاهر نیست و از جمله استعاره است تمام این عقیده‌ها مخالف قواعد اسلام است هر که بنشر این تعالیم پردازد بدعت گمراه کننده را منتشر ساخته. از اینگونه سخنان بسیار میگفتند لکن سید اعتنائی بمخالفت و سخنان آنان نداشت و انکار آنان بر اصرار و استقامت سید میافزود. آخر کار سید نامه‌ای بشیخ نوشت و از جفای مخالفین شرحی در آن مندرج ساخت. از جمله نگاشته بود تا کی باید تحمل جهل و تعصب این قوم عنود را نمود زمان ظهور و میعاد موعود کی خواهد بود تا من از شر اعداء خلاص شوم. شیخ در جواب او نوشت توکل بخدا کن و از ظلم مخالفین محزون مباش. عنقریب خداوند سر این امر را آشکار کند و پرده از چهره مقصود براندازد. بیش از این چیزی نمیگویم و وقتی معین نمیکنم. و این آیه را نیز در ضمن این جواب نوشت:

"وَسْتَعلمنَّ نَبأه بعد حينٍ" (قرآن: ۳۸-۸۸) و "لا تسئلوا عن اشیاء ان تبدلکم تسئوکم" (قرآن: ۵-۱۰۱) جواب شیخ خاطر سید را مطمئن داشت و در مقابل معاندین بر استقامتش بیفزود.

وفات شیخ احمد احسائی در سال ۱۲۴۲ هجری اتّفاق افتاد. مدّت عمرش هشتاد و یک سال بود قبرش در مدینه منوره در قبرستان بقیع پشت دیوار مرقد حضرت رسول علیه السّلام است.

ص ۱۶

فصل دوّم

سیّد کاظم رشتی

خبر وفات شیخ احمد احسائی باعث اندوه شدید سیّد کاظم گردید. از طرفی دشمنان با نهایت شدّت متهاجم شده بمخالفت سیّد قیام نمودند و باستهزاء و توهین وی پرداختند. سیّد ابراهیم قزوینی که از علمای شیعه بود مردم را بمخالفت سیّد تحریک میکرد و نفوسی را واداشت تا بقتل سیّد کاظم اقدام نمایند. با وجود این سیّد کاظم از انجام وصایای استاد خویش باز نماند و چنین اندیشید که اگر یکی دو نفر از علمای بزرگ ایران را با خود مساعد سازد از معاندت اعداء محفوظ خواهد ماند. از جمله در نظر گرفت که حاجی سیّد محمّد باقر رشتی را که در اصفهان اقامت داشت و نافذ القول بود چون با تعالیم شیخ آشنا بود با خویش همراه کند. برای این منظور در صدد برآمد که از میان شاگردان خود شخصی را انتخاب کند و باصفهان نزد سیّد بفرستد. روزی بشاگردان خود فرمود آیا در میان شما کسی هست که با نهایت انقطاع باصفهان سفر کند و پیام مرا بسیّد محمّد باقر رشتی برساند و با او از طرف من بگوید با آنکه در دوره شیخ احمد با او همراه بودی و پیروانش را از شرّ دشمنان محافظه مینمودی چه شد که پس از وفات شیخ دست از مساعدت برداشتی و شاگردان شیخ را اسیر چنگال دشمنان گذاشتی. هر یک از شما که قبول این سفر مینماید باید بخداوند متعال توکل کند و اگر عالم مزبور مشکلی داشته باشد یا برخی مبهمات سبب عدم مساعدت او گردیده مشکلاتش را حلّ نماید و او را وادار کند که بصحّت تعالیم شیخ اقرار کتبی کند و ابراز مساعدت نماید پس از حصول مقصود از اصفهان بمشهد سفر کند و با

میرزا عسکری که بزرگترین دانشمندان آنسامان است بهمین رویه رفتار نماید و بجلب مساعدت او هم پردازد و پس از حصول مراد مراجعت کند. از میان شاگردان سید کاظم جز میرزا محیط کرمانی کسی حاضر نشد که این مأموریت مهمه را بعهده بگیرد. سید کاظم باو فرمود " این دم شیر است ببازی مگیر " و چون سایر شاگردان برای این منظور حاضر نشدند سید کاظم بملاً حسین بشروئی روی آورده فرمودند انجام این مهم منوط بقیام و اقدام تو است عازم سفر باش و یقین بدان که خداوند منان تو را یاری خواهد کرد و با توفیق همراه و رفیق خواهی بود.

ملاً حسین چون این بشنید با نهایت سرور دامن سید ببوسید و قبول مأموریت کرده با انقطاع کامل بجانب اصفهان سفر نمود بمحض ورود در شهر بدون اینکه اندک آسایشی کند و گرد سفر از خویش دور نماید یکسر بمجلس درس عالم اصفهان شتافت.

شاگردان سید محمد باقر که بالباسهای آراسته در محضر سید نشسته بودند چون ملاً حسین را با لباسی ژنده و فرسوده مشاهده کردند باو اعتنائی نمودند. ملاً حسین بدون اینکه بآنها اعتنائی بکند از میان صفوف شاگردان ردّ شده روبروی سید نشست و با کمال شجاعت با سید بمکالمه پرداخت و باو فرمود ای عالم جلیل بسخنان من گوش فرا دار اگر آنچه را میگویم بشنوی و مطابق آن عمل نمائی دین مقدّس رسول الله را نصرت کرده ای و اگر آنچه را میگویم اهمّیت ندهی و مجری نسازی ضرر بدیانت مقدّس اسلام وارد خواهی ساخت ملاً حسین با کمال شجاعت بدون اینکه از کسی ترس داشته باشد بهمین منوال کلام خویش را ادامه میداد. سید متعجب و حیران گردید فوراً درس خود را تعطیل کرد و بدون اینکه بشاگردان توجّهی کند به بیانات ملاً حسین گوش فرا داشت. کلمات آن مسافر غریب را یکا یک دقت میکرد. شاگردان سید که از جسارت این مسافر تازه وارد دچار

حیرت شده بودند به زجر و اذیت وی شروع کردند و سخنان او را حمل بر

سفاهت نمودند. ملاً حسین با نهایت ادب خطای آنها را اثبات نمود و بر رفتار جاهلانه و غرور آمیز آنان خرده گرفت سید رشتی از شجاعت این مسافر مسرور گشت شاگردان را بسکوت امر فرمود و بجوان مسافر گفت تا مأموریت خویش را انجام دهد.

ملاً حسین بیانات سید کاظم رشتی را برای او نقل کرد. سید گفت من در اول تعالیم شیخ احمد و سید کاظم را مطابق تعالیم دیانت اسلام میپنداشتم در این اواخر در گفتار شیخ و سید بمطالبتی برخوردم که عقیده سابقه مرا متزلزل ساخت. بهتر آن دیدم که سکوت اختیار کنم و از مدح و ذم و مساعدت و مخالفت برکنار باشم. ملاً حسین گفت که از سکوت شما متأسفم زیرا این سکوت شما را از اعلاء کلمة الله باز خواهد داشت رجاء دارم مطالبی را که در کلام شیخ و سید موجب کناره گیری شما شده است بیان کنید تا من تفسیر آنرا برای شما بگویم و مبهمات را شرح و تفصیل دهم. سید که از وقار و اطمینان این جوان بحیرت افتاده بود باو گفت ممکن است این موضوع را بوقت دیگر موکول نمائی تا من و تو باهم بدون وجود ثالث بمکالمه پردازیم و شکوک خویش را اظهار کنم. ملاً حسین تأخیر را جایز ندانست و از سید درخواست کرد که وقت را از دست ندهد و بمذاکره مشغول شوند.

شجاعت ملاً حسین و آثار صداقت و نجابتی که از سیمایش آشکار بود سید را بحدی متأثر ساخت که اشکش جاری شد. فرستاد تا کتب شیخ و سید کاظم را آوردند و موارد اشکالات خود را تعیین کرد. ملاً حسین یکا یک را جوابهای محکم و متین داد این محاوره امتداد داشت تا وقتی که صدای مؤذن بلند شد و باقامه صلوة دعوت میکرد. روز دوم باز مجلس محاوره گرم شد سید و شاگردانش جمیعاً ساکت و بیانات ملاً حسین را که

ص ۱۹

در نهایت فصاحت ادا میشد گوش میدادند متانت دلائل و حلاوت عبارات ملاً حسین در حاضرین اثری عجیب کرد. سید قانع شد و وعده داد که روز دیگر درباره علو مقام شیخ و سید کاظم مطالبی بنویسد. مطابق وعده سید

رسالة مفصلة در فضائل شیخ احمد و سید کاظم بنگاشت و مخالفت با آنرا مخالفت با دیانت اسلام معرفی کرد در ضمن از علم و اخلاق ملا حسین تمجید بسیار نمود و بجلالت و بزرگواری سید کاظم اقرار کرد. از رفتار سابق خویش معذرت خواست و صریحاً نگاشت که در آینده بتدارک مافات خواهد پرداخت. چون نامه پایان رسید در محضر شاگردان آنچه را نوشته بود قرائت نمود سپس نامه گشاده را بملا حسین داد و باو گفت این فتوای من است بهر شخصی از خاص و عام که میخواهی این نامه مرا نشان بده تا همه بدانند که مراتب اخلاص من نسبت بسید کاظم رشتی تا چه درجه است. ملا حسین اجازه انصراف خواست و از محضر سید بیرون رفت. سید یکی از خاصان خود را گفت که در پی ملا حسین روان شود و از منزل و مأوای او اطلاع حاصل کند. شخص مزبور ملا حسین را از دور تعقیب مینمود تا آنکه دید بمدرسه داخل شد و بیکی از حجره های آن وارد گردید. فرش آن حجره عبارت از حصیر پاره بود. ملا حسین پس از نماز و دعا بدرگاه خدا خود را بعای خویش پیچیده و خوابید. شخص مأمور مراتب را بسید معروض داشت روز دیگر سید مبلغ صد تومان برای ملا حسین فرستاد و از او بسیار عذر خواهی نمود که در خور مقام و لایق احترامش خدمتی باو نتوانست انجام بدهد. ملا حسین از قبول پول خود داری کرد و بگماشته سید گفت بدانشمند بزرگوار از طرف من بگو مهربانی و محبت شما که با آن مقام بلند و رتبه ارجمند بینوای غریبی مثل مرا مورد اکرام قرار دادید برای من کفایت میکند مرا احتیاجی بپول نیست زیرا برای اجر و مزدی اقدام باین سفر ننمودم " إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ

ص ۲۰

جَزَاءً وَلَا شُكُوراً" (قرآن ۷۶ : ۱۰) امیدوارم ریاست دنیویّه هیچوقت آن عالم جلیل را از اعتراف بحق و حقیقت ممانعت ننماید.
 حاجی سید محمد باقر رشتی قبل از سال ستین که سنه ظهور و دعوت باب است وفات نمود و تا آخرین مرحله حیات از مساعدت و نصرت سید کاظم لحظه ای کوتاهی نکرد و پیوسته بتعریف و تمجید مشغول بود.

ملاً حسین بعد از انجام مأموریت در اصفهان نامه سید را برای استاد بزرگوار خویش فرستاد و در صدد بر آمد که بمشهد سفر کند و میرزا عسکری را هم ملاقات نماید. چون نامه سید، بسید کاظم رسید فوراً بملاً حسین جواب نگاشت و زحمات او را تقدیری شایان کرد و صورت فتوای سید محمد باقر را در بین درس برای شاگردان خواند و نامه را هم که در جواب ملاً حسین نگاشته بود نیز برای شاگردان قرائت نمود. مدح بسیار و تمجید بیشمار از اخلاق مرضیه و استعداد شدید او نمود و باندازه ای در تمجید ملاً حسین زبان گشود که برخی از شاگردان پنداشتند که موعود منتظری که دائماً استادشان بقرب ظهور او اشارت میکند همان ملاً حسین است. مکتوب سید رشتی برای ملاً حسین اثر عظیمی داشت و او را بر مقاومت در مقابل هجوم اعداء ثابت تر میساخت. از خلال آن مکتوب چنان بنظر میآمد که دیگر ملاً حسین در این جهان بملاقات استاد خود نائل نخواهد شد زیرا سید رشتی در ضمن مراسله از ملاً حسین که شاگرد منتخب و محبوب او بود خدا حافظی کرده بود.

سید کاظم رشتی میدانست که ظهور موعود نزدیک است و از طرفی یقین داشت که حجبات بسیار و موانع متعدده موجود است که سبب عدم عرفان مردم خواهد گردید بنا بر این همت گماشت که با نهایت حکمت حجبات را مرتفع سازد و نفوس را برای ساعت ظهور آماده و مستعد نماید. پیوسته بشاگردان خود میگفت موعود منتظر از جابلقا و جابلصا نخواهد

ص ۲۱

آمد بلکه آن بزرگوار الان در میان شما است با چشم خود او را می بینید ولی او را نمی شناسید. از اولاد رسول (ص) و از بنی هاشم است. جوان است دارای علم لدنی است دانش او از تعالیم شیخ احمد نیست بلکه دارای علم الهی است علم من نسبت باو مانند قطره نسبت بدریاست من مانند ذره خاکم و او خداوند پاک قامت حضرتش متوسط است از استعمال دخان بر کنار است.

بعضی از شاگردان خیال میکردند که موعود خود سید کاظم است و

علامات را یک یک با او منطبق میساختند. یکی از شاگردان سید این مطلب را اظهار کرد سید کاظم بحدی خشمناک گشت که نزدیک بود او را از جرگه شاگردان خویش بیرون کند. این شاگرد که نامش ملا مهدی خوئی بود از سید رجاء کرد که او را عفو فرماید و از گناه خویش استغفار نمود.

شیخ حسن زنوزی برای من حکایت کرد و گفت من نیز از آن اشخاصی بودم که سید کاظم را شخص موعود میپنداشتم و پیوسته از خدا درخواست میکردم که اگر براه باطل رفته‌ام مرا آگاه کند. بدرجه ای مضطرب بودم که چند روز از خورد و خواب محروم شدم.

پیوسته بخدمت سید مشغول بودم و نهایت تعلق را باو داشتم. یکروز صبح زود ملا نوروز که از گماشتگان سید بود مرا از خواب بیدار کرد و گفت دنبال من بیا. من برخاستم و با هم بمنزل سید کاظم رفتیم. سید را دیدم لباسهای خود را پوشیده و عبا بدوش افکنده مثل اینکه میخواهد بمحلی برود بمن فرمود شخص بزرگواری وارد شده میخواهم با تو بدیدن او برویم. هوا متدرجاً روشن میشد. براه افتادیم از کوچه‌های کربلا گذر کردیم تا بمنزلی رسیدیم جوانی دم در ایستاده بود عمامه سبزی بر سر داشت و چندان آثار لطف و تواضع در سیمای او آشکار بود که بوصف نیاید مثل اینکه انتظار ورود ما را میکشید چون نزدیک شدیم با کمال وقار بطرف ما

ص ۲۲

آمد سید را در آغوش کشید و نهایت محبت و لطف را نسبت باو ابراز فرمود. سید کاظم هم نهایت احترام را نسبت بان جوان مراعات کرد در مقابل او ساکت ایستاده بود و سر بزیرافکننده وارد منزل شدیم از پله‌ها بالا رفته باطاقی ورود نمودیم که مقداری گلهای خوش بو در آن موجود و هوا را معطر نموده بود. جوان ما را بنشستن دعوت کرد سراپای ما را سرور و نشاط گرفته بود. در وسط اطاق ظرفی مملو از شربت بود و لیوان نقره ای پهلوی آن ظرف گذاشته بودند جوان میزبان لیوان را پر از شربت کرد سید کاظم عنایت کرد و فرمود " وَ سَقَاهُمْ رُبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا " (قرآن ۷۶: ۲۲) سید ظرف شربت را از دست جوان گرفت و تا آخرین جرعه

سرکشید و چنان سروری در چهره‌اش ظاهر شد که وصف آن ممکن نیست. میزبان جوان ظرفی از شربت بمن عطا فرمود ولی بیانی نفرمود. مذاکرات بین سید و جوان مزبور مدتی جریان داشت و جوان پیوسته با آیات قرآن جواب سید را میفرمود و پس از زمانی برخاستیم. میزبان ما تا دم در ما را

ص ۲۳

مشایعت کرد و نهایت احترام را نسبت بما مراعات نمود. جلال و جمال آن جوان بی اندازه مرا متعجب ساخت. مطلب دیگر نیز بر تعجب من افزود و آن این بود که دیدم سید کاظم از ظرف نقره شربت آشامید با آنکه در شریعت اسلام استعمال ظروف نقره و طلا حرام است. هر چه خواستم علت احترام زائد از حد سید را نسبت بآن جوان سؤال کنم ممکن نشد. احترام سید نسبت بآن جوان بیش از احترامی بود که نسبت بمقام سید الشهداء مراعات مینمود. پس از سه روز همان جوان وارد محضر سید شد و نزدیک در جلوس نمود با نهایت ادب و وقار درس سید را گوش میداد بمحض اینکه چشم سید کاظم بر آن جوان افتاد سکوت اختیار کرد. یکی از شاگردان خواهش نمود که بیان خود را ادامه دهد. سید باو فرمود چه بگویم. سپس بطرف آن جوان متوجه شده و گفت حق از آن نور آفتابی که بر آن دامن افتاده است آشکارتر است. من چون نظر کردم دیدم نور آفتاب بر دامن آن جوان بزرگوار افتاده. دو مرتبه همان شخص از سید پرسید چرا اسم موعود را بما نمیگوئید و شخص او را بما نشان نمیدهید. سید با انگشت خویش بگلوی خود اشارت کرد و مقصودش این بود که اگر نام موعود را بگویم و شخص او را معرفی کنم فوراً من و او هر دو بقتل خواهیم رسید. چیزیکه بیشتر بر حیرت من افزود این بود که مکرر سید کاظم میفرمود مردم بقدری گمراهند که اگر من موعود را بآنها معرفی کنم و او را بآنها نشان بدهم و بگویم محبوب من و شما اینست همه در مقام انکار بر میآیند و او را قبول نمیکنند. با آنکه سید کاظم رشتی بانگشت خویش بدامن آن جوان اشاره کرد معذک هیچکس مقصود او را از این اشاره نفهمید. من کم کم دانستم که سید کاظم شخص موعود نیست. پیوسته درباره آن جوان

تفکر میکردم که کیست و این همه جذابیت او از کجا است بارها خواستم از سید کاظم درباره آن جوان چیزی بپرسم لکن وقار و جلالت سید مرا از

ص ۲۴

سؤال باز داشت. سید کاظم چندین مرتبه بمن فرمود " ای شیخ حسن خوشا بحال تو که اسمت حسن است آغاز حالت حسن است عاقبت هم حسن است. بحضور شیخ احمد احسائی رسیدی و با من مدتی را گذراندی در آینده نیز بشادمانی بزرگی خواهی رسید و چیزی خواهی دید که هیچ چشمی ندیده و هیچ گوشی نشنیده و بقلب کسی خطور نکرده."

بارها در صدد برآمدم که با آن سید جوان ملاقات کنم و از نام و نسبش جويا شوم. چند مرتبه او را دیدم که در حرم سید الشهداء غرق مناجات و دعا بود بهیچ کس نظری نداشت اشک از چشمانش میریخت و کلماتی در نهایت

ص ۲۵

فصاحت از لسانش جاری میشد که بآیات شباهت داشت. میشنیدم که مکرر میگفت یا الهی و محبوب قلبی حالت او بطوری بود که اغلب نماز گزاران صلوات خویش را ناتمام گذاشته و بکلمات و بیانات آن جوان توجه مینمودند و از خشوع و خضوع او حیرت میکردند. گریه او سبب میشد که همه را گریان میساخت. طرز زیارت و عبادت را از او میآموختند. سید جوان پس از انجام اعمال یکسره بمنزل خود میرفت و با هیچکس تکلم نمیفرمود. چند مرتبه خواستم با آن حضرت مذاکره کنم بمحض اینکه نزدیک او میرفتم قوه ای نهانی مرا باز میداشت که وصف آنرا نمیتوانم گفت. بعد از جستجوی و تفحص همینقدر دانستم که این جوان از تجار شیراز است در جرگه علما داخل نیست خودش و اقوامش نسبت بشیخ احمد و سید کاظم نظری خاص دارند. بعدها شنیدم که بنجف مسافرت کرده و از آنجا بشیراز خواهد رفت.

آن جوان همیشه در نظر من بود علاقه شدیدی با او پیدا کرده بودم. بعد از چندی که شنیدم جوانی در شیراز ادعای بابیت کرده بقلبم گذشت که

این همان جوان بزرگوار است که قبلاً او را در کربلا دیده‌ام. بعد از استماع نداء از کربلا به شیراز رفتم ولی آن حضرت بمگه سفر کرده بودند. پس از اینکه مراجعت فرمود بحضور او مشرف شدم و پیوسته سعی میکردم که از ملازمین حضرتش باشم. وقتیکه در قلعهٔ ماکو حبس شدند در مدت نه ماه که در آن زندان بودند هر ماه یکدوره قرآن را تفسیر میفرمودند و باین ترتیب نه دوره تفسیر قرآن از لسان مبارکش جاری شد. این تفسیرها را در نزد سید ابراهیم خلیل بامانت سپردند که پنهان دارد تا زمان نشرش برسد (هنوز معلوم نیست این تفسیرها کجا است). یکروز حضرت باب از من سؤال فرمودند که آیا در نظر تو این تفسیرها جالب و جاذب است یا تفسیر احسن القصص من عرض کردم تفسیر احسن القصص قوت و بهجتش

ص ۲۶

بیشتر است حضرت تبسمی کرده فرمودند تو هنوز بلهجهٔ این تفسیرها آگاه نیستی حقایقی در ضمن این تفاسیر موجود است که شخص مجاهد را بمقصود و مطلوب خویش میرساند. مدتی در حضور مبارک بودم تا واقعهٔ قلعهٔ طبرسی اتفاق افتاد. چون حضرت باب آن واقعه را استماع نمودند جمیع اصحابرا مأمور کردند که بقلعهٔ طبرسی بشتابند و بنصرت حضرت قدّوس قیام کنند. یکروز بمن فرمودند اگر حبس جبل شدید (قلعهٔ چهریق) نبود من خود بنصرت جناب قدّوس میشتافتم اما تو باید بکربلا بروی

ص ۲۷

و در آنجا بمانی تا وقتیکه جمال حسین موعود را بچشم خود ببینی این عنایت بصرف فضل برای تو مقدر شده. تو بقلعهٔ طبرسی نباید بروی بکربلا برو و چون چشمت بجمال موعود روشن شد مراتب خضوع و محبت مرا بحضور مبارکش ابلاغ کن. سپس بمن فرمودند یقین بدان که مأموریت بزرگی بتو داده‌ام این موهبت را حقیر شمار و این فخر و شرف را که نصیب تو شده هرگز فراموش مکن.

من بکربلا مسافرت کردم و مطابق امر مبارک در آن شهر متوقف شدم و پیوسته مراقب بودم که آنچه را فرموده‌اند ظاهر شود. چون اقامت من در کربلا طولانی بود برای آنکه سوء ظنی نسبت بمن برای کسی پیدا نشود متأهل شدم و از کتابت معیشت خویش را اداره می‌کردم. پیروان شیخ احمد که مؤمن بحضرت باب نشده بودند مرا خیلی اذیت می‌کردند من هم صبر می‌کردم. پس از چندی شهادت حضرت باب پیش آمد. شانزده ماه و بیست و دو روز کم که از شهادت حضرت باب گذشت یعنی روز عرفه (روز نهم ذی الحجّه) سال ۱۲۶۷ هجری برای زیارت سید الشهداء رفتم در میان حرم جوانی را دیدم که صورتی جمیل داشت و دارای وقار و جلال بود. اندامی متناسب موی‌های سیاهش بر شانه‌هایش ریخته و تبسمی زیبا در لبهایش پیدا بود مشاهده آن جوان تأثیر شدیدی در من نمود. من در آنوقت خیلی پیرو ناتوان بودم جوان مزبور بطرف من آمد دست مرا گرفت و با صوتی دلربا فرمود "تصمیم گرفتم که در تمام کربلا بابتی بودن ترا اعلام کنم" همانطور که دست مرا گرفته بود با هم براه افتادیم تا بازار رسیدیم بالاخره بمن فرمود "سپاس خداوندی را که ترا در کربلا نگاهداشت تا با چشم خود حسین موعود را مشاهده نمودی" چون این را شنیدم وعده حضرت باب را بیاد آوردم اهتزاز عجب در من پیدا شد و بیم آن بود که این راز را

ص ۲۸

بجمیع خلق آشکار کنم لکن آن بزرگوار باهستگی فرمود "باید صبر کنی هنوز موقع نرسیده مطمئن باش" از آن ساعت بعد تمام غم و غصه من از بین رفت و سرور بی‌پایانی قلب مرا فراگرفت. هر چند بر حسب ظاهر فقیر بودم لکن جمیع ثروت دنیا را با ثروت معنوی که داشتم برابر نمی‌دیدم این نعمت را خداوند بفضل خویش به من عنایت فرمود. (گفتار زنوزی بپایان رسید حال بشرح مطلب سابق می‌پردازیم).

سید کاظم رشتی در کتاب شرح قصیده و کتاب شرح خطبه بکنایه و اشاره اسم حضرت بهاء الله را ذکر فرموده و در آخرین رساله (ای) که نگاهشت حضرت باب را بلقب ذکر الله الأعظم یاد کرده و در آن کتاب این دو شعر

را خطاب بحضرت ذکر معروض داشته .

اخاف عليك من قومي و مني و منك و من مكانك و الزمان

ولی انی وضعتک فی عیونی الی یوم القیامة ما کفانی

سید رشتی با نهایت شجاعت در مقابل اهل فتور استقامت میفرمود و هرگونه اذیت و آزاری را تحمل میکرد. آخر کار خداوند جمیع معاندین او را هلاک کرد و دشمنانش را ذلیل و خوار ساخت.

پیروان سید ابراهیم قزوینی در آن ایام برای آنکه اذیتی بسید رشتی

برسانند بهر وسیله متشبث میشدند و بجهت اینکه او را بدنام کنند بانواع

دسائس میپرداختند. از جمله جمعی بسیار از اهل فساد و اشرار بهم

پیوسته حکومت کربلا را که از طرف سلطان عثمانی تعیین شده بود از

شهر بیرون کردند و فتنه و فساد برپا داشتند. حکومت مرکزی جمعی از

سپاهیان را فرستاد تا آشوب را تسکین دهند و آتش فتنه را خاموش

سازند. سپاهیان، کربلا را محاصره کردند و بسید رشتی پیغام دادند که

اقدامی فرماید و آن فتنه را تسکین بخشد و اشرار را اطمینان دهد که اگر

از شرارت دست بردارند در امان خواهند بود و گرنه بهلاکت خواهند رسید.

ص ۲۹

این پیغام چون بسید رشتی رسید رؤسای اهل فساد را احضار فرمود و با

نهایت صدق و اخلاص بنصیحت آنان پرداخت و طوری گفتگو کرد که

اشرار دست از شرارت برداشتند و قول دادند که تسلیم حکومت شوند

و مشمول عفو و امان گردند. لکن چون از محضر سید رشتی بیرون رفتند

دشمنان سید آنانرا تحریک نمودند و بشرارت و ادار کردند اهل شهر را

بمقاومت با قوای دولتی شبانه تحریص نمودند و برای اطمینان آنها

سخنانی چند بهم بافتند از جمله آنکه یکی گفت من حضرت عباس (ع) را

در خواب دیدم که فرمود با اهل کربلا بگو با قوای دولتی جهاد کنند و مطمئن

باشند که منصور و مظفرند مردم نادان باین سخنان فریفته شدند

و نصایح سید رشتی را فراموش کردند و بفساد اقدام نمودند. سید رشتی

چون چنین دید نامه ای بسردار سپاه نجیب پاشا فرستاد و او را از حقیقت

امر آگاه ساخت نجیب پاشا از سید رشتی درخواست نمود که ثانیاً مردم را نصیحت کند و بآنها بگوید که در فلان ساعت من وارد شهر خواهم شد و اشرار را معدوم خواهم ساخت فقط اشخاصی که بمنزل شما پناهنده شوند در امان خواهند بود. سید کاظم گفتار نجیب پاشا را در شهر منتشر ساخت. دشمنان سید باستهزاء و تمسخر پرداختند. سید چون این بشنید فرمود "إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصَّبْحَ أَلَيْسَ الصَّبْحُ بِقَرِيبٍ" (قرآن ۱۱ : ۸۴) صبح روز بعد قوای دولتی بشهر حمله کردند و دیوارها را خراب نمودند دست بکشتن مردم بگشادند و بغارت و یغما پرداختند جمعی از مردم بحرم سید الشهداء (ع) و برخی بحرم حضرت عباس (ع) پناهنده شدند بعضی از دوستان و آشنایان سید هم بمنزل او پناه بردند. جا تنگ شد سید کاظم منازل مجاور منزل خود را نیز ملجاء پناهندگان ساخت با اینهمه جمعیت خیلی زیاد بود و پس از حصول آرامش معلوم شد که بیست نفر بواسطه تنگی جا و شدت فشار جمعیت وفات یافته‌اند سپاهیان بقتل و غارت

ص ۳۰

پرداختند و حتی اشخاصی را که بحرم حضرت سید الشهداء (ع) و حضرت عباس پناهنده شده بودند مقتول ساختند هزاران نفر را کشتند بدرجه ای که خون مقتولین در صحن دو حرم جاری شد در تمام کربلا پناهگاهی جز منزل سید رشتی نبود. این واقعه که غضب الهی بود برای آن وقوع یافت تا مخالفین سید رشتی باهمیت مقام او پی ببرند. حصول این حادثه در روز هشتم ذی الحجّه سال ۱۲۵۸ قمری بود.

سید رشتی شاگرد بسیار داشت از جمله چند نفر بودند در نهایت غرور و مکر که ظاهر خود را میآراستند و چنان می پنداشتند که مخزن اسرار شیخ و سید هستند. در مجلس درس همیشه این چند نفر در صف اول می نشستند سید در ظاهر از آنان احترام مینمود ولی در باطن بحقیقت حال آنها آگاه بود و گاهی بکنایه بحالت باطنی و غرور و عجز آنها از فهم اسرار الهیه اشاره میکرد. از جمله میفرمود تا کسی از من متولد نشود گفتار مرا نمی فهمد. و نیز میفرمود دنیا گوش شنوا ندارد من

نمیتوانم سرّ واقعی را مکشوف سازم زیرا مردم طاقت آنرا ندارند و گاهی این شعر را میخوانند.

وکلّ یدعی وصلّاً بلیلی و لیلی لا تقرّ لهم بذاکا
اذا انبجست دموع من ماق تبین من بکی ممّن تبأکی
گاهی میفرمود حضرت موعودی که پس از من ظاهر میشود از خاندان
نبوّت است، اولاد فاطمه است، قامتش متوسط است، از عیوب و امراض
جسمانیّه دور و برکنار است.

از شیخ ابو تراب شنیدم میگفت که من و چند نفر دیگر از شاگردان
سید از بیانات آن بزرگوار دانستیم که حضرت موعود دارای عیوب
جسمانیّه نیست و فهمیدیم که اگر از اینگونه نفوس کسی مدّعی مقامی
شود ادّعایش باطل است زیرا چند نفر در بین شاگردان سید بودند که

ص ۳۱

با وجود دارا بودن عیوب جسمانی چنان می پنداشتند که بعد از سید رشتی
قائم مقام و جانشین او خواهند شد. یکی از آنها میرزا کریم خان پسر
ابراهیم خان قاجار کرمانی بود این شخص اعور و کوسه بود. دیگری میرزا
حسن گوهر بود که بی اندازه فربه و سمین بود. سومی میرزا محیط شاعر
کرمانی که خیلی دراز و بی اندازه باریک بود. این سه نفر از همه بیشتر
آرزوی خلافت سید را داشتند با آنکه هر سه دارای عیب جسمانی بودند.
سید هم غالباً بکنایه مطالبی بآنها میفرمود و اشاره میکرد باینکه اینها
ایمانی ندارند مغرورند ادّعاها خواهند کرد نادانی و حماقت خود را بزودی
آشکار خواهند ساخت. اما حاجی کریمخان چند سال در محضر سید استفاده
کرد بالاخره از او اجازه خواست که در کرمان اقامت کند و بیاری اسلام
و ارتقای مرتبه آن و انتشار احادیث ائمه هدی مشغول شود. من یکروز در
کتابخانه سید رشتی بودم شخصی وارد شد و کتابی را که حاجی کریم خان
تألیف کرده بود بسید رشتی داد که آنرا بخواند و تقریظی باو بنویسد
سید رشتی بعضی از فصول آن کتابرا مطالعه فرمود و بآن شخص ردّ
کرد و گفت به کریمخان بگو که خود او از دیگران برای تقدیر و تقریظ کتابش

توانا تر و سزاوارتر است. چون آن شخص از حضور سید مرخص شد و رفت سید با صدای غم انگیزی فرمود خدا کریم خان را لعنت کند. چند سال با من بسربرد حالا که از من جدا شده یگانه غرضش اینست که بعد از چند سال درس و بحث کتابی را که شامل قواعد بیدینی و کفر است منتشر سازد و از منم می خواهد که او را تقریظ بنگارم و تمجید نمایم. با بعضی از اشخاص بیدین همدست شده که در کرمان مرکز ریاست خود را استوار کند تا چون من از این عالم بروم زمام ریاست را بدست بگیرد. چه کار خطائی میکند چه خیال باطلی دارد. نسیم وحی الهی در فصل بهار هدایت خواهد وزید و آتش او را خاموش خواهد کرد. نتیجه ای جز خسران

ص ۳۲

نخواهد دید. من بتو ای شیخ ابو تراب حالا میگویم که تمام این مطالبی را که گفتم از کریم خان خواهی دید از خدا میخوام که ترا از شر این دجالی که با حضرت موعود در آینده مخالفت خواهد کرد محافظت فرماید. بعد فرمود آنچه را گفتم در خاطر نگهدار و بکسی اظهار مکن تا روز قیامت فرا رسد یعنی همان روزی که دست غیب اسرار قلوب و نوایای پنهانی اشخاص را مکشوف خواهد داشت. تو در آنروز با نهایت قوت امر الله را نصرت نما و آنچه را دیدی و شنیدی در آنروز برای سایرین نقل کن.

شیخ ابو تراب در ابتدای ظهور حضرت باب مؤمن شد و تا مدتی ایمان خود را مستور میداشت تا آخر کار شعله ایمانش زبانه کشید و در زندان طهران در همان سیاه چالیکه حضرت بهاء الله محبوس بودند

گرفتار شد و بدرجه منیعۀ شهادت فائز گردید.

باری سید رشتی در اواخر ایام گاهی بصراحت و گاهی بکنایه پیروان خویش را موعظه میفرمود و بآنها میگفت ای دوستان من زنهار زنهار فریب دنیا را مخورید، خدا را فراموش نکنید، چشم از دنیا و لذات آن بپوشید و بجستجوی موعود الهی پردازید، باطراف منتشر شوید، از خدا بخواهید که شما را هدایت کند. از پای ننشینید تا بلقای وجود مقدسی که در پس پرده عظمت و جلال مستور است مشرف شوید. در محبتش ثابت باشید تا شما را در زمره یاران خویش در آورد خوشا بحال شما اگر در راه

ص ۳۳

او جام شهادت بنوشید ... براستی میگویم بعد از قائم، قیوم ظاهر خواهد شد و پس از باب جمال حسینی آشکار خواهد گشت ... در اینوقت سرکلمات شیخ آشکار خواهد شد الخ.

رویه سید کاظم رشتی چنین بود که هر سال ماه ذی القعدة از کربلا بکاظمین مسافرت میفرمود و برای روز عرفه بکربلا مراجعت میکرد. از این جهت در اوائل ماه ذی القعدة سال ۱۲۵۹ قمری که آخرین سال حیات او بود بکاظمین سفر کرد روز چهارم ماه بمسجد براهه رسید این مسجد در بین بغداد و کاظمین واقع است اول ظهر بود مؤذن را فرمان داد که برای نماز ظهر اذان بگوید. روبروی در مسجد درخت خرمائی بود سید زیر درخت ایستاده بود ناگهان مردی عرب از مسجد بیرون آمد و بحضور سید شتافت و گفت سه روز است من اینجا هستم گوسفندانم را در چراگاه نزدیک اینجا میچرانم خوابی دیدم و مأمورم آنرا برای شما بگویم. در خواب حضرت

ص ۳۴

رسول الله را دیدم که بمن فرمود ای چویان گفتار مرا درست گوش بده و در خاطر نگهدار زیرا این گفتار بمنزله امانت خداست که بتو میسپارم اگر بقول من رفتار کنی اجر عظیم خواهی داشت و اگر اهمال نمائی بعذاب شدید مبتلا خواهی شد. در همینجا بمان روز سوم یکی از اولاد من که

نامش سید کاظم است بهمراهی پیروان خود اینجا خواهد آمد و اول ظهر در زیر درخت خرما نزدیک این مسجد خواهد ایستاد. بحضور او برو، سلام مرا باو برسان و بگو مژده باد که ساعت مرگ تو نزدیک است. پس از

ص ۳۵

زیارت کاظمین فوراً بکربلا برگرد زیرا پس از سه روز از ورود بکربلا یعنی در روز عرفه وفات خواهی کرد و طولی نمیکشد که پس از وفات تو موعود الهی ظاهر میشود و جهانرا بنور جمال خویش منور میسازد. سید رشتی چون این شنید تبسمی بر لبانش آشکار گردید و فرمود ای چوپان رؤیای تو درست است همراهان سید از این گفتار غمگین شدند سید بآنها فرمود شما مرا برای خاطر موعود بزرگوار دوست میدارید با اینهمه آیا راضی نمیشوید که من بروم تا او بیاید. این عبارت خیلی معروف است من از ده نفر بیشتر که در آن روز حاضر بودند شنیدم که گفتند سید رشتی در آن روز این بیانرا فرمود. با اینهمه همان اشخاص که بچشم خود دیده و بگوش خود شنیدند بعد از ظهور حضرت باب بانکار و عناد قیام کردند. باری سید رشتی بکربلا برگشت و بمحض ورود مریض و بستری شد. دشمنانش گفته اند که حاکم بغداد آن بزرگوار را مسموم ساخت لکن این قضیه دروغ است زیرا حاکم بغداد نهایت ارادت را بسید رشتی داشت و او را بزرگترین رؤسای دین میدانست.

بهر حال در روز عرفه سال ۱۲۵۹ قمری سید کاظم در ۶۰ سالگی مطابق خوابی که چوپان دیده بود وفات یافت. قبر مقدّسش در حرم سید الشهداء (ع) است روز وفاتش در کربلا قیامی برپا شد همان منزل که سال گذشته پناه اهل کربلا در وقت حمله قوای دولتی بود در روز وفاتش محلّ اندوه و غصّه بی پایان گردید. پیروانش از وفات او محزون بودند و از فراقش اندوهگین و دلخون.

ص ۳۶

فصل سوم

بعثت حضرت اعلی

دشمنان و مخالفین جناب سید کاظم رشتی پس از وفات آن حضرت جانی تازه گرفتند و برای بدست آوردن ریاست بجهد و جهد مشغول شدند زیرا تشنه ریاست بودند و تا جناب سید در این عالم بودند هیچکس اعتنائی بآن اشخاص ریاست طلب نداشت بعد از وفات سید مرحوم مخالفینش جرأت و جسارت یافتند و بتفرقه اصحاب سید پرداختند. خود مدعی مقامات شدند و بتدارک مافات اقدام نمودند. شاگردان جناب سید از وفات آن بزرگوار اندوهگین و محزون بودند. طولی نکشید که جناب ملا حسین بشرویه‌ای از مسافرت اصفهان و خراسان که بامر سید مرحوم رفته بودند بکربلا مراجعت فرمودند. ورود ایشان بکربلا در یوم اول محرم سال ۱۲۶۰ هجری (مطابق ۲۲ ژانویه ۱۸۴۴ میلادی) بود شاگردان پریشان سید دور ملا حسین مجتمع شدند ناامیدی آنها بامیدواری تبدیل شد و همت گماشتند که از محبوب بی نشان نشانی بیابند. جناب ملا حسین در پهلوی منزل مسکونی سید مرحوم منزلی اختیار کردند و مدت سه روز به سوگواری استاد خود مشغول شدند. عده زیادی بملاقات ایشان شتافتند و بتسلیت و تعزیتش پرداختند زیرا مشاراً لیه را بزرگترین شاگرد سید مرحوم میدانستند.

جناب ملا حسین بعد از پایان ایام سوگواری عده‌ای از شاگردان سید مرحوم را که دارای اخلاص بودند بنزد خویش خواندند و از آنها پرسیدند استاد بزرگوار ما در اواخر ایام چه وصیتی فرمود و آخرین نصیحتهای او چه بود؟ در جواب گفتند که استاد بزرگوار نهایت تأکید را فرمودند و چند مرتبه بما تکرار کردند که بعد از وفاتش ترک منزل و خانمان گوئیم و

ص ۳۷

در بلاد منتشر شویم و بجستجوی حضرت موعود پردازیم و هیچ امری را بر این مسئله ترجیح ندهیم. قلوب خود را از هر آلاشی پاک کنیم و از توجه بمقاصد دنیوی برکنار باشیم. میفرمود ظهور موعود نزدیک است خود را آماده کنید حتی بما فرمود حضرت موعود الان در میان شماست ظاهر

و آشکار است میان شما و آن بزرگوار حجابهای مانع است قیام کنید. جستجو کنید تا حجب مانعه را از میان بردارید و بدانید که تا نیت خود را خالص نکنید و بدعا و مناجات نپردازید و استقامت را شعار خود نسازید بمقصود نخواهید رسید زیرا خداوند در قرآن (۶۹: ۲۹) میفرماید: " وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا "

جناب ملاً حسین چون این بیانات را از شاگردان سید مرحوم شنیدند بآنها فرمودند با وجود اینهمه تأکیدات که از استاد بزرگوار شنیده‌اید پس چرا تا کنون در کربلا مانده‌اید و بجستجوی حضرت موعود نپرداخته‌اید؟ گفتند همه ما مقصّریم و اقرار و اعتراف بتقصیر خود داریم و شخص ترا صاحب رتبه عظیم و مقام عالی می‌شماریم اینک هر چه بفرمائی اطاعت میکنیم حتی اگر خود را حضرت موعود معرفی کنی بیدرنگ ادعای ترا قبول میکنیم. خلاصه هر چه بفرمائی حاضریم و باطاعت تو کمر بسته‌ایم. جناب ملاً حسین فریاد برآوردند و فرمودند ما همه بنده آستانیم استغفرالله که من چنین ادعائی داشته باشم اگر لحن گفتار استاد بزرگوار را آشنا بودید باینگونه سخنان لب نمی‌گشودید. اینک اولین چیزیکه بر من و شما واجب است آنست که باجرای وصایای سید مرحوم اقدام کنیم و آنچه را فرموده قولاً و عملاً تنفیذ نمائیم. همه اطاعت کردند.

جناب ملاً حسین پس از آن بملاقات میرزا حسن گوهر و میرزا محیط کرمانی که از شاگردان مشهور جناب سید کاظم بودند شتافته و تأکیدات و سفارشهای استاد بزرگوار را بآنها تذکر داده فرمودند برخیزید تا در

ص ۳۸

جستجوی موعود باطراف بلاد برویم این دو نفر هر کدام عذرهای تراشیدند و هریک بهانه‌ای متشبث شدند. یکی گفت چطور ممکن است برویم دشمن زیاد داریم همه در نهایت قوت و قدرتند اگر ما برویم آنها فرصت خواهند یافت ما باید در این شهر بمانیم و مقام استاد مرحوم خود را محافظه نمائیم. دیگری گفت من باید در این شهر بمانم و از بازماندگان سید مرحوم نگهداری کنم جناب ملاً حسین مقصود آنها را فهمید و دانست که نصیحت

و اصرار در آنها مؤثر نیست. ناچار آنها را سرگرم خیالات خود گذاشت
و بجستجوی مطلوب پرداخت.

سنه ستین که ظهور موعود در آن واقع شد در احادیث مرویه از

ص ۳۹

حضرت رسول الله و ائمه اطهار علیهم السلام مذکور گردیده. حضرت صادق
علیه السلام در جواب کسیکه از میقات ظهور قائم سؤال کرده بود فرمودند
" و فی سنه الستین یظهر امره و یعلو ذکره " محیی الدین عربی در کتب و
رسائل خویش با اسم قائم موعود و سال ظهور آن بزرگوار اشاره فرموده از
جمله میفرماید حضرت مهدی چند وزیر دارد که همه ایرانی هستند اسم
مبارک حضرت مهدی مرکب از اسم نبی و ولی است در صورتیکه اسم ولی
مقدم بر اسم نبی باشد و سال ظهور حضرت مهدی مطابق با نصف
کوچکترین عددی است که بر اعداد آحاد قابل قسمت است (یعنی ۲۵۲۰ و
نصف آن ۱۲۶۰ است).

میرزا محمد اخباری اشعاری دارد که سال ظهور قائم موعود را در آن
ذکر کرده و مضمون آن اینستکه میگوید در سال غرس زمین از نور قائم
روشن میشود و در سال غرسه جهان از عظمتش مملو خواهد شد. اگر تا سال
غرسی زنده بمانی مشاهده خواهی نمود که طوایف و احکام و مردم و دین همه
تجدید شده است.

از حضرت امیر المؤمنین علی بن ابیطالب علیه السلام حدیثی مروی
است که فرمودند در سال غرس شجره هدایت الهی در جهان کاشته خواهد
شد.

باری جناب ملا حسین بعد از آنکه اصحاب سید مرحوم را باجرای
وصایای آن بزرگوار تشویق نمودند از کربلا بنجف عزیمت کردند. میرزا
محمد حسن برادرشان و میرزا محمد باقر خالو زاده شان با ایشان همراه
بودند. اوقاتی که جناب ملا حسین در سفر خراسان بوطن خویش بشروه
رفته بودند این دو نفر با ایشان همراه شدند.

باری این سه نفر بمسجد کوفه رسیدند جناب ملا حسین برای مدت چهل

روز در مسجد کوفه عزم اعتکاف فرمودند و بعبادت مشغول شدند. روزها

ص ۴۰

صائم بودند و شبها بدعا و مناجات مشغول برادرشان نیز در صوم و صلوة با ایشان همراه و خالوزاده شان متصدی تهیه وسائل غذا و سایر لوازم بودند و پس از فراغت مشاراً الیه نیز بعبادت میپرداخت.

پس از چند روز ملاً علی بسطامی که از مشاهیر شاگردان مرحوم سید بود با ۱۲ نفر دیگر از همراهان خود بمسجد کوفه وارد شدند. ورود این جمعیت سکون و آرامش آن محل را برهم زد و فضای مسجد که بی سرو صدا بود بورود آن ۱۳ نفر با هیاهو و سرو صدا همراه شد ملاً علی بسطامی اطلاعاتش درباره تعالیم حضرت شیخ و سید فراوان بود حتی بعضی او را از ملاً حسین بالاتر میدانستند. پس از ورود بمسجد چون ملاً حسین را مشغول عبادت و توجه دید در ابتدا خواست درباره وجهه عزیمت و منظور از ملاً حسین سؤالی کند لکن ملاً حسین پیوسته بتوجه و نیاز مشغول بودند و برای ملاً علی وقت مناسبی پیش نمی آمد. چند مرتبه خواست که نزد ملاً حسین برود ولی باز مبادرت نکرد بالاخره تصمیم گرفت که او نیز بعبادت مشغول شود. برای مدت چهل روز با ۹ نفر دیگر از همراهانش باعتکاف پرداخت. سه نفر دیگر هم بتهیه لوازم و مایحتاج مشغول بودند. اعتکاف چهل روزه ملاً حسین که تمام شد بهمراهی برادر و خالوزاده اش بنجف برگشت. شب از کربلا رد شد و پس از زیارت نجف بجانب بوشهر روان گردید. در بوشهر نفحه لطیفه غیبی بمشامش رسید زیرا در این شهر محبوب عالمیان چندی متوقف و بتجارت مشغول بودند. روائح قدسی که از انفاس طیبیه حضرت موعود در فضای این شهر منتشر بود مشام جان آن طالب صادق را معطر ساخت مدت توقف مشاراً الیه در بوشهر آنقدرها طول نکشید باطناً حس میکرد که قوه پنهانی او را بجانب شمال و بصوب شیراز میکشاند. بر حسب سائقه غیبیه بجانب شیراز روان گشت. پس از ورود از برادر و خالوزاده اش جدا شد بانها گفت شما بمسجد ایلخانی

بروید و در آنجا منتظر باشید انشاء الله هنگام مغرب نزد شما خواهیم آمد
 آنها رفتند جناب ملاً حسین چند ساعت در خارج شهر گردش کرد در آن بین
 جوانی را مشاهده نمود که جبهه گشاده‌ای داشت و عمامه سبزی بر سر
 نهاده پیش می‌آمد و چون بملاً حسین رسید با تبسم سلام کرد و فرمود
 الحمد لله که بسلامت وارد شدید. و مانند دوست صادق باوفائیکه با رفیق
 قدیمی خود برخورد نماید با ملاً حسین بمهر و محبت تلاقی نمود. ملاً حسین
 خیال کرد این جوان یکی از شاگردان مرحوم سید است که عزیمت او را
 بشیراز شنیده و اینک به پیشباز او آمده است.

مرحوم میرزا احمد قزوینی شهید داستان تشرف ملاً حسین را هنگام
 ورود بشیراز بحضور مبارک از خود او شنیده و خلاصه آن واقعه تاریخی
 از این قرار است.

ملاً حسین میفرمود جوانیکه در خارج شهر شیراز بخدمتش رسیدم با
 نهایت محبت نسبت بمن رفتار کرد و مرا بمنزلش دعوت فرمود تا رنج سفر
 از من دور شود و از خستگی دمی بیاسایم من از او درخواست کردم که از
 قبول دعوت معذورم دارد زیرا همراهان من در شهر بانتظار مراجعت من
 هستند فرمودند آنها را بخدا بسپار خداوند آنها را محافظت میفرماید.
 بعد مرا امر کرد تا در خدمتش روان شوم. من هم بقدری از حسن رفتار و
 شیرینی گفتارش متأثر شده بودم که نتوانستم دعوتش را اجابت نکنم. از
 احساسات شدید و عواطف عالیه و آواز دلریا و متانت و وقارش در حیرت
 بودم. پس از طی طریق بدرب منزل رسیدیم بنای منزل در نهایت ظرافت
 بود جوان در را کوبید غلامی حبشی در را بگشود جوان اول وارد منزل شده
 و بمن فرمود " ادخلوها بسلام آمین " (قرآن ۱۵ : ۴۶) عظمت و جلال و قدرت
 و طرز مهمان نوازیش تا اعماق قلب من اثر کرد. آیه قرآنی را که
 تلاوت فرمود برای وصول بمقصود قلبی خود بفال نیک گرفتم زیرا این آیه

را وقتی فرمود که میخواستم وارد منزل شوم. این اولین منزلی بود که من

در آن شهر وارد میشدم هوای این شهر از اول ورود سرور و نشاطی عجیب در من ایجاد کرده بود که هر چه بخواهم وصف کنم نمیتوانم. با خود گفتم آیا ممکن است در این شهر بمقصود برسم آیا ممکن است این پیش آمد بحصول مقصود من کمک کند و بدوره انتظار من خاتمه بخشد؟ خلاصه وارد منزل شدم صاحب خانه از جلو و من از دنبال وارد اطاق شدیم بمحض ورود باطاق

ص ۴۳

سرور و نشاط من مضاعف گشت هر چه بگویم کم گفته‌ام. نشستیم جوان فرمود آفتابه و لگن آوردند برای اینکه دست و پای خود را از گرد سفر بشویم. من اجازه خواستم که در اطاق دیگر بيشستن دست و پا اقدام کنم ولی آن بزرگوار در همان اطاق با دست مبارک خود آب ریختند و من دست و پایم را شستم بعد ظرفی از شربت برای من آوردند آنگاه فرمودند سماور و چای حاضر نمایند و چای بمن مرحمت کردند. پس از آن اجازه خواستم مرخص شوم و عرض کردم مغرب نزدیک است همراهان منتظر من هستند، بآنها گفته‌ام هنگام مغرب در مسجد ایلخانی نزد شما خواهم آمد. فرمودند ناچار وقتی که بآنها وعده دادی کلمه انشاء الله را بر زبان راندی از قرار معلوم مشیت خدا برفتن تو قرار نگرفته بنا بر این از خلف وعده بیمناک مباش. متانت و وقار آن بزرگوار طوری بود که چیزی نتوانستم بگویم برخاستم وضوء گرفتم بنماز مشغول شدم ایشان نیز پهلوی من بنماز ایستادند در بین نماز باین پیش آمد خود فکر مینمودم و قلباً مناجات میکردم و میگفتم خدایا تا کنون در جستجوی حضرت موعود کوتاهی نکرده‌ام و لکن هنوز بمقصود نرسیده‌ام و حضرت موعود را نیافته‌ام تو ظهور او را وعده فرموده‌ای و تخلف در وعده تو نیست.

این جریان که ذکر شد شب پنجم جمادی الاول سال ۱۲۶۰ هجری بود. نیم ساعت از شب گذشته بود که آن جوان بزرگوار با من بمکالمه پرداخت و از من سؤال فرمود بعد از جناب سید کاظم رشتی مرجع مطاع شما کیست.

ص ۴۴

عرض کردم مرحوم سید در اواخر حال سفارش میفرمودند که بعد از وفاتشان هر یک از شاگردان باید ترک وطن گوید و در اطراف بجستجوی موعود محبوب پردازد اینستکه من برای انجام امر استاد بزرگوارم بایران مسافرت کردم و هنوز هم که هست بجستجوی موعود مشغولم. سؤال فرمودند آیا استاد بزرگوار شما برای حضرت موعود اوصافی مخصوص و امتیازاتی بخصوص معین فرموده‌اند یا نه. عرض کردم آری میفرمود حضرت موعود از خاندان نبوت و رسالت است از اولاد حضرت فاطمه زهرا علیها سلام الله است سن مبارکش وقتی که ظاهر میشود

ص ۴۵

کمتر از ۲۰ و متجاوز از ۳۰ سال نیست دارای علم الهی است قامتش متوسط است از شرب دخان برکنار و از عیوب و نواقص جسمانی منزّه و مبرا است. میزبان محترم لمحهای سکوت فرمود سپس با لحن بسیار متین فرمودند نگاه کن این علامات را که گفتمی در من می بینی؟ بعد یکا یک علامات را ذکر فرمودند و با شخص خود تطبیق نمودند. سرپای مرا حیرت و دهشت فروگرفت و با کمال ادب عرض کردم حضرت موعود نفس مقدسه قدسیه ایست که رتبه اش از همه بالاتر است دارای قدرت فوق العاده و قوت فائقه عظیمه است علامات مخصوصه بسیار دارد از جمله علم آن

ص ۴۶

بزرگوار بی نهایت است. سید مرحوم درباره علم موعود اغلب میفرمود علم من نسبت بعلم آن حضرت مانند قطره نسبت بدریاست که از طرف خدا بحضرتش عنایت شده آنچه من میدانم در مقابل معارف عالیه و علم محیط او مانند ذره ای از خاک است بین این دو مقام فرق بسیار موجود است. هنوز گفتار خود را تمام نکرده بودم که بی اختیار ترس و شرمساری مرا فروگرفت بطوریکه آثارش در من آشکار شد از گفته پشیمان شدم و خودم را سرزنش کردم و همت گماشتم که طرز بیان را تغییر دهم و از حدت و شدت لحن القول بکاهم قلباً با خدا عهد کردم که اگر آن بزرگوار

مجدداً این موضوع را مورد بحث قرار دهد با کمال خضوع عرض کنم اگر حضرت موعود شما هستید دعوت خود را تأسیس فرمائید تا مرا از قید انتظار تشرف بحضور موعود خلاصی بخشید و از ثقل این بارگران رهایی دهید خیلی ممنون می‌شوم اگر بانتظار من خاتمه بدهید و مرا خلاصی بخشید.

وقتیکه می‌خواستم براه طلب قدم گذارم و بجستجوی موعود پردازم دو مسئله را پیش خود علامت صدق ادّعی مدّعی قائمیت قرار دادم یکی رساله‌ای بود که شامل مسائل مشکله و اقوال متشابهه و تعالیم باطنیه حضرت شیخ و سید مرحوم بود. تصمیم داشتم هر کس آن رموز و اسرار را بگشاید و آن مشکلات را حلّ فرماید باطاعتش قیام نمایم و زمام امور خود را بدو سپارم. دوّم آنکه سوره مبارکه یوسف را بطرزی بدیع که نظیر آنرا در مؤلفات و کتب نتوان یافت تفسیر فرماید. انجام این مهمّ دلیل صدق ادّعی آن مدّعی است. سابقاً از سید مرحوم درخواست کردم که تفسیری بر سوره یوسف بنویسند بمن فرمودند اینکار از عهده من خارج است حضرت موعود که بعد از من ظاهر میشود رتبه و مقامش بمراتب از من بزرگتر است چون آن بزرگوار ظاهر شود بصرافت طبع و بصرف اراده

ص ۴۷

مطلقه خویش بدون آنکه کسی از آن حضرت درخواست کند تفسیری بسوره یوسف مرقوم خواهد فرمود و این بزرگترین دلیل بر عظمت مقام و جلالت شأن و صدق ادّعی آن حضرت خواهد بود. من سرگرم این افکار بودم میزبان بزرگوار من فرمود درست دقت کنید تمام صفات در من موجود است چه مانع دارد که من شخص موعودی باشم که سید مرحوم فرموده چه اشکالی در این مسئله تصوّر میکنید. پس از استماع این بیان مبارک چاره‌ای جز تقدیم رساله معهوده ندیدم آنرا بحضور مبارک گذاشتم و عرض کردم خواهش دارم بصفحات این رساله نظر لطفی افکنده و از ضعف و تقصیر من صرف نظر فرمائید. آن بزرگوار مسؤل مرا قبول فرموده کتابرا برداشته بعضی صفحات آنرا ملاحظه

فرمودند آنگاه کتایرا بسته بمن متوجه شدند و در ظرف چند دقیقه حلّ مشکلات و کشف رموز آنرا بیان فرمودند. بعلاوه بسیاری از حقایق و اسرار را تبیین و تشریح فرمودند که تا آنوقت در هیچ حدیثی از ائمه

ص ۴۸

اطهار و در هیچ کتابی از تألیفات شیخ و سید ندیده بودم. بیان مبارک بقدری مؤثر و بهجت افزا بود و با قدرت مخصوصه ادا میشد که وصفش از عهده من خارج است. بعد فرمودند اگر مهمان من نبودی کارت بسیار سخت بود و لکن رحمت الهی شامل تو گردید خدا باید بندگان خود را امتحان کند بندگان را روا نیست که با موازین مجعوله خود خدا را آزمایش کنند. اگر من مشکلات ترا شرح و بسط نمیدادم آیا دلیل بر نقص

ص ۴۹

علم من بود کلاً و حاشا حقیقتی که در قلب من تابنده و مشرق است هیچگاه بعجز و ناتوانی متّصف نشود. امروز جمیع طوایف و ملل مشرق و مغرب عالم باید بدرگاه سامی من توجه کنند و فضل الهی را بوسیله من دریافت نمایند هرکس در این عمل شکّ و شبهه نماید بخسران مبین مبتلا گردد. تمام مردم مگر نمیگویند که نتیجه خلقت فوز بعرفان حقّ است و موقّیّت در پرستش خدا. بنا بر این بر همه واجب است که قیام نمایند و کوشش کنند و مانند تو بجستجو پردازند و ثبات و استقامت بخرج دهند تا حضرت موعود را بشناسند. بعد فرمودند اینک وقت نزول تفسیر سوره یوسف است پس قلم را برداشته و با سرعت خارج از تصوّر سوره الملک را که اولین سوره آن تفسیر مبارک است نازل فرمودند. حلاوت صوت مبارک که در حین نزول آیات ترّتم میفرمودند بر قوّت تأثیر کلمات مبارکه اش میافزود تا خاتمه سوره ابدأ توقّف نفرمودند من همانطور نشسته بودم گوش میدادم صوت جان افزا و قوّت بیان مبارکش مرا اسیر کرده بود بالاخره برخاستم و با حیرت و تردیدیکه بمن دست داده بود عرض کردم اجازه بفرمائید مرخص شوم با تبسّم لطیفی فرمودند بنشینید اگر حالا از اینجا

بیرون بروید هر که شما را به بیند خواهد گفت که این جوان دیوانه شده است. آنوقت دو ساعت و یازده دقیقه از شب گذشته بود. شب شصت و پنجم نوروز مطابق با شب ششم خرداد از سال نهنگ و پنجم جمادی هزار و دویست و شصت هجری بود. بعد فرمودند بعد از این در آینده این شب و این ساعت از بزرگترین اعیاد محسوب خواهد شد. خدا را شکر کن که بارزوی خود رسیدی و از رحیق مختوم آشامیدی خوشا بحال اشخاصیکه باین موهبت فائز شوند سه ساعت از شب گذشته امر فرمودند تا شام حاضر کنند. غلام حبشی امر مبارک را اجرا کرد طعامی لذیذ آورد که جسم و روح مرا تغذیه نمود تصور میکردم از خوراکیهای بهشتی مرزوقم مفاد

ص ۵۰

حدیث شریف " أَعَدَدْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا رَأَتْ عَيْنٌ وَلَا سَمِعَتْ أُذُنٌ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ " را واضح و آشکار میدیدم. غلام حبشی از تأثیر تربیت آن بزرگوار نصیب وافری داشت و در نظر من دارای مقام بلندی بود محبت و لطف رفتار میزبان بزرگوار مخصوص خودش بود از کس دیگری ممکن نبود آنگونه عواطف و فضائل آشکار و ظاهر گردد. همین مطلب بتنهائی برای عظمت و جلالت آن بزرگوار برهانی کافی و شاهدهی صادق بود که احتیاجی بسایر شئون نداشت. من گرفتار سحر بیان میزبان مهربان خود بودم نمیدانستم چه وقت و هنگام است از دنیا بی خبر و همه چیز را فراموش کرده بودم ناگهان صدای اذان صبح بگوشم رسید. آن شب در محضر مبارک جمیع نعم الهیه را که در قرآن برای اهل بهشت مقرر فرموده محسوس دیدم مصداق " لَا يَمَسُّنَا فِيهَا نُصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٌ " قرآن (۳۳:۳۵) کاملاً مشهود بود و سر " لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْتِيهِمْ إِلَّا قِيلاً سَلَامًا سَلَامًا " (قرآن ۵۶: ۲۵-۲۶) واضح و آشکار بود و معنای " دَعْوِيهِمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ وَ آخِرُ دَعْوِيهِمْ إِنَّ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ " (قرآن ۱۰: ۱۱) از هر جهت پدیدار بود.

آن شب خواب بچشم من نیامد بنغمات صوت روح افزای حضرتش و

پست و بلندی آواز جانفزایش در هنگام نزول آیات قیوم الاسماء یعنی تفسیر یوسف گوش هوش فرا داده و از ترنماتش لذت میبرد. در حین مناجات با لحنی دلریا بعد از هر چند جمله این آیات قرآنیّه (۱۸۰-۱۸۲) را مکرر تلاوت می فرمودند "سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعَزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَ سَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ" بعد فرمودند شما اول کسی هستید که بمن مؤمن شده اید من باب الله هستم و شما باب الباب باید ۱۸ نفر بمن مؤمن بشوند باین معنی که ایمان آنها نتیجه تفحص و جستجوی خود آنها باشد بدون اینکه کسی آنها را از اسم و رسم من آگاه کند باید مرا

ص ۵۱

ص ۵۲

بشناسند و بمن مؤمن شوند آنوقت یکی از آنها را انتخاب میکنم که با من در سفر مکه همراهی کند. در مکه امر الهی را بشریف مکه ابلاغ خواهم کرد از آنجا بکوفه خواهم رفت. در مسجد کوفه امر الهی را آشکار خواهم ساخت. شما باید آنچه امشب جریان یافت از همراهان خود و سایر نفوس مکتوم دارید و بهیچکس چیزی نگوئید در مسجد ایلیخانی توقف کنید و بتدریس مشغول شوید رفتار شما نسبت بمن باید طوری باشد که رمز مستورا افشاء نکند مرا بهیچ کس معرفی نکنید تا وقتی که بمکه توجه نمایم برای هر یک از مؤمنین اولیه تکلیفی معین خواهم کرد و راه تبلیغ کلمه الله را بآنها نشان خواهم داد. بعد از این فرمایشات مرا مرخص فرمودند و تا دم در با من تشریف آوردند.

حقیقت امر الهی که در آنشب غفله بر من آشکار شد مانند صاعقه تا مدت زمانی سراپای وجود مرا در قبضه اقتدار داشت. چشم من از تابش شدیدش خیره بود و قوه عظیمه اش هستی مرا مسخر ساخت. هیجان و سرور، خوف و حیرت، در اعماق قلب من موجود و در عین حال بهجت و قدرتی در خود مشاهده مینمودم که بتقریر نیاید. قبل از عرفان امر الهی چه قدر ضعیف و ناتوان بودم و چه مقدار خوف و جبن در وجودم سرشته

بود که بتحریر و بیان شرح آن ممکن نیست نمیتوانستم چیزی بنویسم و نمیتوانستم راه بروم دست و پایم همیشه ارتعاش داشت و میلرزید. اما بعد از وصول بعرفان مظهر امر الهی بجای جهل علم و دانش ربّانی و در عوض ضعف قوّت و قدرت عجیبی در وجود من پیدا شد بطوریکه خود را دارای توانائی و تهوّر فوق العاده میدیدم و یقین داشتم که اگر تمام عالم و خلق جهان بمخالفت من قیام نمایند یک تنه بر همه غالب خواهم شد. جهان و آنچه در آن هست مانند مشتی خاک در چشم جلوه مینمود و صدای جبرئیل را که پنداشتم در من تجسّم یافته میشنیدم که بخلق عالم میگفت ای اهل

ص ۵۳

ص ۵۴

عالم بیدار شوید، زیرا صبح روشن دمید. برخیزید و از فیض ظهور و برکت امر الهی برخوردار شوید باب رحمت الهی باز است. ای اهل عالم همه داخل شوید زیرا آن کسی را که منتظر بودید ظاهر شد اینک پیدا و آشکار و شما را بخوان وصال دعوت مینماید.

باری از بیت مبارک خارج شده نزد رفقای خود رفتم عدّه زیادی از شاگردان شیخ و سیّد برای ملاقات من میآمدند بساط تدریس گستردم و همه از نطق و بیان من متعجب و از منبع و سرچشمه آن غافل بودند. برخی شبها غلام حبشی میآمد و مرا بمحضر انور میرد هر روز منتظر غروب آفتاب بودم که بحضور مبارک مشرف شوم شبی بمن فرمودند فردا سیزده نفر از رفقای میآیند دعا کن آنها نیز از صراطی که از موی نازکتر و از شمشیر برنده تر است بگذرند.

صبح هنگام طلوع آفتاب که از منزل حضرت باب مراجعت کردم دیدم ملاً علی بسطامی با دوازده نفر از همراهانش وارد مسجد ایلخانی شدند. من فوراً بتهیه اسباب راحتی آنها مشغول شدم. چند روز از این مقدمه گذشت یک شب ملاً علی بمن گفت خوب میدانی که اعتقاد ما درباره تو چیست ماتورا باندازه ای صادق و راستگو میدانیم که اگر خودت ادعا

میکردی که قائم موعود هستی بدون درنگ ادّعی ترا قبول میکردیم ما خانه های خود را رها کردیم و بجستجوی قائم موعود پرداختیم تو اوّل کسی هستی که باین کار مهمّ اقدام کرده ای من و رفقایم ترا پیروی کرده ایم و تصمیم گرفته ایم تا مقصود خود را نیابیم دست از طلب باز نداریم عجاله تا اینجا دنبال تو آمده ایم و حاضریم که هر که را قبول کنی ما نیز قبول کنیم با اینهمه چطور است که تو اینطور راحت نشسته و دست از تجسّس و طلب کشیده و مجلس را آراسته ای خواهشمندیم حقیقت قضیه را اظهار کنی و ما را از شکّ و ریب نجات بخشی .

ص ۵۵

ملاّ حسین در جواب ملاّ علی فرمودند چنان می نماید که همراهان شما سکون و سرور مرا بواسطه شهرت و اعتباری میدانند که در این شهر برای من حاصل شده است ولی اینطور نیست زیرا دنیا و آنچه در آن موجود است هرگز ممکن نیست حسین بشرویه ئی را از محبوبش غافل سازد. از اوّلین ساعتی که بجستجوی حضرت محبوب پرداختم با خود عهد کردم که جان خود را در راهش نثار کنم و خون خویش را در سبیل محبتش بر خاک بریزم از همان ساعت خود را بیلا انداختم و در دریای مصائب غرقه ساختم من هیچوقت بأمور دنیوی و شئون فانیه نظری ندارم و جز رضای محبوب بزرگوار چیزی نمیخواهم. آتش محبت او که در قلب من شعله وراست هیچگاه خاموش نشود تا آنکه خونم در راهش ریخته شود و شما انشاء الله آن روز را خواهید دید. الحمد لله که بصرف فضل و کرم خویش ابواب رحمتش را بر رخسار ملاّ حسین گشوده است من نظر بامرو و فرمان آن حضرت در این شهر بتدریس مشغول شده ام تا باین واسطه مطابق دستور مبارکش آن حقیقت مخفی و مستور ماند.

از اینمطالبی که جناب ملاّ حسین بملاّ علی بسطامی فرمودند ملاّ علی یقین کرد که ایشان بگنج مقصود پی برده اند. با چشمان اشک آلود از ملاّ حسین حقیقت قضیه را جو یا شد. ملاّ حسین گفت من در این خصوص چیزی نمیتوانم اظهار کنم امیدوار بفضیل خدا باش مگر خود او تو و همراهات را

هدایت کند و سبب اطمینان شما شود. ملاً علی نزد رفیقان خود شتافت و مکالمه خود را با ملاً حسین بآنها گفت. از این خبر قلوب آنان مشتعل شده فوراً هر یک بگوشه‌ای شتافته بدعا و مناجات پرداختند.

شب سوّم ملاً علی بسطامی در عالم رؤیا مشاهده کرد که در مقابل چشمش نوری ظاهر شد در دنبال آن نور روانه شد تا بهدایت نور بحضور حضرت محبوب فائز گردید آنوقت نصف شب بود که این رؤیا را مشاهده

ص ۵۶

کرد با سرور تمام و نشاط عجیب در اطاق خود را باز کرده بیرون شتافت و بحجره ملاً حسین روان شد و خود را در آغوش او افکنده ملاً حسین او را در آغوش گرفت و گفت " أَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِي لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ ". (قرآن ۷: ۴۲) در همان روز در هنگام طلوع آفتاب ملاً حسین و ملاً علی بمنزل حضرت باب شتافتند دم منزل غلام سیاه حضرت باب را منتظر یافتند که بآنها گفت قبل از طلوع آفتاب آقای من مرا احضار فرمود و بمن امر کرد در را باز کنم و در عتبه در منتظر باشم تا دو مهمان عزیز وارد شوند و بمن امر فرمود از طرف هیکل مبارک بشما خوش آمد گفته و بگویم " ادخلوها بسلام الله " ملاً علی بحضور مبارک مشرف شد فرق ورود او با ملاً حسین این بود که ملاً حسین حجّت طلیده ایمان آورد لکن ملاً علی با قلبی مملوّ از ایمان بحضور مبارک مشرف شد و بقیّه هر کدام نیز بطریقی محبوب عالمیان را شناختند یکی در عالم رؤیا بحضور مبارک رسید دیگری در وسط نماز بحقیقت پی برد سوّمی بالهام الهی حضرت محبوب را شناخت و همه بحضور مبارک مشرف شدند و ملاً حسین هم با آنها همراه بودند بدینطریق ۱۷ نفر از حروف حیّ مجتمع شدند و اسامی کلّ در لوح محفوظ خداوند ثبت گردید و بتدریج هیجده نفر کامل گردید و برای نشر نفحات الله مأمور گردیدند.

یک شب فرمودند که هفده نفر مؤمن شده‌اند یکنفر باقی است که فردا خواهد آمد فردا عصر در موقعیکه باب الباب با هیکل مبارک بمنزل میرفتند جوانی بملاً حسین رسید که معلوم بود همان حین از سفر رسیده.

ملاً حسین را در آغوش کشید و از محبوب عالمیان پرسید. ملاً حسین مطابق دستوری که داشت جوابی نداد و جوان را برای استراحت دعوت نمود و فرمود صبر کنید من شما را راهنمایی خواهم نمود. جوان دعوت ملاً حسین را نپذیرفت و بحضرت باب اشارت کرد و بملاً حسین گفت چرا مرا از

ص ۵۷

ص ۵۸

حقیقت امر دور میسازی در شرق و غرب عالم جز این بزرگوار دیگری مظهر امر الهی نیست (اشاره بحضرت اعلی بود) ملاً حسین شرح قضیه را بحضور مبارک عرض کرد فرمود تعجب مکن در عوالم روح با او مکالمه کردیم ما منتظر او بودیم برو او را نزد ما بیاور. پس از آن آن جوان جزو حروفات حیّ منسلک شد اسم آن جوان ملاً محمد علی بار فروشی ملقب به قدّوس که در حین ایمان و عرفان که در شیراز بحضور مبارک رسید بیست و دو سال از عمرش گذشته بود. قدّوس از طرف مادر نسبتش بحضرت امام حسن مجتبی (ع) میرسید تولّدش در بارفروش بود. در سالهای اخیر حیات سید کاظم در محضر درسش حاضر شده از همه دیرتر میآمد و در مجلس درس در پائین تر از همه مینشست و زودتر از همه میرفت. سید اغلب بشاگردانش در مجلس درس خود میفرمود در میان شما اشخاصی هستند که هر چند ساکت و آرام هستند و در صف آخر می نشینند ولی در نزد خداوند بقدری مقرب اند که من آرزو دارم از خادمین آنها محسوب شوم و این فرمایش سید اشاره بقدّوس بود که بواسطه خدمات امریه و جانبازی بی نظیرش در سبیل امر مبارک مصداق این حدیث شریف بود که فرموده " من طلبنی وجدنی و من تقدّم الیّ شبراً تقدّمت الیه باعاً و من احبّنی احببته و من احببته قتلته و من قتلته فعلیّ دیته "

اما حضرت باب نام مبارکشان سید علی محمد است در سال ۱۲۳۵

هجری در روز اول محرم در شهر شیراز متولد شدند.

خاندان حضرت از اولاد رسول الله (ص) علیه و بنجابت و اصالت معروف

و موصوف بودند. تاریخ میلاد حضرت باب مطابق با حدیثی است که از حضرت امیر علیه السلام روایت شده که فرمودند :

" انا اصغر من ربی بسنتین " چون سن مبارکشان به ۲۵ سال و ۴ ماه و ۴ روز رسید باعلان دعوت خویش اقدام فرمودند. حضرت باب هنوز طفل

ص ۵۹

بودند که پدرشان وفات کرد مشاراً الیه موسوم به سید محمد رضا و از اولاد رسول الله (ص) بود. تقوی و نجابت و فضل و شرافت والد حضرت باب در جمیع اقلیم فارس مشهور و ایشان نزد همه محترم بودند. والدۀ حضرت باب نیز بشرافت و بزرگواری معروف و مورد احترام همه بودند حضرت باب بعد از فوت پدر در دامن مهر خال بزرگوار خود جناب حاجی میرزا سید علی پرورش یافتند جناب خال یکی از شهدای امر است. خال حضرت باب ایشانرا برای درس خواندن نزد شیخ عابد بردند هر چند حضرت باب بدرس خواندن میل نداشتند ولی برای آنکه بمیل خال بزرگوار رفتار کنند بمکتب شیخ عابد تشریف بردند شیخ عابد مرد پرهیزکار محترمی بود و از شاگردان شیخ احمد و سید کاظم رشتی بشمار میرفت.

ص ۶۰

جناب شیخ عابد حکایت کرده است که من یک روز بحضرت باب گفتم جمله اول قرآن را که بسم الله الرحمن الرحیم است تلاوت کنند فرمودند من تا معنی این جمله را ندانم تلاوت نمیکنم. من اینطور وانمود کردم که معنی آن را نمیدانم فرمودند من معنی آن را میدانم اگر اجازه میفرمائید بگویم. آنوقت شروع بیان فرمودند چه بیان عجیبی بود سرپای مرا حیرت فرو گرفت در تفسیر کلمۀ " الله " و " رحمن " و " رحیم " مطالبی فرمودند که من تا آنوقت نمیدانستم و از کسی هم نشنیده بودم. هنوز شیرینی گفتار آن حضرت در مخیلة من موجود است. چاره ای ندیدم جز اینکه ایشان را نزد جناب خال ببرم و سفارشهای لازمه را بایشان بنمایم که در حفظ این امانت جدیت فراوان بخرج دهد. بجناب خال گفتم من خودم را

لایق نمیدانم که باین طفل درس بدهم . جناب خال تنها بودند کسی آنجا نبود
بایشان گفتم من این طفل را آوردم که بشما بسپارم این طفل مثل سایرین
نیست من قوه ئی در این طفل می بینم که جز در حضرت صاحب الزمان در
سایرین آن قوه نیست لهذا لازم است خیلی توجه کنید بگذارید در منزل
بماند زیرا حقیقهٔ احتیاج بمعلم ندارد. و لکن جناب خال بحضرت باب تأکید
کردند که بمکتب برگردند و درس بخوانند و با لهجهٔ ملامت آمیزی
بحضرت گفتند مگر بشما نصیحت نکردم که مانند سایر اطفال رفتار کنی
و بهر چه معلم میگوید گوش بدهی. برای مراعات خاطر خال، حضرت باب
بمکتب مراجعت کردند و روح آن حضرت بسیار قوی بود روز بروز آثار
علم لدنی و حکمت و دانش خارج از حدود بشری در آن حضرت آشکارتر میشد.
بالاخره خال مجبور شد ایشانرا با خود بتجارت مشغول کند در ایام
اشتغال بتجارت نیز آثار عجیبه از ایشان بشهود میرسید. بعد از چند سال
حضرت باب با خواهر میرزا سید حسن و میرزا ابوالقاسم ازدواج فرمودند
از این اقتران فرزندی احمد نام بوجود آمد که یکسال قبل از بعثت یعنی در

ص ۶۱

ص ۶۲

سال ۱۲۵۹ هجری وفات یافت. پس از وفات این طفل مناجاتی از قلم مبارک
صادر شده که مضمون آن بفارسی این است : " اللهم یا الهی کاش این ابراهیم
ترا هزار اسمعیل بود تا همه را در راه محبت تو قربانی مینمود . یا
محبوبی یا مقصود قلبی محبت این احمد که بنده تو علی محمد او را در
راه تو قربانی کرد هیچگاه نمیتواند شعلهٔ محبت تو را که در قلبش
افروخته خاموش سازد تا جانم در پای تو نثار نشود و تا جسمم در راه تو
بخاک و خون نغلطد و تا سینه ام برای تو هدف گلوله های بیشمار نشود
اضطراب من تسکین نیابد و دل من راحتی نپذیرد. ای خدای من ای یگانه
مقصود من قربان شدن یگانه فرزند مرا بپذیر و قبول فرما و فداء شدن
او را فاتحه و علامت فدا شدن من در راهت قرار بده و بفضلت فداکاری

مراقبول فرما. آرزو دارم که خون من در راه تو ریخته شود تا بذرا امر تو را با خون خود آبیاری نمایم. تأثیر مخصوصی بخون من عطا کن تا بذرا الهی بزودی در قلوب عباد انبات نماید و سرسبز گردد و نمو کند تا درختی توانا گردد و جمیع اهل عالم در سایه آن مجتمع شوند. اللهم استجب دعائی و حقق لی املی انک انت المقتدر الکریم. " انتهى

حضرت باب غالب اوقات در بوشهر بتجارت مشغول بودند و با آنکه هوا در نهایت درجه حرارت بود هنگام روز چند ساعت بالای پشت بام منزل تشریف میبردند و بنماز مشغول بودند. آفتاب در نهایت حرارت می تابید و لکن هیکل مبارک قلباً بمحسوب واقعی متوجه و بدون آنکه اهمیتی بشدت گرما بدهند بمناجات و نماز مشغول بودند دنیا و هر چه در آن موجود بود همه را فراموش فرموده از هنگام فجر تا طلوع آفتاب و از ظهر تا عصر بعبادت میپرداختند. پیوسته بطرف طهران توجه داشتند بقرص آفتاب تابان با کمال فرح و سرور تحیت میگفتند و این معنی رمزی از طلوع شمس حقیقت بود که بر عالمیان پرتو افکن گردید. حضرت باب در هنگام

ص ۶۳

ص ۶۴

طلوع آفتاب بقرص شمس نظر میفرمودند و مانند عاشقی بمعشوق خود با توجه کرده با لسان قلب با نیر اعظم براز و نیاز میپرداختند گوئی نیر اعظم را واسطه میساختند که مراتب شوق و اشتیاق حضرتش را بحضرت محبوب مستور برساند. نظر باینمعنی بود که هیکل مبارک بشمس متوجه بودند ولی مردم نادان و غافل چنان می پنداشتند که آن حضرت آفتاب پرست هستند و نیر اعظم را ستایش میکنند با آنکه توجه بشمس ظاهر، رمزا از توجه حضرتش بشمس جمال محبوب مستور بود.

جناب حاجی سید جواد کربلایی حکایت فرمودند که من وقتی که عازم هندوستان بودم در بین راه ببوشهر وارد شدم و چون با جناب حاجی میرزا سید علی سابقه آشنائی داشتم و بملاقاتش میرفتم حضرت باب را در آن

اوقات ملاقات کردم هر وقت آن حضرت را میدیدم نهایت خضوع و خشوع و لطف و محبت از سیمای آن بزرگوار آشکار بود. من نمیتوانم بهیچ شرح و بیانی آن سیمای نورانی و اخلاق رحمانی را بیان و تشریح نمایم. همه مردم بطهارت ذات و حسن رفتار و صداقت گفتار و کردار و تقوی و پرهیزکاری آن بزرگوار اقرار و اعتراف داشتند. شخصی امانتی بحضور مبارک فرستاده بود که آن را بفروشد و قیمتش را برایش بفرستند و قیمت آن امانت را هم معین کرده بود. حضرت باب قیمت آن را برای آن شخص فرستادند مشأراً الیه مشاهده کرد که وجه بیشتر از مبلغی است که خودش تعیین کرده بود لذا بحضور مبارک عریضه نگاشت و پرسید چرا از قیمت معین زیادتر فرستاده‌اید. حضرت در جواب او فرمودند قیمت امانت تو همانست که فرستاده‌ام زیادی نیست زیرا امانت تو مدتی در نزد من بود و در آن هنگام قیمتش همان بود که برای تو فرستادم ولی چون من در آن وقت این را نفروختم و بتأخیر افتاد روا ندیدم که بتو ضرر وارد آید و مطابق قیمت همان وقت وجهش را برای تو فرستادم. آن شخص هر چه

ص ۶۵

اصرار کرد که وجه زیادی را بحضور مبارک مسترد سازد قبول نفرمودند. حضرت باب در مجالس روضه خوانی حاضر میشدند و مصائب وارده بر حضرت سید الشهداء علیه السلام را استماع میفرمودند و اشک میریختند و در ضمن لبهای مبارک متحرک بود و مشغول مناجات بودند در آنگونه اوقات چه عظمتی در هیکل مبارک مشهود میشد و چه نورانیتهای در سیمای آن حضرت پدیدار میگرددید.

اما اسامی مؤمنین اولیه بحضرت اعلی که بحروف حی موسومند از

این قرار است :

۱- ملا حسین بشرویه ملقب به باب الباب

۲- میرزا محمد حسن برادر باب الباب

ص ۶۶

۳- میرزا محمد باقر همشیره زاده اش

۴- ملا علی بسطامی

۵- ملا خدا بخش قوچانی ملقب بملا علی

۶- ملا حسن بجستانی

۷- سید حسین یزدی

۸- میرزا محمد روضه خوان یزدی

۹- سعید هندی

۱۰- ملا محمود خوئی

۱۱- ملا جلیل ارومی

۱۲- ملا احمد ابدال مراغه ای

۱۳- ملا باقر تبریزی

۱۴- ملا یوسف اردبیلی

۱۵- میرزا هادی پسر ملا عبد الوهاب قزوینی

۱۶- میرزا محمد علی قزوینی ۱۷- طاهره ۱۸- قدّوس

همه اینها بجز حضرت طاهره بحضور حضرت باب مشرف شدند

مشار الیها چون دانست که شوهر خواهرش میرزا محمد علی قزوینی عازم سفر است مکتوبی سر بمهر باو داد و از او درخواست کرد که چون حضرت موعود را بیابد و بحضورش مشرف شود آن مکتوب را تقدیم کند و این بیت را از قبل او بحضور مبارکش عرض نماید .

لمعات وجهک اشرفت و شعاع طلعتک اعتلی

ز چه رو الست بریکم نرنی بزنی که بلی بلی

وقتی که میرزا محمد علی بحضور باب مشرف شد جزو اهل ایمان در آمد مکتوب و پیام حضرت طاهره را بمحضربارک تقدیم کرد حضرت باب مشار الیها را از حروف حی محسوب داشتند . پدر جناب طاهره که حاجی

ص ۶۷

ملا صالح قزوینی بود و حاجی ملا تقی عموی طاهره از بزرگترین علمای ایران بودند. از احادیث اسلامیة اطلاع کامل داشتند پیش همه محترم

بودند. شوهر جناب طاهره ملاً محمد پسر عموی ایشان بود ملاً تقی عموی طاهره در نزد شیعیان شهید ثالث معروف است. طایفه حضرت طاهره جمعاً بالا سری بودند فقط حضرت طاهره نهایت میل را بتعالیم جناب سید کاظم داشتند و نسبت بآن بزرگوار محبت و اخلاص میورزیدند از شدت علاقه بایشان رساله‌ای در اثبات تعالیم شیخ ورد بر منکرین آن تعالیم نگاشتند و بحضور سید کاظم رشتی فرستادند. جناب سید پس از مشاهده آن تألیف مراسله‌ئی با کمال رقت و لطف بطاهره نگاشتند عنوان رساله را چنین نوشته بودند " یا قرّة العین و روح الفواد " از آن وقت مشاراً الیها بقرّة العین معروف شدند .

وقتی که اصحاب در بدشت مجتمع بودند همه از مشاهده جرأت و شجاعت مشاراً الیها متحیر بودند جمعی از اصحاب رفتار بی نظیر و بی سابقه قرّة العین را بحضور باب عرض کردند مقصودشان این بود که از مشاراً الیها بحضور مبارک بدگوئی کنند.

حضرت باب در جواب آنها فرمودند چه میتوانم بگویم درباره کسیکه لسان عظمت او را طاهره نامیده است این بیان مبارک که باصحاب رسید همه ساکت شدند دیگر کسی جرأت نکرد حرفی بزند و درباره حضرت طاهره چیزی بگوید از آن وقت جناب قرّة العین در میان اصحاب بطاهره معروف شدند .

قبلاً گفتیم که طایفه حضرت طاهره همه بالا سری بودند در اینجا لازم است بمعنی این کلمه اشاره کنیم جناب شیخ احمد و سید کاظم رشتی وقتی که با اصحاب و پیروان در شهر کربلا زیارت حضرت سید الشهداء علیه السلام مشرف میشدند در قسمت پائین پای مبارک میایستادند و بسایر جهات

ص ۶۸

مرقد منور قدم نمیگذاشتند و احترام خود را بآن مقام مقدس باینگونه اظهار میداشتند لکن سایر مردم در وقت زیارت دور ضریح میگشتند و حتی بالای سر مبارک هم میرفتند و زیارت میخواندند. شیخها معتقد بودند که مقربان درگاه خدا همیشه زنده‌اند و برای اهل ایمان مماتی نیست.

امام علیه السلام را همواره حجّ و حاضر میدانستند و از این جهت میگفتند که در حضور امام حجّ و حاضر که راهنمای اهل ایمان است سزاوار نیست که انسان احترام را رعایت نکند از این جهت شیعیان که در وقت زیارت بالای سر امام هم میرفتند به بالا سری معروف شدند .

جناب ملا حسین خیال میکردند که حضرت اعلی برای حجّ بیت که تشریف ببرند او را با خود همراه خواهند برد لکن حضرت باب وقتیکه میخواستند از شیراز عزیمت کنند ملا حسین را احضار فرمودند و باو گفتند نزدیک است که از هم جدا شویم شما باید دامن همت بر کمر زنید و بتبلیغ امر الله قیام کنید خداوند شما را محافظت خواهد کرد و قرین نصرت و موفقیت خواهد ساخت. اینک در بلاد سیر نمائید و همانطوریکه باران زمین را سرسبز میسازد شما نیز مردم را از باران برکات خود که خداوند عنایت فرمود سرسبز سازید. در هر حال تسلیم اراده خداوند باشید بصدای بلند مردم را مخاطب ساخته بگوئید بیدار شوید بیدار شوید که باب رحمت الهی باز است صبح هدایت در نهایت روشنی دمیده و حضرت موعود آشکار گشته. ای امتهای روی زمین راه ورود موعود را آماده و مهیا سازید و خود را از فضل و احسانش بی نصیب نکنید. چشم خود را از مشاهده انوارش محروم نسازید اینها را چون بمردم ابلاغ کردید هر که امر الهی را پذیرفت از آیات و الواح الهی برای او تلاوت نمائید تا مجذوب کلمه الله شود و از خواب غفلت بیدار گردد و بملکوت الهی ورود نماید. من هم با جناب قدّوس بحجّ بیت میروم و ترا برای روبرو شدن با دشمن خونخوار

ص ۶۹

میگذاریم مطمئن باش که بموهبت کبری فائز خواهی شد. اکنون بطرف شمال عزیمت فرما و از بلاد اصفهان و کاشان و قم و طهران عبور نما. از خدا بخواه که در طهران بمشاهده مقرر سلطنت الهی موفق شوی و در قصر محبوب واقعی ورود نمائی. در سرزمین طهران سری موجود است و رازی پنهان که اگر ظاهر شود جهان بهشت برین گردد. امیدوارم تو بفضل و موهبت آن محبوب بزرگوار برسی. از طهران بخراسان سفر کن در آن

بلاد ندای الهی بلند نما از آنجا بنجف و کربلا برگرد و منتظر امر پروردگار باش، مطمئن باش که این مأموریت را بتمام و کمال انجام خواهی داد زیرا تو برای انجام این مأموریت خلق شده‌ای. اگر جمیع اعداء و مخالفین قیام کنند و بخواهند ترا از انجام مأموریت مانع شوند هرگز نمی‌توانند اذیتی بتو برسانند و تا مأموریت خود را انجام ندهی یک موی از سر تو کم نخواهد شد زمام امور در قبضه قدرت حق است اوست غالب و توانا. آنگاه ملاً علی بسطامی را احضار کردند و با نهایت محبت و مهربانی با او تکلم کردند و باو فرمودند شما باید فوراً بجانب نجف و کربلا عزیمت نمائی. آنگاه مصائب و مصاعبی که در راه او میبایستی پیش بیاید یکایک را برای او بیان کردند و فرمودند تو باید در ایمان خویش دارای ثبات و استقامت باشی و مانند کوه از اریاح شدیدۀ امتحانات و مصائب متین و پابرجا باشی. از جهال و مردم نادان نهراسی و از لعن و سبّ علما و پیشوایان بیمی در دل راه ندهی هیچ چیز نباید ترا از انجام مقصود باز دارد زیرا خداوند تو را بمائده آسمانی دعوت فرموده و در جهان جاودانی برای تو آن را مقرر و مهیا ساخته. تو اول کسی هستی که از بیت الله خارج میشوی و برای تبلیغ امر سفر مینمائی و اول کسی هستی که در سبیل نصرت امر الله گرفتار بلا میشوی. اگر در این راه جان خود را هم بدهی مطمئن باش که اجر تو جزیل است و بموهبت کبری خواهی رسید.

ص ۷۰

ملاً علی بسطامی پس از استماع بیانات مبارکه برای اجرای امر پیاخاست و از شیراز بیرون رفت. در یکفرسخی شیراز جوانی از شهر باو رسید نام این جوان عبد الوهّاب بود و از ملاً علی در خواست نمود که بحرف او گوش بدهد و در حالتی که اشک از چشمش سرازیر بود بملاً علی گفت " خواهش دارم اجازه فرمائید من در خدمت شما باشم زیرا خیلی دل تنگ شده‌ام بی اندازه پریشان حال هستم دیشب در عالم رؤیا مشاهده نمودم که جارچی در بازار شیراز جار میزند و مردم را مژده میدهد و میگوید حضرت امیر علیه السلام تشریف آورده اند برخیزید بروید جستجو کنید

و تماشا کنید که آن حضرت برات آزادی از آتش جهنم را بمردم می‌دهد
بشناید هر کس که برات آزادی را از آن حضرت بگیرد گناهانش آمرزیده
است و هر کس محروم شود از بهشت برین محروم خواهد بود ". بمحض
اینکه صدای این جارچی بگوش من رسید برخاستم و دگان خود را بستم و در
بازار وکیل براه افتادم تا بجائی رسیدم که دیدم شما ایستاده‌اید و مردم
دور شما اجتماع کرده هر یک از نفوس از دست شما ورقه‌ای می‌گرفت
آهسته بگوش او کلمه‌ای می‌گفتید که از استماع آن کلمه فرار کرده فریاد
میکشید وای بر من که از مهر و محبت امام محروم و بیچاره من که جزو
مطرودین و ساقطین محسوبم . از خواب بیدار شدم و در افکار زیادی غوطه ور
شده بالاخره بجانب دگان خود آمدم ناگهان شما را دیدم که همراه
شخصی که عمّامه بر سر داشت از مقابل من گذشتید و او با شما مشغول
مذاکره بود چون شما را دیدم از جای خود برخاستم قوتی در من ایجاد شد که
شرح آن نتوانم و بسرعت دویدم تا بشما برسیم چیزیکه باعث تعجب من شد
این بود که چون بشما رسیدم دیدم همانجائیکه شما را در خواب دیدم
ایستاده بودید مشغول مذاکره هستید و آن شخص عمّامه بر سر، اقوال
شما را ردّ میکرد باو گفتید " گر جمله کائنات کافر گردند- بر دامن

ص ۷۱

کبریاش ننشیند گرد " من در گوشه‌ای ایستاده مقداری با شما فاصله داشتم
و بمراقبت شما پرداختم بالاخره از محلّ خود براه افتادید و بطرف دروازه
کازرون روان شدید من دنبال شما آمدم تا اینجا که بشما رسیدم. ملا علی
او را وادار کرد که بشهر مراجعت کند و بکار مشغول شود باو
فرمود همراهی شما با من مرا در مشکلاتی خواهد انداخت، بشیراز
مراجعت کن و مطمئن باش زیرا که تو در جرگه مؤمنین محسوب هستی.
پس از مکالمات زیاد که بین این دو نفر جریان یافت ملا علی بسطامی بالاخره
به همراهی آن جوان تن در داد و کار خود را بخداوند واگذار کرد. چون اندکی
دور شدند حاجی عبدالمجید پدر عبد الوهاب برای مراجعت دادن فرزند خود در
دنبال آنها روانه شد و با ملا علی بسطامی در نهایت خشونت رفتار کرد.

حاجی عبد المجید بعد از آنکه بامر مبارک مؤمن شد اغلب این واقعه را برای احباً نقل میکرد و در حین شرح قضیه اشک از چشمش جاری میشد و میگفت چقدر من متأسفم از رفتاریکه در آن روز مرتکب شدم الحمد لله که خداوند مرا هدایت فرموده و گناه مرا بخشیده، من در بین کارکنان پسران فرمانفرما بودم فرمانفرما والی فارس بود و بواسطه نسبت بفرمانفرما هیچ کس جرأت نمیکرد بمن جسارت یا اذیت کند. غفله شنیدم پسر من عبد الوهاب دکان خود را ترک کرده و از شهر بیرون رفته من فوراً از دروازه کازرون خارج شدم و در طلب او شتافتم چماقی در دست من بود تصمیم داشتم پسر را بزنم شنیده بودم که مردی که بر سر عمّامه دارد با پسر من همراه بوده است خشم من بی اندازه بود رفتم تا بآنها رسیدم. چون چشمم بملاً علی افتاد با نهایت خشم باو حمله ور شدم و بکتک زدن او پرداختم. در بین ضرباتی سخت که باو وارد میشد گفتم ای عبد المجید دست نگهدار زیرا خداوند بحال تو بینا و چشمان او ترا مراقب است خدا را شاهد میگیرم که سبب بیرون آمدن پسر از شیراز من نبودم و بهیچوجه باذیت تو اهمّیت نمیدهم ... روزی پشیمان خواهی شد و به بیگناهی من واقف خواهی گشت. ولی من باقوال او اعتنائی نکردم و آنقدر او را زدم تا خسته شدم و بالاخره به پسر امر کردم که از ملاً علی جدا شده با من بشهر برگردد و قتیکه با هم بشهر می آمدیم پسر من خوابی را که دیده بود برای من حکایت کرد. چون ان را شنیدم تأسف شدیدی سراپای مرا گرفت این تأسف با من همراه بود تا قتیکه از شیراز به بغداد عزیمت نمودم و از بغداد بکاظمین رفته مسکن گرفتم. پسر من عبد الوهاب در کاظمین مشغول کار بود من از امر بی خبر بودم تا در سال ۱۲۶۷ هجری که حضرت بهاء الله بطهران آمدند و پسر من از کاظمین رفته جزو محبوسین سیاه چال بود و در سنه ۱۲۶۸ بشهادت رسید. بعداً که حضرت بهاء الله بیغداد نفی شدند بصرف

فضل رحمت الهیّه شامل حال من شد و از حقیقت امر مبارک مطلع شدم از گناه من درگذشتند و مرا عفو فرمودند.

باری ملاً علی بطرف مأموریت خود روانه شد تا به نجف رسید و بدعوت شیخ محمد حسن صاحب جواهر که معروفترین علمای شیعه بود پرداخت. بعد از وقایع بسیار (که شرح آن در تاریخ نبیل مسطور است) ملاً علی به تفتین علما گرفتار دشمنان خون خوار گردید از نجف او را به بغداد بردند و در حضور مفتی بزرگ او را حاضر کردند. نبیل از قول حاجی هاشم عطار میگوید که من در باره خاتمه کار ملاً علی حقیقت مطلب را بدست نیاوردم بعضی میگویند که ملاً علی در بین راه اسلامبول مریض شد و بعضی دیگر میگویند که بدست اعداء بشهادت رسید. بهر حال جناب ملاً علی بسطامی اولین کسی است که در راه امر الله تحمل مصائب شدیده نمود و اول شخصی است که در راه محبوب بیهمتا بشهادت نائل و سرافراز گردید.

پس از آنکه حضرت باب ملاً علی را امر فرمودند بعبتات عالیات توجه نماید آنگاه سایر حروف حی را احضار فرمودند و هر یک را بطرفی مأموریت دادند و در حین وداع و خدا حافظی بآنها فرمودند:

" ای یاران عزیز من، شما در این ایام حامل پیام الهی هستید خداوند شما را برای مخزن اسرار خویش انتخاب فرموده تا امر الهی را ابلاغ نمائید. بواسطه صدق گفتار و رفتار خود نماینده قوت و نورانیت ربّانی گردید. تمام اعضای جسد شما باید بر ارتفاع مقامات شما شهادت دهند و بطهارت حیات و عظمت مقصود شما ناطق گردد زیرا این روز همان روز است که خداوند مجید در قرآن (۳۶: ۶۶) فرموده " الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ "

بیانات مبارکه حضرت مسیح را که بشاگردان خود فرمودند بیاد آورید و قتیکه میخواستند آنان را برای تبلیغ باطراف بفرستند بآنها فرمودند شما مانند آتشی هستید که

مهتدی شوند. باید طهارت ذات و حسن گفتار شما طوری باشد که مردم دنیا بواسطه مشاهده حسن گفتار و رفتار شما بسوی پدر آسمانی که منبع فیض جاودانی و سرچشمه فضل ابدی است متوجه گردند. شما که فرزندان آن پدر روحانی هستید بواسطه اعمال خود باید مظهر صفات الهیه گردید تا مردم نور الهی را در شما مشاهده کنند شما نمک زمین هستید اگر نمک فاسد باشد با چه چیز اصلاح خواهد شد.

انقطاع شما باید بدرجه (ای) باشد که در هر شهری برای تبلیغ امر الله داخل شوید از مردم آن شهر بهیچوجه اجر و مزدی توقع نداشته باشید غذا و طعام طلب نکنید و هنگامیکه از آن شهر میخواهید خارج شوید گرد کفشهای خود را هم بتکانید تا چنانچه منقطع و طاهر وارد آن شهر شدید همانطور خارج گردید زیرا پدر آسمانی همواره با شماست و شما را مراقبت میفرماید و محافظت مینماید اگر شما نسبت باو وفادار باشید یقین بدانید که خزینه‌های عالم را بشما تسلیم میکند و مقام شما را از مقام فرمانروایان و پادشاهان بلندتر میسازد.

ای حروف حی، ای مؤمنین من یقین بدانید که عظمت امروز نسبت بایام سابق بی نهایت بلکه قابل قیاس نیست. شما نفوسی هستید که انوار صبح ظهور را مشاهده کردید و باسرار امرش آگاه شدید کمر همت محکم کنید و این آیه قرآن (۲۴: ۸۹) را بیاد آرید که درباره امروز می فرماید:

" وَ جَاء رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا " قلوب خود را از آمال و آرزوهای دنیوی پاک کنید و باخلاق الهی خود را مزین و آراسته نمائید. بواسطه اعمال نیک بحقانیّت کلمه الله شهادت دهید و این آیه قرآن (۴۷: ۴۰) را همواره در نظر داشته باشید که میفرماید " وَإِنْ تَوَلَّوْا يَسْتَبَدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُم " مبدا اعمال شما طوری باشد که دیگران بیایند و ملکوت الهی را

ص ۷۵

از شما بگیرند و شما بی نصیب بمانید دوران کفایت عبادات کسالت آور فتور آمیز منقضی شد امروز روزی است که بواسطه قلب طاهر و اعمال حسنه و تقوای خالص هر نفسی میتواند بساحت عرش الهی صعود نماید

و در درگاه خداوند مقرب شود و مقبول افتد. "إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ" (قرآن ۳۵: ۱۲).

شما آن نفوس مستضعفین هستید که در قرآن (۲۸: ۵) فرموده:

"وَأُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتَضَعُّوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ

أُمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ" خداوند شما را باین مقام عالی دعوت مینماید

و در صورتی میتوانید باین درجه عالی برسید که تمام آمال و مقاصد دنیوی

را زیر پا گذاشته و مصداق این آیه شوید که در قرآن میفرماید (۲۱: ۲۷-۲۸)

"عِبَادُ مُكْرَمُونَ لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهٖ يَعْمَلُونَ".

شما حروف اولیه هستید که از نقطه اولی منشعب شده‌اید. شما چشمه‌های آب حیاتید

که از منبع ظهور الهی جاری گشته‌اید از خداوند بخواهید که شما را حفظ نماید تا

آمال دنیوی و شئون جهان، طهارت و انقطاع شما را تیره و آلوده نکند

و حلاوت شما را بمرارت تبدیل ننماید من شما را برای روز خداوند که

میآید تربیت و آماده ساختم و می‌خواهم که اعمال شما در مقعد صدق

عند ملیک مقتدر قبول افتد. راز و اسرار یوم الله که خواهد آمد امروز

مکشوف نیست طفل تازه متولد آن روز مقامش از بالغین این امر ارجمندتر

است و جاهل آن ظهور درجه‌اش از عالم این روز بالاتر.

اینک در طول و عرض جهان پراکنده شوید و با قدم ثابت و قلب

بی‌آلایش راه را برای آمدن روز خدا مهیا و مسطح کنید. بضعف و عجز خود

نظر نکنید بقدرت و عظمت خداوند مقتدر و توانای خود ناظر باشید. مگر

خداوند ابراهیم را بنمرود غلبه نبخشید مگر حضرت موسی را بر فرعون

و فرعونیان غالب نساخت با اینکه حضرت موسی جز عصای خود دیگر

ص ۷۶

مساعد و کمکی نداشت. مگر حضرت مسیح را بر یهود غلبه نبخشید با آنکه

حضرت مسیح علیه السلام در ظاهر بینوا و بی‌کس بود. مگر قبائل عرب را

در مقابل حضرت رسول (ص) خاضع نمود. آن قبائل وحشی در ظلّ تعالیم

مقدّسه آن حضرت تربیت شدند و حالشان تغییر کرد و مُهتَدَب گشتند بنا

بر این بنام خداوند قیام کنید بخدا توکل نمائید و باو توجّه کنید و یقین

داشته باشید که بالاخره فتح و فیروزی با شما خواهد بود.

پس از اینکه حضرت باب بواسطه این بیانات روح تازه در اصحاب خویش دمیدند و مهمترین وظیفه آنان را بآنها گوشزد فرمودند هر یک را مأمور اقلیمی مخصوص و محلی بخصوص نمودند تا بتبلیغ امر الله پردازند و بآنها دستور دادند که در هیچ جا و نزد هیچکس اسم و رسم هیکل مبارک را اظهار نکنند و معرفی ننمایند و در حین تبلیغ فقط بگوئید که باب موعود ظاهر شده دلیلش قاطع است و برهانش متین و کامل هر که باو مؤمن شود بجمیع انبیاء و رسل مؤمن است و هر که او را انکار نماید بانکار جمیع پرداخته است.

آنگاه با همه خداحافظی فرمودند و اجازه سفر دادند بجز جناب ملا حسین اول من آمن و حضرت قدوس آخر من آمن از حروف حی بقیه که چهارده نفر بودند در هنگام فجر بنقطه مأموریت خویش توجه نمودند. بعداً ملا حسین را وقتیکه میخواست مرخص شود مخاطب ساخته فرمودند: "از اینکه در سفر حجاز و حج بیت با من همراه نیستی محزون مباش عنقریب تو را بشهری میفرستم که حجاز و شیراز در شرافت با او برابری نتوانند زیرا رمز عظیم و سر مقدسی در آن نقطه موجود است. انتظار دارم که بمساعدت خداوند پرده ها را از جلو چشم اشراز برداری و عقول آنان را از آرایش پیراسته سازی اینک باید از اینجا باصفهان و از آنجا بکاشان و طهران و خراسان عزیمت نمائی از خراسان بعراق سفر کنی

ص ۷۷

ص ۷۸

و در آنجا منتظر فرمان پروردگار خود باشی تا بهر جا که اراده فرماید ترا بفرستد. من هم با قدوس بقصد حج بیت عزیمت مینمایم غلام حبشی خود را نیز همراه میبرم عنقریب قافله حجاز از شیراز حرکت میکند من هم با آنها میروم، مکه و مدینه را زیارت میکنم و آنچه را بدان از طرف خداوند مأمورم انجام میدهم و انشاء الله از آنجا بعراق و کوفه سفر میکنم شاید

تورا در آنجا ملاقات کنم و اگر هم امر الهی بر خلاف آنچه گفتم صادر شود
ترا مطلع خواهم ساخت تا در شیراز بحضور مشرف شوی مطمئن باش که
جنود ملکوت تورا نصرت مینمایند. موفق خواهی شد. جنود ملاء اعلی در
اطراف تو حاضر و آماده‌اند و قوت الهیه در وجود تو تجلی نموده، فیض
الهی راهنمای تو است، هر کس تورا دوست بدارد خدا را دوست داشته
و هر که تورا دشمن دارد دشمن خدا است هر که تورا انکار کند خدا را
انکار نموده و هر که بتو محبت داشته باشد بخداوند محبت دارد."

ص ۷۹

فصل چهارم

مسافرت ملا حسین بطهران

ملا حسین حسب الامر مولای عالمیان بسوی اصفهان رهسپار و در
مدرسه نیم آورد منزل کرد. پس از ورود طلاب علوم مخصوصاً شاگردان
سید محمد باقر رشتی که در سفر قبل او را دیده بودند با وی بنای مخالفت و
عناد را گذاشته ابتدا نزد سید اسد الله پسر سید محمد باقر رشتی که پس از
فوت پدر بر مسند ریاست شرعیّه جالس بود شکایت بردند و از ورود
ملا حسین حکایت کردند و سید اسد الله را وادار بمخالفت نمودند سید در
جواب آنان گفت که مرا با ملا حسین یارای مقاومت نیست خود شما بودید
و دیدید که این شخص چگونه پدرم را با تبخّر و فصاحت بیان مغلوب نمود
چگونه من او را از گفتار خاموش کنم. طلاب گفتند که ملا حسین در زمان
پدر مرحومت که باصفهان آمد طرفدار شیخیّه بود و سید مرحوم را هم با
خود هم داستان نمود ولی اینک با ادعائی بزرگتر آمده و نوائی تازه میزند
که شخصی ظاهر شده دارای کتاب و آیات الهی است و خلق را باو دعوت
میکنند و آیات او تحدی مینماید. بالجمله هر چند از این گونه بیانات بسید
اسد الله گفتند سید در مقابل تمنای آنان اقدامی نکرد ناچار از او مأیوس
شدند و نزد حاجی محمد ابراهیم کلباسی که از علمای معروف اصفهان
محسوب و در آن ایام مریض و مشرف بمرگ بود شتافتند و شرح واقعه را
با آب و تاب بیان کردند. حاجی در جواب گفت ساکت باشید اگر ملا حسین

چنین مطلبی میگوید باید تحقیق کنید من اگر از این مرض شفا یافتم خود بشخصه در صدد تحقیق برخواهم آمد زیرا ملاً حسین کسی نیست که بیاطل فریفته شود لذا اگر به دین جدید دعوت میکند بر شما لازم است که در راه مجاهده و تحقیق قدم گذارید و قبل از تحرّی حقیقت به ردّ و انکار او قیام

ص ۸۰

نمائید. مخالفین چون از اینجا هم مایوس شدند نزد منوچهرخان معتمد الدوله که حکومت اصفهان را داشت شتافتند و شکایت آغاز کردند. منوچهرخان صراحةً فرمودند این کار مربوط بمن نیست راجع بعلمای دین است. آنگاه طلاب علوم را از ایجاد فتنه و فساد و اذیت و آزار ملاً حسین منع فرمود. طلاب علوم چون از اینجا هم مایوس گشتند با خسران و خیت بی پایان در گوشهٔ خمول خزیدند و ملاً حسین با کمال شجاعت و دلیری بدون مانع و رادعی بشارت یوم جدید را گوشزد قریب و بعید ساخت. اول کسیکه در اصفهان بشرف ایمان فائز گردید گندم پاک کن بود که با ملاً حسین انس شدیدی داشت و شب و روز در محضروی بسر میبرد و بانجام خدماتش جانفشانی مینمود. گندم پاک کن در اصفهان بود تا وقتی که خبر محصور شدن اصحاب را در قلعهٔ شیخ طبرسی شنید بیدرنگ برای مساعدت اصحاب بمازندران شتافت. او را دیدند که غربالی بدست گرفته در میان کوچه و بازار بسرعتی میدود سبب پرسیدند فرمود برای نصرت اصحاب بمازندران میروم و در شهرهائی که بر سر راه من واقع است گذر کرده بشارت ظهور موعود را بعموم میدهم و با این غربال آنان را آزمایش کرده هر کدام که دارای قابلیت هستند با من برای جانبازی همراهی خواهند کرد. مشأراً الیه خود را بقلعه رسانیده و بدرجهٔ شهادت رسید. حضرت اعلی در کتاب بیان فارسی بهمین لقب او را ذکر فرموده اند. از جمله نفوس که در اصفهان مؤمن شدند میرزا محمد علی نهری و برادرش میرزا هادی و میرزا محمد رضای پاقلعه (در نیل عربی، پاقلی است) بودند جناب ملاً صادق مقدّس خراسانی نیز در آن ایام بتصدیق امر مبارک فائز شد. جمال مبارک او را باسم الله الاصدق ملقب فرموده اند.

مشاراً الیه پیوسته منتظر ظهور موعود بر حسب تعالیم سید کاظم رشتی بود و پنجسال بود که در اصفهان سکونت داشت و چنانچه خود آنجناب

ص ۸۱

میفرمود شبی با ملا حسین در منزل میرزا محمد علی نهری ملاقات نموده بشارت یوم جدید را از ملا حسین شنید و چون از اسم و لقب حضرت موعود سؤال کرد ملا حسین جواب داد ذکر اسم و رسم از طرف موعود ممنوع است و بعد شرحی از دعا و نیاز حروف حی را بیان کرد هر یک بطرزی موعود را شناختند. مقدّس فرمود آیا من هم ممکن است مانند حروف حی او را بشناسم؟ ملا حسین فرمود باب رحمت الهی بر روی جمیع اهل عالم مفتوح است. مقدّس از میرزا محمد علی نهری اطاق خلوتی خواست و در بروی خود بسته و بدعا و نیاز پرداخت پس از مدتی عجز و نیاز چهره جوانی را که سابقاً در حرم سید الشهدا دیده بود که چون ابر بهاری در مقابل ضریح امام میگریست در مقابل چشم مجسم دید که باو مینگرد و تبسم میفرماید بی اختیار خواست خود را بیای او افکند و لکن فوراً آن جوان نورانی غایب و پنهان گردید. مقدّس از کثرت شوق و شور نزد ملا حسین آمد و اسرار خود را بیان نمود ملا حسین او را بکتمان امر کرد و فرمود اینک برای ابلاغ امر بحاجی کریمخان بکرمان توجّه نمائید و از آنجا بشیراز عزیمت کنید امید که در مراجعت انشاء الله من و شما بلقay محبوب بیهمتا در شیراز فائز گردیم.

ملا حسین از اصفهان بطرف کاشان رهسپار شد اول کسی که در کاشان بامر مبارک مؤمن شد حاجی میرزا جانی پریا است که از تجار معروف آن شهر بود و نیز در کاشان امر مبارک را بیکی از آشنایان خود موسوم بسید عبد الباقي که از علمای شیخیّه بود ابلاغ فرمود و لکن سید مزبور حفظ ریاست و مقام خود را بر قبول امر مبارک ترجیح داد. مشاراً الیه در کربلا و نجف ملا حسین را دیده و شناخته بود ولی از قبول امر مبارک خود داری نمود ملا حسین از کاشان بجانب قم رهسپار شد و لکن استعدادی در مردم آن شهر نیافت و فقط بذرافشانی قناعت فرمود. در دوره‌ای که

جمال مبارک در بغداد تشریف داشتند بذرافشانی باب‌الباب که در شهر قم
 نموده بود سرسبز شد و از مردم قم حاجی میرزا موسی قمی ببغداد
 مسافرت نمود و بحضور حضرت بهاءالله مشرف شد و بشرف ایمان فائز
 گشت و آخر الامر بشهادت رسید از شهر قم جناب ملا حسین بجانب طهران
 عزیمت فرمود و در یکی از حجره‌های مدرسه میرزا صالح معروف بمدرسه
 پامناز منزل اختیار نمود و مدرس آن مدرسه را که از علمای شیخیه
 و موسوم بحاجی میرزا محمد خراسانی بود بامر مبارک دعوت کرد و ندای
 الهی را باو ابلاغ فرمود. حاجی از قبول امر الله امتناع ورزید و طریق
 لجاجت سپرد و بملا حسین چنین گفت " ما چنین گمان می‌کردیم که بعد از
 وفات سید کاظم رشتی شما برای ترقی و تعالی امور فرقه شیخیه قیام
 خواهید کرد و شبها تارده را دفع خواهید کرد و طریقه شیخیه را از
 ایراد و شبها مخالفین نجات خواهید بخشید حالا می‌بینیم که آنچه
 می‌پنداشتیم غلط بوده و امیدهای ما همه بناامیدی تحویل یافته، اگر
 شما باز هم بنشر این عقاید باطله که از آن سخن می‌گوئید بپردازید یقین
 بدانید که طریقه شیخیه را در طهران محو و نابود خواهید ساخت " ملا
 حسین باو فرمودند که مطمئن باش مقصود من از بین بردن تعالیم شیخ و
 سید و تحقیر آن نیست و چندان در طهران توقف نخواهم کرد.
 جناب ملا حسین در اوقات توقف در طهران هر روز صبح زود از منزل
 خود خارج میشدند و یکساعت از شب گذشته بمنزل بر میگشتند و در را بروی
 خود میبستند و روز دیگر صبح زود خارج میشدند***) جناب میرزا موسی کلیم برادر
 حضرت بهاءالله میفرمودند ملا محمد معلم نوری که از پیروان شیخ و سید بود
 برای من چنین حکایت فرمود که من از شاگردان حاجی میرزا محمد خراسانی بودم و
 در همان مدرسه ای که درس میداد منزل داشتم و حجره‌ام بحجره مشار الیه
 وصل بود و با او معاشر بودم یکروز در هنگام مباحثه و مناظره مدرس
 مزبور با جناب ملا حسین متوجه بودم و از اول تا آخر گوش میدادم از

ص ۸۳

فصاحت گفتار و متانت دلائل مآلا حسین و همچنین از مجادله و بی انصافی مدرّس مدرسه خیلی متعجب شدم بیانات مآلا حسین در من اثر غریبی کرده منجذب رفتار و گفتارش شدم و از رفتار ناهنجار مدرّس نسبت بمآلا حسین خیلی بدم آمد لکن اطلاع خود را بر مباحثه و مجادله او با مآلا حسین پنهان و مخفی داشتم و تصمیم گرفتم مآلا حسین را بتنهائی ملاقات کنم. نیمه شب بدون اینکه انتظار مرا داشته باشد رفتم و درب

ص ۸۴

حجره او را زدم او هنوز بیدار بود و چراغی پهلوی خود نهاده بود و با وجودیکه ورود مرا منتظر نبود با نهایت محبت مرا پذیرفت. محبت او در قلب من بینهایت اثر کرده بود هر وقت با او مذاکره میکردم اشک از چشمم بی اختیار جاری میشد مآلا حسین چون استعداد مرا دید فرمود حالا فهمیدم که چرا در این مکان منزل کردم اگر چه استاد شما بی انصافی کرد اما من امیدوارم شاگردانش بر خلاف او بحقیقت امر آشنا شوند. بعد فرمودند اسم شما چیست و موطن شما کجاست؟ جواب دادم اسم من مآلا محمد لقبم معلّم، موطنم نور در ایالت مازندران. مآلا حسین فرمود آیا امروزه از فامیل میرزا بزرگ نوری کسی هست که معروف باشد و در شهرت و اخلاق و آداب و علوم قائم مقام او محسوب شود؟ گفتم آری در میان پسران او یکی از همه ممتازتر و در رفتار شبیه به پدر است. پرسید بچه کاری مشغول است؟ گفتم بیچارگان را پناه است و گرسنگان را اطعام میفرماید. پرسید چه مقامی و رتبه ای دارد؟ گفتم ملجاء مستمندان و

ص ۸۵

پناه غریبان است و اسم مبارکش حسینعلی است خط شکسته نستعلیق را خوب می نویسد و اوقات خود را اغلب در میان جنگلهای زیبا بگردش میگذرانند و بمنظر زیبای طبیعی علاقه تامّ دارد و سنّ مبارکش ۲۸ سال است مآلا حسین بمن توجه نموده و با سرور و نشاطی بی اندازه فرمود گمان

میکنم زیاد بملاقات او نائل میشوی گفتم بلی اغلب بمنزل او میروم. فرمود

ص ۸۶

آیا میتوانی امانتی از من بایشان برسانی؟ گفتم البتّه با نهایت اطمینان. ملاً حسین لوله کاغذیکه میان قطعه پارچه پیچیده شده بود بمن داد و گفت فردا صبح زود این را بایشان بده و هر چه فرمودند برای من نقل کن. صبح زود من برخاسته بطرف خانه حضرت بهاءالله رفتم میرزا موسی برادر ایشان را دیدم در آستانه در ایستاده مطلب را باو گفتم میرزا موسی وارد منزل شده و بزودی مراجعت کرد پیام محبت آمیز بهاءالله را بمن ابلاغ نمود و من بحضور مبارک مشرف شده لوله کاغذ را بمیرزا موسی دادم که در مقابل حضرت بهاءالله بنهاد. حضرت بهاءالله بمن اجازه جلوس دادند و خود لوله کاغذ را باز کردند و بمندرجات او نظری افکنده بعضی از جملات آنرا بصدای بلند برای ما خواندند من از ملاحظت آواز و ظرافت نغمه بهاءالله مجذوب شدم. بعد از قرائت چند فقره به برادر خود توجه نموده گفتند موسی چه میگوئی؟ آیا هرکس بحقیقت قرآن نائل باشد و این کلمات را از طرف خدا نداند از راه عدالت و انصاف برکنار نیست؟ دیگر چیزی فرمودند و مرا از حضور خود مرخص کردند. یک کله قند روسی و یک بسته چای بمن مرحمت فرمودند که با ابلاغ محبت و مهربانیهای ایشان بملاً حسین بدهم. من در حالیکه سرا پا مشعوف و مسرور بودم برخاسته نزد ملاً حسین برگشتم و پیغام و هدیه بهاءالله را باو دادم. ملاً حسین با سرور بی منتهایی ایستاده با خضوع تمام هدیه را از من گرفت و بوسید بعد مرا در آغوش گرفت چشمهای مرا بوسه زد و گفت رفیق عزیز و محبوب من همانطور که قلب مرا مسرور کردی خداوند قلب ترا با سرور ابدی مسرور نماید. من از رفتار ملاً حسین خیلی متعجب و با خود گفتم چه چیز سبب ارتباط این دو قلب شده است. چند روز بعد ملاً حسین بطرف خراسان رهسپار شد و در حین خدا حافظی بمن گفت آنچه دیدی و شنیدی مبدا بکسی اظهار کنی آنها را در قلب خود مستور نگاهدار اسم او را مبدا بکسی

بگویی برای اینکه دشمنان او باذیتش اقدام خواهند نمود و در همه حال دعا کن که خداوند او را حفظ کند و بواسطه او بر مستضعفین منت گذارد و فقرا و بینوایان را در ظل او عزیز فرماید حقیقت امر حالا از شما پوشیده است حال باید ندای امر جدید را بمردم ابلاغ نمائیم و خلق را باین امر مبارک دعوت کنیم. عنقریب جمعی در این شهر جان خود را در راه این امر فدا خواهند ساخت و شجره امر الهی بخون آنان آبیاری خواهد شد و مردم در ظل آن شجره در خواهند آمد.

فصل پنجم

مسافرت حضرت بهاءالله بمازندران

اولین سفری که حضرت بهاءالله برای نشر تعالیم حضرت باب فرمودند به خطه نور مازندران بود. نور موطن اصلی حضرت بهاءالله است. در تکر نور والد حضرت بهاءالله املاک داشتند و قصر بزرگی بنا کرده بودند فرشهای گرانبها و اثاث هنگفت در آن قصر موجود بود. نبیل میگوید روزی حضرت بهاءالله این بیانات را فرمودند و من از لسان مبارک شنیدم فرمودند: وزیر مرحوم منزلی عالی داشتند که همگنانش از اینجهت بر ایشان رشک میبردند. جناب وزیر بواسطه ثروت زیاد و نجابت نسب و شرافت حسب و بخشش و کرامت و رتبه بلندی که داشتند در نظر اشخاصی که ایشانرا میشناختند بسیار محترم بودند مدّت بیست سال افراد عائله نوری که در نور و طهران میزیستند با نهایت شادکامی و صحت و سلامتی و وسعت عیش روزگار گذراندند برکت الهی بر آن عائله در آن مدّت نازل بود و از هیچ جهت پریشانی نداشتند پس از بیست سال ناگهان آن خوشبختی و راحتی بسختی و بلیات تبدیل یافت و وسعت عیش و ثروت بضیق معیشت و تنگ دستی مبدل شد اولین خسارتی که وارد شد بواسطه سیل عظیمی بود که در قریه تکر با شدت تمام مهاجم گشت و نصف قصر جناب وزیر را خراب کرد با آنکه اساس این بناء در

نهایت درجه استحکام بود جریان سیل بدنه زیبا تر قصر را منهدم ساخت هر چه اثاث و امتعه فاخر و ثمین بود محو و نابود گشت. از طرف دیگر دشمنان جناب وزیر و نفوسی که بایشان حسد میبردند سبب شدند که منصب حکومتی نیز از ایشان مسلوب شد ایشان در دربار ایران تا آنوقت دارای مناصب عالیه بودند ولی فساد اعدا و تفتین حسودان سبب برکناری

ص ۸۹

ص ۹۰

ایشان از وظایف حکومتی گردید. این پیش آمدهای متتابع و بلیات مکرر اثری در رفتار جناب وزیر نداد ایشان در دوران گرفتاری نیز همان متانت و وقار و بخشش و احسان دوره ثروت و وسعت را داشتند حتی با بیوفایان و دوستان لسانی خویش نیز با نهایت مهر و محبت رفتار مینمودند. تا آخرین دقیقه زندگانی با کمال ثبات و استقامت تحمل هرگونه رنج و زحمت را فرمودند.

پیش از آنکه حضرت باب اظهار امر بفرمایند حضرت بهاءالله بخطه نور مسافرت فرموده بودند. در آن اوقات میرزا محمد تقی مجتهد مشهور نوری در آن صفحات شهرت عجیبی داشت علمائی که در مجلس درس او حاضر میشدند و از محضرش استفاده میکردند نهایت مباهات را داشتند و خود را از دانشمندان واقعی، عالم برموز و اسرار اسلام می پنداشتند. روزی در مجلس درس با حضور قریب دویست نفر از شاگردان، مجتهد نوری یکی از احادیث مشکله مرویه از ائمه اطهار را مطرح ساخت که شاگردان درباره معنی آن حدیث بحث کنند و نظر خویش را اظهار نمایند در بین درس حضرت بهاءالله با چند نفر از همراهان خود وارد شدند و به بحثی که مطرح شده بود گوش میدادند هیچیک از شاگردان مجتهد نوری جواب مقرون بصوابی نداد. حضرت بهاءالله با بیانی ساده شرح آن حدیث را ذکر فرمودند. مجتهد نوری از عجز شاگردان خویش درباره شرح معنای حدیث خیلی خسته خاطر و مکدر شد و با لحن آمیخته بخشم بآنها گفت چند

سال است من زحمت میکشم که شما را با حقایق عالیه و اصول محکمه دین
مبین اسلام آشنا کنم تا بتوانید رموز را کشف کنید و مشکلات را آسان
سازید امروز می بینم یک جوان کلاهی از حیث دانش و علم بر همه شما
مقدم است این جوان در هیچ مدرسه ای درس نخوانده و از معارف و علوم
شما اطلاعی ندارد معذک حلّ مشکل را با بیانی سهل فرمود و شما پس از

ص ۹۱

چندین سال زحمت از معنی یک حدیث عاجز شدید.

وقتی که حضرت بهاء الله از خطّه نور مراجعت فرمودند مجتهد نوری
برای شاگردان خویش دو فقره رؤیائی را که درباره حضرت بهاء الله دیده
بود و خیلی بآنها اهمّیت میداد بیان کرد خواب اول این بود که گفت در میان
جمعی از مردم ایستاده بودم دیدم همه بمنزلی اشاره میکنند و میگویند
حضرت صاحب الزّمان در آنجا تشریف دارند من خیلی خوشحال شدم و با
سرعت بطرف آن منزل رفتم که زودتر خود را بحضور حضرت برسانم. در
منزل که رسیدم مرا نگذاشتند وارد شوم تعجب کردم و سبب پرسیدم
گفتند حضرت قائم با یک نفر مشغول مذاکره هستند هیچ کس حق ندارد
ببحضور مبارک برود ورود اکیداً ممنوع است. من خواستم بدانم چه کسی در
حضور حضرت میباشد از هیئت و خصوصیات مأمورینی که درب منزل
ایستاده بودند چنین استنباط کردم که آن شخص جلیل حضرت بهاء الله
است. مرتبه دیگر در خواب دیدم که چند صندوق در محلی دور من گذاشته
شده یکی بمن گفت این صندوقها متعلّق بحضرت بهاء الله است صندوقها را
باز کردم دیدم همه پر از کتاب است کتابها را باز کردم دیدم تمام کلمات و
حروفش با جواهر گرانبها نوشته شده و تابش آنها چشم را خیره میکند.
نورانیّت و تابش آن جواهرها بحدّی بود که از شدّت حیرت و تعجب بغتّه
از خواب بیدار شدم.

وقتی که حضرت بهاء الله در سال ۱۲۶۰ برای ابلاغ کلمه الله بجانب
مازندران عزیمت فرمودند مجتهد نوری مذکور وفات یافته بود علمائیکه در
محضر درسش بودند پراکنده شده بودند بجای مجتهد مزبور ملاً محمّد در

آن حدود قرار گرفته بود و فقط چند نفری بدرس او حاضر میشدند. آن هیاهوی سابق و رفت و آمد فراوانیکه در دوره میرزا محمد تقی نوری وجود داشت در این موقع بکلی از بین رفته بود چون حضرت بهاء الله ورود

ص ۹۲

فرمودند عده بسیاری از اعیان و اشراف آن ناحیه بحضور مبارک شتافتند، ورودشان را تهنیت و تبریک گفتند هر کدام که بملاقات حضرت بهاء الله میرفتند منتظر بودند که ایشان اخبار تازه ای راجع به دربار شاه و امور مملکتی و اقدام وزراء و غیرها بشنوند زیرا حضرت بهاء الله در طهران مورد توجه و احترام درباریان و معاریف بودند و مرکزیت مهمی داشتند. ولی حضرت بهاء الله در ضمن بیانات و مذاکرات از اینگونه مطالب که مردم منتظر بودند بشنوند چیزی نمیفرمودند بیانات مبارکه تماماً درباره ظهور امر جدید و ارتفاع ندای حضرت باب بود. در نهایت فصاحت و بلاغت استدلال میفرمودند که اگر زمامداران امور این ندای الهی را قبول کنند و بامر جدید اقبال نمایند منافع بیشماری برای مملکت و ملت خواهد داشت.

از شنیدن اینگونه بیانات مردم همه تعجب میکردند که چرا این شخص جلیل با این مرکزیت و مقام و جوانی و کمالی که دارد باموری توجه فرموده و بنشر مطالبی پرداخته است که از وظایف علمای دین و پیشوایان

ص ۹۳

روحانی است. وقتی بیانات مبارک را میشنیدند و دلائل و براهین محکم و متقن را استماع میکردند خود را مجبور بقبول و اقرار میدیدند و امر جدید در نظر آنها پس از استماع بیانات مبارکه در نهایت درجه اهمیت جلوه میکرد از وسعت اطلاعات و کثرت علم و دانش و شجاعت و متانت افکار و شدت انقطاع و توجه کامل آن بزرگوار بمسائل روحانیه همه در شگفت بودند و مشاهده این امور اثر عجیبی در وجود آنها داشت. هیچکس را جرأت معارضه با آن حضرت نبود. کسیکه بمعارضه قیام کرد عمومی

آن حضرت بود که عزیز نام داشت، پیوسته راه جدل میسپرد و با گوشه و کنایه بیانات مبارکه را بخیال خودش ردّ میکرد. نفوسیکه در حضور مبارک مشرف بودند چون جدل و لجاجت او را میدیدند میخواستند به ممانعتش اقدام کنند و او را از این رفتار زشت باز دارند ولی حضرت بهاءالله نمیگذاشتند و میفرمودند کاری باو نداشته باشید او را بنخدا واگذارید. عزیز چون خود را در مقابل آن حضرت حقیر و ناچیز دید نزد ملا محمد رفت و از او مساعدت خواست و گفت ای جانشین پیغمبر خدا نگاه کن چه خطری متوجه دین اسلام شده بین کار بکجا کشیده که جوانی با لباس درباری بنور آمده حمله بحصن حصین ایمان مینماید و دین اسلام را منهدم میسازد. برخیز دین خدا را نصرت کن جلو او را بگیر و هجومش را ممانعت نما، هر کس نزد او حاضر میشود بدام سحرش گرفتار میگردد و منجذب گفتار فصیح او گردیده. نمیدانم چه کار میکند که همه را بخود متوجه میسازد. از دو حال برون نیست یا ساحر و شعبده باز است یا دوائی بچای مخلوط میکند که چون کسی او را بیاشامد فریفته او میگردد. ملا محمد با همه ناهمی و نادانی خود بطلان گفته‌های عزیز پی برد و از روی مزاح باو گفت آیا تو هم از آن چایها خورده‌ای و گفتار او را استماع نموده‌ای؟ عزیز گفت بلی و لکن کثرت ارادت و محبت شدیدی که بشما دارم

ص ۹۴

نگذاشت سحر آن جوان در من تأثیر کند. ملا محمد مجتهد یقین داشت که هرگز نمیتواند مردم را بمخالفت حضرت بهاءالله وادار کند و چنان شخص جلیلی را که بدون خوف و بیم بنشر تعالیم جدیده اقدام نموده از اینکار ممانعت نماید بنا بر این در جواب سخنانیکه عزیز باو گفت چند سطر بعربی نوشت مضمون آنکه ای عزیز از هیچکس مترس. هیچکس نمیتواند بتو ضرری برساند. این عبارت را بقدری غلط نوشته بود که مقصودی از آن مفهوم نمیشد. بعضی از اعیان تا کر که آن نوشته را دیدند کاتب و مکتوب هر دو را مورد استهزا و عیب جوئی قرار دادند. باری هر کس بحضور حضرت بهاءالله مشرف میشد و اعلان امر جدید

را استماع مینمود باندازه‌ای متأثر و منجذب میشد که بی اختیار بتبلیغ امر قیام میکرد. شاگردان ملاً محمد چند مرتبه خواستند او را وادار کنند که بحضور حضرت بهاء‌الله مشرف شود و بحقیقت این دعوت جدیده آشنا گردد و مقصد و منظور اصلی بهاء‌الله را بمردم بفهماند ولی مجتهد باین کار تن در نمیداد و از جواب طفره میزد هر چه اصرار شاگردانش زیادتیر میشد مجتهد بر انکار میافزود.

شاگردان در مقابل مجتهد سخت ایستادند و معاذیر او را قبول نکرده باو گفتند مرتبه و مقام شما ایجاب میکند که دین اسلام را محافظه نمائید این اولین فریضه شماست شما باید همیشه مترصد باشید از هر گوشه و کنار هر آوازی که در اطراف دین بلند شود مورد دقت قرار دهید و مقصود اصلی هر مدعی را بفهمید مبدا ضروری بدین اسلام برسد. بلاخره ملاً محمد تصمیم گرفت که دو نفر از شاگردان مشهور مبرز خود را بحضور مبارک بفرستد. برای اینکار ملاً عباس و میرزا ابوالقاسم را که هر دو داماد میرزا محمد تقی مجتهد سابق نور بودند انتخاب کرد بآنها گفت میروید حضرت بهاء‌الله را ملاقات میکنید از حقیقت منظور و اصل دعوت

ص ۹۵

ص ۹۶

ایشان با خبر میشوید هر چه شما تشخیص بدهید از حقانیت و بطلان، من بدون گفتگو قبول خواهم کرد. تشخیص شما تشخیص من است. آن دو نفر بجانب تکر روان شدند پس از وصول شنیدند که حضرت بهاء‌الله بقشلاق تشریف برده‌اند آنها هم رفتند. وقتی بحضور مبارک رسیدند ایشان سورة فاتحه قرآن مجید را تفسیر میفرمودند نشستند بیانات مبارک را گوش دادند دیدند آن عبارات فصیح و گفتار متین و دلایل محکم و براهین متقن را نمیشود بهیچوجه انکار کرد. ملاً عباس بی اختیار از جا برخاست و رفت دم در اطاق با کمال خضوع و عبودیت ایستاد و با لرزه و گریه بمیرزا ابوالقاسم رفیقش گفت می‌بینی که من در چه حالی هستم هر سؤالی را

که حاضر کرده بودم از محضر مبارک پیرسم بکلی از نظرم محو شد تو خود میدانی اگر میتوانی سؤالی بکنی بکن تا جواب بشنوی آنوقت برو بملاً محمّد حال مرا خبر بده و باو بگو عباس گفت من از این بزرگوار دست برنمیدارم و دیگر نزد تو نخواهم آمد.

میرزا ابوالقاسم گفت منم مثل تو هستم مرا با مجتهد کاری نیست با خدای خودم عهد کردم که تا آخر عمر از ملازمت آستان این بزرگوار منصرف نشوم یگانه مولای من حضرت بهاءالله است.

داستان ایمان این دو نفر نماینده ملا محمّد با سرعت عجیبی در قلمرو نور مشهور شد. مردم از هر صنف و رتبه دسته دسته از هر گوشه و کنار بمحلّ توقّف حضرت بهاءالله توجه میکردند عدّه زیادی بامر مبارک مؤمن شدند. یکی از ارادتمندان حضرتش که در زمره بزرگان محسوب بود روزی بحضور مبارک عرض کرد مردم نور نسبت بشما ارادت پیدا کرده اند. آثار بهجت و سرور از ناصیه جمیع آشکار است اگر ملا محمّد هم در جرگه ارادتمندان در آید و بامر جدید اقبال کند برای پیشرفت امر مبارک توجه اقبال او اثر کامل خواهد داشت. حضرت بهاءالله فرمودند مقصود

ص ۹۷

من از مسافرت بنور اعلان امر الهی و تبلیغ نفوس و هدایت آنهاست، منظور دیگری نداشته و ندارم بنا بر این اگر بشنوم که شخصی طالب حقیقت است و در صد فرسنگی منزل دارد و نمیتواند بملاقات من بیاید من با نهایت سرور و نشاط بدون هیچگونه تأخیر و سهل انگاری فوراً بملاقات او میروم و امر الهی را باو ابلاغ مینمایم. ملا محمّد در سعادت آباد منزل دارد و تا آنجا چندان مسافتی نیست من خود بدیدن او میروم و کلمه الله را باو ابلاغ مینمایم. حضرت بهاءالله با چند تن از اصحاب بسعادت آباد تشریف بردند. ملا محمّد با کمال خوش روئی از ایشان پذیرائی کرد. حضرت بهاءالله فرمودند من برای این ملاقات رسمی نیامده ام مقصودم دید و بازدید نیست فقط برای این آمده ام که ظهور امر جدید را بشما بشارت بدهم این امر از طرف خداست، موعود اسلام ظاهر شده است، هر که پیروی این امر

مبارک کند توّلّد جدید خواهد یافت. حال بفرمائید ببینم دربارهٔ قبول این امر مبارک چه مانعی دارید؟ ملاً محمّد عرض کرد من هیچ وقت بامری اقدام نمیکنم و تصمیمی نمیگیرم مگر بعد از استخاره از قرآن مجید. قرآن را باز میکنم در اوّل صفحه هر آیه‌ای باشد مضمونش را در نظر میگیرم و مطابق آن عمل میکنم. حضرت بهاءالله ممانعتی فرمودند مجتهد نوری قرآنی خواست و باز کرد و فوراً آن را بست و بدون اینکه بگوید کدام آیه آمده بود و مضمون آن چه بود گفت استخاره راه نداد بنابراین در بحث و مذاکره وارد نمیشویم.

بعضی از حاضرین باور کردند و گفتند مجتهد راست میگوید. بعضی بحقیقت مطلب پی بردند و فهمیدند این رفتار مجتهد ناشی از ترس بود باین بهانه متمسک شد که خود را از آن ورطه خلاص کند. حضرت بهاءالله بیش از این حیرت و خجلت او را نپسندیدند و با نهایت محبت از او خدا حافظی کرده مراجعت فرمودند.

ص ۹۸

یک روز حضرت بهاءالله با چند نفر از همراهان بسیر و گردش مشغول بودند در بین راه جوانی را دیدند که تنها در گوشه‌ای خارج از راه نشسته لباس درویشی در برداشت و موی سرش پریشان و درهم افتاده بود در کنار جوی آب آتش افروخته بود و بطبخ غذا مشغول بود حضرت بهاءالله نزدیک او تشریف بردند و فرمودند درویش چه میکنی؟ جوان با لحن درشتی جواب داد مشغول خوردن خدا و پختن خدا و سوزاندن خدا هستم. حضرت بهاءالله از سادگی آن جوان و خلوص نیت و حالت او که از تصنع و ظاهرسازی دور بود مسرور شدند و از جواب صریح او انبساطی بحضرتش دست داد با او مشغول گفتگو شدند پس از زمانی قلیل از بیانات مبارک که تغییر کلی در آن جوان حاصل شد از قید اوهام خلاصی یافت و بعرفان حقّ منیع فائز گشت. از منبع نور مستنیر شد و مجذوب تعالیم مبارکه گردید آنچه همراه داشت ریخت و جزو پیروان حضرت بهاءالله در آمد از دنبال اسب آن حضرت میرفت. قلبش بنار محبت مشتعل بود و

بدهتاً بانشاء و انشاد اشعار پرداخت ترجیع بند مفصّلی بنظم آورده که
ترجیع آن از این قرار است:

انت شمس الهدی و نور الحقّ اظهر الحقّ یا ظهور الحقّ
اشعار او شهرت و انتشار یافت. میگفتند مصطفی بیک سنندجی معروف
بمجنوب اشعار شیوائی بدهتاً در مدح محبوب خویش بنظم آورده در آن
وقت نمیدانستند که محبوب او که بوده حقیقت حال اینستکه آن درویش
در آن ایام مقام رفیع حضرت بهاءالله را که خلق جهان از عرفانش محبوب
بودند شناخته بود.

خلاصه سفر حضرت بهاءالله در خطّه نور نتایج عظیمه‌ای در
برداشت قلوب مردم آن دیار بنور عرفان روشن شد ارواحشان باهتر از آمد
در ظلّ رایت دین جدید درآمدند و این موهبت بواسطه طهارات ذات و بیان

ص ۹۹

جذاب فصیح و متانت و وقار و براهین محکمه منطقی و محبت شدیدی بود
که از حضرت بهاءالله دیده و شنیده بودند. تأثیر کلمات و رفتار و گفتار
آن حضرت بقدری شدید بود که گوئی شجر و حجر اقلیم نور از امواج قوه
روحانیّه حضرت بهاءالله روح حیات یافتند و جمیع اشیاء از فیض
حضرتش جلب قوت و کسب حیات تازه نموده و از ذرات موجودات این نداء
بگوش جان میرسید " ای اهل عالم بجمال الهی ناظر باشید که بی پرده و
حجاب ظاهر و آشکار و در نهایت عظمت و مجد پدیدار گشته "

پس از مراجعت حضرت بهاءالله مردم نور بانتشار امر مشغول و
بتحکیم اساس الهی موفق بودند. عده‌ای از آنها در راه نصرت امرالله
مشقات بسیار تحمل کردند و بعضی با نهایت سرور جام شهادت کبری
نوشیدند. خطّه مازندران و مخصوصاً قلمرو نور اوّلین سرزمینی است که
قبل از سایر بلاد ایران از نور کلمه الله روشن شد. قلمرو نور که کوههای
مازندران اطراف آنرا احاطه کرده نخستین نقطه‌ای بود که از انوار شمس
حقیقت که از افق شیراز طالع شده بود مستنیر گشت. در وقتیکه بلاد
ایران در خواب غفلت بودند اقلیم نور از ظهور الهی خبر یافت و ندای امر

جدید از آن نقطه بسایر نقاط منعکس گشته جهان را روشنائی بخشید.
در اوقاتی که حضرت بهاءالله در سنین صباوت بودند جناب وزیر که
پدر بزرگوارشان بود شبی در عالم رؤیا مشاهده نمود که حضرت بهاءالله
در دریای بی کران به شنا مشغول هستند. نورانیت جسم شریفش بقدری
شدید بود که تمام دریا را روشن کرده بود. گیسوان سیاهش در اطراف سر
در روی آب پریشان و هرتاری از موی مبارکش را ماهی بلب گرفته همه
آن ماهی ها از نور رخسار حضرتش خیره گشته و بهر طرف که آن
بزرگوار شنا میفرمودند تمام آن ماهی ها هم که هر یک تار موئی را گرفته
بودند بهمان طرف میرفتند معذک ضرر و اذیت بدن مبارکش نمی رسید

ص ۱۰۰

و حتی یک موی هم از سرش جدا نشده با کمال آسانی و راحتی بدون هیچ
مانعی و رادعی شنا میفرمودند و همه ماهی ها از دنبال حضرتش میرفتند.
جناب وزیر چون بیدار شدند معبر شهیری را احضار فرمودند تا رؤیا را
تعبیر و آن خواب عجیب را تفسیر نماید. شخص معبر مثل اینکه عظمت
آینده حضرت بهاءالله باوالهام شده باشد بجانب وزیر گفت دریای بی کرانی
که مشاهده نمودید عالم وجود است پسر شما یک تنه و تنها بر عالم
تسلط خواهد یافت و هیچ چیز مانع او نخواهد شد تا بمنظوری که در نظر
دارد نرسد هیچکس را توانائی آن نیست که او را ممانعت کند. ماهیانی که
مشاهده نمودید امم و اقوامی هستند که از قیام فرزند شما مضطرب و
پریشان میشوند و دور او جمع شده و لکن حمایت و حفظ الهی فرزند شما
را از اضطراب و پریشانی اقوام و امم محافظت خواهد فرمود و گزند و
اذیتی باو نخواهد رسید پس از این بیان شخص معبر را برای مشاهده
فرزند دلبد خویش بردند چون معبر چشمش بصورت حضرت بهاءالله
افتاد و آن جمال سحرآسا را مشاهده کرد و آثار عظمت و جلال را در
سیمای حضرتش خواند بی اختیار زبان بمدح و ثناء گشود و بقدری تمجید
و تعریف کرد که تعلق جناب وزیر بفرزند بزرگوارش از آن تاریخ بعد
بدرجات بیشتر شد و مانند یعقوب که شیفته یوسف بود در مهد محبت و

حمایت خویش فرزند ارجمندش را پرورش میداد.

حاجی میرزا آقاسی صدر اعظم محمد شاه هر چند با جناب وزیر میانه خوبی نداشت ولی نسبت بحضرت بهاءالله نهایت احترام را مینمود. میرزا آقاجان نوری ملقب به اعتماد الدوله که بعد از حاجی میرزا آقاسی صدر اعظم شد چون در آن ایام احترام میرزا آقاسی را نسبت بحضرت بهاءالله میدید بایشان حسد میورزید از همان ایام حسادت شدیدی در قلبش متمکن گشت با خود می گفت حالا که جناب وزیر هنوز زنده است و

ص ۱۰۱

پسرش کودکی بیش نیست صدر اعظم اینهمه احترام نسبت بفرزند وزیر میکند نمیدانم بعد از جناب وزیر که پسرش جانشین او شود میرزا آقاسی چه خواهد کرد. صدر اعظم بعد از وفات جناب وزیر نیز نهایت احترام را درباره حضرت بهاءالله مجری میداشت اغلب بدیدن ایشان میرفت و همچون پدری که به پسرش محبت داشته باشد با ایشان رفتار میکرد. یکوقت اتفاق افتاد که صدر اعظم در ضمن سیر و سیاحت گذارش بقریه قوچ حصار افتاد این قریه از حضرت بهاءالله بود، آب زیادی داشت، هوای خوبی داشت. صدر اعظم فریفته آن قریه شد از حضرت بهاءالله درخواست کرد که آن قریه را باو بفروشند. فرمودند اگر این ده مال خودم بود هیچ اهمیتی نداشت آنرا بشما میدادم زیرا من بدنای فانی دلبستگی ندارم، تمام دنیا در نظر من پست و بی مقدار است تا چه رسد باین قریه ولی جمعی از نفوس وضع و شریف با من شریکند بعضی از آنها بالغند و بعضی صغیر شما خوب است بروید با آنها مذاکره کنید رضایت آنها را جلب کنید اگر قبول کردند مطابق میل شما رفتار میشود. صدر اعظم از این جواب خوشش نیامد در فکر حيله و نیرنگ افتاد که آن قریه را مالک شود. حضرت بهاءالله چون بمقصد او پی بردند با اجازه سایر شرکاء آن قریه را به خواهر محمد شاه که مدت ها بود طالب آن قریه بود فروختند. صدر اعظم خیلی اوقاتش تلخ شد و بهانه اینکه سابقاً این قریه را از مالک اولش خریده است خواست بزور قریه را متصرف شود ولی گماشتگان خواهر

شاه نمایندگان صدر اعظم را مورد توبیخ قرار دادند و ممانعت نمودند. صدر اعظم نزد شاه رفت و از خواهر شاه باو شکایت کرد لکن همان شب پیش از صدر اعظم خواهر شاه بخدمت شاه واقعه را عرض کرده بود و گفته بود که اعلیحضرت شما همیشه بمن میفرمودید که زر و زیور خود را بفروشم و ملک و آب بخرم من امر شما را اطاعت کردم و قوچ حصار را

ص ۱۰۲

خریدم حالا صدر اعظم میخواهد بزور آنرا تصاحب کند. شاه بخواهرش قول داد که صدر اعظم را از این خیال منصرف کند. چون حاجی میرزا آقاسی از نیل بمقصود ناامید شد بمخالفت حضرت بهاءالله قیام کرد دست آویزها درست کرد نیرنگها ساخت که شاید بشأن و مقام ایشان لطمه ای وارد آورد و لکن حضرت بهاءالله با کمال شهامت هر تهمتی را از خود دور میساختند. صدر اعظم بیچاره شد یک روز با خشم و غضب فریاد برآورد و بحضرت بهاءالله گفت چه خبر است اینهمه مهمانی میکنی من که رئیس الوزرای شاهنشاه ایران هستم میل ندارم هر شب اینهمه جمعیت در سر سفره تو حاضر باشند چرا اینهمه اسراف میکنی مگر میخواهی بر ضد من قیام کنی و بر علیه من دسته بندی کنی. حضرت بهاءالله فرمودند استغفر الله، خدا نکند اگر کسی دوستان خودش را مهمانی کند دلیل بر اینستکه میخواهد دسته بندی و فساد کند؟ حاجی میرزا آقاسی هیچ نگفت زبانش بسته شد با آنکه همه گونه قوت و اقتدار داشت و زمام امور کشور در دستش بود و پیشوایان دینی با او همراه بودند آخر نتوانست بحضرت بهاءالله تهمتی بزند و خود را عاجز و قاصر مشاهده نمود. نفوسیکه با حضرت بهاءالله معاندت داشتند همه مثل حاجی میرزا آقاسی خود را عاجز میدیدند. حضرت بهاءالله بر همه مقدم بودند عظمت مقام و بزرگواری ایشان و صیت شهرتش بجمع جهات رسیده بود. مردم همه تعجب میکردند که چطور ایشان از این ورطه های هولناک خود را خلاص کرده جان سلامت میبرند و معاندین خود را ملزم و مجاب میسازند. میگفتند خدا ایشان را حفظ میکند تا حفظ خدا نباشد هیچکس نمیتواند از اینهمه مخاطرات سلامت بماند.

حضرت بهاء الله هیچوقت بمیل اطرافیان خود رفتار نمیفرمودند و مطابق طمع و غرور آنها اقدامی نمیکردند هر چند با رجال دولت معاشر بودند و با رؤسای دین رفت و آمد داشتند ولی در هیچ موقع از اظهار امر حق و

ص ۱۰۳

نصرت آن خود داری نمی نمودند و بمشارب و آراء رجال دین و دولت در قبال اظهار حقیقت اعتنائی نداشتند همواره حقوق مظلومین را بدون خوف و بیم محافظه مینمودند و پیوسته از ضعفها و بی گناهان حمایت و دفاع میفرمودند.

ص ۱۰۴

فصل ششم

مسافرت جناب باب الباب بخراسان

حروف حیّ و قتیکه میخواستند از محضر مبارک حضرت باب مرخص شوند و بصوب مأموریت خویش عزیمت نمایند هیکل مبارک بیکایک آنها دستور فرمودند اسامی اشخاصی را که تبلیغ میکنند و مؤمن میشوند در ورقه ای نگاشته و سر بسته، مهر خود را بر آن نهند و نزد جناب حاجی میرزا سید علی خال ارسال دارند تا بحضور مبارک بفرستند. فرمودند: "من از آن اسماء واحدها تشکیل خواهم داد باین معنی که اسماء مؤمنین را بهیجده دسته نوزده نفری دسته بندی خواهم کرد و آن هیجده واحد بضمیمه واحد اول (که عبارت از حروف حیّ و حضرت نقطه اولی است) تشکیل نوزده واحد میدهند که جمیعاً بعدد کلّ شیء بالغ خواهد گشت. اسامی جمیع مؤمنین را در لوح الهی ثبت خواهم نمود تا حضرت محبوب برکات بی نهایت خود را بر آنان نازل فرماید و در یوم ظهور و استقرار بر عرش عظمت خویش جمیع آنان را در جنت خود وارد سازد" و مخصوصاً بملاً حسین دستور دادند که نتیجه اقدامات و شرح مساعی خود را راجع بتبلیغ امر الله در اصفهان و طهران و خراسان بضمیمه اسامی مؤمنین و همچنین اسامی مخالفین و اعداء امر الهی بحضور مبارک تقدیم دارد و

فرمودند " تا نامه تو بمن نرسد از شیراز برای حج بیت الله روانه نخواهم شد."

ملا حسین پس از آنکه در طهران بحضور مبارک بهاءالله رسید و از عنایات حضرتش روحی جدید یافت بجانب خراسان رهسپار گردید و پس از ورود بان اقلیم قوه معنویه و لطیفه غیبیه که حضرت باب در هنگام خدا حافظی، باو عنایت فرموده بودند آثارش ظاهر و آشکار گشت. اول کسیکه

ص ۱۰۵

ص ۱۰۶

در خراسان مؤمن شد میرزا احمد ازغندی بود. (ازغند یکی از دهات خراسان است) که معروفترین و دانشمندترین علمای آن زمان بود. دومین نفر از مؤمنین بامر ملا احمد معلّم بود (مشاراً الیه بملا احمد حصاری نیز معروف است) این شخص وقتیکه در کربلا بود متصدی تعلیم اطفال سید کاظم رشتی بود و باین جهت بمعلم معروف است. دیگر از مؤمنین ملا شیخ علی ملقب به عظیم است این لقب را حضرت باب باو دادند و بعد از او ملا میرزا محمد فروغی که بعد از میرزا احمد ازغندی بعلم و دانش معروف و مشهور بود بشرف ایمان فائز گردید. سایر علما را تاب مقاومت در قبال دلائل ملا حسین و قوه همعنانی باو در علم و دانش نبود و از جمله میرزا محمد باقر قائنی نیز بامر مبارک مؤمن شد. او در اواخر حال در مشهد مسکن گرفته بود و تصمیم داشت بقیه عمر خود را در این شهر بسربرد. محبت

ص ۱۰۷

او نسبت بامر مبارک بی اندازه بود بواسطه شجاعت و کثرت مهر و محبت دشمنان از او خائف و دوستان از او مسرور بودند. میرزا محمد باقر خانه خود را با اختیار ملا حسین گذاشت تا در آنجا ملا حسین با طالبین مذاکره کند و خودش هم دائماً بخدمت امر مشغول بود تا آنکه عاقبت در قلعه شیخ طبرسی شهید شد. خانه او در مشهد در بالا خیابان واقع و بابیه معروف

بود هر کس در آن خانه وارد میشد مردم او را بابتی میخواندند. در قلعه شیخ طبرسی بعد از شهادت باب الباب جناب قدّوس سرداری اصحاب را بمیرزا محمد باقر قائمی مذکور محوّل نمودند.

ملاً حسین بر حسب امر حضرت اعلی اخبار و وقایع سفر خود را مفصلاً بحضور مبارک نوشت و فهرستی از اسامی مؤمنین ثابتین نیز نگاشت و مراسله خود را از راه یزد بتوسط یکی از شرکاء خال حضرت باب که طرف اعتماد بود و در طبس مسکن داشت فرستاد و این مراسله در شب بیست و هفتم رمضان ۱۲۶۰ بحضور مبارک رسید. شب ۲۷ رمضان نزد پیروان اسلام بسیار محترم و معروف به لیلة القدر است. این شب را در قرآن (۴:۹۷) خداوند بر هزار ماه ترجیح داده و فرموده است " لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ " و قتیکه این مراسله بحضور مبارک رسید تنها کسیکه مشرف بود جناب قدّوس بود. حضرت اعلی بعضی از مضامین مکتوب را برای قدّوس خواندند.

من (نبیل) از میرزا احمد شنیدم که از قول حضرت خال نقل میکرد و میگفت: شبی که مراسله باب الباب بحضور مبارک رسید من سرور و نشاط غریبی در وجه مبارک و حضرت قدّوس مشاهده کردم که شرح آن از عهده من خارج است و در آن ایام میشنیدم که هیکل مبارک این کلمات را تکرار میفرمودند " العجب کلّ العجب بین جمادی و رجب " حضرت اعلی در ضمنی که مراسله ملاً حسین را میخواندند بطرف قدّوس متوجه شده و

ص ۱۰۸

بعضی از سطرهای آن مراسله را باو ارائه داده و سبب سرور خود را بدین وسیله باو مشهود و آشکار نمودند ولی من از این رمز عجیب بیخبر بودم. میرزا احمد گفت من پیوسته میخواستم که بآن راز پنهان پی ببرم و قتیکه ملاً حسین را در شیراز دیدم این قضیه را که از جناب خال شنیده بودم برای او نقل کردم. ملاً حسین چون این را شنید خندید و گفت خوب بخاطر دارم که در بین ماه جمادی و رجب من در طهران بودم و بیش از این چیزی نگفت ولی من اینطور پی بردم که راز نهانی در طهران موجود است

که چون ظاهر و آشکار شود موجب سرور و نشاط فوق العاده حضرت باب و جناب قدّوس خواهد گردید. ملاً حسین در ضمن عریضه خود بحضور مبارک شرح قیام حضرت بهاء الله را بتبلیغ امر و مسافرت حضرتش را بجانب نور برای نشر آثار الهیه همه را نگاشته و بعرض رسانیده بود. از اطلاع بر این وقایع حضرت باب مسرور گشت و بر غلبه و انتشار امر الله با کمال اطمینان یقین داشتند که اگر خودشان در چنگ دشمنان اسیر شوند و جان خود را نثار نمایند امر مبارکشان از سرعت و پیشرفت باز نخواهد ماند و در ظلّ قیام و پرتو اقدام حضرت بهاء الله بر نشو و نمایش خواهد افزود. آن بزرگوار بحکمت کامله و محبت غالبه خویش عالمیان را مجذوب امر الله خواهند ساخت از اینجهت حضرت باب با کمال فرح و سرور و بدون خوف و بیم هر بلائی را بخود پسندیدند و مانند سمندر خویش را در آتش محبت الله افکندند و با روح قوی و یقین کامل باعلان امر الله مشغول شدند.

ص ۱۰۹

فصل هفتم

سفر حضرت باب بمکه معظمه و مدینه منوره

پس از وصول عریضه ملاً حسین از خراسان بحضور مبارک هیکل اطهر عازم حج بیت الله گردیدند. حرم محترمه خود را بوالده خویش سپردند و بجانب خال اعظم سفارش فرمودند که نسبت بمشار الیها سرپرستی و مساعدت نماید. آنگاه با قافله حجّاج شیراز روانه حج بیت گردیدند. از اصحاب تنها جناب قدّوس ملازم هیکل مبارک بود و غلام حبشی آن حضرت نیز همراه بود. حضرت اعلی مستقیماً بجانب بوشهر روان شدند که محلّ تجارت جناب خال اعظم بود و هیکل مبارک هم با جناب خال در تجارت شرکت داشتند و مدتی در بوشهر متوقف و بتجارت مشغول بودند. پس از ورود ببوشهر کارهای خود را مرتّب فرموده و برای آن سفر دور و دراز آماده شدند. از بوشهر بکشتی نشسته و مدت دو ماه سفر دریا

طول کشید. کشتی با کمال بطوء و کندی سیر میکرد و گاهگاه دستخوش امواج شدید و طوفان سخت میشد تا در ساحل ارض مقدس لنگر انداخت. مشکلات سفر و شدت طوفان و امواج و عدم وسائل استراحت، هیچیک نتوانست هیکل مبارک را از نماز و دعا و مناجات و تضرع ممانعت نماید. بدون آنکه توجّهی بطوفان شدید و امواج سهمگین و بیماری حجّاج داشته باشند الواح مبارکه از لسان مقدّس نازل میشد و جناب قدّوس مینوشتند. حاجی ابوالحسن شیرازی که با همان کشتی عازم بیت الله بوده برای من چنین نقل کرد و گفت " کشتی از بوشهر که براه افتاد پس از دو ماه بساحل جدّه رسید. من مشاهده میکردم که حضرت باب پیوسته مشغولند. حضرت قدّوس در محضر مبارک بود هیکل مبارک میفرمودند و قدّوس مینوشت حتّی در وقتی که کشتی دچار اضطراب شدید و طوفان سخت بود و همه مسافری آن را ترس و پریشانی احاطه کرده بود هیکل مبارک با کمال اطمینان و متانت بکار خود مشغول بودند و قدّوس در محضر مبارک بنگارش آیات نازله از فم مطهر میپرداخت. آثار متانت و سرور وجه مبارک بواسطه وقوع طوفان هائل و هیاهوی حجّاج ابداً تغییر نمیکرد. نه اعتنائی بطوفان داشتند و نه ترس و بیمی از انقلاب دریا و امواج مهیب بوجود مبارک عارض میگشت."

خود هیکل مبارک در کتاب مبارک بیان فارسی بشدائد و مشقات اشاره کرده میفرمایند قوله تعالی " خود من از بوشهر تا مسقط که دوازده روز طول کشید چون میسر نشد که آب بردارند به مدنی (لیموی شیرین) گذرانیده " انتهى ، نظر باین مشکلات بود که حضرت اعلی دعا فرمودند که خداوند قدیر وسائل سفر را آسان فرماید تا برای طی اقیانوس و وسائل سهلی فراهم شود طولی نکشید که دعای هیکل مبارک مستجاب شد و وسائل سفر دریا فراهم گشت در خلیج فارس که در سوابق ایام جزیک کشتی بخار

در ساحل آن دیده نمیشد کشتی های بزرگ متعدد لنگر انداختند. حجّاج

شیراز بواسطه این کشتی ها میتوانند خود را بفاصله چند روز با کمال راحتی بسرزمین حجاز برسانند.

مردم مغرب زمین از سرچشمه ظهور این صنایع بدیعه و مصدر این اختراعات عجیبه که غفله ظاهر و آشکار گردید غافل و بی اطلاعند و نمیدانند آن قوه عظیمه که علت حصول و بروز اینهمه صنایع و اختراعات گردید از کیست مصدرش کجاست. تاریخ ملل غرب شاهد و ناطق است که حدوث انقلاب عظیم در صنایع و ظهور بدایع اعمال و اختراعات بطور ناگهانی در همان سالی بود که ظهور اعظم الهی در آن واقع گشت. صنایع و اقتصادیات بطوری پیشرفت نمود و ترقی کرد که بشهادت جمیع ملل غرب در ادوار سابقه بی مثل و نظیر است و لکن امم مذکوره بقدری سرگرم و متوجه آثار عجیبه بدیعه گشتند که از عرفان مؤثر اصلی و مصدر حقیقی آن غافل شدند و از وصول بنتیجه مهمه ای که جمیع این انقلابات صنعتی و اقتصادی برای تحقق آن آشکار شده و ظاهر گشته محروم ماندند. از صنایع و بدایع مدهشه در عوض استفاده و دریافت نتایج مهمه نتایج مذمومه بدست آوردند و آنچه را که برای حصول صلح و تحقق اتحاد و محبت بظهور پیوسته بود برای هلاکت نوع بشر و خرابی بلاد و امصار بکار بردند.

چون حضرت باب بجده رسیدند احرام پوشیدند و بر شتر سوار شده بجانب مکه توجه فرمودند جناب قدوس پیاده راه میپیمود و ملازم هیکل مبارک بود. از جده تا مکه همانطور پیاده میرفت و هر چه هیکل مبارک فرمودند سوار شود پیاده رفتن را در محضر مبارک ترجیح داد مهار شتری را که هیکل اطهر بر آن سوار بودند بدست داشت و با نهایت خشوع و عبودیت راه می پیمود و اوامر مبارکه را اطاعت میکرد. از خستگی و

ص ۱۱۲

کوفتگی سفر و مشقت راه ملول نمیشد و شبها تا صبح خواب و راحت خود را فدای مولای محبوب خود میکرد و مواظب بود که پیوسته وسائل استراحت مولای عزیز خود را مهیا سازد. یکروز در کنار چاه آبی هیکل

مبارک بنماز ایستادند ناگهان عربی بیابانی پیش آمد و خرجینی را که روی زمین قرار داشت و محتوی آیات و الواح مبارکه بود برپود و مانند برق راه بیابان پیش گرفت. غلام حبشی برخاست تا او را دنبال کند ولیکن حضرت اعلیٰ باشاره دست او را ممانعت کرده فرمودند " اگر او را تعقیب می‌کردی البتّه باو میرسیدی و جزای او را میدادی ولی آن آیات و الواح بواسطه این عرب بنقاطی خواهد رسید که وسیله دیگری برای ایصال آن بآن نقاط موجود نیست. از این واقعه محزون مباش زیرا این کار بخواست خدا بود". حضرت باب پیوسته در هنگام ظهور حوادث اصحاب خویش را بامثال اینگونه بیانات تسلی میدادند و از خشم و تأسف دور میساختند و باینوسیله آنان را بارادة الله و قضای الهی راضی و مسرور میداشتند.

حضرت اعلیٰ در روز عرفه در مکان خلوتی بنماز و دعا مشغول شدند. نه روز بعد که عید قربان بود پس از نماز عید به منی تشریف بردند و نوزده گوسفند از بهترین نوع خریداری کرده ۹ گوسفند را باسم خود و ۷ رأس را باسم جناب قدّوس و سه رأس بنام غلام حبشی قربانی کردند و گوشت آنها را بین فقرا و مستمندان آن نواحی تقسیم فرمودند. ماه ذی الحجّه که موقع ادای مراسم حجّ است در آن سال مطابق با اول زمستان بود معدلک گرما خیلی شدید بود و حجّاج نمیتوانستند با لباس معمولی خود بگذرانند و طواف کنند ناچار با لباس احرام مراسم حجّ را بجا آوردند ولیکن حضرت باب در آن شدت گرما با عمامه و عبا باجرای مراسم حجّ پرداختند زیرا باحترام و تعظیم شعائر الله نزدیکتر بود و با لباس معمولی خود طواف کعبه را بپایان رسانیدند.

ص ۱۱۳

در آخرین روز ایّام حجّ حضرت باب پهلوی حجر الاسود با میرزا محیط کرمانی روبرو شدند و دست او را گرفته فرمودند " ای محیط تو خود را از رجال معروف شیخیّه و عالم بحقایق تعالیم شیخ مرحوم می پنداری و باطناً مدّعی هستی که وارث آن دو کوکب تابان و جانشین نورین نیرین هستی اینک نگاه کن من و تو در محترمترین نقاط حاضر و در خانه خدا

هستیم و در چنین مکان مقدّسی انسان میتواند بین حقّ و باطل را تمیز دهد
و هدایت را از ظلالت ممتاز سازد اکنون من بتو میگویم هیچکس بجز من

ص ۱۱۴

در شرق و غرب عالم نیست که خود را
باب معرفت الله معرفی کند برهان
من همان دلیل و برهان جدّم حضرت
رسول الله صلی الله علیه و آله است
هر چه میخواهی از من بپرس تا من
الآن در همین جا جواب تو را در ضمن
آیات مبارکه که مثبت صحّت ادّعی
من است بدهم. اینک تو را مخیر قرار
میدهم که یا امر مرا از دل و جان

بپذیری و یا آنکه علناً اعراض کنی و ردّ ادّعی من نمائی. شقّ ثالثی ندارد
اگر شقّ ثانی را اختیار مینمائی و اعراض را بر اقبال ترجیح میدهی دست
تو را رها نمیکنم تا علناً اعراض خود را از حقّ اعلان نمائی تا حصول سعادت
و شقاوت متّکی برهان باشد و راه راست و حقّ برای همه آشکار شود."
میرزا محیط چون این بیانات مبارکه را شنید و اتمام حجّت را کامل
و شدید دید دست و پای خود را گم کرد و خود را در مقابل آن جوان مانند
گنجشکی ضعیف در چنگال شاهبازی قوی اسیر و زبون یافت و با آنکه
شخصی پیر و دانشمند و توانا بود خود را در نهایت درجه ضعف مشاهده
کرد و با خوف و بیم تمام عرض کرد " آقای من اولین روزی که در کربلا شما
را زیارت کردم احساس نمودم که مطلوب اصلی و محبوب واقعی من شما
هستید از دشمنان شما بیزارم و از کسیکه بقدر ذرّه در طهارت ذات و قدس
و بزرگواری شما شکّ و تردیدی داشته باشد برکنار. خواهش دارم مرا عفو
کنید و بناتوانی من مرحمت فرمائید الآن در این مقام مقدّس قسم یاد
میکنم که انشاء الله بنصرت امر شما قیام نمایم و بطاعت شما پردازم و
اگر آنچه را میگویم مخالف نیّت قلبی من باشد از رحمت حضرت رسول الله

ص ۱۱۵

علیه السلام بی نصیب بمانم و از ولایت حضرت امیر علیه السلام محروم باشم."

حضرت باب بسخنان او گوش میدادند و در عین حال بضعف روح و ذلت نفس او اطلاع داشتند و باو فرمودند " حقیقه حق از باطل کاملاً ممتاز شد ای قدوس ای کسیکه بمن مؤمن هستی شاهد باش تورا و تربت مقدس حضرت رسول الله (ص) را در این ساعت شاهد و گواه میگیرم بر آنچه

ص ۱۱۶

اکنون بین ما دو نفر گفتگو شد شما شاهد باشید و خداوند هم شاهد و آگاه است بزرگترین شاهد من اوست. ای محیط هر چه میخواهی بپرس، هر ایرادی داری بگو، من بفضل الهی جواب تورا میدهم، لسان من بعنایت خداوند حلال مشکلات است، بپرس تا بعظمت مقام من واقف شوی و بدانی که هیچکس را نمیسزد مانند من مشکلات را حل کند و لب بحکمت گشاید. ۱

میرزا محیط ناچار چند سؤالی بمحضر مبارک عرض کرد و گفت من مجبورم بمدینه منوره بروم و امیدوارم که جواب سؤالات من انشاء الله قبل از آنکه بمدینه بروم بمن برسد حضرت باب باو اطمینان دادند و فرمودند در بین راه که بمدینه میروم جواب سؤالات تورا میدهم و اگر در مدینه تورا ندیدم پیش از آنکه بکربلا برسی جواب من بتو خواهد رسید انتظار دارم که بعدالت و انصاف حکم کنی (مَنْ أَحْسَنَ فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا وَأَنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ).

میرزا محیط عرض کرد " سعی میکنم که قبل از خروج از مدینه بعهد خود وفا کنم ". آنگاه از حضور مبارک مرخص شد و با نهایت ترس و وحشت دور شد و مانند غباری خود را در مقابل هبوب اریاح عظمت حضرت باب خوار و ذلیل مشاهده کرد. از مکه بمدینه رفت و پس از توقف مختصری بجانب کربلا روان شد بعهد خود وفا نکرد و بندای ضمیر و وجدانش که او را سرزنش و توبیخ مینمود اعتنائی نکرد. حضرت باب

بعهد خود وفا فرمودند و جواب سؤالات میرزا محیط را نازل فرمودند و آن توقیع برساله بین الحرمین معروفست میرزا محیط چون بکربلا وارد شد زیارت توقیع مبارک مزبور سرفراز گشت ولی بانصاف رفتار نکرد و از کلمات الهی متأثر نشد. باطناً بمخالفت امر مشغول بود گاهی خود را از پیروان حاجی میرزا کریم خان کرمانی محسوب میداشت که از دشمنان خونخوار امر مبارک بود گاهی خودش مدعی مقام میشد و خویش را مرشد

ص ۱۱۷

و مرکز هدایت می پنداشت. در اواخر حال که مقیم عراق بود نسبت بحضرت بهاء الله اظهار ارادت میکرد و بواسطه یکی از شاهزادگان ایران که در بغداد توقف داشت از محضر مبارک رجاء نمود که سرّاً مشرف شود و کسی بر تشرف او آگاه نگردد. حضرت بهاء الله بشخص واسطه فرمودند بمیرزا محیط بگو من در ایام توقف در کوههای سلیمانیه رساله ای در شرایط سیر و سلوک و فرائض سالکین نگاشتم و قصیده ای بنظم آورده که از جمله آن این دو بیت است.

گر خیال جان همی هستت بدل اینجا میا

ور نثار جان و سرداری بیا و هم بیار

رسم ره اینست گروصل بها داری طلب

ور نباشی مرد این ره دور شو زحمت میار

برو بمیرزا محیط بگو اگر مایل است بدون هیچ قید و شرطی بمحضر ما بیاید و گرنه من میل ندارم او را ببینم. این جواب که بمیرزا محیط رسید فکرش را پریشان کرد زیرا از طرفی خود را قادر بمقاومت نمیدید و از طرف دیگر سرباطاعت فرود نمی آورد ناچار بکربلا سفر کرد همان روزیکه جواب حضرت بهاء الله باو رسید از بغداد بکربلا رفت و پس از سه روز وفات یافت.

حضرت باب وقتیکه مناسک حج را تمام کردند توقیعی برای شریف مکه بضمیمه بعضی از آیات و آثار دیگر بواسطه جناب قدّوس ارسال داشتند توقیع مزبور شامل معرفی مقام عظیم خودشان و دعوت شریف

بایمان و قیام بخدمت بود. بقُدّوس فرمودند میروی و بدست خود این توفیق را بشریف میدهی شریف مکه در آن ایام بامور دنیوی سرگرم بود و بمقاصد مادی توجه داشت از اینجهت گوش بندای الهی نداد. حاجی نیاز بغدادی گفت که من در سال هزار و دویست شصت و هفت

ص ۱۱۸

هجری بمکه معظمه رفتم و با شریف ملاقات کردم در اثنای مذاکرات بمن گفت یادم میآید در سال شصت جوانی در اثنای حجّ نزد من آمد و (**نامه‌ای سر بمهر **) کتابی مختوم بمن داد من کتاب را گرفتم و از شدت گرفتاری و کثرت کار فرصت نکردم بخوانم بعد از چند روز همان جوان آمد و جواب خواست. من چون زیاد کار داشتم و در آنوقت فرصت نداشتم که آن کتاب را بخوانم جوابی ننوشتم تا وقتیکه ایام حجّ گذشت یکروز اوراق خود را جستجو میکردم غفلتاً چشمم بآن کتاب افتاد چون خواندم دیدم در مقدمه آن کتاب بنهج آیات قرآن پند و اندرز مؤثر و جالبی نوشته شده من از قرائت آن کتاب آنطور فهمیدم که جوانی از اولاد حضرت فاطمه و از بنی هاشم بدعوت تازه‌ای از ایران قیام کرده است و جمیع اقوام جهان را بظهور موعود بشارت داده. دیگر نفهمیدم که نگارنده آن کتاب کیست و کار آن دعوت بکجا رسیده. من بشریف گفتم چند سال است که در ایران انقلاب عظیمی ایجاد شده جوانی از اولاد پیغمبر که مشغول بتجارت بود قیام فرمود و مدّعی وحی شد و خود را من عند الله معرفی کرد و میفرمود در مدّت چند روز زیادتر از قرآن مجید بوحی الهی آیات از قلم مبارکش نازل میشود قرآن در بیست و سه سال نازل شد و از قلم آن حضرت در ضمن چند روز بیشتر از قرآن نازل میگردد. جمع بسیاری از هر طبقه باو مؤمن شدند علماء و اعیان ایران جان خود را در راه او فداء کردند. خود آن جوان در سال قبل در اواخر ماه شعبان در شهر تبریز مرکز اقلیم آذربایجان بشهادت رسید دشمنان او میخواستند که باین وسیله امر او را خاموش کنند ولی بمقصود نرسیدند زیرا بعد از شهادت آتش امرش زبانه کشید و در بین جمیع امم و افراد منتشر شد. شریف مکه بکلمات من گوش میداد و از سنگین دلی اشخاصی

که حضرت باب را بقتل رسانیده‌اند بقدری متأثر شد که بی اختیار فریاد برآورد خدا لعنت کند اشخاص ظالم ستمکاری که پیش از این با اجداد

ص ۱۱۹

طاهرین من همین طور رفتار کردند سخن که باینجا رسید گفتگوی من و شریف تمام شد.

حضرت باب از مکه بمدینه توجه فرمودند و در اول محرم هزار و دویست و شصت و یک هجری روبراه نهادند. همانطور که بمدینه نزدیک میشدند درباره مصائب حضرت رسول و سرگذشت آن بزرگوار تفکر میفرمودند. آثار قوه الهیه که در سابق از این سرزمین آشکار و بخلق عالم حیات بخشید با جلال و عظمت در مقابل چشم حضرت باب مجسم میشد. هر چه بمدینه که مدفن حضرت رسول الله است نزدیکتر میشدند بیشتر بدعا و مناجات مشغول میگشتند. در بین راه بیاد شیخ احمد احسائی افتادند که آن بزرگوار چگونه قیام فرمود و بشارت این ظهور جدید بمردم داد و آخر کار در قبرستان بقیع نزدیک مرقده منور حضرت رسول مدفون گشت تفکر میفرمودند که مدینه منوره همان شهری بوده که حضرت رسول الله پس از گذراندن دوره پر مشقتی از عمر خویش را در مکه باین شهر انتقال فرمودند و تا آخر عمر در این شهر ماندند آنگاه شهادی راه اسلام و نفوسی که جان خود را در راه حضرت رسول فدا کرده بودند و دین اسلام را یاری نموده بودند در مقابل چشم حضرت باب مجسم شدند. تربت مقدس شهداء از اثر اقدام مبارک حضرت باب حیات جدیدی یافت و بواسطه انفاس قدسیه مسیح آسای آن بزرگوار که حیات بخش نفوس است مثل این بود که شهداء از قبور خویش برخاسته‌اند و چشم بزیارت حضرت باب روشن کرده بطرف آن بزرگوار میدویدند و با صدای بلند بحضرتش خوش آمد میگفتند. مثل اینکه حضرت باب بآنها جواب میدادند و آنها با کمال تضرع عرض میکردند ای محبوب بیهمتای ما بوطن خویش مراجعت مفرما همین جا پیش ما بمان زیرا در این جا اذیت دشمنانی که بمخالفت تو قیام خواهند کرد بتو نخواهد رسید. در آنجا همه

منتظرند که مراجعت بفرمائی و ترا اذیت کنند اما این جا دست کسی بتو

ص ۱۲۰

نمیرسد ما میترسیم اگر مراجعت بفرمائی دچار ظلم و ستم دشمنان گردی. هر وقت درباره اقدامات آنها که منجر بشقاوت و هلاکت ابدی آنهاست فکر میکنیم لرزه بر اندام ما میافتد. حضرت باب در جواب آن شهداء بلسان روح غالب خویش میفرمودند من در این عالم آمدم تا عظمت و جلال شهادت را مشاهده کنم شما میدانید من چقدر شهادت را دوست دارم و باو مشتاقم دعا کنید که خدا ساعت شهادت مرا نزدیک کند و جانفشانی مرا قبول نماید خوشحال باشید مسرور باشید زیرا من و قدّوس بزودی با نهایت خلوص در قربانگاه وارد شده و در راه مولای خود بهاء جان خویش را فدا خواهیم کرد. خونی که در راه او ریخته شود باعث سرسبزی و شادابی باغ سعادت جاودانی ما خواهد بود قطرات خون ما بمنزله بذرهائی هستند که پس از کاشته شدن درخت خداوند از آن بعمل خواهد آمد آن شجره الهیه بسیار تنومند و پر قوت است جمیع امم و ملل دنیا در سایه آن درخت مجتمع خواهند شد. شما ای شهدای راه خدا محزون مباشید و اگر من از این زمین مقدّس برای انجام مأموریت خود بموطن خویش میروم اندوهگین مشوید.

ص ۱۲۱

فصل هشتم

مراجعت حضرت باب از مکه و اقامت در

شیراز

حضرت باب از مدینه بجدّه مراجعت فرمودند و از آنجا تا بوشهر با کشتی مسافرت کردند. سفر مبارک بمکه تا مراجعت ببوشهر نه ماه قمری طول کشید پس از ورود ببوشهر در همان کاروانسرایکه سابقاً تشریف داشتند ورود فرمودند جمعی از آشنایان و دوستان در آنجا بدیدن حضرت آمدند و خوش آمد گفتند. آنگاه قدّوس را مخاطب داشته و با کمال مهر و محبت باو فرمودند که بشیراز مسافرت نماید. از جمله فرمودند دوران

مصاحبت من و تو پایان رسیده ساعت جدائی نزدیک است دیگر در این دنیا یکدیگر را ملاقات نخواهیم کرد در ساحت قرب حضرت بهاء باز بهم خواهیم رسید در این جهان ترابی دوران معاشرت تو با من فقط نه ماه بود که خاتمه یافت اما در عالم ابدی مصاحبت و معاشرت ما جاودانی است. عنقریب قضای الهی ترا بدریای بلا غوطه ور خواهد ساخت تا در راه او به محنت و سختی دچار شوی منم پس از تو خواهم آمد و بمصائب بسیار گرفتار خواهم شد. باید خیلی مسرور باشی زیرا خداوند ترا برای ملکوت انتخاب فرموده تو علمدار طایفه‌ای هستی که مورد نزول شدائد و بلیات خواهند بود. عنقریب در طلوع آن لشکر جام شهادت را در راه خدا خواهی نوشید و نیز در کوچه و بازار شیراز مصیبت بسیاری بتو خواهد رسید. جسم تو اذیت شدیدی خواهد یافت و لکن در مقابل اقدامات دشمنان غلبه با تو خواهد بود آن قدر عمر خواهی کرد که بحضور حضرت مقصود خواهی رسید در آنجا هر درد و مصیبتی را فراموش خواهی کرد و بجنود غیب مؤید خواهی گشت منم بعد از تو شهید خواهم شد و در ملکوت جاودانی

ص ۱۲۲

بهم خواهیم رسید. آنگاه مکتوبی بنام خال اعظم شامل خبر مراجعت خود از مکه و ورود بشیراز نگاشتند و رسالهٔ خصائل سبعة را که حاوی شروط اساسیّه امر جدید بود باو داده وی را مرخص کردند و فرمودند سلام مرا بجمیع احباء و دوستان برسان.

قدّوس بجانب شیراز توجّه نمود و بمنزل حاجی میرزا سید علی ورود کرد. جناب خال از قدّوس سلامتی حضرت اعلی را جوینا شد و قدّوس شرح احوال را بیان کرد و امر مبارک را باو ابلاغ نمود. جناب خال پس از استماع بامر مبارک مؤمن شدند اول کسیکه بعد از حروف حی در شیراز بامر الهی اقبال کرد همین جناب خال است در اوائل حال از عظمت امر بی اطلاع بودند و لکن پس از ملاقات با قدّوس باهمیّت مطلب آشنا شدند و بر امر الهی مستقیم ماندند. محبّت مظهر امر را در قلب خویش جای داده و حیات خود را پس از آن برای خدمات امریّه وقف کردند همیشه از حضرت اعلی

حمایت میکردند و از امر مبارک دفاع مینمودند و از هیچ چیز و هیچ کس خوف و ترس نداشتند. بشئون مادّی اهمّیت نمیدادند با نهایت انقطاع خدمات آستان مقدّس را ادامه دادند تا پس از چندی در طهران جزو شهدای سبعة بشهادت رسیدند و با کمال شجاعت جان خویش را نثار کردند. دوّمین شخصی که قدّوس در شیراز ملاقات کرد اسم الله الاصدق، ملاّ صادق خراسانی بود، قدّوس رساله "خصائل سبعة" را بمقدّس داد و گفت امر مبارک این است که اوامر مسطوره در این رساله را بموقع اجراء گذاری. از جمله اوامر مبارکه در آن رساله این بود که بر اهل ایمان واجب است در اذان نماز جمعه "اشهد انّ علیّاً قبل نبیل (محمد) باب بقیة الله" را اضافه کنند ملاّ صادق در آن ایام منبر وعظ و نصیحت داشت چون بر این امر مبارک اطلاع یافت بی تردید باجرای آن اقدام کرد و در مسجد نو که امام جماعت بود اذان نماز را با فقره مزبوره انجام داد مردم جمیعاً مندهش

ص ۱۲۳

و سراسیمه شدند، قیل و قال بلند شد علمائی که در صف اول جماعت بودند و بتقوی و ورع معروف و مشهور، بفریاد و فغان آمدند و با آه و ناله میگفتند وای وای ما زنده باشیم و به بینیم که این مرد در مقابل چشم ما رایت کفر را برافراشته بگیرد این کافر را که دشمن دین و خداست، در دین الهی بدعت میگذارد بگیرد این مرد را که باینگونه اساس اسلام را خراب میکند، بابیت مقام کمی نیست که هر کسی بتواند ادعا کند. باری فریاد و فغان علما بلند شد تمام شهر مواج و مضطرب گشت امور پریشان شد امنیّت و آسایش مسلوب گردید حسینخان ایروانی حاکم فارس، آجودان باشی که در آن ایام بصاحب اختیار معروف بود از حصول این هیجان ناگهانی متعجب شده سبب پرسید گفتند سید باب اخیراً از حج کعبه و زیارت مدینه مراجعت کرده و ببوشهر وارد شده و یکی از شاگردان خود را بشیراز فرستاده تا احکام او را منتشر سازد این شخص مدّعیست که

ص ۱۲۴

سید باب مؤسس شرع جدیدی است که بوحی الهی باو نازل شده اینک ملاً صادق خراسانی پیروی این امر جدید را اختیار کرده و بدون هیچ ترس و بیمی مردم را آشکارا بشریعت باب دعوت مینماید و پیروی او را از واجبات اولیّه می‌شمارد. حسین خان چون بر این قضیه وقوف یافت بدستگیر کردن قدّوس و مقدّس فرمان داد و امر کرد آنها را بدار الحکومه بیاورند. حسب الامر هر دو را نزد حسینخان بردند کتاب "قیوم الاسماء" را که از آثار حضرت باب است و ملاً صادق برخی از فقرات آنرا بلند در میان مسجد برای مردم خوانده بود نیز بحسین خان دادند. چون ملاً صادق سنّش بیشتر بود حسینخان او را مخاطب ساخت و اعتنائی بقدّوس نکرد زیرا هم سنّش کمتر و هم لباس مرتب و منظمی در بر نداشت. حسینخان بمقدّس گفت آیا اول این کتاب را خوانده‌ای که چگونه سید باب بملوک و سلاطین و شاهزادگان خطاب میکند که دست از سلطنت بردارند و باطاعت او بشتابند. آیا خوانده‌ای که بصدر اعظم پادشاه ایران خطاب کرده می‌گوید ای وزیر پادشاه از خدا بترس دست از ریاست بردار زیرا وارثین حکومت ارض مائیم آیا این حرفها را خوانده‌ای اگر این حرفها راست باشد محمّد شاه باید دست از تخت و تاج بردارد و بدرگاه سید باب بشتابد و من نیز که حاکم شیراز و محمّد شاه مرا بحکومت فارس منصوب ساخته باید دست از حکومت بردارم و از این جاه و جلال صرفنظر کنم ملاً صادق فرمود اگر صدق ادّعای صاحب این گفتار مسلم شود و با دلائل متقنه ثابت گردد که از طرف خدا است در اینصورت هر چه می‌گوید درست است همه باید اطاعت کنند زیرا کلام او کلام الله است وقتی کلام الله شد خواه محمّد شاه باشد خواه وزیر محمّد شاه همه باید اطاعت کنند. حسینخان از این جواب خشمگین گشت و بمقدّس ناسزا و دشنام گفت بفرّاشان امر کرد تا لباس مقدّس را بیرون آورده هزار تازیانه باو بزنند و پس از آن ریش مقدّس و

ص ۱۲۵

قدّوس را بسوزانند و بینی آنها را سوراخ کرده مهار کنند و در تمام شهر با غل و زنجیر بگردانند تا مردم عبرت بگیرند و بدانند هر که کافر شود

سزایش این است.

ملاً صادق در حین عبور از کوچه و بازار با نهایت سکون و اطمینان چشمهای خود را بطرف آسمان متوجه ساخته بود و این آیه قرآن (۳: ۱۹۱-۱۹۲) را تلاوت مینمود " رَبَّنَا اِنَّا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْاِيْمَانِ اَنْ اٰمِنُوْا بِرَبِّكُمْ فَاٰمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَ كَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَ تَوَفَّنَا مَعَ الْاَبْرَارِ " مقدس و قدوس انواع عذاب را تحمل نمودند و با کمال نشاط و قوت حمل مصائب کردند هیچکس در تمام آن شهر پیدا نشد که از حقوق آنها دفاع کند. پس از آن هر دورا از شیراز بیرون کردند و بآنها گفتند اگر برگردید بعداب شدید مبتلا و بدار آویخته خواهید شد. این دو نفس مقدس در میدان تحمل مصائب شدیده حائز قصب سبق گشتند و از دیگران گرو بردند. هر چند ملاً علی بسطامی اولین شهید امر مبارک است لکن باندازه این دو نفر بمصیبت و زحمت دچار نشد از آن گذشته گرفتاری او خارج از حدود ایران یعنی در اقلیم عراق بود.

یکی از اشخاص که در آن روز ناظر وقایع بوده است و بامر مبارک مؤمن نبوده چنین حکایت کرده است که من وقتیکه مقدس را تازیانه میزدند حاضر بودم چندین مرتبه فرآشانی که او را تازیانه میزدند خسته شدند و تبدیل یافتند خون از شانههای مقدس جاری بود هیچکس خیال نمیکرد که چنین شخصی با کثرت سن و اندام ضعیف بتواند زیادترا از پنجاه تازیانه را تحمل کند ولی عدد تازیانه ها به نهصد بالغ شد با اینهمه ملاً صادق با نهایت متانت و شجاعت تحمل میکرد و آثار سرور از صورتش آشکار بود. لبانش متبسم و ابداً اعتنائی بضریات تازیانه نداشت من دیدم که دستش را بدهنش گذاشته. هر طور بود پس از آنکه او را از شهر بیرون

ص ۱۲۶

کردند خودم را باورسانیدم و از او پرسیدم چرا در وقت تازیانه خوردن میخندیدی چرا دهنتم را گرفته بودی؟ ملاً صادق گفت هفت تازیانه اول خیلی درد آورد پس از آن دیگر دردی احساس نکردم و ملتفت نمیشدم که تازیانهها بدنم را میخورد یا نه ولی نشاط و سرور عجیبی سراپای مرا

احاطه کرده بود و خنده شدیدی مرا فروگرفته بود برای جلوگیری از خنده دست بدهان گذاشتم در آنوقت فکر میکردم که خداوند چگونه درد را براحت تبدیل میفرماید و حزن را بسرور مبدل میکند افهام حقایق از ادراک عظمت قدرت او عاجز است. من چند سال بعد که مقدس را ملاقات کردم داستانی را که آن مرد مسلم برای من گفته بود بمقدس نقل کردم همه را تصدیق فرمود.

حسین خان باذیت و آزار پیروان باب اکتفا نکرد نادانی و درندگی او سبب شد که متعرض حضرت باب نیز بشود بنابراین مأموری چند از شیراز، از سواران خاص خود فرستاد و امر شدید صادر نمود که هر کجا سید باب را بیابند دستگیر کنند و با غل و زنجیرش بدار الحکومه وارد نمایند. رئیس این مأمورین که از طایفه علی اللّهی بود چنین حکایت کرده است که "حسب الامر حسین خان از شیراز ببوشهر توجه نمودیم. در سه منزلی شیراز در میان بیابان که میرفتیم جوانی را دیدیم شال سبزی بر کمر داشت و عمامه کوچکی برسم اشراف آن ایام و تجار آن روزگار بر سر گذاشته بود. آن جوان براسبی سوار و غلام سیاهی از دنبال او با اثاث راه میپیمود. چون بهم رسیدیم جوان تحیت گفت و سلام کرد و از ما پرسید کجا میروید؟ من نمیخواستم مأموریت خودم را باو بگویم در جواب گفتم حاکم فارس ما را برای کار مهمی باین طرفها فرستاده. آن جوان خندید و فرمود حاکم فارس شما را فرستاده که مرا دستگیر کنید. اینک من حاضرم هر طور مأمور هستید رفتار کنید من خودم نزد شما آمدم و خود را

ص ۱۲۷

ص ۱۲۸

معرفی کردم تا برای یافتن من زحمت نکشید و مشقت نبینید. من خیلی متعجب و سرگردان شدم چگونه این جوان با این صراحت و استقامت خود را معرفی میکند و خویش را گرفتار بلا میسازد حیات و سلامتی خود را در خطر میاندازد و سعی کردم که آن همه را ندیده و نشنیده انگارم

و از او بگذردم وقتی خواستم بروم نزدیکتر آمد و فرمود: " قسم بخداوندی که انسان را خلق کرده و او را بر جمیع موجودات فضیلت داده و قلبش را محلّ تجلّی انوار عرفان و محبّت خویش ساخته که من از اوّل عمر تا کنون جز براستی لب نگشوده‌ام همیشه خیر دیگران را خواسته‌ام و راحتی خود را فدای خلق خدا کرده‌ام هیچوقت کسی را اذیت نکرده‌ام و باعث غم و اندوه هیچکس نشده‌ام. من میدانم که شما برای دستگیر کردن من میروید نخواستم بزحمت بیفتید و مسئول حاکم بشوید آمدم خودم را معرفی کردم اکنون مأموریت خود را انجام دهید."

از استماع این بیانات بی اختیار از اسبم پیاده شدم رکاب اسب او را بوسیدم و گفتم ای فرزند پیغمبر ای نور چشم رسول الله قسم بآن کسیکه ترا آفریده و این درجه و مقام عالی را بتو داده که عرض مرا بشنوی و تضرّع و زاری مرا بی اثر نگذاری خواهش دارم از همین جا بهر جا که می‌خواهی بروی و در محضر حسین خان تشریف نبری زیرا این شخص مردی ستمکار و پست است میترسم ترا اذیت کند. من نمی‌خواهم که جوانی مثل تو از اولاد پیغمبر گرفتار ستم و خشونت این ظالم شود. این مأمورینی هم که با من هستند همه اشخاص نجیبی هستند با من همراهند قول میدهم که قضیه ملاقات ما را باحدی نگویند خواهش مندم از همین جا بمشهد و خراسان عزیزمت فرمائی تا از چنگال این گرگ خونخوار در امان باشی. فرمود در مقابل این نجابت و اصالتی که از تو ظاهر شد امیدوارم خداوند تو را مورد رضای خود قرار دهد لکن هیچوقت از قضای الهی رو

ص ۱۲۹

گردان نیستم خدا پناه من است، ملجاء من است، یار و یاور من است، تا آخرین ساعتی که مقرر شده هیچکس نمیتواند بمن اذیت برساند و برخلاف خواست خدا کاری بکند. وقتی آن ساعت مقرر برسد چقدر خوشحال میشوم که جام شهادت را در راه خدا بیاشامم اینک من حاضرم، مرا نزد حسین خان ببر هیچکس ترا در اینکار سرزنش نخواهد کرد. وقتیکه اینطور فرمود من هم ناچار امر او را اطاعت کردم و مطابق اراده اش عمل نمودم."

باری مأمورین حسین خان حضرت باب را با نهایت عزّت و احترام بدون قید و بند تا شیراز همراهی نمودند، حضرت باب در جلو مأمورین راه میپیمودند، همه مجذوب آن بزرگوار گشته و نهایت خضوع را نسبت باو مراعات مینمودند با همین حال بمقرّ حکومت وارد شدند مردم شهر از مشاهده این موکب عجیب متعجب بودند چون حسین خان شنید سید باب آمده فوراً حضرتش را احضار کرد و با کمال رذالت و وقاحت رفتار نمود در وسط اطاق امر کرد صندلی گذاشتند و بحضرت اعلی اشاره کرد جالس شوند بلافاصله بتویخ و ملامت آن حضرت پرداخت و در حضور جمع با کلمات پست و زشت که در عین حال آثار خشم از آن پیدا بود حضرت باب را مخاطب ساخته چنین گفت: " مگر نمیدانی چه فسادی بر پا کرده‌ای دین مقدّس اسلام را تحقیر نموده‌ای بیادشاه تاجدار ما جسارت ورزیده ای تو همان شخصی نیستی که مدّعی دین تازه شده ای و بلغوا حکام قرآن امر کرده‌ای ؟ ... " حضرت باب با نهایت متانت در جواب حاکم فارس این آیه مبارکه قرآن (۷: ۴۹) را تلاوت فرمودند: " إِنْ جَاءَ كُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصِبْحُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ " حسین خان از شنیدن این کلمات بی اندازه خشمگین گردید و فریاد برآورد " چه میگوئی آیا ما جاهلیم ما فاسقیم ما نمی فهمیم " آنگاه بیکی از فرّاشان امر کرد سیلی سختی بصورت حضرت باب بزند این سیلی بقدری شدید بود که

ص ۱۳۰

عمّامه هیکل مبارک بر زمین افتاد. شیخ ابو تراب امام جمعه شیراز که در آن مجلس حاضر بود حسین خان را بر این گونه رفتار سرزنش کرد و فرمان داد عمّامه را بر سر حضرت باب گذاشتند و آن بزرگوار را پهلوی خود نشانید سپس بحسین خان رو کرده گفت " تو که معنی این آیه را نفهمیدی گوش کن تا معنایش را برایت بگویم معنی این آیه این است که درباره هر مطلبی باید بحث کرد، جستجو کرد، دقّت کرد، آنوقت رأی قطعی را اتخاذ نمود این موضوع هم باید مورد بحث قرار گیرد این آیه را که این جوان تلاوت نمود بسیار مناسب مقام بود خیلی بمن تأثیر کرد حالا باید در اطراف

این مسئله دقت کنیم. " حسین خان با نظر امام جمعه موافقت کرد آنگاه شیخ ابوتراب درباره ادعای امر جدید از حضرت باب جويا شد حضرت فرمودند " من نه وکیل قائم موعود هستم و نه واسطه بین امام غایب و مردم هستم " امام جمعه گفت کافی است از شما خواهش میکنم روز جمعه در مسجد وکیل تشریف بیاورید و در مقابل عموم مردم همین بیانی را که فرمودید مکرر بفرمائید. پس از آن شیخ ابوتراب از جای برخاسته روانه شد تا ترتیب لازم را در این خصوص بدهد. حسین خان در این اثنا گفت باید شخص محترمی ضامن سید باب شود تا هر وقت ما او را بخواهیم فوراً بما تسلیم نماید و اگر از این بعد سید باب بر خلاف دین اسلام رفتار کند ضامنش از عهده برآید. حاجی میرزا سید علی خال سید باب که در آن مجلس حاضر بود ضمانت خواهرزاده خود را قبول کرد و ضمانت نامه بخط خود نگاشته مختم داشت و چند نفر نیز شهادت خود را نوشتند و تسلیم حاکم نمودند. جناب خال حضرت باب را بمنزل خود برد و خیلی مسرور بود که بچنین خدمتی موفق شده و حضرت باب را از شر حاکم ستمکار خلاصی داده. حضرت باب اوقات خویش را در گوشه منزل بتنهائی می گذرانیدند و بجز حرم و والده حضرت و دائیهای آن بزرگوار کس دیگری در منزل

ص ۱۳۱

رفت و آمد نمیکرد. برخی از مردمان زشت طینت بشیخ ابوتراب امام جمعه اصرار مینمودند که باب را بمسجد وکیل آورده و بتبری از ادعا و ادار نماید و آنچه را در محضر حکومت متعهد شده انجام دهد شیخ ابوتراب شخص با مروّت و نجیبی بود و مانند مرحوم میرزا ابو القاسم امام جمعه طهران در رفتار و عادات خویش طوری بود که اذیتی بکسی وارد نیاورد و همیشه سعی میکرد که با جمیع مخصوصاً اهالی شیراز بخوبی و خوشی رفتار کند مردم همه او را باین جهت دوست میداشتند و احترام مینمودند نظر باین مطلب شیخ ابوتراب گوش بحرف مفسدین نمیداد و در مقابل درخواست آنان جوابهای مجملی میگفت لکن مفسدین بهر وسیله ای متشبّث میشدند که این مسئله انجام یابد امام جمعه چون از هیجان عمومی بیم

داشت مجبور شد و پنهانی مکتوبی به حاجی میر سید علی خال نوشت و از او درخواست نمود که روز جمعه سید باب را بمسجد وکیل آورده تا مطابق وعده وفا نماید و باو پیغام داد که امیدوارم خواهرزاده شما بیاناتش طوری باشد که از هیجان عمومی کاملاً جلوگیری شود و پس از آن دیگر شما و ایشان از شرّ مفسدین راحت باشید. روز جمعه رسید و قتیکه شیخ ابو تراب بالای منبر رفت حضرت باب با جناب خال وارد شدند چون امام جمعه آن حضرت را دید با کمال خوشروئی و احترام از حضرت درخواست نمود که بالای منبر تشریف آورده و بیاناتی بفرمایند حضرت باب بدرخواست امام جمعه به پله اول منبر قدم گذاشتند و شروع بیانی فرمودند امام جمعه درخواست کرد که بالاتر بروید تا مردم همه آن حضرت را ببینند. دو پله دیگر هم بالا رفتند و ایستادند بطوریکه در نظر مردمان پای منبر سر حضرت باب مطابق سینه شیخ ابو تراب قرار گرفته بود. حضرت باب شروع بخطبه ثی کرده و فرمودند: " الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ بِالْحَقِّ " ناگهان سید شش پری که عصا دار امام جمعه بود

ص ۱۳۲

فریاد برآورد این کلمات بی معنی را کنار بگذار و آنچه را باید بگوئی بگو. امام جمعه از جسارت سید شش پری خشمناک گردید و از بی شرمی او غضبناک شد و باو فرمود سید ساکت باش، حیا کن، بی شرمی بس است آنگاه از حضرت باب درخواست کرد که برای تسکین هیجان عمومی مردم بیان خود را مختصر بفرمایند حضرت باب روی بجمعیت کرده فرمودند: " لعنت خدا بر کسی که مرا وکیل امام غایب بداند. لعنت خدا بر کسیکه مرا باب امام بداند. لعنت خدا بر کسیکه مرا منکر نبوت حضرت رسول بداند. لعنت خدا بر کسی که مرا منکر انبیای الهی بداند. لعنت خدا بر کسیکه مرا منکر امامت امیر المؤمنین و سایر ائمه اطهار بداند. " پس از این گفتار تا پله اول که شیخ ابو تراب نشسته بود بالا تشریف بردند و با امام جمعه معانقه فرمودند امام جمعه بحضرت گفت بهتر آنست که بمنزل تشریف ببرید و نماز را در منزل بخوانید زیرا عائله شما با نهایت بی صبوری

انتظار دارند که فوراً مراجعت کنید و از سلامتی شما مطمئن شوند. بعد بحاجی میرزا سید علی گفت که ایشانرا بمنزل برسانید این بهتر است. مقصود امام جمعه این بود که مبدا مردم شورش کنند و پس از خاتمه نماز بحضرت اذیتی برسانند و بطور قطع اگر امام جمعه حضرت باب را بمنزل برنمیگرداند پس از ختم نماز مفسدین سب میشدند که مردم نادان شورش کنند و بحضرت باب اذیت و آزار وارد نمایند در حقیقت امام جمعه بمنزله ید غیبی الهی بود که در آن روز بحفظ شخص حضرت باب قیام کرد. باری مدّتی حضرت باب در منزل خویش با عائله مبارکه خود بسر میبردند تا اولین عید نوروز بعد از اعلان امر حضرتش فرا رسید. روز نوروز مطابق بود با روز دهم ربیع الاول سال ۱۲۶۱ هجری در آن روز که حضرت باب در مسجد مطالب سابقه را بیان فرمودند جمعی از نفوس که در مسجد وکیل حاضر بودند و بیانات حضرتش را شنیدند از طرز حکمتی

ص ۱۳۳

که در بیانات خود رعایت فرمودند بی اندازه متعجب شدند و چندان وقتی نگذشت که عده ای از حاضرین بعظمت امر سید باب عارف شدند و بجلالتش معترف و مدعن گشتند از آن جمله شیخ علی میرزا همشیره زاده امام جمعه بود که در روز خطابه حضرت اعلی در مسجد وکیل حاضر بود و در آنوقت تازه بسنّ بلوغ رسیده بود بذر محبت الله در همانروز در مزرعه قلبش افشاندن شد و بتدریج سرسبز گردید تا در سال ۱۲۶۷ هجری در عراق بحضور مبارک حضرت بهاءالله مشرف شد و از آن ملاقات بر سرور قلب و شجاعتش افزوده گشت و چون بشیراز مراجعت کرد باعلاء امرالله پرداخت و تا کنونهم بر خدمت امر قائم است و چنان رفتار کرده که حکومت و سایر مردم باستقامت و اخلاق ممدوحه و اخلاص او نسبت بامر مّطلع و مقرّند. چندی پیش عریضه ای از او بحضور حضرت بهاءالله در مدینه عگا واصل شد در آن عریضه از جمله چنین نگاشته بود " من با چشم خود علامات قوّت امر الهی را مینگرم با اینکه مدّتها در این شهر بسر برده ام و هر آن از طرف مردم ببلا و مصیبتی گرفتار بوده ام و همه بواسطه

انتساب من بامر مبارک دشمن من هستند معذک دو نفر از بزرگان که یکی
ظَلَّ السَّلْطَانِ پسر شاه و دیگری میرزا فتحعلیخان صاحب دیوان است
بواسطه نزاعی که بین آنها حاصل شده تصمیم گرفته اند یکنفر بابی را
برای حکمیت انتخاب کنند. با آنکه ظَلَّ السَّلْطَانِ دشمن امرالله است معذک
این طور تصمیم گرفته و حکمیت خود را باین بابی که چهل سال است
بامر مبارک مؤمن است واگذار نموده و با هم عهد کرده اند که از رأی این
بابی برنگردند و آنچه را بگوید مجری دارند " از جمله اشخاصی که در
مسجد وکیل حاضر بودند و بیانات حضرت باب را در آن روز شنیدند
محمد کریم نامی بود که بامر مبارک مؤمن شد و استماع بیانات حضرت باب
در آن روز سبب ایمان او گردید. بعداً دچار بلیات و آفات بسیاری

ص ۱۳۴

شد بطوریکه از ایران بعراق مهاجرت کرد در عراق بحضور حضرت بهاءالله
مشرف شد و بر ایقان و ایمانش بیفزود پس از چندی بشیراز برگشت و
حسب الامر حضرت بهاءالله بخدمات امری مشغول بود و در شیراز
سکونت داشت تا حیاتش پایان رسید. شخص دیگری که در آنروز حاضر و
بر اثر استماع بیانات مبارکه منقلب شد میرزا آقای رکاب ساز شیرازی
است هر چه بیشتر سختی دید بر ایمانش بیفزود و در عراق بحضور
حضرت بهاءالله مشرف گشت از حضور مبارک راجع بحروف مقطعه اوائل
سور قرآنی و معنی آیه نور سؤال کرد. لوحی در جواب او از قلم مبارک
نازل شد مشاراً الیه بخدمت امر قائم بود تا آخر کار بشهادت رسید. و از
جمله آن نفوس میرزا رحیم خباز بود که پس از ایمان تا آخرین دقیقه حیات
از خدمت امر روی بر نتافت. و از جمله آن نفوس نیز حاجی ابوالحسن بزّاز
شیرازی بود مشاراً الیه در سفر مکه در همانسال حضرت باب را دیده بود
ولی از عظمت امر چنانچه باید خبری نداشت و چون در مسجد وکیل
بیانات مبارکه را شنید باندازه ای مجذوب امر الهی گشت که پیوسته
اشک از چشمانش سرازیر بود همه مردم از رفتارش متعجب و به تمجید
و تعریفش مشغول بودند پسرانش نیز بامر مبارک مؤمن گشتند و از

جمله آن نفوس حاجی محمد بساط از اصحاب شیخ احمد و سید کاظم رشتی بود طبعاً آدم مزاحی بود نماز جمعه اش هیچوقت ترک نمیشد همیشه با امام جمعه بود و امام جمعه نسبت باو محبت بسیار داشت خلاصه مژده ظهور امر الهی بتدریج گوشزد دور و نزدیک میگشت حضرت باب قبلاً در ضمن توقیعی به پیروان خویش فرموده بودند که پس از سفر مکه، هیکل مبارک بعتبات تشریف خواهند برد لذا جمعی از مؤمنین در آن اقلیم منتظر ورود هیکل مبارک بودند مدت قلیلی که از نوروز ۶۱ سپری شد توقیعی از حضرت اعلی از طریق بصره برای احبائنی که در عتبات

ص ۱۳۵

منتظر بودند رسید و در آنجا تصریح فرموده بودند که آمدن من بعتبات ممکن نیست و فرموده بودند بروند در اصفهان بمانند تا تعلیمات لازمه بآنها برسد. و از جمله فرمودند اگر مصلحت شد شما را بشیراز خواهیم خواست و آلا در اصفهان بمانید تا اراده خداوندی بوقوع پیوندد. وصول این توقیع منیع که امتحانی شدید برای اهل ایمان بود اثرات عجیبی در مؤمنین ایجاد کرد بعضی در این امتحان لغزیدند و گفتند چطور شد که سید باب بوعده خود وفا نکرد آیا این خلف وعده خود را هم بامر خدا میدانند؟ عده ای از مؤمنین در این امتحان ثابت قدم ماندند و اطاعت امر مولای خود را فرض و واجب شمرده گوش باغراض متمردین ندادند و حسب الامر مبارک بطرف اصفهان عزیمت نمودند. بعضی از اصحاب که قبلاً دارای ایمان بودند باین جماعت پیوستند از آنجمله میرزا محمد علی نهری بود که دخترش پس از چندی مخطوبه حضرت غصن اعظم گردید و از جمله میرزا هادی نهری برادر میرزا محمد علی مزبور بود این دو برادر اصفهانی بودند و از جمله آقا محمد حناساب اصفهانی بود که در این ایام از جمله خدام منزل حضرت بهاء الله است. عده ای از اینها در واقعه قلعه طبرسی شرکت داشتند و بطور خارق العاده ای از کشته شدن نجات یافتند. خلاصه ثابتین بر امر مبارک، از عتبات باصفهان حسب الامر حضرت باب توجه نمودند چون بکنگاور رسیدند جناب ملا حسین و برادرش و همشیره زاده اش را

در آنجا ملاقات کردند و خیلی از این ملاقات خوشحال شدند این سه نفر نیز بکربلا می‌رفتند که جزء منتظرین باشند و در کنگاور چون از امر مبارک مطلع شدند با سایرین همراه و عازم اصفهان گردیدند. جمیع اصحاب نهایت احترام را نسبت بملاً حسین معجزی میداشتند و او را امام جماعت خویش قرار دادند احترام اصحاب نسبت به باب‌الباب سبب حسادت بعضی از جهلا گشت که بعداً از امر مبارک برکنار شدند یکی ملاً

ص ۱۳۶

جواد برغانی بود و دیگری ملاً عبد‌العلی هراتی این دو نفر نسبت بباب‌الباب حسد می‌بردند و هر یک قلباً آرزو داشتند که مورد احترام مؤمنین و دارای ریاست و بزرگی باشند ولی جرأت نمی‌کردند نیت خود را آشکار کنند زیرا از بزرگواری ملاً حسین اندیشه داشتند.

میرزا احمد کاتب که در آن اوقات بملاً عبد‌الکریم معروف بود و با ملاً جواد از قزوین همسفر شده بود برای من نقل کرد که من اغلب میدیدم ملاً جواد در ضمن کلماتش بملاً حسین گوشه و کنایه می‌زند و او را استهزاء میکند. چند مرتبه خواستم رفاقتم را با او ترک کنم ولی ملاً حسین مانع شد و گفت این‌ها اهمّیت ندارد باید چشم پوشی کرد. ملاً حسین در بین آن جماعت طوری بود که همه او را دوست میداشتند از رفتار او تعلیم می‌گرفتند و بر اثر او مشی مینمودند. در بین راه که باصفهان می‌رفتند همیشه ملاً حسین یک فرسخ از دیگران بتنهائی جلوتر بود در موقع غروب برای نماز فرود می‌آمدند ملاً حسین با آنها نماز می‌خواند و باز جلو می‌افتاد تا وقت نماز صبح می‌رسید خیلی اصرار می‌کردند که به او اقتدا کنند و امام جماعت باشد قبول نمی‌کرد دیگری بالاخره امام جماعت میشد و ملاً حسین با سایرین باو اقتدا می‌کردند. ملاً حسین طوری آنها را تربیت کرده بود که همه بهم کمک می‌کردند حتّی آنهائیکه سواره بودند مرکبهای خود را به پیادگان میدادند و خودشان پیاده می‌رفتند. چون نزدیک اصفهان رسیدند ملاً حسین باصحاب فرمود که همه یکمرتبه با هم داخل شهر نشوید زیرا موجب خوف اهالی می‌گردد هر چند نفر با هم از یک دروازه وارد شوید پس

از ورود باصفهان خبر ممنوع بودن حضرت اعلی از ملاقات مؤمنین و مشکلاتی که در شیراز بوقوع پیوسته بود در اصفهان باصحاب رسید بنا بر این رفتن آنها بشیراز ممکن بود بر شدت بلیات بيفزاید لکن ملا حسین باین اخبار اعتنائی نکرد و عازم سفر شیراز شد مقصود خود را با چند نفر

ص ۱۳۷

از همراهان در میان نهاد عبا و عمامه را بیرون آورده و مثل افراد ایل هزاره خراسان جبه و کلاه پوشیده و بجانب مدینه مولای محبوب خویش روانه گشت هر که او را میدید خیال میکرد از ایل هزاره و مردم قوچان است. برادر و همشیره زاده اش نیز با او همراه بودند جناب ملا حسین چون بدروازه شهر نزدیک شدند شبانه برادرشانرا بشهر فرستادند تا بمنزل جناب خال رفته و ورود او را بوسیله خال بحضور مبارک عرض کند. روز دیگر باو خبر رسید که هنگام غروب آفتاب حاجی میرزا سید علی خال در خارج شهر منتظر ملاقات او است. باب الباب در ساعت معین بان نقطه شتافتند و با مصاحبت خال بمنزل او رفتند شبها حضرت باب بمنزل خال تشریف میآوردند و تا طلوع صبح باب الباب در خدمت حضرتش بسر میبردند پس از مدتی حضرت باب بعد از ای از اصحاب که در اصفهان منتظر دستور بودند اجازه فرمودند که بتدریج عازم شیراز شوند تا در موقع مقتضی هر یک بحضور مبارک مشرف گردند و بآنها دستور فرمودند که نهایت حکمت را مراعات کنند از دروازه شهر با هم وارد نشوند و پس از ورود بشیراز در کاروانسراها دور از هم منزل کنند و پس از ورود بکاری مشغول شوند مبادا ورودشان جلب نظرهاالی کند و موانعی ایجاد گردد. اولین عده ای که بعد از ملا حسین وارد شیراز شدند عبارت بودند از میرزا محمد علی نهری و برادرش میرزا هادی و ملا عبد الکریم قزوینی و ملا جواد برغانی و ملا عبد العلی هراتی و میرزا ابراهیم شیرازی. سه نفر اخیر چون شدت عنایت حضرت باب را نسبت بملا حسین مشاهده کردند حسد دیرین که نسبت باو داشتند بهیجان آمد و چون کاری نمیتوانستند بکنند بدگویی از ملا حسین مشغول شدند همیشه از او غیبت میکردند

حتی الامکان سعی داشتند که ملاً حسین را بهر وسیله شده از نظرها
ببندازند. چون بروقاحت افزودند همه مؤمنین از مقاصد فاسد آنها مطلع

ص ۱۳۸

شدند و از آنها دوری کردند. نتیجه اعمالشان این بود که از جرگه اهل
ایمان مطرود گشتند و با دشمنان امر همراه و همدستان شدند و بمخالفت
امر الله قیام نمودند، فتنه شدیدی در شهر شیراز برپا کردند بقدری در
فتنه انگیزی افراط نمودند که حکومت شیراز برای جلوگیری از فساد، آنها
را از شیراز بیرون کرد. حضرت اعلی در الواح و توقیعات مبارکه این سه
نفر را بگوساله سامری تشبیه فرمودند و مخصوصاً از ملاً جواد و ملاً
عبد العلی هراتی در توقیع مبارک بجبت و طاغوت تعبیر کردند و صریحاً
فرمودند " اللهم ألعن الجبت و الطاغوت " این سه نفر بیوفا بکرمان رفتند
و در جرگه پیروان حاجی کریمخان کرمانی در آمدند.

پس از طرد این سه نفر حضرت باب شبی را بمنزل خال تشریف
بردند و میرزا محمد علی نهری و میرزا هادی برادرش و ملاً عبد الکریم
قزوینی را احضار فرمودند چون این سه نفر مشرف شدند حضرت اعلی
بملاً عبد الکریم فرمودند ای عبد الکریم آیا در جستجوی مظهر موعود هستی؟
این کلمات با نهایت لطف و متانت از لسان مظهر امر ظاهر شد و چنان
تأثیری در ملاً عبد الکریم کرد که بی اختیار اشکش سرازیر گشت رنگش
پرید پریشان شد و خود را بر اقدام حضرت باب افکند هیکل مبارک با
نهایت مهربانی او را در آغوش گرفتند و پیشانیش را بوسیدند و پهلوی
خود نشانیدند و با کلماتی دلنشین پریشانی، او را برطرف ساختند.
چون از محضر مبارک مرخص شدند و بمنزل خویش مراجعت نمودند
میرزا محمد علی و برادرش از ملاً عبد الکریم سبب اضطرابش را جويا گشتند
و پرسیدند چه شد که بغتة آنطور مضطرب شدی ملاً عبد الکریم گفت گوش
کنید تا برای شما قصه خود را بگویم زیرا داستان عجیبی است من این
قصه غریب را تا کنون برای هیچکس نگفته ام. وقتیکه بسن بلوغ رسیدم
در شهر قزوین متوطن بودم و میل شدیدی در وجود خود بکشف اسرار الهی

داشتم میخواستم معرفت کاملی درباره وحدانیت الهی و انبیا و مرسلین داشته باشم دیدم برای این منظور وسیله ای بهتر از تحصیل علوم نیست هر طور بود پدر و عموهای خود را راضی کردم که مرا به تحصیل علوم وادار کنند و اجازه بدهند که دست از کسب و کار بکشم و مدتی درس بخوانم آنها همراهی کردند در یکی از مدرسه‌های قزوین حجره گرفتم و مدتی بتحصیل علوم مختلفه مشغول بودم روزها با همدرسان خویش در اطراف مطالبی که میخواندم مباحثاتی داشتم شبها هم که بخانه بر میگشتم در کتابخانه خودم تنها می‌نشستم و بمطالعه مشغول میشدم بقدری در این مسئله سرگرم بودم که بخورد و خواب اعتنائی نداشتم از محضر درس ملا عبد الکریم ایروانی که در آن ایام از اعظام علمای قزوین بود استفاده میکردم این مرد شخص دانشمندی بود اطلاعات زیادی داشت شخص فاضل و صالحی بود پس از دو سال در فقه و اصول بدرجه عالی رسیدم و مشکلات این دو فن را حل کردم پس از چندی بتألیف کتابی مشغول شدم شبها آن کتاب را مینوشتم تا تمام شد. بعد از اتمام، کتاب مزبور را باستاد خویش دادم چون آنرا مطالعه فرمود و مراجعه نمود بی اندازه مسرور شد زحمات مرا تقدیر کرد، یک روز در حضور سایر شاگردها گفت که ملا عبد الکریم بدرجه‌ای از علم و دانش رسیده که دیگر احتیاجی ندارد در مجلس درس من و امثال من حاضر شود خودش مجتهدی دانشمند است میتواند آیات قرآن را تفسیر کند و معانی واقعیّه آنرا استخراج نماید. روز جمعه آینده پس از ختم نماز جمعه من در تمام شهر او را معرفی خواهم کرد و اجازه اجتهاد باو خواهم داد. پس از این گفتار شاگردان استاد ما که کلمات او را درباره من شنیده بودند در حصول این موقّیّت مرا تهنیت گفتند من بمنزل مراجعت کردم دیدم پدر و عموی بزرگم حاجی حسینعلی که در قزوین معروفیّت داشتند تهیّه جشن و ضیافت مفصّلی می‌بینند که روز جمعه آینده را برای من جشن بگیرند و

از جمیع اعیان قزوین دعوت کنند. من از آنها خواهش کردم که این ضیافت را تأخیر بیندازند تا بآنها خبر بدهم، آنها مقصود مرا نفهمیدند و قبول کردند.

شبانگاه باطاق خلوت خود رفتم و بفکر مشغول شده با خود میگفتم تو که خوب میدانی اشخاصی میتوانند تفسیر حقایق قرآنی بیان کنند که از خطا محفوظ و از نفوس معصوم باشند. دارای روح طاهر باشند ملاً عبد الکریم ایروانی و سایرین میگویند که تو باین درجه رسیده‌ای و تو را از دانشمندان قزوین می‌شمارند پیش خودت با انصاف فکر کن آیا خودت هم معتقدی که باین درجه رسیده‌ای آیا پاکی و قدس تو بمقامی است که از خطا محفوظ و از نفوس معصوم محسوب هستی؟ این فکر در من شدت یافت و بانصاف پیش خود اقرار کردم که من باین درجه نرسیده‌ام خودم را یافتم گرفتار انواع متاعب و هموم. پریشانی من آن بآن زیاد میشد تا صبح اسیر این خیالات بودم آن شب را غذا نخوردم و بخواب رفتم گاهی مناجات میکردم و میگفتم الهی تو بینا و آگاهی که من جز رضای تو مقصودی ندارم همواره طالب اراده تو هستم هر وقت میبینم دین مقدس تو را مردمان بمذاهب مختلفه منشعب ساخته‌اند سراسیمه میشوم ای خدا مرا مساعدت فرما از این سرگردانی نجات ده و از این سیل شکوک رهائی بخش بسر چشمه هدایت دلالت کن و بمقصود واقعی برسان. گریه سوزناکی بمن عارض شد خیلی گریه کردم زیرا دیدم که تا کنون هر چه زحمت کشیده‌ام بی نتیجه بوده عمرم هدر رفته است. در این بین‌ها خوابم برد در خواب دیدم شخص بزرگواری از اجله سادات روی منبر قرار گرفته و جمعیت زیادی که دارای وجه نورانی بودند پای منبر او نشسته‌اند و آن سید جلیل بتفسیر این آیه مشغول است که در قرآن (۶۹: ۲۹) نازل شده "الَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا" نورانیت رخسار آن سید جلیل مرا

ص ۱۴۱

مبهوت ساخت برخاستم و رفتم که خود را بپای او بیفکنم که از خواب بیدار شدم سرور و نشاط عجیبی قلب مرا احاطه کرده بود که وصف آن

نتوانم. در قزوین شخصی بود موسوم بحاج الله وردی پدر آقا محمد جواد فرهادی این شخص در جمیع قزوین بصلاح و نورانیت قلب و معرفت حقایق مشهور بود نزد او رفتم و خوابم را برای او نقل کردم چون خواب مرا شنید خندید و گفت آن سید جلیلی که در خواب دیدی چنین و چنان نبود و یکایک اوصاف و شمایل او را بیان کرد. من تعجب کردم گفتم چرا. فرمود آن شخص جلیل جناب حاجی سید کاظم رشتی است که در کربلا سکونت دارد پیروان بسیار دارد که در ظلّ تعالیم او مهذب و از دریای علم او مستفیدند کلمات او تأثیر عجیبی در سامعین دارد من خیلی از حاج الله وردی ممنون شدم فوراً بمنزل رفتم و وسایل سفر کربلا را فراهم نمودم. ملا عبد الکریم ایروانی برای من پیغام فرستاد که من میخواهم ترا ببینم یا تو بیا یا من میایم من باو پیغام دادم که سفر من برای زیارت حضرت سید الشهداء علیه السلام است و باید فوراً بروم اگر توانستم چند دقیقه بدیدن شما میآیم و الا رجاء دارم مرا به بخشید و در حقّ من دعا کنید که خدا مرا براه راست هدایت کند. بچند تن از خویشاوندان خود خوابی را که دیده بودم و تعبیری را که شنیده بودم سرّاً بیان کردم کلمات من سبب شد که آنها نسبت بحاج سید کاظم محبت پیدا کردند و با حاج الله وردی دوست و رفیق شدند. من از قزوین مسافرت کردم و برادر عبد الحمید که بعداً در طهران بشهادت رسید در این سفر همراه من بود بعد از ورود بکربلا بمحضر درس سید کاظم رشتی شتافتم او را بهمان هیئتی که در خواب دیده بودم مشاهده کردم و از قضا وقتی که وارد شدم دیدم آن بزرگوار به تفسیر همان آیه که در خواب دیده بودم مشغول است نشستم بیانات او را گوش دادم کلماتش اثر عجیبی در من کرد. سید بما خیلی اظهار عنایت کرد من و

ص ۱۴۲

برادرم آنقدر مسرور بودیم که هیچ سابقه نداشت. هر روز صبح زود دو تائی بمنزل سید کاظم میرفتیم و با او زیارت حضرت سید الشهداء علیه السلام مشرف میشدیم. فصل زمستان را همین طور گذارندیم.

من در تمام این مدت مرتباً بدرس او میرفتم موضوع بحث سید

همیشه هر آیه و حدیثی که بود خاتمه اش منجر به ظهور قائم موعود و نزدیک بودن ایام ظهور آن حضرت میگردد. اغلب میفرمود حضرت موعود در بین شما است او را نمیشناسید دوران ظهورش نزدیک است دلهای خودتان را طاهر و مقدس کنید و راه ورود او را مهیا سازید تا بلکه زیارتش موفق شوید تا من از این دنیا بروم او ظاهر نمیشود بعد از مرگ من بجستجوی او قیام کنید یک لحظه آرام نگیرید تا او را بیابید. خلاصه زمستان گذشت عید نوروز آمد بعد از نوروز جناب سید کاظم بمن امر فرمودند که از کربلا بروم و در قزوین سکونت کنم من از سید درخواست کردم اگر ممکن است اجازه بدهید در کربلا بمانم زیرا اگر بقزوین برگردم علما بمخالفت من خواهند پرداخت. فرمود ای عبد الکریم مطمئن باش دوران ظهور قائم را درک خواهی کرد و بنصرت امر او موفق خواهی شد. خواهش میکنم آنروز از من یاد کنی. اینک توکل بر خدا کن. پس از ورود بقزوین اعتنائی به تفتین علما نکن. بتجارت مشغول شو هیچ کس بتو نمیتواند ضرری برساند.

من حسب الامر سید رفتار کردم و با برادرم بقزوین برگشتم. مطابق دستور سید و نصایح او عمل مینمودم. روزها بتجارت مشغول بودم و شبها بمنزل بر میگشتم و هر شب چند ساعت در اطاق خلوت خود بدعا و نماز مشغول میشدم و با چشم گریان تضرع میکردم و میگفتم خدایا تو بوسیله بنده مقرب درگاهت بمن وعده داده ای که دوران قائم را درک میکنم و زیارت جمالش مشرف میشوم و با قید اطمینان بمن وعده دادی که

ص ۱۴۳

بنصرت امر حضرت قائم موفق خواهم شد. تأخیر تا کی چه وقت بوعده خود وفا میکنی؟ کی باب فضلت را بروی من میگشائی؟ کی آن نعمت موفور را بمن عطا میکنی؟

هر شب کار من همین بود تا این که روز عرفة سال ۱۲۵۵ هجری رسید در غروب آن روز بمنزل برگشتم و شب عید را بنماز و دعا گذراندم بعتة خوابم برد در خواب دیدم مرغ سفیدی مثل برف دور سر من پرواز میکند

پهلوی درختی ایستاده بودم. مرغ روی شاخه آن درخت نشست و با نغمه مؤثری که از وصف آن عاجزم گفتم ای عبد الکریم " آیا در جستجوی مظهر موعود هستی منتظر باش که در سنه ستین ظاهر میشود ".

پس از این گفتار آن پرنده زیبا پرواز کرد و از نظر پنهان شد. این کلمات در من تاثیر عجیبی کرد روح من سراپا مملو از سرور شد آنچه از آن پرنده شنیده بودم همیشه با خودم تکرار میکردم از ترس اینکه مبادا شیرینی آن گفتار از بین برود بهیچکس این قصه را نگفتم. بعد از چند سال شنیدم ندای قائم از شیراز بلند شده فوراً بجانب شیراز عازم شدم. در طهران ملا محمد معلم نوری را ملاقات کردم و بوسیله او از امر مبارک مطلع شدم. او بمن گفت که حسب الامر مبارک مؤمنین در کربلا منتظر مراجعت حضرت باب از مکه هستند. من هم از طهران بکربلا رفتم. بهمدان که رسیدم بدبختانه ملا جواد برغانی با من همسفر شد و بکربلا آمد من در کربلا بملاقات شماها و باقی دوستان رسیدم و باز هم باحدی قصه خوابی را که دیده بودم نگفتم. امشب که بحضور مبارک مشرف شدم از لسان مبارک همان بیانی را شنیدم و همان نغمه شورانگیزی را استماع نمودم که در آن شب از آن پرنده زیبا شنیده بودم. از این جهت بی تاب شدم و بی اختیار خود را باقدام مبارک انداختم. نیل میگوید در اوائل سال ۱۲۶۵ هجری ۱۸ ساله بودم که از موطن

ص ۱۴۴

خودم زرنند بقم مسافرت کردم. در آنجا بواسطه سید اسمعیل زواره ای ملقب بذبیح که در بغداد خود را فدای امر الله نمود بامر مبارک حضرت اعلی مؤمن شدم. سید ذبیح در آن ایام میخواست بمازندران برود و به اصحاب قلعه طبرسی پیوندد و تصمیم داشت که مرا و میرزا فتح الله حکاک قمی را هم که جوانی بود با خودش ببرد و چون مواعی از انجام مقصودش باز داشت بما وعده داد که من در طهران منتظر شما هستم و در ضمنیکه با میرزا فتح الله حکاک صحبت میکرد داستان ملا عبد الکریم قزوینی را برای او گفتم. من خیلی بملاقات عبد الکریم اشتیاق پیدا کردم بعدها که بطهران

رفتم و در مدرسه دار الشفای مسجد شاه سید اسمعیل ذبیح را دیدم او
ملاً عبد الکریم را که در همان مدرسه ساکن بود بمن معرفی کرد ما عازم قلعه
طبرسی بودیم که خبر رسید واقعه قلعه انجام یافته بنابراین آنهاییکه در
صدد بودند بقلعه بروند ممکن نشد. ملاً عبد الکریم در طهران بود و کتاب
بیان مبارک فارسی را استنساخ میکرد. من همیشه با او محشور بودم
و الآن که ۳۸ سال از آن ایام میگذرد نهایت محبت را با شدت حرارت
مانند همان ایام طهران نسبت باو احساس میکنم و همین مسئله سبب شد
که شرح حال او را بتفصیل از آغاز تا انجام در این کتاب بنویسم. شاید
خوانندگان گرامی از مطالعه آن بعظمت امر الهی پی برند.

ص ۱۴۵

فصل نهم

بقیه فصل قبل

چون جناب ملاً حسین بشیراز رسیدند و مردم از ورود او مطلع شدند
آشوب و غوغای جدیدی برخاست زیرا میدانستند که او از پیروان صمیمی
سید باب است و میگفتند این شخص بار دیگر بشیراز آمده تا بنیان اسلام
را متزلزل سازد و شریعت مقدسه را از بنیان براندازد. از اینجهت
مشکلات بسیار ایجاد شد و کار بر حضرت باب باندازه‌ای سخت گردید که
بملاً حسین امر فرمودند از راه یزد بخراسان بروند. سایر اصحاب را نیز
فرمودند که باصفهان مراجعت نمایند و تنها ملاً عبد الکریم قزوینی را برای
استنساخ آیات در شیراز نگاهداشتند. این اقدام سبب شد که هم حضرت
اعلی از شرّ اعداء در شیراز محفوظ ماندند و هم پراکنده شدن اصحاب
باطراف سبب انتشار امر مبارک گردید و ندای ظهور باب بگوش دور
و نزدیک رسید.

استدلال پیروان حضرت باب و تبیین علامات ظهور و تفسیر آیات که
برای مردم بیان میکردند سبب حیرت نفوس میگشت و وضع و شریف را
در پایتخت ایران و سایر نقاط آن مملکت بجستجو و بحث وادار مینمود
حتی سلطان ایران محمد شاه نیز از استماع قیام باب و اصحاب متوجه

اهمیت مطلب شد و در صدد تحقیق موضوع برآمد. برای این منظور سید یحیی دارابی را که از دانشمندان زمان و دارای فصاحت بیان بود بشیراز فرستاد تا از حقیقت حال دعوت باب اطلاع یابد و نتیجه را بدرگاه سلطنت بنویسد. شاه نهایت اعتماد را بسید یحیی داشت شهرت سید در بین عموم باندازه ای بود و احترامش بدرجه ای که چون در مجلسی ورود میفرمود و لب بسخن میگشود احدی را یارای تکلم نبود سید دارابی در آن ایام ساکن

ص ۱۴۶

طهران و در منزل میرزا لطفعلی پیشخدمت شاه میهمان بود. شاه بوسیله میرزا لطفعلی بسید دارابی پیغام داد که از طرف من بشیراز توجه فرما و در امر باب تحقیق کن و نتیجه را بما بنویس. سید یحیی باطناً از این مأموریت خوشحال شد زیرا خودش هم میل داشت که درباره امر باب تحقیقاتی کند ولی چون سفر شیراز نظر بجهاتی وسیله اش برای او فراهم نبود از اجرای مقصود خود باز مانده بود وقتیکه امر شاه رسید مجبور باطاعت گردید و بجانب شیراز رهسپار شد. در بین راه مسئله ای چند را در نظر گرفت که پس از ملاقات حضرت باب حل آن مسائل را جو یا شود و اگر جواب کافی بشنود ادعای آن حضرت را تصدیق نماید.

وقتی بشیراز رسید ملا شیخ علی عظیم را که از رفقای خراسان او بود ملاقات نمود و راجع به ادعای حضرت باب از او پرسید. عظیم در جواب گفت باید خودت بشخصه بروی و بحضور باب مشرف شوی و این مسئله را شخصاً رسیدگی و تحقیق نمائی. دوستانه یک نصیحتی بتو میکنم در نظر داشته باش که در اثناء محاورات جنبه احترام را همیشه مراعات کنی و گرنه در آخر کار پشیمان خواهی شد.

سید دارابی در منزل جناب حاج میرزا سید علی خال بحضور مبارک مشرف شد و بر حسب سفارش عظیم نهایت احترام را مراعات نمود جلسه اول دو ساعت در محضر مبارک مشرف بود و سؤالاتی را که در نظر داشت یکایک بحضور مبارک عرض میکرد حضرت باب بیانات او را کاملاً

استماع میفرمودند و در مقابل هر سؤالاتی جواب مقنع مختصری از لسان مبارکش جاری میشد که سید دارابی را دچار تعجب و حیرت میکرد. متدرجاً بضعف خود و قدرت باطنی حضرت باب پی برد. وقتیکه میخواست مرخص شود عرض کرد انشاء الله در جلسه دیگر بقیه سؤالات

ص ۱۴۷

خودم را عرض خواهم کرد و بحث را پایان خواهم برد. وقتیکه از منزل جناب خال بیرون آمد عظیم را ملاقات نمود و جریان حال را برای او نقل کرد و گفت من هر چه در قوه داشتم بمعرض عمل گذاشتم ولی آن بزرگوار با بیانی ساده و مختصر تمام سؤالات مرا جواب فرمودند و مشکلات مرا حل نمودند چون چنین دیدم خود را در محضرش ذلیل و بیمقدار مشاهده کردم. و همین مسئله سبب شد که زودتر از حضور مبارک مرخص شدم. چون جلسه دوم سید دارابی بحضور مبارک رسید از کثرت دهشت جمیع مسائلی را که میخواست از حضرتش سؤال نماید فراموش کرد ناچار مسائلی دیگر را که مربوط به موضوع جاری نبود مطرح گردید که حضرت باب با نهایت فصاحت و رعایت اختصار سؤالاتی را که فراموش کرده بود یکایک جواب میفرمایند و مسائل فراموش شده پس از استماع جواب و بیان آن حضرت یکایک یادش میآمد. بعداً برای بعضی حکایت کرده بود که از مشاهده این مطلب عجیب حالت غریبی در خود احساس کردم. حس میکردم که در خواب سنگینی فرو رفته ام و جواب هر مسئله ای را که از آن مسائل فراموش شده می شنیدم مرا از خواب بیدار میکرد از طرفی متعجب بودم، از طرف دیگر فکر میکردم که شاید این مطلب از راه تصادف باشد. خیلی پریشان بودم، دیگر نتوانستم بنشینم بی اختیار برخاستم و اجازه مرخصی خواستم. پس از خروج شیخ عظیم را در راه دیدم چون بر حال من وقوف یافت و گفتار مرا راجع بتصادف شنید بی محابا ابرو در هم کشید و گفت ایکاش آن مدرسه هائیکه من و تو در آن ها درس خواندیم خراب میشد و ایکاش من و تو هرگز بمدرسه نمیرفتیم تا امروز بواسطه ضعف عقل و غرور جاهلانه ای که

از آن مدرسه‌ها بما رسیده از فضل الهی محروم نمی ماندیم بهتر آنست که بخدا پناه ببری و قلباً از او بخواهی تا انقطاع و توجّهی بتو عطا کند

ص ۱۴۸

و بفضل و رحمت خود ترا از این شکّ و حیرت برهاند .

جلسه سوّم که بحضور مبارک رفتم تصمیم گرفتم که قلباً رجا کنم از قلم مبارک تفسیری بر سوره کوثر مرقوم فرمایند و در نظر گرفتم که این سؤال را قلباً بخواهم و شفاهاً چیزی در این خصوص بمحضر مبارک عرض نکنم اگر از نیت قلبی من مطلع شدند و تفسیر مزبور را مرقوم فرمودند بطوریکه بیانات مبارکه در تفسیر سوره مزبوره با سایر کتب تفسیر فرق داشته باشد بیدرنگ صحّت رسالتش را تصدیق نمایم و بامر مبارک اذعان کنم و گرنه راه خود پیش گیرم و خاطر از تشویش بپردازم. چون بمحضر مبارک رسیدم خوفی عجیب و ترسی شدید سراپای مرا فروگرفت که سبب آنرا ندانستم با اینکه چند مرتبه بحضور مبارک مشرف شده بودم هیچ این حالت برای من دست نداده بود ولی این مرتبه سر تا پا میلرزیدم بطوریکه نمیتوانستم بایستم. حضرت باب چون مرا بآن حالت دیدند از جای خود برخاستند دست مرا گرفتند و پهلوی خود نشاندند فرمودند هر چه میخواهی بخواه هر آنچه دلت میخواهد بپرس تا جواب بدهم. من مثل طفلی که قادر بر تکلم نباشد و چیزی نفهمد حیرت زده و بیحرکت نشسته بودم حضرت باب تبسمی فرمودند و بصورت من نظر انداخته گفتند اگر سوره کوثر را برای تو تفسیر کنم دیگر نخواهی گفت سحراست و بصحّت رسالت من اعتراف خواهی کرد؟

از شنیدن این مطلب گریه شدیدی بمن دست داد هر چه خواستم چیزی بگویم نشد فقط این آیه قرآن (۲۴:۷) را خواندم : " رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ " حضرت

باب قبل از وقت عصر از جناب خال کاغد و قلم خواستند و بتفسیر سوره کوثر مشغول شدند من هیچوقت آن منظره عجیب را فراموش نمیکنم سیل آیات از نوک قلمش با سرعت حیرت آوری جاری بود با صوتی لطیف و آوازی ظریف آیات

مبارکه را تغنی میفرمود یکسره تا غروب آفتاب این حال استمرار داشت و بدون تأنی و سکون قلم آیات نازل میشد. در هنگام غروب تفسیر سوره کوثر تمام شد آنگاه قلم را بر زمین گذاشته و فرمودند چای بیاورند بعد شروع بتلاوت آیات نازله نمودند و با صوت مؤثری مشغول تلاوت شدند. قلب من بشدت میطپید مثل دیوانه بودم ظرافت لحن مبارک سوز و گدازی در وجود من ایجاد کرده بود که نمیتوانم بیان کنم از بلندی مطالب و تابندگی جواهر ثمینه‌ایکه در مخزن آن آیات بود نزدیک بود دیوانه شوم سه مرتبه میخواستم بیهوش شوم باب گلاب بصورت من پاشید قوای من تجدید شد و توانستم تا آخر بآیاتیکه تلاوت میفرمودند گوش بدهم. پس از اینکه تلاوت تفسیر کوثر تمام شد هیکل مبارک برخاستند و تشریف بردند و بجناب خال فرمودند جناب سید یحیی و ملا عبد الکریم قزوینی مهمان شما هستند از آنها پذیرائی کنید تا تفسیر سوره کوثر را که اکنون نازل شد استنساخ کنند و بعد با کمال دقت با اصل نسخه مقابله نمایند.

حاج سید یحیی میگوید من و ملا عبد الکریم سه شبانه روز طول کشید تا آنرا استنساخ کردیم و مقابله نمودیم مخصوصاً درباره احادیثی که در این تفسیر از قلم مبارک ذکر شده تحقیق کامل بعمل آوردیم و تمام آنها را در نهایت درجه متانت یافتیم. من از مشاهده این مطلب بدرجه اطمینان رسیدم بطوریکه اگر جمیع قوای عالم جمع میشدند ممکن نبود ایمان و اطمینان مرا سلب کنند یا تقلیل دهند. در اول ورود بشیراز بحسین خان وارد شده بودم و مهمان او بودم. پیش خود فکر کردم که مدتی است مستغرق در پای آیات الهی هستم و بمنزل حسین خان نرفته‌ام ممکن است طول غیبت من سبب شک و علت خشم او گردد. باین جهت تصمیم گرفتم که بمنزل حسین خان بروم، از جناب خال

و ملاً عبد الکریم اجازة انصراف خواستم و بمنزل حسین خان رفتم چون مرا دید شروع به تحقیق و بحث کرد تا به بیند که آیا ملاقات سید باب در من اثر کرده. من مقصود او را دانستم و باو جواب دادم هیچکس جز خداوند نمیتواند قلب سید یحیی را منقلب کند فقط خداوند باینکار قادر است و بس زیرا او مقلب القلوب است اگر کلام کسی در سید یحیی تأثیر کند مسلماً از طرف خداوند و کلامش کلام الهی است. از این جواب من حسینخان سکوت کرد بعداً فهمیدم به بعضی گفته بود سید یحیی فریفته سید باب گشته و سحر آنجوان در او تأثیر شدیدی کرده است دیگر امیدی باو نیست بمحمد شاه هم شرحی نوشته بود که سید یحیی هر چند مهمان من بود ولی منزل من نمی آمد و با علمای شیراز ابداً معاشرت و ملاقاتی نمی کرد من یقین دارم که از پیروان سید باب و در جرگه اصحاب اوست گفته اند که محمد شاه روزی بحاج میرزا آقاسی گفت بمن خبر داده اند که سید یحیی دارابی در سلک پیروان باب در آمده و بابی شده است اگر اینطور باشد امر سید باب خالی از اهمیّت نیست باید شخصاً در ادّعی او تحقیق کنیم. محمد شاه در جواب مکتوب حسین خان چنین نوشت که رتبه سید یحیی بسیار عالی و درجه او متعالی است زیرا از خاندان نبوت و دارای علم و کمال و فضل و اطلاعات کامله ایست افراد رعیت را سزاوار نیست که درباره این سید جلیل سخنی بگویند زیرا سید یحیی هیچوقت برخلاف مصالح مملکت سخنی نمیگوید و بمطالبی که سبب ذلت و حقارت دین مبین اسلام باشد معتقد نمی شود. سید دارابی گفته است که چون این مکتوب شاه بحسین خان رسید دیگر نتوانست علناً با من مخالفت کند پیوسته نهانی میکوشید و در باطن سعی میکرد که از مقام من بکاهد ولی از مساعی خویش نتیجه ای نبرد و نتوانست اذیت و آزاری بمن برساند و توهین و تحقیری بکند زیرا محمد شاه نهایت التفات را بمن داشت.

ص ۱۵۱

پس از چندی حضرت باب بمن امر فرمودند که بجانب بروجرد سفر کنم و امر مبارک را بپدر خودم ابلاغ نمایم و بمن سفارش کردند که در حین

مذاکرات نهایت ادب را مراعات کن حسب الامر مبارک رفتار کردم پس از آنکه داستان ظهور امر جدید را با پدرم در میان نهادم از سخنان او باطناً فهمیدم که در حقانیت ادّعی حضرت باب انکاری ندارد و لکن می‌خواهد که او را بحال خود بگذارم.

و از جمله علمای معروفی که در آن ایام در صدد تحقیق امر مبارک برآمدند و مؤمن شدند ملاً محمد علی زنجانی بود. حضرت باب این بزرگوار را بلقب حجّت ملقب ساختند. حجّت زنجانی دارای فکر سلیم و ذکاوت کامل بود در هر مطلبی از قیود تقلید اجتناب داشت و به تحقیق میپرداخت. از رفتار علمای زمان و طرز اخلاق و پستی افکار آنها علناً تنقید میکرد و همه را از نواب اربعه گرفته تا پست ترین افراد ملاًها مورد انتقاد قرار میداد. آنانرا مساوی میشمرد و انحطاط اسلام را منوط به رفتار زشت آنان میدانست. قبل از آنکه بامر مبارک مؤمن شود نسبت بشیخ احمد احسائی و سید کاظم رشتی توجّهی نداشت و بیانات آنها را مورد اعتبار قرار نمیداد چندین مرتبه با علمای زنجان مباحثات شدیدی نمود و اگر محمد شاه دخالت نمیکرد کار این مباحثات بعدم امنیّت و خونریزی منجر میشد. بالاخره محمد شاه او را از زنجان بطهران احضار کرد و جمعی از علمای پایتخت و سایر بلاد ایرانرا نیز دعوت نمود تا در محضر شاه با حجّت زنجانی مباحثه کنند و حقیقت مطلب واضح شود. در این مناظرات با آنکه حجّت تنها بود برای اثبات نظریات خود دلائل متینی اقامه نمود که هیچیک از علما قادر بر ردّ و انکار نشدند اگر چه جمیعاً در باطن با او مخالف بودند ولی ظاهراً بواسطه متانت دلائلش مجبور باقرار و اعتراف بصحّت گفتارش گردیدند. بمحض اینکه حجّت زنجانی ندای امر جدید را شنید در مقام تحقیق

ص ۱۵۲

برآمد و شخصی از ثقاة و معتمدین خویش را که ملاً اسکندر نام داشت برای تحقیق مطلب بشیراز فرستاد. ملاً اسکندر پس از ورود بشیراز چهل روز توقّف نمود و بحضور مبارک مشرف شد عظمت امر را دریافت و نسبت بامر جدید مؤمن گشت با اجازه حضرت باب بزنجان مراجعت نمود و در

هنگامیکه علما در محضر حجّت مجتمع بودند نزد وی رفت حجّت از او پرسید آیا بامر جدید مؤمن شدی یا نه؟ ملاً اسکندر ورقی چند از آیات مبارکه‌ایکه از قلم حضرت اعلی نازل شده بود بحجّت داد و گفت اینها را مطالعه کنید من مطیع اوامر شما هستم. حجّت خشمناک گردید و بملاً اسکندر گفت این چه حرفی است که میزنی اگر علما در این محضر نبودند ترا مجازات می‌کردم مگر نمیدانی که اصول دین تحقیقی است. ردّ و قبول من برای تو چه فایده دارد. وقتیکه اوراق را مورد مطالعه قرار داد و یک صفحه آنرا خواند بی اختیار بسجده افتاد و گفت شهادت میدهم که این کلمات از مصدری نازلشده که قرآن از آن مصدر نزول یافته است هر که حقانیت قرآن را معتقد است باید یقین داشته باشد که این کلمات هم برحق است. کلمات الهی است. هر چه صاحب این کلمات بگوید چون من عند الله است اطاعتش واجب است. ای نفوسیکه در این مجلس حاضرید همه شاهد باشید من بصاحب این کلمات مؤمن هستم اگر روز را شب بخواند و آفتاب را سایه بداند بدون هیچگونه شکّ و ریبی فرمان او را اطاعت میکنم زیرا حکم او حکم خداست. هر که بانکار او پردازد خدا را منکر شده است. چون این کلمات را جناب حجّت بیان کردند جمعیت پراکنده شدند و مجلس خاتمه یافت آیاتی را که جناب حجّت در اوّل وهله تلاوت نمودند و ملاً اسکندر از شیراز آورده بود کتاب قیوم الاسماء بود که در تفسیر سوره یوسف از قلم حضرت اعلی نازل شده بود.

سابقاً گفتیم که حسین خان حاکم فارس جناب قدّوس و ملاً صادق را

ص ۱۵۳

پس از زجر بسیار و اذیت بی شمار از شیراز بیرون کرد. جناب قدّوس از ملاً صادق جدا شده بطرف کرمان رفتند تا امر مبارک را بحاجی کریم خان ابلاغ کنند و ملاً صادق مقدّس برای تبلیغ امر و اعلای کلمه الله بیزد مسافرت نمود. قدّوس چون بکرمان رسیدند بمنزل حاج سیّد جواد کرمانی معروف بکربلائی وارد شدند.

حاجی سیّد جواد در بین اهالی کرمان بعلم و فراست و جاه و منزلت

معروف بود. از قدّوس با نهایت محبّت و مهربانی پذیرائی کرد و کمال احترام را در همه حال نسبت بقدّوس مجرا داشت. رفتار حاج سیّد جواد با قدّوس سبب شد که شاگردان حاج کریمخان حسادت ورزیدند و بنزد او شکایت بردند که حاجی سیّد جواد کربلانی شخص گمنامی را در منزل خویش پذیرفته و نهایت درجه احترام را درباره او رعایت میکند. برای اینکه خشم و غضب حاجی کریمخان را بهیجان آورند باو گفتند که مهمان

ص ۱۵۴

حاج سیّد جواد یکی از خواصّ سیّد باب است. سیّد شخص محترم معروفی است میترسیم که مهمانش او را بفریید و بوسیله او امر جدید او را در این حدود رواج دهد. اگر چنین بشود از احترام شما کاسته میشود و انظار مردم بطرف دیگر متوجّه میگردد.

چون حاج کریمخان این بشنید بیدرنگ نزد حاکم شهر رفت و از وی درخواست نمود که بحاج سیّد جواد سفارش کند تا از همراهی قدّوس خود داری نماید و باو تذکر دهد که اینگونه رفتار ممکن است علت فتنه و آشوب گردد. حاکم کرمان بیانات حاج کریم خان را بحاج سیّد جواد گفت. سیّد از استماع آن بیانات بهم برآمد و با لهجه ای خشنماک بحاکم گفت چند مرتبه بتو نصیحت کردم که بسخنان این نّمّام فتنه جو گوش نکنی. منکه تا کنون در مقابل جسارت های او سکوت کرده ام سبب شده است که فرصت را غنیمت شمرده و از حدود خویش تجاوز نموده مقصود او از این سخنان چیست؟ آیا میخواهد رتبه و مقام مرا احراز کند. مگر همین خام فتنه جو نیست که با هزاران نفر از اراذل ناس و نفوس شریر محشور و نهایت تملّق را بآنها میگوید. مگر او نیست که تا کنون از نفوس بدرفتار و اشقیا طرف داری میکند و حقوق بیگناهان را پایمال میسازد تا باینوسیله ریاست خود را محافظت نماید. مگر او نیست که برای انجام شهوات و نیل بمقاصد مذمومه خویش مردمان شریر را محترم میدارد و با آنان مصاحبت و معاشرت مینماید و نفوس پاک طینت را بانواع و اقسام کلمات زشت و بدگوئی آزار میرساند. بیشرمی او بدرجه ای رسیده که خودش هر کار میخواهد میکند

وزشت ترین گناه را مرتکب میشود و نمیتواند ببیند که من شخص نجیب و پاک طینت و راست کردار دانشمندی را در منزل خود پذیرائی میکنم. بخان فتنه جو بگوئید که اگر دست از این سخنان بردارد و این رویه را ترک نکند بیک اشاره اراذل و او باش شهر کرمان را وادار میکنم که خان

ص ۱۵۵

را از کرمان بیرون کنند.

حاکم کرمان چون این سخنان شنید و این تهدید شدید را استماع نمود از آنچه گفته بود معذرت خواست و بحاجی سید جواد گفت شما آسوده خاطر باشید من خودم حاجی کریمخان را از این بد رفتاری متنبه خواهم ساخت و بمعذرت خواهی وادار خواهم نمود.

چون حاجی کریمخان از حاکم کرمان گفتار سید را بشنید مانند مار گزیده بخود پیچید و دانست که نمیتواند بر تمام مردم کرمان ریاست داشته باشد امیدش بنا امیدی تبدیل گشت.

حاجی سید جواد، قدّوس را در منزل خود پذیرائی میکرد قدّوس جمیع وقایع را از روزیکه از کربلا بیرون آمده بود تا این ساعت که وارد کرمان شده بود برای سید نقل کرد. داستان ایمان خود را بسید باب و ملازمتش را با آن حضرت در سفر حجّ برای او گفت حرارت ایمان بامر جدید در قلب حاج سید جواد بشدتّ حاصل شد و بهتر آن دید که ایمان خویش را مخفی دارد تا بهتر بتواند بامر جدید الهی خدمت کند و از شریعت الله دفاع نماید. قدّوس هم باو وعده داد که خداوند ترا بخدمت امرش موفّق خواهد کرد و بردشمنان و مخالفان غالب خواهد ساخت.

میرزا عبد الله خواجه برای من نقل کرد که از حاج سید جواد شنیدم که فرمود خداوند مرا بر مخالفین نصرت بخشید و تأییدی شدید عنایت فرمود که توانستم از اعمال شریره حاجی کریمخان جلوگیری کنم اگر فضل خدا شامل نمیشد و در مقابل کریمخان قیام نمیکردم مسلماً از ناحیه او بامر مبارک ضرر و زیان بسیار وارد میشد.

باری جناب قدّوس از کرمان بجانب یزد مسافرت نمودند و از آنجا

باردکان و نائین و اردستان و اصفهان و کاشان و قم و بالاخره بطهران ورود کردند. هر جا شخص مستعدی دیدند بشارت امر جدید را باو دادند و با کمال

ص ۱۵۶

شجاعت بترویج امر الله قیام نمودند. برادر حضرت بهاء الله، جناب کلیم که در طهران قدّوس را ملاقات کرده بود بمن فرمود. قدّوس دارای طلعتی جمیل و اندامی جاذب و محبّتی شدید بود. حتّی اشخاصی که بأمور دینی اهمّیت نمیدادند قدّوس را دوست میداشتند و مجذوب او میشدند و از رفتار و گفتارش در عجب بودند. یکروز دیدم وضو می گرفت و نهایت دقّت را در انجام وضو مراعات میکرد که کمتر شخص بدرجه او اینهمه دقّت روا میداشت قدّوس جوانی بود که مجسمه طهارت و پاکیزگی و فروتنی و افتادگی بود.

جناب قدّوس در طهران بحضور مبارک حضرت بهاء الله مشرف شدند. پس از آن بمازندران مسافرت فرموده مدّت دو سال در منزل پدرشان در بارفروش اقامت کردند مادر قدّوس وفات یافته بود و پدرشان زوجه دیگری اختیار کرده بود. این زن نسبت بقدّوس بی اندازه محبّت داشت و مانند مادر واقعی از قدّوس پرستاری میکرد. آرزو داشت که قدّوس تأهل اختیار کند. بارها میگفت میترسم بمیرم و جشن عروسی ترا نینم. قدّوس باو میفرمود دوران تأهل من هنوز نرسیده حتماً خواهد رسید. ولی خیلی با شکوه و جلال خواهد بود. من میان منزل عروسی نخواهم کرد بلکه در وسط سبزه میدان و در زیر آسمان در مقابل انظار عموم مردم شهر جشن عروسی من انجام خواهد یافت. آنروز است که بآرزوی خود خواهم رسید. سه سال بعد زن پدر قدّوس شنید که قدّوس را در سبزه میدان بارفروش شهید کرده اند آنوقت فهمید که مقصود قدّوس از آن بیانات چه بود. جناب قدّوس در بارفروش توقف کردند تا وقتیکه ملا حسین باب الباب از حضور حضرت اعلی از ماکو مراجعت نمود و در بارفروش به ملاقات قدّوس رسید. پس از آن بشرحیکه خواهم نگاشت بجانب خراسان روان شدند.

اما ملا صادق مقدّس بمحض اینکه وارد یزد شد یکی از دوستان صمیمی خود را که از اهل خراسان بود دید و درباره پیشرفت امر الله از او پرسید. مخصوصاً میخواست بداند که میرزا احمد از غندی که در این حدود است چه خدماتی کرده. خیلی تعجب کرد وقتی شنید که میرزا احمد گوشه نشین است و با مردم معاشرت ندارد. با آنکه در اول اقبال بامر مبارک در نهایت شجاعت به تبشیر مردم مشغول بود. بعداً دانست که میرزا احمد از غندی مدّتی در منزل خویش بتألیف کتاب بزرگی درباره اثبات امر مبارک مشغول بوده و احادیثی که راجع بظهور موعود از ائمه اسلام روایت شده در آن کتاب جمع کرده عدّه احادیثی که جمع آوری کرده بود بالغ بر دوازده هزار حدیث میشده و تصمیم داشته که آن کتاب را منتشر کند و نسخه های متعدّد از آن بنویسد و بشاگردان خویش نیز دستور داده بود که از آن کتاب مطالبی اقتباس کنند و در همه جا آن مطالب را ذکر کنند و مقصودش این بود که باینوسیله بامر مبارک خدمتی کرده باشد.

سید حسین از غندی خالوی میرزا احمد که اول مجتهد معروف یزد بود بمیرزا احمد که در خراسان بود نوشته بود که بیزد بیاید و از فتنه و فساد حاجی کریمخان کرمانی که او را دشمن اسلام معرفی کرده بود جلوگیری کند. میرزا احمد از خراسان بیزد رفت هر چند باطناً مایل بود که بشیراز سفر کند لکن این منظور را از حال خویش مستور داشت و کتابیرا که تألیف کرده بود باو نشان داد. خبر ورود او بیزد بعلماء رسید همه بملاقات او میآمدند و چون از تألیف آن کتاب مطلع میشدند اظهار تعجب میکردند و خیلی تعریف از آن کتاب مینمودند. یکی از نفوس که یکروز بدیدن او آمد میرزا تقی بود. این شخص شریر متکبر و طماع بدجنس تحصیلات خود را در نجف تمام کرده بود و تازه وارد یزد شده بود. میخواست که ریاستی پیدا کند و در ردیف مجتهدین قرار گیرد چون خبر تألیف

کتابرا از میرزا احمد از غندی شنید از او درخواست کرد که چند روز آن کتاب را باو امانت بدهد تا استفاده کند و کتابرا برگرداند. چند روز گذشت خبری از کتاب نشد میرزا احمد از خالوی خود درخواست کرد که شما هر طور هست آن کتابرا از این شخص بگیرید. سید حسین یکنفر را فرستاد تا کتابرا از میرزا تقی بگیرد میرزا تقی با کمال بی شرمی و وقاحت گفت برو باقا بگو من از مقصود اصلی مؤلف این کتاب که با خبر شدم دیدم بهتر آنست که این کتاب محو شود. لذا دیشب کتابرا در میان حوض آب انداختم و تمام خطوطش شسته شد. سید حسین از این جواب ناصواب بهم برآمد و خواست که میرزا تقی را مجازات کند لکن میرزا احمد او را از این رفتار باز داشت. و از راه نصیحت بخالوی خود چنین گفت اگر باین عمل اقدام کنی هیجان عمومی خواهد شد. مشکلات پیش خواهد آمد از همه گذشته مقصودی را که درباره از بین بردن اهمیّت حاجی کریمخان در نظر گرفته ای انجام نخواهد یافت زیرا بمحض اینکه بمخالفت میرزا تقی قیام کنی حاجی کریمخان فرصت را غنیمت می شمارد و انتشار میدهد که سید حسین بابی است. و میگوید که میرزا احمد از غندی او را بابی کرده است باینوسیله حاجی کریمخان احترام ترا از بین میبرد و بر احترام خود میافزاید زیرا خود را حافظ اسلام قلمداد میکند مردم هم باور میکنند بهتر اینست که جزای اینکار را بخدا واگذار کنی.

چون ملا صادق خراسانی شنید که میرزا احمد در یزد است خیلی خوشحال شد. فوراً بملاقات او شتافت سید حسین خالوی از غندی در یکی از مسجدها امام جماعت بود. میرزا احمد هم بعد از نماز او منبر میرفت. ملا صادق وارد مسجد شد و در صف اول بنماز مشغول گشت. پس از اتمام نماز در مقابل روی حاضرین با سید حسین معانقه نموده و بدون اینکه اجازه بخواهد بالای منبر رفت و شروع بمذاکرات نمود. سید حسین اول از این

ص ۱۵۹

رفتار ملا صادق ترسید. لکن چیزی نگفت تا بمقصود او پی ببرد و از نیت قلبی او آگاه شود بمیرزا احمد هم گفت تا متعرض او نگردد ملا صادق یکی از

خطبه‌های حضرت باب را تلاوت کرد و بعد بحاضرین خطاب نموده گفت ای
علما و دانشمندان شکر کنید و بسپاس الهی مشغول شوید زیرا باب علمی
را که مسدود می‌پنداشتید اینک مفتوح گردیده. و چشمه حیات ابدی در
مقابل شما آشکارگشته باب علم الهی از شهر شیراز ظاهر شد تا بشما از
نعمتهای گرانبهای خویش مبدول دارد. هر کس از چشمه حیات فضل الهی
یک قطره بنوشد اسرار مشکله برای او مکشوف شود و مطالب معضله
حکمت قدیمه را در نهایت آسانی شرح و تفصیل دهد اگر چه تحصیل نکرده
باشد و بیسواد و امی باشد و اگر کسی بباب علم الهی توجه نکند و بعلم
و دانش خویش مغرور شود و رسالت الهی را انکار کند بخسران ابدی
و ذلت دائمی گرفتار آید اگر چه از بزرگترین علمای اسلام محسوب شود.
ملاً صادق با نهایت شجاعت خلق را باین کلمات انذار مینمود. صدای
قیل و قال مردم بلند شد همه متعجب و مبهور که این کیست و چه
میگوید. از هر گوشه و کنار حاضرین در نهایت شدت و هیجان بانکار
پرداختند. و داد و فریاد راه انداختند سید حسین فریاد زد و بمقدس گفت از
منبر پائین بیا ساکت باش ملاً صادق چون از منبر پائین آمد نمازگزاران
خدا پرست دور او را گرفتند و کتک بسیاری باو زدند. سید حسین دست
ملاً صادق را گرفته از میان آن مردمان مهاجم بکناری کشید و بجمعیت
گفت شما کار نداشته باشید مجازات این شخص با من است من باید
رسیدگی کنم. او را بمنزل میبرم و حقیقت مسئله را از او جویا میشوم.
شاید این شخص بواسطه غلبه جنونی که بر او عارض شده از روی ناهمی
این حرفها را میزند من تحقیق میکنم اگر دیدم در آنچه میگوید حقیقه
ثابت و بگفتار خود معتقد است بدست خودم او را مجازات خواهم کرد

ص ۱۶۰

و مطابق حکم شرع با او رفتار خواهم نمود.

ملاً صادق باین وسیله از هجوم و آزار مردم خون خوار برکنار ماند
گماشتگان سید حسین مقدس را در حالیکه سر و پایش برهنه بود و عبا
و عصایش را مردم گرفته بودند و کتک بسیار خورده بود و بدنش مجروح و

کوفته شده از چنگ مردم رها ساخته بمنزل سید حسین رسانیدند. چند روز پیش از واقعه ملا صادق، ملا یوسف اردبیلی هم بواسطه اقدام بتبلیغ امر گرفتار ظلم و جور مردم یزد شده بود و اگر سید حسین و میرزا احمد نبودند یزدیها ملا یوسف را قطعه قطعه کرده بودند.

ملا صادق و ملا یوسف اردبیلی که بواسطه سید حسین از چنگال مردم نجات یافته بودند از یزد بکرمان توجه نمودند بمحض ورود به کرمان گرفتار چنگال قهر و غضب حاج کریمخان و پیروان او شدند. لکن حاج سید جواد آنان را مساعدت نموده و وسائل مسافرتشان را بجانب خراسان فراهم کرد. اینهمه اذیت و آزار که از مردم خونخوار متوجه اصحاب باب میشد بهیچوجه آنان را از تبلیغ و تبشیر ممانعت نمیکرد بلکه موجب مزید حرارت میگشت با نهایت اخلاص و انقطاع با جنود جهل و نادانی محاربه مینمودند و امر الهی را گوشزد جمیع نفوس میکردند.

در اوقاتی که وحید دارابی در شیراز بود جناب حاج سید جواد کربلائی وارد شیراز گردید و بواسطه حاج میرزا سید علی خال اعظم بحضور مبارک مشرف شد حضرت اعلی در توقیعی که بافتخار وحید و حاج سید جواد از قلم مبارکش نازلشده نسبت بانها اظهار عنایت فرموده و ثبات و اخلاص و انقطاع آنها را تمجید نموده اند. حاج سید جواد حضرت اعلی را قبل از اظهار امر مکرر دیده بود و باخلاق عالیه و صفات مختصه حضرت باب از دوران طفولیت آن حضرت آشنا بود بعدها نیز در بغداد بحضور حضرت بهاءالله مشرف شد و مورد عنایت مخصوص بود. وقتیکه حضرت بهاءالله

ص ۱۶۱

را بادرنه سرگون نمودند حاج سید جواد خیلی پیر بود پس از چندی از عراق بایران آمد و بجانب خراسان شتافت. بواسطه اخلاق فاضله و خضوع و لطافت گفتار و کثرت تقوی در بین مردم بسید نور معروف بود.

حاج سید جواد یکروز در یکی از
خیابانهای طهران میرفت غفلتاً بموکب
ناصرالدین شاه برخورد شاه سواراسب
بود حاج سید جواد بدون خوف و ترس
پیشرفت و پیداشاه سلام کرد
و مراسم خضوع بجای آورد ناصرالدین
شاه از وقار و متانت و نورانیت

منظر حاج سید جواد خوشش آمد جواب سلام او را داد و باو گفت که ببارگاه
بیائید تا شما را ملاقات کنیم. اطرافیان شاه که اشخاص حسودی بودند از
راه تفتین بشاه گفتند آیا اعلیحضرت آگاه هستند که این حاج سید جواد از
پیروان دلباخته سید باب است شاه را از کلمات حسودان خوش نیامد و از
رفتار آنها محزون شده آنها را سرزنش کرد که چقدر شماها احمق و نادان
هستید چقدر کم عقل هستید چرا اینطور میکنید عجب است من هر وقت
شخصی را میبینم که دارای متانت و وقار و اخلاق خوب و صفات عالیه
است فی الفور شما میگوئید بابی است. او را اذیت میکنید و سزاوار
عذاب و خشم میندازید.

خلاصه حاج سید جواد کربلائی در اواخر حال بکرمان برگشت و تا
آخرین دقائق حیات خویش بر امر الهی ثابت بود هر که را مستعد مییافت

ص ۱۶۲

تبلیغ میکرد ایمانش کامل بود و خدماتش مستمر.

از جمله اشخاصی که در آن ایام در شیراز بحضور حضرت باب
مشرف شدند شیخ سلطان کربلائی است پدر و اجداد شیخ سلطان از علمای
مشهور کربلا بودند. خود شیخ نیز از شاگردان مقرب سید رشتی و از
دوستان صمیمی آن بزرگوار بود. شیخ سلطان همان کسی است که از بغداد
بسلیمانیه رفت و در خدمت حضرت بهاءالله به بغداد مراجعت کرد. دختر
شیخ سلطان زوجه جناب کلیم بود. مشاراً الیه وقتی بشیراز رسید شیخ
حسین زنوزی را که سابقاً شرح حالش را نوشتیم ملاقات کرد شیخ حسن در

آن ایام از طرف حضرت باب مأمور بود که با ملا عبد الکریم قزوینی الواح مبارکه را استنساخ کند. وقتی شیخ سلطان وارد شیراز شد مریض بود. ممکن نبود بحضور مبارک مشرف شود حضرت اعلی باو پیغام دادند که دو ساعت از شب گذشته بیادت او تشریف خواهند آورد.

شیخ سلطان در رختخواب افتاده بود حضرت اعلی با غلام حبشی بیادت شیخ تشریف بردند غلام بامر مبارک برای اینکه کسی متوجه نباشد چند قدم جلوتر از حضرت فانوس میکشید باو فرمودند که وقتی بمقصود رسیدیم چراغ را خاموش کن.

شیخ سلطان برای من واقعه آتش را خودش حکایت کرد و گفت: حضرت باب بمن پیغام داده بودند که قبل از ورود باطاق چراغ را خاموش کنم وقتی وارد اطاق شدند تاریک بود من در آن تاریکی دامن مبارک را گرفتم و با کمال تضرع عرض کردم ای مولای محبوب رجاء دارم تضرع مرا بشنوی و آرزوی مرا برآری تا در راه تو شهید شوم جز تو کس دیگری نمیتواند مرا باین موهبت کبری برساند. حضرت فرمودند ای شیخ سلطان من هم همین آرزو را دارم که در راه محبوب فدا شوم بیا ما هر دو دست بدامن محبوب واقعی بزنیم و از او بطلبیم که آرزوی ما را برآورد من بتو

ص ۱۶۳

قول میدهم که دعا کنم تا خداوند تشرف بحضور بهترین محبوب را برای تو فراهم کند وقتی بحضور او مشرف شدم مرا بیاد آور آنروز خیلی عظیم است چشم روزگار چنان روزی را ندیده حضرت باب وقتی میخواستند تشریف ببرند مبلغی بمن عنایت فرمودند هر چه خواستم قبول نکنم ممکن نشد باصرار مرا وادار بقبول فرمودند بعد برخاسته تشریف بردند. کلمه بهترین محبوب که فرمودند مرا متحیر کرد که مقصود کیست اول خیال کردم که حضرت طاهره است بعد حدس زدم که شاید منظور سید علاء باشد در تردید بودم و نمیدانستم چطور این راز را کشف کنم. بعدها که بحضور حضرت بهاء الله مشرف شدم یقین کردم که مقصود حضرت باب از بهترین محبوب که در راه او آرزوی جانفشانی داشتند حضرت بهاء الله بودند.

نوروز سال ۱۲۶۲ هجری که مطابق روز بیست و یکم ربیع الاول بود
فرا رسید. حضرت باب در شیراز با نهایت اطمینان و سکون بسر
میسپردند. روز عید جشن را در منزل خود گرفتند هیکل مبارک بحضرت
حرم و والده خود در آن روز اظهار محبت و عنایت فرمودند و با نصایح
شیرین و محبت فراوان زنگ غم را از آینه قلب حضرت حرم و مادرشان
بر طرف داشتند. تمام املاک و دارائی خود را بحرم و والده خود واگذار
کردند. و باسم آنان تسجیل فرمودند. در وصیت نامه خود که مرقوم
فرمودند منزل و اشیاء منقوله خود را نیز بمادر و حرم مبارکه خویش
واگذار کردند و تصریح نمودند که بعد از وفات والدهشان تمام املاک و دارائی
و منزل مخصوص حضرت حرم است.

مادر حضرت باب در اوائل حال بعظمت امر مبارک آشنا نبود
و بشرف ایمان فائز نشد در اواخر ایام از شیراز بعثیات توجه کرد تا باقی
عمر خود را در آنجا بگذراند حضرت بهاء الله مرحوم حاجی سید جواد
کربلائی و زوجه حاجی عبد الحمید شیرازی را که با والده حضرت باب

ص ۱۶۴

آشنائی داشتند مأمور فرمودند که بملاقات مشار الیها بروند و او را بامر
مبارک و عظمت آن آشنا نمایند. والده حضرت در آن ایام بامر مبارک
مؤمن گشت و از عظمت مقام فرزند خویش و فضل و موهبتی را که حق
تعالی باو عنایت فرمود آگاه شده و با نهایت اطمینان و ثبات در ایمان
وفات یافت و در اواخر قرن سیزدهم هجری از این جهان بجهان دیگر
شتافت (اکتبر ۱۸۸۲ میلادی).

اما حضرت حرم از اوائل حال بعظمت مقام هیکل مبارک آگاه بود در
عبادت و قوت ایمان بجز حضرت طاهره نظیر و مانندی نداشت. حضرت
اعلی جمیع وقایع آینده را تا دوره شهادت و غیرها بمشار الیها اخبار
فرمودند و تأکید کردند که کلمه ای از این مطالب را بوالده حضرت اظهار
نکند و سفارش فرمودند که در بلا یا صبر کند و بقضای الهی راضی باشد.
در ورقه ای مناجاتی مرقوم فرمودند و بحضرت حرم دادند و فرمودند هر

وقت اضطراب و پریشانی تو زیاد شد این دعا را بخوان من در خواب بتو ظاهر میشوم و اندوه ترا زائل میسازم. حضرت حرم بعدها در هنگام پیش آمد مشکلات باین رویه عمل فرمودند و بهدایت هیکل مبارک در هر مرتبه از پریشانی و اضطراب رهائی یافتند.

باری پس از آنکه حضرت باب از انجام امور لازمه فراغت یافتند و وسائل معاش حرم و والدۀ خود را مرتب داشتند بمنزل حاج میرزا سید علی تشریف بردند زیرا هنگام نزول بلایا رسیده و دامنه این مصیبت ها تا میدان تبریز و وقوع شهادت کبری ادامه داشت. بافراد مؤمنین که در شیراز بودند امر فرمودند باصفهان بروند. ملا عبد الکریم قزوینی و شیخ حسین زنوزی و سید حسین کاتب یزدی را نیز بمسافرت اصفهان مأمور داشتند.

حسین خان فرمانروای فارس پیوسته میکوشید که بهر وسیله هست

ص ۱۶۵

بهبانۀ ای پیدا کند و حضرت باب را اذیت و آزار نماید و قدر و مقامشان را در نظر مردم پست کند. تا آنکه باو خبر دادند که سید باب با پیروان و اصحابش بدون هیچ مانعی ملاقات میکند حسین خان نفوسی را گماشت که سرّاً مراقب احوال باشند یکشب برای او خبر آوردند که بقدری جمعیت برای ملاقات باب جمع شده اند که بیم خطر است ممکن است امنیت شهر باغتشاش بدل شود. عدّه اشخاصی که شبها بملاقات باب میروند خیلی بیشتر از عدّه نفوسی است که در دستگاه حکومتی حاضرند. در میان آنها اشخاص دانشمند و عالی رتبه نیز هست. مأمورین شما غفلت کرده اند و حقیقت را بشما نگفته اند زیرا دای حضرت باب بآنها پول میدهد که مطلب را از شما پنهان کنند. اگر امر صادر شود بخانه سید باب هجوم کنیم و پیروان او را دست بسته نزد تو بیاوریم حسینخان در جواب قائل که سرکرده جاسوسهای او بود گفت تو

نمیخواهد بمن دستور دهی من خودم
بہتر میدانم چه کنم تماشا کن ببین
چطور بخوبی این مشکل را علاج
خواهم کرد. پس از آن عبد الحمید خان
داروغه را احضار کرد و باو گفت
بدون اینکه هیچ کس بفہمد باید بمنزل
حاج میرزا سید علی بروی نردبام
بگذاری و از پشت بام غفلت وارد
منزل شوی. سید باب را با ہر کہ آنجا
ہست بگیری. ہر چہ کتاب و اوراق

ص ۱۶۶

دیدی جمع کنی فوراً بنزد من بیاوری. عنقریب تکلیف حاج میرزا سید علی
را ہم معلوم خواہم کرد فوراً میفرستم او را ہم بگیرند زیرا مطابق وعدہ
خود وفا نکرده بچقہ محمد شاہ قسم کہ سید باب و پیروان سیاہ بختش را
خواہم کشت دستگاہ او را بہم خواہم زد آتشی را کہ روشن کردہ خاموش
میکنم تا دیگر کسی جرأت نکند در این شہر اینطور حرفها بزند.
عبد الحمید خان با ہمراہانش حسب الامر بمنزل حاجی میرزا سید علی
ہجوم بردند در منزل فقط دائی حضرت و حضرت باب و سید کاظم زنجانی
بودند کس دیگری نبود (سید کاظم زنجانی برادر سید مرتضی زنجانی است
کہ از شہدای سبعہ طہران است و خود سید کاظم ہم در قلعہ طبرسی
بشہادت رسید).

عبد الحمید خان این سہ نفر را گرفت ہر چہ اوراق و کتاب دید برداشت

ص ۱۶۷

بعد بہ حاجی میرزا سید علی گفت شما در منزل بمانید حضرت باب و سید
کاظم را بدار الحکومہ برد. در آنوقت حضرت باب مکرر این آیہ (قرآن ۱۱: ۸۴)
را تلاوت میفرمودند " إِنَّ مَوْعَدَهُمُ الصُّبْحُ أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ " از وجہ

مبارک آثار اطمینان و شجاعت آشکار بود. چون بیازار رسیدند داروغه دید مردم خیلی مضطربند می‌آیند، می‌روند صدای داد و فریاد بلند است گویا مصیبت سختی و بلائی شدیدی نازل شده بهر طرف نگاه میکرد میدید تابوت است که می‌برند دنبال هر تابوتی عدّه بسیاری زن و مرد گریه میکنند فریاد می‌زنند. خیلی تعجب کرد پرسید چه خبر است گفتند غفلتّه امشب مرض وبا بشدت بروز کرده و بقدری شدید است که نصف شب تا حال صد نفر را تلف کرده است همه مضطربند مردم خانه‌های خودشان را رها کرده‌اند متوسّل بخدا شده‌اند که آنها را نجات بدهد. داروغه خیلی ترسید بشتاب نزد حسین خان رفت دربان دار الحکومه گفت هیچکس اینجا نیست حسین خان فرار کرده همه اهل منزلش گرفتار مرض شده‌اند حالشان خیلی بد است دو تا کنیز سیاه و یک نوکرش را وبا بهلاکت رسانده و خودش بقدری در رفتن سرعت کرد که مرده‌ها را دفن نکرد و با بعضی از عائله خود به باغ تخت فرار کرد عبد الحمید خان داروغه تصمیم گرفت حضرت باب را بمنزل خویش ببرد و در آنجا نگاه بدارد تا فرمان حسین خان حاکم برسد چون بنزدیک منزل خویش رسید صدای گریه و فریاد شنید پس از تحقیق دانست که یگانه پسرش بمرض وبا گرفتار شده و مشرف بهلاکت است از همه جا نا امید شد و خود را بیای حضرت باب انداخت و شفای پسر خویش را درخواست کرد اشک از چشمانش میریخت و دامن عبای حضرت اعلی را گرفته بود و میگفت " ترا قسم میدهم بکسی که این رتبه بلند را بتو عنایت کرده که از من درگذری و پسر مرا شفا بخشی او گناهی ندارد در اول جوانی است گناهکار من هستم مجازات مرا درباره او مجری مفرما

ص ۱۶۸

از آنچه کردم پشیمانم هم اکنون از شغل خود استعفا میدهم و عهد میکنم که اگر از گرسنگی بمیرم دیگر اینگونه کارها را قبول نکنم " حضرت باب در آن وقت برای نماز صبح وضو میگرفتند امر فرمودند قدری از آب وضو که صورت مبارک را می‌شستند ببرد به پسرش بخوراند تا شفا یابد.

عبد الحمید خان مطابق دستور مبارک رفتار کرد و پسرش شفا یافت. فوراً

نامه ای بحاکم نوشت جمیع وقایع را شرح داد و حسینخان را نصیحت کرد که دست از اذیت باب بردارد و باو نوشت بخودت رحم کن، بزن و بیچه‌هایت رحم کن، دست از این رفتار بردار، زیرا اگر این وبا طول بکشد، احدی زنده نخواهد ماند. حسین خان در جواب نوشت که حضرت باب را رها کن تا هر کجا که میل دارند بروند.

شرح این اقدامات و رفتار حسین خان بطهران رسید و شاه فوراً حسین خان را معزول کرد. از آنروز حسین خان روز خوش ندید و باصطلاح بنام شب محتاج شد هیچکس از او رعایت نمی‌کرد در اوقاتی که حضرت بهاءالله در بغداد بودند حسین خان عریضه‌ای مبنی بر ندامت از گناهان قبل و توبه و انابه بحضور مبارک عرض کرد و درخواست نمود که عزت سابقش را باو برگردانند و بحکومت فارس برقرار بشود. حضرت بهاءالله جوابی باو ندادند حسین خان اسیر بدبختی بود تا آنکه وفات یافت.

حضرت باب در منزل عبد الحمید خان داروغه که تشریف داشتند سید کاظم زنجان را بمنزل جناب خال فرستادند و او را احضار فرمودند. چون مشرف شد فرمودند من از شیراز میروم باید نسبت بوالده و حضرت حرم نهایت مراقبت و توجه را داشته باشی بعد خدا حافظی کردند و فرمودند همیشه ملحوظ لحاظ عنایت الهی هستی و مشمول حفظ او خواهی بود. منتظر باش که باز در کوههای آذربایجان با یکدیگر ملاقات خواهیم کرد. از آنجا ترا بمیدان فدا میفرستم تا افسر شهادت بر سرگذاری من هم پس از

ص ۱۶۹

تو بهمراهی یکی از بندگان مخلص و مقرب خدا خواهم آمد و در جهان ابدی یکدیگر را ملاقات خواهیم نمود.

ص ۱۷۰

فصل دهم

مسافرت حضرت باب باصفهان

اواخر تابستان ۱۲۶۲ هجری بود که حضرت باب از شیراز بجانب

اصفهان بهمراهی سید کاظم زنجانی عزیمت فرمودند چون باصفهان نزدیک شدند نامه‌ای بمنوچهرخان معتمد الدوله حاکم اصفهان مرقوم فرمودند که برای حضرتش منزلی تهیّه نماید تا بانجا وارد شوند مضمون نامه در نهایت احترام و با کمال بلاغت و فصاحت همراه بود. چون سید کاظم زنجانی نامه حضرت باب را بمنوچهرخان داد مشاراً الیه سلطان العلماء میر سید محمد امام جمعه اصفهان را که از بزرگترین پیشوایان روحانی در اصفهان بود وادار نمود که کسی را باستقبال حضرت باب نفرستد و در منزل خویش با نهایت احترام و اکرام از آن حضرت پذیرائی کند. نامه‌ای را که حضرت باب بمعتمد الدوله نوشته بودند بضمیمهٔ مراسلهٔ خویش برای امام جمعه فرستاد.

ص ۱۷۱

سلطان العلماء برادر خود (میر محمد حسین که بعدها بواسطهٔ اقدام سوئی که کرد از قلم حضرت بهاء الله ملقب به رقصاء شد) را باستقبال

ص ۱۷۲

حضرت باب با چند تن دیگر فرستاد. چون حضرت باب بمنزل سلطان العلماء نزدیک شدند مشاراً الیه بشخصه از هیکل مبارک استقبال کرد و با نهایت محبت و احترام ایشان را بمنزل خویش برد. مردم اصفهان نسبت بحضرت باب نهایت احترام را مجری میداشتند روز جمعه که حضرت باب از حمام بمنزل تشریف میاوردند بسیاری از مردم آب خزانهٔ حمام را برای شفا و رفع بیماریها تا آخرین قطره بردند و در سر تقسیم آن با هم نزاع میکردند. امام جمعه نسبت بمیهمان خود از همان شب اول نهایت محبت را پیدا کرد. خدمات حضرت باب را خودش انجام میداد. آفتابه لگن را از دست نوکرش میگرفت و خودش آب بدست حضرت اعلی میریخت بکلی خود را فراموش کرده بود. یکشب از محضر مبارک درخواست کرد که سورهٔ و العصر را که از سوره قرآنیّه است برای او تفسیر کنند. حضرت باب کاغذ و قلم خواستند و با سرعت عجیبی بدون تأمل و سکون قلم مقصود

مهماندار خود را برآوردند و تفسیری جلیل بر آن سوره مرقوم داشتند. بیانات مبارک تا نصف شب راجع بمعانی متعددهٔ اولین حرف این سوره یعنی حرف " و " بود که معانی " واو " را از تفسیری که نگاشته بودند تلاوت میفرمودند. " واو " همان حرفی است که شیخ احمد احسانی در تألیفات خویش آنرا ذکر کرده حرف " واو " در نظر حضرت باب دلیل بر آغاز دورهٔ جدید دین الهی بود حضرت بهاءالله بحرف " واو " در کتاب اقدس اشاره فرموده‌اند و از آن بسر التَّنْكِيس لرمز الرِّيس تعبیر فرموده‌اند. حضرت باب مناجاتی را که در مقدمهٔ تفسیر مرقوم فرموده بودند در حضور حاضرین در آن شب تلاوت کردند. همه مجذوب مناجات مبارک و لطافت صوت حضرتش شدند. از قوت بیانش حیران مانده بی اختیار برخاستند و دامن عبای حضرت را بوسیدند. ملا محمد تقی هراتی مجتهد شهیر بی محابا زبان بمدح و ثنا گشود و گفت این کلمات بی مثل

ص ۱۷۳

و نظیر است. بدون تأیید الهی و الهام خداوند هیچکس نمیتواند مثل این بزرگوار در مدتی قلیل اینهمه آیات که معادل ربع یا ثلث قرآن است در نهایت فصاحت و بلاغت بنویسد. این عمل بالاترین معجزه است. شَقُّ الْقَمَر و تسبیح کردن سنگریزه هرگز با این معجزه برابری نمیتواند کرد. شهرت باب روز افزون بود از اطراف اصفهان دسته دسته برای تشرّف بحضور باب مردم میآمدند و بمنزل امام جمعه هجوم میکردند. هنگامهٔ عجیبی بود یکی میآمد به بیند چه خبر است دیگری میآمد از مسائل مشکله و حقائق دینیّه سؤال میکرد. بعضی میآمدند طلب شفا و علاج از حضرت باب مینمودند.

معتمد الدوله خودش یکمرتبه بمنزل امام جمعه برای تشرّف بحضور باب آمد در آن مجلس اغلب علمای اصفهان حاضر بودند. منوچهرخان از علما دربارهٔ اثبات نبوت خاصه دلیل خواست هیچکدام جواب کافی ندادند. از حضرت باب درخواست کرد که بیانی بفرمایند حضرت باب فرمودند جواب کتبی میخواهی یا شفاهی عرض کرد جواب کتبی بمراتب بهتر است

زیرا منتشر میشود و همه از آن استفاده میکنند آیندگان نیز از آن بهره و نصیب کافی میبرند حضرت باب قلم برداشتند و بفاصله دو ساعت بیش از پنجاه صفحه نگاشتند و حقانیت اسلام را مبرهن داشتند. و مطالبی را که ذکر فرموده بودند بسیار جلیل و چندان مؤثر بود که در خاطرها نقش می‌بست در خاتمه آن بظهور قائم موعود و رجعت حسینی نیز اشاره فرمودند. وقتی که آن آیات را تلاوت میفرمودند تمام حاضرین از عظمت مقام آن بزرگوار و عظمت آن آیات مندهش و حیران شده همه ساکت و صامت گوش میدادند. کوچکترین اعتراضی از حاضرین نسبت بآن آیات متوجه نشد هیچکس را قدرت اعتراض نبود تا چه رسد به رد آن بیانات. معتمد الدوله چنان استماع آن آیات در وجودش تأثیر نمود و بحدی

ص ۱۷۴

مسرور و مشعوف شد که در آن محضر با صدای بلند گفت من تا کنون دیانت اسلام را قلباً معتقد نبودم و اقرار و اعتراف جازم بصحّت اسلام نداشتم بیانات این جوان مرا قلباً بتصدیق اسلام و اداری کرد الحمد لله که باین موهبت رسیدم اینگونه قوت و قدرت و بیان مؤثر که از این جوان دیدم از عهده بشر خارج است اینکار کار همه کس نیست از راه تحصیل و درس خواندن کسی باین مقام نمیرسد من باین مطلب یقین دارم بعد از این کلمات همه برخاستند رفتند و مجلس پایان رسید.

شهرت حضرت باب هر روز رو باز دیاد بود علمای اصفهان که آنهمه شهرت و انتشار عظمت باب را می‌شنیدند و بچشم خود میدیدند، بآن بزرگوار حسد ورزیدند زیرا مشاهده میکردند جوانی درس نخوانده و تحصیل نکرده تازه باصفهان وارد شده و رتبه و مقامش بمراتب از آنها بیشتر است دیدند اگر جلوگیری نکنند و بهمین منوال کار پیش برود عاقبت خوبی برای آنها نخواهد داشت بنابراین در صدد چاره برآمدند از میان علما چند نفر که باهوشتر بودند دشمنی و مخالفت علنی را با حضرت باب صلاح ندانستند زیرا فکر کردند که منع و مخالفت بیشتر باعث شهرت میشود و نتیجه بعکس می‌بخشد. از طرف دیگر نفوس بد

سرشت و اشرار باننشار انواع افتراء و تهمت در مقابل داعیه باب نسبت بآن حضرت مشغول شدند. این گفتگوها متدرجاً بطهران رسید و علما بحاجی میرزا آقاسی که صدر اعظم شاه بود این وقایع را اخبار نمودند. میرزا آقاسی ترسید که مبادا محمد شاه چون این سخنان را بشنود در صدد تحقیق برآید و باب را بطهران بخواهد و محبت او را در دل بگیرد و کار منجر بسقوط وی از رتبه صدارت شود بنابراین در فکر چاره افتاد و بیشتر از این میترسید که ممکن است معتمد الدوله مجلسی فراهم کند و علما را دعوت نماید و با سید باب آنها را بمذاکرات وادار کند و چون

ص ۱۷۵

محمد شاه نسبت به معتمد الدوله خوش بین است سید باب را بشاه معرفی کند و باب مورد توجه شاه قرار گیرد. این خیالات میرزا آقاسی را بی اندازه خائف ساخت و بیشتر ترسش از این بود که اگر معتمد الدوله واسطه بشود امر جدید باب قوت خواهد گرفت و در شاه و رعایا مؤثر واقع خواهد شد زیرا محمد شاه قلب رقیقی داشت و امر باب هم عظمت و جذابیته

ص ۱۷۶

شدید دارا بود نتیجه این مطالب این میشد که صدارت از دست میرزا آقاسی بیرون میرفت و شاه دیگر باو توجهی نخواهد داشت. بعد از این فکرها بهتر آن دید که بامام جمعه نامه ای بنویسد و او را بمحافظت مصالح دین اسلام وادار کند و بر سهل انگاری که تا کنون در این خصوص از ناحیه او مجری شده ویرا سرزنش و توبیخ نماید. اینکار را کرد و در ضمن مراسله باو نوشت ما منتظر بودیم که شما با کمال همت بأموریکه مخالف مصالح حکومت و رعیت است مخالفت نمائید و از اینگونه مطالب جلوگیری کنید. حال میشنویم که سید باب را مورد احترام قرار داده اید و او را در انظار خیلی بزرگ ساخته اید از او تعریف میکنید و تعالیم و آثارش را تقدیر مینمائید. بسایر علمای اصفهان هم از این قبیل مراسلات نوشت و آنها را بمخالفت باب تشویق کرد مخصوصاً بعضی از علما را که تا آن

وقت صیت و صوتی نداشتند مورد توجه خود قرار داد و بآنها کاغذ نوشت
مراسله حاجی که بامام جمعه رسید بی تأثیر نبود. اگرچه از احترام خود
نسبت بحضرت باب چیزی نکاست و لکن ببعضی از اقربا و خویشان خود
دستور داد و سائلی ایجاد کنند که از عده نفوسیکه برای ملاقات باب
می آیند کاسته شود آقا محمد مهدی سفیه العلماء پسر حاجی کلباسی هم از یک
طرف در بالای منبرها با کلمات زشت بمذمت و بدگوئی حضرت باب
پرداخت شاید از این راه مورد عنایت میرزا آقاسی بشود و پس از مدتها
بینوایی بنوایی برسد.

معمد الدوله چون باین وقایع وقوف یافت بامام جمعه پیغام داد که
بمراهی حضرت باب بمنزل او بروند. بعلاوه حاجی سید اسد الله پسر
مرحوم حاج سید محمد باقر رشتی و حاج محمد جعفر آواده ای و آقا محمد
مهدی و میرزا حسن نوری و دیگران را هم دعوت کرد تا با حضرت باب
مذاکراتی نمایند. حاج سید اسد الله این دعوت را نپذیرفت و سعی کرد

ص ۱۷۷

دیگران را هم نگذارد که دعوت معتمد را بپذیرند و بآنها پیغام داد من از
قبول دعوت معذرت خواسته ام از شما هم درخواست میکنم این دعوت را
قبول نکنید و با سید باب روبرو نشوید زیرا دعوت خود را آشکارا و
بی پرده اظهار خواهد داشت و برای اثبات مدعای خود آیات متمسک خواهد
گشت و در وقت کمی باندازه نصف قرآن آیات خواهد نوشت آن وقت
بشما میگوید " برهان من اینست : هاتوا برهانکم ان کنتم صادقین "
(قرآن ۲: ۱۰۶) بدیهی است هیچیک از ما نمیتوانیم مثل او رفتار کنیم یا باید
دعوت او را قبول کنیم و یا باید بعجز و ناتوانی خود اقرار نماییم و تمام
ریاست و شهرت و جاه و مقام خود را از دست بدهیم و این هر دو مطلب
موجب زیان و سبب حصول خسران است.

حاج محمد جعفر آواده ای نصیحت او را پذیرفت و دعوت معتمد را
قبول نکرد ولی دیگران از قبیل آقا محمد مهدی و میرزا حسن نوری
و سایرین دعوت را پذیرفته در وقت معین بمنزل معتمد الدوله رفتند

و بنصیحت سید اسدالله اعتنائی نکردند.

میرزا حسین نوری که از پیروان فلسفه افلاطون بود از حضور مبارک چند مسئله مشکل از کتاب عرشیه ملا صدرا که فهم آن جز برای خواص فلاسفه برای دیگران ممکن نیست سؤال کرد. حضرت باب با عباراتی سهل و آسان مشکلات او را جواب فرمودند بدون اینکه از اصطلاحات جاریه پیروی کنند. میرزا حسن دانست که معارف این جوان به مراتب از معارف فلسفه افلاطون و ارسطو بالاتر و مهمتر و فرق بین این دو طریقه بسیار و بشمار است.

آقا محمد مهدی بنوبت خود از حضرت باب بعضی از مسائل فقهیه را سؤال کرد. و بجوابهایی که شنید قانع نشد راه مجادله سپرد و میخواست داد و فریاد راه بیندازد معتمد الدوله مقصود او را فهمیده جلو سخنان او را

ص ۱۷۸

گرفت و بیکی از نوکرهای خود فرمان داد چراغی روشن کند و آقا محمد مهدی را بمنزل خودش برساند بعد معتمد بامام جمعه گفت من از دشمنان باب میترسم که اذیتی باو برسانند محمد شاه امر کرد که سید باب را بطهران بفرستم منم مجبورم مطابق امر شاه عمل کنم بهتر آنست که تا وقتی وسائل سفر او فراهم میشود در منزل من باشد. امام جمعه هم با نظریه معتمد الدوله موافقت نمود حضرت باب را در منزل معتمد گذاشت و خودش تنها بمنزل برگشت مدت توقف حضرت باب در منزل امام جمعه چهل روز بود.

در آن ایام ملا محمد تقی هراتی رساله فروغ عدلیه حضرت اعلی را از عربی بفارسی ترجمه میکرد و این باجازه مبارک بود لکن کار خود را بانجام نرسانید زیرا ناگهان خوف شدیدی بر او مستولی گشت و از جرگه اهل ایمان کناره گرفت پیش از اینکه حضرت باب بمنزل معتمد الدوله انتقال کنند برادر بزرگ میرزا محمد علی نهری میرزا ابراهیم پدر سلطان الشهداء و محبوب الشهداء حضرت باب را شبی بمنزل خویش دعوت نمود. میرزا ابراهیم از دوستان صمیمی امام جمعه بود و جمیع کارهای او را

انجام میداد در آن شب بهترین غذا و وسایل پذیرائی را فراهم کرده بود که بمراتب از طرز پذیرائی اعیان و بزرگان شهر بهتر و بالاتر بود. سلطان الشّهداء و محبوب الشّهداء در آنشب خدمت میکردند و سنّشان از ده و یازده سال تجاوز نمی‌کرد. حضرت باب بآنها عنایت مخصوصی داشتند چون سفره غذا را بگستردند میرزا ابراهیم بحضور باب عرض کرد برادر من میرزا محمّد علی فرزندی ندارد رجا میکنم عنایتی بفرمائید تا بمقصد خویش برسد. حضرت باب با دست خویش قدری غذا در میان بشقاب ریخته بمیرزا ابراهیم دادند و فرمودند بمیرزا محمّد علی بدهید تا با زوجه خود این غذا را تناول کنند خداوند آنچه را میخواهند بآنها عنایت خواهد

ص ۱۷۹

فرمود. طولی نکشید خداوند دختری بمیرزا محمّد علی داد که بعدها حرم حضرت عبدالبها گردید.

باری شهرت باب روز افزون بود علما چون چنین دیدند بقتل حضرت باب فتوی نوشتند و جمیع علمای اصفهان بجز حاجی سید اسد الله و حاج

ص ۱۸۰

محمّد جعفر آواده‌ای آن فتوی را امضاء نمودند. پس از آن ورقه فتوی را نزد امام جمعه فرستادند امام جمعه فتوای قتل نداد ولی چون می‌ترسید که ریاستش از بین برود و جاه و جلالش زائل شود نخواست با علماء اصفهان مخالفت کرده باشد از اینجهت فتوائی باین مضمون نوشت ... " من در مدّتی که با این جوان یعنی باب معاشر بودم عملی که دلالت بر کفر او بکند و موجب قتل باشد مشاهده نکردم و لکن چون از جهتی ادّعی مقام بزرگی را دارد و از طرف دیگر اعتنائی بأمور دنیا نمیکند و در فکر جاه و مقام ظاهری نیست یقین کرده‌ام که مجنون و دیوانه است من فتوای بقتل نمیدهم ولی بدیوانگی او اقرار میکنم " خبر صدور این فتوی از ناحیه علما که بمنوچهر خان رسید بسیار برآشفت و در فکر چاره افتاد. پانصد نفر سوار را مأمور کرد که با حضرت باب در هنگام غروب آفتاب از اصفهان

خارج شوند و بطهران عزیمت نمایند ضمناً برئیس سواران دستور داد که پس از طی هر فرسنگی صد نفر سواران را باصفهان برگرداند و برئیس صد نفر آخری که مورد اعتماد او بود در نهانی سفارش کرد که از صد نفر خودش بعد از طی هر مرحله‌ای بیست نفر را برگرداند و از بیست نفر آخری ده نفر مورد اعتماد او هستند نگاهدارد و ده نفر دیگر را برای جمع آوری مالیات به اردستان مأمور کند و با آن ده نفری که مورد اعتمادش هستند از راه غیر معمولی بطوریکه کسی نفهمد حضرت باب را باصفهان برگرداند و طوری بیایند که قبل از طلوع صبح وارد شهر شوند. دستوری را که معتمد الدوله داده بود بخوبی انجام یافت معتمد الدوله حضرت باب را بعمارت خورشید در اطاق مخصوصی جای داد و خود بشخصه بانجام خدمات حضرت باب اقدام مینمود مردم نمیدانستند که حضرت باب در اصفهان هستند. همه خیال میکردند سید باب را بطهران برده‌اند هر کسی چیزی میگفت و منتظر بودند که به بینند نتیجه این سفر

ص ۱۸۱

چه میشود. و شاه برای سید باب چه مجازاتی معین میکند. پیروان حضرت باب هم که در اصفهان بودند از حقیقت امر بی‌خبر بودند و خیال میکردند حضرت باب در طهران هستند همه غمگین بودند خیلی غصه میخوردند معتمد الدوله از حزن و اندوه اصحاب باخبر بود و بحضور حضرت باب عرض کرد رجا میکنم برای اطمینان خاطر اصحاب اجازه بفرمائید با رعایت حکمت بحضور مبارک مشرف شوند. حضرت باب چند سطری بملاً عبد الکریم قزوینی که در مدرسه نیم آورد ساکن بود مرقوم فرمودند و بمعتمد الدوله دادند تا با شخص امینی نامه را بفرستند ملاً عبد الکریم پس از ساعتی بحضور مبارک رسید و هیچکس از تشرف او غیر از معتمد الدوله آگاه نبود حضرت باب مقداری اوراق به ملاً عبد الکریم دادند که با مساعدت سید حسین یزدی و شیخ حسن زنوزی آنها را استنساخ کنند ملاً عبد الکریم نزد مؤمنین برگشت و خبر سلامتی باب را بآنها داد از میان اصحاب اصفهان فقط همین سه نفر یعنی ملاً عبد الکریم و سید حسین یزدی و

شیخ حسن زنوزی اجازه داشتند که بحضور مبارک مشرف شوند. بقیه را اجازه تشرّف نبود.

یکروز معتمد الدوله در حضور مبارک در میان باغ منزل مشرف بود عرض کرد خداوند بمن ثروت زیاد عنایت کرده نمیدانم بچه راهی آنها را خرج کنم فکر کردم اگر اجازه بفرمائید اموال خودم را در نصرت امر شما صرف نمایم و باذن و اجازه شما بطهران بروم و محمد شاه را که نسبت بمن خیلی اطمینان دارد باین امر مبارک تبلیغ کنم یقین دارم که مؤمن خواهد شد و بانتشار امر در شرق و غرب عالم خواهد پرداخت آنوقت او را وادار میکنم حاجی میرزا آقاسی را که شخصی فاسق و مخرب مملکت است معزول کند. یکی از خواهرهای شاه را هم برای شما میگیرم مخارج عروسی را هم خودم میدهم. آنوقت حکام و ملوک عالم را بامر مبارک و آئین نازنین دعوت

ص ۱۸۲

میکنم همه را تبلیغ میکنم و این گروه زشت رفتاری را که باعث ننگ اسلام هستند از صفحه روزگار برمیاندازم. حضرت باب فرمودند نیت خوبی کرده‌ای و چون نیت مؤمن از عملش بهتر است خدا جزای جزیلی بتو برای این نیت مبروره عنایت خواهد کرد لکن از عمر من و تو در این دنیا این قدرها باقی نمانده و نمیتوانیم نتیجه این اقدامات را که گفتمی بچشم خود به بینیم خداوند در پیشرفت امر خود باین وسائل و وسائلی که گفتمی اراده فرموده مقصود را انجام دهد نمیخواهد این امر را بوسیله حکام و سلاطین مرتفع کند اراده خدا اینست که بواسطه مساکین و بیچارگان و خون شهدا امر خود را مرتفع سازد. مطمئن باش که خدا در آخرت تاج افتخار ابدی بر سرت خواهد گذاشت و برکات بی شمار بر تو نازل خواهد کرد سه ماه و نه روز از عمر تو بیشتر باقی نمانده معتمد الدوله خیلی خوشحال شد و بقضای حق راضی گشت و خود را برای انتقال از این دنیا بجهان باقی حاضر و آماده ساخت کارهای ناتمام خود را انجام داد وصیت نامه خود را هم نوشت تمام دارائی خود را در وصیت نامه بحضرت باب بخشید در موعده معین وفات یافت.

پس از وفاتش بردار زاده اش گرگین خان بوصیت او اعتنائی نکرد
و اموال معتمد را تصرف نمود معتمد الدوله از روزیکه خبر وفات خود را
شنیده بود پیوسته بحضور مبارک مشرف میشد و هر دم برایمان و یقینش
افزوده میگشت یکروز بحضور مبارک عرض کرد از نزدیک شدن خاتمه
حیات خودم خیلی خوشحال هستم سرور من بقدری است که نمیتوانم شرح
دهم لکن از طرف دیگری اندازه محزون و اندوهناکم که پس از وفاتم
گرگین خان که شخص خونخوار بی حقیقت است بوجود شما در این منزل
پی خواهد برد و باذیت و آزار شما اقدام خواهد کرد. از اینجهت خیلی
متأثرم حضرت باب فرمود بیم مکن من امور خود را بخدا وا گذاشته‌ام

ص ۱۸۳

و بقضای او راضی هستم خداوند بمن قدرتی عنایت فرموده که اگر بخواهم
جمیع این سنگها را بجواهر تبدیل مینمایم که در دنیا مثل آن پیدا نشود
و اگر اراده کنم دشمنان خونخوار خود را چنان نسبت بخود شیفته

ص ۱۸۴

و فریفته میسازم که در راه محبت من با نهایت اخلاص و استقامت قیام
کنند. من اینک باراده خودم باین بلیات و مصائب دچار شده‌ام تا قضای
الهی مجری شود.

باری معتمد الدوله پیوسته باخلاص و ارادت خویش میافزود تمام دنیا
و مال و منال آن در نظرش بیقدر و قیمت جلوه میکرد هر چه بعظمت امر
الهی بیشتر آشنا میشد و از مشاهده جمال و جلال حضرت باب بحقیقت
امر بیشتر متوجه میگشت کراهتش نسبت بجاه و جلال دنیا زیادتر میشد
و میلش بعالم ابدی شدیدتر میگشت. حالش بر این منوال بود تا آنکه شبی
مختصر تبی باو عارض شد و از این جهان با نهایت اطمینان بجهان دیگر
پرواز کرد.

در ایام اخیره معتمد حضرت باب سید حسین یزدی و ملا عبد الکریم را
از قرب انتهای دوران حیات معتمد اخبار فرمودند و بان دو نفر دستور

دادند که سایر مؤمنین را هم از این قضیه مطلع سازند که عنقریب معتمد وفات خواهد کرد و آنها بگویند که بکاشان و قم و طهران بروند و پراکنده بشوند و منتظر ظهور قضای الهی باشند. پس از وفات معتمد گرگین خان بوسیله یکی از نفوسیکه از جریان توقف حضرت باب در عمارت خورشید مطلع بود باین مسئله اطلاع یافت و از مضمون وصیت نامه معتمد و سایر امور با خبر شد بلافاصله شخصی را بطهران فرستاد و نامه‌ای بمحمد شاه بمضمون ذیل نوشته باو داد که بشاه برساند. مضمون نامه این بود:

" چهار ماه است مردم اصفهان همه خیال میکردند بلکه یقین داشتند که منوچهر خان حضرت باب را بطهران فرستاده زیرا اینطور انتشار داده بود که شهریار تاجدار امر کرده سید باب را بطهران بفرستند حال که منوچهر خان وفات کرده معلوم شد که مشاراً الیه سید باب را بطهران نفرستاده بلکه او را در عمارت خورشید خود بدون اینکه کسی مطلع شود

ص ۱۸۵

پنهان داشته و از او پذیرائی شایانی مینموده است من چون بر این مسئله وقوف یافتم مراتب را بدربار شهریار عرض کردم تا هر طور دستور بفرمایند مجری گردد."

محمد شاه نهایت اطمینان را بمعتمد الدوله داشت پس از قرائت نامه گرگین دانست که مقصود معتمد الدوله این بوده تا فرصتی بدست آورد و حضرت باب را با شاه ملاقات دهد ولی اجلس فرا رسیده و باجرای این منظور موفق نگردیده است بنابراین فرمانی بگرگین نوشت و باو امر کرد که با چند تن سوار بریاست محمد بیک چا پارچی که از فرقه علی الهی بود پنهانی از دیگران سید باب را بطهران بفرستد و این مطلب را بهیچکس نگوید و سفارش کند که

مأمورین نهایت احترام را نسبت بحضرت باب
مراعات نمایند. پس از وصول فرمان گرگین خان
بحضور مبارک مشرف شد. فرمان شاه را تقدیم
کرد و محمد بیک چاпарچی را نیز مأمور نمود تا
بر حسب دستور عمل نماید و باو گفت ملتفت
باش که احدی حضرت باب را نشناسد حتی
سوارانی که با تو هستند نباید بدانند که این شخص کیست و اگر کسی
پرسید بگو شخص تاجری است که شاه او را بطهران احضار کرده بیش
از این چیزی نمیدانم نیمه شب حضرت باب با مأمورین دولت بر حسب امر
شاه از اصفهان بجانب طهران عزیمت فرمودند.

ص ۱۸۶

فصل یازدهم

توقف حضرت باب در کاشان

شب قبل از روز ورود حضرت اعلی بکاشان حاجی میرزا جانی
معروف به پریا که از اشخاص معروف شهر بود خوابی دید که نزدیک غروب
است دم دروازه عطار ایستاده است ناگهان حضرت اعلی سوار بر اسب
تشریف آوردند و بجای عمّامه، کلاه بر سر گذاشته اند و چند نفر سوار
اطراف آن حضرت را گرفته اند نزدیک او که رسیدند فرمودند: "سه شب
مهمان تو خواهیم بود از ما پذیرائی کن" حاجی میرزا جانی وقتی که بیدار
شد دانست آنچه را که دیده رؤیای صادقه بوده است. فوراً بتهیه لوازم
پذیرائی میهمان عزیز خود مشغول شد. اطاق مخصوصی مهیا کرد، سایر
لوازم را نیز فراهم نمود. نزدیک غروب آفتاب دم دروازه عطار ایستاد
و منتظر تعبیر رؤیای خود گردید. چشم براه بود، ناگهان از دور چند سوار
دید که بطرف شهر می آیند برای ملاقات آنها روان شد چون نزدیک رسید در
بین سواران حضرت باب را با آنکه کلاه بر سر داشتند شناخت. با کمال
نشاط و سرور بحضور مبارک رفت و خواست رکاب اسبی را که حضرت
اعلی سوار بودند ببوسد حضرت باب نگذاشتند و فرمودند سه شب میهمان

تو خواهیم بود فردا روز عید نوروز است جشن عید را در منزلت خواهیم گرفت محمد بیک پهلوی مرکب حضرت باب مرکب خویش را میراند وقتیکه حاجی میرزا جانی را دید پنداشت که از دوستان صمیمی حضرت باب است و بحاجی گفت من حاضرم مطابق میل این بزرگوار رفتار کنم ولی بین این رفیق من با این منظور تو شرکت میکند یا نه و اشاره بیکی از سواران کرد حاجی میرزا جانی چون نظریه آن سوار را پرسید او با نهایت خشونت و شدت جواب داد ابدأ ممکن نیست من مأمورم که نگذارم این جوان تا طهران وارد هیچ شهری بشود بمن دستور داده اند که بهر شهری میرسیم شب را بیرون شهر بمانیم و صبح زود روانه شویم بر خلاف مأموریت خودم نمیتوانم رفتار کنم محمد بیک هر طور که بود رفیقش را راضی کرد که حضرت باب را بحاجی میرزا جانی بسپارد و صبح روز سوم حاجی مهمان خود را بمأمورین تسلیم کند حاجی اول میخواست تمام سوارها

را بمنزل خود ببرد و پذیرائی کند حضرت باب منع فرمودند و باو گفتند هیچکس جز من نباید بمنزل تو بیاید. حاجی از حضور مبارک درخواست کرد که اجازه فرمایند مخارج این مدت را به سواران بدهد فرمودند لزومی ندارد. برای اینکه اگر اراده من نبود آنها هرگز مرا بتو تسلیم نمیکردند همه چیز در قبضه قدرت الهی است. برای او هیچ امری محال نیست. هر مشکلی را آسان میسازد و هر مانعی را از میان میبرد.

سواران بکاروانسراییکه در پهلوی شهر بود رفتند محمد بیک با اجازه مبارک تا درب منزل حاجی میرزا جانی همراه بود برای اینکه منزل را یاد بگیرد و بعد نزد رفقای خود رفت شبی که حضرت باب بمنزل حاجی در کاشان ورود فرمودند شب عید نوروز بود این سومین عید بود بعد از اظهار امر حضرت اعلی و روز عید در آن سال با روز دوم ماه ربیع الثانی ۱۲۶۳ هجری قمری مطابق بود.

سید حسین یزدی که قبلاً بامر مبارک از اصفهان بکاشان آمده بود بدعوت حاجی میرزا جانی بحضور مبارک مشرف شد در آن شب لوحی از قلم مبارک بافتخار حاجی میرزا جانی نازل گردید در ضمن نزول لوح یکی از دوستان حاجی که از علمای معروف بود و سید عبد الباقی نام داشت بمنزل حاجی آمد حضرت باب اجازه فرمودند که بمحضر مبارک وارد شود. مشأر الیه مشرف شد ولی نمیدانست که این بزرگوار کیست حضرت باب هم بدون اینکه خود را معرفی کنند آیات نازل در لوح را تلاوت فرمودند سید عبد الباقی نشسته بود کلمات حضرت باب را گوش میداد و رفتار و گفتار هیکل مبارک را مشاهده میکرد و نزول کلمات الهی را میدید ولی از شدت غرور و خود خواهی از استماع کلمات الهی متأثر نشد و هر چند معانی بیانات مبارک را نمیفهمید از شدت غرور حاضر نشد که آنچه را نمیداند بپرسد و تا درجه ای در حجاب خود پرستی مختفی و مستور بود که

ص ۱۸۹

ص ۱۹۰

از میزبان اسم مهمان بزرگوارش را هم نپرسید و هنگامیکه از منزل بیرون رفت نمیدانست که بحضور چه شخص بزرگوار رسیده و چه فرصت عظیمی را از راه جهالت از دست داده است. پس از چند روز فهمید که آن جوان که بود و بسیار محزون و غمگین شد که چرا در آنشب از حقیقت واقع مطلع نشده و بچنان گنج پر بهائی توجه نداشته خواست تدارک مافات کند و بحضور مبارک مشرف بشود ولی فرصت از دست رفته بود و حضرت باب از کاشان تشریف برده بودند. سید از کثرت حزن و اندوه و عدم تدارک مافات از خویشتن بیزار شد و از خلق شهر بر کنار گشت از معاشرت و شهرت گذشت تا آنکه در زاویه عزلت وفات یافت .
توقیعی را که در آنشب حضرت اعلی بافتخار میزبان خود نازل فرمودند در خاتمه اش بیانی باین مضمون مندرج بود " از خدا خواهم که قلب ترا بنور معرفت الهی روشن کند و لسان ترا گویا فرماید تا بخدمت

امرش پردازی و باعلاء کلمه اش موفق شوی " مضمون این بیان مبارک دربارهٔ میزبان مستجاب شد و حاجی میرزا جانی با آنکه از علوم و معارف بی نصیب بود و در مدارس وارد نشده بود و تحصیل دانش نکرده بود خداوند چنان عرفان و بیانی باو عنایت فرموده بود که حتی بزرگترین علمای کاشان را بکلمات خود متأثر میساخت و هر مدعی مجادلی را مُفحم** و ساکت میگرداند ملاً جعفر نراقی که عالمی زبردست، مجادلی بیباک بود در مقابل حاجی میرزا جانی بهیچوجه قدرت تکلم نداشت و هر وقت با حاجی طرف میشد مجبور بود ظاهراً گفتار او را تصدیق نماید و بسخنان او اعتراف کند هر چند در باطن گفتار او را قبول نداشت و بصحّت سخنانش قلباً اعتراف نمیکرد این موهبت که نصیب حاجی میرزا جانی شده بود از اثر عنایت حضرت باب بود.

از جمله نفوسی که در آنشب در منزل حاجی میرزا جانی بحضور

ص ۱۹۱

حضرت باب مشرف شدند شخصی موسوم به مهدی بود که بعدها در طهران در سال ۱۲۶۸ هجری بشهادت رسید اشخاص دیگری نیز در آن سه شب که حضرت اعلی در منزل حاجی تشریف داشتند بحضور مبارک مشرف شدند.

هیکل مبارک از حاجی میرزا جانی راضی بودند عنایات بسیار از لسان اطهر نسبت به مشارالیه جاری شد حاجی حتی نسبت بمأمورین هم محبت فراوان اظهار کرد همه از او راضی بودند صبح روز دوم بعد از نوروز حاجی میرزا جانی حضرت اعلی را بمأمورین سپرد و با نهایت غم و اندوه مولای محبوب خود را وداع کرد حضرت اعلی با مأمورین بجانب قم توجه فرمودند حزن و اندوه میزبان بی پایان بود و لسان حالش میگفت:

رفتی و غمت بماند در دل چون آتش کاروان بمنزل
 رفتی و شکست محفل ما هم محفل ما و هم دل ما

ص ۱۹۲

سفر حضرت اعلی از کاشان به تبریز

طرز رفتار و متانت و وقار و محبت و عنایت حضرت باب بطوری در
مأمورین اثر کرده بود که همه با دل و جان برای انجام خدمات آنحضرت
حاضر و آماده بودند بهیچوجه از خود اراده و فکری نداشتند همیشه میل
مبارک را رعایت میکردند. چون نزدیک قم رسیدند بحضور مبارک عرض

ص ۱۹۳

کردند اگر چه از طرف حکومت مأموریم که هیکل مبارک را بهیچ شهری وارد
نکنیم و لکن اگر اراده آن حضرت قرار گیرد که بشهر قم وارد شوند برای
اطاعت حاضریم حکومت از اینجهت بما امر کرده که مخصوصاً وارد شهر قم
نشویم زیرا حرم حضرت معصومه که در قم واقع است باصطلاح مردم
" بست " است هر مجرمی اگر چه تقصیرش خیلی شدید هم باشد چون وارد
بست شود دیگر کسی را بر او دستی نیست حکومت از این اندیشه کرده که
مبادا حضرت شما اگر وارد قم شوید به بست پناه ببرید و دیگر نتواند
متعرض حال شما شود ولی اگر اراده مبارک باشد ما حاضریم که شما را
بشهر قم وارد کرده حتی برای زیارت حرم معصومه نیز اگر مایل باشید از
دل و جان حاضریم اطاعت فرمان کنیم.

حضرت باب فرمودند: " قلب المؤمن عرش الرحمن " کشتی نجات
و کسیکه اراده او بر کلّ غالب است من هستم که با شما در این بیابان راه
میپیمایم من شخصاً دوست نمیدارم که باین شهر وارد شوم بهتر آنست که
از کنار شهر عبور کنیم و وارد شهر نشویم زیرا اینجا شهر خبیثی است
نفوسیکه در آن ساکنند شریر و فاسقند این معصومه بزرگواریکه در این
شهر مدفون است و برادر ارجمندش و اجداد گرامش همگی از این مردم
فاسق فاجر بیزارند اینها ظاهراً این مقام را احترام میکنند ولی در باطن
سبب هتک حرمت این مقام مقدّس هستند در قول فخر رجالد و در عمل
ننگ امم " مأمورین که این گفتار را از لسان مبارک استماع نمودند
اطمینان و وثوقشان نسبت بحضرت باب زیادتر شد و یقین کردند که هیچ
وقت آن بزرگوار فرار نخواهد کرد. از اینجهت از شدت مراقبت کاستند

و بخدمت کمر بستند بشهر قم وارد نشدند و از ناحیه شمالی آن شهر روان گشتند . تا بقریه قمرود رسیدند در این قریه یکی از خویشان نزدیک محمّد بیک سکونت داشت ساکنین این قریه جمیعاً علی اللّهی بودند رئیس

ص ۱۹۴

قریه در خواست کرد شبی را در آنجا بگذرانند. حضرت باب از خلوص و سادگی مردم آن قریه بسیار مسرور شدند درباره آنها دعا فرمودند که خداوند در جمیع شئون بآنها برکت عطا فرماید و موجبات خوشبختی و سعادت آنها را از هر جهت فراهم سازد. بعد از ظهر روز هشتم بعد از روز نوروز حضرت اعلی بقلعه کنار گرد که در شش فرسنگی جنوب طهران واقع شده رسیدند. شب را ماندند تا

ص ۱۹۵

روز بعد بطهران حرکت کنند. در این بین مأموری از طهران رسید و مراسله‌ای از حاج میرزا آقاسی برای محمّد بیک چاپارچی آورد مضمون نامه آن بود که بمحض وصول فرمان حضرت باب را بجانب قریه کلین ببر و در آنجا منتظر دستور باش و چون منزلی که در آن قریه برای توقّف سیّد باب مناسب باشد موجود نیست مخصوص ایشان خیمه‌ای بزن و باب را در آن مسکن بده و مأمورین خود را در اطراف خیمه پاسبانی و ادارکن تا دستور ثانی صادر شود. (کلین قریه‌ایست که مولد محمّد بن یعقوب صاحب کتاب اصول کافی است مدفن وی و پدرش نیز در این قریه است مردم آن حدود آنمقام را محترم میدانند و بزیارت مقام مزبور میروند). در روز یازدهم ماه ربیع الثانی سال ۱۲۶۳ هجری که نه روز از نوروز گذشته بود بنا بفرمان وزیر در قریه کلین برای حضرت باب چادر زدند این چادر مخصوص حاجی میرزا آقاسی بود که هر وقت بکلین میآمد و چند روزی توقّف میکرد در آن چادر بسر میبرد محمّد بیک در دامنه کوه برای چادر زدن نقطه‌ایرا انتخاب کرد که در نهایت خرّمی و طراوت بود. باغهای متعدّد و چمنهای خرّم در اطراف آن محلّ وجود داشت. حضرت باب

از خرّمی آن نقطه و چمنهای سبز و صدای آب چشمه‌ها و خوبی هوا و سکوت اطراف آنجا بی اندازه مسرور و شادمان بودند.

پس از دو روز سیّد حسین یزدی و برادرش سیّد حسن و ملاّ عبد الکریم قزوینی و شیخ حسن زنوزی که از اصفهان میآمدند در کلین بحضور مبارک مشرف شدند حضرت باب بآنها فرمودند که در همانجا اقامت کنند. حسب الامر هر یک در محلی مجاور خیمه حضرت باب اقامت کردند روز چهاردهم ربیع الثانی که دوازده روز بعد از نوروز بود ملاّ مهدی کنندی و ملاّ مهدی خوئی از طهران بحضور حضرت باب مشرف شدند. این دو نفر از طرف حضرت بهاءالله آمده بودند نامه‌ای سر بمهر برای حضرت باب بضمیمه بعضی از هدایا همراه داشتند چون نامه و هدایا را بحضرت باب

ص ۱۹۶

تقدیم نمودند آثار سرور و شادمانی شدیدی در سیمای مبارک آشکار شد و بدو نفر مزبور نهایت محبت را ابراز فرمودند و وصول نامه حضرت بهاءالله در چنین نقطه و در چنین حالی بحضرت باب بی اندازه مؤثر واقع شد. زنگ غم و اندوهی که مدت‌ها بود در چهره مبارکش مشاهده میگردید در حین وصول نامه حضرت بهاءالله بکلی سترده شد از آن بعد دیگر از چشم حضرت باب اشک نمیریخت این حالت سرور در هیكل مبارک پیوسته باقی و برقرار بود تا وقتیکه خبر شهادت اصحاب قلعه طبرسی بحضور مبارک

ص ۱۹۷

رسید. از آن بعد دو مرتبه غم و اندوه بر هیكل مبارک مسلط شد. تبسم لطیف از لبهای حضرت باب زائل گشت سرور و شادمانی بر طرف گردید. ملاّ عبد الکریم برای من این داستان را حکایت کرد و گفت که:

"من با رفقای خودم نزدیک چادر حضرت باب شب خوابیده بودم ناگهان از صدای سم اسبها بیدار شدیم دیدیم مأمورها بر اسب خود سوار و بهر طرف تاخت و تاز می‌کنند معلوم شد حضرت باب در چادر تشریف ندارند مأمورین بخیال اینکه آن حضرت فرار کرده اند برای بحث و تحقیق

بهر طرف رفته و اثری از حضرت باب نیافتند. در آن میان محمد بیک سواران خود را سرزنش میکرد و میگفت چرا اینقدر مضطربید مگر نمیدانید که آن بزرگوار هرگز راضی نمیشود که برای نجات خویش دیگران را بزحمت بیندازد. من یقین دارم که آن حضرت برای مناجات و دعا در این شب مهتاب بمحلی ساکت و آرام تشریف برده‌اند و بزودی مراجعت خواهند فرمود. عظمت و شرافت این بزرگوار بحدی است که هیچوقت باینگونه امور اقدام نمیفرماید. تعجب است که شما تا کنون آن حضرت را نشناخته‌اید. محمد بیک این سخنان را میگفت و پیاده بطرف طهران باهستگی میرفت. من نیز با سایر رفقا دنبال او براه افتادیم مأمورین هم سواره دنبال ما میآمدند. یک میدان بیشتری نکرده بودیم که دیدیم از دور حضرت باب بطرف ما تشریف میآوردند وقتیکه رسیدند بمحمد بیک فرمودند. لابد خیال کردید من فرار کرده‌ام محمد بیک خود را پبای حضرت باب انداخت با نهایت محبت اقدام مبارک را میبوسید و میگفت *أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ* هرگز من این خیال را نکرده‌ام. جلالت و هیبت حضرت باب باندازه‌ای بود که محمد بیک بیش از این نتوانست حرف بزند و دیگران نیز جرأت نکردند که چیزی از محضر مبارک سؤال کنند. ما همه متحیر بودیم تعجب میکردیم زیرا در اقوال و رفتار حضرت باب عظمت مخصوصی

ص ۱۹۸

بیش از پیش ظاهر و آشکار بود. جرأت نکردیم سبب آنرا بپرسیم. خود حضرت باب هم در این خصوص چیزی بمان نفرمودند. از اصل مطلب بی خبر ماندیم. آنچه برای ما باقی ماند همان حیرت و تعجب شدید بود." حضرت باب مدت دو هفته در آن محل بسر بردند و از مشاهده جمال و زیبایی آثار قدرت الهی مسرور و شادمان بودند تا آنکه نامه محمد شاه برای حضرت باب رسید. مضمون نامه این بود اگر چه نهایت اشتیاق را به ملاقات شما داشتم لکن چون سفری در پیش است که این ملاقات را بتأخیر میاندازد دستور دادیم که شما را بماکو ببرند. بعلی خان ماکوئی نیز دستور لازم داده شد که نهایت احترام را درباره شما مجری دارد. چون از سفر

برگشتیم شما را بطهران خواهیم خواست و ملاقات حاصل خواهد شد. البته این پیش آمد اسباب اضطراب و نگرانی شما نخواهد بود اگر درباره شما بخلاف احترام رفتاری کردند فوراً بما خبر بدهید و پیوسته برای توفیق و خوشبختی ما و حفظ مملکت دعا فرمائید بتاريخ ربیع الثانی سال ۱۲۶۳ هجری.

مسئلاً سبب صدور این مراسله حاج میرزا آقاسی بود که شاه را وادار کرد تا با حضرت باب بدینگونه رفتار نماید. علت این اقدام میرزا آقاسی آن بود که میترسید اگر سید باب بطهران وارد شوند و با محمد شاه ملاقات کنند ممکن است شاه مجذوب سید باب گردد و زمام امور مملکت را بدست او دهد و دیگر منصب و مقامی برای میرزا آقاسی باقی نماند از اینجهت شاه را وادار کرد که حضرت باب را بدورترین نقطه ای از زوایای مملکت تبعید کند. تا باین وسیله از غم و اندوهی که مدت‌ها بود بواسطه هجوم این افکار قلب او را تسخیر کرده بود خلاصی یابد این شخص چقدر نادان بود چقدر گمراه بود نمیدانست که بواسطه این عمل شاه و مملکت را از نتایج مهمه پیروی امر الهی محروم میسازد و همه را بزبان و خسران

ص ۱۹۹

میاندازد. امر الهی بود که میتوانست مملکت را از پستی و انحطاط نجات دهد. این وزیر کوتاه نظر نه تنها محمد شاه را مانع شد که بوسیله اقبال بامر الهی مملکت را از سقوط و انحطاط محفوظ بدارد بلکه باینوسیله محمد شاه را از فرمانفرمائی و تسلط بر جمیع ملل و امم عالم نیز محروم کرد. شاه و مملکت را بدرکات ذلت انداخت. از ترقی بلاد چشم پوشید و از مصالح عباد صرف نظر نمود. تمام را فدای منصب و مقام خود کرد برای حفظ شئون خود جهان را ببدبختی انداخت. اگر مانند سعد معاذ استقامت را پیشه خود میساخت و نسبت بامر الهی خاضع و خاشع میشد بمقام رفیعی میرسید سعد معاذ چون از روی اخلاص باسلام خدمت کرد و مصالح خود را فدای اسلام نمود و استقامت عجیبی از خود بروز داد تا امروز جمیع مسلمین حتی حکام و امرای اسلام اسمش را باحترام میبرند نام نیکش در

همه جا منتشر است با اینکه سعد معاذ نه از خانواده سلطنت بود و نه دارای شوکت و جلالت شخص گمنامی بود که بواسطه خدمت باسلام مشهور آفاق گردید. همچنین بوذرجمهر که وزیری دانشمند و دستوری توانا بود و در بین وزرای انوشیروان دانشمندتر از او نبود با آنهمه علم و حکمت و دانش و متانت در اواخر کار مورد غضب شهریار واقع شد در زندانی تاریک محبوس گردید همه او را استهزاء و سخریه میکردند در زندان بیدبختی خود ناله‌های سوزناک داشت و چندان گریست تا کور شد این دو نفر که ذکر کردیم برای مثال بود حاجی میرزا آقاسی در ردیف هیچیک از این دو نفر محسوب نبود و بمآل حال بوذرجمهر توجه نکرد و عبرت نگرفت از مشکلات نیندیشید و از عواقب وخیمه آراء فاسده خود ترسی نداشت، در عین غفلت ناگهان اسیر ذلت گشت مقام عالی خود را از دست داد و سریر عزتش بحصیر ذلت تبدیل گشت ثروتش پایمال شد و ضیاع و عقارش از دستش رفت. آنهمه ثروت و مکنت و املاک که بظلم

ص ۲۰۰

و تعدی برای خود مهیا کرده بود و آنهمه اثاث گرانها که بزور از مردم گرفته بود بکلی زائل و باطل گردید دو سال بعد از آنکه حضرت باب را در جبال آذربایجان محبوس ساخت مشمول خشم الهی گشت حکومت جمیع دارائی او را ضبط نمود و با کمال ذلت و خواری از طهران متواری گردید و بالاخره در کربلا با نهایت فقر و فلاکت جان سپرد.

باری حضرت باب با محمد بیک و سایر مأمورین حسب الامر حکومت بطرف تبریز عزیمت فرمودند بر حسب ابلاغ دولت چون میتوانستند دو نفر را هم با خود همراه داشته باشند سید حسین یزدی و برادرش سید حسن را

ص ۲۰۱

برای ملازمت حضور خویش انتخاب فرمودند وجوهی را که دولت برای مصارف سفر آن حضرت میپرداخت قبول فرمودند جمیع آن وجوه را بفقرا و مساکین عنایت میکردند و برای مخارج و مصارف لازمه خویش از

بقیة منافع تجارت خود در بوشهر و شیراز که در ایام گذشته داشتند صرف میکردند. چون بامر حکومت از ورود در شهرهای بین راه ممنوع بودند چند نفر از احباب قزوین که شنیده بودند هیکل مبارک بطرف تبریز توجّه دارند بقریة سیاه دهان رفتند و بحضور مبارک مشرف شدند از جمله نفوسی که در آنجا مشرف شدند ملا اسکندر زنجانی بود که سابقاً گفتیم جناب حجّت او را از طرف خود برای تحقیق امر مبارک بشیراز فرستاد حضرت اعلی بوسیله ملا اسکندر توقیعی برای سلیمان خان افشار که در آن ایام مقیم زنجان بود فرستادند.

سلیمان خان افشار از پیروان صمیمی سید کاظم رشتی بود مضمون توقیع منبع مبارک این بود که موعود بزرگواریکه سید رشتی دائماً بشارت بقرب ظهورش میدادند ظاهر شده و اینک در چنگال قهر دشمنان گرفتار است بیا و او را از ظلم ستمکاران رهائی بخش این توقیع بوسیله ملا اسکندر بسلیمان خان رسید روز سوم بعد از صدور این توقیع سلیمان خان افشار زیارت آن توقیع مفتخر شد و لکن دعوت الهی را نپذیرفت و در جرگه اهل اعراض درآمد.

حجّت زنجانی در آن ایام بواسطه تفتین علماء سوء زنجان در طهران حبس نظر بود یکی از رفقای ملا اسکندر داستان گرفتاری حضرت باب را بچنگ اعداء در طهران برای او نقل کرد جناب حجّت فوراً به مؤمنین زنجان پیغام فرستادند و تأکید شدید نمودند که با هم مجتمع شوند و حضرت باب را از چنگ دشمنان برهانند و بهر جا که آن حضرت مایل باشند همراهی کرده برسانند جمعی از مؤمنین خالص بر حسب امر جناب حجّت اقدام

ص ۲۰۲

نمودند نیمه شب بود که بنقطه مقصود رسیدند همه مأمورین را در خواب یافتند. بحضور مبارک عرض کردند که ما برای نصرت حاضریم مأمورین همه در خوابند بهر نقطه ای که میل مبارک باشد ممکن است فوراً عزیمت فرمائید حضرت باب با نهایت متانت فرمودند کوههای آذربایجان هم حقّی دارد شما بمنازل خود برگردید و از عزیمت خویش منصرف شوید.

باری حضرت اعلی پس از طی مراحل بشهر تبریز نزدیک شدند محمد بیک شیفته هیکل مبارک بود چون ساعت فراق از محبوب خود را نزدیک دید با چشم اشکبار بحضور مبارک آمد و عرض کرد رجا دارم از تقصیرات من بگذرید در این سفر طولانی از اصفهان تا اینجا من آنطوریکه باید و شاید بادای فرائض خدمت نپرداخته ام قصور من بسیار است و تقصیرم بی شمار آرزوی من اینستکه از من درگذرید و رضایت مبارک شامل حال من شود فرمودند مطمئن باش تو از جمله اصحاب و پیروان من هستی نام نیکت تا ابد خواهد ماند و اهل عالم لسان بتعریف و تمجید تو خواهند گشود و نام ترا با احترام ذکر خواهند نمود سایر مأمورین نیز بنوبه خویش بحضور مبارک مشرف شده عفو تقصیرات خویش را درخواست نمودند و اشک ریزان با قدم مبارک بوسه زدند حضرت باب نسبت بجمع اظهار عنایت فرمودند و بآنها اطمینان دادند که درباره شان دعا خواهند فرمود همه با حضرت باب خداحافظی کردند و هیکل مبارک را تسلیم نمایندگان حاکم تبریز که ولیعهد محمد شاه بود نمودند محمد بیک و سایر مأمورین پس از مراجعت از ملازمت خدمت باب بهر جا که رفتند و برای هر کس که دیدند داستان عظمت و جلال و ظهور امور عجیبه و خوارق عادات که از حضرت باب مشاهده کرده بودند همه را نقل کردند این خود وسیله ای بود که برای انتشار امر انتخاب کرده بودند هر چه را بچشم خود دیده بودند برای مردم میگفتند و از اینراه نفوس را تبلیغ میکردند.

ص ۲۰۳

مؤمنین بامر مبارک در تبریز چون خبر ورود حضرت را بان شهر شنیدند همه خود را برای تشریف بحضور آماده کردند. یگانه آرزوی آنها این بود که بمحض مولای محبوب خود مشرف شوند و مورد عنایت گردند همه از شهر بیرون رفتند و لکن مأمورین جدید که بعد از محمد بیگ و همراهانش متصدی حراست حضرت باب بودند باحباباً اجازه نمیدادند که بحضور مبارک برسند و مشمول عنایتش شوند از آن میان جوانی بی اختیار از صف سربازان عبور کرد و با منع شدید آنان هر طور بود خود را

بموکب مبارک نزدیک کرد با پای برهنه میدوید نیم فرسخ راه را دوان دوان رفت تا بموکب مبارک رسید مأمورین دور حضرت باب را گرفته بودند جوان مزبور خود را بیک نفر از مأمورین رسانید دامن لباس او را گرفت

ص ۲۰۴

ورکاب او را بوسید و گریه کنان گفت شما نفوسی هستید که بشرافت همراهی محبوب من مشرف شده‌اید از این جهت من شما را بیشتر از چشم خودم دوست دارم حالت آن جوان طوری بود که مأمورین را منقلب کرد او را اجازه دادند که بحضور مبارک برود. بمحض اینکه چشمش بحضرت باب افتاد فریادی از شادمانی کشید و زمین را در مقابل هیکل مبارک بوسید. اشک سوزانی از چشمش روان بود حضرت باب از اسب پیاده شدند او را در آغوش عطوفت گرفتند اشک هایش را پاک کردند و اضطراب او را باطمینان تبدیل فرمودند. از میان تمام مؤمنین تبریز جز همین جوان کس دیگری بحضور مبارک مشرف نشد نهایت شرافتی که برای دیگران حاصل شد این بود که از دور هیکل مبارک را زیارت کردند و ناچار بهمین درجه اکتفا نمودند.

پس از ورود حضرت باب بتبریز بامر حکومت آن حضرت را در محبسی که قبلاً تعیین شده بود مسکن دادند و عده‌ای از فوج ناصری را بحراست محبس گماشتند هیچکس را اجازه نمیدادند که بمحضر مبارک مشرف شود یار و اغیار در این مطلب مساوی بودند تنها کسیکه در محضر مبارک بود سید حسین یزدی و برادرش سید حسن بود همین فوج ناصری بود که از مردمان خمسه تشکیل یافته و مورد عنایت حکومت بودند بحدّیکه آنها را فوج ناصری می‌گفتند و آخر کار همین فوج بودند که حضرت اعلی را تیر باران کردند.

خبر ورود حضرت باب به تبریز هنگامه‌ای برپا کرد مردم از هر طرف هجوم کرده قصد آن داشتند که سید باب را مشاهده کنند بعضی مقصودشان این بود که فقط اطلاعی حاصل کنند جمعی دیگر را مقصود این بود که ببینند آیا آنچه را علما و پیشوایان باب نسبت داده‌اند و تهمت‌هایی را

که متوجّه آن حضرت ساخته‌اند صحّت دارد یا نه جمعی هم از اهل ایمان

ص ۲۰۵

بودند که از راه خلوص و انقطاع برای زیارت مولای خود عازم میشدند و وقتی که حضرت باب را از میان خیابانها عبور میدادند فریاد و غوغای مردم تماشاچی پی در پی بلند بود بیشتر مردم وقتی حضرت باب را دیدند بصدای بلند تکبیر گفتند بعضی سلام و تعارف میکردند بعضی خواستار برکت الهی بودند جمعی خاک زیر قدمش را پس از مرور میبوسیدند غوغای مردم بحدّی زیاد شد که بامر حکومت جارچی فریاد کرد هر کس برای ملاقات سید باب برود تمام اموالش ضبط میشود و خودش هم بحبس ابد محکوم میگردد.

روز بعد یکی از تجّار مشهور تبریز موسوم بحاجی محمد تقی میلانی با شخص دیگری که حاجی علی عسکر نام داشت بملاقات حضرت باب همّت گماشتند مردم آنها را بیم دادند و نصیحت کردند که از این مطلب بگذرید و بحال خودتان رحم کنید زیرا نه تنها مال شما در خطر است بلکه حیات شما نیز در خطر خواهد افتاد آن دو نفر گوش بحرف مردم ندادند و بمحلّ حبس حضرت باب توجّه نمودند بمحض اینکه دم در رسیدند فوراً مأمورین هر دو نفر را گرفتند ناگهان سید حسن یزدی از طرف حضرت باب نزد

ص ۲۰۶

مأمورین آمد و گفت حضرت باب میفرمایند من خودم گفته‌ام این دو نفر بملاقات من بیایند آنها را از ورود ممانعت نکنید.

حاجی علی عسکر برای من نقل کرده و گفت مأمورین چون پیغام حضرت باب را شنیدند مخالفتی نکردند و ما دو نفر را بمحضر حضرت باب بردند بسیار بما اظهار عنایت کردند و فرمودند این اشراری را که می‌بینید دم در ایستاده‌اند باراده خود من برای جلوگیری از هجوم و غوغای مردم مأمور شده‌اند ولی هیچوقت قدرت آنها ندارند از اشخاصی که من اراده ملاقات آنها را دارم جلوگیری کنند همه چیز در قبضه اقتدار حقّ

است هیچ چیز بی اراده او واقع نمیشود مدت دو ساعت در حضور مبارک مشرف بودیم وقتیکه مرخص فرمودند دو نگین عقیق بمن دادند و دو آیه نیز بمن مرحمت فرمودند و امر کردند که بر هر نگینی آیه ایرا نقش کنم و هر یک را بر حلقه ای سوار نمایم و بعد از اتمام بحضور مبارک ببرم و با نهایت تأکید بما فرمودند هر وقت شما خواسته باشید مشرف بشوید اجازه دارید هیچکس نمیتواند شما را از تشرّف بحضور ممانعت کند چندین مرتبه برای سؤال از بعضی مطالب راجع بمأموریتی که بمن داده بودند بحضور مبارک رفتم هیچ یک از مأمورین کلمه ای نگفتند و ممانعتی نکردند و در مقابل این رفتار هم از من چیزی مطالبه نمودند هفت مرتبه در آن ایام بحضور مبارک مشرف شدم مرتبه هفتم که مشرف شدم حضرت باب بمن فرمودند شکر خدا را که عدد تشرّف کامل شد و مشمول حمایت و عنایت الهی گشتی از استماع این بیان مبارک دهشت و تعجب مرا احاطه کرد زیرا مطلبی را بیاد من آورد و آن این بود که چندی پیش با ملا حسین بشرویه ای ملاقات نمودم و او را جامع صفات عالیه و صاحب قوه خارقه یافتم و بهمراهی او از شیراز بمشهد رفتم و بلاد یزد و طبس و بشرویه را با او سیر کردم اغلب در نزد ملا حسین اظهار تأسّف مینمودم که چرا موفق نشدم در شیراز

ص ۲۰۷

بحضور حضرت باب برسم ملا حسین فرمودند از عدم تشرّف خود به حضور مبارک محزون مباش زیرا خداوند توانای مهربان در عوض یکمرتبه تشرّفی که از توفوت شده وسائلی فراهم خواهد فرمود که بجای یکمرتبه هفت مرتبه مشرف شوی این وعده را ملا حسین با کمال متانت و اطمینان بمن داد پس از مدّتی حضرت باب به تبریز تشریف آوردند و اراده الهی قرار گرفت که با وجود آنهمه مشکلات و موانع هفت مرتبه بحضور مبارک رسیدم و چون در مرتبه هفتم حضرت باب آن عبارات را بمن فرمودند از وعده ایکه ملا حسین بمن داده بود یادم آمد و تعجب کردم که چگونه آن بزرگوار مژده ایرا که بمن داده بود تحقّق یافت.

فصل سیزدهم

گرفتاری حضرت باب در قلعهٔ ماکو

سید حسین یزدی گفته است ده روز از ورود حضرت باب به تبریز گذشت و هیچکس نمیدانست که عاقبت کار چطور خواهد شد مردم حرفها میزدند هرکسی چیزی میگفت من یک روز از حضور مبارک سؤال کردم که آیا هیکل مبارک در اینجا تشریف خواهند داشت یا محلّ دیگر تعیین خواهد شد؟ فرمودند این سؤال را در اصفهان هم از من کردی مگر فراموش کردی که در آنجا بتو جواب دادم مدّت نه ماه در جبل باسط محبوس خواهیم بود و از آنجا ما را بجبل شدید انتقال خواهند داد (باسط ماکو و شدید چهریق است که عدد هر یک با لقب خود مطابق است) پنج روز از این مقدمه گذشت از طرف حکومت حکم صادر شد که حضرت باب را بقلعهٔ ماکو ببرند و من نیز در حضور مبارک باشم و ما را بدست علیخان ماکوئی بسپارند قلعهٔ ماکو که از صخره بنا شده بر قلّهٔ کوه قرار دارد در دامنهٔ کوه شهر ماکو است از شهر بقلعه فقط یک راه موجود است این قلعه در حدود مملکت عثمانی و روسیه قرار گرفته و از نقطهٔ نظر سیاسی مقام مهمی داشته هر وقت جنگ و جدالی میشده است از این نقطه مراقبین از اقدامات دشمن با خبر میشدند و مشاهدات خود را بحکومت خبر میدادند. در مغرب قلعهٔ ماه کورود ارس قرار گرفته که حدّ فاصل بین روسیه و ایران است خاک ترکیه در جنوب قرار گرفته و بفاصلهٔ چهار فرسخ از قلعهٔ ماکو شهر بایزید که از بلاد ترکیه است قرار دارد رئیس قلعه در آن اوقات علیخان بود ساکنین آنجا عموماً کردها بودند که جمیعاً سنی و دشمن خونخوار فرقهٔ شیعه که در ایران اکثریت با آنها است میباشند مخصوصاً کردها نسبت به پیشوایان روحانی و علمای شیعه خصومت شدیدی دارند .

ساکین ماه کو جمعاً نسبت بعلیخان نهایت احترام را مجری میداشتند زیرا علیخان مادرش کرد بود از اینجهت اوامر او را اطاعت میکردند و نهایت وثوق و اعتماد را باو داشتند.

میرزا آقاسی برای حبس باب قلعه ماکورا از آنجهت انتخاب کرده بود که اولاً دورترین نقطه مملکت محسوب میشد و ثانیاً یقین داشت چون مردم آن حدود سنی هستند در تحت تأثیر سید باب واقع نخواهند شد و ثالثاً اصحاب حضرت باب که از شیعیان و مورد بغض سنی ها هستند از خوف جان کمتر برای زیارت سید باب بآن حدود خواهند رفت و رابطه بین سید باب و اصحابش مقطوع خواهد گشت و امر سید باب بزودی شعله اش فرو خواهد نشست.

اینها خیالاتی بود که سبب شد صدر اعظم محمد شاه حضرت باب را بقلعه ماه کو محبوس ساخت ولی طولی نکشید که بخطای خود آگاه شد زیرا امر سید باب چنان قوتی عجیب و تأثیری شدید داشت که مردم آن حدود را جمعاً خاضع ساخت آن نفوس متمرد و افراد جاهل سرکش چنان بواسطه لطف و محبت حضرت باب شیفته و فریفته او شده بودند که به تحریر نگنجد در حقیقت میتوان گفت قلب فطرت و ماهیت برای آنها حاصل شد در پرتو کلمات حکمت شعار آن بزرگوار هر یک از آنها بقدر قوه استفاده کرده نور دانائی، ظلمت نادانی آنها را در هم میشکست باندازه ای نسبت به حضرت باب خاضع و متوجه بودند که هر روز صبح هر یک از آنها قبل از اشتغال بکار شخصی خود سعی مینمود که شاید موفق بشود از دور بهر وسیله ممکن است طلعت مبارک را زیارت کند در اوقات گرفتاری و سختی از حضرتش حلّ مشکل می طلبیدند و برکت و عنایت آن بزرگوار را طالب بودند اگر دو نفر با هم فی المثل مشاجره و مخالفتی داشتند برای فصل دعوی چون بسوگند نیازمند میشدند توجه بمقام آن حضرت میکردند

ص ۲۱۱

و بنام آن بزرگوار قسم میخوردند و صدق گفتار خود را باین واسطه ثابت مینمودند.

علی خان هر چه کوشش میکرد که مردم را از اینگونه امور ممانعت نماید ممکن نشد و نتوانست مردم را از آن رفتار مانع آید در اوائل تا میتوانست بشدت رفتار و خشونت گفتار میافزود و هیچیک از اصحاب باب را اجازه نمیداد که حتی یک شب هم در شهر ماه کو بگذرانند. سید حسین یزدی حکایت کرده که هفته اول و دوم اجازه تشرّف بحضور سید باب بهیچ فردی داده نشد تنها من و برادرم اجازه داشتیم که در محضر مبارک ملازم باشیم برادرم سید حسن هر روز با یکی از مأمورین بشهر میرفت و لوازم ضروریه را میخرید و برمیگشت شیخ حسن زنوزی تازه برای تشرّف آمده بود ولی اجازه نداشت که بمحضر مبارک مشرّف شود شبها را چون در شهر نمیتوانست بماند در مسجدی که خارج شهر بود بسر میرد هر یک از اصحاب که برای تشرّف میآمدند چون اجازه نداشتند عریضه ای مینگاشتند و بشخص حسن زنوزی میدادند او هم بواسطه سید حسن عریضه ها را بحضور مبارک تقدیم مینمود جواب عرایض نیز بواسطه او باصحاب میرسید.

روزی حضرت اعلی برادر من سید حسن فرمودند " به شیخ حسن بگوید که هیکل مبارک علی خان را وادار خواهند نمود که نسبت باحبّا خوش رفتاری کند و باو خواهند فرمود که فردا صبح خودش شیخ حسن را بحضور مبارک بیاورد من از استماع این پیغام بی اندازه متعجب شدم و پیش خود گفتم چطور ممکن است علیخان با اینهمه ستمکاری و خشونت رفتار خود را تغییر دهد و چطور میشود که خودش شیخ حسن را بحضور مبارک بیاورد روز بعد هنوز آفتاب طلوع نکرده بود که صدای در بلند شد بر حسب فرمان حاکم هیچکس اجازه نداشت قبل از طلوع آفتاب داخل قلعه

ص ۲۱۲

شود خیلی تعجب کردم کیست که برخلاف حکم حاکم جرأت کرده صبح باین زودی در بزند صدای علی خان بگوشم رسید که با مأمورین مشغول مذاکره است یکنفر از مأمورین آمد وگفت علی خان از حضور مبارک رجا دارد که اجازه فرمایند مشرّف شود من بحضور مبارک رفتم و رجای حاکم را عرض

کردم فرمودند فوراً برو او را بیاور چون از اطاق حضرت باب بیرون رفتم و باطاق دیگر داخل شدم دیدم علی خان در نهایت تضرع مانند غلامی زر خرید دم در ایستاده و مثل آدمهای مبهوت میماند آنهمه تکبر و خود پسندی که داشت بکلی زائل شده بود سر تا پا خضوع و فروتنی بود چون مرا دید با نهایت ادب تحیت گفت و درخواست کرد که هر چه زودتر او را بمحضر مبارک ببرم من او را باطاقیکه حضرت باب تشریف داشتند راهنمایی کردم علی خان خیلی مضطرب بود زانوهایش میلرزید هر چه میخواست اضطراب خود را پنهان دارد نمیتوانست و رنگ رخسارش از سر ضمیر خبر میداد چون بمحضر مبارک رسید حضرت باب برخاستند و نسبت باو عنایت بسیار ابراز داشتند علی خان اول تعظیم کرد بعد خودش را پپای حضرت باب انداخت و عرض کرد ترا بجدت رسول الله قسم میدهم که مرا از این حیرت و سرگردانی برهانی آنچه دیده‌ام و تا کنون نتوانسته‌ام باور کنم قلب مرا بی اندازه مضطرب ساخته امروز در اول طلوع فجر سوار بر اسب شدم نزدیک دروازه شهر شما را دیدم کنار نهر ایستاده و بنماز مشغول هستید درست دقت کردم دیدم خود شما هستید دستهای شما بطرف آسمان بلند بود و چشمها نیز با آسمان متوجه و مشغول قنوت و تضرع بودید من همانطور ایستادم تماشا کردم. صبر کردم تا نماز شما تمام شود میخواستم بعد از اتمام نماز بحضور شما برسم و از شما بازخواست کنم که چرا بدون اجازه من از محبس خود بیرون آمده‌اید در ضمن مناجات و عبادت که مشغول بودید مشاهده کردم که در نهایت انقطاع از ما سوی الله چشم

ص ۲۱۳

پوشیده و بخدا وحده توجه کرده‌اید قدری نزدیکتر بشما شدم بهیچوجه ملتفت نبودید چون نزدیک شما رسیدم چنان خوف و ترسی سراپای مرا احاطه کرد که وصف آنرا نتوانم جرأت نکردم بشما چیزی بگویم ناچار برگشتم که از مأمورین حراست مؤاخذه کنم که چرا شما را گذاشته‌اند از قلعه خارج شوید وقتی آمدم بر تعجبم افزوده گشت زیرا در قلعه را بسته دیدم همه درها قفل بود در زدم مأمورین در را باز کردند پرسیدم گفتند

هیچکس بیرون نرفته حالا آمده ام می بینم شما اینجا هستید در مقابل من نشسته اید نمیدانم " آنچه می بینم به بیداری است یا ربّ یا بخواب " نزدیک است دیوانه شوم حضرت باب فرمودند آنچه را مشاهده نمودی صحیح است و درست چون تو نسبت با امر الهی بنظر حقارت مینگریستی و باذیت و آزار من و پیروانم میپرداختی از حقیقت حال غافل بودی خداوند بصرف فضل و عنایت خویش اراده فرمود حقیقت حال را در مقابل چشم تو واضح و آشکار جلوه دهد تا به عظمت این امر پی بری و برتبه صاحب امر و مقام عظیمش مطلع شوی از غفلت رهائی یابی و با پیروان و اصحاب من با محبت و وداد رفتار نمائی بیانات حضرت باب سبب اطمینان و سکون اضطراب علی خان گردید رفتارش بکلی تغییر کرد و عداوتش بمحبت تبدیل یافت خواست تلافی مافات کند و برخلاف رفتار سابق جلب رضایت باب نماید بحضور مبارک عرض کرد شخص فقیر مسکینی مدتهاست بقصد تشرف بحضور مبارک باین دیار آمده رجا دارد او را اجازه فرمایند به حضور مبارک مشرف شود در مسجد بیرون بلده ماه کو منزل گرفته رجا دارم اجازه فرمائید من خودم بروم او را بحضور مبارک بیاورم حضرت باب اجازه فرمودند علی خان فوراً رفت و شیخ حسن زنوزی را با خود بحضور مبارک آورد و پس از آن پیوسته میکوشید که رضایت هیکل مبارک را جلب نماید.

ص ۲۱۴

شبها در قلعه را می بستند ولی روزها در قلعه باز بود و هر کس میخواست بدون مانع میتواندست بحضور باب مشرف شود و آنچه را میخواست از محضر مبارک سؤال کند و تعلیمات لازمه را دریافت دارد. حضرت باب در محبس ماه کو کتاب بیان فارسی را نازل فرمودند این کتاب از مهمترین آثار حضرت باب است قواعد و قوانین امر جدید در این کتاب تشریح شده و در جمیع ابواب آن بظهور موعود بیان بشارت داده اند و از آن موعود عظیم بلقب من یظهره الله تعبیر فرموده و باهل بیان تأکید شدید نموده اند که خود را مهیا و حاضر سازند و پیوسته مراقب

باشند تا چون آن بزرگوار ظاهر شود از عرفان او محجوب نمانند.

شیخ حسن زنوزی برای من گفت در حین نزول آیات لحن زیبای حضرت باب در دامنه کوه بگوش میرسید و صدای آن بزرگوار منعکس میگردد چه نغمه زیبائی بود و چه لحن مؤثر روح افزائی، در اعماق قلب اثر میکرد، موجب اهتزاز روح میشد، هیجان غریبی در وجود انسان تولید مینمود حسن رفتار علی خان سبب شد که از نقاط مختلفه ایران دسته دسته برای تشرّف بساحت اقدس بقعه ماه کو توجّه مینمودند و بمحضر مبارک مشرف میشدند علی خان چیزی نمیگفت سه روز بعد از تشرّف از محضر مبارک مرخص میشدند دستورات لازمه و نصایح مهمه از قبیل حسن اعمال و تعدیل اخلاق و تبلیغ امر الهی و غیرها از ساحت اقدس بآنها داده میشد علی خان هر روز جمعه بمحضر مبارک مشرف میشد و عبودیت و اخلاص خود را تقدیم میداشت همیشه طالب رضای مبارک بود و آنچه از میوه های جور بجور گوارا و هدایای نفیسه ای که در ماه کو و نقاط مجاور بدست میآورد بمحضر مبارک میرد و تقدیم میکرد.

حضرت اعلی فصل تابستان و پائیز را در قلعه ماه کو بسر بردند زمستان آن سال بی نهایت شدید بود حتی ظرفهای مسی چون آب در آنها یخ

ص ۲۱۵

می بست بواسطه شدت برودت متأثر میگشت. ابتدای زمستان مطابق با اول محرم سال ۱۲۶۴ هجری بود هر وقت حضرت اعلی وضو میگرفتند قطرات آب وضو از شدت برودت در صورت هیکل مبارک منجمد میشد.

در ایام محرم بعد از هر نماز سید حسین کاتب را احضار مینمودند و باو امر میکردند که با صدای بلند مقداری از کتاب محرق القلوب را که از تألیفات مرحوم حاج ملا مهدی نراقی جدّ حاج میرزا کمال الدین نراقی است در محضر مبارک تلاوت کند در این کتاب شرح مصائب و داستان شهادت حضرت سید الشهداء امام حسین علیه السلام مندرج است وقتیکه سید حسین کتاب مزبور را میخواند از استماع وقایع مؤلمه و مصائب کثیره حضرت امام حسین علیه السلام بحر احزان در قلب حضرت باب موج میگشت در

حین استماع مصائب اشک حضرت باب جاری بود مصائب وارده بر حضرت
 سیّد الشّهدا علیه السّلام را استماع میفرمودند و ضمناً از مصائب
 و آلامیکه بر حسین موعود وارد خواهد شد بیاد میآوردند و چون بخاطر
 مبارک میگذشت که حسین موعود مصائبی شدیدتر از حسین قبل تحمّل
 خواهد فرمود و هنگامیکه با سم من يُظهِرُهُ اللهُ ظاهر شود رنج و مشقّت
 بی پایان از دشمنان بآن حضرت خواهد رسید اشک حسرت از چشم مبارکش
 جاری میگشت و از تذکّر آن ایّام گریه و ناله حضرتش بلند میشد حضرت
 باب در یکی از آثار مقدّسه خود که در سنه ستّین از قلم مبارک نازل شده
 میفرمایند:

" یکسال قبل از اظهار امر در رؤیا چنین مشاهده کردم که سر مطهر
 امام حسین علیه السّلام از درختی آویخته است قطرات خون از آن میچکید
 من نزدیک آن درخت رفتم نهایت بهجت و سرور را داشتم که بچنین
 موهبتی فائز شدم دو دست خودم را پیش بردم و در زیر حلقوم بریده
 مقدّس امام حسین که خون از آن میچکید نگاه داشتم مقداری خون در دست

ص ۲۱۶

من جمع شد آنها را آشامیدم وقتیکه بیدار شدم خود را در عالم دیگر
 مشاهده کردم روح الهی از تجلّی خویش جسم مرا میگذاخت و سرا پای مرا
 انوار فیض خداوند فرو گرفته بود سروری الهی در خود میدیدم اسرار
 وحی خداوندی با نهایت عظمت و جلال در مقابل چشم من مکشوف و پدیدار
 بود. " انتهى

چون محمّد شاه حضرت باب را در جبال آذربایجان محبوس ساخت
 و چنین ظلم عظیمی را مرتکب گشت طولی نکشید که نکبت و احزان از
 جمیع جهات او را احاطه نمود عزّت بذلت تبدیل شد و اجتماع فکریه
 پریشانی و گرفتاری تحویل گشت هیچوقت نشده بود که محمّد شاه این
 همه گرفتاری داشته باشد از در و دیوار برای او بلایا و مصائب میریخت
 ارکان سلطنتش متزلزل گشت امنیت مملکت از بین رفت رایط طغیان در
 خراسان برافراشته شد اضطراب و پریشانی در سر تا سر مملکت فرمانروا

گشت شاه در آن اوقات عازم تسخیر هرات بود و لکن اغتشاش داخلی او را از این فتح و ظفر مانع آمد اخبار اغتشاش خراسان بسایر نقاط ایران نیز سرایت کرد اهمال حاجی میرزا آقاسی بی اندازه در این قسمت مساعدت مینمود همه جرأت پیدا کردند بتاراج و غارت مشغول شدند اغتشاش خراسان هر روز شدت میافت مردم قوچان و بجنورد و شیروان با سالار که بشاه یاغی شده بود همدست و همداستان بودند سالار پسر آصف الدوله، خالوی بزرگ شاه و فرمانفرمای خراسان بود محمد شاه پشت سر هم از طهران برای دفع سالار تجهیزات و لشکر میفرستاد شورشیان همه را شکست میدادند جعفر قلی خان نامدار و امیر ارسلان خان پسر سالار در شکست قوای دولتی مدخلیت تامه داشتند در جنگ شجاعتها بروز میدادند هر چه اسیر از لشکریان دولتی میگرفتند با نهایت قساوت همه را مقتول میساختند در این اوقات ملا حسین بشرویه ای در مشهد

ص ۲۱۷

متوقف و بتبلیغ امر الله و هدایت نفوس مشغول و مألوف از آنهمه شورش و غوغا و طغیان و یغما بیخبر و بنشر آثار رحمن سرگرم بود در این بینها خبر یافت که سالار قصد دارد او را ملاقات کند و بوسیله او بابیها را بمساعدت و کمک خود بخواند چون این خبر را شنید قبل از اینکه سالار او را احضار نماید از مشهد خارج شد چون از دسائس و نوایای سیئه سالار با خبر بود شبانه از مشهد با خادم خود قنبر علی خارج شد و پیاده بطرف طهران روانه گشتند مقصود ملا حسین این بود که بآذربایجان سفر کند و در ماه کو بحضور حضرت باب مشرف شود اصحاب و پیروان چون از خروج باب الباب از مشهد اطلاع یافتند انواع وسائل لازمه و اسباب ضروریه را تهیه کردند و از دنبال باب الباب روانه شدند و چون بحضور او رسیدند و آنچه را تهیه دیده بودند تقدیم کردند ملا حسین فرمود من نذر کرده ام که تمام مسافتی را که بین من و مولای من فاصله است پیاده طی کنم و تا بندر خود وفا نکنم از تصمیم خویش برنمیگردم پیروان هر چه اصرار کردند که مرکوب و مصروفی قبول کند ممکن نشد حتی میخواست قنبر علی

را نیز بمشهد برگرداند و خود بتنهائی عازم شود ولی آن خادم باوفا از ملازمت حضور دست برداشت و به اصرار زیاد بالاخره باب الباب اجازه فرمود که قنبر علی هم با او در این سفر همراه باشد از خراسان تا طهران در هر شهر و قریه ای که میرسید احبّاء چون با خبر میشدند بحضورش مشرف میگشتند و مرکوب و مصروف میآوردند ولی باب الباب قبول نمی فرمود. جناب کلیم برای من نقل کردند که چون ملا حسین بطهران رسیدند با جمعی از احبّاء بملاقات ایشان شتافتیم چه وجود مبارکی بود مجسمه متانت و فضیلت و عصاره مهر و رحمت بود وقتی که در محضرش بودیم ما را باعمال نیک و رفتار پسندیده و ملازمت مکارم اخلاق سفارش می فرمود میگفت تا میتوانید بامر مبارک خدمت کنید ایمان و ایقان باب

ص ۲۱۸

الباب بدرجه ای بود که همه ما یقین کردیم با آن قوت ایمان میتواند یک تنه بدون مساعدت هیچ کس امر مبارک را در مشرق و مغرب منتشر سازد ملا حسین در طهران بحضور مبارک حضرت بهاء الله مشرف شده و از آنجا عزیمت آذربایجان نمودند در شب عید نوروز سال ۱۲۶۴ هجری که روز سیزدهم ماه ربیع الثانی و چهارمین نوروز بعد از اظهار امر مبارک بود بمآه کور رسیدند شب قبل از وصول ملا حسین بمآه کو علی خان ماکوئی خوابی دید مشاراً الیه خواب خود را اینطور بیان کرده که در رؤیا مشاهده کردم بمن خبر دادند حضرت رسول الله قصد دارند بمآه کو تشریف بیاورند و از سید باب دیدنی کنند و آن حضرت عید نوروز را تبریک و تهنیت گویند چون این خبر را شنیدم با نهایت سرعت دویدم تا بحضور رسول الله برسم و مراتب خضوع و عبودیت خود را بمحضر مبارکش تقدیم کنم با نهایت شادمانی از کنار رودخانه دوان دوان میرفتم بعد از اینکه یک میدانی دور شدم بپلی رسیدم دیدم دو نفر بطرف من میآیند دانستم یکی از آنها حضرت رسول و دیگری یکی از اصحاب باوفای اوست با سرعت روان شدم که خود را باقدام او ببندازم و دامن عبای او را ببوسم ناگهان بیدار شدم چقدر مسرور بودم نشاط سراپای مرا احاطه کرده بود خیال

میکردم در میان بهشت هستم یقین کردم که آنچه را دیدم رؤیای صادقه است لذا برخاستم وضو گرفتم و نماز خواندم بهترین لباسهای خود را پوشیدم عطر و گلاب استعمال کردم و پیاده بهمان نقطه‌ای که در خواب حضرت رسول (ص) را دیده بودم روانه شدم و بیکی از نوکرها گفتم سه رأس از بهترین اسبها زین و یراق کند و از دنبال من بسرپل بیاورد هنگام طلوع آفتاب بود که خودم تنها از منزل بیرون آمدم و از شهر بیرون رفتم و بطرف پل از کنار نهر روان شدم هنوز به پل نرسیده بودم ناگاه از دور منظره‌ای دیدم و تعجب سراپای مرا فروگرفت دیدم همان دو نفری را

ص ۲۱۹

که در خواب مشاهده کرده بودم بجانب من می‌آیند یکی جلو و دیگری در دنبال بود چون بآنها رسیدم بی اختیار خود را بپای آنکه خیال میکردم رسول الله است انداختم و با نهایت اخلاص اقدام او را بوسه زدم و درخواست کردم که هر دو سوار شوند آنکه در جلو بود گفت من نذر کرده‌ام که تمام راه را پیاده بپیمایم از این جهت سوار نخواهم شد مقصودم اینست که بالای کوه بروم و شخص جلیلی که در آنجا محبوس است زیارت کنم مشاهده آن رؤیا و تعبیر آن بزودی سبب شد که علی خان نسبت بحضرت باب توجه و احترامش بیشتر شد و بصدق ادعای آن حضرت یقین حاصل کرد با کمال خضوع بملازمت ملا حسین تا در قلعه رفت حضرت اعلی دم قلعه ایستاده بودند ملا حسین را چون نظر بر حضرت باب افتاد بی اختیار بان حضرت تعظیم کرد و بی حرکت در جای خود ایستاد حضرت باب او را در آغوش کشیدند و با کمال اشتیاق با او معانقه نمودند دستش را در دست خود گرفتند و بطرف اطاق خود روان شدند آنگاه امر فرمودند جشن نوروز منعقد شود و اجازه فرمودند احباً بمحضر مبارک مشرف شوند انواع میوه و شیرینی در محضر مبارک آوردند حضرت باب بدست خود از آن

ص ۲۲۰

شیرینی‌ها و میوه‌ها بحاضرین مرحمت فرمودند چند دانه سیب و به

بملاً حسین دادند و فرمودند این میوه‌های لذیذ را از ارض جنت یعنی میلان اسم الله الفاتق، محمد تقی برای جشن نوروز مخصوصاً فرستاده است تا آنوقت بجز سید حسین یزدی و برادرش کسی دیگری اجازه نداشت که شب را در محضر حضرت باب در میان قلعه بسربرد ولی علیخان در آنروز بحضور حضرت باب مشرف شد و عرض کرد اگر اراده مبارک باشد که ملاً حسین شب را در قلعه بماند بهیچ وجه مانعی نیست من از خود اراده ای ندارم هر چه بفرمائید اطاعت میکنم تا هر وقت که میل داشته باشید ملاً حسین میتواند در قلعه بماند.

پیروان حضرت باب پشت سر هم دسته دسته بماکو میآمدند و بدون هیچ مانعی بحضور مبارک مشرف میشدند.

یکروز حضرت باب بیام قلعه تشریف بردند ملاً حسین در حضور مبارک بود حضرت اعلی بتماشای مناظر اطراف قلعه مشغول شدند در مغرب قلعه رود ارس در مجرای مخصوص خود جاری بود و سیر مار پیچ آن رود از پشت بام بخوبی آشکار بود حضرت باب بملاً حسین فرمودند این همان رود و ساحل آن همان ساحلی است که حافظ در شعر خود بدان اشاره کرده و گفته:

ای صباگر بگذری بر ساحل رود ارس
بوسه زن بر خاک آن وادی و مشکین کن نفس

بیت سلمی را که بادش هر دم از ما صد سلام
پر نوای ساریان بینی و آهنگ جرس

بعد فرمودند ایام اقامت شما در اینجا نزدیک است تمام شود رود ارس را که مشاهده نمودی و اگر ممکن بود بیش از این با من باشی بیت سلمی را نیز بتو نشان میدادم (مقصود مبارک از بیت سلمی نقطه ایست نزدیک چهریق

گاهی بزبان شعرا ناطق میگردد و مطالبی بلسان آنها جاری میسازد که غالباً خود آنها مقصود اصلی و منظور واقعی را نمیدانند این شعر هم از آنجمله است که روح الامین بلسان شاعر جاری ساخته:

شیراز پر غوغا شود شکر لبی پیدا شود
ترسم که آشوب لبش بر هم زند بغداد را

معنی حقیقی این شعر هنوز مخفی و مستور است و در سنه بعد حین واضح و آشکار خواهد شد بعد این حدیث معروف را بیان فرمودند که " إِنَّ لِلَّهِ كُنُوزًا تَحْتَ الْعَرْشِ مَفَاتِيحُهَا أَلْسِنَةُ الشُّعْرَاءِ " پس از آن وقایع آینده را یکایک برای ملاً حسین بیان فرمودند و باو سفارش کردند که باحدی آنچه را شنیده اظهار نکند و فرمودند عنقریب ما را از این زندان بنقطه دیگر انتقال میدهند و تو در بین راه قبل از وصول بمقصد خبر انتقال ما را از ماه کو خواهی شنید.

رمز این بیان مبارک بزودی آشکار شد زیرا اشخاصیکه مراقب رفتار و اعمال علیخان بودند جمیع وقایع را بتفصیل برای حاجی میرزا آقاسی نوشتند و اخلاص علیخان را نسبت بسید باب از هر جهت شرح دادند و از جمله مطالبی که نوشتند این بود که علیخان با محبوس خود شب و روز محشور است و باندازه ای فریفته باب گردیده که میخواست دختر خودش را بسید باب بدهد و خیلی در این مطلب اصرار داشت ولی سید باب قبول نکرد علیخان اصرار را از حد بدر برد و چون سید باب قبول نمیکرد ملاً حسین بشروه ای را که برای زیارت باب آمده بود واسطه کرد ولی باب راضی نشده و کوشش علیخان ثمری نبخشید از این جا میتوانید شدت ارادت علیخان را نسبت بسید باب درک کنید زیرا چندی قبل شاه همین دختر را میخواست از علیخان برای ولیعهد بگیرد علیخان حاضر نشد

ص ۲۲۲

و بهانه اینکه چون خویشاوندان مادر این دختر همه سنی متعصب هستند

و ممکن است بخشم و غضب بیایند و دختر مرا بکشند از دادن دختر خود بولیعهد صرفنظر کرد ولی نهایت اصرار را داشت که همان دختر را بسید باب بدهد.

باری این اخبار و اطلاعات مخالفین و مراقبین علیخان سبب آشفتگی فکر صدر اعظم گردید این وزیر باندازه‌ای خشمناک شد که فوراً امر کرد حضرت باب را از ماه کو بچهریق انتقال دهند بیست روز پس از نوروز حضرت باب با مردم ماه کو که در مدت نه ماه حبس آن حضرت در آنجا کاملاً بعظمت و جلالت و طهارت اخلاق حضرتش آگاه بودند خدا حافظی فرمودند ملاً حسین هنوز در تبریز بود که خبر انتقال حضرت باب را از ماه کو بچهریق استماع کرد و وقوع آنچه را که حضرت باب در ایام تشرّف او بساحت اقدس باو فرموده بودند مشاهده نمود.

حضرت باب وقتی که میخواستند ملاً حسین را مرخص کنند باو فرمودند تو از خراسان تا اینجا تمام راه را پیاده پیمودی اینک نیز باید پیاده بنقطه مقصود رهسپار شوی دوران اسب سواری تو هنوز نرسیده، وقتی خواهد رسید، داستان اسب سواری تو و جرأت و شجاعتی که از تو بروز خواهد کرد تا آن درجه شگفت آور خواهد بود که اهل ملکوت جاودانی را نیز دچار تعجب و حیرت خواهد ساخت باید چنان شجاع و دلیر باشی که خط نسخ بر اسامی دلیران گذشته بکشی از اینجا که بروی بشهر خوی توجه نما و از آنجا بارومیه و مراغه و میلان و تبریز و زنجان و قزوین و طهران سفر کن احباً را ملاقات نما پیغام محبت و لطیفه عنایت مرا بجمیع آنها برسان سعی کن آتش محبت جمال الهی را در قلوب آنان مشتعل سازی بآنها تأکید شدید نما که در ایمان و دیانت ثابت و مستقیم باشند از طهران باید بطرف مازندران روانه شوی در مازندران گنج پنهان خداوندی را

ص ۲۲۳

خواهی یافت آن گنج پنهان را که شناختی ترا بکارهای بزرگ مأمور خواهد ساخت آن مأموریتها خیلی عظیم است هیچ امری از اول دنیا در عظمت و بزرگی آن مأموریتها که بتو خواهد داد مقابله نتوان کرد تا آنجا نرسی از

کیفیت این مأموریتها مطلع نخواهی شد چون بمازندران رسیدی از حقیقت امر کاملاً با خبر خواهی گشت .

صبح روز نهم بعد از عید نوروز ملاً حسین از محضر مبارک بامر آن حضرت مرخص شده از راهیکه دستور فرموده بودند بجانب مازندران روانه گشت حضرت اعلی در حین خدا حافظی با قنبر علی باو فرمودند قنبر علی سابق افتخار میکرد و آروز داشت که در دنیا بماند تا امروز را که آقای او حتی در آن ایام اشتیاق مشاهده این ایام را داشت بیند زیرا آقای قنبر سابق در مقام اظهار اشتیاق بمشاهده این ایام میفرمود : آه و اشوقاً لِرُؤْيَةِ اِخْوَانِي الَّذِيْنَ يَأْتُوْنَ مِنْ بَعْدِي ...

ص ۲۲۴

فصل چهاردهم

سفر ملاً حسین بمازندران

وقتیکه ملاً حسین میخواست از ماه کو سفر کند علیخان از او درخواست کرد که چند روز صبر کند تا وسایل سفر او را از هر جهت مهیا سازد هر چه علیخان اصرار کرد ملاً حسین قبول نفرمود و بیدرنگ پیاده براه افتاد در هر شهر و قریه ای که میرسید توقف میفرمود احباء را ملاقات میکرد پیغام مبارک را بانها میرساند همه را بشجاعت تشویق و باستقامت دلالت میکرد در طهران بحضور حضرت بهاءالله مشرف شد و از آن منبع فیوضات کثیره ای اخذ نمود و ذخیره ساخت این ذخائر روحانی بود که در مواقع خطر و روزگار پرمحن و آلامیکه بعداً برای او پیش آمد او را ثابت قدم و مسرور و خرم نگاه میداشت و شجاعت و جرأت بسیاری در هر مرحله برای او ایجاد مینمود از طهران بجانب مازندران رهسپار گردید تا هر چه زودتر بگنج پنهانیکه حضرت باب باو وعده داده بودند برسد.

در آن ایام قدّوس در شهر بارفروش سکونت داشت و در منزلی که متعلق بپدرش بود زندگی مینمود با طبقات مختلفه مردم معاشرت میکرد

همه او را دوست میداشتند و از حسن رفتار و کثرت معلومات و اتساع دایرهٔ معارفش در عجب بودند ملاً حسین پس از ورود ببارفروش بمنزل جناب قدّوس ورود نمود قدّوس از ورود او مسرور شد و با کمال محبت از باب الباب پذیرائی کرد برای حصول راحت میهمانش از هیچ چیز خود داری نمینمود و خدمات مهمان خود را شخصاً انجام میداد وقتیکه ملاً حسین وارد شد قدّوس پای او را شستشو داد و گرد و خاک سفر را از لباس او دور کرد احبّاء که به ملاقات او آمدند در محضر آنان نسبت بملاً حسین نهایت

ص ۲۲۵

احترام را مجرا داشت و نسبت باو اظهار خضوع مینمود شب اول ورود ملاً حسین قدّوس باعزاز ورود او جمعی از احبّاء را دعوت کرد و ضیافت شایسته‌ای از آنها بنمود.

چون مجلس پایان رسید و مدعوین هر یک بمنزل خود برگشتند قدّوس از باب الباب شرح مسافرتش را بمآه کوجویا شد باب الباب گفت در مدت نه روز که در ماه کو بحضور باب مشرف بودم مطالب متفرقهٔ زیاد فرمودند و لکن دستور مخصوصی برای تبلیغ امر بمن ندادند وقتیکه میخواستم مرخص شوم فرمودند بهر شهر و قریه‌ای که میرسی احبّاء را ملاقات کن و پیام محبت مرا بآنها برسان پس از ورود بطهران بجانب مازندران عزیمت کن در مازندران گنج پنهان الهی بر تو مکشوف خواهد شد و آن گنج مستور دستورات لازمه را بتو خواهد داد من همین قدر فهمیدم که پس از چندی امر باب در نهایت عظمت و جلال شهرت و اشتهار خواهد یافت و روزی میرسد که من ناتوان در راه خدمت امر عظیمش فدا خواهم گشت و نقد جان را نثار مقدم مبارکش خواهم نمود. این مطلب را از آنجا فهمیدم که در حین مرخص شدن وعدهٔ تشرف بحضور مبارکش را برای مرتبهٔ دیگر بمن فرمودند با آنکه در گذشته ایام هر وقت بحضور مبارک مشرف میشدم در حین مرخصی بمن میفرمودند باز هم مشرف خواهی شد و به لقاء فائز خواهی گشت ولی ایندفعه در این خصوص چیزی فرمودند از اینجهت یقین دارم که دیگر در این دنیا بمحضر مبارک مشرف نخواهم شد. از جمله

کلماتیکه در وقت مرخص شدن بمن فرمودند این بود که عنقریب بمشهد فدا خواهی شتافت خود را آماده کن و مهیا باش دامن سعی و کوشش برکمر زن مقام شهادت برای تو مقدر شده سعی کن که هیچ مطلبی تو را از این مقام و وصول بدین درجه عظیمه مانع نشود وقتیکه به رتبه شهادت فائز شدی بفیض لقا مشرف خواهی شد زیرا من هم پس از تو خواهم آمد.

ص ۲۲۶

قدّوس پرسید آیا از آثار مبارکه حضرت باب چیزی همراه داری؟ باب الباب جواب داد از آثار مبارکه چیزی همراه من نیست قدّوس کتاب خطی باو دادند و فرمودند بعضی از صفحات این کتاب را مطالعه کنید ملاً حسین قریب یک صفحه از آن کتاب را که خواند تغییر عجیبی در وجودش حاصل گشت و آثار حیرت و دهشت از سیمایش پدیدار شد کلماتیکه در آن کتاب مسطور بود قلب او را تسخیر کرد تأثیرش عجیب و نفوذی شدید در وجودش حاصل شد زبان بمدح و تمجید آن کلمات فصیحه و جملات بلیغه گشود و در حینی که کتاب را از دستش بزمین می گذاشت فرمود سر چشمه ای که مؤلف این کتاب از آن استفاضه نموده وحی الهی و منبع اصلی است ربطی بمنابع معارف و علوم علما و دانشمندان معمولی ندارد من اقرار میکنم که این کلمات در نهایت درجه شرافت و اعتلاء است بجمع مطالب مندرجه در آن با نهایت یقین اعتراف و اذعان مینمایم قدّوس در مقابل این سخنان باب الباب ساکت بود ملاً حسین از سکوت و آثار ظاهره در سیمای قدّوس دانست که صاحب این آیات و کلمات شخص قدّوس است بی اختیار از جا برخاست و در آستانه در بایستاد و با خضوع تمام و احترام کامل گفت گنج پنهانیرا که حضرت باب بمن وعده فرموده بودند آشکار شد آلان در مقابل چشم من قرار دارد شکّ و حیرت من زایل گشت اگر چه مولای محبوب ما در این ایام در قلعه چهریق محبوس است و لیکن مظهر قوّت و آیت جلالت و عظمت او اینک در مقابل چشم من واضح و آشکار و مرآت عظمت و قدرتش در این حین برای من مکشوف و پدیدار است.

حاجی میرزا آقاسی بیچاره که با وجود نهایت حمق و نادانی خود را

عافل و دانا مینداشت خیال کرد که بواسطه نفی و سرگونی حضرت باب بدورترین نقطه مملکت ایران و حبس آن بزرگوار در جبال آذربایجان میتواند از سرعت و پیشرفت امر الله جلوگیری کند و نار محبت الهیه را

ص ۲۲۷

که در قلوب پیروانش مشتعل بود خاموش سازد غافل از اینکه مرکز انوار را چون برقله کوه نهند شهرتش جهانگیر گردد و انوارش بجمع اطراف بتابد همه او را بینند و از پرتوش مهتدی شوند سوء تدبیر این وزیر نادان او را بکاری و ادار کرد که بر خلاف مقصود خود نتیجه گرفت آتش امر که خاموش نشد بجای خود عمل این وزیر نادان سبب شد که اشتهاش بیشتر و دائره اش وسیعتر گردید.

از طرف دیگر ایمان ملا حسین بامر عظیم و قیامش برای خدمت و نشر آن تعالیم از مؤیدات مهمه اثبات صحت ادعای حضرت باب بود زیرا نفوسیکه ملا حسین را میشناختند و از شجاعت و خلوص و انقطاع و لطف اطوارش با خبر بودند عموماً بزرگواری او اقرار مینمودند شهرت و عظمت ملا حسین بدرجه ای بود که فی المثل اگر بعد از صعود سید کاظم رشتی خود را قائم موعود مینامید همه پیروان سید دعوتش را اجابت مینمودند و در مقابل او سر تسلیم فرود میآوردند چنانکه ملا محمد ممقانی که از شاگردان شیخ و سید بود و از علمای شهر محسوب میشد علنی گفته بود اگر ملا حسین بجای سید باب ادعای قائمیت میکرد من پیش از همه و بدون درنگ بصدق گفتارش اقرار میکردم و اولین کسیکه باو مؤمن میشد من بودم زیرا این شخص در حسن اخلاق و اتساع علم و معارف بی نظیر است اگر او ادعا میکرد من شخصاً برای نشر دعوتش قیام مینمودم و بتبلیغ امرش میپرداختم و آن را بشرق و غرب عالم منتشر میکردم افسوس که این شخص جلیل بجای آنکه خود ادعا کند در مقابل دیگری خاضع شد از این جهت بگفتارش اعتماد نکردم و دعوتش را نپذیرفتم و حاج محمد باقر رشتی وقتیکه در اصفهان با ملا حسین مواجه شد و قدرت او را در حل مشکلات و کشف معضلات مشاهده نمود چنین گفت من تا کنون

خیال میکردم که میتوانم سید کاظم رشتی را مجاب کنم ولی وقتی که با یک

ص ۲۲۸

نفر از شاگردان او رو برو شدم و اطلاعات واسعه و قدرت بیان و فصاحت گفتار او را دیدم بخطای فکر خود آگاه گشتم زیرا مادام که از مجاب ساختن یکی از شاگردان او عاجز شدم دانستم که مجاب کردن استاد او از محالات است چه استادی است که اینطور شاگردی تربیت کرده قدرت برهان و قوت دلائل ملاً حسین بقدری بود که اگر روز را شب میخواند در مقابل دلائلی که برای این منظور اقامه میکرد مرا جز تصدیق چاره نبود.

همین ملاً حسینی که این همه امثال علمای مزبور از او تعریفها کرده اند و علم و دانش او را ستوده اند در شب پنجم جمادی وقتیکه بحضور حضرت باب مشرف شد خود را موجودی ضعیف و شخصی عاجز و ناتوان دید در مقابل عظمت امرش خاضع شد با آنکه در ابتدای امر خیال میکرد انکار و ردّ دلائل و براهین تاجرزاده ای شیرازی برای او آسانترین کار است ولی وقتیکه خود را عاجز صرف و او را قدرت محض مشاهده نمود در ساحت اقدسش خاضع شد از همه شئون خویش چشم پوشید و سبحات جلال را درید و بخدمت امر محبوب قیام نمود و مورد عنایات بسیار گشت حالا که در مازندران بحضور قدّوس رسید و آثار مقدّسه او را دید بعظمت مقام قدّوس و اهمّیت مرتبه خاصّه او پی برد در مقابل فضائل الهیه، که از روح توانای آن جوان متجلی و ظاهر بود بی اندازه خود را حقیر و ناچیز مشاهده نمود قدّوس بمنزله آینه صافی بود که اشعه آفتاب ظهور مولای محبوب در آن مرآت منعکس گردیده و در آن وقت چشم باب الباب را خیره ساخت بر خود لازم دید و واجب شمرد که باید بر اثر قدّوس مشی نماید و باراده او عمل کند همیشه سلامتی او را تا جائیکه میتواند و قوتش اقتضا میکند بر هر چیز مقدّم دارد. در آن شب قلباً با قدّوس پیمان خدمت بست و تا آخرین لحظه حیات خود در وعده خویش ثابت و بمراسم پیمان عامل بود خیلی مسرور و شادمان بود که فضل الهی شامل حال او

گشته و خداوند او را از میان سایرین بموهبت معرفت گنج پنهان اختصاص داده.

باری باب الباب پس از عرفان قدّوس بانجام مراسم خدمتش قیام کرد احبّاء که روز بعد بمنزل قدّوس آمدند از تغییر وضع رفتار و اوضاعیکه دیروز مشاهده نموده بودند خیلی متعجب شدند دیروز دیده بودند که ملا حسین در صدر مجلس نشسته و لب بسخن گشاده و قدّوس در محضر او برای انجام خدمات آماده است اما امروز کاملاً برعکس بود زیرا قدّوس را دیدند که در صدر مجلس جالس گشته و ملا حسین که مشمول عواطف و احترام قدّوس بود دم در ایستاده و با نهایت خضوع منتظر دستور قدّوس است از مشاهده این حال همه متعجب شدند ولی از علّت اصلی غافل بودند قدّوس بیاب الباب فرمود همین ساعت باید برای انجام مأموریتی که بتو میدهم آماده شوی میخوام ترا بمحضر علمای این شهر بفرستم باید بروی امر مبارک را به سعید العلماء ابلاغ نمائی این شخص خیلی بد سرشت و ستمکار است همّت گماشته که نور الهی را خاموش کند پیروان او نیز برای اجرای منظور او صف بسته اند مطمئن باش که از آنها ضرری متوجّه نخواهد شد بدون خوف و ترس باید صف پیروان سعید العلماء را برهم زنی و امتیاز امر اعظم را از هر جهت برای آنها ثابت کنی سلاح تو در مقابل این مظاهر فرعونیه، موسی وار عصای حکمت و قوّت الهیه است با این تُعبان مبین خیل شیاطین را پراکنده ساز و ریسمانهای ساحرین تبهکار را معدوم و نابود کن بفضل الهی متکی شو " تقوای خالص پیشه کن و از ما سوی الله اندیشه منما " پس از آنکه امر مبارک را در مجمع علما بسعید العلماء ابلاغ نمودی بجانب خراسان روانه شو و در شهر مشهد منزلی بنا کن و از هر گونه اثاث و اسباب که برای پذیرائی واردین لازم و واجب است فراهم نما منهم عنقریب به مشهد عزیمت خواهم کرد و در آن منزل ساکن خواهم شد تا

آنکه طالبین هدایت را دلالت نمائیم و گمگشتگان در بادیّه ضلالت را بسر

چشمه حیات جاودانی راهنمایی کنیم.

ملاً حسین بر حسب امر قدّوس روز دیگر در هنگام طلوع آفتاب برای ملاقات سعید العلماء روان شد و به تنهایی بدون اینکه کسی را بمساعدت و کمک انتخاب کند وارد محضر سعید العلماء گشت بشارت ظهور الهی را باو داد و با نهایت فصاحت بدون هیچگونه ترس و بیم امر الهی را در حضور جمعی از شاگردان سعید العلماء بوی ابلاغ کرد و باو فرمود که از عبادت و پرستش اصنام موهومه ایکه بسر پنجه خیال برای خود و دیگران تراشیده صرف نظر نماید جمیع بتها را بشکنند و بر روی خرابه های معابد اصنام موهومه بتأسیس قصر رفیع هدایت الهیه پردازد صفحه قلبش را از صور تقلید گذشتگان پاک و منزّه نماید و با توجه کامل بساحل بحر نجات ابدی روان شود.

سعید العلماء پس از استماع مطالب ملاً حسین مانند سامری بسحر موهوم متمسک شد و غافل از قدرت ید بیضا لسان بایراد و اعتراض گشود ملاً حسین با بیانی فصیح جمیع اعتراضات او را ردّ نموده فرعون هوی در پرتو انوار هدی مبهوت و خیره مانده تاب مقاومت نیاورد ناچار بسلاح عجز متشبث گشت و لسان به سبّ و شتم گشود قوت براهین ملاً حسین او را بحدّی ذلیل ساخت که بوسیله فرومایگان برای رهائی خویش از آن تنگنا متمسک شد. سعید العلماء چون دید که ملاً حسین کلامی نافذ دارد و با فصاحت تمام اقامه دلائل می نماید و جوابی در مقابل بیانات او نمیتوانست بدهد ترسید که اگر دقیقه ای چند این رویه استمرار یابد عجز او بر همه ثابت شود و شاگردان از گردش پریشان شوند و پروانه وار طائف انوار معارف ملاً حسین گردند دیگر کسی باو اعتنائی نکند از این جهت بسبّ و لعن پرداخت ملاً حسین چون دید که آب زلال هدایتش در سنگ خارای قلب

ص ۲۳۱

سعید العلماء اثر نمیکند و نفس گرمش در هیزم ترا و مؤثر نمیگردد از جای برخاست و بسعید العلماء فرمود هر چند سخنان من برای هدایت تو بمنزله آینه داری در محله کوران است زیرا از خواب غفلت بیدار نشوی و در پناه

تجاهل میگزیزی اما پس از چندی عظمت امر الهی را بچشم خود خواهی دید
و داستان موفقیتهای مرا در آینده ایام در راه خدمت امر مبارک و ارتفاع
رایت الهیه خواهی شنید این کلمات چنان با عظمت و جلال از لسان
ملا حسین جاری میشد که سعید العلماء مانند مجسمه ای بیروح گردید
چندان خوف و بیم بر او مسلط گردید که توانائی جوایش نبود.
بیانات ملا حسین در برخی از حضار مجلس تأثیر شدیدی کرده بود
ملا حسین بعضی از این نفوس گفت از شما میخواهم که بنزد جناب قدّوس
بروید و داستان این مجلس و ملاقات مرا با این شخص برای ایشان بیان
کنید و باو بگوئید ملا حسین عرض کرد چون در حین شرح مأموریت بمن
نفرمودید که از مجلس سعید العلماء بحضور شما مشرف شوم از اینجهت
از اینجا یکسره بجانب خراسان میروم تا سایر اوامر شما را انجام دهم.
ملا حسین از آن مجلس بیرون آمد یگه و تنها بجانب مشهد عزیمت
نمود مقصودی جز انجام اوامر قدّوس نداشت و منظوری جز وفای بعهد آن
بزرگوار برایش نبود در مشهد بمنزل میرزا محمد باقر قاینی ورود فرمود در
جوار این منزل که در بالا خیابان واقع است قطعه زمینی خریداری کرد
و بساختن بنا مشغول شد و مطابق امر قدّوس بنای آنرا تمام کرد و اسمش
را بایه گذاشت که تا امروز هم بهمین اسم معروف است پس از اتمام بنا
قدّوس به مشهد ورود فرموده و در بایه سکونت نمودند عده ای از اهل ایمان
که بواسطه ملا حسین بامر مبارک مؤمن شده بودند بدیدن قدّوس آمدند
و همه برای جانفشانی و نصرت امر الهی باختیار، نه باجبار حاضر شدند
ورود قدّوس و قیام ملا حسین بخدمات امریه در مشهد اثر عجیبی نمودار

ص ۲۳۲

کرد آوازه امر در همه جا منتشر شد حتی بخارج مشهد نیز این آوازه
برسید بایه مرکز اهل ایمان گردید پیروان امر مبارک که برای فداکاری
حاضر شده بودند در آن منزل تمرکز داشتند آرزوی همه این بود که
بخدمتی در نصرت امر موفق شوند.

فصل پانزدهم

سفر حضرت طاهره از کربلا بخراسان

اراده الهیه بر آن قرار گرفت که پرده از وجه امر خویش بردارد و حجب مانعه ظهور دین الهی را بر طرف سازد این کار از خراسان شروع شد آتش محبت الله در قلوب اهل خراسان تا آندرجه اشتعال یافت که هر حجابی را بسوخت و هر مانعی را از بین برداشت، امر مبارک بسرعت پیش میرفت و در قلوب و ارواح نفوذ شدید داشت نه تنها در خراسان بلکه در اقصی نقاط ایران آثارش ظاهر بود احبا با کمال شور و انجذاب پرده های شکوک و اوهام را دریدند عظمت امر الله برای کل واضح و محقق بود اقدامات دشمن بزرگ امر که برای ممانعت از پیشرفت شریعه الله صاحب امر الهی و مظهر جمال رحمانی را در جبال آذربایجان محبوس ساخته بود به هدر رفت و جدیت و کوششی که برای خاموش کردن آتش ایمان مشتعل در قلوب ابرار و منع آنان از تشرف بحضور مظهر کردگار از ناحیه اعداء و مخالفین بعمل آمده بود از هر جهت بی نتیجه ماند دست قدرت یزدان جمیع اقدامات مفسدان را عقیم گذاشت.

اگر چه حضرت اعلی در چهریق محبوس بودند و احبای باوفا از تشرف بحضورش ممنوع لیکن قدرت الهی قدوس را در خراسان مبعوث فرمود و بدست او آتش ایمان در قلوب پیروان باوفایش مشتعل گشت زیانه این آتش سر تا سر ایران را در مشرق و عراق را در مغرب فرا گرفت در ایران قدوس مبعوث شد و در عراق عرب حضرت طاهره برای انتشار امر قیام فرمود. ندای الهی این دو قمر نورانی شرق و غرب را مأمور ساخت که بارض طاء توجه کنند و از انوار شمس بهاء الله مستفید گردند بحضورش مشرف شوند و اوامرش را اطاعت کنند در این خصوص از قلم

حضرت باب بر حسب امر الهی در آن ایام توقیع منیعی صدور یافت مضمون آنکه جمیع احبا در ایران با نهایت سرعت بارض خاء توجه کنند

و به محضر قدّوس بشتابند حسب الامر حضرت باب اصحاب از هر طرف قصد خراسان نمودند امر مبارک بسرعت برق منتشر شد و هیجان عجیبی در پیروانش ایجاد کرد حضرت طاهره که مقیم کربلا بودند امر حضرت باب را استماع نموده اطاعت امر را حاضر شدند و بجانب خراسان متوجه گشتند.

حضرت طاهره در اوائل حال از وطن خود قزوین بجانب کربلا روان شدند وقتی بکربلا رسیدند که سید کاظم رشتی وفات کرده بود در همانجا ماندند و منتظر بودند به بینند ندای حضرت موعود که سید کاظم بقرب ظهورش بشارت داده بود از کجا بلند میشود. سابقاً گفتیم که چگونه بامر مبارک مؤمن شدند مراسله ای بوسیله شوهر همشیره خود تقدیم کردند و هیکل مبارک ایشان را در جرگه حروف حیّ منسلک فرمودند عنایتی که از طرف حضرت باب بطاهره متوجه شده بود که بدون تشرف بحضور مبارک او را جزو مؤمنین اولیّه محسوب داشتند بر محبت و اخلاص و شجاعتش بیفزود و با نهایت انقطاع بر نشر تعالیم الهی قیام نمود اعمال ناهنجار شوهر و خویشاوندان خود را مورد انتقاد قرار داد قیام حضرت طاهره سبب شد که در عادات و اخلاق نفوس تغییر شدیدی حاصل گشت و انقلابی در افکار پدیدار شد هر دم بر اشتعال و محبتش میافزود و از مصدر فیض فیوضات لانهایه کسب مینمود سر تا پا شجاعت و غیرت بود دم بدم بر جهد و کوشش میافزود و از عظمت امر الله آگاه بود و بیقین مبین میدانست که این ندا جهان گیر خواهد گشت و جمیع اهل عالم در ظلّ خیمه آن وارد خواهند شد هر کس در کربلا بحضور طاهره میرسد از فصاحت گفتار و بلاغت بیانش منجذب و مسحور میگشت چاره ای جز تصدیق نداشت و نمیتوانست اثر آن

ص ۲۳۵

لطف بیان را انکار نماید همه مردم شهادت میدادند که طاهره دارای اخلاق کامله و صفات سامیه و شجاعتی عجیب و بیانی سحر آساست از طایفه نسوان اول کسبیکه در کربلا بواسطه حضرت طاهره بامر مبارک مؤمن شد زوجه حاجی سید کاظم رشتی بود مشاراً الیها مولدش شیراز بود و مطابق

بیان شیخ سلطان نسبت بحضرت طاهره نهایت اخلاص و صمیمیت داشت طاهره را مادر روحانی خود میپنداشت و نسبت باو نهایت ارادت و صداقت را دارا بود. شیخ سلطان میفرمود زوجه سید کاظم دارای اخلاق نیک و صفات فاضله ممدوحه بود علاقه اش نسبت بطاهره بدرجه ای بود که یکساعت نمیتوانست از او جدا شود سایر زنها اعم از عرب یا ایرانی چون شدت تعلق زوجه سید کاظم را بحضرت طاهره میدیدند سبب شگفتی و حیرتشان میشد و بر ایقان و یقینشان میافزود این زن بزرگوار که یادگار مرحوم سید بود یکسال پس از تصدیق بامر مبارک مریض شد سه روز مرضش طول کشید و دوران عمرش خاتمه یافت از قضا سید کاظم هم چنانچه قبلاً گفتیم پس از سه روز ناخوشی صعود کرده بود.

از جمله نفوسی که در کربلا بواسطه جناب طاهره بامر مبارک مؤمن شد جناب شیخ صالح بود مشاراً الیه از اعرابی بود که در کربلا سکونت داشت اول کسیکه در طهران در راه امر مبارک بشهادت رسید همین شیخ صالح عرب بود حضرت طاهره همیشه از او تعریف میکردند و بقدری در تمجید او بیانات میفرمودند که برخی خیال کردند رتبه شیخ صالح با رتبه و مقام حضرت قدوس یکی است.

و از جمله نفوسیکه حضرت طاهره در کربلا تبلیغ فرمودند شیخ سلطان کربلائی بود قبلاً گفتیم که شیخ سلطان بشیراز سفر کرد و بحضور مبارک مشرف شد پس از مراجعت از شیراز با نهایت شجاعت و انقطاع بتبلیغ امر الله پرداخت و در پرتو اقدام حضرت طاهره بخدمت جلیله موفق

ص ۲۳۶

شد پیوسته سعی میکرد که اوامر طاهره را اجرا کند و آنچه را بفرماید انجام دهد.

و از جمله نفوسیکه بحضرت طاهره ارادت شدیده داشتند شیخ محمد شبل پدر جناب محمد مصطفی بغدادی بود مشاراً الیه اصلاً عرب بود و در بغداد شهرت و اشتهازیادی داشت.

بواسطه این نفوس بزرگوار بود که حضرت طاهره رایت امر الله را

در عراق مرتفع ساخت و جمع کثیری از عرب و عجم را هدایت کرد و آنان را چنان تربیت نمود که با برادران ایمانی خود در ایران شرکت نمودند و در نصرت امر الله پایداری کردند و ببدل مال و جان موفّق شدند.

چنانچه گفتیم امر حضرت اعلی باحباباً برای توجّه بخراسان چون در عراق بحضرت طاهره رسید برای اطاعت امر آماده شد و بجانب ایران عزیمت نمود جمعی از اصحاب و پیروانش نیز با او همراهی کردند علمای کربلا سعی و کوشش بسیار داشتند که طاهره را از توجّه بخراسان ممانعت کنند حضرت طاهره چون علّت اصلی ممانعت آنان را میدانست و بر نوایای سیئه آنان مطلع و آگاه بود برای هر یک از آنها نامه مفصلی مرقوم داشت و در طی آن علّت مسافرت خود را ذکر کرد و افکار مذمومه و نیات سوء آنها را نیز در آن نامه ها شرح داد.

پس از آن از کربلا بیگداد مسافرت کرد جمعی از رؤسا و مشاهیر بغداد و رؤسای دین اسلام و غیره بملاقات طاهره رفتند مردم دیگر اعم از سنی و شیعه و نصاری و یهود که رتبه و اهمّیتی داشتند بدیدن طاهره رفتند و سعی کردند که شاید او را از این سفر ممانعت کنند هر یک گفتار خود را بدلیلی مستند میساختند و عدم نتیجه سفر او را مبرهن میداشتند ولی حضرت طاهره دلائل جمیع را ردّ کرد چون در مقابل او از جواب عاجز بودند مشاراً الیها را بحال خود گذاشتند و برای آنها جز حیرت

ص ۲۳۷

و شگفتی چیزی باقی نماند .

حضرت طاهره وارد کرمانشاه شد علمای این شهر نهایت احترام را از او نمودند و مقام او را محترم داشتند از کرمانشاه بهمدان سفر فرمود .

پیشوایان روحانی در همدان جمعی با او همراه و معدودی قلیل هم مردم را بمخالفت طاهره تحریض مینمودند در مقابل دسته دیگری لسان بذکر فضائل و توسعه معارف و کثرت شجاعت طاهره گشودند حتی بر منابر علنی بمردم میگفتند طاهره را ببینید چه مقام بلندی دارد ما همه

باید باو تأسی کنیم اسرار قرآن را که بر ما مجهول است از او بپرسیم باید از او درخواست کنیم که مشکلات کتب الهی را حلّ نماید زیرا علم و دانش او مانند دریاست و نصیب ما از معارف و علوم قطره ای بیش نیست حضرت طاهره در همدان بود که جمعی از قزوین از طرف حاجی ملا صالح برای پیشبازی او آمدند و مقدم او را تهنیت گفتند و از او درخواست نمودند که هر چه زودتر بقزوین برود و مدتی را در آنجا اقامت فرماید حضرت طاهره پس از تأمل گفتار آنانرا قبول کرد و جمعی از همراهان خود را از قبیل شیخ سلطان ، شیخ محمد شبل ، پسر کوچکش محمد مصطفی ، عابد و پسرش ناصر که بعداً بحاجی عباس معروف شد همه را فرمود بعراق عرب مراجعت کنند و جمعی را اجازه داد که با او باشند مانند شیخ صالح عرب و ملا ابراهیم گلپایگانی (این دو نفر در ایران بشهادت رسیدند شیخ صالح در طهران و ملا ابراهیم در قزوین) و میرزا محمد علی حرف حیّ که شوهر خواهر طاهره بود و داماد طاهره سید عبد الهادی این دو نفر از کربلا تا قزوین با حضرت طاهره بودند که بر حسب اجازه حضرت طاهره با مشارّ الیها همراه شدند و به قزوین رهسپار گشتند چند نفر دیگر را هم از اصحاب که ایرانی بودند از قبیل سید محمد گلپایگانی متخلص بطائر که

ص ۲۳۸

حضرت طاهره او را فتی الملیح لقب داده بودند و غیره را امر فرمود که باوطن خود مراجعت نمایند .

پس از ورود بقزوین طاهره بمنزل پدرشان وارد شدند ملا محمد شوهر حضرت طاهره که پسر ملا تقی بود و خود را بعد از پدر و عمویش تواناترین علمای ایران میشمرد چون از ورود حضرت طاهره که دختر عمّ و زوجه اش بود بقزوین خبر یافت بمشارّ الیها پیغام فرستاد که از منزل پدر بمنزل شوهر انتقال کنید واسطه این پیغام چند نفر از نسوان بودند حضرت طاهره در جواب پیغام ملا محمد چنین فرمود . " از قول من به آن نادان بی شعور بگوئید که اگر در ادّعی قرابت و خویشاوندی با من راه صداقت میبمودی و علاقه قلبی واقعی داشتی در این مدت که من در کربلا

بودم لا اقل بدیدن من میآمدی و در حین مسافرت از کربلا بایران با من همراه میشدی پیاده راه میپیمودی و با کمال صمیمیت کجاوه مرا محافظت میکردی و تمام راه را بخدمت من میپرداختی آنوقت چون صمیمیت ترا مشاهده مینمودم از خواب غفلت بیدارت میساختم و حقیقت امر الهی را برای تو شرح میدادم حال که چنین نکردی و مدت سه سال میگذرد که از هم جدا هستیم بهتر آنستکه این مفارقت ابدی باشد یعنی نه در این دنیا و نه در جهان دیگری برای ما ملاقات و اجتماع میسر نشود آری جدائی ما ابدی و مفارقت ما دائمی است من از تو چشم پوشیدم و دیگر مورد اعتنا نخواهی بود " این جواب که با نهایت شدت و سختی اداء شده بود چنان ملاً محمد را بهیجان آورد و بحدی ملاً تقی را برآشفته ساخت که بی محابا طاهره را کافر خواندند .

این پدر و پسر پیوسته میکوشیدند که از جاه و مقام طاهره بکاهند و در شهرت و بزرگواری اورخنه ای ایجاد کنند طاهره نیز با کمال شجاعت از خود دفاع میکرد و نقایص آن پدر و پسر را یکایک معلوم

ص ۲۳۹

ص ۲۴۰

و مبرهن میساخت پدر طاهره ، ملاً صالح که برادر ملاً تقی و عموی ملاً محمد بود مردی عاقل و دانا و بیسر و صدا بود خیلی کوشش کرد که شاید بتواند این نقار را بر طرف کند ولی بمقصود نرسید و مکابره همچنان بین حضرت طاهره و عمو و عموزاده اش جریان داشت .

در این بین یکی از پیروان شیخ و سید موسوم به ملاً عبد الله شیرازی در اول ماه رمضان سال ۱۲۶۳ هجری بقزوین وارد شد و مطابق اظهاریکه خود اوبعد ها در طهران در نزد صاحب دیوان هنگام محاکمه نموده بود مقصودش از ورود بقزوین این بوده است که بمآه کو برود و بحضور حضرت اعلی مشرف شود و امر مبارک را تحقیق و تحریر کند در محضر صاحب دیوان چنین گفته بود:

" من آنوقت‌ها بابی نبودم برای تحقیق امر حضرت باب عازم شدم که بمآه کو سفر کنم چون بقزوین رسیدم دیدم شهر در نهایت اضطراب است از هر طرف هیاهو بلند است همان طوریکه توی کوچه میرفتم دیدم مردم شخصی را گرفته‌اند عمّامه‌اش را بگردنش انداخته‌اند کفش هم بپایش نبود در وسط کوچه و بازار او را میکشیدند اذیتش میکردند کتکش میزدند لعنتش میکردند تهدیدش مینمودند پرسیدم چه خبر است این شخص چه کرده است که اینطور او را مجازات میکنید گفتند گناه این شخص از کبائر است قابل عفو و غفران نیست گفتیم گناه او چیست جواب دادند که این شخص علنی پیش مردم از شیخ احمد احسائی و سید کاظم رشتی تعریف و تمجید کرده است و بشرح فضائل آندولب گشوده از این جهت مآلاً تقی حجة الاسلام قزوین حکم بکفر او فرموده و امر کرده است او را از شهر بیرون کنیم من این قضیه را شنیدم خیلی تعجب کردم با خود گفتم چه طور میشود کسی که پیرو شیخ و سید باشد جزو کفار شود و مستحقّ این همه اذیت و آزار باشد برای اینکه درست تحقیق کنم به بینم آنچه شنیده‌ام

ص ۲۴۱

راست است یا دروغ و آیا مآلاً تقی حقیقهً این فتوی را داده یا نه بمجلس درس مآلاً تقی رفتم و از او پرسیدم آیا شما درباره این شخص فتوای کفر و ضرب و نفی داده‌اید؟ مآلاً تقی گفت آری خدائی را که شیخ احمد بحرینی می‌پرستد خدائی است که من ابداً معتقد نیستم خود او و اتباعش همه در نظر من گمراه و خدا نشناسند وقتیکه این سخن را از مآلاً تقی شنیدم خواستم همان جا در حضور شاگردان سیلی سختی به صورت او بزنم لیکن هر طور بود خود داری کردم و با خدای خود عهد نمودم که با خنجر لبهای او را قطع نمایم تا پس از این نتواند بچنین گفتاری لب باز کند از محضر درسش بیرون آمدم فوراً ببازار رفتم و خنجر و نیزه کوچکی که از بهترین فولاد ساخته شده بود و نهایت درجه حدّت و شدّت را داشت خریداری کردم و آنها را در بغل خود پنهان ساختم و مترصد فرصتی بودم تا مقصود خود را انجام دهم و آتش درونی خویش را بواسطه اخذ انتقام از مآلاً تقی خاموشی

بخشم ملاً تقی معمولاً در مسجدش مرتب باقامه صلوٰة یومیّه میپرداخت و امام جماعت بود یکشب رفتم در میان مسجد، ملاً تقی بیتوته کرده، نزدیک فجر دیدم پیرزنی بمسجد وارد شد و سجاده که همراه داشت در میان محراب بگسترده پس از آن ملاً تقی تنها وارد مسجد شد و در محراب بادای نماز مشغول گشت هیچ کس هنوز در آنجا نبود من آهسته از پشت سرش رفتم تا نزدیک او رسیدم و ایستادم وقتیکه سر بسجده گذاشت نیزه کوچکی را که همراه داشتم بیرون کشیدم و با نهایت قوّت پشت سرش فرو کردم ملاً تقی فریادی هولناک کشید منم او را پشت انداختم خنجرم را بیرون آوردم و با قوّت هر چه تمامتر با عمق حلق او فرو بردم و پشت و پهلویش نیز چند زخم زدم و همانطور او را در میان محراب انداختم و با سرعت تمام پشت بام مسجد رفتم بصدای داد و فریاد مردم گوش میدادم جمعی بسیار آمدند و او را روی تخته‌ای گذاشتند و بمنزلش بردند قاتل معلوم نبود کیست هنگامه‌ای در شهر بپا شد، هر کس با هر کسی دشمنی داشت او را بعنوان قاتل ملاً تقی در نزد حکومت معرفی میکرد، عدّه بسیاری را گرفتند و بزندان افکندند قلب من مضطرب بود. فکرم راحت نبود زیرا میدیدم جمعی بیگناه بتهمت قتل گرفتار حبس شدند با خود گفتم بهتر آنستکه نزد حاکم بروم و خود را معرفی کنم و بکرده خویش اقرار نمایم و علت اقدام خود را باین عمل برای حکومت بیان کنم بنزد حاکم شتافتم و باو گفتم اگر قاتل حقیقی را معرفی کنم قول میدهی که اشخاص بیگناهی را که محبوس ساخته‌ای رها کنی؟ حاکم با تأکید بمن قول داد منم خود را قاتل معرفی کردم تصدیق قول من برای آنها خیلی مشکل بود هر چه میگفتم باور نمیکردند گفتم پیرزنیکه سجاده ملاً تقی را آورد و پهن کرد بگوئید بیاید و از او بپرسید پیرزن را آوردند اقرار کرد که درست است من سجاده آقا را هنگام فجر بردم و میان محراب افکندم ولی حاکم بشهادت

پیرزن قانع نشد، مرا بمنزل ملاّ تقی بردند وقتی رسیدیم که میخواست
 بمیرد چون نزدیک رفتم تا چشمش بمن افتاد مرا شناخت و با طرز
 مضطربی با انگشت بمن اشاره کرد که یعنی قاتل من این شخص است
 و بعد با دست خود اشاره کرد که این شخص را از اینجا ببرید نمیخواهم
 صورت او را بینم و بلافاصله وفات یافت. مرا هم بزندان بردند ولی حاکم
 بوعده خود وفا نکرد و دیگران را که متّهم بقتل بودند رها نمود.
 ملاّ عبدالله این بیاناترا که در طهران در وقت محاکمه برای صاحب
 دیوان شرح داد، صاحب دیوان از خوش نیتی و نیک قلبی ملاّ عبد الله خیلی
 خوشش آمد و بنوکرهای خود پنهانی سفارش کرد که طوری رفتار کنید ملاّ
 عبدالله بتواند فرار کند و وسائل فرار او را فراهم نمائید ملاّ عبد الله از
 زندان فرار کرد و بمنزل رضاخان سردار که تازگی خواهر سپهسالار را
 گرفته بود پناهنده شد و در آنجا مخفی بود و هیچ کس هم نمیدانست تا
 حادثه عظیمه قلعه شیخ طبرسی اتفاق افتاد ملاّ عبد الله تصمیم گرفت که
 خود را باصحاب قلعه برساند پس از نیل بمقصود با نهایت شجاعت در قلعه
 بیاری اصحاب مشغول بود رضاخان سردار نیز از پی او بقلعه روان شد
 و جزو اصحاب قلعه گردید و این هر دو نفر در آن واقعه بشهادت رسیدند.
 حادثه قتل ملاّ تقی خشم و غضبی عجیب در وجود ملاّ محمّد و سایر
 بستگان ملاّ تقی ایجاد کرد ملاّ محمّد مصمّم شد که طاهره را در این داستان
 متّهم کند و انتقام خود را از این راه از مشارّ الیها بگیرد پس از اقدامات
 بسیار موفق شدند که طاهره را در منزل پدرش ملاّ صالح محبوس سازند
 چند نفر زن را بمراقبت او گماشته و بآنها سفارش کردند که جز برای
 وضو گرفتن طاهره را نباید بگذارند از اطاق بیرون بیاید میگفتند قاتل
 حقیقی ملاّ تقی طاهره است زیرا بامر او این عمل اتفاق افتاده اشخاص
 دیگر را هم که حبس کرده بودند بطهران فرستادند و آنها را در منزل

ص ۲۴۴

یکی از کدخداهای طهران محبوس داشتند ورثه ملاّ تقی بهر طرف
 میشتافتند و بوسائل مختلفه متشبّث میشدند که محبوسین را بواسطه

خروجشان از قوانین اسلام و اقدامشان به قتل ملا تقی اعدام کنند.

حضرت بهاءالله در آن اوقات در طهران تشریف داشتند وقتی از جریان احوال زندانیهای بیچاره با خبر شدند برای مساعدت آنان اقدام فرمودند با سابقه آشنائی که با کدخدای مزبور داشتند بمنزل او تشریف بردند تا وسائل راحتی و بالاخره آزادی آنها را فراهم کنند این کدخدا خیلی طماع و مکار و حریص بود از طرفی هم میدانست که حضرت بهاءالله در جود و سخاوت بيمثیل است و در کرم و بخشش بینظیر و عدیل برای آنکه از فرصت استفاده کند شرح بسیاری از مصائب بیشمار محبوسین و گرسنگی و برهنگی آنها بحضور مبارک عرض کرد گفت اینها هیچ چیز ندارند همه گرسنه اند لباسهایشان پاره است حضرت بهاءالله مقداری وجه نقد فوراً فرستادند و باو امر کردند که آنها را آزاد کند و وسائل لازمه را برای آنها فراهم نماید کدخدا هم چند نفر از آنها را که طاقت حبس و زندان نداشتند رها کرد و از شدت حبس سایرین کاست و در عین حال طمع او را وادار نمود که داستان مساعدت و کمک حضرت بهاءالله را بمحبوسین بروسای متبوع خویش خبر دهد تا در نتیجه مال بیشتری بدست آرد رؤسا چون این خبر را شنیدند با سابقه ای که بسخاوت و بخشش حضرت بهاءالله داشتند بطمع افتادند که از موقع استفاده کنند از این جهت حضرت بهاءالله را احضار نمودند و اعتراض کردند که چرا به محبوسین کمک فرمودید و مساعدت نمودید علت دیگری در این مسئله بنظر نمیرسد جز اینکه در جرم آنان شرکت داشته اید و با مقاصد آنها همراه بوده اید.

حضرت بهاءالله فرمودند این کدخدا شرح مفصّلی از شدت احتیاج و کثرت مصائب و گرفتاری محبوسین برای من بیان کرد و به بیگناهی

ص ۲۴۵

آنها شهادت داد و از من درخواست نمود که با این بیچارگان مساعدت نمایم منم بمساعدت آنان پس از استماع بیانات کدخدا اقدام نمودم حالا می بینم که مرا شریک گناه آنان میدانید و در مقابل مساعدتی که نموده ام این طور جزا بمن میدهید متصدیان امور که میخواستند بهر قسمی هست از

حضرت بهاء الله چیزی بگیرند و از این راه بنوائی برسند اجازه انصراف بمنزل بحضرتش ندادند و بوعدهای شدید تهدید کردند حضرت بهاء الله محبوس شدند و این اولین حبس بود که آن حضرت برای نصرت امر الله و مساعدت احبباً بدان گرفتار شدند چند روز بهمین منوال گذشت تا آنکه جعفر قلیخان برادر میرزا آقاخان نوری و دیگران اقدام کردند و حضرت بهاء الله مستخلص شدند.

آنهائیکه هیکل مبارک را حبس کرده بودند برای آزادی جمال مبارک هزار تومان میخواستند و لکن از جعفر قلیخان ترسیدند که این مطلب را اظهار کنند ناچار شدند پس از آنکه از رفتار خود معذرت خواهی نمودند با نهایت حسرت و تأسف از عدم حصول مأمول خویش حضرت بهاء الله را آزاد ساختند.

وراث ملا تقی از پای نشستند و نهایت کوشش را داشتند که قاتل مشارالیه را قصاص کنند بطهران آمدند و بملاقات محمد شاه رفتند و از او در مسئله قصاص قاتل ملا تقی داد خواهی نمودند محمد شاه بانها گفت مقام پدر شما که از حضرت امیر المؤمنین علیه السلام بالاتر و برتر نیست میدانید وقتیکه حضرت امیر بشمشیر ابن ملجم بشهادت رسیدند بازماندگان آن حضرت فقط ابن ملجم را که قاتل بود مقتول ساختند بچه مناسبت شما برای قصاص قاتل ملا تقی میخواهید عده ای را بکشید شما حق دارید فقط یک نفر را که قاتل است مقتول سازید بروید قاتل حقیقی را جستجو کنید منم حکم میدهم که او را قصاص کنند گفتار شاه چون مطابق

ص ۲۴۶

میل وراث ملا تقی نبود البته از وصول بمقاصد مذمومه خود تا اندازه ای ناامید شدند و بشاه گفتند قاتل پدر ما شیخ صالح است شاه هم حکم قتل شیخ صالح را داد وراث جابر با نهایت ستمکاری شیخ صالح مظلوم بیگناه را بقتل رسانیدند این بزرگوار اول کسی است که خون مقدسش در خاک ایران ریخته شد و اولین نفسی است که در این مملکت در راه نصرت امر الهی از جان خویش گذشت وقتیکه او را بمیدان شهادت میبردند آثار

شجاعت و دلیری و سرور و انبساط عجیبی از سیمایش جلوه گر بود ملاقاتش با جلّاد طوری بود که باعث تعجب شد مثل اینکه با یکی از دوستان صمیمی خود ملاقات میکند با جلّاد ملاقات و برخورد کرد در میدان فدا جملات شامل حصول نصرت و بیانات امید بخش پیوسته از زبانش جاری بود و میگفت: " ای مولای محبوب رجای من بتو است بتو ایمان آورده‌ام و از غیر تو چشم پوشیده‌ام از روزیکه ترا شناختم دل و دیده از آمال و معتقدات جهانیان برداشتم و پوشیدم ... " پس از شهادت جسد مقدّسش را در صحن حرم امامزاده زید در طهران مدفون ساختند. وراثت ملاّ تقی بقصاص شیخ صالح بنتهائی راضی نشدند در صدد برآمدند که وسیله‌ای برانگیزند و جمعی دیگر را بقتل برسانند صاحب دیوان که از نوایای سیئه آنان کاملاً باخبر بود حاج میرزا آقاسی را از مقاصد مذمومه آن ستمکاران خبر داد از این جهت حاجی با مقصد آنها همراهی نکرد و بسخنانشان گوش نداد.

در طهران شخصی بود معروف به صدر اردبیلی این شخص از میان پیشوایان دینی در ایران بغرور شدید و تکبر بی حدّ و حساب ممتاز بود ورثه ملاّ تقی پس از آنکه از شاه و حاجی میرزا آقاسی نا امید شدند بصدر اردبیلی پناهنده گشتند و نامه‌ای باو نگاشتند از جمله مضامین آن نامه این بود:

ص ۲۴۷

" ملاحظه فرمائید متصدّیان امور در اجرای احکام شرع و نصرت دین اسلام چقدر کوتاهی میکنند با آنکه خداوند حراست دین و حفظ شریعت سیّد المرسلین را از وظایف حتمیّه ارباب ریاست دینیّه قرار داده شما چرا آسوده نشسته‌اید و چیزی نمیگوئید آخر شما رئیس شریعت اسلام و حافظ مبین احکام الهیّه هستید چطور راضی میشوید که قاتلین عالمی جلیل و نایب حضرت رسول صلی الله علیه و آله بمجازات نرسند و حکم قصاص در باره آنها مجری نگردد اگر نمیتوانید باخذ انتقام یکی از نواب حضرت خیر الانام اقدام کنید، صریحاً بفرمائید بیقین مبین بدانید که سهل

انگاری شما در قصاص قاتل آنعالم جلیل سبب خواهد شد که مردم جسور و جری گشته نسبت بسایرین هم که زمامدار امور روحانی هستند همین معامله را مجری خواهند داشت اگر سکوت کنید دشمنان اسلام غلبه خواهند یافت و اساس متینی را که شما حافظ و نگاهبان آن هستید متزلزل خواهند کرد حتی حیات خود شما هم در خطر خواهد بود".

صدر اردبیلی از مطالعه این نامه خائف و هراسان شد بطوریکه از اجرای مقصود ورثه ملا تقی برای حفظ حیات خود چاره‌ای ندید و از طرفی هم میدانست که شاه با میل و نیت ورثه ملا تقی همراه نیست لذا حيله‌ای اندیشید و عریضه‌ای بمحمد شاه باین مضمون نگاشت:

" چون ملا تقی عالم جلیلی بود وراث او نیز نفوس محترمه هستند برای اینکه احترام آنها محفوظ بماند رجا دارد اعلیحضرت پادشاهی اجازه فرمایند که ورثه ملا تقی محبوسین را با خود بقزوین ببرند وقتیکه مردم دیدند قاتلین عالم مزبور محبوس و گرفتارند آنوقت ورثه ملا تقی در ملاء عام اظهار خواهند کرد که ما از قاتلین پدر خود گذشتیم و آنها را بخشیدیم اگر اعلیحضرت این درخواست آنها را قبول فرمایند نهایت عنایت را نسبت بانها مجرا خواهند فرمود."

ص ۲۴۸

این نامه بشاه رسید محمد شاه نامه را خواند و لکن از حيله و مکریکه صدر بیقدر اندیشیده بود غفلت کرد و متوجه نشد مطابق مضمون عریضه او بورثه ملا تقی اجازه داد که محبوسین را با خود بقزوین ببرند و در آنجا آزاد کنند بشرط اینکه بمحض وصول بقزوین سلامتی محبوسین را کتباً بشاه خبر دهند و اذیت و آزاری بهیچیک از آنها وارد نیاورند وراث اشرار بمحض اینکه بمحبوسین بیگناه دست یافتند در اخذ انتقام نهایت ستمکاری را نسبت بانها متوجه ساختند.

شب اولیکه محبوسین را تحویل گرفتند حاجی اسد الله برادر حاجی الله وردی عموی آقا محمد هادی و آقا محمد جواد فرهادی را بقتل رساندند این مظلوم از تجار قزوین بود و مانند برادرش در آن شهر بصلاح و تقوی

مشهور و معروف ورثه ملا تقی چون میدانستند که حاجی اسد الله را بواسطه شهرت زهد و حسن صیتی که دارد نخواهند توانست در قزوین بقتل برسانند برای احماد آتش کینه جوئی خود مخفیانه او را کشتند این عمل طوری انجام گرفت که ظن هیچکس بآنها متوجه نشد در نصف شب این عمل شرم آور را مرتکب شدند و روز بعد شهرت دادند که حاجی بواسطه مرض وفات یافته بازماندگان حاجی اسد الله که از اصل قضیه بیخبر بودند بسوگواری او نشستند و با نهایت عزت و احترام آنمظلوم را مدفون ساختند.

سایر محبوسین را وراثت اشرار بقزوین بردند بمحض ورود به شهر با سخت ترین حالتی همه آنها را بقتل رسانیدند ورثه ملا تقی قبل از ورود بقزوین بوسائل مختلفه مردم شهر را آماده حمله و هجوم ساخته بودند از این جهت بمحض ورود چون مردم قزوین آن مظلومان بیگناه را دیدند با نهایت سبعت مانند حیوانات وحشی بر آنها هجوم نمودند از جمله نفوس مقدسه ای که در آن واقعه بشهادت رسیدند ملا ظاهر شیرازی و

ص ۲۴۹

ملا ابراهیم محلاتی بودند این دو نفر از علما و دارای زهد و صلاح و اخلاق نیک و تقوای خالص بودند مردم نادان مانند درندگان گرسنه با اسلحه مختلفه از قبیل کارد، سرنیزه و تبر به آنها حمله کردند و بدنشان را قطعه قطعه نمودند اعضای آنها بقدری خرد و ریز ریز شده بود و بطوری پراکنده گشته و پایمال اشرار گردید که چیزی باقی نماند تا دفن شود.

خدایا کریم! چه شد که در شهری مثل قزوین اینگونه کارهای وحشت آور که باور کردن آنها مشکل است بوقوع پیوست قزوین شهری بود که بالغ بر صد نفر از علما و رؤسای دین اسلام در آن سکونت داشتند و باعث افتخار قزوین و قزوینیان بودند از میان این همه عالم یک نفر پیدا نشد که جلو آنمردم شریر را بگیرد و از آن اشرار خونخوار ممانعت کند یک نفر پیدا نشد پرسد آخر از کجا و بچه جهت اجرای این گونه اعمال ظالمانه را برای خود جایز میدانید هیچ کس نبود که دقت کند و بفهمد در میان آن

قاتلها چه فرق عظیمی است آنهائیکه خود را مخزن اسرار اسلام می پنداشتند و مدّعی علم و ایمان بودند، اعمالشان این بود که دیدید چقدر فرق است میانهٔ این علما و نفوس مقدّسیکه قبل از اینها در عالم اسلام می بوده اند و از اعمال و انوار علم و دانش خویش جهان را روشن ساخته اند آنها هم عالم بودند اینها هم عالم بودند اما در نظر مردم شریر خونخوار فرقی بین این دو طبقه نبود یکنفر در تمام قزوین پیدا نشد که فریاد برآرد و بگوید ای گروه زشت رفتار شریر چرا اینقدر نادان هستید چرا خود را در پرتگاه این اعمال ننگ آور افکنده اید این رفتاریکه از شما سرزد پست ترین رفتار و زشت ترین کرداریست که از نفوس پست صادر میشود آیا نمیدانید که درندگان بیابان هیچ وقت مانند شما مرتکب اینگونه اعمال ظالمانه نگشته و هیچ فردی از مخلوقات خدا باین گونه خونخواری و ستمکاری اقدام نکرده است تا کی در خواب غفلت هستید چرا بیدار

ص ۲۵۰

نمیشوید عجب است از نفوسیکه خود را مخزن و مهبط اسرار الهی میدانند و نایب رسول می شمردند مرتکب این گونه اعمال رذیله شوند ای امّت اسلام آیا در شریعت الله که به آن معتقد هستید وارد نشده که یکی از شرائط نماز جماعت صداقت و عدالت امام جماعت است مگر نمیدانید که نماز جماعت وقتی قبول میشود که قلب امام جماعت از هر آلاشی پاک باشد و از نقوش شرور و سیئات طاهر و پاکیزه گردد. بدیهی است شما همهٔ این مسائل را میدانید و پیشوایان روحانی خود را از حیث اعمال و رفتار می شناسید ظلم و ستم آنها را بچشم خود می بینید با اینهمه بآنها اقتداء می کنید و به امامت جماعت آنها تن در میدهید زمام امور دین را بدست آنها داده اید و امور حال و آیندهٔ خود را بآنها سپرده اید این چه جهل و نادانی است و این چه غفلت و جهالت که بدان گرفتار شده اید. باری داستان این ظلم و ستم که پیشوایان روحانی در قزوین نسبت بجمعی بیگناه مجرا داشتند بسرعت برق در طهران منتشر شد حاجی میرزا آقاسی متحیر ماند و از این واقعه خشمگین گشت و با لحنی شدید

گفت نمیدانم در کدام آیه قرآن و در کدام حدیث رسول و امام نازل و مذکور است که برای خونخواری یکنفر جمعی را بقتل برسانند محمد شاه نیز از حيله و خیانت صدر اردبیلی و همدستان او بی اندازه خشمگین شد و او را از طهران بشهر قم تبعید کرد. این مسئله سبب سرور حاجی میرزا آقاسی گردید زیرا مدت‌ها بود که خیال داشت بهانه‌ای پیدا کند و صدر اردبیلی را از طهران دور سازد بجهت آنکه وزیر اعظم در باطن از صدر اردبیلی اندیشه داشت و از مکر او ایمن نبود وقتیکه دید محمد شاه او را بقم فرستاد خیلی خوشحال شد.

در چند خط پیش گفتیم که حاجی میرزا آقاسی از شنیدن واقعه قزوین غضبناک شد این را هم باید گفت که خشم و غضب حاجی میرزا

ص ۲۵۱

آقاسی از راه دل سوزی نسبت بمظلومین قزوین نبود بلکه از راه کج رفتاری صدر اردبیلی بود که نسبت باو عداوت داشت و باصطلاح وزیر اعظم " لا لحب علی بل لبغض معاویه " از استماع واقعه قزوین بخشم و غضب فرو رفت و در نتیجه بسیار مسرور شد که صدر اردبیلی مورد سخط شاه گردید و بحقارت و ذلت دچار گشت شاه و وزیر برای سرکوبی متجاسرین وراث ملا تقی اقدامی نکردند و از آنها مؤاخذه‌ای بعمل نیامد از اینجهت جرأت آنان زیادتر شد و بر جسارتشان افزوده گشت همت گماشتند که بهر وسیله هست حضرت طاهره را نیز بشهادت رسانند و از جام سابقین باو هم نصیبی بخشند حضرت طاهره چون از مقصد آنان مطلع گشت از محبس خویش که پیش از این نگاشتیم مراسله‌ای بملا محمد که بجای پدرش ملا تقی امام جمعه قزوین شده بود باین مضمون بنگاشت:

" هر چه سعی و کوشش کنید بیفایده است نور الهی خاموش شدنی نیست
قال الله تعالی " یُریدون أن یُطْفئوا نورَ اللهِ بافواهم و یأبى الله
إلا أن یتیم نوره و لو کره الکافرون " (قرآن: ۹: ۳۳) اگر این امر
مبارک که ندای آن مرتفع گشته از طرف خداست و خدائی که من میپرستم همان
آفریدگار جهان است بین من و تو این شرط برقرار باشد که تا نه روز

دیگرو سائل خلاصی مرا از زندان ظلم شما فراهم فرماید و اگر نه روز گذشت و رهائی برای من حاصل نشد هرگونه مجازاتی که میدانید نسبت بمن مجری سازید زیرا در آن صورت بطلان اعتقاد و ادعای من برای شما ثابت و مبرهن است."

ملاً محمد بعد از مطالعه این مراسله راه تجاهل پیمود و نهایت دقت را مجری داشت که آنچه را طاهره باو نوشته واقع نشود و نهایت سعی را مینمود که مقصود و منظور شخص خود را که قتل حضرت طاهره است مجری دارد. در این بینها که هنوز موعد معینی را که حضرت طاهره معین

ص ۲۵۲

کرده بودند پایان نرسیده بود حضرت بهاءالله اراده فرمودند که طاهره را از حبس قزوین خلاص کنند و بطهران بیاورند و بمدعیان مشاراً الیها ثابت نمایند که ندای مرتفع، ندای الهی است و تدبیرات مخالفین در قبال قدرت حق نقش بر آبست حضرت بهاءالله، آقا محمد هادی فرهادی را احضار فرمودند و او را مأمور کردند که حضرت طاهره را از محبس قزوین بطهران بیاورد تا در منزل خود از او نگاهداری کنند نامه سرپسته ای بمحمد هادی مزبور عنایت فرمودند و باو دستور دادند که این نامه را بواسطه زوجهات خاتون جان باید بحضرت طاهره برسانی بخاتون جان بگو برای اینکه بتواند این مراسله را در محبس بحضرت طاهره بدهد خود را بلباس گدایان در آورد و بهانه گدائی بدرج منزلت طاهره در آن محبوس است برود و مراسله را بمشار الیها بدهد و تو هم باید دم درب منزل بایستی تا حضرت طاهره از منزل خارج شود بمحض خروج فوراً او را بطهران بیاور و فرمودند من دستور میدهم که یکنفر از گماشتگانم با سه رأس اسب تندرو شبانه دم دروازه قزوین حاضر باشد تو اسبها را در خارج شهر در محل معینی قرار بده و طاهره را بان مکان ببر و هر دو سوار بر اسب شده از راه غیر معمولی بطهران بیاید و سعی داشته باشی که قبل از طلوع آفتاب بطهران برسی و بمحض اینکه دروازه طهران باز شد وارد شهر شوید و یکسره بمنزل من بیاید خیلی مواظب باش که براز

شما کسی پی نبرد خداوند راهنمای شماست و شما را در ظلّ حفظ و حمایت خویش صیانت خواهد فرمود آقا محمد هادی بر حسب دستور مبارک با نهایت اطمینان از طهران بقزوین شتافت و حضرت طاهره را از محبس نجات داد و سالمأ با هم وارد طهران شدند و در ساعت موعود بمنزل حضرت بهاءالله ورود نمودند.

ملاً محمد امام جمعه و یارانش با آن همه مراقبت شدید که از طاهره

ص ۲۵۳

بعمل میآوردند از ناپدید شدن حضرت طاهره بطور ناگهانی مانند اشخاص برق زده مبهوت و متحیر ماندند مؤمنین و احبّاء هم نیز در این واقعه دچار وحشت و دهشت گشتند زیرا از اصل امر بیخبر بودند دشمنان حضرت طاهره بجستجوی مشارّ الیها پرداختند و جمیع منازل را تفتیش کردند آخر کار از پیدا کردن حضرت طاهره مأیوس شدند و چون میدیدند که در موعود معین که حضرت طاهره اخبار کرده بود ناپدید شد همه را حیرت فروگرفت بعضی از آنها هم اندک تنبّهی بر ایشان حاصل شد و دانستند که اجرای اینگونه امور از قوّه بشریه ساخته نیست بدین جهت بامر مبارک مؤمن شدند و بصدق آن ندای عظیم معترف گشتند از جمله نفوسیکه در آن روز مؤمن شد میرزا عبد الوهّاب برادر حضرت طاهره بود و لکن خدمتی در امر مبارک از او ظاهر نشد و اقدامی نکرد که مثبت صدق اعتقاد او باشد.

چون حضرت طاهره بطهران ورود کرد و بمنزل حضرت بهاءالله وارد شد از هر جهت مطمئن گشت زیرا خود را در حفظ و حراست الهی میدید حضرت طاهره بیقین مبین بعظمت مقام حضرت بهاءالله مّطلع و معترف بود و میدانست که چه قوّه و قدرتی او را بصرف مهربانی و عنایت خود از محبس نجات داده همانطوریکه بدون وساطت غیر بمقام حضرت باب عارف و معترف شد همانطور هم از راه فراست وجدانی بعظمت مقام حضرت بهاءالله پی برد در سنّه شصت که حضرت طاهره در کربلا بودند اشعاری سرودند مضمون اشعار آنکه عنقریب حقّ ظاهر خواهد شد و نسبت بحقیکه ظاهر خواهد شد اظهار ایمان کرده بودند من خودم وقتیکه در طهران بودم در

منزل سیّد محمد فتی الملیح آن اشعار را که بخط خود حضرت طاهره بود زیارت کردم در هر حرفی و از خلال هر کلمه ای نفحات ایمان و ایقان طاهره نسبت بعظمت مقام حضرت باب و حضرت بهاءالله متضوع بود از جمله اشعار آن قصیده این بیت است:

ص ۲۵۴

شمس ابهی جلوه گر گردید و جان عاشقان
در هوای طلعتش چون ذره رقصان آمده

حضرت طاهره در عظمت مقام حضرت بهاءالله در جمیع احیان با نهایت ثقه و اطمینان ناطق بود و باعداء و مخالفین با کمال شجاعت این مسئله را مبرهن مینمود نورانیت همین ثقه و اطمینان بود که در تاریک ترین ساعات ایام محبس خود را بقرب حصول خلاصی مسرور و مستبشر داشت چند روزی از ورود حضرت طاهره به طهران بیشتر نگذشته بود که حضرت بهاءالله اراده فرمودند مشاراً الیها را با جمعی دیگر از احبّا که عازم خراسان بودند به آن دیار بفرستند خود حضرت بهاءالله نیز تصمیم داشتند که چند روز بعد از طهران بخراسان عزیمت فرمایند از اینجهت حضرت بهاءالله برادر خود آقای کلیم را مأمور ساختند تا حضرت طاهره و خدمه اش را که قانته نام داشت بمحلّ امنی در بیرون طهران انتقال دهد تا از آنجا بخراسان عزیمت نمایند و بجناب کلیم تأکید فرمودند که نهایت مراقبت را بکار ببرد زیرا مأمورین دروازه ها چون بینند که زنی از دروازه بیرون میرود ناچار تا دقت کامل درباره شخصیت او بعمل نیاورند اجازه خروج نمیدهند خیلی باید مواظبت کنی تا اشکالی پیش نیاید جناب کلیم برای من چنین حکایت کرده فرمودند که:

" ما سه نفری (آقای کلیم و طاهره و قانته) بر حسب امر مبارک براه افتادیم از دروازه شمران بیرون رفتیم مأمورین دم دروازه مثل اینکه ما را ندیدند هیچ نگفتند اصلاً نپرسیدند کجا میروید دو فرسخ از طهران دور شدیم باغی رسیدیم که در دامنه کوه واقع شده بود آب جاری فراوانی داشت

عمارتی در وسط باغ بود که هیچ کس در آنجا مسکن و منزل نداشت وارد باغ شدیم من رفتم صاحب باغ را پیدا کنم و از او اجازه بخواهم همانطور که میگذشتم پیرمردی را دیدم که مشغول آبیاری باغ است گفتم صاحب باغ

ص ۲۵۵

کیست و کجاست پیرمرد گفت هیچکس اینجا نیست زیرا بین مالک این باغ و مستأجرینش کشمکش و نزاعی ایجاد شده از این جهت ساکنین این باغ برای پایان رساندن مرافعه و کشمکش خود بطهران رفتند و مالک این باغ از من خواهش کرده است که تا مراجعتش اینجا را محافظت کنم من خیلی خوشحال شدم و به پیرمرد گفتم آیا اجازه میدهی چند روزی اینجا باشیم؟ پیرمرد اجازه داد ما در آن باغ منزل کردیم وقت نهار شد او را دعوت کردیم تا با ما نهار بخورد عصری من بطهران برگشتم پیرمرد باغبان قول داد که حضرت طاهره و قانته را از دل و جان خدمت کند منم خیلی سفارش کردم و گفتم شب یا خودم میآیم یا یکنفر از معتمدین خود را میفرستم و خودم فردا میآیم و از اینجا بخراسان خواهیم رفت وقتیکه بطهران برگشتم ملا باقر حرف حی را با یکنفر نوکر فرستادم که در خدمت حضرت طاهره باشند و وقایع را بحضور حضرت بهاءالله عرض کردم هیکل مبارک از استماع آن داستان خیلی خوشحال شدند و اسم آن باغ را باغ جنّت گذاشتند و فرمودند دست قدرت الهی این منزل و باغ را از قبل برای شما آماده کرد تا احبای او در آن مقام استراحت نمایند و از هر حیث آسوده باشند حضرت طاهره یکهفته در باغ جنّت بسر بردند و بعد با محمد حسن فتی القزوینی و دیگران بجانب خراسان رهسپار شدند حضرت بهاءالله بمن امر فرمودند که جمیع وسایل سفر و لوازم عزیمت حضرت طاهره را بجانب خراسان فراهم نمایم منم حسب الامر اطاعت کردم.

ص ۲۵۶

فصل شانزدهم

اجتماع اصحاب در بدشت

پس از آنکه حضرت طاهره بشرحی که سابق گفتیم از طهران خارج شده و بجانب خراسان عزیمت فرمود حضرت بهاء الله به آقای کلیم دستور دادند تا وسائل سفر هیکل مبارک را بخراسان فراهم نماید و در حین عزیمت درباره سرپرستی و تفقد عائله مبارکه بجانب کلیم سفارش زیاد نمودند و فرمودند وسائل راحتی آنها را از هر جهت فراهم نماید چون بشاهرود رسیدند جناب قدّوس بحضور مبارک مشرف شدند جناب قدّوس مخصوصاً از مشهد وقتیکه خبر عزیمت حضرت بهاء الله را بجانب خراسان شنیده بودند برای پیش باز هیکل مبارک حرکت کردند و چنانکه گفتیم در شاهرود مشرف شدند سرزمین خراسان در آن ایام دچار اضطرابی شدید بود قیام و اقدام حضرت قدّوس و جناب باب الباب بتبلیغ امر مبارک مردم آن حدود را از خواب غفلت بیدار کرده بود پس از ارتفاع ندای امر اثر مخالفت در قلوب اهالی ایجاد شد جمعی با کمال خلوص و اطمینان در حلقه اهل ایمان وارد شده بخدمت مشغول بودند جمعی دیگر از پیشرفت امر مبارک و مشاهده ارتفاع رایت الهی آتش عناد و عداوت نسبت بامر مبارک در قلوبشان مشتعل و از هیچگونه اذیت و آزاری فروگذار نمیکردند مردم از هر گوشه و کنار دسته دسته برای تحرّی حقیقت و تحقیق حال بمنزل ملا حسین میرفتند ایشان هم طالبین را بمحضر جناب قدّوس رهبری میفرمودند رفت و آمد جمعیت بمنزل ملا حسین بقدری زیاد شد که زمامداران امور کشوری را پریشان ساخت حکومت شهر که از این رفت و آمد هراس شدیدی برایش حاصل شده بود عده ای را مأمور کرد که خادم مخصوص جناب باب الباب را که حسن نام داشت دستگیر نمایند مقصود

ص ۲۵۷

حاکم این بود که بواسطه این عمل از طرفی مردم را از قوه و قدرت خود بترساند و از طرف دیگر باب الباب را دچار خوف و هراس سازد تا در نتیجه پیشرفت اقداماتش در جذب قلوب و جلب نفوس کمتر شود مأمورین حسن را دستگیر نمودند و انواع زجر و عذاب و سخریه و استهزاء را

نسبت باوانجام دادند بینی حسن را سوراخ کرده مهارش نمودند و در کوچه و بازار شهر او را گردش دادند جناب باب الالباب در محضر حضرت قدّوس بود که خبر دستگیری خادمش باورسید برای آنکه مبادا از استماع این خبر قلب حضرت قدّوس محزون گردد فوراً از جا برخاست و پس از تحصیل اجازه از محضر قدّوس بیرون رفت اصحاب دور جناب باب الالباب را گرفتند و عرض کردند برای اخذ انتقام باید اقدام نمود و ستمکارانی را که این مظلوم بیگناه را گرفتار و مورد آزار خود قرار داده اند باید بسختی مجازات کرد این تقاضا را با کمال الحاح از جناب ملاً حسین نمودند حضرت باب الالباب اصحاب را امر بصبر و سکون کرده و بآنها فرمودند:

"پیشان خاطر مباشید و از گرفتاری حسن مضطرب مشوید زیرا حسین اینک با شماست و بشما قول میدهد که حسن را صحیح و سالم بزودی بشما تسلیم نماید" اصحاب پس از استماع این بیان دیگر بعرض مطلب جسارت نکردند ولی قلباً با نهایت میل اخذ انتقام از اشرار را طالب بودند جمعی از آنها در کوچه و بازار شهر مشهد براه افتاده و فریاد "یا صاحب الزّمان" از آنها بلند بود این اولین مرتبه ای بود که مردم خراسان فریاد "یا صاحب الزّمان" اهل ایمان را میشنیدند فریاد اصحاب بقدری بلند بود که بتمام اطراف شهر میرسید خبر این هیاهو بنقاط مجاور نیز رسید و اثر شدیدی در قلوب و افکار مردم ظاهر کرد و در حقیقت این واقعه مقدمه ظهور وقایع عظیمه ای بود که مردم احتمال میدادند بعدها بوقوع میانجامد اصحاب فریاد کنان خود را بمأمورین حکومتی که حسن را

ص ۲۵۸

مهار کرده در کوچه و بازار میگردانیدند رسانده تمام آنها را کشتند و حسن را از دست آنها نجات داده بنزد جناب ملاً حسین آوردند و وقایع جاریه را بعرض رسانیدند جناب باب الالباب باصحاب فرمودند شما طاقت نداشتید حسن را در زجر و عذاب ببینید نمیدانم در شهادت حسین چه خواهید کرد. شهر مشهد در آن ایام بر اثر طغیان سالار و فتنه سرکشی او دچار پریشانی و اضطراب عجیبی بود شاهزاده حمزه میرزا با لشکریان

و تجهیزات خود در چهار فرسنگی شهر برای جلوگیری از شورش طاغیان اردوگاه ساخته بود چون خبر قیام اصحاب و فریاد آنها بسمع شاهزاده رسید عده‌ای را مأمور ساخت که بشهر بروند و بدستیاری حاکم مشهد جناب باب‌الباب را دستگیر کنند و باردوگاه نزد شاهزاده بیاورند عبد‌العلی خان مراغه‌ای که سرهنگ توپخانه شاهزاده بود پس از استماع این خبر نزد شاهزاده رفت و گفت حضرت والا من خودم یکی از چاکران جناب ملا حسین و از پیروان آن بزرگوار هستم بشما میگویم تا من زنده هستم نخواهم گذاشت هیچ کس نسبت بملا حسین جسارتی کند و توهین و اذیتی روا دارد مگر اول مرا بکشید آنوقت آنچه را در نظر دارید انجام دهید حمزه میرزا از استماع اینگونه بیان صریح و مشاهده این صراحت لهجه از رئیس توپخانه خویش که در این موقع بخصوص نهایت احتیاج را بمساعدت او داشت بی‌اندازه حیران و متعجب گشت و برای تسکین هیجان عبد‌العلی خان چنین گفت: منم جناب ملا حسین را ملاقات کرده‌ام و نسبت باو نهایت محبت و اخلاص را دارم برای تسکین اضطرابیکه در شهر حاصل شده است این مأمورها را میفرستم که ایشان را باردوگاه بیاورند و گرنه هیچ نیت سوئی و قصد اذیت و آزاری درباره جناب ملا حسین نداشته و ندارم سپس شاهزاده بخط خویش نامه‌ای بجناب ملا حسین نوشت و از ایشان درخواست کرد که برای تسکین غوغای شهر چند روزی در اردوگاه

ص ۲۵۹

بگذرانند تا او بتواند حضرت ایشان را از هجوم اعداء حفظ کند و خود نیز از محضرشان استفاده نماید چادر زربافی را که اختصاص بخود شاهزاده داشت فرمان داد برای میهمان عزیزش در نزدیکی اردوگاه بزنند چون نامه شاهزاده باب‌الباب رسید عین نامه را بحضرت قدّوس تقدیم نمود و مصلحت آنجناب را درخواست کرد قدّوس فرمود دعوت شاهزاده را اجابت کنید بهیچوجه از قبول این دعوت ضرری متوجه شما نخواهد شد منم امشب با میرزا محمد علی قزوینی حرف حیّ بجانب مازندران سفر خواهم کرد شما هم پس از چندی با اصحاب از خراسان با علمهای سیاه بیرون

خواهید آمد و بمن ملحق خواهید شد و در نقطه‌ای که خداوند مقدر فرموده بملاقات یکدیگر خواهیم رسید ملاً حسین خود را بپای جناب قدّوس انداخت و با کمال فرح و سرور عرض کرد اوامر شما را از دل و جان اطاعت میکنم جناب قدّوس باب الباب را در آغوش کشیده پیشانی و چشمان آن حضرت را بوسیدند و او را بخداوند سپردند هنگام عصر همان روز جناب ملاً حسین با نهایت سکون و اطمینان باردوگاه حمزه میرزا رفتند عبد العلی خان با جمعی از صاحب منصبان باشاره حمزه میرزا آن حضرت

ص ۲۶۰

را پیش باز نمودند باب الباب بخیمه‌ای که برای او نصب شده بود ورود فرمود جناب قدّوس شبانگاه میرزا محمد باقر قاینی و جمعی از وجوه اصحاب را احضار فرمودند و بآنها سفارش و تأکید نمودند که در جمیع احوال مطیع حضرت باب الباب باشند و اوامر او را اطاعت نمایند از جمله باصحاب فرمودند عنقریب امتحانات شدیده برای شما خواهد رسید و مصائب و بلیات بسیار وقوع خواهد یافت محفوظ ماندن شما در ضمن جریان این امتحان و بلا فقط منوط باطاعت اوامر باب الباب است و نجات شما مربوط پیروی خالصانه از آن بزرگوار پس از این بیانات حضرت قدّوس با میرزا محمد علی قزوینی از مشهد بجانب مازندران روانه شدند و از اصحاب وداع نمودند.

پس از چند روز در بین راه جناب قدّوس با میرزا سلیمان نوری ملاقات فرمودند مشاراً الیه داستان نجات یافتن حضرت طاهره را از زندان قزوین و توجهشانرا بخراسان بحضور قدّوس عرض کرد و نیز خبر مسافرت حضرت بهاءالله را از طهران بخراسان برای جناب قدّوس بیان نمود. میرزا سلیمان و میرزا محمد علی در خدمت جناب قدّوس روان شدند تا بیدشت رسیدند رسیدن بیدشت مقارن با هنگام فجر بود در آنجا جمعی از احباب را ملاقات کردند و قصد داشتند که بشاهرود سفر کنند چون بشاهرود نزدیک شدند آقا محمد حناساب با میرزا سلیمان که از دنبال آنها

روان بود ملاقات کرد قدّوس بوسیلهٔ مشارّ الیه خبر دار شد که حضرت بهاءالله و حضرت طاهره از شاهرود ببدشت رفتند و جمع بسیاری از احبّای اصفهان و قزوین و سایر بلاد ایران بانتظار آن هستند که با حضرت بهاءالله بخراسان بروند میرزا سلیمان باقا محمّد حناساب گفت بملاً احمد ابدال بگو که امروز صبح نوری بر تو تابید و لیکن متوجّه نگشتی و مقصودش از این کلمه جناب قدّوس بود آقا محمّد حناساب که ببدشت رسید داستان توجّه قدّوس را بشاهرود بحضور حضرت بهاءالله عرض کرد حضرت بهاءالله با ملاً محمّد معلّم نوری هنگام غروب آفتاب از بدشت بطرف شاهرود روان شدند و روز بعد در وقت طلوع آفتاب با جناب قدّوس از شاهرود ببدشت مراجعت فرمودند.

اول تابستان بود حضرت بهاءالله سه باغ اجاره کردند یکی مخصوص قدّوس دیگری مختصّ حضرت طاهره و همراهانش و باغ سوّم را برای خودشان اختصاص دادند عدّه مؤمنین که در بدشت حاضر بودند بهشتاد و یک نفر بالغ بود تمام این جمعیت در دورهٔ توقّفشان در بدشت میهمان حضرت بهاءالله بودند حضرت بهاءالله هر روز لوحی بمیرزا سلیمان نوری میدادند که در جمع احبّا بخواند هر یک از اصحاب در بدشت با اسم تازه‌ای موسوم شدند از جمله خود هیکل مبارک با اسم بهاء و آخرین حروف حیّ بنام قدّوس و جناب قرّة العین بطاهره مشتهر گشتند برای هر یک از یاران بدشت از قلم مبارک حضرت اعلیٰ توقیعی صادر شد و اسم تازهٔ هر یک در صدر توقیع مرقوم شده بود بعضی از نفوس که پابست تقالید قدیمه بودند از حضرت طاهره بحضور مبارک حضرت اعلیٰ شکایت کردند که مراعات تقالید قدیمه را نمیفرماید حضرت اعلیٰ در ضمن توقیعی در جواب آنها فرمودند دربارهٔ کسیکه لسان عظمت او را طاهره نامیده من چه میتوانم بگویم.

باری در ایّام اجتماع یاران در بدشت هر روز یکی از تقالید قدیمه

الغاء میشد یاران نمیدانستند که این تغییرات از طرف کیست و این اسامی باشخاص از طرف چه شخصی داده میشود هر یک را گمان بکسی میرفت معدودی هم در آن ایام بمقام حضرت بهاءالله عارف بودند و میدانستند که آن حضرت است که مصدر جمیع این تغییراتست و آن بزرگوار است که بدون خوف و بیم این اوامر را صادر میفرماید شیخ ابوتراب از جمله اشخاصی بود که از جریانات احوال در بدشت مطلع بود روزی چنین حکایت کرد و گفت " در ایام اجتماع بدشت حضرت بهاءالله را یک روز نقاهتی دست داد و ملازم بستر شدند جناب قدّوس بعبادت آمدند و در طرف راست حضرت بهاءالله نشستند بقیّه یاران نیز تدریجاً در محضر مبارک مجتمع شدند در این بین محمّد حسن قزوینی که اسم تازه او فتی القزوینی بود وارد شد و بجناب قدّوس عرض کرد حضرت طاهره میخواهند با شما ملاقات کنند برخیزید بباغ ایشان تشریف ببرید حضرت قدّوس فرمود من تصمیم گرفته‌ام که دیگر با طاهره ملاقات نکنم از این جهت بدیدن او نخواهم رفت محمّد حسن برگشت و ثانیاً بمحضر قدّوس مراجعت نمود و خواهش کرد که ایشان بدیدن طاهره بروند و عرض کرد حضرت طاهره حتماً باید با شما ملاقات کنند اگر شما تشریف نیاورید حضرت طاهره خودشان باینجا خواهند آمد وقتی که دید جناب قدّوس مسئولش را اجابت نکردند محمّد حسن شمشیر خود را کشید و در مقابل قدّوس نهاد و گفت من ممکن نیست بدون شما نزد طاهره برگردم و اگر تشریف نمی‌آورید با این شمشیر مرا بقتل برسانید قدّوس با چهره غضبناک فرمود هیچ وقت با طاهره ملاقات نخواهم کرد و آنچه را که میگوئی انجام خواهم داد محمّد حسن در نزد قدّوس بزانو درآمد و گردن خود را حاضر و آماده نگهداشت تا قدّوس با شمشیر سرش را از تن جدا سازند ناگهان حضرت طاهره بدون حجاب با

ص ۲۶۳

آرایش و زینت بمجلس ورود فرمود حاضرین که چنین دیدند گرفتار دهشت شدید گشتند همه حیران و سرگردان ایستاده بودند زیرا آنچه را منتظر نبودند میدیدند اینها خیال میکردند که دیدن حضرت طاهره بدون حجاب

محال و ملاحظه اندام و مشاهده سایه آن حضرت هم جایز نیست زیرا معتقد بودند که حضرت طاهره مظهر حضرت فاطمه زهرا علیها السلام است و آن بزرگوار را رمز عصمت و طهارت می‌شمرند حضرت طاهره با نهایت سکون و وقار در طرف راست جناب قدّوس نشستند حضار را آثار خوف و دهشت در چهره پدیدار بود همه مضطرب بودند پریشان بودند خشم و غضب از طرفی و ترس و وحشت از طرف دیگر بر آنها احاطه داشت زیرا حضرت طاهره را بی حجاب در مقابل خود میدیدند بعضی از حاضرین بقدری مضطرب شدند که وصف ندارد عبد الخالق اصفهانی که از جمله حاضرین بود از مشاهده آن حال با دست خود گلوی خویش را برید و از مقابل حضرت طاهره فرار کرد و فریاد زنان دور شد چند نفر دیگر نیز از این امتحان بیرون نیامدند و از امر تبرّی کرده بعقیده سابق خود برگشتند عده زیادی رو بروی حضرت طاهره ایستاده بودند مبهوت و حیران شده بودند و نمیدانستند چه بکنند جناب قدّوس در جای خود نشسته بود شمشیر برهنه در دست داشتند و آثار خشم و غضب در رخسارشان آشکار و چنان مینمود که فرصتی می‌طلبند تا حضرت طاهره را بیک ضربه شمشیر مقتول سازند اما جناب طاهره ابداً اعتنائی نداشت آثار متانت و اطمینان در چهره‌اش پیدا بود یاران را مخاطب ساخت و در نهایت فصاحت و بلاغت بر نهج قرآن مجید خطابه غرائی اداء فرمود و در خاتمه بیان خود از قرآن مجید این آیه را تلاوت کرد " إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَ نَهْرٍ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ " (قرآن: ۵۴-۵۵) در حین قرائت این آیه اشاره بجمال مبارک و حضرت قدّوس نمود و طوری اشاره فرمود که

ص ۲۶۴

حاضرین نفهمیدند مقصود حضرت طاهره از ملوک مقتدر کدام یک از آن دو وجود مبارک است بعد فرمود من هستم آن کلمه ای که حضرت قائم به آن تکلم خواهد فرمود و نقباء از استماع آن کلمه فرار خواهند نمود آنگاه متوجه حضرت قدّوس شده و بایشان فرمودند: " چرا در خراسان امور اساسیه‌ای را که نافع و بمصلحت امر بود انجام ندادید؟ " قدّوس جواب دادند

من آزاد هستم و آنچه را که صلاح و صواب بدانم مجری می‌سازم و مقید با اجرای آراء یاران خود و دیگران نیستم آنگاه جناب طاهره حاضرین را مخاطب ساخته فرمودند خوب فرصتی دارید غنیمت بدانید جشن بگیرید امروز روز عید و جشن عمومی است روزی است که قیود تقالید سابقه شکسته شده همه برخیزید با هم مصافحه کنید.

باری آنروز تاریخی تغییر عجیبی در رویه و عقاید حاضرین داد روز پر هیجانی بود در عبادات طریقه خاصی ایجاد شد و رویه و عقاید قدیمه متروک گشت بعضی همراه بودند بعضی این تغییر را کفر و زندقه می‌پنداشتند و میگفتند احکام اسلامی هیچوقت نسخ نمیشود عده‌ای میگفتند اطاعت حضرت طاهره واجب است هر چه بفرماید لازم الاجرا است جمعی معتقد بودند که جناب قدّوس نایب حضرت اعلی و حاکم مطلق است عده‌ای هم این پیشامد را امتحان الهی می‌پنداشتند تا صادق از کاذب ممتاز گردد و مؤمن از کافر جدا شود گاهی حضرت طاهره از اطاعت جناب قدّوس سرپیچی می‌فرمودند و میگفتند من قدّوس را بمنزله شاگرد خودم میدانم حضرت باب ایشانرا فرستادند تا من بتعلیم و تهذیبشان پردازم و نسبت باو نظر دیگری ندارم قدّوس هم از طرف دیگر می‌فرمودند طاهره در این امور راه خطا می‌پیماید و پیروان او نیز از جاده صواب برکنار و دورند این محاجّه و گفتگو چند روز در بین جناب قدّوس و طاهره ادامه داشت بالاخره حضرت بهاءالله باصلاح فیما بین قیام فرمودند مناقشات زایل شد

ص ۲۶۵

و انظار جمیع متوجّه قیام بخدمت امر الهی گردید از اجتماع یاران در بدشت مقصود اصلی که اعلان استقلال امر مبارک و آغاز نظام جدید بود حاصل شد آنروز بمنزله نفع صور بود احکام و قواعد جدیده اعلان گشت.

پس از خاتمه دوره بدشت یاران بصوب مازندران توجّه نمودند حضرت بهاءالله کجاوه‌ای امر فرمودند تهیه شود جناب قدّوس و طاهره با هم سوار کجاوه شدند و بطرف مازندران رفتند طاهره در بین راه اشعار بنظم می‌آورد و می‌فرمودند یاران که در دنبال کجاوه پیاده راه می‌پیمودند

بصدای بلند آن اشعار را بخوانند صدای آنها منعکس میشد و در کوه و دشت می پیچید و محو تقالید قدیم و آغاز روز جدید را بگوش مردم میرساند حضرت بهاء الله مدّت بیست و دو روز در بدشت توقف فرمودند و چنانچه قبلاً گفته شد اصحاب از بدشت بجانب مازندران توجّه نمودند بعضی از پیروان چون دیدند که حضرت طاهره حجاب صورت را بیکسو نهاده این طور نتیجه گرفتند که ممکن است بر حسب هوای نفس بمناهی و سیئات مشغول شوند و از مسئله نسخ شریعت بخیال باطل خود این طور

ص ۲۶۶

تصوّر کردند که حرّیت مضرّه را پیشه خویش سازند از حدود آداب تجاوز کنند و باجرای هوای نفس خویش مشغول شوند این خیال باطل و سودای خام که برای کوتاه نظران حاصل شده بود سبب شد که خشم خدا بر آنها نازل گردید و مورد غضب پروردگار واقع شدند باین معنی که در حین توجّه بمازندران چون بقریه نیالا رسیدند جمعیتی بآنها حمله ور شدند و بالای شدیدی از دست اعداء بر آن عده بی پروا که از روی هوای نفس بکسر حدود پرداخته بودند وارد شد تا صاحب نظران بحفظ حدود الهی بپردازند و شریعت الله بشرف و بزرگواری ذاتی خود محفوظ ماند من (نبیل) از لسان مبارک حضرت بهاء الله شنیدم که راجع بآن پیش آمد چنین فرمودند:

" وقتیکه ما به نیالا رسیدیم برای استراحت در دامنه کوه فرود آمدیم هنگام فجر از صدای سنگهائیکه جمعیت مهاجمین از بالای کوه بطرف ما می افکندند بیدار شدیم هجوم آنها بقدری شدید بود که همراهان ما گرفتار ترس و خوف گردیده فرار کردند من لباسهای خودم را بجانب قدّوس پوشانیدم و او را بمحلّ امنی فرستادم و خود میخواستم بعداً باو ملحق شوم وقتیکه بآن محلّ رسیدم قدّوس از آنجا رفته بود در نیالا بجز جناب طاهره و جوانی موسوم بمیرزا عبد الله شیرازی کس دیگری باقی نمانده بود هجوم جمعیت شدید بود خیمه ها را کردند برای حفاظت طاهره جز همان جوان شیرازی دیگری را نیافتیم مشاراً الیه دارای شهامت و عزمی شدید بود

شمشیری بدست گرفته بود و با کمال شجاعت جمعیتی را که برای غارت کردن ااثا ما هجوم میکردند جلوگیری میکرد با آنکه چندین زخم برداشته بود برای حفظ اموال ما حاضر بود جان فدا نماید من در مقابل آن جمعیت قرار گرفتم و بنصیحت آنها پرداختم و بآنها فهماندم که قساوت و بدرفتاری خوب نیست نصیحت من مؤثر واقع شد و بعضی از اموالی را

ص ۲۶۷

که بغارت برده بودند مسترد داشتند."

باری حضرت بهاءالله با جناب طاهره و خادمه وی بنور عزیمت فرمودند و شیخ ابوتراب را بحفظ و حراست طاهره گماشتند در این بینها مخالفین و اعداء با تمام قوی میکوشیدند که خشم و غضب محمد شاه را نسبت بحضرت بهاءالله مشتعل سازند. بشاه میگفتند سبب اصلی و باعث واقعی وقایعی که در شاهرود و مازندران اتفاق افتاد همین شخص بهاءالله است این قدر گفتند تا شاه را وادار کردند حکم صادر نمود که حضرت بهاءالله را دستگیر کنند میگویند محمد شاه بعد از استماع اقوال مخالفین درباره حضرت بهاءالله یک روز با خشم و غضب فراوان گفت " چون پدر ایشان بمملکت من خدمات بسیار کرده تا کنون آنچه را که درباره ایشان شنیده بودم اهمیت نمیدادم ولی این دفعه تصمیم گرفته ام که ایشانرا اعدام نمایم " یکی از صاحب منصبان شاه در طهران پسرش در مازندران بود محمد شاه باو حکم کرد که پسرش بنویسد بهاءالله را دستگیر کرده بطهران بفرستد پسر این شخص یکی از ارادتمندان واقعی و طرفداران حقیقی حضرت بهاءالله بود از قضا روزیکه حضرت بهاءالله را بمنزل خود دعوت کرده بود شب قبلش این حکم باو رسید از دیدن این حکم برآشفته و بهیچ کس در این خصوص اظهاری نکرد حضرت بهاءالله که میهمان او بودند در چهره مشارالیه آثار حزن و کدورت مشاهده فرمودند و از راه نصیحت باو فرمودند در هر کار بخدا اعتماد کن روز دیگر سواری از طهران رسید و بمحض اینکه بمهماندار حضرت بهاءالله نزدیک شد صدای بلند بلهجه مازندرانی گفت " مردی بمر " یعنی محمد شاه مرد جوان مهماندار از

شنیدن این خبر آثار حزنش بر طرف شد و داستان را برای حضرت بهاءالله نقل کرد و در محضر میهمان بزرگوار خود با کمال فرح و سرور شبی بروز آورد اما جناب قدّوس در بین راه گرفتار دشمنان گردید و در نتیجه

ص ۲۶۸

در شهر ساری در منزل میرزا محمد تقی بزرگترین مجتهدین آن شهر محبوس گشت بقیه اصحاب بعد از واقعه نیالا باطراف پراکنده شدند و داستان بدشت و وقایع عجیبه آن ایام را برای سایر مؤمنین حکایت کردند .

ص ۲۶۹

فصل هفدهم

حبس شدن حضرت اعلی در قلعه چهریق

حادثه نیالا که شرح آن از پیش نگاشته شد در نیمه شهر شعبان سال هزار دویست و شصت و چهار قمری بوقوع پیوست در اواخر همین ماه حضرت باب را به تبریز انتقال دادند و ستمکاران نسبت به آن حضرت از هیچگونه اهانت و استهزائی خودداری ننمودند در همان اوقات که حضرت بهاءالله و پیروان در نیالا گرفتار هجوم اعداء بودند حضرت باب نیز بوسیله مخالفین به تبریز منتقل شدند در همان وقتیکه حضرت بهاءالله و اصحابشان مورد هجوم جهال قرار گرفتند حضرت باب نیز در همان وقت مورد ضرب شدید از ناحیه دشمن زشت رفتار سنگین دل بودند حضرت باب بنا بامر حاجی میرزا آقاسی بجانب چهریق منتقل شده و بدست یحیی خان کرد سپرده شدند خواهر این یحیی خان زوجه محمد شاه و مادر ولیعهد بود میرزا آقاسی اوامر موکده بیحیی خان کرده بود که نسبت بحضرت باب مانند علیخان ماکوئی رفتار نکند و بهیچ یک

ص ۲۷۰

از پیروان باب اجازه ندهد که بحضور مبارکش مشرف شوند هر چند این

اوامر بطور شدت بیحیی خان رسیده بود و لکن مشاراً الیه بتنفيذ آن اوامر قادر نشد زیرا بواسطه مشاهده آثار جلال و بزرگواری از ناصیه محبوس خود محبت شدیدی در قلبش نسبت بحضرت باب ایجاد شد اوامر میرزا آقاسی را بکلی فراموش کرد کردهائیکه در چهریق ساکن بودند هر چند عداوتشان نسبت بشیعیان از کردهای ماکو زیادتر بود ولی محبت حضرت باب در قلوبشان مشتعل شد ارادت کاملی بان بزرگواری پیدا کردند هر یک صبح که از خانه بیرون میآمد پیش از اشتغال بکار رسمی خود بمقام هیکل مبارک توجه میکرد و تمنای فیض و برکت مینمود سر بخاک ذلت میگذاشت و در حالت سجده فیض روحانی را از آن مقام مقدس طلب میکرد هر یک برای دیگری عجایبی را که از آن حضرت دیده بود نقل میکرد یحیی خان هیچکس را از تشرف بحضور مبارک ممانعت نمیکرد جمعیت زائرین بقدری زیاد بودند که چهریق گنجایش و وسعت برای آنها نداشت از این جهت احباء بچهریق قدیم که اسکی شهر نامیده میشد و تا قلعه یکساعت راه فاصله داشت توقف مینمودند حضرت باب هر چه میخواستند از چهریق کهنه خریداری میشد و در زندان بحضور مبارک میآوردند یکرروز فرمودند قدری عسل بخرند و از قیمتش سؤال نمودند مبلغیکه برای قیمت عسل باید پرداخته شود گران بود فرمودند: "عسل خوب ممکن است از این ارزانتر بدست بیاید من پیش از این تاجر بودم شما باید در جمیع امور و در جمیع معاملات از من پیروی کنید همسایگان خود را گول نزنید و مواظب باشید کسی شما را نفریبد این است رویه مقتدای شما " هیچکس نمیتوانست در هیچ قسمتی نسبت بحضرت باب بر خلاف واقع رفتار کند آن حضرت هرگز راضی نمیشدند که نسبت بهیچکس اگر چه ناتوانترین افراد بشر باشد بر خلاف انصاف رفتار شود فرمودند این عسل را

ص ۲۷۱

بصاحبش برگردانید و عسل بهتری که قیمتش ارزانتر باشد بخرید اخبار توجه نفوس و ایمان اشخاص معروف بحضرت باب که در قلعه چهریق محبوس بودند بسمع حکومت رسید و بر پریشانی افکار زمامداران

افزود جمعی از مشاهیر علما و اشراف و ارباب مناصب دولتی در شهر خوی بامر مبارک مؤمن شده بودند و از پیروان مخصوص آن بزرگوار بشمار میرفتند.

از آن جمله میرزا محمد علی و برادرش بیوک آقا بود این دو نفس از اشراف مشهور و معروف آن حدود بودند که بنصرت امر قیام کردند و بتبلیغ همشهریهای خود از هر طبقه و صنفی مشغول شدند در نتیجه بین خوی و چهریق جمعیت زیادی از مؤمنین و طالبین حقیقت آمد و شد میگردند.

در آن اوقات میرزا اسدالله از دانشمندان شهیر و ادبای عالیمقام بود نسبت بامر مبارک بی اندازه معاندت و مخالفت داشت مخالفت او بدرجه (ای) بود که هیچ یک از احبّاً جرأت نداشتند بتبلیغ او قیام کنند مشارالیه خوابی دید و بدون آنکه بکسی اظهار کند و خواب خود را برای کسی حکایت نماید مطلبی چند در نظر گرفت و عریضه ای بحضور مبارک بوسیله میرزا محمد علی تقدیم نمود مضمون آنکه من سه مطلب را در نظر گرفته ام خواهشمندم بفرمائید آن مطالب چیست بعد از چند روز توقیعی بخط مبارک حضرت اعلی بمیرزا اسدالله رسید در آن توقیع شرح رؤیای مشارالیه و مطالبیکه در نظر گرفته بود تصریح شده بود.

میرزا اسدالله پس از مشاهده این مطلب بامر مبارک مؤمن شد و از کثرت شوق با آنکه به پیاده رفتن معتاد نبود بقصد تشرف بحضور مبارک قدم در راه نهاد و از خوی بجانب قلعه روانه شد و آن راه سخت پر سنگ را پیاده پیمود یارانش هر چه درخواست نمودند که راه را سواره پیماید قبول نکرد و گفت پیاده رفتن بهتر است چون بحضور مبارک رسید بریقینش افزوده

ص ۲۷۲

گشت و شجاعتی شدید در وجودش حاصل شد که تا خاتمه حیاتش با او همراه بود حضرت اعلی مشارالیه را بدیان ملقب فرمودند.

در همان سال حضرت اعلی بچهل نفر از یاران و پیروان خویش امر فرمودند که هر یک رساله ای در اثبات حقایق امر مبارک که بآیات قرآنیّه

و احادیث مستند باشد بنگارند همه اطاعت کردند و هر کدام رساله‌ای نوشتند و بمحضر مبارک تقدیم نمودند رساله میرزا اسدالله مورد عنایت مبارک واقع شد بی اندازه از رساله او تمجید فرمودند و لقب دیان را در همین وقت باو دادند و لوح حروفات نیز باعزاز او از قلم مبارک نازل شد. دیان پس از زیارت این لوح گفت اگر حضرت نقطه اولی جز همین لوح مبارک برای اثبات صحّت دعوت خویش آثار دیگری نداشتند کافی بود این لوح که منتشر شد. اهل بیان مقصود مبارک را که در این لوح مندمج بود نفهمیدند بعضی خیال کردند که این لوح در خصوص تفسیر علم جفراست باری مقصود اصلی مستور بود تا وقتیکه جناب مبلغ شیرازی درباره این لوح مبارک از محضر حضرت بهاءالله که در آنوقت در زندان عکا مسجون بودند درخواست نمود که اسرار لوح مبارک مزبور را اظهار فرمایند لوحی از قلم جمال مبارک در شرح اسرار لوح حروفات نازل شد در آن لوح تصریح فرمودند که مقصود از لوح حروفات بشارت بظهور من یظهره الله است که نوزده سال بعد از اعلان دعوت حضرت باب ظاهر خواهد شد در لوح حروفات سرّ مستغاث از قلم حضرت اعلی نازل شده بود و کسی معنی آنرا نمیدانست تا آنکه جمال مبارک سرّ مزبور را مکشوف ساختند. کلمه مستغاث در بیانات حضرت اعلی از جمله موانع و حجابهایی بود که اهل بیان را از عرفان من یظهره الله باز میداشت و چون معنی اصلی آنرا نمیدانستند بحضرت من یظهره الله یعنی جمال مبارک و صدق ادّعی آن بزرگوار برخی از آنها ایمان نداشتند لکن پس از نزول لوح مبارک در

ص ۲۷۳

تفسیر مستغاث از قلم حضرت بهاءالله این حجاب و مانع از راه طالبین بر طرف شد. باری میرزا اسد الله دیان در نهایت شجاعت بتبلیغ امر مبارک پرداخت از هیچکس ملاحظه نمیکرد این مطلب بر پدر جناب دیان که از دوستان صمیمی صدر اعظم زمان بود بینهایت گران آمد ناچار شکایت پسر خود را بحاجی میرزا آقاسی نمود.

در همین اوقات مسئله دیگری بوقوع پیوست که خاطر حکومت را

پريشان ساخت آن قضيه اين بود كه درويشي از هند بچهريق آمد و بحضور مبارك مشرف شد بمحض اينكه بشرف لقا فائزگشت بحقانيت امر مبارك اقرار كرد و ايمان خود را علني نمود و در اسكي شهر بتبليغ امر پرداخت و با نهايت حرارت مردم را هدايت ميكرد حضرت اعلى او را قهرالله ناميدند همه نفوسيكه با او ملاقات ميكردند بكمال شخصيت و قوت ايمان او اقرار داشتند بعضي را گمان چنين بود كه اين درويش مبین دين الهی است ولی خود او ابدأ مدعی چنين مقامی نبود درويش قهرالله می گفت زمانيكه در هند اقامت داشتم و جزو كاركنان يكي از نوابهاى معروف بودم حضرت باب در عالم رؤيا بمن ظاهر شده فرمودند:

" اين زر و زيور را از خود دور كن و بقلعه چهريق كه در آذربايجان است بيا مرا ملاقات كن و بمحضر محبوب خود بشتاب " من هم امر او را اطاعت كردم و آمدم و بمقصود قلبى خود رسيدم داستان اين هياهو كه بواسطه درويش قهرالله در بين رؤساي اكراد چهريق واقع شده بود ابتدا به تبريز و از آنجا بطهران رسيد از طهران فرمان صادر شد كه حضرت باب را به تبريز انتقال دهند شايد اين هيجان و هياهو تسكين يابد قبل از وصول اين فرمان تازه، حضرت باب بواسطه جناب عظيم بدرويش قهرالله اطلاع دادند كه بهندوستان مراجعت كند و از همان راهيكه آمده پياده و با كمال انقطاع بازگردد و بخدمت امر مشغول شود و نيز بجناب عظيم

ص ۲۷۴

فرمودند كه بميرزا عبد الوهاب ترشيزى كه در خوى سكونت داشت اطلاع دهد كه فوراً باروميّه برود و در آنجا بمحضر مبارك مشرف شود و نيز بعظيم فرمودند بسيد ابراهيم خليل در تبريز اطلاع بده و از طرف من باو بگو كه آتش نمرودى در شهر تبريز بزودى مشتعل خواهد شد ولى بمؤمنين اذيتى نخواهد رسانيد من عنقریب به تبريز خواهم آمد امر مبارك كه بدرويش قهرالله رسيد بدون درنگ اطاعت كرد و براه افتاد بعضي ميخواستند با او در آن سفر همراهى كنند بانها ميگفت شما طاقت مشقات سفر را نداريد و اگر بيائيد در بين راه حتماً هلاك خواهيد شد از اين گذشته

حضرت باب امر فرمودند که من تنها بوطن خود مراجعت کنم بعضی برای مصارف سفر او وجوهی میدادند برخی لباس باو میدادند ولی از هیچکس او چیزی قبول نمیکرد تنها و پیاده عصائی بدست گرفت و رفت و هیچکس ندانست که بر سر او چه آمد و خاتمه احوالش معلوم نیست.

جناب میرزا محمد علی زنوزی ملقب به انیس که در تبریز بود چون شنید که حضرت باب در چهریق تشریف دارند خواست بمحضر مبارک مشرف شود سید علی زنوزی که ناپدیری او بود و از اعیان و بزرگان تبریز محسوب میشد نهایت جدّ و جهد را مبذول داشت که جناب انیس را از این خیال باز دارد برای این منظور بهتر آن دید که انیس را در منزل حبس کند و نگذارد خارج شود جناب انیس در حبس بیمار گشت و همانطور بود تا وقتی که حضرت اعلی را از چهریق بتبریز آوردند و دو مرتبه بچهریق برگردانیدند.

شیخ حسن زنوزی برای من اینطور حکایت کرد که در همان اوقات که حضرت باب جناب عظیم را بمسافرت امر فرمودند بمن نیز دستور دادند که جمیع الواح نازله در ماکو و چهریق را جمع آوری کنم و بسید ابراهیم خلیل که آنوقت در تبریز بود بسپارم و باو تأکید کنم که در

ص ۲۷۵

حفظ آن امانات الهیه کوشش بسیار نماید هنگامیکه در تبریز اقامت داشتم چون با سید علی زنوزی قرابتی داشتم اغلب بدیدن او میرفتم مشأر الیه پیوسته از جناب انیس نگران بود و درباره کار او پریشان میگفت من خیال میکنم که این پسر دیوانه شده مرا بدنام کرده است این ننگی که از رفتار او برای من حاصل شده چگونه مرتفع نمایم یکروز بمن گفت " شیخ حسن شما بروید او را ملاقات کنید قدری او را نصیحت کنید که اقلأ ایمان خودش را پنهان دارد و این قدر جزع و فزع نکند ". من بر حسب سفارش سید علی زنوزی هر روز نزد جناب انیس میرفتم میدیدم اشک از چشمانش جاریست جریان اشک دائمی بود. وقتی که حضرت باب را از تبریز ثانیاً بچهریق بردند روزی بدیدن انیس رفتم دیدم حالش تغییر کرده غم و

اندوهی ندارد آثار سرور و فرح از بشره‌اش آشکار است بمحض اینکه مرا دید با سرور بی‌منتهی با من معانقه کرد و گفت چشمهای مولای محبوب من صورت ترا دیده است و چشمهای تو بزیارت آن وجه نورانی فائز شده است حال بیا تا برای تو حکایت کنم چه شد که اندوه من بسرور مبدل گشت پس از آنکه حضرت باب را بچهریق برگرداندند و منهم در این جا محبوس و گرفتار بودم با نهایت تأثر قلباً بهیکل مبارک توجه کردم و براز و نیاز مشغول شدم که ای محبوب قلب من مشاهده میفرمائی که چه اندازه ناتوان و گرفتار حبس و زندانم تو بینائی و دانا که شوق و اشتیاق من برای تشرّف بحضورت حدّ و حصری ندارد مولای مهربان رجا دارم این ظلمت ناامیدی که بر قلب من مسلط گشته بانوار وجه منیر تو مرتفع شود از این قبیل راز و نیازها می‌کردم و از خود بیخود شدم ناگهان صدای هیکل مبارک را شنیدم فرمودند: "محمد علی بر خیز" متوجه شدم، دیدم جمال نورانی مولای مهربان در مقابل چشمم ظاهر و عیانست با تبسمی لطیف بمن نظر میفرمود من خود را با اقدام مبارک افکندم بمن فرمودند "خوشحال باش

ص ۲۷۶

ساعت موعود نزدیک است در همین شهر تبریز عنقریب در مقابل مردم شهر مرا مصلوب خواهند ساخت و هدف گلوله‌های اعداء خواهم شد. جز تو کسی را در این موهبت با خودم شرکت نخواهم داد مژده باد که تو آنروز با من جام شهادت خواهی نوشید و آنّ هذا وعدّ غیر مکذوب " چون بخود آمدم خویش را در دریای سرور و نشاط غرقه یافتم غم و اندوه دنیا در مقابل این سرور من قیمتی ندارد هنوز آواز مبارک در گوش من است و شب و روز چهره مبارک در مقابل چشمم مجسم بیاد آن تبسم لطیف مألوفم و هیچ متوجه نیستم که گرفتار حبس و زندانم یقین دارم آنچه را که مولای مهربانم وعده فرمود واقع خواهد شد و ساعت موعود فرا خواهد رسید من او را نصیحت کردم که صابر باشد و این قضیه را از همه کس پنهان دارد. جناب انیس بمن قول داد که این راز را با کسی در میان نهد و رفتار خود را با سیّد علی زنوزی بر فق و مدارا تبدیل کند من فوراً از نزد جناب انیس

بیرون آمده بملاقات سید علی شتافتم و باو گفتم که پسر شما رفتارش
تغییر کرده و این سبب شد که انیس از حبس و بند رهائی یافت با خویشان
و اقربای خود رفتاری نیک داشت تا روز شهادتش فرا رسید یعنی آن
روزیکه خود را فدای محبوب خویش ساخت مردم تبریز همه جان فشانی
او را در راه محبوبش دیدند و بر حالش گریه کردند.

ص ۲۷۷

فصل هیجدهم

مجلس ولیعهد در تبریز

حضرت اعلی میدانستند که خاتمه حیاتشان نزدیک است از این جهت
پیروان خود را امر فرمودند که از چهریق هر کدام بنقطه‌ای توجه کنند
و خودشان در نهایت تسلیم و رضا منتظر ظهور قضا بودند تا آنکه فرمان
صادر شد مأمورین حضرت را از راه ارومیه به تبریز وارد نمایند زیرا اگر
از راه خوی حضرت اعلی را به تبریز میبردند میترسیدند اهالی خوی
تظاهراتی کنند.

چون حضرت باب بارومیه رسیدند ملک قاسم میرزا نهایت احترام را
نسبت بحضرت باب مرعی داشت و بهمه مأمورین سپرده بود که با آن
بزرگوار در نهایت احترام رفتار نمایند یک روز حضرت باب عازم حمام
بودند ملک قاسم میرزا در صدد برآمد که حق را امتحان کند مشأر الیه
اسبی داشت در نهایت سرکشی که هیچ کسی نمیتوانست بر او سوار شود
آن اسب را امر کرد آوردند که حضرت باب سوار شده بحمام تشریف
ببرند و بهیچوجه سابقه اسب را بحضور مبارک عرض نکرده بود خادمیکه
مأمور این کار بود پنهان از ملک قاسم میرزا داستان سرکشی اسب را
بحضور مبارک عرض کرد که مبادا اذیتی بهیکل مبارک برسد فرمودند
بخدا واگذار کن خداوند خودش محافظت خواهد فرمود مردم ارومیه که این
مسئله را دیدند بمقصد حاکم پی بردند جمعیت بسیاری در میدان عمومی
جمع شده بودند تا ببینند که چگونه حضرت باب بر آن اسب سوار
میشوند مأمور اسب را نزدیک آورد حضرت اعلی با کمال اطمینان

و متانت جلورفتند لگام اسب را از دست مهتر گرفتند و اسب را نوازش فرموده پای مبارک را برکاب گذاشتند و سوار شدند اسب بدون سرکشی

ص ۲۷۸

تسلیم بود و با کمال راهواری سیر میکرد مردم همه چون سابقه این اسب سرکش را داشتند از مشاهده این حال تعجب کردند و این مطلب را یکی از معجزات دانستند و یکباره هجوم کردند که رکاب اسب را ببوسند فرّاشهای شاهزاده مردم را از این عمل ممانعت نمودند که مبادا سبب اذیت هیکل مبارک بشوند شاهزاده پیاده در موکب مبارک تا نزدیک حمام همراهی کرد بعد هیکل مبارک باو فرمودند که مراجعت کند فرّاشان شاهزاده جمعیت را که برای زیارت حضرت باب ازدحام کرده بودند متفرّق میساختند و راه باز میکردند چون بحمام رسیدند یکی از نوکرهای مخصوص با سید حسن برای انجام خدمات حضرت باب با هیکل مبارک همراهی کردند حضرت باب از حمام پس از آنکه بیرون آمدند ثانیاً بر همان اسب سوار شده مراجعت فرمودند مردم از مشاهده آن جاه و جلال صدا بتکبیر بلند کردند شاهزاده بنفسه نیز بحضور مبارک رسید و همراه مرکب مبارک بمقرّی که معین شده بود مراجعت کرد اهالی ارومیه بحمام هجوم کردند و تا آخرین قطره آب خزانه حمام را بتبرک بردند در شهر هیاهوی عجیبی برپا شده بود هیکل مبارک که جوش و خروش مردم را مشاهده کردند حدیثی را که از حضرت امیر علیه السلام مروی است بیان فرمودند که آن حضرت فرمود " دریاچه ارومیه بجوش و خروش خواهد آمد و آبش شهر را خواهد گرفت " بعضی بحضور مبارک عرض کردند که بیشتر مردم شهر بامر مبارک مؤمن شدند حضرت اعلی چون این مطلب را شنیدند این آیه قرآن (۲۹:۲) را تلاوت فرمودند قوله تعالی: " أَحْسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ".

مردم ارومیه بعد از استماع بلیه ای که بر آن حضرت در تبریز وارد شد بمقاد آیه مبارکه مزبوره در امتحان لغزیدند و بجز چند نفر بقیه مردم از امر مبارک اعراض کردند از جمله نفوسیکه در ایمان خود مستقیم

ماندند یکی ملاً امام وردی بود که در استقامت و ثبات در ردیف ملاً جلیل ارومی حرف حیّ قرار داشت مشاراً الیه بعدها بحضور جمال مبارک نیز رسید و بشرف ایمان مشرف شد و بتبلیغ امر مبارک قیام کرد الواح عدیده از قلم جمال مبارک باسم او عنایت شد و پیوسته بخدمت مشغول بود تا در هشتاد سالگی وفات یافت.

باری مردم چون بیکدیگر میرسیدند امور عجیبه ای که از حضرت باب مشاهده کرده بودند برای هم نقل میکردند این مطالب به تدریج منتشر میشد تا آنکه در طهران بگوش پیشوایان دین رسید همه برآشفتنند و همّت گماشتند که برای حفظ مقام و ریاست خویش از پیشرفت امر مبارک جلوگیری کنند و چون میدیدند که امر حضرت باب در اطراف و اکناف انتشاری غریب و سریع دارد و برای خود چنین قوّه‌ای را مشاهده نمی کردند دانستند که اگر ممانعت نکنند جمیع تأسیساتشان از بین میرود و هر چه را در ضمن سالها یافته اند ضایع و هدر میگردد در تبریز مخصوصاً هنگامه غریبی بود علمای آن شهر خیلی میترسیدند مردم که شنیدند حضرت باب را وارد تبریز میکنند هیجان عظیمی کردند و همه می کوشیدند که بزیارت باب نایل شوند هیجان و هجوم مردم باندازه‌ای بود که حکومت مجبور شد در این مرتبه مقرّ حضرت باب را در خارج شهر تبریز معین کند هیچکس اجازه نداشت که بحضور مبارک برسد زیرا حکومت قدغن کرده بود فقط کسانی مشرف میشدند که حضرت باب آنها را احضار فرمایند.

در شب دوّم پس از وصول بتبریز حضرت باب جناب عظیم را احضار فرمودند و علناً در نزد او اظهار قائمیت نمودند عظیم چون این ادّعا را شنید در قبول متردّد شد حضرت باب باو فرمودند من فردا در محضر ولیعهد و در حضور علماء و اعیان ادّعای خود را اظهار خواهم کرد و برای

اثبات ادعا بآیات تحدی خواهم نمود و بجز آیات بسایر مطالب متمسک نخواهم شد.

نبیل میگوید جناب عظیم برای من حکایت کرد و گفت که من آنشب خیلی فکرم پریشان بود تا صبح نخواستیدم وقتیکه نماز صبح را خواندم تغییر عجیبی در خودم مشاهده کردم گویا باب تازه‌ای در مقابل من گشوده شد پیش خود فکر کردم که اگر من بدین مقدس اسلام و حقانیت حضرت رسول مؤمن و موقن هستم و بحجت آیات معتقد این اضطراب و پریشانی درباره امر حضرت باب چه علت دارد هر چه بفرماید صحیح است و درست و بدون هیچ ترس و ریبی باید قبول کرد از حصول این فکر اضطرابم برطرف شد بحضور مبارک مشرف شدم و رجای عفو و بخشش نمودم بمن فرمودند بین عظمت امر الهی بچه حد است و ظهور امر الله چقدر عظیم است که امثال عظیم را مضطرب و پریشان خاطر میسازد اینک

بفضل الهی امیدوار باش و باتکاء فضل و عنایت او تزلزل نفوس را بثبات و ضعف قلب عباد را بقوت تبدیل نما ثبات و استقامت تو بدرجه‌ای خواهد رسید که اگر دشمنان ترا قطعه قطعه کنند از محبت تو نسبت بمن ذره‌ای نخواهد کاست مژده باد که در آینده بلقائ مظهر رب العالمین مشرف خواهی شد. این بیانات مبارکه را که شنیدم بمنزله مرهمی بود که جراحات مرا از هر جهت شفا بخشید و اندوه مرا زایل نمود از آن تاریخ تا کنون اثری از اضطراب و ترس در وجود من نیست هر چند مأمورین حضرت باب را در خارج شهر نگاهداشتند ولی این مطلب از هیجان مردم جلوگیری نکرد بلکه ممانعت بیشتر علت شدت میل شد میرزا آقاسی فرمان داده بود که پیشوایان روحانی تبریز در دار الحکومه شهر مجتمع شوند و حضرت باب را محاکمه کنند.

از جمله مدعوین حاجی ملا محمود نظام العلماء بود که ناصرالدین

میرزای ولیعهد را درس میداد و از جمله ملاً محمد ممقانی و میرزا علی اصغر شیخ الاسلام و جمعی دیگر اکابر علمای شیخیّه و شیعه بودند ولیعهد بنفسه در این مجلس حاضر بود و ریاست مجلس بنظام العلماء واگذار شده بود چون همه حاضر شدند رئیس مجلس از طرف حضار بیکی از مأمورین اشاره کرد که حضرت باب را بمجلس بیاورد جمعیت از هر طرف هجوم کرده بودند و هریک فرصتی میجست که بزیرت حضرت باب مشرف شود از کثرت جمعیت راه مسدود بود و مأمور مجبور شد که بزحمت راهی بگشاید چون حضرت باب وارد مجلس شدند باطراف نظر انداختند و دیدند برای نشستن محلی نیست بجز محلی که برای ولیعهد تهیه شده بود حضرت باب سلام کردند و با کمال شجاعت و اطمینان در محلّ خالی جلوس فرمودند عظمت و قوه روحانیّه حضرت باب باندازه ای بود که تمام حضار بیحرکت در جای خود قرار گرفته و سکوت عجیبی بغتّه در آن مجلس روی

ص ۲۸۳

داد و هیچیک نتوانستند لب بگفتار بگشایند بالاخره نظام العلماء سکوت را برهم زد و از حضرت باب سؤال کرد شما چه ادعائی دارید؟ حضرت باب سه مرتبه فرمودند من همان قائم موعودی هستم که هزار سال است منتظر ظهور او هستید و چون اسم او را میشنوید از جای خود قیام میکنید و مشتاق لقای او هستید و عجل الله فرجه بر زبان میرانید براستی میگویم براهل شرق و غرب اطاعت من واجب است بجز ملاً محمد ممقانی کسی دیگری جسارت بر تکلم نمود این ملاً محمد یکی از رؤسای شیخیّه و از شاگردان جناب سید کاظم رشتی بود حضرت سید رشتی اغلب از عدم ایمان و فساد اخلاق او تأسف داشتند و گریه و ناله مینمودند.

شیخ حسن زنوزی میگفت که
من از جناب سید کاظم رشتی
شنیدم که درباره اخلاق و عدم
ایمان و خباثت ملاً محمد ممقانی

بیاناتی میفرمودند پیوسته منتظر
بودم که ببینم در آینده چکار
خواهد کرد و چه خیانتی از او
بظهور خواهد رسید وقتیکه رفتار
او را در مجلس ولیعهد با حضرت
باب مشاهده نمودم دیدم آنچه را که
سید مرحوم فرموده بودند کاملاً
بوقوع پیوست آنروز در آن مجلس
حاضر بودم و در خارج محلّ نزدیک
در ایستاده بودم و هر چه در مجلس

ص ۲۸۴

میگذشت میشنیدم.

ملاً محمّد در دست چپ ولیعهد
نشسته بود حضرت باب میان
ملاً محمّد و ولیعهد جالس بودند
وقتیکه حضرت باب خود را قائم
موعود معرفی فرمودند همه حضّار
را ترس و خوف احاطه کرد سرها را
پائین انداختند سیمای همه تغییر
کرد رنگ همه زرد شد ملاً محمّد
ممقانی یعنی همان پیشوای یک چشم
مگّار پس از استماع بیان مبارک با
وقاحت تمام گفت ای جوان بدبخت

شیرازی عراق را خراب کردی حال آمده ای که آذربایجان را خراب کنی
حضرت باب فرمودند جناب شیخ من بمیل خود اینجا نیامده ام شماها مرا
احضار کردید و باین مجلس دعوت نمودید ملاً محمّد بر آشفت و گفت ای
پست ترین پیروان شیطان ساکت باش حضرت باب فرمودند یا شیخ آنچه

را قبل گفتیم باز هم میگویم نظام العلماء مصلحت چنان دید که از راه دیگر داخل مذاکره شود و باصل ادعا ایراد نماید پس بحضرت باب رو کرد و گفت شما مدعی مقام بزرگی هستید باید دلیل قاطعی بر صدق ادعای خود اقامه نمائید حضرت باب فرمودند اقوی دلیل و برهان مهم بر صحت دعوت حضرت رسول الله آیات الهی بود چنانچه در قرآن (۲۹: ۵۱) فرموده است: "أولم یکفهم انا أنزلنا علیک الكتاب" خداوند این دلیل محکم و برهان متقن را برای اثبات صحت ادعای خود بمن عنایت فرموده است چنانچه در مدت دو روز و دو شب باندازه قرآن مجید آیات الهی از لسان و قلم من جاری

ص ۲۸۵

میشود نظام العلماء گفت خوب است در وصف این مجلس مانند آیات قرآن آیاتی بفرمائید تا حضرت ولیعهد و سایر علما شاهد این برهان باشند حضرت باب مسئول او را اجابت کرده و فرمودند: "بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ" ملاً محمّد ممقانی فریاد برآورد که اعراب کلمه را خطا گفتمی تو که از قواعد نحو بیخبری چگونه قائم موعود هستی؟ حضرت باب فرمودند در آیات قرآنی نیز رعایت قواعد نحویّه نشده زیرا کلام الهی بمقیاس قواعد خلق سنجیده نمیشود مردم باید تابع قوانین کلام الله باشند در سیصد موضع قرآن خلاف قواعد نحویّه نازل و مذکور است ولی چون کلام الهی است هیچکس جرأت اعتراض ندارد و همه مسلمین قبول دارند بعد از این بیان ثانیاً بنزول آیات شروع فرمودند و همان جمله قبل را بطرز سابق بیان کردند ملاً محمّد اعتراض را تجدید کرد یکنفر دیگر از یک گوشه ای بحضرت باب گفت کلمه "اشترتن" چه صیغه است؟ حضرت باب در مقابل این سؤال این آیات قرآن (۳۷: ۱۸۰-۱۸۲) را تلاوت فرمودند "سبحان ربک رب العزة عما یصفون و سلام علی المرسلین و الحمد لله رب العالمین" بعد برخاستند و از مجلس بیرون تشریف بردند.

نظام العلماء از طرز معامله ملاً محمّد و سایرین در آن مجلس با حضرت باب برآشفت و گفت وای بر مردم تبریز این شخص مدعی چه

مقامی است و این مردم از او چه سؤالاتی میکنند این گونه سؤالهای بارده چه ربطی بادّعی این مقام عظیم دارد؟ بعضی نیز بر طرز رفتار ملاً محمّد و غیره با حضرت باب خرده گرفتند و گفتند از بد راهی وارد مذاکره شدید و باعث خجالت و شرمساری بی پایان گشتید سؤالی کردید که در خور مقام او نبود ولی ملاً محمّد ممقانی برآشت و با کمال خشم و غضب بحاضرین گفت من بشما میگویم بر حذر باشید اگر جلو این جوان

ص ۲۸۶

را نگیرید طولی نمیکشد که همه اهل تبریز دعوتش را اجابت نمایند و در ظلّ رایتش مجتمع گردند آنروز اگر بمردم بگوید که دست از علما بردارید همه اطاعت میکنند حتّی اگر بگوید بولیعهد اعتنا نکنید همه مطیع اند آنوقت است که زمام ریاست روحانی و کشوری را بدست میگیرد و همه شما را زیر پا قرار میدهد زیرا نه تنها مردم تبریز بلکه جمیع ساکنین آذربایجان با عاتش قیام خواهند کرد سخنان ملاً محمّد خائن محتال افکار متصدیان امور را پریشان ساخت.

نشستند و با هم مشورت کردند که برای جلوگیری از نفوذ کلمه حضرت باب چه اقدامی نمایند بعضی گفتند مجلس دیگری باید تشکیل داد و او را محکوم بمجازات شدیدی باید ساخت زیرا در جلسه گذشته اعتنا بکسی نکرد اولاً در جای مخصوص ولیعهد قرار گرفت و ثانیاً بدون اذن رئیس مجلس از مجلس خارج شد ولیعهد این نقشه را نپسندید بالاخره رأیشان بر این قرار گرفت که حضرت باب را بمنزل میرزا علی اصغر شیخ الاسلام تبریز که از سادات محسوب بود ببرند و مأمورین حکومت آن حضرت را مجازات نمایند فراشان حکومتی این امر را اطاعت نکردند و گفتند این مسئله مخصوص به علمای شهر است ما در آن مداخله نمی کنیم خود شیخ الاسلام بشخصه حاضر شد که حضرت را مجازات کند حضرت باب

ص ۲۸۷

را بخانه برد و یازده مرتبه چوب پاهای مبارک زد شیخ الاسلام در

همان سال بمرض سل گرفتار شد و بعد از تحمّل درد فراوان بمرگ شنیع دچار گشت این شخص در بین مردم تبریز بحرص و طمع و خیانت معروف بود همه مردم چون شخص خسیسی بود او را حقیر می‌شمردند و چون در عین حال خیلی بیرحم و قسیّ القلب بود از او می‌ترسیدند و همیشه دعا

ص ۲۸۸

میکردند که خدا آنها را از شرّ شیخ الاسلام خلاص کند پس از وفات او منصب شیخ الاسلامی در تبریز منسوخ گشت چون هیچکس حاضر نشد بواسطه پستی و حقارت میرزا علی اصغر شیخ الاسلام بعد از او خود را به آن لقب مشهور سازد.

رفتار شیخ الاسلام با حضرت باب نمونه‌ای از رفتار علمای دین با آن بزرگوار است ملاحظه کنید پیشوایان روحانی تا چه اندازه از راه حقّ و انصاف و طریق عدالت دور بودند چطور نصیحت‌های حضرت رسول را مورد اعتنا قرار ندادند چطور از بیانات ائمه اطهار روگردان شدند در احادیث ائمه علیهم السّلام وارد است که چون جوانی از بنی هاشم ظاهر شود و دعوتی جدید آغاز کند و تأسیس شرع جدید نماید و دارای کتاب جدید باشد همه بسوی او بشتابید و امر او را اجرا کنید و در مقام دیگر فرموده‌اند: " اکثرُ أعدائِهِ العُلَمَاءُ " ببینید مردم چقدر نادانند که پیرو علمائی هستند که اعداء قائم میباشند با این همه خود را فرقه ناجیه می‌شمردند. باری حضرت باب را دو مرتبه از تبریز بچهریق برگرداندند

و بیحیی خان سپردند دشمنان می‌پنداشتند که حضرت باب از تهدیدات آن مجلس خوفناک شده و ادّعی خود را ترک خواهند نمود ولی این مجلس سبب شد که بدون سترو حجاب حضرت باب در مقابل بزرگترین هیئت دینیّه در پایتخت آذربایجان حقیقت ادّعی خود را علنی بیان فرمایند شرح این ادّعی عظیم در سر تا سر بلاد منتشر شد مؤمنین بنشاط آمدند، روح جدیدی یافتند، حضرت باب بمحض مراجعت بچهریق خطبه قهریه را نازل و برای حاجی میرزا آقاسی ارسال فرمودند عنوان آن خطبه، خطاب بصدر اعظم این است: " إِعْلَمْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُ بِاللَّهِ وَالْمُعْرَضُ عَنْ آيَاتِهِ "

حضرت باب این لوح را برای جناب حجّت زنجانی که آنوقت در طهران بودند فرستادند و باو فرمودند که خودش برود و لوح را بدست خود بحاجی میرزا آقاسی بدهد.

ص ۲۸۹

نبیل میگوید در اوقاتی که حضرت بهاءالله در زندان عکا تشریف داشتند من از لسان مبارک شنیدم که فرمودند " ملا محمد علی زنجانی پس از آنکه لوح قهریه را بحاجی میرزا آقاسی داد آمد بدیدن من میرزا مسیح نوری و عده ای از مؤمنین در آنوقت حاضر بودند ملا محمد علی تعریف کرد که لوح مبارک را بحاجی میرزا آقاسی دادم بعد آن لوح را برای ما هم خواند خیلی مفصل بود سه صفحه میشد همه را از حفظ کرده بود بیانات مبارکه حضرت بهاءالله نسبت بجناب حجّت طوری بود که از طهارت حیات و شرافت ذات آن شخص جلیل حکایت میکرد میفرمودند " چقدر شجاع بود چقدر با شهامت بود چه اراده قویّه ای داشت در نهایت زهد و ورع بسر برد چنان استقامتی داشت که ممکن نبود تزلزل و اضطرابی در او پیدا شود ".

ص ۲۹۰

فصل نوزدهم

واقعه مازندران

گرفتاری حضرت بهاءالله و اصحاب در نیالا و رفتار ناهنجار علما در تبریز با حضرت ربّ اعلی که شرحش نگاشته شد در ماه شعبان اتفاق افتاد در همین ماه بود که جناب ملا حسین از اردوگاه شاهزاده حمزه میرزا بشهر مشهد مراجعت فرمودند و عازم شدند که با اصحاب و پیروان بکربلا عزیمت کنند حمزه میرزا مبلغی نقد برای مصارف سفر بجناب ملا حسین تقدیم داشت ایشان از قبول نقدینه امتناع فرمودند و بشاهزاده گفتند که آن مبلغ را به فقرا و مستمندان بدهد. عبد العلی خان نیز جمیع وسائل و احتیاجات مسافرت را برای جناب باب الباب مهیا کرد و اجازه خواست که مخارج و مصارف سفر همراهان ایشانرا نیز بپردازد جناب باب الباب

از آن همه تدارکات فقط اسب و شمشیری را قبول کردند و سایر مایحتاج را قبول نفرمودند.

جناب ملاً حسین طوری رفتار کرده بودند که اهل مشهد قلوبشان بنار اخلاص و ایمان مشتعل بود رفتار ایشان در همه مؤثر شده بود منزل ایشان پر از جمعیت کثیری بود که همه حاضر بودند در این سفر با او همراهی کنند حتی زنها فرزندان خود را بحضور او میآوردند و با کمال تضرع از او درخواست میکردند که آنها را برای فدا شدن قبول نماید.

جناب ملاً حسین هنوز در مشهد بودند که شخصی از جانب حضرت باب بمشهد وارد شد و عمّامه حضرت باب را که مخصوص جناب ملاً حسین عنایت فرموده بودند بایشان داد و گفت حضرت اعلی بشما فرمودند که این عمّامه سبز را بر سر خود بگذارید و رایت سیاه را در مقابل و پیشاپیش موکب خود برافراشته برای مساعدت و همراهی با جناب قدّوس بجزیره

ص ۲۹۱

الخضراء توجه کنید و از این بعد بنام جدید سیّد علی خواننده خواهید شد. ملاً حسین چون پیام مبارک را از آن قاصد امین شنید بفوریت امر مبارک را انجام داد و یک فرسخ از شهر دور شده عمّامه حضرت اعلی را بر سر گذاشت و علم سیاه را برافراشت پیروان خویش را جمع کرد و بر اسب سوار شده همه بجانب جزیره الخضراء عزیمت نمودند. عدّه همراهان آن بزرگوار دویست و دو نفر بودند که همه با کمال شجاعت و دلیری با آن جناب همراه شدند. وقوع این مطلب مهمّ تاریخی در روز نوزدهم شعبان سال هزار و دویست و شصت و چهار هجری بود.

در بین راه بهر نقطه‌ایکه ورود میکردند جناب باب الباب ظهور امر جدید را گوشزد اهالی آن نقطه میفرمودند و بتبلیغ میپرداختند و در هر نقطه چند نفر از مؤمنین منتخب بهمراهان آن بزرگوار می پیوستند. در شهر نیشابور جناب حاجی عبدالمجید پدر جناب بدیع که یکی از تجّار مشهور شهر بود به همراهان باب الباب پیوست پدر حاجی عبدالمجید در بین مردم خیلی محترم بود زیرا صاحب بهترین معدن فیروزه‌ای بود که در

نیشابور وجود داشت با این همه حاجی عبدالمجید از منافع مادی چشم پوشید و با نهایت خضوع بخدمت ملا حسین شتافت.

ص ۲۹۲

چون بقریه میامی رسیدند جناب باب الباب بتبلیغ امر پرداختند و سی نفر از اهل میامی مؤمن شدند و با جناب ملا حسین همراه گشته عازم سفر شدند بیست و نه نفر از اینها در قلعه شیخ طبرسی بشهادت رسیدند و فقط از سی نفر آنها ملا عیسی باقی ماند.

چون موکب باب الباب بچشمه علی رسید که در جوار دامغان قرار دارد و از آنجا راهی بماندران موجود است جناب ملا حسین چند روز در آنجا توقف و اوتراق کردند در کنار نهر آبیکه درخت بزرگی در آن جا موجود بود در سایه آن درخت چادر زدند جناب باب الباب باصحاب فرمودند ما اکنون در نقطه ای هستیم که بهر طرف راهی از این نقطه امتداد دارد پس از چندی یکی از این راهها را که باید بیمائیم اختیار کرده و خواهیم پیمود در آخر ماه شوال باد شدیدی بوزیدن آمد از شدت باد یکی از شاخه های آن درخت عظیم شکست و افتاد جناب ملا حسین فرمودند درخت سلطنت محمد شاه ریشه کن شد و بر زمین افتاد خدا چنین اراده فرمود سه روز بعد قاصدی که از طهران به مشهد میرفت خبر وفات محمد شاه را منتشر ساخت روز بعد جناب ملا حسین بعزم مازندران مهبای سفر شدند و در حین عزیمت براه مازندران اشاره کرده گفتند این راهست که ما را بکربلای خودمان میرساند امتحانات شدیده ای در پیش است هر کس استعداد و طاقت در خود نمیابد از همین جا بمنزل خود برگردد و با ما مسافرت نکند این جمله را چند مرتبه بیان فرمودند و چون بسواد کوه رسیدند باصحاب فرمودند من با هفتاد دو نفر از اصحاب و یاران در راه حضرت محبوب فدا خواهیم شد هر یک از شما که نمیتوانید ترک دنیا گوید الان ما را بگذارد و برود زیرا در آینده ایام دیگر برای کسی فرار میسر نیست پس از استماع بیان، بیست نفر از پیروان و اصحاب که در خود تاب تحمل شدائد و امتحانات عظیمه را نمیدیدند بمنازل خود بازگشتند.

خبر توجّه جناب ملاً حسین با همراهان و نزدیک شدنشان بارفروش گوشزد سعید العلماء شد مخصوصاً وقتیکه شنید جناب ملاً حسین از مشهد با علم سیاه و عدّه از اصحاب شجاع و بی باک متوجّه بارفروش است آتش حسد و غضب در قلبش مشتعل گشت و باندازه ای خشمناک گردید که خود داری نمیتوانست. جارچی در شهر انداخت و بمردم اعلان کرد که در مسجد حاضر شوند در حضور مردم بالای منبر رفت جمعیت زیادی از زن و مرد آمده بودند سعید العلماء عمّامه خود را بر زمین زد گریبان خویش را درید و با رعد و برق فراوانی فریاد به وادینا و وا اسلاما بلند کرد و بمردم گفت: " ایّها النّاس بیدار شوید دشمنان ما در کمینند میخواهند اسلام را از بین ببرند مقدّسات اسلامی را محو کنند اگر امروز جلو آنها را نگیرید بشهر وارد میشوند و یکنفر از شما از چنگال آنها زنده بدر نمیروند همه شما را میکشند رئیس این جمعیت که الآن بطرف بارفروش میآیند چندی پیش یکروز بمجلس درس من آمد و در حضور شاگردان نهایت تحقیر را نسبت بمن اجرا داشت وقتی دید که من مطابق میلش رفتار نکردم خشمگین از مجلس درس بیرون رفت و همّت گماشت که بمنزاعه من قیام نماید آنوقت که محمّد شاه زنده بود و نهایت قوّت و قدرت را داشت این شخص نترسید و این طور بیباکانه رفتار کرد حالا که محمّد شاه وفات کرده و کارها درهم و پریشان است ببینید چه خواهد کرد بمحض اینکه دید محمّد شاه از بین رفته با جمعیتی از جان گذشته بطرف ما میآید امروز بر همه مردم بارفروش از زن و مرد پیر و جوان لازم و واجب است که شمشیر بکف گرفته و این مخربین اسلام را جلوگیری و ممانعت نمایند و در مقابل حمله آنها پایداری کنند همه شما فردا صبح حاضر باشید و خود را مهیا کنید تا جلو این گروه بیباک را بگیرید و آنها را محو و نابود سازید. مردم که گفتار او را شنیدند همه بهیجان آمدند زیرا گفتار

سعید العلماء بسیار در آن روز مهیج بود و ریاستش هم از سایرین بیشتر بود مردم از ترس جان و مال خود حاضر شدند بهر وسیله است از ورود آن جمع بیباک بارفروش جلوگیری نمایند پس هر یک هر چه بدستش آمد برای دفاع برداشت صبح زود جمع بسیاری از شهر بارفروش برای جلوگیری جماعتیکه سعید العلماء آنها را دشمنان دین معرفی کرده بود با اسلحه‌های عجیب و غریب از بارفروش بیرون شتافتند تا دشمنان دین را ممانعت کنند و دارائی آنها را بتاراج و غارت ببرند.

جناب ملا حسین وقتیکه از راه مخصوص مازندران بسیر خود ادامه دادند بعد از نماز صبح باصحاب و همراهان اعلان فرمودند که هر چه از مال دنیا با خود دارند در میان بیابان بیندازند بآنها فرمود فقط اسب و شمشیر خود را نگاهدارید و سایر زخارف را که همراه دارید از خود دور کنید تا همه مردم بدانند که دوستان خدا بمایملک خود هم اعتنائی ندارند تا چه رسد باینکه مال دیگران را تاراج و غارت نمایند همراهان جناب باب الباب همه اطاعت کردند آنچه داشتند در بیابان انداختند و بر اسبهای خود سوار گشته با فرح و سروری عظیم از پی ملا حسین روان شدند اول کسیکه اطاعت حکم جناب باب الباب را نمود حاجی عبد المجید نیشابوری پدر جناب بدیع بود مشأراً الیه مقداری فیروزه از معدن پدرش با خود آورده بود که مبلغی هنگفت قیمت آن میشد بنا بامر جناب ملا حسین آن همه را از خود دور ساخت مشأراً الیه بقدری مطیع بود که یک اشاره ملا حسین کافی بود که آنچه را بفرماید اطاعت کند و از جمیع دارائی و مکنت خویش صرفنظر نماید اجرای اراده مخدوم مطاع خود را بر هر چیز مقدم میداشت.

در یک فرسخی بارفروش جناب ملا حسین و همراهانش با خیل دشمن که از بارفروش میآمدند مصادف شدند دشمنان چنانکه از قبل گفتیم اسلحه‌های مختلف و ذخیره و آذوقه و غیره همراه داشتند از صورت آن جمع

خونخوار آثار درندگی و توحش آشکار بود زبان بلعنت و نفرین اولیاء الهی گشودند و بیحرمتیها روا داشتند اصحاب باب الباب که چنین دیدند خواستند شمشیر بکشند و جزای آن جمع وحشی را بدهند جناب باب الباب فرمودند صبر کنید هنوز وقت دفاع نرسیده هر وقت مجبور شدیم برای دفاع شمشیرها را از غلاف خواهیم کشید در این بین از طرف دشمنان گلوله های بیشمار افکنده شد شش نفر بشهدات رسیدند یکی از یاران بملاً حسین عرض کرد شما رئیس محبوب ما هستید ما با شما همراه شده ایم که جان خود را در راه امر مبارک فدا کنیم خواهش داریم اجازه بماند بدهید از خود دفاع نمائیم تا برای نصرت امر الله جان نثار کنیم راضی نشوید که باین طور بدون مدافعه دست بسته هدف گلوله دشمنان گردیم جناب ملاً حسین فرمودند صبر کنید هنوز عدد شهدا کامل نشده (مقصود این بود که عدد شهدا بهفت تن بالغ شوند تا مطابق عدد حروف اسم مبارک حضرت اعلی شود که ذات حروف سبع است) در این بین گلوله ای بسینه سیدی یزدی که از احبای جان فشان بود و از مشهد یکسره پیاده راه پیموده بود و نسبت باحباً خیلی مساعدت کرده بود اصابت کرد چون جناب ملاً حسین مشاراً الیه را هدف گلوله اعداء دید چشمان خود را بجانب آسمان گشود و چنین گفت:

" خدایا پروردگارا مشاهده میفرمائی که بندگان مخلص تو چگونه مورد اذیت و آزار این مردم واقع شده اند و بچه نحو با بندگان تو رفتار میشود تو دانا و آگاهی که ما هیچ مقصد و منظوری جز هدایت این مردم بساحت قدس تو نداریم ما آمده ایم که مژده ظهور امر مبارک تو را باین مردم بدهیم خداوندا می بینی که اینها بمانند هجوم کرده و بقتل ما پرداخته اند خدایا تو بمانند اجازه فرموده ای که در هنگام حمله مهاجمین از خود دفاع نمائیم اینک بر حسب اجازه تو بدفاع میپردازیم " پس از این مناجات جناب

ص ۲۹۷

باب الباب شمشیر خود را از غلاف کشیدند و سواره در وسط دشمنان تاختند و آن شخص را که سید یزدی را شهید کرده بود تعقیب کردند آن

شخص از جلو ملاً حسین فرار کرد و در پشت درختی خویش را پنهان نمود و تفنگ خود را برای دفاع آماده ساخت جناب ملاً حسین او را شناخته بجانب وی حمله ور شدند و با یک ضرب شمشیر تنه درخت و لوله تفنگ و آن شخص را هریک بدو پاره کردند مهاجمین چون چنین ضرب دستی از ملاً حسین دیدند فرار را برقرار اختیار کردند و با کمال ترس و خوف پا بگریز نهادند این اولین واقعه‌ای بود که جناب ملاً حسین با آن مصادف شده شهامت و شجاعت خود را نمایان ساختند حضرت باب برای شجاعت ملاً حسین در این واقعه نسبت باو اظهار عنایت فرمودند جناب قدّوس چون این واقعه را شنیدند لب بثنای باب الباب گشودند و این آیات قرآن (۸: ۱۷-۱۸) را در آنوقت تلاوت فرمودند: " فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَ مَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ذَلِكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ مُوهِنٌ كَيْدِ الْكَافِرِينَ "

نبیل میگوید من در سال هزار و دویست و شصت و پنج یکماه بعد از خاتمه واقعه طبرسی در طهران از جناب میرزا احمد واقعه مزبور را شنیدم جمعی از احباب نیز از قبیل میرزا محمد حسین حکیم کرمانی، حاجی ملاً اسماعیل فراهانی، میرزا حبیب الله اصفهانی، سید محمد اصفهانی حاضر بودند بعدها از ملاً محمد فروغی در مشهد خراسان در منزل جناب مقدّس خراسانی که برای تحصیل اطلاعات امریه رفته بودم با حضور پدر جناب بدیع و جناب نبیل اکبر در خصوص واقعه مزبور سؤال کردم و از او در خواست نمودم که واقعه شمشیر زدن ملاً حسین را که درخت و لوله تفنگ و آن شخص را بدو پاره کرده بود برای من نقل کند جناب فروغی فرمودند اگر من این واقعه را بچشم خود ندیده بودم هرگز تصدیق نمی‌کردم.

ص ۲۹۸

بعد فرمود پس از واقعه وسکس که شاهزاده مهدیقلی میرزا شکست خورد و فرار کرد و در حین فرار بقدری مضطرب بود که پای برهنه بدون کفش جان خود را دربرد امیر نظام شاهزاده را تویخ و سرزنش کرد و باو

گفت من گمان نداشتم که از مقابل چند نفر طلاب حقیر بیمقدار فرار کنی
من بتو اطمینان داشتم که لشکر سلطان را بتوسپردم با این همه خجالت
نکشیدی و ننگ فرار را بر خود پسندیدی اگر ترا بمحاربه روس و عثمانی
بفرستم چه خواهی کرد؟ شاهزاده چون این گفتار امیر نظام را شنید بهتر
آن دید که در جواب او لوله تفنگی را که ملاً حسین با شمشیر بدو پاره کرده
بود برایش بفرستد از این جهت قاصدی را با آن لوله تفنگ نزد امیر نظام
فرستاد و باو گفت میروی و این لوله تفنگ را بامیر نظام میدهی و باو
میگوئی این ضرب دست یکی از آن طلاب حقیری است که شما گفته‌اید این
شخص با یک ضربه شمشیر درخت و تفنگ و صاحب تفنگ را جمعاً شش
پاره ساخته است این مسئله بقدری معروف و محقق بود که دشمنان هم بر
این کیفیت شهادت دادند امیر نظام بعد از مشاهده این مطلب نتوانست
تجاهل کند و آن جمع را که بخیال خود پست و حقیر پنداشته بود بنظر
بی‌اعتنائی بنگرد از این جهت برای دست یافتن به آن مدافعین شجاع و دلیر
مجبور شد چون از مقاومتشان عاجز بود بحیله و مکر متمسک شود
بنابر این بشاهزاده مهدیقلی میرزا دستور داد که قرآن را مهر کند و
بشرافت سربازی قسم یاد کند که اگر محصورین قلعه اسلحه خود را از
دست بگذارند هیچ گونه سوء قصدی نسبت بانان نداشته باشد اصحاب
قلعه بواسطه حفظ احترام قرآن مجید اسلحه خود را از دست گذاشتند ولی
شاهزاده بعهد و پیمان و قسم خود عمل ننمود و چون آن جمع مظلوم را
عاری از سلاح دید همه را از دم تیغ گذرانید.
بیشتر از نفوسیکه در آن ایام این شجاعت را از ملاً حسین دیده بودند

ص ۲۹۹

همه جا این واقعه را نقل میکردند و آنهاییکه از تعصب برکنار بودند لسان
بمدح و تعریف می‌گشودند حتی شعرا در نقاط مختلفه ایران قصایدی
در باره مآثر صاحب این ضرب دست برشته نظم کشیدند و بطوری این
مسئله معروف شده که محو آن از تاریخ ممکن نیست از جمله مؤلف کتاب
تاریخ نصری رضا قلیخان لله باشی این داستان ضرب شمشیر ملاً حسین

را با آب و تاب فراوانی در کتاب خود ذکر کرده و شجاعت و شهامت
ملاً حسین و مهارتش را در شمشیر زدن ستوده است.

نبیل میگوید من از میرزا محمد فروغی پرسیدم صاحب ناسخ
التواریخ نوشته است که جناب ملاً حسین در اوایل حال مدتها مشق اسب
سواری و شمشیر زنی میکرده آیا این مطلب بنظر شما درست میآید؟
جناب فروغی فرمودند این مطلب تهمت صرف و دروغ محض است زیرا من
از مدتها پیش با ملاً حسین رفیق بودم و با او معاشرت داشتم آنوقتها
بقدری قوای جسمانی ضعیف بود که من بمراتب از او قویتر بودم هر
وقت میخواست چیزی بنویسد دستش میلرزید و نمیتوانست با سرعت
و آنطوریکه میخواست از عهده کتابت برآید نه اسب سواری میکرد و نه
شمشیر زنی تعلیم میگرفت بدیهی است دستی که در حین گرفتن قلم بلرزد
از گرفتن شمشیر عاجز است لرزش دست با او همعنان بود تا وقتیکه
بجناب مازندران مسافرت نمود اولین مرتبه ای که شمشیر کشید تا از قاتل
جوان یزدی انتقام بگیرد با یک ضربه چنان مهارت عجیبی از خود بروز
داد حصول این قوه در وجود او بدون سابقه جز بقوه غیبیه بچیز دیگری
نمیتواند ارتباط داشته باشد در جنگهای بعد هم گاه اتفاق افتاد جناب
ملاً حسین اولین شخصی بود که رکاب میکشید و اسب خود را در میانه لشکر
دشمن میجهانید و یکنه باعداء هجوم مینمود و بر آنها فائق میگشت ماها
از دنبال او بدشمن حمله میکردیم و اغلب اشخاصی را از لشکر دشمن از پا
در میآوردیم که بواسطه شمشیر ملاً حسین نیمه جان شده بودند اسم

ص ۳۰۰

ملاً حسین که برده میشد دل دشمنان

بلرزه میافتاد چون اسم او را

میشنیدند فرار میکردند و چون

شخص او را میدیدند از ترس بخود

میلرزیدند مهابت او باندازه ای بود که

اهل ایمان هم چون در محضر او وارد

میشدند از مهابت او متأثر میگشتند
همه ما تعجب میکردیم که این قوت
و این اراده غالبه را ملا حسین از
کجا آورده و این شجاعت و دلیری را
چطور تحصیل کرده.

خلاصه این ملا حسین که در
جنگها شرکت میکرد آن شخصی که ما قبلاً دیده بودیم و میشناختیم نبود
حقیقه مشاهده مینمودیم که روح الهی و قوه ربانیه در وجود او تجلی
نموده و از این جهت مصدر بروز امور عجیبه میباشد.

نبیل میگوید: جناب میرزا محمد فروغی برای من چنین حکایت کرد
که چون ملا حسین آن ضرب شمشیر تاریخی را از خود ظاهر ساخت دیگر ما
او را ندیدیم و ندانستیم کجا رفت هیچیک از ما بگرد او نرسید تنها کسیکه
با او همراه بود خادم با وفایش قبر علی بود که بعدها برای ما حکایت کرد که
ملا حسین بر دشمنان هجوم مینمود و هر کس سوء قصدی نسبت با او ابراز
میکرد با یک ضربت کارش را میساخت با این شجاعت از میان صفوف
دشمنان گذر کرد و بهیچوجه اعتنائی بگلوله‌هائی که در اطرافش میریخت
نداشت یکسره وارد بارفروش شد و بی محایا بجانب منزل سعید العلماء
میتاخت چون بدانجا رسید سه مرتبه با مهابت شدیدی اطراف منزل

ص ۳۰۱

ص ۳۰۲

سعید العلماء گردش کرد و فریاد میزد ای شخص پست ترسو تو که مردم این
شهر را بجهاد وادار کرده‌ای خودت کجا هستی چرا با کمال ترس و وحشت
خود را پنهان ساخته و پشت دیوارهای منزلت خویش را مخفی داشته‌ای
بیا قدم بمیدان گذار اگر راست میگوئی از منزل بیرون بیا تا دیگران بتو
اقتدا و پیروی کنند و نیز بصدای بلند میفرمود این ترسوی احمق گویا
فراموش کرده کسانیکه مردم را بجهاد وادار میکنند اول خودشان از جان

میگذرند تا سایر مردم از مشاهده شجاعت و دلیری آنها قوت گیرند فریاد
ملاً حسین سبب سکوت تمام مردم شد مردم بار فروش چون چنین دیدند سر
تسلیم فرود آوردند و صدا به الامان الامان بر آوردند.

در این هنگام که صدای استغاثه مردم بلند بود اصحاب ملاً حسین وارد
شهر شدند و بفریاد یا صاحب الزمان تمام مردم را بلرزه در آوردند پیروان
ملاً حسین امید نداشتند که آنجناب را زنده مشاهده کنند وقتی دیدند که آن
بزرگوار بر اسب خویش سوار است و هیچ اذیت و آزاری باو نرسیده
خوشحال شدند بحضور او شتافتند و رکاب اسبش را بوسیدند هنگام
عصر آنروز جناب ملاً حسین بمردم بار فروش امان دادند و جمعیت بسیاری
را که دورش را گرفته بودند مخاطب ساخته فرمودند ای امت رسول الله،
ای شیعیان علی علیه السلام چرا بما حمله کردید؟ ما عقیده داریم که اگر
کشته بشویم در راه خدا کشته شده ایم و بشهادت رسیده ایم شما عملی
منافی با دیانت مقدس اسلام از ما مشاهده کردید که بما هجوم و حمله
نمودید؟ آیا حضرت رسول اینطور دستور فرموده؟ آیا این رفتاریست که
مأمور بآن هستید؟ آیا رفتار پیغمبر خدا با مؤمنین و کفار همینطور
بود که شما رفتار کردید؟ پیغمبر فرموده است بیجهت سبب اذیت کفار و
مؤمنین نشوید از ما چه رفتار زشتی مشاهده کردید که بکشتن ما اقدام
نمودید؟ آخر فکر کنید ببینید من بتنهایی با همین شمشیریکه در دست

ص ۳۰۳

دارم از میانه صفوف اعداء گذشتم و با آنکه گلوله از هر طرف میبارید و
دور مرا آتش گرفته بود معذالک بسلامت نجات یافتم و کوچکترین اذیتی
بمن نرسید من سوار بر اسب از حمله های شدید شما محفوظ ماندم و بجز
خراش مختصری که در صورتم پیدا شده دیگر بهیچوجه زخمی بمن نرسید این
نیست مگر حفظ و حراست الهی او مرا محافظه کرد تا عظمت امر خویش
را در مقابل چشم شما آشکار و پدیدار سازد.

جناب ملاً حسین پس از این بیانات وارد کاروانسرای سبزه میدان
شدند دم در از اسب پیاده شده توقف فرمودند تا جمیع مؤمنین بایشان

رسیدند خواستند از آنها مهمانی کنند فرستادند بازار که آب و نانی تهیه کرده بیاورند مأمورین پس از چندی مراجعت کرده و گفتند نه نانوا نان بما داد و نه مردم گذاشتند آب بیاوریم بعد عرض کردند شما همیشه بما نصیحت میفرمائید که بخدا توکل کنیم و بذیل اقدس تشبث نمائیم: " قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ " (قرآن ۹: ۵۲) ملاً حسین فرمودند در کاروانسرا را ببندید بعد بمؤمنین فرمودند تا اول مغرب صبر کنید چون وقت اذان نزدیک شد باصحاب فرمودند آیا کسی هست که از جان بگذرد و روی پشت بام برود و اذان بگوید؟ جوانی با نهایت سرور و شادی باین کار مبادرت نمود و روی بام رفته لب باذان گشود و چون الله اکبر گفت گلوله‌ای از طرف اهالی شهر باوزدند و آنجوان شهید شد جناب ملاً حسین فرمودند دیگری برود بجای او اذان را تمام کند جوان دیگری رفت و چون اَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ را گفت با گلوله دشمن از پای در آمده شهید شد شخص سوم باشاره جناب ملاً حسین برای تکمیل اذان رفت و مانند دو نفر پیش هنوز اذان را تمام نکرده بر زمین افتاد و با گلوله‌ای بشهادت رسید.

جناب باب‌الباب که چنین دیدند امر کردند تا در کاروانسرا را باز

ص ۳۰۴

نمایند و جزای دشمنان را در کنارشان بنهند خودشان بر اسب سوار شدند و با شمشیر بعداً بسیاری از اهل شهر که در میدان جمع شده بودند حمله شدیدی فرمودند مردم چون شمشیر برهنه باب‌الباب را دیدند با نهایت ترس و وحشت فرار نمودند چند نفری بخاک و خون آغشته شدند دیگران امان طلبیده تقاضای بخشش نمودند هنوز هوا درست تاریک نشده بود که از آن جمعیت بسیار که در سبزه میدان موج میزد حتی یکنفر هم باقی نمانده بود سرو صدا بکلی قطع شد بدن مقتولین همانطور توی میدان افتاده بود منظره مهیبی داشت و دلالت بر نصرت الهی از مؤمنین و مغلوبیت اعدا و دشمنان مینمود کار بجائی رسید که چند تن از اعیان و بزرگان شهر واسطه شدند تا نزد جناب باب‌الباب بروند و برای همشهریه‌های خود

امان بطلبند اعیان و بزرگان پیاده نزد جناب باب الباب که همانطور بر اسب خود سوار بودند آمدند و عرض کردند خدا شاهد است که ما هیچ مقصودی نداریم فقط آمده ایم از شما امان بطلبیم خواهش داریم از اسب پیاده نشوید تا مقصود خود را بشما عرض کنیم جناب باب الباب چون بصدق گفتار آنها یقین پیدا کردند از اسب پیاده شدند و آنها را بداخل کاروانسرا دعوت فرمودند و بآنها گفتند ما مثل مردم این شهر نیستیم که از مهمان خود با گلوله و شمشیر پذیرائی کنیم ما آداب مهمان نوازی را خوب میدانیم بفرمائید سپس بدستور جناب باب الباب اصحاب برای مهمانان جای آوردند اعیان و بزرگان شهر بملاً حسین عرض کردند همه این فتنه ها زیر سر سعید العلماء است اهل این شهر تقصیری ندارند از شما خواهش میکنیم از مردم شهر بگذرید فتنه انگیزی کار سعید العلماء است حالا از گذشته صرف نظر کنید از شما خواهش داریم که فردا صبح با همراهان و اصحاب خود بشهر آمل تشریف ببرید زیرا صلاح اهل این شهر و صلاح شما در این مسافرت است این شهر الان دچار اضطراب عظیمی

ص ۳۰۵

است جناب باب الباب پیش نهاد اعیانرا قبول فرمودند و ضمناً شرحی از بیوفائی مردم بار فروش بیان کردند پس از آن عباسقلیخان لاریجانی و حاجی مصطفی خان قرآنی را که همراه آورده بودند بیرون آورده و قسم خوردند که ما نسبت بشما سوء قصدی نداریم هر چه گفتیم حقیقت است از شما خواهش داریم که امشب مهمان ما باشید و فردا صبح خسرو قادی کلائی را با صد نفر سوار خدمت شما میفرستیم تا با شما همراه شود و شما را بشیرگاه برساند بعد عرض کردند خدا ما را لعنت کند و در دنیا و آخرت مورد غضب خدا واقع باشیم اگر نسبت بشما و اصحاب شما سوء قصد و خیانتی در نظر داشته باشیم اینها مشغول گفتگو بودند که گماشتگان آمدند غذا و خوراکی برای اصحاب باب الباب آوردند برای اسبهای اصحاب نیز علوفه مهیا ساختند.

جناب ملاً حسین باصحاب اشاره فرمودند که روزه خود را افطار

کنند زیرا در حقیقت روزه دار بودند بجهت آنکه در آن روز که دوازدهم ماه ذی القعدة بود از صبح تا آنوقت شب نه جناب باب الباب و نه اصحابشان لب بطعام و آب نیالوده و هیچ چیز نخورده بودند کاروانسرا از اعیان و بزرگان و نوکرها و گماشتگان مملو شده بود جمعیت میهمانان بقدری زیاد بود که جناب باب الباب و اصحابش از چاییکه برای میهمانان تهیه کرده بودند بخودشان چیزی نرسید چهار ساعت از شب گذشته جناب ملاً حسین و یاران با عباسقلیخان و حاجی مصطفی خان شام میل فرمودند. نصف شب سعید العلماء خسرو قادیکلائی را نزد خویش خواند و باو گفت " دلم میخواهد با این جمعیت که فردا میروی وقت مناسبی بدست بیاوری و همه آنها را هلاک سازی بطوریکه یکنفر را باقی نگذاری و هر چه اثاث و اسباب با خود دارند حلال تو باشد خسرو گفت من هیچوقت اینطور کاری نمیکنم زیرا اینها مسلمانند برای تمام کردن اذان سه نفر از آنها خود

ص ۳۰۶

را بکشتن دادند ما که ادعا میکنیم مسلمانیم هیچوقت نباید اینطور کارها بکنیم و جمعی از مسلمین را فریب بدهیم آنها را بکشیم و مالشان را ببریم سعید العلماء باز دنباله گفتار خود را گرفت و با کمال وقاحت و بیشرمی خسرو را مخاطب ساخته گفت تو برو آنها را بکش از هیچ چیز مترس اگر خدا روز قیامت از تو پرسید که چرا اینطور کاری را انجام دادی من جواب خدا را خودم میدهم ما مجتهد هستیم پیشوای دین هستیم بهتر از شماها میدانیم که چطور باید اینگونه بدعتها را که در دین پیدا میشود جلوگیری کنیم.

چون آفتاب طالع شد عباسقلیخان خسرو را نزد خویش خواند و باو سفارش کرد که باید نسبت بجناب ملاً حسین و اصحاب و همراهانش نهایت احترام را مجری سازی و آنها را بسلامت بشیرگاه برسانی و اگر چیزی بتو دادند و انعامی بتو کردند ابداً نباید قبول کنی خسرو در مقابل عباسقلیخان سر اطاعت فرود آورد و در ظاهر گفت هر چه بفرماید اطاعت میکنم من و سوارهاییکه همراه من هستند نهایت جدیت را خواهیم نمود که

از خدمتگذاری بملاً حسین و همراهانش چیزی فروگذار نکنیم مخصوصاً
وقتی که برگشتم رضایت نامه‌ای از آنها برای شما خواهم آورد تا ببینید
که چطور نسبت بآنها خدمتگزاری کرده‌ایم رؤسا و اعیان بار
فروش و عباسقلیخان و حاجی مصطفی خان و خسرو چون بخدمت ملاً
حسین آمدند ایشان روی بجماعت کرده فرمودند " إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ
لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا " (قرآن ۱۷: ۷) اگر این شخص (یعنی خسرو)
با ما خوب رفتار کرد پاداش خوبی باو خواهیم داد و اگر خواست ما را بفریبد
بجزای عمل خود خواهد رسید ما امور خود را بخدا وا گذاشته‌ایم و باو توکل و
توجه نموده‌ایم وَ عَلَيَّ اللَّهُ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ (قرآن ۳: ۱۱۹).
پس از این بیان جناب ملاً حسین امر فرمودند که اصحاب حاضر سفر

ص ۳۰۷

شوند قنبر علی بامر جناب باب‌الباب در میان اصحاب فریاد برآورد " ای
سواران از جان گذشته خدا همه سوار شوید و مهیای رفتن باشید
(معمولاً در اینگونه مواقع قنبر علی در بین اصحاب اوامر باب‌الباب را
بطوریکه ذکر شد بآنها ابلاغ میکرد) اصحاب باوفا چون امر مقتدای خود
را شنیدند مهیای حرکت شدند مقدمه چند تن از سواران خسرو براه
افتادند جناب ملاً حسین و خسرو با هم اسب میراندند بقیه اصحاب از
دنبال آنها میرفتند و باقی سواران خسرو از طرف راست و چپ راه می‌پیمودند
این سوارها سر تا پا مسلح بودند که هر وقت خسرو بآنها اشاره‌ای
کند امرش را اجرا نمایند قرار بود صبح زود از بارفروش راه بیفتند و
اول ظهر بشیرگاه برسند و لکن دو ساعت از آفتاب گذشته از بارفروش
بیرون رفتند و خسرو مخصوصاً از راه جنگل اصحاب را میبرد تا بهتر
بتواند مقصود خود را انجام دهد بمنحصر اینکه اصحاب جناب باب‌الباب
وارد جنگل شدند خسرو وقت را مناسب دید و بسواران خویش اشاره کرد
ناگهان تمام آنها مانند درندگان باصحاب هجوم نمودند عدّه زیادی را بقتل
رساندند که از جمله برادر جناب ملاً صادق مقدّس خراسانی بود و بغارت
مشغول شدند چون ملاً حسین از واقعه آگاهی یافتند از اسب پیاده

شدند و بخسرو فرمودند چطور شده که ظهر گذشته است و ما هنوز بشیرگاه نرسیده ایم من دیگر با تو نخواهم آمد احتیاجی بکمک و راهنمایی تو و سواران تو ندارم بعد بقنبر علی فرمودند حصیری بیاندازد تا بادای صلوة مشغول شوند در ضمنی که جناب باب الباب وضو میگرفتند خسرو یکی از سواران گفت برو بجناب ملاً حسین بگو اگر میخواهی سلامت بمنزل برسی باید اسب و شمشیر خود را بمن بدهی.

جناب ملاً حسین اعتنائی نفرمودند و بنماز مشغول شدند یکی از اصحاب باوفا موسوم بمیرزا محمد تقی جوینی سبزواری که شخصی شجاع

ص ۳۰۸

و بیباک بود چون متوجه شد که یکی از نوکرهای خسرو برای او مشغول تهیه قلیان است نزد او شتافت و گفت : " خواهش میکنم قلیانرا بمن بدهی تا برای خسرو ببرم گماشته خسرو قبول کرد میرزا محمد تقی قلیانرا گرفت و برد در مقابل خسرو گذاشت بعد خم شد و آتش سر قلیانرا پف میکرد تا خوب بگیرد و ناگهانی همانطور که خم شده بود تا رفت خسرو بفهمد چه شد که میرزا محمد تقی خنجر خسرو را که بکمرش بسته شده بود از غلاف بیرون کشید و تا دسته بشکم او فرو کرد ملاً حسین همانطور بنماز مشغول بودند بقیة اصحاب فریاد یا صاحب الزمان بلند کرده بدشمنان خویش حمله ور شدند همه سواران خسرو بقتل رسیدند هیچکس باقی نماند فقط همان گماشته ای که برای خسرو قلیان درست میکرد باقی ماند آنهم سببش این بود که خیلی ترسید و خود را بی پای جناب ملاً حسین انداخت و اسلحه ای همراه نداشت و از ایشان رجا کرد که او را ببخشند جناب باب الباب قلیان جواهر نشان خسرو را بهمان گماشته بخشیدند و باو فرمودند چون ببارفروش رسیدی تمام داستان را براستی و صداقت بیان کن و بعباسقلیخان بگو خسرو از وفاداری چشم پوشید و بمکر و فریب تشبث نمود این بدبخت احمق اسب و شمشیر مرا میخواست با آنکه هنوز من کارهای خود را تمام نکرده ام با این اسب و شمشیر کارها دارم تا کارهای خود را انجام ندهم هیچکس نمیتواند این

اسب و شمشیر را از من بگیرد.

باری شب شد اصحاب شب را همانجا گذرانند صبح بعد از ادای صلوة جناب ملاً حسین اصحاب را مجتمع ساخته و بآنها فرمودند ما داریم بکربلای خودمان نزدیک میشویم پس از آن براه افتادند اصحاب نیز از دنبال ایشان روان شدند بعضی میخواستند اسباب و اثاث خسرو را برای خود بردارند جناب باب الباب فرمودند ابدأ اعتنا نکنید هیچ چیز را

ص ۳۰۹

بر ندارید فقط اسبها و شمشیرها را همراه بردارید بعد فرمودند ما بآخرین نقطه منظور نزدیک شده ایم حال که میخواهیم وارد کربلای خودمان بشویم باید در نهایت انقطاع باشیم از شئون این عالم پاک و مقدس باشیم سپس بسیر خود ادامه دادند و به فاصله یکمیدان مسافت بمقبره شیخ طبرسی رسیدند شیخ طبرسی یکی از محدثین و روات حدیث، معروف است مردمی که در آن اطراف مسکن و منزل داشتند زیارت قبر او میآمدند چون جناب ملاً حسین بان مقام رسیدند این آیه قرآن را تلاوت فرمودند " رَبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلاً مُبَارَكاً وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ". (قرآن ۲۳: ۳۱)

خادم مقبره شیخ طبرسی شب قبل از وصول جناب باب الباب و اصحاب بان نقطه در عالم رؤیا مشاهده نمود که حضرت سید الشهداء علیه السلام با هفتاد و دو نفر از اصحاب باوفای خود و جمعی دیگر از پیروان بقلعه شیخ تشریف آوردند و در آنجا منزل کردند و بجنگ و جهاد مشغول شدند دشمنان زیادیرا که از هر طرف مهاجم بودند با شجاعت فوق العاده ای در هم شکسته و با فتح و فیروزی همعنان گشتند و حضرت رسول الله (ص) نیز تشریف آورده و با اصحاب و حضرت سید الشهداء علیه السلام بجهاد و محاربه پرداختند خادم مقبره شیخ روز بعد که جناب ملاً حسین را دید که بمقبره شیخ وارد شدند فوراً منتقل شد که این همان حضرت سید الشهداء است که در رؤیا بهمین شکل و شمایل بخدمتش مشرف شده بی اختیار خود را بپای جناب ملاً حسین افکند و اظهار اخلاص نمود جناب باب الباب خادم مزبور را پهلوی خود نشانند و رؤیائیرا که دیده بود

شنیدند و باو فرمودند آنچه را در رؤیا مشاهده نموده ای بزودی واقع خواهد شد و با چشم خود همه آن حوادث عظیمه را مشاهده خواهی نمود خادم مقبره شیخ بموهبت عظیمی سرافراز شد زیرا جزو اصحاب قلعه محسوب و در قلعه بدرجه شهادت رسید.

ص ۳۱۰

ورود اصحاب بمقبره شیخ روز چهاردهم ذی القعدة بود جناب باب الباب بمیرزا محمد باقر قاینی که خانه خود را در مشهد وقف تبلیغ امر کرده بود و جزو همراهان ایشان محسوب بود تعلیمات لازمه را بیان فرمودند و باو دستور دادند که مقبره شیخ را بشکل قلعه محکمی برای دفاع در آورد او نیز مطابق دستور بکار مشغول شد.

هنگام غروب آفتاب دسته ای از سواران از میان جنگل اطراف مقبره شیخ را احاطه کرده و فریاد برآوردند ما اهل قادیکلا هستیم برای خونخواهی خسرو آمده ایم تا همه شما را از دم شمشیر نگذرانیم از اینجا نخواهیم رفت اصحاب ناچار برای دفاع شمشیرها را از نیام کشیدند و با فریادهای یا صاحب الزمان بآن مردم خونخوار که بسختی هجوم کرده بودند حمله کردند دشمنان فرار نمودند فریاد اصحاب بقدری شدید و مؤثر بود که مهاجمین آنقدرها نتوانستند پایداری کنند و فوراً همه آنها ناپدید شدند رئیس اصحاب در این حمله میرزا محمد تقی جوینی قاتل خسرو بود اصحاب برای اینکه مبادا مهاجمین دوباره هجوم کنند آنها را تعقیب کرده تا قتل عام نمایند همانطور که دنبال فراریها میرفتند بقریه ای رسیدند خیال کردند که آن قریه قادیکلا است اهل آن قریه که اصحاب را دیدند رو بفرار نهادند در این بین غفلتاً مادر نظر خان که صاحب آن قریه بود کشته شد صدای شیون زنها بلند شد که فریاد میکردند چرا ما را میکشید ما که با مردم قادیکلا همدست نیستیم میرزا محمد تقی جوینی که این سخنان را شنید دانست که اینجا قادیکلا نیست و جای دیگری است که متعلق به نظر خان است چون باین اشتباه پی برد و دانست که اصحاب بواسطه این اشتباه مصدر قتل شده اند امر کرد دست از کشتار بدارند و با حالت حزن

و اندوه بمردم گفت ما خیال کردیم اینجا قادیکلاست ابداً قصد ما این نبود که برجال و نساء اذیتی برسانیم مقصود ما آن بود که مهاجمین قادیکلا را

ص ۳۱۱

متفرّق کنیم زیرا آنها بما حمله کردند و میخواستند همه ما را بقتل برسانند چون مقصود و منظور ما اذیت بشماها نبود و باشتباه آنچه پیش آمد پیش آمد لهذا معذرت میخواهیم نظرخان که در منزل خود پنهان شده بود پس از استماع جریانات دانست که میرزا محمد تقی و اصحابش راست میگویند هر چند از کشته شدن مادرش خیلی متأثر بود معذک فوراً از منزل بیرون آمد و میرزا محمد تقی را بمنزل خود دعوت کرد از او درخواست نمود که او را بحضور جناب باب الباب ببرد و گفت من نهایت میل را دارم از حقیقت این امر عظیمی که اینطور پیروان شجاع و بیباک و جانفشان تربیت کرده و ایجاد نموده مطلع شوم.

هنگام فجر میرزا محمد تقی با نظرخان بمقبره شیخ رسیدند جناب باب الباب بادای نماز صبح مشغول بودند و اصحاب بایشان اقتدا میکردند نظرخان از مشاهده این معنی بقدری مسرور شد که بی اختیار با اصحاب بادای صلوٰه پرداخت و آنچه را آنها میخواندند او هم میخواند بعد از نماز واقعه کشته شدن مادر نظرخان و سایر مطالب را بحضور باب الباب عرضه داشتند جناب باب الباب با عباراتی فصیح در نهایت مهربانی بنظرخان

ص ۳۱۲

تسلیت فرمودند و تأثر خود را از این پیش آمد اظهار کردند و باو گفتند خدا شاهد است مقصود ما این نبوده و نیست که بکسی اذیت برسانیم مقصود اصلی آن بود که از خود دفاع کنیم و هجوم کنندگان را متفرّق سازیم سپس جناب ملا حسین

هجوم اهالی بار فروش و وقایع
کاروانسرای سبزه میدان و داستان
خیانت خسرو و همراهانش را
مفصلاً برای نظرخان حکایت کردند و
در خاتمه از کشته شدن مادر نظر
خان اظهار تأثر و حزن فرمودند
سایر اصحاب نیز او را تسلیت دادند
نظرخان عرض کرد از بابت کشته
شدن مادر من کدورتی و اندوهی
بخود راه ندهید ایکاش صد فرزند
میداشتم و همه را در جلو شما و در
راه حضرت صاحب الزمان قربانی
میکردم جناب ملاً حسین با نهایت
محبت و در عین حال با کمال خضوع با او رفتار کرده و با او فرمودند
شما بمنزل خود مراجعت کنید و آنچه میتوانید برای ما آذوقه تهیه کنید
و بفرستید.

جناب ملاً حسین چنانکه سابق گفتیم اصحاب را قبل از همه چیز

ص ۳۱۳

بنای قلعه محکمی که خود ایشان با دست خویش نقشه‌اش را تعیین و
روی زمین تا جائیکه باید جزو قلعه باشد خط کشیده بودند و ادار کردند و
بآنها تأکید نمودند که هر چه زودتر آن بنا را تمام کنند برای انجام این
منظور اصحاب را بدسته‌های متعدد تقسیم و بهر دسته‌ای کار مخصوصی
رجوع شده بود در بین اشتغال اصحاب بتحکیم قلعه چند مرتبه از قرای
مجاور دشمنان باصحاب حمله کردند و جمیعاً با ترس و خوف شدید از
مقابل اصحاب باب‌الباب فرار نمودند سبب هجوم دشمنان از اطراف افساد
و تحریک سعید العلماء بود پیروان باوفای جناب باب‌الباب با کمال
شجاعت دفاع مینمودند و هجوم اعدا آنان را از انجام عمل باز نمیداشت

همه دشمنان را خوف و بیم فرا گرفته بود از هر طرف حمله میکردند شکست میخوردند.

جناب ملاً حسین بعد از تمام شدن بنا ترتیبات لازمه را برای استحکام

ص ۳۱۴

حصار که بتواند در مقابل حوادث مقاومت کند مهیا داشتند و آنچه لازم بود فراهم کردند بمحض اینکه بنا تمام شد شیخ ابو تراب اشتهااردی بقلعه وارد شد و بجناب ملاً حسین عرض کرد که حضرت بهاءالله وارد قریه نظرخان شده اند و بمن امر فرمودند که خدمت شما بیایم و بشما بگویم که همه امشب مهمان حضرت بهاءالله هستید وقت غروب خود ایشان بقلعه تشریف خواهند آورد.

نبیل میگوید: ملاً میرزا محمد فروغی برای من حکایت کرد که چون شیخ ابو تراب خبر تشریف آوردن حضرت بهاءالله را بجناب ملاً حسین داد ایشان بقدری مسرور شدند که مزیدی بر آن متصور نیست فوراً بجمع اصحاب اعلان فرمودند که خود را برای تشرّف بحضور مبارک آماده سازند و بتهیّه وسایل پذیرائی مشغول شوند اصحاب بجا رو کردن و آب پاشیدن مشغول شدند خود جناب باب الباب هم در آب پاشی و جاروب کشی با اصحاب شرکت میفرمودند و نهایت دقت را در تهیّه وسایل لازمه برای پذیرائی از مهمان بزرگوار خود داشتند همه حاضر و مهیا بودند بمحض اینکه جناب باب الباب مشاهده کرد که حضرت بهاءالله با نظرخان تشریف میآوردند بحضور مبارک رفتند و با کمال محبت مراسم تحیت بجای آوردند و ایشان را بمحلی که برای ورودشان معین شده بود وارد ساختند ما در آن ایام از عظمت مقام حضرت بهاءالله بیخبر بودیم آنچه را ملاً حسین مشاهده میکرد و میدید ما نمیدیدیم نمیدانستیم چرا ملاً حسین از ایشان این همه احترام میکند فرح و سرور باب الباب در حین تشرّف بحضور مبارک باندازه ای بود که سر تا پا محو هیکل مبارک بود مثل اینکه از بودن ما در آنجا بکلی بیخبر باشد چشمش را بصورت هیکل مبارک دوخته بود و بهیچ طرف نظر نمیکرد ما همه پهلوی او ایستاده بودیم و منتظر بودیم

که بما اجازه بدهد بنشینیم و لکن او از همه جا بیخبر و بکلی ما را فراموش

ص ۳۱۵

کرده بود که بما اجازه نشستن بدهد بالاخره حضرت بهاءالله بما اجازه دادند. سحر بیان حضرت بهاءالله بی اندازه در جمیع ما مؤثر واقع شده بود با آنکه هیچ یک از ما در آن اوقات عارف بعظمت مقام آن حضرت نبودیم حضرت بهاءالله قلعه را با کمال دقت بازدید فرمودند و در اطراف قلعه سیر کردند عنایت بسیار نسبت بملا حسین اظهار داشتند و اموری را که سبب سلامتی و صلاح اصحاب بود و از مسائل لازمه حیاتی آن گروه شمرده میشد برای ملا حسین بیان فرمودند از جمله فرمودند که وسائل از هر حیث فراهم شده فقط یک نقص برای این قلعه موجود است اگر آنهم کامل شود کار از هر حیث کامل و تمام است و آن عدم حضور جناب قدّوس در قلعه است ملا مهدی خوئی را با شش نفر دیگر بساری بفرستید که برود و بمیرزا محمد تقی بگویند حضرت قدّوس را بآنها تسلیم کند مطمئن باشید که خداوند وسیله ای ایجاد میکند که میرزا محمد تقی اسیر خود را فوراً باصحاب تسلیم خواهد کرد بعد باصحاب فرمودند باید در جمیع موارد صابر باشید و باراده الهی تسلیم شوید انشاء الله منهم بقلعه خواهیم آمد و بشما مساعدت خواهیم نمود خداوند شما را انتخاب فرموده که طلیعه لشکریان او باشید دین او را در جهان تأسیس کنید شما جنود الهی هستید که درباره شما فرموده " إِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ " (قرآن ۳۷: ۱۷۴) هر چه پیش آید یقین بدانید که نصرت و ظفر مخصوص شماست پس از آن با اصحاب وداع فرموده همه را بخدا سپردند و با نظر خان و شیخ ابو تراب بقریه نظر خان مراجعت کردند سپس از راه نور بطهران برگشتند. جناب ملا حسین با اجرای دستورات حضرت بهاءالله مشغول شدند ملا مهدی خوئی را با شش نفر از اصحاب بساری فرستادند تا جناب قدّوس را که در ساری محبوس میرزا محمد تقی بودند آزاد ساخته با خود بقلعه بیاورند میرزا محمد تقی در تسلیم اسیر خویش مقاومتی نکرد بمحض

شنیدن پیغام، جناب قدّوس را باصحاب تسلیم نمود وگفت ایشان مهمان محترم من بودند، منزل من منزل خود ایشان است هیچوقت محبوس نبوده‌اند که من ایشان را رها کنم اختیار با خود ایشان است می‌خواهند بمانند می‌خواهند بروند هر طور می‌خواهند رفتار کنند اگر می‌خواهند بروند من خودم هم حاضریم که در خدمت ایشان بهر جا که می‌روند همراه باشم. جناب ملاً حسین باصحاب قلعه فرمودند حضرت قدّوس بزودی تشریف خواهند آورد شما باید همان احترامی را که بحضرت باب میکنید درباره حضرت قدّوس مراعات کنید من کوچکترین بندگان حضرت قدّوس هستم هر چه را او بفرماید بدون تردّد باید اطاعت کنید اگر اطاعت نکنید یا اجرای فرمایش او را بتأخیر بیندازید بر خلاف دیانت رفتار کرده‌اید هیچیک از شما نباید در حضور او حاضر شوید مگر اینکه شما را احضار کند بمیل خود هیچوقت رفتار نکنید ببینید میل جناب قدّوس چیست همانطور رفتار کنید برای بوسیدن دست و پای جناب قدّوس اقدام نکنید زیرا قلب پاک و طاهر او اینگونه رفتارها را دوست ندارد باید با ایشان طوری رفتار کنید که اسباب سرفرازی من باشد همه مطیع او باشید هر کس از نصیحت من سرپیچی کند و آنچه را که گفتم در ظاهر و باطن اجرا نکند بسخت‌ترین عذاب مبتلا خواهد شد.

حضرت قدّوس در منزل میرزا محمد تقی که بزرگترین علمای ساری و از اقربای جناب قدّوس بودند مدّت ۹۵ روز محبوس بودند مجتهد با کمال احترام نسبت بقدّوس رفتار میکرد بعضی از اصحاب که واقعه بدشت را دیده بودند وقتی برای ملاقات قدّوس بمنزل مجتهد می‌آمدند مجتهد مانع ملاقات آنها با جناب قدّوس نمیشد ولی جناب قدّوس بهیچیک از اصحاب اجازه نمیدادند که در ساری بمانند و بهر یک از اصحاب امر میکردند که در ظلّ علم سیاه جناب ملاً حسین درآیند این علم سیاه همان بود که حضرت

رسول (ص) درباره آن خطاب بمسلمین فرموده‌اند هر وقت دیدید علمهای

سیاه از طرف خراسان مرتفع شد بشتابید اگر چه با سینه روی برف هم شده
بروید تا در ظل آن رایات درآید زیرا علم سیاه که از خراسان برافراشته
میشود مبشر بظهور مهدی است این علم سیاه بامر حضرت باب بوسیله
جناب ملا حسین باسم قدّوس مرتفع شد و از مشهد تا قلعه شیخ طبرسی
این رایات مقدسه موج بود و از اول ماه شعبان هزار و دویست و شصت و
چهار هجری تا آخر جمادی الثانی سال هزار و دویست و شصت و پنج هجری
یعنی مدت یازده ماه این رایات مقدسه که علامت سلطنت آسمانی بود در
روی سر اصحاب شجاع و از جان گذشته پیوسته موج میزد و بآنها میگفت
" چشم از این دنیا و شئون آن بپوشید و بنصرت امر الهی قیام کنید ."
جناب قدّوس در دوره اقامت خود در ساری نهایت سعی و کوشش را

ص ۳۱۸

مبذول داشتند که میرزا محمد تقی مجتهد را بحقیقت امر الهی آشنا کنند
از هر دری سخنی می پیوستند و با کمال مهر و محبت با جملات شیرین
و نرم امور حقیقیه متعلق بدعوت حضرت باب را برای مجتهد توضیح می
فرمودند باین نسبت بجناب قدّوس بنظر احترام مینگریست
و مردم ساری را از اذیت و آزار جناب قدّوس ممانعت میکرد و اشخاصی را
که نسبت بقدّوس میخواستند اذیتی بنمایند تویخ و سرزنش مینمود ولی
این رفتار او باختیار خودش نبود مثل اینکه قوه باطنیه ای او را باین کار
وامیداشت زیرا مجتهد نسبت به پیروان حضرت باب دشمنی شدیدی
داشت و این دشمنی را آخر الامر بروز داد و اصرار کرد که جمیع پیروان
باب را از بین ببرند.

بهر حال اصحاب قلعه چون مژده تشریف فرمائی قدّوس را بقلعه
شنیدند بجوش و خروش آمدند جناب قدّوس چون نزدیک قلعه رسیدند
یک نفر را بقلعه فرستادند که ورود ایشانرا باصحاب اعلان کند این مژده
قوای اصحاب را تجدید کرد جناب ملا حسین با شور و نشاط شدیدی
بهمراهی صد نفر از اصحاب به پیشباز قدّوس رفتند این صد نفر هر کدام
دو شمع در دو دست خود گرفتند جناب ملا حسین بشخصه آن شمع ها را

روشن کردند و باصحاب فرمودند به پیشباز قدّوس بروند روشنائی شمعها تاریکی شب را از بین برد در وسط جنگل مازندران چشم اصحاب به طلعت قدّوس افتاد با کمال اشتیاق بحضورش شتافتند اطراف اسب قدّوس حلقه زدند و اظهار خضوع و عبودیت نمودند همان طور که شمعها را در دست داشتند از دنبال قدّوس روان شدند همه اصحاب پیاده بودند تا بقلعه رسیدند جناب قدّوس در بین اصحاب مانند ماه در بین ستارگان میدرخشیدند اصحاب در ضمن سیر، اشعار میخواندند، بمدح و تمجید لب میگشودند و همه با هم با کمال فرح و نشاط جمله " سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّنَا

ص ۳۱۹

و رَبِّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ " را بصدای بلند تکرار میکردند جناب ملاً حسین قبل از همه این جمله را میفرمودند و سایرین جواب میدادند صدای اصحاب از میان جنگل منعکس میشد همینطور سیر میکردند تا بقلعه رسیدند جناب قدّوس پیاده شدند تکیه بضریح مقبره طبرسی کرده فرمودند " بَقِيَّةُ اللَّهِ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ " (قرآن ۱۱: ۸۹) اوّل بیان جناب قدّوس بتلاوت همین آیه شروع شد و آنچه را که حضرت رسول (ص) بشارت داده بودند در این مقام مصداقش کاملاً ظاهر شد زیرا حدیثی هست که حضرت رسول (ص) فرمودند وقتی که مهدی ظهور میکند پشت خودش را به قلعه میدهد و بسیصد و سیزده نفر از اصحابش که دورش حلقه زده اند می فرماید " بَقِيَّةُ اللَّهِ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ " (قرآن ۱۱: ۸۹).

مقصود جناب قدّوس از بقیة الله

حضرت بهاء الله بودند جناب

میرزا محمد فروغی میفرمود که:

من در آن هنگام حاضر بودم وقتی

که قدّوس پیاده شدند و پشت

بضریح شیخ طبرسی دادند آیه

مزبور قرآن را خواندند بعد اسم

حضرت بهاء الله را بردند آنگاه
بملاً حسین توجّه فرموده و از ایشان
در باره حضرت بهاء الله جو یا شدند
ملاً حسین عرض کردند که حضرت
بهاء الله فرمودند اگر خدا بخواهد
پیش از ماه محرم بقلعه مراجعت

ص ۳۲۰

خواهم نمود مگر آنکه مشیت الهی طور دیگر قرار گرفته باشد. پس از مدت
قلیلی جناب قدّوس چند خطبه بملاً حسین دادند و فرمودند آنها را برای
اصحاب قرائت نماید خطبه اول مخصوص حضرت باب بود خطبه ثانی
مخصوص حضرت بهاء الله بود خطبه سوم در باره جناب طاهره بود ما از
ملاً حسین سؤال کردیم که در خطبه دوم اشاراتی در باره حضرت بهاء الله
وارد شده با اینکه ایشان در لباس اعیان هستند و لباس اهل علم را ندارند
این سؤال ما بحضور جناب قدّوس معروض گشت ایشان فرمودند مطمئن
باشید در وقت معین سر این مسئله آشکار خواهد شد هیچیک از ما در آن
اوقات بمقام حضرت بهاء الله عارف نبود و بحقیقت اشارات وارده در
خطبه آگاه نبودیم هر یک از ما برای بیان معانی و دلالت اشارات آن خطبه،
خیالی میکردیم من اغلب از جناب قدّوس غوامض احادیثی که راجع بقائم
موعود و مخصوص آن حضرت است مورد بحث قرار میدادم و سؤال
میکردم در ابتدا جناب قدّوس اظهاری نمیفرمودند بالاخره مسؤل مرا
اجابت کردند بطوری جواب میفرمودند که جمیع شکوک را از قلوب ما زایل
میساختند از استماع آن جوابهای شافی و مقنع پیوسته احترام ما نسبت
بمقام قدّوس زیادتر میشد یقین کردیم که آن بزرگوار افکار ما را میخواند و
قادر است که اطمینان بما عطا کند اغلب اوقات میدیدم که شبها جناب
ملاً حسین در اطراف مکانیکه حضرت قدّوس خوابیده بود گردش میکردند
نیمه های شب جناب ملاً حسین از اطاق خودشان بیرون میآمدند و آهسته
بمحلی که حضرت قدّوس خوابیده بودند توجّه میکردند و جمله سبوح قدّوس

رَبِّنا وَرَبِّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ را در آن احیان تکرار میفرمودند من هرگز آن
شبها را فراموش نمیکنم وقتیکه شبها من برای نماز و مناجات
برمیخواستم جناب ملاً حسین آهسته بطرف من تشریف میآوردند و در
گوش من میفرمودند میرزا محمد عقل خود را از این امور حیرت آور پرداز و

ص ۳۲۱

با کمال خلوص قلب برای خاطر خدا با من همراه شو تا جام شهادت را
بیشامیم آنوقت میتوانی بفهمی که مقصود از سنه ثمانین چیست در آن
سال بهترین امور و محبوب ترین اشیاء در جهان ظاهر خواهد شد و آشکار
خواهد گشت ولی اینک آن رمز بر تو پوشیده است.

باری چون جناب قدّوس بمقبره شیخ طبرسی ورود فرمودند بجناب
ملاً حسین امر کردند اصحاب را بشمارد ایشان یکایک مؤمنین حاضر را
شماره کردند جمعاً سیصد و دوازده نفر بودند وقتیکه میخواستند تشریف
ببرند و شماره اصحاب را بحضور قدّوس عرض کنند ناگهان جوانی با
کمال سرعت پیاده از طرف بار فروش بحضور ملاً حسین رسید و دامن عبای
ایشانرا گرفت و درخواست کرد که جزو اصحاب محسوب فرمایند تا در
راه محبوب فدا شود جناب ملاً حسین قبول فرمودند و عدّه اصحاب با آن
جوان سیصد و سیزده نفر شد وقتیکه قدّوس از عدّه اصحاب باخبر شدند
فرمودند جمیع آنچه را حضرت رسول اکرم صلوات الله علیه مخصوص
حضرت قائم موعود فرموده اند ظاهر و آشکار شد تا حجّت خداوند بر
پیشوایان دین که خود را عالم بتفسیر شریعت اسلام میدانند و خویش را
مفسّر احادیث میشاردند کامل گردد.

در آن ایام جناب قدّوس صبح و شامگاه ملاً حسین و وجوه اصحاب را
احضار میفرمودند و امر میکردند که از توقیعات حضرت باب تلاوت کند
خود قدّوس در میدان جلو قلعه می نشستند و خواصّ اصحاب دور ایشان
حلقه میزدند و ایشان باستماع بیانات مبارکه حضرت باب میپرداختند
و گاهی هم شرح و تفسیر بعضی از بیانات را ذکر میفرمودند.
تجدید حمله دشمنان و هجوم ستمکارانه آنان بهیچوجه از شجاعت

و پشتکار و اخلاص جناب قدّوس نمیکاست هر خطر و مصیبتی را که پیش می‌آمد بی‌اهمیت می‌شمردند بخود نمی‌پرداختند و پیوسته حتی در سخت

ص ۳۲۲

ترین حالات با محبوب خویش برآز و نیاز مشغول بودند در مدح مولای محبوب خود مطالبی مینگاشتند و اصحاب قلعه را تشویق مینمودند در هنگام هجوم دشمنان با کمال متانت و اطمینان بانجام اعمال خود مشغول بودند از اطراف دشمنان خونخوار هجوم کرده و از هر طرف گلوله میبارید ولی جناب قدّوس در آن حین بمناجات و تضرّع پرداختند میفرمود جان من پیوسته با یاد تو همدم است یاد آوری نام تو ای محبوب من در هر موقع غمگسار من است من چون اول کسی بودم که در راه محبت تو در شهر شیراز گرفتار رنج و بلا گردیدم افتخار میکنم امیدوارم اول کسی باشم که جان خود را در راه امر تو فدا کنم گاهی به اصحاب عراقی میفرمودند تا قسمتی از آیات قرآن تلاوت کنند در هنگام تلاوت آیات کاملاً گوش میدادند بعد تفسیر آن آیات را میفرمودند یکوقت از جمله آیاتیکه در محضر قدّوس از قرآن مجید تلاوت شد این آیه مبارکه بود " وَ لَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَ الْجُوعِ وَ نَقْصِ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَ الْأَنْفُسِ وَ الثَّمَرَاتِ وَ بَشِّرِ الصَّابِرِينَ " (قرآن ۲: ۱۵۱) جناب قدّوس فرمودند این آیه اصلاً درباره حضرت ایوب و مصائبیکه باو وارد شده بود نازل گردیده ولی در این ایام مصداق این آیه مبارکه ما هستیم عنقریب تمام این آلام و مصائب برای ما پیش خواهد آمد و بقدری خواهد بود که هر کس صابر نباشد قادر بر تحمّل آن بلیات نخواهد بود.

در اوئل بعضی از اصحاب خیال میکردند که احترام و تواضع ملاً حسین نسبت بجناب قدّوس بواسطه ایجاب مقتضای حال است و می‌پنداشتند که قدّوس نسبت بملاً حسین مقام و مزیتی ندارد این خیالی بود که در اوائل داشتند ولی بتدریج بطلان خیالشان برای آنها آشکار شد وقتیکه بعلم جناب قدّوس و حکمت و متانت ایشان که از بیاناتشان پیدا بود پی بردند دانستند که مقامی رفیع و قوه‌ای غریب دارد نوشتجات آن بزرگوار

و استقامتشان در بلایا ثابت کرد که احترام ملاً حسین نسبت بایشان ظاهری نیست بلکه قلبی و واقعی است بتدریج عظمت مقام قدّوس برای اصحاب بحدّی رسید که او را شخص اول میدانستند و در شأن و مقامشان برای هیچ کس شکّ و شبهه‌ای باقی نماند.

جناب قدّوس در اوقاتی که در شهر ساری محبوس بودند بنا بخواهش میرزا محمد تقی تفسیری بسوره توحید نگاشتند و در شرح صادم کلمه (الصّمد) سه برابر قرآن مرقوم فرموده بودند میرزا محمد تقی وقتیکه این بیان عالی و کامل را از ایشان دید و آن تفسیر را مشاهده کرد بمقام بلند ایشان پی برد و بر احترامش افزود ولی در اواخر بسعید العلماء پیوست و در قتل عامّ اصحاب قلعه با او همراهی شد تفسیر صادم در ساری تمام نشده بود جناب قدّوس در قلعه طبرسی بنگارش باقی آن مشغول بودند و با وجود هجوم دشمنان و کثرت گرفتاری تفسیر صادم را بآخر رساندند تتمه آن بقدر تفسیری بود که در ساری مرقوم فرموده بودند انشای سریع و کلمات محکم و کشف رموز و اظهار حقایق مکنونه که در نوشتجات جناب قدّوس بود باعث شگفتی اصحاب گردید بدرجه‌ایکه ریاست بالاستحقاق را مخصوص او میدانستند هر روز جناب ملاً حسین مقداری از نوشتجات قدّوس را برای اصحاب میآوردند و آنها هم با کمال شوق آنها را میخواندند.

بنای قلعه کامل شد لوازم دفاع از هر جهت فراهم گردید این مسئله بر شجاعت اصحاب و خوف و بیم مردمیکه در مجاور قلعه بودند افزود اشخاص مختلف اغلب میآمدند و اجازه میخواستند که وارد قلعه شوند یا برای اینکه اطلاعی حاصل کنند یا غرضهای دیگری داشتند یا میخواستند ارادت خود را اظهار کنند همه متعجب بودند که چطور باین سرعت بنای قلعه این طور فراهم شد وقتیکه جناب قدّوس از شماره اصحاب مطلع شدند

امر کردند که دیگر هیچ کس را بقلعه راه ندهند اشخاصی که قبلاً وارد قلعه شده بودند و اوضاع را دیده بودند برای آنها که ندیده بودند نقل کردند این مطلب باصطلاح دهان بدهان نقل شد تا بگوش سعید العلماء رسید آتش بغض و حسد در قلبش شعله ور شد فرمان داد که هیچ کس نباید بقلعه اصحاب نزدیک شود و گفت همه باید با ملا حسین قطع رابطه کنید اصحاب قلعه را که سبب بنای قلعه بودند تکفیر کرد ولی مردم گوش بحرفهای سعید العلماء نمیدادند بعضی از نفوس در حدود امکان با اصحاب بیگناه مساعدت میکردند مشکلات و شدائد برای اصحاب بطوری پیش آمد که برای بدست آوردن ضروریات زندگانی دچار سختی شدند لیکن هر وقت که بقول مردم کارشان به استخوان میرسید غفلتاً نصرت الهی شامل حالشان میشد و از جائیکه انتظار نداشتند بآنها کمک میرسید عنایت الهی پیوسته اصحاب را از تنگی و فشار نجات میداد.

سعید العلماء از این پیش آمدها خیلی برآشفت و آتش غضب آن ستمکار سنگین دل بدرجای زبانه کشید که نامه ای مفصل بناصرالدین شاه نوشت ناصرالدین شاه تازه بتخت نشسته بود سعید العلماء در نامه خود بشاه چنین وانمود کرد که اجتماع اصحاب در قلعه، سلطنت شاه و مملکت را تهدید میکند از جمله نوشت بابیهای بیمقدار رایت فتنه و آشوب بر افراشته و برانهدام بنیان سلطنت شما همت گماشته اند پیشرفت آنها باندازه ایستکه عدّه زیادی از دهات اطراف و مجاور قلعه بآنها پیوسته و در ظلّ لوای آنها در آمده اند و قسم یاد کرده اند که از روش آنان پیروی کنند برای خود قلعه ای ساخته اند و خندقی کنده اند تا بتوانند بمحاربه شما پردازند و در مقابل قوای سلطنت مقاومت کنند این فرقه چنان عنادی دارند که همت گماشته اند تاج پادشاهی را که از اجداد بزرگوار بشما رسیده از شما بگیرند و مقام بلند سلطنت را پست سازند

ص ۳۲۵

یقین بدانید که جز نابود ساختن پیروان این کیش مبعوض راه دیگری برای استحکام اساس سلطنت شما وجود ندارد اگر بمحو این طایفه قیام کنید

مردم این مملکت عظمت شما را خاضع شوند و احکام شما را اطاعت کنند و تاج سلطنت شما با گوهر افتخار ابدی مزین گردد ولی اگر در محو آنها کوتاهی شود و در برانداختن این کیش سهل انگاری بمیان آید یقین دارم و شما را تحذیر میکنم که بزودی روزی خواهد رسید و زمانی خواهد آمد که نه تنها مردم مازندران بلکه جمیع ایرانیان در سر تا سر مملکت در ظلّ رایت آنان در خواهند آمد و بساطنت شما و قوّت و قدرت شما نظری نخواهند داشت.

ناصرالدّین شاه که تازه بتخت نشسته بود چون دربارهٔ امور مملکت مهارتی نداشت رفع این مشکل و حلّ این موضوع را برؤسای لشکر مازندران که در محضرش حاضر بودند واگذار کرد و بآنها دستور داد که برای رفع این غائله و محو این جماعتی که صفای مملکت را بکدورت تبدیل کرده اند آنچه را صلاح میدانند انجام دهند. حاجی مصطفی خان ترکمان بشاه عرض کرد که من خودم در مازندران بودم و کاملاً میدانم عدّه بایبان چقدر است و قوّت و قدرتشان تا چه اندازه است اینها جمعیت کمی هستند عددشان از شماره انگشتان تجاوز نمیکند همه از اهل علم و طلاب ناتوان بینوائی هستند که بهیچوجه قوّه مقاومت با قوای مملکتی را ندارند برای از بین بردن آنها لشکر جرّاری لازم نیست یکدسته سرباز میتواند آنها را محو و نابود کند این مطلب اینقدرها مهمّ نیست که فکر اعلیحضرت متوجّه آن بشود اگر میل مبارک باشد فرمانی مرقوم بفرمائید باسم برادرم عبد الله خان ترکمان که برود و آتش این فتنه را خاموش کند و آن جمعیت را پریشان نماید من یقین دارم که در ظرف دو روز آثار آن جماعت محو و نابود خواهد شد امیدشان ناامید خواهد گشت آتش فتنه

ص ۳۲۶

و شورش آنها خاموش خواهد گردید.

ناصرالدّین شاه با رأی حاجی مصطفی خان همراه شد فرمانی بعبد الله خان نوشت و باو امر کرد که قوای لازمه را از اطراف مملکت برای انجام مأموریت خود جمع آوری کند بضمیمهٔ فرمان نشانی نیز برای عبد الله خان

فرستاد تا ثابت کند که نسبت باو اطمینان دارد و میدانند که او بر اجرای این مأموریت قادر است چون این فرمان و نشان بعبد الله خان رسید تأثیر شدیدی در وجودش کرد و از این جهت وادار شد که مأموریت خود را بنحو کامل انجام دهد طولی نکشید که لشکر بسیاری بالغ بر دوازده هزار نفر از طوایف مختلفه اسان لو و افغان و کرد را فراهم ساخت و آنان را از هر جهت مجهز ساخت و در قریه افرا که متعلق بنظرخان بود و مشرف بر قلعه شیخ طبرسی آن لشکر جرّار را تمرکز داد و بلافاصله اطراف قلعه را محاصره کرد و از وصول نان و آذوقه بقلعه ممانعت نمود اصحاب ملاً حسین دیگر نمی توانستند از خارج نان تحصیل کنند آب را نیز بروی اصحاب بست هیچیک از محصورین قلعه نمیتوانست برای بدست آوردن نان و آب خارج شود زیرا گلوله از اطراف میریخت به لشکر فرمان داده بود که در جلو قلعه استحکامات و سنگرهای مختلف ایجاد کنند و هر کس از قلعه برای بردن آب خارج شود هدف گلوله اش سازند.

رسول بهنمیری زبان بشکایت گشود و گفت دشمنان راه بدست آوردن نان را بروی ما بستند اگر آب هم بما نرسد چه خواهیم کرد و چه بلاء بسر ما خواهد آمد. جناب قدّوس در این وقت هنگام غروب آفتاب از چشم انداز قلعه با ملاً حسین به لشکر دشمن ناظر بودند چون رسول بهنمیری چنان سخنی گفت قدّوس باو فرمودند همراهان ما از قلّت آب در رنج و عذابند انشاء الله امشب باران شدیدی خواهد آمد و اطراف دشمنان را خواهد گرفت و پس از آن برف بسیاری خواهد بارید و مانع هجوم دشمنان خواهد

ص ۳۲۷

گشت در همان شب باران شدیدی بارید و سیل عظیمی برخاست دستجاتیکه نزدیک قلعه قرار گرفته بودند همه را از بین برد و مقدار زیادی از آذوقه دشمنان را نابود ساخت مقداری آب در داخل قلعه جمع شد و تا مدّت مدیدی اصحاب آب برای آشامیدن داشتند شب بعد برف زیادی بارید تا آنوقت مردم آن حدود اینطور برفی ندیده بودند حتی میگفتند در سخت ترین شبهای زمستان هم تا کنون اینطور برفی نیامده است پریشانی کار

دشمنان که بواسطه باران حاصل شده بود بواسطه برف بیشتر شد.

شب پنجم محرم سال هزار و دویست و شصت و پنج هجری جناب قدّوس تصمیم گرفتند از قلعه خارج شوند و قتیکه جناب قدّوس بطرف درب قلعه با کمال اطمینان و سکون تشریف میبردند برسول بهنمیری فرمودند خداوند را شکر میکنیم که دعای ما را مستجاب کرد و بواسطه باران و برف دشمنان ما را پراکنده ساخت لشکرگاهشان را خراب کرده و قلعه ما را آباد نمود آن لشکر جرّار با آن همه ضرریکه از برف و باران دیده بودند معذک مهبّای حمله بقلعه شده و قصد داشتند در ساعت معینی باصحاب هجوم کنند جناب قدّوس مصمم بودند که قبل از هجوم اعداء بر دشمنان بتازند و آنها را پراکنده سازند دو ساعت بعد از طلوع آفتاب جناب قدّوس بر اسب سوار شدند ملاً حسین و سه نفر دیگر از مؤمنین نیز سواره در خدمت جناب قدّوس از درب قلعه خارج گشتند بقیه اصحاب هم پیاده دنبال آنها از قلعه بیرون آمدند و فریاد یا صاحب الزّمان برآوردند، فریاد اصحاب خوف و ترس عجیبی در اردوی دشمنان ایجاد کرد اصحاب مانند شیر نعره میکشیدند و صدای آنها در وسط جنگل مازندران منعکس میشد دشمنانیکه در اطراف جنگل مجتمع شده بودند از ترس پریشان شدند برق اسلحه چشمهای آنها را خیره میکرد تهدید اصحاب برای فرار اعداء کافی بود لشکر دشمن پراکنده شدند آنچه را داشتند گذاشتند و فرار اختیار

ص ۳۲۸

کردند و در مدّت چهل و پنج دقیقه اصحاب فاتح و غالب گشتند جناب ملاً حسین و قدّوس بقیه لشکر فراری را اسیر کردند عبد الله خان ترکمان و دو نفر از رؤسای لشکرش و حبیب الله افغانی و نور الله خان افغان در این هنگامه بقتل رسیدند و چهارصدوسی نفر هم از لشکر عبد الله خان مقتول گشتند.

جناب قدّوس بقلعه برگشتند ملاً حسین هنوز در خارج قلعه بانجام مأموریت خود مشغول بودند در این بین سید عبد العظیم خوئی از طرف جناب قدّوس بملاً حسین ابلاغ کرد که فوراً بقلعه برگردند و از طرف جناب

قدّوس بملّا حسین گفت ما دشمنان خود را شکست دادیم لزومی ندارد آنها را دنبال کنیم زیرا مقصود ما دفاع است ما باید هجوم دشمن را ممانعت کنیم مقصود ما آن نیست که کسی را اذیت کنیم باید کوشش کنیم و باحیاء نفوس پردازیم آنچه تا کنون واقع شد دلیل کافی است که قوّه الهی هیچوقت مغلوب نمیشود ما جمعیت کمی هستیم و عدّه قلیلی از احبّای الهی هستیم که خداوند بلطف خویش ما را بر این لشکر جرّار و جنگ آزموده غالب فرمود.

در این واقعه از اصحاب هیچ کس کشته نشد فقط شخصی موسوم بقلی که در جلو جناب قدّوس با اعدا می جنگید زخم سختی برداشته بود امر جناب قدّوس باصحاب صادر شد که از اموال دشمنان بجز اسب و شمشیرشان بچیزهای دیگر اعتنائی نکنند و دست بغارت نگشایند.

لشکریکه بسرکردگی عبد الله خان از هم پاشیده بود چون ممکن بود دو مرتبه برگردند و بحمله و هجوم پردازند جناب قدّوس باصحاب امر فرمودند برای جلوگیری از حمله دشمن در اطراف قلعه خندق حفر کنند اصحاب نوزده روز مشغول کار بودند و شب و روز با کمال نشاط و سرور کوشیدند تا حفر خندق پایان رسید.

بعد از تمام شدن حفر خندق شهرت یافت که مهدیقلی میرزا با لشکری

ص ۳۲۹

بسیار بطرف قلعه آمده اول در شیرگاه اردوزد بعد از چند روز به وسکس آمد و شخصی را از طرف خود نزد جناب ملّا حسین فرستاد و پیغام داد که من از طرف شاه آمده ام از شما بپرسم که چه مقصودی دارید و منظور شما چیست ملّا حسین باو فرمودند بشاهزاده بگو ما هیچ منظوری نداریم نه در خیال ارتقاء بتخت سلطنت هستیم و نه در فکر اغتشاش مملکت ما فقط میگوئیم قائم موعود ظاهر شده است و ما حاضریم ادّعی خود را با دلایل محکمه و براهین قاطعه ثابت کنیم شخصی که نماینده شاهزاده بود از راستی گفتار و صدق بیان و استحکام دلایل جناب ملّا حسین بقدری متأثر شد که بگریه افتاد و بملّا حسین عرض کرد ما چه کاری باید بکنیم فرمودند

بشاهزاده بگو بهتر اینست که علمای ساری و بارفروش را شاهزاده امر کنند همه در اینجا حاضر شوند تا ما صحّت ادّعی حضرت باب را با دلایل و براهین برای آنها ثابت کنیم قرآن مجید بین ما و علما حاکم بحکم فصل باشد وقتی که دلایل خود را گفتیم و ادّعی خود را ثابت کردیم آن وقت شاهزاده آنچه بفرماید حاضریم و اگر نتوانستیم با آیات و احادیث صحّت دعوت حضرت باب را ثابت کنیم هر طور بخواهد درباره ما حکم بفرماید.

ص ۳۳۰

نماینده شاهزاده قانع شد و وعده داد که بفاصله سه روز علما را جمع خواهد کرد و مطابق نظر جناب ملاً حسین رفتار خواهد نمود، این وعده بمرحله عمل نرسید.

شاهزاده مهدیقلی میرزا خود را برای هجوم بقلعه از هر جهت مهیا ساخت اینطور صف آرائی که شاهزاده برای از بین بردن اصحاب قلعه کرده بود تا آنوقت بی مثل و بی نظیر بود سه فوج پیاده و افواج متعدّده سواره در رکاب شاهزاده حاضر بودند خودش هم با لشکریانش بر روی تپه ای که مشرف بقلعه بود قرار گرفتند و فرمان داد از همانجا باصحاب قلعه تیرباران کنند. هنوز صبح طالع نشده بود که جناب قدّوس باصحاب فرمودند: " ای جنگجویان خدا سوار شوید " بعد فرمودند درهای قلعه را باز کردند خودشان از قلعه بجانب وسکس روانه شدند جناب ملاً حسین با دویست و دو نفر از اصحاب شجاع و دلیر از دنبال قدّوس روانه شدند برف و گل راه را فرو گرفته بود اطرافشان را هم دشمنان احاطه کرده بودند و در تاریکی شب بآنها هجوم میکردند استحکامات جنگی هم کاملاً فراهم بود ولی هیچ یک از این امور مانع اجرای مقصود اصحاب نشد با کمال شجاعت از قلعه خارج شده همراه جناب قدّوس میرفتند. شاهزاده مراقب جناب ملاً حسین بود و میخواست بداند که بکجا میروند چون دید بمرکز استحکامات لشکر نزدیک میشوند برای اینکه از پیش آمدن اصحاب جلوگیری کند امر بتیراندازی کرد اما فایده نداشت زیرا جناب ملاً حسین

تمام استحکامات را در هم شکست و ابواب پیشرفت را مفتوح ساخت و بالاخره بمحلی که شاهزاده در آن قرار داشت و منزل شخصی او بود هجوم کرد. شاهزاده چون دید که جانش در خطر است از پنجره عقب اطاق خود را بخندق انداخت و پا برهنه فرار کرد لشکر چون چنین دیدند و رئیس خود را مشاهده کردند که با کمال خوف فرار میکند همه رو بهزیمت نهادند آنهمه

ص ۳۳۱

لشکر جرّار در قبال عده قلیل اصحاب تاب مقاومت نداشتند وقتی که اصحاب با نصرت و ظفر در اردوگاه وارد مسکن خصوصی شاهزاده شدند دو نفر از شاهزادگان خواستند جلو اصحاب را بگیرند لیکن هر دو کشته شدند در مسکن خصوصی شاهزاده پیروان جناب قدّوس چند صندوق پر از طلا و نقره یافتند و لکن ابدأً بآنها اعتنائی نکردند فقط چیزیکه برداشته با خود بردند یکی شمشیر شاهزاده بود که علامت ظفر فیروزی اصحاب بود و او را بجناب ملاً حسین دادند و دیگریک صندوق باروت بود که با خود بردند و به سایر نفائس و اثاث گرانبھائیکه از شاهزاده بجا مانده بود بهیچوجه دست نیالودند. وقتیکه شمشیر را برای جناب ملاً حسین آوردند دیدند که ملاً حسین با شمشیر قدّوس جنگ میکند زیرا شمشیر ملاً حسین در اثنای جنگ بواسطه اصابت گلوله ای از کار افتاده بود. اصحاب بزندان لشکر دشمن پی بردند وقتی که مشغول باز کردن درهای زندان بودند صدای ملاً یوسف اردبیلی را از میان زندان شنیدند ملاً یوسف وقتی که عازم قلعه بوده است بدست دشمنان اسیر و محبوس گردیده بود چون آزاد شد از اصحاب درخواست کرد همه زندانها را که با او در تحمّل شدائد سجن شریک بوده اند خلاص کنند نظر بتقاضای او فوراً همه زندانها آزاد شدند.

صبح همان روز که این نصرت و فیروزی نصیب اصحاب شد جناب ملاً حسین در نواحی وسکس در حالیکه سوار بر اسب بودند اصحاب را دور جناب قدّوس جمع کردند و منتظر بودند که اگر دشمنان هجوم خود را تجدید کنند بدفاع پردازند ناگهان از دو طرف مورد هجوم لشکر جرّار

گشتند اصحاب فریاد یا صاحب الزمان برآوردند و بجلوگیری دشمنان پرداختند جناب ملاً حسین از یکطرف و جناب قدّوس از طرف دیگر بهمراهی اصحاب برای جلوگیری دشمنان اسب تاختند آن دسته ایکه مورد

ص ۳۳۲

حمله ملاً حسین قرار گرفته بودند تاب مقاومت نیاورده و خود را بدسته دیگریکه با حضرت قدّوس میجنگیدند مخلوط ساختند اطراف قدّوس را احاطه کردند جناب قدّوس و باقی اصحاب در میان لشکر قرار گرفتند گلوله از هر طرف میبارید، هزار گلوله یکمرتبه آتش دادند یکی از گلوله ها بدهان جناب قدّوس اصابت کرد چند دندان ایشانرا شکست و حلق و زبان آن بزرگوار مجروح شد صدای آتش گرفتن هزار گلوله تا ده فرسخ رفت ملاً حسین مطلب را ملتفت شدند و برای نصرت برادران خویش شتافتند چون نزدیک معرکه رسیدند از اسب پیاده شدند و زمام را بخادم خود قنبر علی دادند و با کمال شتاب بجانب قدّوس رفتند بمحض اینکه دیدند خون با نهایت شدت از دهان حضرت قدّوس جاریست خیلی بی تاب شدند و دو دست خود را بلند کردند که بر سر خود بزنند جناب قدّوس ایشان را ممانعت فرمود ملاً حسین اطاعت کردند و از قدّوس خواهش کردند شمشیرشانرا باو بدهند ملاً حسین شمشیر قدّوس را گرفتند و بهمراهی صد و ده نفر از اصحاب باعدای مهاجمین حمله کردند جناب ملاً حسین در آن وقت با دو شمشیر جنگ میکردند به یک دست شمشیر جناب قدّوس را گرفته بودند و با دست دیگر شمشیر مهدیقلی میرزا را گرفته بودند و بخیل

ص ۳۳۳

دشمن هجوم کردند هنگامه جنگ گرم شد بفاصله نیم ساعت دشمنان را پراکنده ساخت و با شجاعت و قدرت خویش لشکر دشمن را مجبور کرد که فرار اختیار کنند اعدا همه فرار کردند.

بعد از پراکندگی لشکر مهدیقلی میرزا و فرار کردن اعدا جناب ملاً حسین حضرت قدّوس را بقلعه مراجعت دادند و باصلاح خرابیهای قلعه

مشغول شدند اصحاب از مشاهده حال جناب قدّوس گریان بودند حضرت قدّوس به پیروان خود چنین فرمودند که گریه نکنید باید بقضای الهی راضی باشیم، در امتحانات ثابت قدم باشیم، دندان مبارک حضرت رسول علیه السّلام از سنگ جفای دشمنان نیز شکسته شد، دندان منم از گلوله دشمن در هم شکست، اگر چه بدن من معذب و متألّم است و لکن روح من خیلی مسرور است، خیلی شادمان هستم، از عهده شکر خدا نمیتوانم بیرون بیایم، اگر شما مرا دوست میدارید با گریه خود سرور مرا از بین ببرید، زیرا من چون شما را گریان میبینم محزون میشوم این بیانات جناب قدّوس که کتباً بآنها القاء شد، حزن و اندوه اصحاب را زائل ساخت، این حادثه ای که ذکر شد در روز بیست و پنجم ماه محرّم سال هزار و دویست و شصت و پنج هجری قمری بوقوع پیوست.

در اوّل این ماه حضرت بهاءالله بر حسب وعده ای که بملا حسین داده بودند با چند تن از پیروان و اصحاب از نور بجانب قلعه طبرسی عزیمت فرمودند میرزا جانی کاشانی و ملا باقر تبریزی حرف حیّ و میرزا یحیی برادر حضرت بهاءالله نیز جزو اصحابی بودند که با آن حضرت همراه بودند حضرت بهاءالله میل داشتند که هر چه زودتر خود را بقلعه برسانند و در بین راه هیچ جا توقّف نکنند و استراحت نمایند تا زودتر بقلعه برسند تصمیم گرفته بودند که هنگام شب بقلعه خود را برسانند زیرا بر حسب فرمان عبد الله خان که در دوران ریاست خود صادر کرده بود دشمنان در اطراف قلعه مراقب بودند و نمیگذاشتند که کسی بمدد

ص ۳۳۴

اصحاب وارد قلعه بشود و یا مساعدتی بکنند بر سر راههای مختلف که بقلعه منتهی میشد اشخاصی را بمراقبت گماشته بودند باین جهت حضرت بهاءالله میخواستند شب بقلعه نزدیک شوند تا از مراقبت محفوظ باشند اشخاصی که با حضرت بهاءالله همراه بودند اصرار کردند که چند ساعتی استراحت کنند، اصرار آنها بدرجه ای رسید که ناچار مطابق میل آنها رفتار فرمودند هر چند یقین داشتند که تأخیر در طی طریق نتیجه خوبی

ندارد، ممکن است اعداء آنها را ببینند و از نیتشان آگاه شوند و ممانعت نمایند بهر حال برای استراحت در منزلیکه از جاده دور بود وارد شدند، همراهان حضرت بهاءالله شام خوردند و خوابیدند فقط حضرت بهاءالله بیدار بودند و یقین داشتند که تأخیر همراهان مشکلاتی در راه وصول بمقصود ایجاد خواهد کرد در بین اینکه همراهان حضرت بهاءالله خوابیده بودند و ایشان هم پهلوی آنها بیدار نشسته بودند، جاسوسها از این قضیه مطلع شدند و خبر بردند، مأموری چند آمدند، همه را گرفتند هر چه داشتند ضبط کردند و چون حضرت بهاءالله را رئیس آن دسته تشخیص داده بودند بایشان گفتند دستور شدید و اکید بما داده شده که هر کس را اینجاها ببینیم دستگیر کنیم و به آمل بفرستیم و بدست حاکم بسپاریم حضرت بهاءالله فرمودند: " شما مطلب را اشتباه کردید و نمیدانید کار ما چه چیز است من بشما نصیحت میکنم کاری نکنید که در نتیجه پشیمان شوید " این بیان مبارک که با کمال اطمینان و وقار صادر شده بود در رئیس مأمورین مؤثر افتاد با خشونت رفتار نکرد و درخواست نمود که حضرت بهاءالله و همراهان سوار شوند و با مأمورین بآمل بروند خیلی با ادب و احترام رفتار کرد همه براه افتادند و بجانب آمل عزیمت نمودند همان طوریکه میرفتند برودخانه ای رسیدند با مأمورین قدری فاصله داشتند حضرت بهاءالله بهمراهان خود با شماره دستور دادند که هر چه نوشتجات همراه

ص ۳۳۵

ص ۳۳۶

دارند در میان رودخانه بیندازند صبح نزدیک شهر آمل رسیدند یکی از مأمورین جلوتر رفت و به حاکم آمل خبر داد که جمعی را در راه قلعه طبرسی دیدیم و آنها را گرفته آوردیم حکمفرمای آمل در آنوقت حاکم اصلی نبود، نایب الحکومه بود حاکم اصلی با سربازان خود بکمک لشکر شاهزاده مهدیقلی میرزا رفته بود و یکی از خویشاوندان خودش را بجای خود بحکومت گذاشته بود نایب الحکومه بمحض اینکه خبر گرفتاری این جمع را

از مأمور شنید فوراً بمسجد رفت و علما و سادات و مشاهیر را در مسجد جمع کرد حضرت بهاءالله و همراهانشان را هم احضار کرد که در مسجد در محضر علما حاضر شوند اما نمیدانست اشخاصی که دستگیر شده اند کیستند وقتی که حضرت بهاءالله و همراهان وارد مسجد شدند چشم نایب الحکومه که بحضرت بهاءالله افتاد خیلی ترسید وحشت کرد و پشیمان شد که چرا بچنین کاری اقدام کرده بعد با لهجه تویخ آمیزی کلماتی بحضرت بهاءالله گفت و مقصودش از گفتن این کلمات این بود که جلو فتنه و فساد علما و پیشوایان دین را که در مسجد جمع شده بودند بگیرد و نگذارد فتنه و آشوبی براه بیندازند از این جهت بیانات تویخ آمیزی بر زبان راند حضرت بهاءالله فرمودند: " ما از این گونه تهمت‌هایی که نسبت داده میشود کاملاً برکنار هستیم این تهمتها بهیچوجه بما نمی چسبد بزودی براءت ما از اینگونه تهمتها در مقابل چشم شما ثابت و آشکار میگردد من بحاکم نصیحت میکنم کاری نکنند که موجب پشیمانی باشد " حاکم رو بعلما کرده و گفت هر چه میخواهید از ایشان بپرسید علما سؤالات میکردند حضرت بهاءالله در نهایت صراحت و وضوح جواب آنها را بیان میفرمودند در بین سؤال و جواب نزد یکی از همراهان حضرت بهاءالله ورقه‌ای از آیات حضرت باب یافتند آن ورقه را برئیس العلماء دادند مشاراًلیه بعضی از فقرات آنرا خواند و ناگهان آن ورقه را بطرفی افکند و باطرفیان خود گفت

ص ۳۳۷

اینها که در ادعای خود این همه بلند پروازی میکنند هنوز بلد نیستند کلمات را درست بنویسند ببینید در این ورقه املائی کلمات را غلط نوشتند حضرت بهاءالله فرمودند " جناب آخوند این عبارتی که میفرمائید از حضرت باب نیست بلکه آنرا حضرت امیر علی علیه السلام در جواب یکی از اصحاب خویش موسوم بکمیل ابن زیاد فرموده است چون حضرت بهاءالله مجتهد را باشتباه و جهلش آگاه فرمودند کاملاً بی جواب ماند و ساکت شد دیگر چیزی نگفت یکی از اشراف که جنبه سیادت هم داشت برآشفت و گفت این عبارت بصراحت دلالت میکند که از قلم باب صادر شده و مفسرین مذهب

باب آنرا بکار برده‌اند آنگاه از حاکم درخواست کرد که اصحاب را بقتل برساند و گفت اینگونه نفوس دشمن حکومتند، دشمن اسلامند، در هر صورت بر ما لازم است جلو این بدعت را بگیریم و اینها را محو و نابود کنیم و سایر سادات و اشراف نیز با این شخص همراهی کردند و بنای بدگویی و ستم را گذاشتند و از حاکم درخواست کردند که فوراً مطابق میل آنها رفتار کند. حاکم متحیر شد که چکار کند دید اگر خواسته باشد بحرف علما گوش ندهد ناچار بخطر خواهد افتاد و آبرویش خواهد رفت تصمیم گرفت که بهر قسم شده جلو شورش و فساد علما را بگیرد و آتشی که در قلب آنها افروخته است خاموش کند از این جهت بمأمورین و فرآشهای خود دستور داد که حضرات را بچوب ببندند و گفت بعد از چوب کاری اینها را حبس میکنم تا وقتی که خود حاکم بیاید و اینها را بطهران بفرستد و در آنجا مجازاتی را که سزاوار هستند بامر شاه درباره آنها مجری خواهند کرد.

اول کسی را که بچوب بستند ملا باقر بود مشارالیه فریاد میزد من مهتر اسبهای حضرت بهاءالله هستم و عازم مشهد بودم غفلتاً مأمورین مرا گرفتند و اینجا آوردند حضرت بهاءالله وساطت فرمودند و بالاخره موفق

ص ۳۳۸

شدند که ملا باقر را خلاص کنند وقتی که خواستند حاجی میرزا جانی را بچوب ببندند حضرت بهاءالله فرمودند او شخص تاجر است که میهمان من بوده است درباره میرزا یحیی هم فرمودند او نوکر من است و باین سبب او را هم از چوب خوردن خلاص کردند بعد بنایب الحکومه فرمودند هیچ کدام از اینها تقصیر ندارند اگر باذیت و آزار ما تصمیم گرفته‌اید من خودم برای تحمّل هر نوع اذیت و آزاری حاضر هستم نایب الحکومه اول مردّد بود بعد امر کرد که فقط حضرت بهاءالله را چوب ببندند با آنکه اول قصد داشتند بحضرت بهاءالله اذیتی نرساند و همراهان را چوب کاری کند. همان زحمت و مصیبتی را که پنج ماه قبل حضرت باب در تبریز از دشمنان خود تحمّل فرمودند حضرت بهاءالله نیز در آمل از دست دشمنان

تحمل فرمودند همانطور که حضرت باب نخستین بار بوسیله دشمنان در منزل عبد الحمیدخان داروغه در شهر شیراز محبوس شدند همانطور حضرت بهاءالله اول مرتبه در طهران در منزل کدخدا محبوس شدند همانطور که مرتبه دوم حضرت باب در قلعه ماه کو محبوس شدند حضرت بهاءالله هم برای مرتبه دوم در منزل حاکم آمل محبوس شدند همانطور که حضرت باب در نمازخانه شیخ الاسلام تبریز مورد ضرب و چوبکاری قرار گرفتند حضرت بهاءالله نیز در نمازخانه مجتهد آمل مورد چوبکاری و ضرب قرار گرفتند همانطور که حضرت باب دفعه سوم در چهریق محبوس شدند حضرت بهاءالله نیز برای دفعه سوم در سیاه چال طهران حبس شدند مصیبت‌هایی که حضرت بهاءالله تحمل فرمودند حضرت باب جمیع مصائب را از قبل تحمل کردند.

باری حضرت بهاءالله و همراهان را در یکی از اطاقهای جنب مسجد محبوس کردند مقصود نایب الحکومه این بود که حضرت بهاءالله را باین وسیله از هجوم دشمن خونخوار محفوظ بدارد و در نهانی بفراشان خود

ص ۳۳۹

دستور داد که دیوار اطاقی را که محبوسین در آن بودند سوراخ کنند و آنها را از آنجا بیرون ببرند این دستور نایب الحکومه مجری شد خود نایب الحکومه پهلوی دیوار انتظار میکشید و حضرت بهاءالله را از راهیکه در میان دیوار ایجاد کرده بودند بیرون آورد و بمنزل خود برد در بین راه شخص سیدی از علما چون حضرت بهاءالله را دید لسان بلعن و طعن گشود و عصای خود را بلند کرد تا حضرت بهاءالله را مضروب سازد نایب الحکومه خود را سپر بلا کرد و نگذاشت اذیتی بهیکل مبارک برسد آنگاه بسید رو کرده و گفت ترا بحضرت رسول قسم میدهم که دست از اذیت بردار سید بر آشفتم وگفت " چطور؟ این شخص از دشمنان دین است تو میخواهی او را خلاص کنی " چند نفر از او باش در این بین دور آنها جمع شدند و داد و فریاد راه انداختند و بسخریه و استهزاء مشغول گشتند آن سید عالم سبب شد که هیاهوی شدیدی صورت گرفت در بین آن قیل و قال فراشان نایب الحکومه

حضرت بهاء الله را از معرکه بیرون بردند و بمنزل نایب الحکومه رساندند در حقیقت خیلی شجاعت بخرج دادند که چنین کاری کردند بقیه همراهان را نیز بدار الحکومه بردند و از مهلکه نجات یافتند. نایب الحکومه چون بحضور مبارک رسید از بدرفتاری اهالی آمل معذرت خواهی کرد و گفت اگر خواست خدا نبود هیچ کس نمیتوانست شما را از چنگال این ستمکاران خلاص کند من قسم خورده بودم که جان خودم را برای خلاصی شما فدا کنم از این جهت برای مراعات قسم، استقامت کردم و گرنه منم از شر آنها ایمن نمیاندم و حتماً بچنگال آنها گرفتار و در زیر پای آنها پایمال میشدم آنگاه از رفتار اشراف آمل شکایت مفصلی بحضور مبارک کرد عرض کرد اینها خیلی مردمان گردنکش زشت رفتاری هستند همیشه مرا اذیت میکنند نایب الحکومه با کمال اخلاص و شفقت از حضرت بهاء الله پذیرائی میکرد و کراراً بحضور مبارک عرض کرد خدا نکند که شما محبوس باشید خیال

ص ۳۴۰

نکنید من شما را در منزل خودم حبس کردم من یقین دارم که بنای این منزل از روز اول برای این بوده است که شما در اینجا از شر دشمنان خود محفوظ و در پناه باشید.

نبیل میگوید: من از حضرت بهاء الله شنیدم که میفرمودند " هیچ مسجونى بجز من رفتار ملاطفت آمیز را که من از نایب الحکومه آمل دیدم مشاهده نکرده است این شخص با مهربانی و احترام با من رفتار میکرد پیوسته سعی داشت که وسایل سلامتی و استراحت مرا فراهم کند من در آنجا خیلی راحت بودم فقط چیزی که بود نمیتوانستم از منزل بیرون بروم نایب الحکومه خیلی میترسید که وقتی حاکم برگردد بمن اذیتی برساند

ص ۳۴۱

حاکم آمل عباسقلی خان لاریجانی بود که جزو لشکریان بقعه شیخ طبرسی رفته بود من خیلی سعی کردم نایب

الحکومه را از این خیال برهانم و باو
گفتم مطمئن باش خداوندیکه مرا از
شر مردم آمل خلاص کرد و ترا
برانگیخت که با این احترام از من در
منزل خود پذیرائی کنی البتّه قادر
است که قلب حاکم را نسبت بمن
مهربان سازد و او را وادار کند که با
من بمهر و محبت رفتار نماید یکشب
بیدار شدیم زیرا پشت در منزل سرو
صدا خیلی بود همه منتظر بودند که
دشمنان مجدداً هجوم کنند وقتی در را
باز کردند معلوم شد حاکم از قلعه

ص ۳۴۲

بآمل برگشته چون خبر گرفتاری ما را شنید نفوسی را که ما را مورد اذیت
و آزار قرار داده بودند بشدت و سختی توبیخ و سرزنش کرد با لحن توبیخ
آمیز فریاد میزد و بآنها میگفت چرا گذاشتید این ستمکاران با میهمان
دستگیر شده که قدرت دفاع از خود ندارد اینگونه رفتار کنند؟ چرا
میخواستید این میهمان بزرگوار را بکشید؟ بچه دلیل علما و سایر اشرار
ادّعی خود را بر ایشان ثابت کرده بودند؟ اگر این علما راست میگویند که
حامی اسلام هستند و احکام اسلام را عمل میکنند خویست بقلعه شیخ
طبرسی بروند و در آن جا اسلامیت خود را ثابت کنند و از دین اسلام که
مدّعی حفظ آن هستند دفاع نمایند.

عبّاسقلیخان لاریجانی از مشاهده شجاعت اصحاب قلعه خیلی
متحیر شده بود پیش از آنکه بقلعه برود اصحاب را مورد اعتنا
نمی پنداشت و جلوگیری آنها را سهل میدانست وقتی که رفت و وقایع را
بچشم خود دید آنوقت از کبریا و خودخواهیش کاسته شد و آتش خشمش
تسکین یافت وقتی که وارد آمل شد با کمال خضوع و احترام بحضور مبارک

حضرت بهاء الله مشرف شد و از بد رفتاری و کردار زشت مردم آمل معذرت خواست طوری شده بود که شخصیت و مقام خود را فراموش کرده بود از جناب ملا حسین خیلی تمجید میکرد و زبانش پیوسته بمدح مواهب و مهارت و شجاعت و عزت نفس جناب باب الباب گویا بود پس از چند روز وسیله ای مهیا کرد و حضرت بهاء الله را با همراهانشان بطهران رسانید این پیش آمد که ذکر شده مانع آن شد که حضرت بهاء الله بتواند خود را بقلعه برسانند و بمساعدت اصحاب پردازند هر چند نهایت جدیت و کوشش را داشتند که اصحاب قلعه را مساعدت فرمایند و لکن تقدیر الهی بر این قرار نگرفته بود که ایشان در قلعه تشریف ببرند اگر بقلعه میرفتند و بشهادت میرسیدند دیگر اهل عالم از تعالیم و احکام آن بزرگوار که در

ص ۳۴۳

دوره اظهار امر آشکار شد محروم و بی نصیب میماندند.

حضرت بهاء الله در بهار دوره زندگانی یعنی در ریعان جوانی بودند که ندای حضرت اعلی را شنیدند و در سن بیست و هفت بخدمت امر پرداختند از جمیع شئون ظاهره و ثروت و مقام گذشتند وقتی که در طهران بمساعدت اسرای قزوین اقدام فرمودند گرفتار حبس شدند در قضیه نجات دادن حضرت طاهره از قزوین نمونه ای از قدرت خود را آشکار ساختند در بدشت داد و فریاد اصحاب را در نهایت تدبیر زایل ساختند در نیالا حضرت قدوس را از مرگ نجات دادند باصحاب قلعه طبرسی نصایح مشفقانه فرمودند و پیوسته میکوشیدند که به اصحاب مساعدت فرمایند و خود را در همه حال فدای اصحاب میساختند چنانچه در آمل نگذاشتند هیچ یک از اصحاب مورد ضرب قرار بگیرند و خود بنفسه تحمل آن مصیبت فرمودند در واقعه تیر انداختن بابیان بشاه مورد رنج و آسیب اعدا قرار گرفتند چه بلیاتیکه از لواسان تا اردوگاه پادشاه و از آنجا تا پایتخت بهیکل مبارک رسید در سیاه چال طهران مشقت فراوانی از ثقل اغلال تحمل فرمودند و در تاریکی آن سجن بزحمت فراوان گذراندند این جمله که ذکر شد نمونه ای از بلیاتی بود که تحمل فرمودند و این امور بزرگترین برهانشست بر آنکه آن

بزرگوار یگانه شخصی بودند که جمیع قوای را که در ایران مورد اثر بودند بکار میانداختند قدرت و قوت آن بزرگوار بود که قوای مؤثره را با نهایت دقت بکار میانداخت و امورشان را منظم میساخت و بالاخره آن قوای مؤثره را در دوره شریعت بیان بچنان مقام بلندی رسانید زیرا بعد از شریعت بیان مقدر بود که زمام امور موكول بآن بزرگوار شود و پس از دوره بیان آن نفس جلیل مظهر وحی حضرت کردگار گردد.

ص ۳۴۴

فصل بیستم

بقیه فصل قبل

سابقاً گفتیم که مهدیقلی میرزا شکست خورد و فرار کرد لشکرش پریشان شد بعد از پریشانی و فرار شاهزاده مهدیقلی میرزا ثانیاً بجمع قوی پرداخت و مصمم شد که باصحاب قلعه حمله کند اصحاب خود را بار دیگر در محاصره لشکری عظیم و سپاهی جرّار یافتند ریاست لشکر با عباسقلیخان لاریجانی و سلیمان خان افشار بود این دو نفر قوه و لوازم بسیار و پیاده و سواره بیشمار فراهم کردند و بلشکر شاهزاده مهدیقلی میرزا پیوسته بودند اردوگاه در جوار قلعه قرار داشت هفت سنگر بمنزله خطوط دفاعی در اطراف قلعه تعبیه کرده بودند که اگر اصحاب از قلعه بیرون میآمدند، تا آن هفت مانع را از بین برنمیداشتند، بمرکز قوی نمیرسیدند، لشکریان هر روز با کمال غرور و خودخواهی بتمرین عملیات جنگی مشغول بودند و میخواستند قوه و قدرت خود را بدینوسیله بمحصورین قلعه نمایش بدهند اصحاب قلعه دچار بی آبی شده بودند و مجبور شدند در میان قلعه چاه بکنند در هشتم ماه ربیع الاول حفر چاه تمام شد وقتی که جناب ملا حسین دیدند اصحاب چاه را حفر کردند بآنها فرمودند عنقریب ما شستشو خواهیم کرد برای اینکار آب فراوانی خواهیم داشت روزی که شستشو کنیم تمام اوساخ ترابی از ما زایل خواهد شد و در پیشگاه خداوند قدیر خواهیم شتافت و بحیات ابدی خواهیم رسید هر کس میل دارد از جام شهادت بنوشد خود را مهیا کند و منتظر آخرین ساعت

زندگانی خود باشد تا خونش در راه نصرت دین خویش بریزد امشب قبل از طلوع فجر هر که دلش میخواهد که با من همراه باشد باید خود را آماده کند تا از قلعه خارج شویم و لشکر ظلمتی را که در جلوراه ما قرار گرفته

ص ۳۴۵

پراکنده سازیم و بجایگاه عزت ابدی

خویشتن را برسانیم.

هنگام عصر آن روز جناب ملاً

حسین وضو گرفتند، لباسهای تازه

خود را پوشیدند، عمامه حضرت

باب را برسر گذاشتند و برای دفاع

خود را آماده ساختند صورت جناب

ملاً حسین بسیار درخشان بود و آثار

سرور بی منتهی از چهره ایشان

ظاهر و هویدا با اصحاب و یاران

طوری مذاکره میفرمودند مثل اینکه

وداع میکنند آنها را برای آخرین بار

تشویق میکردند و بشجاعت و

استقامت تحریص میفرمودند مدتی

را هم در خدمت جناب قدّوس بسر

بردند در محضر ایشان با کمال خضوع نشسته بودند جناب قدّوس با

ملاً حسین مذاکره میفرمودند و ایشانرا تشجیع میکردند گاهی بذکر حضرت

باب و بیاد آن بزرگوار مشغول بودند و زمانی قدّوس از کشفیات روحیه

خویش بملاً حسین فیض میبخشیدند خلاصه قسمت بیشتر آن شب منقضی

شد و ستاره صبح دمید.

طلوع این ستاره بملاً حسین بشارت میداد که عنقریب فجر یوم وصال

محبوب بیهمتا طالع خواهد شد جناب باب الباب در آن وقت

برخاستند و براسب سوار شدند و فرمودند اصحاب در قلعه را باز

کنند آنگاه با سیصد و سیزده نفر از یاران برای مقابله با دشمنان از قلعه

ص ۳۴۶

خارج شدند و فریاد یا صاحب الزمان برکشیدند صدای اصحاب در جنگل میپیچید و از اطراف منعکس میشد جناب ملاً حسین بسنگر اول حمله کردند این سنگر بدست زکریای قادی کلائی سپرده شده بود باب الباب بفاصله کمی سنگر را در هم شکستند و زکریا را مقتول ساخته سربازانش را پریشان و متفرق ساختند بلافاصله با نهایت سرعت و شجاعت سنگر دوم و سوم را نیز گشودند هر چه پیش میرفتند خوف و بیم لشکر دشمن زیادتر میشد و ناامیدی و اضطرابشان بیشتر میگشت سراپای آنها را وحشت و دهشت گرفته بود از اطراف مثل باران بر سر اصحاب و باب الباب گلوله میبارید ولی آنها ابدلاً اعتنائی نداشتند و پیوسته پیش میرفتند تا جمیع سنگرها را در هم شکسته و استحکامات را ویران ساختند در این بین عباسقلیخان لاریجانی بالای درختی رفت و خودش را در میان شاخه‌های درخت پنهان ساخت و بمراقبت اصحاب پرداخت اطراف او را تاریکی فرو گرفته بود و بخوبی میتوانست در پرتو مشعل‌هاییکه روشن شده بود باب الباب و اصحابش را کاملاً مراقبت کند جناب ملاً حسین سواره پیش میرفتند ناگهان پای اسب ایشان بریسمان یکی از چادرهای نصب شده پیچید ایشان میخواستند اسب را از این ورطه برهانند که ناگهان هدف گلوله دشمن خیانتکار یعنی عباسقلیخان لاریجانی گشتند اثر گلوله شدید بود خون بسیار از زخم باب الباب جاری میگشت عباسقلیخان نمیدانست که مقتول او کیست جناب ملاً حسین از اسب پیاده شدند و چند قدم بیشتر برنداشتند که قوای ایشان بضعف و سستی گرائیده بر زمین افتادند دو نفر جوان خراسانی از اصحاب باب الباب که یکی موسوم بقلی و دیگری موسوم بحسن بود پیش آمدند و جناب باب الباب را برداشته بقلعه بردند.

ملاً صادق و ملاً میرزا محمد فروغی برای من (نبیل) چنین حکایت کردند

گفتند که ما هر دو در آنوقت که ملاً حسین را بقلعه آوردند در میان قلعه در محضر جناب قدّوس مشرف بودیم وقتی باب الباب را بحضور جناب قدّوس آوردند بما فرمودند همه بیرون بروید و هیچ کس اینجا نماند ملاً حسین را که بیهوش شده بود در حضور قدّوس گذاشتند همه بیرون آمدیم بعد جناب قدّوس بمیرزا محمّد باقر امر کردند در را ببندد و هیچ کس را بمحضر ایشان راه ندهد و فرمودند بعضی کارهای پنهانی دارم که هیچکس نباید بآنها اطلاع پیدا کند ما از شنیدن این فرمایش جناب قدّوس حیرت کردیم همانطور ایستاده بودیم چند لحظه بعد صدای جناب ملاً حسین را شنیدم که با حضرت قدّوس به مذاکره مشغولند و بسؤالات ایشان جواب میدهند این گفتگو دو ساعت طول کشید تعجب ما وقتی بیشتر شد که دیدیم میرزا محمّد باقر خیلی مضطرب و پریشان است بعدها بما گفت من پشت در ایستاده بودم و از سوراخ در میان اطاق نگاه میکردم بمحض اینکه جناب قدّوس اسم ملاً حسین را بردند فوراً ملاً حسین برخاسته نشستند و مانند سابق با کمال خضوع سر خود را کج کرده چشمها را بزمین دوختند و با کمال دقت فرمایشات قدّوس را می شنیدند و هر چه را سؤال میکردند جواب میدادند شنیدم که حضرت قدّوس بایشان فرمود "خیلی زود از من جدا شدی و مرا در چنگال دشمنان واگذاشتی چندان طولی نمیکشد که انشاء الله من هم نزد تو خواهم آمد و بتو خواهم رسید و از نعمتهای الهی که بوصف نمایم بهره مند خواهم شد" آنگاه صدای ملاً حسین را شنیدم که بقدّوس عرض کردند "جانم فدای شما آیا از من راضی هستید" پس از مدّتی جناب قدّوس بمیرزا باقر امر کردند در اطاق را باز کند اصحاب مشرف شدند جناب قدّوس فرمودند "من با ملاً حسین خدا حافظی کردم و درباره اموری با او شریک و انباز گشتم که پیش از این درباره آنها گفتگو نشده بود" ما نگاه کردیم دیدیم جناب ملاً حسین صعود کرده اند و آثار تبسم لطیفی در

صورتشان پیداست چنان با آرامش و اطمینان بنظر میرسیدند مثل اینکه

خواهی‌ده‌اند در وقت کفنشان جناب قدّوس آمدند جسد باب‌الباب را در پیراهنش پیچیدند و دستور دادند که بدن را در قسمت جنوبی ضریح شیخ طبرسی قرار بدهند بعد نزدیک جسد رفتند و بر صورت و چشمهای ملاً حسین بوسه زدند و فرمودند "خوشا بحال تو که تا آخرین دقیقه حیات خویش بر عهد و میثاق الهی ثابت و مستقیم بودی امیدوارم که هرگز بین من و تو جدائی نیفتد" این کلمات را جناب قدّوس با چنان سوز و گدازی بیان فرمودند که هفت نفر از اصحاب که حاضر بودند بی اختیار گریه کردند گریه اصحاب خیلی سوزناک بود همه آرزو داشتند که اگر ممکن بود جان خود را فدای باب‌الباب کنند جناب قدّوس با دست خویش جسد باب‌الباب را در قبر گذاشتند و باصحابیکه نزدیکش بودند فرمودند مدفن باب‌الباب را باید از همه کس مستور و مکتوم بدارید حتی سایر اصحاب هم نباید بفهمند که مدفن باب‌الباب کجاست هیچ کس را مطلق مسازید بعد دستور دادند سی و شش نفر دیگر از اصحاب را که شهید شده بودند در شمال مقبره و ضریح شیخ طبرسی در میان یک قبر دفن کنند وقتی که بدنها در میان قبر گذاشته میشد میفرمود احبای الهی باید مانند این شهدای امر مقدّس رفتار کنند همانطور که اینها در حال ممات با هم متّحدند احبّاء هم باید در دوره حیات خویش با هم متّحد باشند در آن شب قریب نود نفر از اصحاب در میدان جنگ زخمی شده بودند.

از روز دوازدهم ذی القعدة سال هزار و دویست شصت و چهار هجری یعنی اولین روزیکه اصحاب مورد هجوم دشمنان قرار گرفتند تا روز وفات جناب ملاً حسین که روز نهم ربیع الاول سال هزار و دویست و شصت و پنج هجری هنگام طلوع فجر بود مطابق شماره و حساب میرزا باقر هفتاد و دو نفر از اصحاب در طول این مدّت بشهادت رسیده بودند و از روزیکه

ص ۳۴۹

جناب ملاً حسین مورد هجوم دشمنان شدند تا روزیکه بشهادت رسیدند یکصد و شانزده روز گذشته بود در طول این مدّت چه وقایع عجیبه اتفاق افتاد چه شجاعتها از جناب ملاً حسین بظهور رسید اقدامات باب‌الباب در

طول این مدّت باندازه‌ای حیرت آور بود که سخت‌ترین دشمنان مشارالیه بشجاعت و بزرگواری ایشان اقرار داشتند و از مشاهده آن وقایع دچار حیرت و دهشت بودند در چهار دفعه جناب ملا حسین نهایت درجه شجاعت و قوّت خویش را که از کمتر کسی دیده شده بود ظاهر ساختند. دفعه اول در روز دوازدهم ذی القعدة نزدیک بارفروش اتفاق افتاد. دفعه دوم در روز پنجم محرّم در جوار قلعه شیخ طبرسی بوقوع پیوست که باب الباب با لشکریان عبدالله خان ترکمان روبرو شدند. مرتبه سوم در روز بیست و پنجم محرّم در وسکس بود که با لشکر شاهزاده مهدیقلی میرزا مصادف شده‌اند. دفعه چهارم که از همه مهمتر بود و آخرین دفعه محسوبست وقتی بود که عباسقلیخان و شاهزاده مهدیقلی میرزا و سلیمان خان افشار همه دست بدست هم داده بودند و قوای خود را متحداً بکار انداخته بودند و چهل و پنج صاحب منصب که در جنگ مهارت و شجاعت کامل داشتند نیز با آنها مساعد و همدست شده بودند. جناب ملا حسین از جمیع وقایع هولناک که آتش جنگ در نهایت درجه اشتعال بود مظفر و منصور گشتند و جمیع آن سپاه و لشکریان جرّار را که در نهایت نظم و ترتیب بودند متفرّق و پریشان ساختند در هر واقعه‌ای چنان شجاعت و قوّت و مهارت و توانائی بانواع مختلف و اشکال متفاوت از ایشان ظاهر میشد که هر یک بتنهائی برای اثبات حقیقت امر مبارکی که این بزرگوار بحماییت آن قیام فرموده بود و برای پیشرفت آن کوشش میفرمود بدرجه‌ایکه جان خود را در راه نصرت آن امر با کمال غیرت و شهامت فدا ساخت کافی بود. جناب ملا حسین حتی در دوران صباوت آثار

ص ۳۵۰

نجابت و حسن خلق در سیمایش ظاهر و آشکار بود در علم و دانش و تمسک بدین و مهارت در سواری و اخلاص در انجام مقاصد و مراعات انصاف و ثبات و استقامت در امور دینی بدرجه عالی و رتبه بلند ارتقاء یافته بود بواسطه این صفات جناب باب الباب از بین نفوسیکه جان خود را در راه امر مبارک نثار کردند و بشهادت رسیدند ممتاز و از همه بالاتر بود

وقتی که جام شهادت را نوشیدند سی و شش سال از عمر مبارکشان گذشته بود. جناب ملا حسین وقتی که بکر بلا رسیدند و بمجلس درس جناب سید کاظم رشتی وارد شدند هیجده سال داشتند نه سال هم از محضر سید استفاده کردند و باین وسیله استعداد قبول ندای حضرت باب در ایشان آشکار شد بقیه عمر خویش را صرف خدمات امریه و جانفشانیهای حیرت آور فرمودند تا در میدان شهادت وارد شدند حوادث دوره حیات ایشان هیچ وقت مستور و خاموش نخواهد ماند و در نهایت وضوح و روشنی در صفحات تاریخ بلاد آن بزرگوار خواهد درخشید.

لشکر دشمن چنان شکست سختی خورده بودند که با کمال خجلت و شرمساری میتوان گفت از کار افتاده بودند قوای پریشان و گسیخته جمع آوریش مشکل بود و نتوانستند باصحاب قلعه هجوم کنند مگر بعد از چهل و پنج روز که قوی و لشکر پریشان از گوشه و کنار مجتمع شدند. در این بین عید نوروز فرا رسید شدت سرما باندازه ای بود که مجبور شدند هجوم و حمله خود را باصحاب که چندین بار اصحاب آنها را شکست داده بودند و با شرمساری و خوف همراهشان ساخته بود بتأخیر بیندازند. هر چند حمله باصحاب قلعه بتأخیر افتاد ولی رؤسای لشکر و دولت اوامر شدیدی صادر کرده بودند که بهیچوجه نگذارند کسی بکمک اصحاب قلعه بآنها بپیوندند. مسئله آذوقه برای اصحاب قلعه مشکل شده بود جناب قدّوس بمیرزا محمد باقر دستور دادند برنجهاییکه جناب باب الباب برای

ص ۳۵۱

دوران سختی انبار کرده بودند باصحاب قسمت کند وقتی که برنج را قسمت کردند حضرت قدّوس اصحاب را احضار فرمودند و بآنها گفتند: "هر یک از شما که میتواند بلیات و مصائب آینده را که برای ما پیش خواهد آمد تحمّل کند با ما در قلعه بماند و هر کدام که در وجود خویش احساس ترس و تردید مینماید فوراً از قلعه بیرون رود و خود را بمأمنی برساند هر که رفتنی است باید زودتر برود زیرا دشمنان بزودی دور ما را خواهند گرفت و بما حمله خواهند کرد، راه از هر طرف بروی ما بسته خواهد شد،

شدايد و بليّات سختي بر ما خواهد باريد و بمصائب طاقت فرسا دچار خواهيم شد."

در همان شبی که جناب قدّوس این فرمایش را باصحاب فرمودند شخص سیدی موسوم به میرزا حسین متولی که جزو اصحاب بود بنفاق قیام کرد و نسبت باصحاب قلعه راه خیانت سپرد و مکتوبی بعبّاسقلیخان لاریجانی نوشت مضمون آنکه: "چرا کاری را که شروع کردید تمام نمیکنید مگر نمیدانید که ملاً حسین وفات کرده و بوفات او شیرازة دشمنان شما که در قلعه جمع شده‌اند از هم پاشیده اصل کار ملاً حسین بود شما که آن رکن اعظم را از بین برداشتید چرا کار را باتمام نمیرسانید اگر همان وقت یک روز دیگر صرف میکردید بدشمن فائق میآمدید من بشما خبر میدهم حالا دیگر برای از بین بردن دشمنان خود به لشکر زیاد احتیاجی ندارید تنها صد نفر جنگجو اگر بفرستید بفاصله دو روز بر قلعه مسلط خواهند شد و بدون قید و شرط همه اهل قلعه تسلیم شما خواهند گشت زیرا از حیث آذوقه در سختی هستند همه گرسنه‌اند و از این جهت دچار مشقت شدیدی شده‌اند."

میرزا حسین متولی پس از نگارش نامه آنرا مهر کرد و بسید علی زرگر داد سید علی بعد از آنکه سهم خود را از برنجیکه بین اصحاب قسمت میکردند دریافت نمود نصف شب از قلعه فرار کرد و مکتوب را

ص ۳۵۲

عبّاسقلیخان لاریجانی رساند عبّاسقلیخان این شخص را میشناخت در آن هنگام عبّاسقلیخان در قریه‌ای که در چهار فرسخی قلعه بود توقّف داشت و نمیدانست چه بکند گاهی فکر میکرد که بطهران برود و بحضور شاه برسد و از این شکست و فرار خجلت آور خود ننگ داشت گاهی میگفت بوطن خود یعنی لاریجان برگردد آنجا هم که میرفت دوستان و خویشانش برای اینکه شکست خورده بود ناچار او را ملامت میکردند همینطور فکر میکرد که چه بکند، صبح که بیدار شد سید علی زرگر، نامه میرزا حسین متولی را باو داد عبّاسقلیخان آنوقت دانست که ملاً حسین کشته شده از این جهت فکر تازه‌ای برایش حاصل شد از ترس اینکه مبادا سید علی زرگر

خبر قتل ملاً حسین را بسایرین بدهد، فوراً او را کشت و با نیرنگ عجیبی "تهمت قتل" را از خود دور ساخت، دلش میخواست پیش از آنکه سایر رؤسای لشکر بهجوم و حمله اقدام کنند خودش باین کار مبادرت کند و تسخیر قلعه را باسم خود معروف سازد زیرا از طرفی ملاً حسین بقتل رسیده بود و از طرف دیگر گرسنگی باصحاب قلعه زور آور شده بود از این جهت خود را مظفر و منصور پنداشت و فوراً بجمع قوی پرداخت و ده روز پیش از نوروز با لشکر خود بنیم فرسخی قلعه رفت ابتدا درباره مندرجات نامه میرزا حسین متولی خائن تحقیقاتی کرد و چون بصدق مندرجات نامه یقین کرد هنگام طلوع صبح رایت هجوم بر افراشت و با دو لشکر پیاده و سواره قلعه را محاصره نمود بلشکر خود فرمان داد که دیده بانان قلعه را هدف گلوله سازند.

میرزا محمد باقر با نهایت شتاب خود را بمحضر جناب قدّوس رسانید و جریان را معروض داشت قدّوس فرمود شخص خائنی که در قلعه هست وفات جناب ملاً حسین را بعباسقلیخان لاریجانی اطلاع داده است او هم بمحض اطلاع بروفات باب الباب موقع را مغتنم شمرده بقلعه ما هجوم

ص ۳۵۳

کرده تا نصرت و فیروزی را مخصوص خویش سازد و از رقبای خود باین واسطه پیش افتد تو اکنون با هیجده نفر از اصحاب از قلعه بیرون رو و عباسقلیخان را بجزای خود برسان تا بداند اگر ملاً حسین وفات یافته و لکن قدرت الهی همواره اصحاب و یاران خود را مساعدت میفرماید و پیوسته آنان را بر دشمنان مظفر و منصور میسازد. میرزا محمد باقر پس از آنکه هیجده نفر از میان اصحاب انتخاب کرد، اشارت کرد تا در قلعه را باز کنند، خود و همراهانش سواره از قلعه بیرون تاختند و با فریاد یا صاحب الزّمان ولوله ای انداختند، باردوی دشمن هجوم کردند و آنان را پراکنده و پریشان ساختند، سپاه عباسقلی خان با ترس بسیار فرار اختیار کردند و شکست ننگینی نصیب آنان گشت چنان پراکنده شدند که معدودی از آنها توانستند خود را ببار فروش برسانند ولی از شدت خجالت و ننگ

نمی‌توانستند سر بلند کنند عبّاسقلی خان بقدری ترسید که خود را از اسب
بزمین انداخت و فرار کرد بقدری سراسیمه شده بود که در وقت پیاده شدن
یکی از کفشهایش برکاب گیر کرده و همانطور آویزان ماند و او متوجّه
نشده بطرفی که لشکرش فرار میکردند او هم فرار کرد، در حالتی که یک
پایش کفش داشت و پای دیگرش برهنه بود با نهایت شتاب خود را
بشاهزاده مهدیقلی میرزا رساند و با ترس و خوف بسیار شکست خویش را
معروض داشت. میرزا محمّد باقر با اصحاب خویش در نهایت سلامتی و
سرور بقلعه بازگشتند، عَلمی را که از دشمن بجا مانده بود،
میرزا باقر بدست گرفته بود و پس از ورود بقلعه با نشاط عظیمی آن
را برئیس بزرگوار خویش تقدیم کرد.

همه اصحاب از شکست دشمن مسرور شدند و اطمینان کامل مجدداً
برای آنها حاصل شد که قوّه ایمان و ایقان برای جلب نصرت و غلبه بر
دشمنان کافی است چون اصحاب چیزی نداشتند که سدّ جوع نمایند از

ص ۳۵۴

گوشت اسبهایی که از اردوی دشمن با خود آورده بودند تغذیه میکردند و
با کمال شجاعت و ثبات هرگونه سختی را تحمّل مینمودند همیشه مراقب
بودند که آنچه را حضرت قدّوس بفرماید مجری سازند و بسایر مطالب
و امور اهمّیتی نمیدادند، مشکلاتی که در پیش داشتند و حمله دشمنان
و سایر امور بقدر سر موئی آنان را از سلوک در طریقه اصحاب سابق باز
نمیداشت با نهایت استقامت و شجاعت مانند یاران قبل در نصرت امر
کوتاهی نداشتند هر چند بعضی از نفوس ضعیف القلب در مواقع اشتداد
بلا یا لغزیدند و لکن اقدام آنها بقدری بی اهمّیت بود که بکلی از بین رفت
و همه آنها فراموش شدند و کاری از پیش نبردند، جان بازی اصحاب
شجاع و دلباخته که دارای عزم راسخ و استقامت کامل بودند در پرتو انوار
اقدامات خود در سخت ترین ساعات مصیبت و بلا خیانت و لغزش
خائنین بی نوا را بکلی محو و نابود ساخت.

شاهزاده مهدیقلی میرزا که در ساری اردو زده بود از شکست

عبّاسقلی خان و فرار او خیلی خوشحال شد اگر چه باطناً تصمیم داشت که اصحاب قلعه را بکلی محو کند ولی از عدم موفقیت رقیب خود عبّاسقلیخان که میخواست افتخار غلبه و فتح را خود بتنهائی دارا باشد و برای او میسر نشد خیلی خوشحال شده بود فوراً نامه ای بطهران نگاشت و کمک طلبید تجهیزات جنگی و عرّاده‌های توپ و سایر لوازم را از طهران خواست تا بدون تأخیر برای او بفرستند و تصمیم داشت که در این مرتبه قلعه را محاصره و بهر نحو هست اصحاب را مغلوب و قلعه را تسخیر نماید. در ضمن اینکه دشمنان بتهیّه حمله جدیدی مشغول بودند، اصحاب جناب قدّوس بمشکلات و مصائب وارده بنظر بی‌اعتنائی مینگریستند و مشغول تهیّه لوازم انعقاد جشن نوروز بودند، در جریان جشن بشکر خداوند متعال پرداختند که آنها را مورد فضل و احسان خویش قرار

ص ۳۵۵

داده و برکات خود را بآنان مبذول داشته با اینکه گرسنه بودند تمام مصیبت‌ها و بلیّات را فراموش کرده بودند و بخواندن اشعار سرگرم بودند هنگام شب صدای اصحاب قلعه باطراف می‌پیچید و در ساعات روز فریاد آنان که جمله (سَبَّوحٌ قَدَّوْسٌ رَبُّنَا وَ رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَ الرُّوحِ) را میگفتند بگوش قریب و بعید میرسید تکرار این جمله که پیوسته و مستمر بود باعث اشتعال شجاعت و اطمینان در وجود اصحاب بود آنچه را از لشکر دشمن گرفته بودند از اسب و غیره جمیعاً صرف شد فقط از مواشی گاو ماده ای باقی مانده بود که حاجی نصیر قزوینی آن گاو را در گوشه ای بسته بود هر روز او را میدوشید و شیرش را برای جناب قدّوس شیر برنج میپخت و میبرد حضرت قدّوس مقداری از آن شیر برنج میل میفرمودند و بقیّه را باصحابی که در حضورشان بودند عنایت میفرمودند و میگفتند " از روزیکه جناب ملا حسین از من جدا شده است از هیچ غذائی لذت نمیبرم زیرا وقتی می‌بینم یاران من در نهایت درجه گرسنگی هستند و با کمال ضعف و ناتوانی دور من نشسته‌اند دلم میسوزد قلبم آتش میگیرد ". با این همه مصائب و شدائد جناب قدّوس تفسیر صاد الصّمد را پیوسته

می نوشتند و از طرفی هم یاران و احبّاً را باستقامت و پایداری نصیحت میفرمودند میرزا محمّد باقر هر صبح و شام اصحاب را جمع میکرد و قسمتی از تفسیر صاد را برای آنها تلاوت مینمود از استماع آن آتش شجاعت اصحاب شعله ور میشد و امید جدید در وجودشان احداث میگشت. از ملا میرزا محمّد فروغی شنیدم که میفرمود خدا میداند ما گرسنگی خود را اهمیّت نمیدادیم و برای خوراک روزانه خود فکر نمیکردیم زیرا تلاوت آیات به نحوی مؤثر بود که عقل ما را تسخیر میکرد اثر آن آیات طوری بود که اگر چند سال هم بهمان منوال بسر میبردیم ممکن نبود آثار ملالت و رنج در ما پیدا شود یا شجاعت ما از بین برود هر وقت که فکر

ص ۳۵۶

نداشتن آذوقه و خوراک میخواست قدری تصمیم ما را متزلزل کند و قوت ما را بضعف تبدیل نماید فوراً میرزا محمّد باقر بحضور جناب قدّوس میرفت و قضیّه را عرض میکرد ایشان تشریف میآوردند، بمحض اینکه پیش ما میآمدند از مشاهده آن طلعت نورانی و آن بیانات سحرآمیز ناامیدی ما بامیدواری و غصّه و اندوه ما بسرور و شادمانی تبدیل میشد، حالتی در خود احساس میکردیم که اگر تمام دشمنان غفلتاً بما حمله میکردند یقین داشتیم که فوراً همه را شکست خواهیم داد.

عید نوروز در آن ایام مطابق با بیست و چهارم ماه ربیع الثانی سال هزار و دویست و شصت و پنج هجری بود جناب قدّوس در روز عید ورقه ای نگاشتند که برای اصحاب قرائت شد مضمون ورقه این بود که عنقریب امتحانات شدید پیش خواهد آمد و مصائب تازه واقع خواهد شد و در نتیجه جمع بسیاری از اصحاب بشهادت خواهند رسید چند روز از این مقدمه گذشت، شاهزاده مهدیقلی میرزا با لشکر جرّاری نزدیک قلعه فرود آمد سلیمان خان افشار و عبّاسقلیخان لاریجانی و جعفرقلی خان هر یک با عده و تجهیزات خود بشاهزاده پیوستند بعلاوه چهل نفر از بزرگان و صاحب منصبان هم بمساعدت شاهزاده آمدند در مجاور قلعه در نقاط مختلفه سنگرها و خندقها و سایر استحکامات جنگی را مهیّا ساختند تا

روز نهم شهر البهاء رئیس لشکر بتویچی ها فرمان داد که قلعه و اصحاب را هدف گلوله‌های توپ نمایند.

در بین اینکه گلوله از هر طرف میبارید جناب قدّوس از اطاق خود بیرون آمدند و بوسط قلعه تشریف آوردند و بمشی پرداختند و جهة قدّوس بسیار مسرور و صورتشان خندان بود نهایت اطمینان و متانت را داشتند همانطور که قدم میزدند ناگهان گلوله تویی جلوی جناب قدّوس بزمین افتاد ایشان گلوله را بکمال خونسردی و بی اعتنائی با پای خود

ص ۳۵۷

غلطانند و فرمودند: " این ستمکاران چقدر از غضب خدا غافل و بی خبرند مگر نمیدانند که نمرود با آن عظمت را خداوند بوسیله مخلوق ضعیفی که پشه باشد هلاک فرمود مگر نمیدانند که قوم عاد و ثمود را باد تند بهلاکت رساند اگر میدانند پس چرا این همه کوشش میکنند که جنود الهی را بترسانند با آنکه این جنود شجاع و اصحاب دلیر احمیتی بقدرت و قوت سلطنت نمیدهند و آنرا مانند ظلّ زائل می‌شمارند " آنگاه باصحاب توجه کرده و فرمودند: " شما آن اصحابی هستید که حضرت رسول علیه الصلوة و السلام درباره شما فرموده است و اشوقا لایخوانی الذین یأتون فی آخر الزمان طوبی لهم و طوبی لنا و طوبی لهم افضل من طوبانا ملتفت باشید مبادا نفس و هوی بشما غلبه کند و باین وسیله مقام عظیم خود را از دست بدهید از تهدید اشرار نترسید و از سطوت کفار نهراسید برای هر یک از شما وقتی مقدّر و ساعتی مقرر است چون اجل برسد نه هجوم اعدا اثری دارد و نه کوشش احباء تأثیری هیچکس نمیتواند اجل کسی را مقدّم و مؤخر سازد اگر تمام روی زمین بمخالفت شما قیام کنند قبل از وقتی که خدا معین کرده نمیتوانند کاری بکنند یک دقیقه از وقت مقرر زیاد و کم نخواهد شد اما شما اگر چه یک لحظه از این گلوله‌های توپ ترس بخود راه بدهید و مضطرب بشوید یقین بدانید که از حصن حصین حمایت الهی خود را خارج ساخته اید "

اصحاب که این بیانات را می شنیدند روح اطمینان و استقامت در

آنها سریان مییافت بجز چند نفر ضعیف القلب که آثار نقاق و ترس در وجودشان ظاهر بود در گوشه ای از قلعه که کسی آنها را نمیدید دور هم جمع شده بودند و بنشاط و شجاعت سایر اصحاب که در نهایت درجه خلوص و انقطاع بودند بچشم بغض و عداوت و بنظر دهشت و وحشت مینگریستند چند روز پشت سر هم از لشکر شاهزاده مهدیقلی میرزا

ص ۳۵۸

باصحاب قلعه گلوله توپ میریخت لشکر شاهزاده خیلی متعجب بودند و در عین حال متحیر که این همه گلوله های توپ اصحاب قلعه را از دعا و نماز و اذکارشان باز نمیدارد و در مقابل صدای گلوله های توپ اصحاب با کمال شجاعت صدا بدعا و اذکار بلند میکردند دشمنان منتظر بودند که اصحاب قلعه تسلیم شوند ولی برعکس میدیدند که صدای اذان و تلاوت آیات قرآن و آوازه های فرح انگیز و مناجات و دعا پیوسته از اصحاب بگوش آنها میرسد.

از مشاهده این شجاعت و استقامت اصحاب جعفرقلی خان از همه

بیشتر آتش گرفته بود، دلش از شدت بغض و کینه اصحاب بجوش

و خروش آمده و میخواست بهر طوری شده است شعله شجاعت اصحاب را

فرو نشانند از این جهت دستور داد برجی بسازند بعد از اتمام برج تویی

بالای برج گذاشت و وسط قلعه را هدف گلوله توپ میساخت جناب قدّوس

بمیرزا محمّد باقر امر کردند که برود و جزای آن شخص پست خود خواه را

بدهد و همانطور که عباسقلیخان را ذلیل و زبون ساخت جعفرقلیخان را

هم مثل او منکوب و مخدول سازد، قدّوس بمیرزا محمّد باقر فرمودند " باید

باین شخص بفهمانی که اصحاب شجاع و بندگان مخلص خدا در دلیری

مانند شیر هستند، شیر وقتی که گرسنه میشود و باضطرار دچار میگردد

شجاعت و شهامتش باعلی درجه ظاهر میشود، اصحاب قلعه هم مانند شیر

هستند، باو بفهمان که این اصحاب هر چه بیشتر گرسنه بشوند، نایره

غضبشان شدیدتر مشتعل میشود و هجوم و حمله شان سخت تر خواهد بود.

میرزا محمّد باقر با هیجده نفر از یاران سواره از قلعه بیرون تاختند

و بمراتب شدیدتر از سابق فریاد یا صاحب الزمان میکشیدند، لشکر

دشمنان دچار خوف و ترس بی منتهی گشتند، جعفر قلی خان و سی نفر از یاراناش طعمه شمشیر اصحاب شدند، اصحاب بیرج حمله کردند، برج را خراب و توپ را از بالای برج بر زمین انداختند، بعضی از استحکامات

ص ۳۵۹

و سنگرها را خراب و ویران کردند، در این بین شب شد و هوا تاریک گردید که دست از کار کشیدند و گرنه باقی لشکر را نیز بجزای خودشان می‌رساندند، اصحاب بقلعه برگشتند، بهیچ کدام اذیت و آزاری نرسیده بود چند رأس اسب از دشمنان بجا مانده بود که با خود بقلعه آوردند لشکر دشمن پریشان خاطر گشته و تا چند روز بعد مهیای هجوم و حمله نشدند، در قورخانه لشکر دشمن غفلتاً حریق و انفجاری واقع شد که عده‌ای از صاحب منصبان توپخانه و عده بسیاری از سربازان کشته شدند این پیش آمد سبب شد که تا یک ماه نتوانستند با صاحب قلعه هجوم نمایند. در این مدت بعضی از اصحاب گاهی از قلعه بیرون می‌رفتند و بواسطه جمع کردن علف خشک از مزرعه‌ها تا اندازه سدّ جوع مینمودند گوشت اسبها تمام شده بود و اصحاب از شدت جوع چرم زین‌ها را از ناچاری تناول مینمودند علفهای خشک را می‌جوشاندند و طوری می‌بلعیدند که سبب رقت بود، هر کس میدید دلش بحال آنها می‌سوخت و قتیکه قوای آنها سست و ابدانشان نحیف شده بود، حضرت قدّوس نزد آنها می‌آمدند و با کلمات بهجت انگیز آلام آنها را تخفیف می‌بخشیدند و امیدوارشان می‌ساختند. در اوّل ماه جمادی الثانی توپخانه دشمن قلعه را هدف گلوله ساختند و بلافاصله افواجی مرکب از سواره و پیاده برای تسخیر قلعه هجوم کردند جناب قدّوس چون نزدیک شدن دشمنان را مشاهده فرمودند و صدای آنها را شنیدند میرزا باقر را احضار کردند و فرمودند "با سی و شش نفر از اصحاب جلو دشمن را بگیرد و دفاع کند و باو فرمودند از روزیکه در این قلعه مسکن گرفته‌ایم تا بحال هیچگاه راضی نمیشدیم که بدشمنان خود تعدی کنیم و تا آنها بما هجوم نمی‌کردند ما دست بدفاع نمیگشادیم حالا هم همینطور است اگر مقصود ما آن بود که ریاستی بدست بیاوریم و بزور

اسلحه بر کفار غلبه کنیم و اعلان جهاد بدهیم هرگز تا امروز در میان قلعه

ص ۳۶۰

نمی‌ماندیم قوه اصحاب و قدرت اسلحه ما بطوری بود که بر همه امتها غالب میشدیم حال ما مانند اصحاب حضرت رسول علیه السلام در گذشته ایام است اگر مقصودی داشتیم مانند حضرت رسول شمشیر میکشیدیم و دشمنان خود را مجبور میکردیم که مؤمن شوند و قبول دعوت کنند از روزیکه در این قلعه وارد شدیم مقصودمان این بود که با رفتار خویش عظمت دعوت الهی را ثابت کنیم و خود را برای جانفشانی آماده سازیم و خون خویش را در راه دین خود نثار کنیم ساعت مقرر نزدیک است عنقریب خواهد آمد وقتیکه کارهای ما تمام شود آن ساعت مقرر خواهد رسید. میرزا باقرسی و شش نفر از میان اصحاب انتخاب کرد، سواره از قلعه بیرون رفتند، دشمنان را پراکنده ساختند و مظفر و منصور برگشتند، دشمنان که از شنیدن فریاد یا صاحب الزمان اصحاب خیلی ترسیده بودند فرار کردند و علم خود را بجا گذاشتند اصحاب آن علم را با خود بقلعه بردند، در این واقعه پنج نفر از اصحاب شهید شدند، سایرین در هنگام مراجعت بقلعه شهدا را با خود بقلعه بردند و پهلوی دیگران دفن کردند. شاهزاده مهدیقلی میرزا از قوت و توانائی بی اندازه دشمنان خویش حیران شده بود ناچار رؤسای لشکر را جمع کرد و با آنها بمشورت پرداخت آنها را تشویق کرد که بهر طوری ممکن است چاره ای کنند و بهر وسیله هست قلعه را تسخیر نمایند سه روز مشورت رؤسای لشکر طول کشید بالاخره بهتر آن دیدند که چند روز از تطاول و حمله بقلعه خود داری کنند و باصحاب قلعه اذیتی نرسانند، شاید اصحاب بواسطه گرسنگی شدید و ناامیدی که بر آنها روی داده بدون قید و شرطی خودشان تسلیم شوند. شاهزاده منتظر بود که نتیجه تصمیم خویش را مشاهده کند در این بین شخصی از طهران بحضور شاهزاده رسید و فرمانی از شاه همراه داشت. این شخص از اهل قریه کند بود، قریه کند نزدیک طهران واقع شده،

چون میدانست که ملاً مهدی کندی و برادرش ملاً باقر کندی که با او هم وطن هستند جزو اصحاب قلعه میباشند از شاهزاده اجازه گرفت که بقلعه وارد شود و آن دو نفر را نصیحت کند شاید بتواند آنها را از مرگ خلاصی بخشد، وقتیکه نزدیک قلعه رسید از مستحفظین قلعه درخواست کرد که بملاً مهدی کندی بگویند یک نفر از رفقای تو آمده میخواهد تو را ملاقات کند جناب کلیم میفرمودند که آن شخص در طهران خودش برای من حکایت کرد و گفت ملاً مهدی از دیوار قلعه نمایان شد من او را دیدم که صورتش را بسیار سخت بهم کشیده بود و مانند شیر نگاه تند و تیزی داشت پیراهن سفید درازی مانند اعراب پوشیده بود، شمشیرش را روی پیراهن بسته بود، دستمال سفیدی در دستش بود بمن گفت چکار داری زود بگو زیرا میترسم که مولای من مرا احضار کند و من آنجا نباشم آثار عظمت و قوت از صورت و چشمانش آشکار بود، خیلی متحیر شدم، از نگاه کردن و هیبت او دهشت مرا فرو گرفت غفلتاً بفکرم رسید که خوب است عاطفه پنهانی را که در قلبش موجود است بیدار سازم لهذا درباره فرزندش با او صحبت کردم ملاً مهدی پسری داشت موسوم برحمن که او را در قریه کند گذاشته بود و باصحاب پیوسته بود مشاراً الیه آن طفل را خیلی دوست میداشت و هر وقت میخواست آن طفل را بخواباند پهلوی گهواره اش مینشست و شعری را که ساخته بود میخواند تا آن طفل بخواب میرفت. من بملاً مهدی گفتم رحمن پسر تو که اینقدر او را دوست میداشتی تنها و بی پرستار مانده، آرزو دارد که ترا ببیند ملاً مهدی گفت به رحمن بگو که محبت رحمن حقیقی تمام قلب مرا تسخیر کرده و جای محبت دیگران در او باقی نمانده من این را که شنیدم اشکم سرازیر شد بی اختیار فریاد کشیدم خدا لعنت کند هر کس که ترا و رفقای ترا کافر و گمراه میخواند، آنوقت از او پرسیدم اگر من وارد قلعه شوم و پیش تو بیایم چه خواهد شد؟ جواب داد اگر مقصود تو

از ورود در قلعه تحرّی حقیقت و جهد در عرفان حقّ است من با نهایت سرور

حاضرَم تورا راهنمایی کنم و اگر مقصودت این است که بدیدن من بیائی و از رفیق قدیمی خود دیدن کنی من ترا میپذیرم زیرا حضرت رسول علیه السّلام فرموده " اَكْرَمُوا الضَّيْفَ وَ لَوْ كَانَ كَافِرًا " بنا بر این از تو پذیرائی میکنم و علف پخته و استخوان جوشیده برای تو میآورم زیرا بیش از این چیزی ندارم و اگر مقصودت اینست که بیائی و مرا اذیت کنی با خبر باش که من از خودم دفاع خواهم کرد و تورا میگیرم و از بالای این دیوار پائین میاندازم و قتیکه او را اینطور دارای ثبات و استقامت دیدم یقین کردم که اصرار من فایده ندارد، استقامت و شجاعت او بقدری بود که اگر تمام علما روی زمین جمع میشدند که رخنه و شکگی در ایمان او بیندازند و او را برگردانند از عهده بر نمیآمدند و اگر همه مردم دنیا با تمام قوی همت میگماشتند که او را از طریقه ای که پیش گرفته منحرف سازند نمیتوانستند باو گفتم آن جامی که آشامیده ای بر تو گوارا باشد که بمذاق تو خوش آمده و این همه برکت برای تو فراهم کرده، شاهزاده قسم یاد کرده است هر کس از قلعه بیرون بیاید آزاد است میتواند با اجازه شاهزاده بسلامتی بوطن خود برگردد و مخارج راه خود را هم دریافت کند ملاً مهدی گفت من این پیغام تورا برفقای خودم خواهم رساند آیا دیگر با من کاری داری من میخوام نزد مولای خودم برگردم و پیش از این نمیتوانم معطل شوم من باو گفتم خدا ترا برای رسیدن بمقصودت مساعدت فرماید و تأیید کند ملاً مهدی با کمال سرور بمن گفت " خدا مرا تأیید فرموده است اگر تأیید او نبود چطور ممکن بود از منزلی که در قریه کند داشتیم و مثل محبسی برای من بود خلاص شوم و باین قلعه عالی مرتبت ورود نمایم " بعد از گفتن این کلمات رفت.

ملاً مهدی بمحض اینکه نزد اصحاب مراجعت نمود پیغام شاهزاده را که

ص ۳۶۳

بوسیله آن شخص دریافت کرده بود باصحاب ابلاغ کرد عصر آن روز سید میرزا حسین قمی با نوکر خودش از قلعه بیرون آمد و باردوی شاهزاده رفت روز دوم رسول بهنمیری و چند نفر دیگر که از گرسنگی

بتنگ آمده بودند با کمال حزن و تردید از اصحاب جدا شدند تا نزد شاهزاده بروند بامید اینکه شاهزاده بوعده خود وفا خواهد کرد بمحض اینکه از قلعه بیرون رفتند عباسقلی خان لاریجانی فرمان داد همه آنها را مقتول ساختند.

خلاصه تا چند روز بعد از این حوادث لشکر دشمن که در جوار قلعه بودند باصحاب قلعه کاری نداشتند و اذیتی وارد نمی ساختند روز چهارشنبه شانزدهم جمادی الثانی هنگام صبح شخصی از طرف شاهزاده بقلعه آمد و گفت شاهزاده فرموده اند که دو نفر بفرستید تا با آنها مذاکره محرمانه کنیم شاید موفق شویم که با هم صلح نمائیم جناب قدّوس ملا یوسف اردبیلی و سیّد رضای خراسانی را فرستادند و بآنها فرمودند بشاهزاده بگوئید که من برای انجام نظریّه شما آماده ام مهدیقلی میرزا از آن دو نفر خیلی خوب پذیرائی کرد دستور داد برای آنها جای آوردند آن دو نفر جای ننوشتند و گفتند مادامیکه رئیس بزرگوار ما در قلعه گرسنه است شرط وفا نیست که ما چیزی بخوریم یا بیاشامیم اگر چنین کاری از ما سر بزند چطور میتوانیم بگوئیم مطیع او هستیم. شاهزاده گفت جنگ وجدال بین ما و شما بی جهت مدّتی است که طول کشیده هم شما و هم ما خیلی ضرر دیده ایم من تصمیم گرفته ام که اختلاف بین خود و شما را بنحو مسالمت حلّ نمایم آنگاه قرآنی را که پهلویش گذاشته بود برداشت و در حاشیّه سوره فاتحه برای جلب اطمینان جناب قدّوس چنین نوشت: " باین کتاب مقدّس و بکسی که آن را فرستاده و پیغمبری که این آیات را از جانب خدا آورده قسم یاد میکنم که جز آشتی و دوستی هیچ مقصودی ندارم

ص ۳۶۴

میخواهم اساس دوستی و آشتی را بین خود و شما محکم کنم بنا براین از قلعه بیرون بیائید و مطمئن باشید که دست هیچکس برای اذیت شما دراز نخواهد شد شما و اصحاب شما در حفظ خدا و حضرت رسول علیه السّلام و پادشاه ناصرالدین شاه هستید بشرافت خود قسم میخورم که هیچکس نه در میان لشکرو نه در جهات مجاوره نسبت بشما اذیتی نخواهد کرد اگر غیر

از آنچه نوشتم و برخلاف آنچه نگاشتم در قلب خود خیال دیگری داشته باشم خداوند منتقم جبار مرا بخشم و غضب خود گرفتار کند. آنگاه شاهزاده مهر خود را بیای آن نوشته نهاد و قرآن را که مطالب مزبوره در ورق اول آن نوشته شده بود بملا یوسف داد و گفت این قرآن را برئیس خودتان بده و سلام مرا بایشان برسان من امروز عصر چند رأس اسب خواهم فرستاد تا ایشان و سایر پیروانشان را باردو بیاورند و در خیمه‌ای که مخصوصاً برای هیمن منظور تهیه شده قرار گیرند و تا وقتیکه وسائل لازمه را برای مراجعت هر یک بوطنش تهیه نمایم و مخارج راه بآنها بدهم همه میهمان من خواهند بود.

جناب قدّوس قرآن را از دست ملا یوسف گرفتند و با کمال احترام

ص ۳۶۵

بوسیده و این آیه مبارکه را تلاوت نمودند: " رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ " (قرآن ۷: ۸۸) آنگاه به اصحاب فرمودند برای خروج از قلعه مهیا شوید بعد فرمودند ما دعوت آنها را می‌پذیریم تا آنها مطابق قولی که داده‌اند و خدا را شاهد گرفته‌اند رفتار نمایند. هنگام خروج از قلعه جناب قدّوس عمّامه سبزرنگی را که حضرت باب برای ایشان فرستاده بود بر سر گذاشتند (این عمّامه را برای قدّوس در همان وقتی فرستادند که برای باب الباب هم عمّامه دیگری فرستاده بودند که ایشان در روز شهادت بر سر گذاشتند) و همه سواره از قلعه بیرون رفتند جناب قدّوس با اسب مخصوصی که شاهزاده فرستاده بود تشریف بردند و اصحاب با اسبهای که برای آنها در درگاه قلعه آورده بودند همه بسوی اردوی شاهزاده روان شدند اصحاب جناب قدّوس اغلب از اشراف و علما بودند که دنبال قدّوس می‌رفتند سایر اصحاب هم پیاده دنبال آنها روان شدند و هر کدام اسلحه و چیزهای دیگری که داشتند همراه بردند عدد اصحاب دویست و دو نفر بود شاهزاده دستور داده بود برای جناب قدّوس در جوار حمّام عمومی در قریه دیزوا که مشرف باردوگاه بود خیمه زده بودند اصحاب نیز هر یک در مکان معینی که در اطراف خیمه قدّوس برای آنها

آماده شده بود باستراحت پرداختند پس از مدّت قلیلی جناب قدّوس از خیمه خود بیرون آمدند و اصحاب را دور خود جمع کردند و آنها را بدینگونه نصیحت فرمودند: " باید بتمام معنی منقطع باشید تا همه از شما پیروی کنند و بواسطه انقطاع شما آوازه امر الهی بلند شود و عظمت و مجد امر مبارک ظاهر و آشکار گردد اگر منقطع نشوید از پیشرفت امر ممانعت خواهید کرد و امر مبارک را بد نام خواهید ساخت من از خداوند مسئلت مینمایم که بشما انقطاع کامل عطا کند و تا آخرین ساعت دوره زندگانی شما را تأیید فرماید که امر مبارکش را مرتفع سازید و خدمت

ص ۳۶۶

خود را درباره دین الهی کامل نمائید. "

چند ساعت بعد از غروب آفتاب برای اصحاب از اردوگاه شام آوردند غذا را توی چند سینی ریخته بودند این سینی ها بزرگ بودند (مجموعه) و هر سینی برای سی نفر از اصحاب بود ولی عدّه اصحاب زیاد بود و غذائی که آورده بودند کم بود بعضی از نفوسیکه در محضر جناب قدّوس بودند اینطور روایت کردند که جناب قدّوس نه نفر از اصحاب را احضار فرمودند تا در خیمه مخصوص ایشان با ایشان در خوردن شام شرکت کنند ما دیدیم که جناب قدّوس چیزی میل نمیفرمایند ما هم دست برای غذا دراز نکردیم نوکرها از مشاهده این حال خیلی خوشحال شدند وقتی دیدند ما چیزی نمیخوریم با کمال حرص روی غذا ریختند و همه را خوردند بعضی از نوکرهای شاهزاده میخواستند که بقیمت گزافی نان باصحاب بفروشند از این جهت بین بعضی از اصحاب و نوکرهای شاهزاده قیل و قال شد جناب قدّوس از رفتار اصحاب خیلی مکدر شدند و آنها را سرزنش کردند و گفتند چرا از آنها نان خواستید نزدیک بود این اصحاب بواسطه عدم اطاعت جناب قدّوس مورد مجازات سخت واقع شوند ولی میرزا محمد باقر واسطه شد و سر و صدا خوابید.

صبح روز بعد شخصی از طرف شاهزاده آمد و بمیرزا محمد باقر گفت شاهزاده میخواهد شما را ملاقات کند میرزا محمد باقر پس از آنکه از جناب

قدّوس اجازه گرفت نزد شاهزاده رفت پس از ساعتی مراجعت کرد و بجناب قدّوس گفت که شاهزاده ثانیاً تعهدات خود را یاد آور شد سلیمان خان افشار هم حاضر بود نهایت مهربانی و احترام را نسبت بمن مراعات کرد و اظهار کرد که سوگند خود را هیچوقت نخواهم شکست و بسرگذشت جعفر قلیخان استشهاد کرد که این شخص بعد از فتنه سالار و کشته شدن هزارها سرباز دولتی مورد عفو پادشاه قرار گرفت و محمّد شاه نسبت باو

ص ۳۶۷

انعام و بخشش زیادی روا داشت اینک مقصود شاهزاده آنست که فردا صبح زود با شما حمام برود بعد بخیمه شما بیاید و همه را سواره تا سنگسر برساند و از آنجا اصحاب بعضی بعراق و بعضی بجناب خراسان رهسپار شوند وقتیکه شاهزاده اسم سنگسر را برد سلیمان خان گفت ورود این عدّه بسیار در محلی مانند سنگسر خالی از خطر نیست از این جهت شاهزاده رأیش بر این قرار گرفت که اصحاب را بفیروز کوه بفرستد ولی من معتقدم که شاهزاده هر چه را میگفت مجری نخواهد ساخت و باصطلاح قلب و زبانش یکی نیست.

جناب قدّوس پس از استماع گفتار میرزا باقر باصحاب فرمودند که همه در آن شب متفرّق شوند و فرمودند من خودم هم ببارفروش خواهم رفت اصحاب با کمال تضرّع از جناب قدّوس درخواست کردند که اجازه بدهند همه در خدمتشان باشند و از ایشان جدا نشوند فرمودند صبر کنید تحمل داشته باشید باز هم یکدیگر را خواهیم دید زیرا مصائب و بلیاتی در آینده وقوع خواهد یافت پس از آن با هم ملاقات خواهیم کرد و از آن بعد دیگر هرگز از هم جدا نخواهیم شد حالا کار خود را بخدا وا میگذاریم هر چه اراده فرماید با کمال سرور و رضایت میپذیرم.

شاهزاده مهدیقلی میرزا بعهد خود وفا نکرد و بجای اینکه خودش بخیمه جناب قدّوس برود ایشان را با عدّه زیادی از اصحاب بلشکرگاه احضار کرد همه را در خیمه فرّاشباشی بردند شاهزاده پیغام داد همان جا باشند ظهر آنها را خواهم خواست پس از مدّتی بعضی از نوکرهای شاهزاده

نزد باقی اصحاب رفتند و از طرف جناب قدّوس باصحاب گفتند که همه باردوگاه حاضر شوند این گفتار بی اصل و پیغام دروغ بسیاری از اصحاب را بخطر انداخت و در دست دشمنان آنها را اسیر کرد دشمنان اسیران خود را فروختند اینها نفوسی بودند که بعد از واقعه قلعه زنده ماندند

ص ۳۶۸

و باین طریق نجات یافتند و پس از آنکه هر یک بموطن خود برگشتند داستان مصائب و بلیات و امتحانات شدیده را که در قلعه برای اصحاب پیش آمده بود بدیگران گفتند. گماشتگان شاهزاده بملاً یوسف اردبیلی اصرار کردند که از قول جناب قدّوس باصحاب ابلاغ نماید که همگی اسلحه خود را زمین بگذارند ملاً یوسف از اردوگاه بیرون رفت و بجانب اصحاب روان شد در بین راه گماشتگان شاهزاده باور رسیدند و پرسیدند باصحاب چه خواهی گفت ملاً یوسف با کمال تهوّر و شجاعت فرمودند الآن میروم باصحاب میگویم هر پیغامی را که باسم جناب قدّوس و از طرف ایشان برای شما آوردند باور نکنید زیرا دروغ است و اصل ندارد چون این کلمات را گفت گماشتگان شاهزاده با کمال قساوت ملاً یوسف اردبیلی را بشهادت رساندند آنگاه بجانب قلعه روان شدند هر چه یافتند غارت کردند و قلعه را با خاک یکسان نمودند بعد باقی اصحاب را احاطه کردند و گلوله باران نمودند اگر از میان اصحاب کسی هدف گلوله نشده بود با شمشیر صاحب منصبان و اسلحه سربازان بشهادت رسید اصحاب جناب قدّوس در حین مفارقت جان از بدن زبانشان بجملة سبوح قدّوس ربنا ورب الملائكة والروح ناطق بود این همان ذکر بود که با کمال شجاعت در اوقات شادی و سرورشان میگفتند در حین وفات هم با همان شجاعت این کلمات را میگفتند شهادت آن نفوس مقدسه با کلیل افتخار جاودانی مکمل گشت.

در بین جریان این بلیات و وقایع حزن انگیز شاهزاده فرمان داد اصحابی را که اسیر شده بودند یکایک بمحضر او بیاورند هر کدام از آنها که صاحب ثروت و مکنت بودند بفرمان شاهزاده بقدر استطاعت خود مجبور بودند مبلغی پردازند و قرار شد هر یک مبلغی را که باید پردازد

بعد از ورود بطهران تسلیم کند از جمله این نفوس یکی ملا میرزا محمد فروغی بود و دیگری حاج عبد المجید پدر جناب بدیع و سومی حاج نصیر

ص ۳۶۹

قزوینی بود آنگاه بنوکرهای خود دستور داد سایر اسیران را که ثروتی نداشتند فوراً اعدام کنند بعضی از آنها با شمشیر بشهادت رسیدند و بعضی را از درخت آویخته تیر باران کردند و برخی را بتوپ بستند. پس از این واقعه جان گداز سه نفر از اصحاب جناب قدّوس را که اهل سنگسر بودند نزد شاهزاده حاضر کردند از آن جمله سید احمد پسر میر محمد علی بود میر محمد علی یکی از شاگردان جناب شیخ احمد احسائی بود نهایت ارادت را بشیخ داشت و از علماء معروف محسوب بود یکسال قبل از ظهور بکر بلا عزیمت نمود سید احمد و میرزا ابوالقاسم پسران او نیز همراهش بودند سید احمد همین است که بحضور شاهزاده آوردند میرزا ابوالقاسم برادرش در شب شهادت جناب ملا حسین وفات یافت. باری میر محمد علی مقصودش این بود که بکر بلا برود و دو پسر خود را بخدمت جناب سید کاظم بگمارد وقتیکه بکر بلا رسیدند جناب سید صعود فرموده بودند میر محمد علی بجانب نجف عزیمت نمود در نجف خوابی دید که حضرت رسول علیه السلام بحضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام فرمودند بمیر محمد علی بگو که سید احمد و میر ابوالقاسم دو پسر او بحضور قائم موعود مشرف خواهند شد و در راه آن حضرت شهید خواهند گردید میر محمد علی از خواب بیدار شد و فرزندش سید احمد را طلب کرد و آنچه را در نظر داشت باو وصیت نمود و یک هفته بعد از این خواب وفات یافت دو برادر دیگر هم در سنگسر بودند یکی کربلائی ابو محمد و دیگری کربلائی علی، این دو نفر پرهیزکاری و علم لدنی مشهور بودند و هر دو پیوسته مردم را مژده میدادند که عنقریب ظهور موعود وقوع خواهد یافت و دین جدید ظاهر خواهد شد مهیا باشید تا پس از ظاهر شدن آن را قبول کنید در سال ۱۲۶۱ هجری این دو برادر بمردم اعلان کردند که در این سال مردی موسوم بسید علی ظاهر میشود و با علم سیاه از خراسان به مازندران

تشریف میآورد و عده‌ای از اصحاب زبده و منتخب همراهش هستند و بمردم میگفتند که هر کس تابع دیانت اسلام است باید قیام کند و آن بزرگوار را مساعدت نماید زیرا آن رایت سیاه رایت قائم موعود است و ناشر آن رایت از بزرگترین اصحاب قائم و از مروّجین با عظمت امر مبارک آن حضرت است هر کس پیروی آن بزرگوار کند نجات مییابد و هر کس مخالفت کند و اقبال نکند بهلاکت خواهد رسید.

کربلایی ابو محمد دو پسر داشت یکی ابوالقاسم و دیگری محمد علی و پیوسته بآنها میفرمود که باید امر جدید را نصرت کنید و از بذل مال در این راه دریغ نکنید تا بمقصود اصلی برسید کربلایی ابو محمد و کربلایی علی هر دو در بهار همان سال وفات یافتند.

وقتی که سید احمد را بحضور شاهزاده آوردند دو پسر کربلایی ابو محمد نیز با سید احمد همراه بودند زیرا ملا زین العابدین شهمیرزادی که یکی از علما و محلّ مشورت حکومت بود بشاهزاده درباره پسران کربلایی ابو محمد مطالبی گفته بود و از اقدامات پدر آنها نزد شاهزاده حکایت کرده بود. باری شاهزاده از سید احمد پرسید چرا این طریقه را اختیار کردی که اینطور باعث بدبختی و گرفتاری خود و هموطنان خود گشتی این همه علما و فقهاء مشهور و معروف که در این بلاد و در عراق هستند برای تو بس نبود دیگر چرا این راه را اختیار کردی؟ سید احمد بدون ترس و بیم جواب داد من در ایمان باین امر از روی تقلید وارد نشده‌ام بلکه جستجو کردم رسیدگی کردم تحرّی حقیقت نمودم تا بصحّت این امر مبارک یقین کردم اوقاتی که در نجف بودم از مجتهد معروف و مشهور نجف شیخ محمد حسن نجفی بعضی از مسائل مشکله فرعیّه را راجع بتعالیم اسلامی پرسیدم ایشان جوابی بمن ندادند دو مرتبه پرسیدم در عوض جواب با نهایت خشم و غضب مرا سرزنش کردند و جوابی ندادند با این وضع چطور ممکن است

از چنین شخصی که جواب یک مسئله ساده فرعی را نتوانست بدهد مسائل
مشکله اصلیه را سؤال کنم وقتی من از او آن طور یک مسئله را پرسیدم
خیلی تعجب کرد که من این طور مسئله از او سؤال کردم. شاهزاده گفت
درباره حاجی محمد علی چه اعتقادی داری؟ سید احمد جواب داد ما معتقدیم
که ملا حسین ناشرایتی بودند که حضرت رسول علیه السلام مژده آن را
داده و فرمودند إذا رأيتم الرایات السود أقبلت من خراسان
فأسرعوا إليها ولو حبوا أعلى الثلج از این جهت چشم از دنیا
پوشیدیم و ترک لذات گفتیم و در ظل آن رایت مقدسه در آمدیم این رایت رمزی
برای دین ما میباشد ای شاهزاده اگر میخواهی نسبت بمن احسان و نیکی روا داری
بدخیم خود بفرما تا مرا بقتل برساند که زودتر برفقای خود در عالم جاودانی
ملحق شوم لذات دنیوی بهیچوجه در نزد من قدر و قیمتی ندارد و میخواهم زود
از این دنیا بروم و بحضور پروردگار خود مشرف شوم شاهزاده در قتل
سید احمد که از اولاد رسول بود متردد شد و ایشان را بقتل نرسانید و لکن
دورفیق او را که پسران کربلانی ابو محمد بودند فوراً مقتول ساخت
و جناب سید احمد و برادرش سید ابو طالب را بمنلاً زین العابدین شهمیرزادی
سپرد که آنها را بسنگسر برساند.

در خلال این احوال میرزا محمد تقی مجتهد ساری با هفت نفر دیگر از
علمای آن شهر باردوگاه آمدند تا در اذیت و آزار و قتل اصحاب قدوس
شرکت کنند و باجر و ثوابی برسند وقتیکه وارد اردو شدند دیدند کار تمام
شده است و اصحاب همه کشته شده اند از این جهت بشاهزاده اصرار کرد
که سید احمد را بقتل برساند و میگفت این شخص اگر بساری برگردد بیش
از پیش موجب اضطراب خواهد بود شاهزاده بمیرزا محمد تقی گفت من
سید احمد را بشما میسپارم میهمان شما باشد وقتیکه بساری وارد شدم
نخواهم گذاشت اضطرابی ایجاد شود میرزا محمد تقی بجانب ساری روان

ص ۳۷۲

شد سید احمد نیز اسیر او بود مجتهد در بین راه بسبب و لعن سید احمد
و پدر آن بزرگوار پرداخت سید احمد بمجتهد فرمود مگر فراموش کردی که

شاهزاده مرا بعنوان میهمان بتو سپرده چرا بیان حضرت رسول علیه السلام را فراموش کرده ای که فرمودند اَكْرُمُوا الضَّيْفَ وَ لَوْ كَانَ كَافِرًا از این سخن میرزا محمد تقی و هفت نفر علمای دیگر که همراه او بودند بسیار برآشفتنند و شمشیرهای خود را کشیده آن بزرگوار را پاره پاره کردند آخرین کلمه ای که سید احمد بر زبان راند یا صاحب الزمان بود برادرش سید ابو طالب را ملا زین العابدین شه میرزادی بسنگسرسانید جناب سید ابو طالب الآن در قید حیات هستند و با برادرش سید محمد رضا در مازندران سکونت دارند و هر دو با کمال اشتعال بخدمت امر الهی مشغولند.

شاهزاده چون کارهای خود را تمام کرد ببارفروش مراجعت نمود جناب قدّوس را هم با خود همراه برد بعد از ظهر روز جمعه هیجدهم جمادی الثانی وارد بارفروش شدند سعید العلماء با سایر علمای بارفروش شاهزاده را پیش باز کردند و او را بفتح و ظفری که نصیبش شده تهنیت گفتند مردم شهر برای فتح و ظفر شاهزاده جشن گرفتند چندین مشعل روشن کردند که شب جلو شاهزاده بکشند پس از سه روز جشن و شادی شاهزاده درباره قدّوس هنوز تصمیمی نگرفته بود و نمیگذاشت کسی بایشان اذیتی برساند جلو مردم را گرفته بود که مبادا تعدی کنند در نظر داشت که قدّوس را با خود بطهران ببرد و بدست شاه بسپارد و خود را از مسئولیت آزاد کند اما آتش عداوت و دشمنی سعید العلماء نسبت بجناب قدّوس پیوسته در اشتعال بود وقتیکه دید شاهزاده میخواهد قدّوس را بطهران ببرد آتش عداوتش بیشتر زبانه کشید زیرا دید قدّوسی را که این همه نسبت باو عداوت دارد نزدیک است از دستش برود از این جهت شب و روز کوشش میکرد بانواع و اقسام مکر و حيله تشبّث مینمود شاید بتواند شاهزاده را

ص ۳۷۳

از تصمیمی که درباره قدّوس گرفته منصرف سازد و از طرف دیگر احساس مردم را بهیجان میآورد و آنها را برای اخذ انتقام تحریک میکرد آتش تعصّب مردم را دامن میزد، طوری شد که همه مردم بارفروش از گفتار سعید العلماء هیجان کردند و با او هم رأی و موافق شدند.

سعید العلماء با کمال وقاحت میگفت من قسم خورده‌ام که چیزی نخورم و استراحت نکنم تا آنکه بزندگان‌ی حاج محمد علی خاتمه بدهم هیاهوی مردم و همراهی آنها با سعید العلماء سبب شد که شاهزاده را در تصمیم تغییر حاصل گشت و از خوف جان و از بیم خطر جمیع علمای بار فروش را احضار نمود تا در خصوص جلوگیری از هیجان و آشوب عمومی با آنها مشورت کند همه علماء حاضر شدند بجز ملا محمد حمزه که عذر خواست و در مجلس حاضر نشد.

مشاراً الیه پیوسته مردم را نصیحت میکرد که از ظلم و ستم اجتناب کنند و در اوقاتی که اصحاب در قلعه محصور بودند بمردم بارفروش سفارش میکرد که اذیتی نسبت بآنها روا ندارند جناب قدّوس قبل از اینکه از قلعه خارج شوند بتوسط یکی از اصحاب معتمد که باو اطمینان داشتند اوراقی را که محتوی تفسیر صاد الصمد بود بضمیمه سایر اوراق در میان کیسه‌ای گذاشتند و سرش را بسته مهر و موم کردند و نزد ملا محمد حمزه مشاراً الیه فرستادند که نزد او محفوظ بماند تا کنون معلوم نشده که بر سر آن اوراق و نوشتجات چه آمده.

باری علماء مجتمع شدند شاهزاده باحضر قدّوس فرمان داد جناب قدّوس وارد محضر شاهزاده شدند از روز تسلیم شدن اصحاب قلعه تا آنروز جناب قدّوس با شاهزاده رو برو نشده بودند زیرا شاهزاده ایشان را بفراش باشی سپرده بود بمحض اینکه جناب قدّوس وارد شدند شاهزاده از جا برخاست و قدّوس را پهلوی خود نشاند آنگاه بسعید العلماء گفت تا با

ص ۳۷۴

رعایت جنبه متانت و درایت با قدّوس بسؤال و جواب مشغول شود از جمله سفارش کرد که مباحثات شما با جناب قدّوس باید مستند بآیات قرآن و احادیث حضرت رسول علیه السلام باشد باید صدق و کذب احتجاج خود را مقابل قدّوس باین دو مستند ظاهر و آشکار نمائی و بجز این بمطالب دیگر متمسک نشوی سعید العلماء با کمال وقاحت بجناب قدّوس گفت آیا میخواهی با این عمّامه سبزیکه بر سرت گذاشته‌ای خود را از اولاد

رسول معرفی کنی مگر نمیدانی هر کسی که برخلاف واقع مدعی این مقام شود مورد خشم و غضب الهی قرار میگیرد قدّوس با کمال متانت فرمود آیا سید مرتضی که همه علماء او را محترم می‌شمارند و از اولاد حضرت رسول علیه السّلام میدانند نسبش از طرف پدرش بحضرت رسول میرسید یا از طرف مادرش یکی از حضار گفت سید مرتضی از سادات شریف بود یعنی از طرف مادر نسبش بحضرت رسول علیه السّلام میرسید جناب قدّوس فرمودند پس چرا بمن اعتراض میکنید نسب من هم از طرف مادرم بحضرت رسول علیه السّلام میرسد مردم این شهر همه میدانند که مادر من از اولاد رسول بود و نسبش بحضرت امام حسن علیه السّلام میرسید چون این بیان را فرمودند هیچ کس نتوانست بایشان اعتراض بنماید از مشاهده این حال غضب سعید العلماء باعلی درجه رسید سر تا پا آتش گرفت با خشم و غضب از جا برخاست عمّامه خود را بزمین زد و در حالیکه از مجلس خارج میشد فریاد میکشید این مرد بهمه شما ثابت کرد که از اولاد پیغمبر است و نسبش بحضرت امام حسن میرسد طولی نخواهد کشید که برای شما ثابت میکند که مظهر اراده الله است و لسانش لسان الله شاهزاده هم از جا برخاست و گفت من از اذیت و آزار این شخص بکلی دست خود را می‌شویم و مسئولیتی برای خود ایجاد نمیکنم شما علما هر کار دلتان میخواهد بکنید و بدانید که در روز قیامت شما پیش خدا مسئول هستید پس از این

ص ۳۷۵

گفتار شاهزاده فرمان داد اسبش را حاضر کردند و با نوکرهای خود بجانب ساری عزیمت نمود از بس از علما ترسیده بود قسمی را که یاد کرده بود فراموش کرد و قدّوس را در زیر چنگال دشمن خونخوار وا گذاشت. همه آن گرگهای درنده با کمال بی‌صبری و خونخوارگی انتظار میکشیدند فرصتی بیابند و بشکار خود حمله کنند و باین وسیله حس کینه جوئی و عداوت خود را تسکین دهند.

بمحض اینکه شاهزاده رفت علما و مردم بارفروش بفرمان سعید العلماء بجانب قدّوس هجوم کردند و چندان اذیت بر آن بزرگوار

روا داشتند که قلم از وصفش عاجز است.

حضرت بهاءالله بیانی باین مضمون میفرمایند که آنجوان (قدّوس) در ربیعان جوانی چندان اذیت و رنج تحمّل فرمود که نمیشود وصف کرد و بطوری جان داد که هیچ کس مثل او در حین جان دادن آنهمه رنج و ستم نکشیده حتی حضرت مسیح هم در حین خروج روح از بدن باندازه قدّوس درد و محنت مشاهده نفرمود مردم بارفروش از یک طرف بتحریک و اشاره علما و از طرف دیگر بواسطه شدت تعصب نهایت رنج و زحمت را نسبت بحضرت قدّوس متوجّه ساختند شهادت قدّوس بقدری حزن‌انگیز و اندوه آور بود که حضرت باب در زندان قلعه چهریق تا شش ماه پس از استماع بلائی وارد بر حضرت قدّوس چیزی مرقوم نفرمودند آن قلم توانا از شدت حزن برای مدّت شش ماه صریرش مقطوع گشت و نزول وحی در طول آن مدّت موقوف شد هیکل مبارک پیوسته گریه میکردند وقتی که داستان قلعه شیخ طبرسی و جانفشانی اصحاب و شرارت اعدا و مخصوصاً آلام و مصائبی را که از طرف اشرار و علما بحضرت قدّوس وارد شده بود در محضر مبارک تلاوت مینمودند فریاد و زاری حضرت باب بلند میشد وقتی می شنیدند که اشرار بارفروش لباسهای جناب قدّوس را

ص ۳۷۶

در حین شهادتش بیرون آوردند و عمامه را از سر آن حضرت برداشتند و سر و پای برهنه با غل و زنجیر آن بزرگوار را در کوچه و بازار میگرداندند و همه مردم شهر بلعن و سبّ حضرت مشغول بودند و آب دهن بصورت آن بزرگوار میافکندند و زنها با کارد و تبر بر آن حضرت هجوم کرده بدن مبارکش را پاره پاره کردند و آخر کار آن جسد مطهر را طعمه آتش

ص ۳۷۷

ساختند بی اختیار اشک از چشم حضرت اعلی از استماع این وقایع جاری میگشت و فریاد و زاری آن بزرگوار بلند میشد. جناب قدّوس در حینی که رنج و آسیب و محنت و زحمت از هر طرف بواسطه دشمنان بوجود

مبارکش میرسید مشغول مناجات بودند و میگفتند خدایا این ستمکاران را
بیامرز خدایا با این مردم برحمت خود رفتار فرما زیرا اینها از حقیقت
مبارکی که ما بآن مؤمن شده ایم بی خبر هستند خدایا من کوشش کردم که
راه نجات را بآنها نشان بدهم ببین چطور با من رفتار میکنند بقتل من
قیام کرده اند، میخوانند مرا از بین ببرند خدایا اینها را براه حق دلالت
فرما، نادانند دانا فرما، از حقیقت امر بیخبرند بخلعت ایمان و تصدیق
بامر مبارک مشرف نما.

در بین اینکه مردم جناب قدّوس را از هر طرف مورد اذیت و هجوم
قرار داده بودند سید قمی، میرزا حسین که بخیانت اقدام کرد و نسبت
بقدّوس بیوفائی نمود و از قلعه خارج شد در آن حین از پهلوی جناب قدّوس
عبور کرد و چون ایشانرا گرفتار و تنها و بی پناه دید سیلی سختی بصورت
قدّوس زد و با کمال وقاحت از روی استهزاء گفت تو میگفتی که آوازت
آواز خداست اگر راست میگوئی این غل و زنجیر را بهم بشکن و خود را
از دست دشمنانت نجات ده، جناب قدّوس نگاهی بصورت او افکنده آه
سوزناکی کشیدند و فرمودند بقدری که بمصائب و آلام من افزودی خدا جزای
عملت را بهمان قدر بدهد. وقتی که جناب قدّوس وارد سبزه میدان شدند
فریاد برآوردند کاش مادرم اینجا بود و جشن عروسی مرا میدید در این
بین مردم بآن حضرت هجوم کردند و بدن مقدّسش را پاره پاره ساختند
پاره های بدنرا در میان آتشی که برای همین کار برافروخته بودند افکندند
نصف شب بعضی از اصحاب حضرت بقایای بدن مقدّسش را جمع کردند
و نزدیک بقربانگاه آن بزرگوار بقایای آن جسد شریف را مدفون ساختند.

ص ۳۷۸

در این مقام بهتر آن دیدم که اسامی آن شهدای بزرگواریرا که در قلعه شیخ
طبرسی جان باخته اند ذکر کنم تا آیندگان چنانکه سزاروا است بذکر این
نفوس مقدّسه در آینده اقدام نمایند این شهدا نفوسی هستند که هم در
دوران حیات و هم پس از وفات تاریخ امر مبارک را زینت بخشیده اند امر
الهی بواسطه جانفشانی آنها باطراف منتشر شد و نشو و نما نمود اسامی

آن نفوس مقدّسه را من از مصادر مختلفه جمع کردم و بدست آوردم. اسم
الله المیم و اسم الله الجود و اسم الله الاسد در این خصوص با من کمک کردند
و من از آنها متشکرم اینک شروع بنگارش اسامی شهدای قلعه مینمایم تا
همانطوریکه ارواح آنها در جهان جاودانی باقی و برقرار است اسامی آنها
هم در این عالم ورد زبانها باشد و نفوس آینده در دوره خود چون سرگذشت
پراز اخلاص و شجاعت مؤمنین اولیّه را ببینند بآنها اقتدا کنند و با کمال
شجاعت و اخلاص بنصرت امر الله قیام نمایند.

تنها اسامی شهدای قلعه را نمی نویسم بلکه عدّه‌ای از شهدائیکه از
ابتدای سنّه ستّین تا اکنون که آخر ماه ربیع الاول سال هزار و سیصد و شصت
و شش هجریست در راه امر مبارک بشهادت رسیده‌اند خواهیم نگاشت
منتهی اسم هر یک را در ضمن شرح و بسط حادثه و واقعه‌ایکه در ضمن آن
بشهادت رسیده ذکر خواهیم کرد. اما اشخاصی که در قلعه شیخ طبرسی
شهید شده‌اند از این قرارند.

مقدم بر همه و اول کسیکه باید نگاشته شود جناب قدّوس است
حضرت باب ایشانرا باسم الله الآخر ملقب ساختند. قدّوس آخرین حروف
حیّ است وقتی که حضرت باب عازم حجّ بیت شدند جناب قدّوس با حضرت
همراه بود ایشان اول شخصی هستند که در ایران با ملّا صادق مقدّس
و ملّا علی اکبر اردستانی در راه نصرت امر الهی تحمل رنج و زحمت فراوان
فرمودند وقتی که جناب قدّوس از بارفروش عازم کربلا شدند هیجده سال

ص ۳۷۹

داشتند مدّت چهار سال از محضر جناب سیّد کاظم رشتی استفاده میکردند
در بیست و دو سالگی وارد شیراز گشته و بامر مبارک مؤمن شدند پس از
پنج سال در روز بیست و سوّم جمادی الثانی سال هزار و دو بیست و شصت
و پنج در سبزه میدان بارفروش بر اثر هجوم اعدای خونخوار بشهادت
رسیدند از قلم حضرت باب و بعدها از قلم حضرت بهاء الله الواح بشمار
در ذکر صعود جناب قدّوس و رثای آن حضرت و اظهار لطف و عنایت نسبت
بایشان و سایر اصحابشان نازل گردید حضرت بهاء الله در تفسیر آیه کلّ

الطعام (قرآن ۳: ۸۸) جناب قدوس را بنقطهٔ آخری ملقب ساختند و بجز مقام حضرت باب مقامات سایر نفوس نسبت بمقام جناب قدوس در مرتبهٔ مادون واقع است.

دوم- ملا حسین ملقب بباب الباب ایشان اول کسی هستند که بامر مبارک حضرت باب مؤمن شدند در هیجده سالگی از وطن خویش بشروه بکربلا توجه کردند نه سال از محضر جناب سید کاظم رشتی استفاده نمودند چهار سال قبل از ظهور حضرت باب بامر جناب سید بجانب اصفهان سفر کردند و پس از ملاقات و محاوره با مجتهد معروف، سید محمد باقر رشتی بمشهد تشریف بردند و با میرزا عسکری ملاقات کردند و نامه‌های جناب سید کاظم رشتی را بان دو عالم معروف رساندند و با کمال فصاحت و شجاعت با آنها مذاکره فرمودند خبر شهادت باب الباب سبب حزن و اندوه بی پایان حضرت باب گردید الواح متعدد باندازهٔ سه برابر قرآن در مدح و تمجید و اظهار عنایت نسبت بجناب باب الباب از قلم مبارک حضرت باب نازل شد در یکی از این الواح بیانی باین مضمون مندرج است میفرمایند: "خاک زمینی که ملا حسین در آن مدفون است اندوه و غصهٔ هر محزونی را بفرح و شادی تبدیل میکند و هر مریضی را شفاء می بخشد" حضرت بهاء الله در کتاب ایقان راجع بجناب باب الباب اظهار عنایت بسیار

ص ۳۸۰

فرموده اند از جمله میفرمایند "لَوْلَا مَا اسْتَوَى اللَّهُ عَلَيَّ عَرْشِ رَحْمَانِيَّتِهِ وَ مَا اسْتَقَرَّ عَلَيَّ كُرْسِيِّ صَمَدَانِيَّتِهِ ."

سوم - میرزا محمد حسن برادر ملا حسین. چهارم - میرزا محمد باقر خالوزادهٔ ملا حسین. ایشان هم مثل میرزا محمد حسن با جناب ملا حسین از بشروه بکربلا رفتند و از آنجا بشیراز وارد شدند و بامر حضرت باب مؤمن گشتند و جزو حروف حی محسوب شدند و در همه حال با ملا حسین همراه بودند و در قلعه با او بشهادت رسیدند فقط در دوران تشرف ملا حسین در قلعهٔ ماه کو بحضور حضرت باب این دو نفر با او همراه نبودند.

پنجم - داماد ملاً حسین و پدر میرزا ابو الحسن و میرزا محمد حسین. این دو نفر الآن در بشرویه ساکنند و بمراقبت و پرستاری خواهر ملاً حسین ملقبه بورقه الفردوس سرافرازند و هر دوی آنها از احبای ثابت مخلص اند. ششم - پسر ملاً احمد برادر ملاً میرزا محمد فروغی که بر خلاف عمومی خود ملاً میرزا محمد که بشهادت نرسید او در قلعه بشهادت رسید ملاً میرزا محمد میگفت که مشاراً الیه جوانی با دانش و تقوی و خوش رفتار بود که در قلعه جام شهادت نوشید.

هفتم - میرزا محمد باقر معروف بهراتی است اگر چه مشاراً الیه از اهل قاین بود و از خویشان نزدیک پدر جناب نبیل اکبر محسوب میشد اول کسیکه در مشهد بامر مبارک مؤمن شد همین میرزا محمد باقر است مشاراً الیه بود که بیت بایه را بنا کرد و در مشهد با نهایت خلوص نسبت بجناب قدوس خدمت میکرد وقتی که ملاً حسین علم سیاه را برافراشت در ظلّ لوای مزبور در آمد پسر کوچکش میرزا محمد کاظم هم با او بود هر دو بمازندان رفتند خودش بشهادت رسید ولی پسرش نجات یافت و در مشهد بخدمت امر مشغول شد میرزا محمد باقر علمدار اصحاب بود دیوارهای قلعه

ص ۳۸۱

و برجها و خندق دور قلعه را که اصحاب باکمال رساندند در ظلّ لوای او بود ریاست لشکر بعد از ملاً حسین از طرف جناب قدوس بایشان واگذار شد تا آخرین دقیقه حیات که بشهادت رسید نسبت بجناب قدوس فداکار و امین و مورد اعتمادشان بود.

هشتم - میرزا محمد تقی جوینی ساکن سبزوار که تألیفات علمی بسیار داشته است جناب ملاً حسین اغلب اوقات ریاست اصحابی را که برای دفاع میفرستادند باو محول میداشتند اعداء و دشمنان سر همین میرزا محمد تقی را با سر میرزا محمد باقر بنیزه زدند و در میان کوچه و بازار بارفروش گرداندند مردم شهر هم با شور و غوغا تماشا میکردند. نهم - قنبر علی نوکر ملاً حسین مشاراً الیه شخص شجاعی بود و در سفر ماه کوی با جناب باب الباب همراه بود در همان شبی که ملاً حسین بشهادت

رسیدند قنبر علی هم بگلوله دشمنان در همان شب از پا درآمد و شهید شد.
دهم و یازدهم - حسن و قلی این دو نفر بودند که با کمک اسکندر
زنجانى بدن جناب ملا حسین را پس از گلوله خوردن بقلعه بردند و در مقابل جناب
قدوس گذاشتند حسن همان شخصی است که در شهر مشهد بامر داروغه
او را مهار کردند و در خیابانها گرداندند.

دوازدهم - محمد حسن برادر ملا صادق است که در هنگام توجه اصحاب
از بارفروش بطرف قلعه بدست سربازان خسرو قادیکلایى بشهادت رسید
محمد حسن مزبور از خدام ضریح حضرت امام رضا علیه السلام بود شخصی
بود دارای استقامت و ثبات که ممکن نبود کسی او را بلغزانند.
سیزدهم سید رضا است مشاراً الیه همانست که جناب قدوس او را با
ملا یوسف اردبیلی برای ملاقات شاهزاده مهدیقلی میرزا از میان اصحاب
انتخاب کردند قرآنی را که شاهزاده در حاشیه ورقه اول آن بخط خودش قسم
نامه نوشته بود و مهر کرده بود همین سید رضا آن را با خود بقلعه برد

ص ۳۸۲

و بجناب قدوس داد این شخص از سادات معروف خراسانی بوده که به نیک
رفتاری و دانش در بین مردم شهرت داشته است.

چهاردهم - ملا مردان علی که اهل قریه میامی بود. میامی قلعه محکمی
بوده بین سبزوار و شاهرود وقتیکه جناب ملا حسین وارد میامی شدند
ملا مردان علی با سی و سه نفر دیگر در ظلّ رایت باب الباب درآمدند باب
الباب در مسجد میامی نماز جمعه را بپا داشتند و خطبه ای که باعث
هیجان ارواح و قلوب بود در آن مسجد ادا فرمودند در ضمن خطبه اشاره
کردند بفرمایش حضرت رسول الله علیه السلام راجع بنشر علم سیاه در
خراسان و خود را حامل و ناشر آن علم معرفی فرمودند خطابه فصیح
و بلیغ ملا حسین در حاضرین اثر عجیبی داشت و با آنکه اغلب حاضرین از
بزرگان قوم محسوب بودند در ظلّ رایت باب الباب درآمدند از آن سی
و سه نفر بجز ملا عیسی سایرین همه بشهادت رسیدند تنها ملا عیسی زنده
ماند و اولاد مشاراً الیه در این ایام در قریه میامی بخدمت امر مشغول اند.

رفقای ملا عیسی که در قلعه بشهادت رسیدند اسامی آنها از این قرار است:

ملا محمد مهدی	پانزدهم
ملا محمد جعفر	شانزدهم
ملا محمد بن ملا محمد	هفدهم
ملا رحیم	هیجدهم
ملا محمد رضا	نوزدهم
ملا محمد حسین	بیستم
ملا محمد	بیست و یکم
ملا یوسف	بیست و دوم
ملا یعقوب	بیست و سوم
ملا علی	بیست و چهارم

ص ۳۸۳

ملا زین العابدین	بیست و پنجم
ملا محمد بن ملا زین العابدین	بیست و ششم
ملا باقر	بیست و هفتم
ملا عبد المحمّد	بیست و هشتم
ملا عبد الحسن	بیست و نهم
ملا اسمعیل	سی ام
ملا عبد العلی	سی و یکم
ملا آقا بابا	سی و دوم
ملا عبد الجواد	سی و سوم
ملا محمد حسین	سی و چهارم
ملا محمد باقر	سی و پنجم
ملا محمد	سی و ششم
حاجی حسن	سی و هفتم
کربلانی علی	سی و هشتم

سی و نهم	ملا کربلانی علی
چهلّم	کربلانی نور محمّد
چهل و یکم	محمّد ابراهیم
چهل و دوّم	محمّد صائم
چهل و سوّم	محمّد هادی
چهل و چهارم	سیّد مهدی
چهل و پنجم	ابو محمّد

از بین اصحابی که اهل سنگسر بودند هیچ‌ده نفر بشهادت رسیدند
از اینقرار:

چهل و ششم	سیّد احمد که میرزا محمّد تقی و هفت نفر از علماء
-----------	---

ص ۳۸۴

چهل و هفتم	ساری او را قطعه قطعه کردند. سیّد احمد مزبور بفصاحت گفتار و پرهیزکاری و علم مشهور بود. میرزا ابوالقاسم برادر سیّد احمد که در شب شهادت ملا حسین بشهادت رسید.
چهل و هشتم	میر مهدی عموی سیّد احمد
چهل و نهم	میر ابراهیم داماد سیّد احمد
پنجاهم	صفرعلی پسر کربلانی علی که شجاعانه قیام نمود و بهمراهی کربلانی محمّد مردم سنگسر را از خواب غفلت بیدار کرد. کربلانی علی و کربلانی ابو محمّد نتوانستند خود را بقلعه برسانند زیرا مریض بودند.
پنجاه و یکم	محمّد علی پسر کربلانی ابو محمّد
پنجاه و دوّم	ابوالقاسم برادر محمّد علی
پنجاه و سوّم	کربلانی ابراهیم
پنجاه و چهارم	علی محمّد
پنجاه و پنجم	ملا علی اکبر

ملا حسین علی	پنجاه و ششم
عباسعلی	پنجاه و هفتم
حسین علی	پنجاه و هشتم
ملا علی اصغر	پنجاه و نهم
کربلانی اسمعیل	شصت
علی خان	شصت و یکم
محمد ابراهیم	شصت و دوم
عبد العظیم	شصت و سوم

ص ۳۸۵

از شه میرزاد دو نفر جزو حامیان قلعه محسوبند از این قرار:

ملا ابورحیم	شصت و چهارم
کربلانی کاظم	شصت و پنجم

از اصحاب اهل مازندران اسم بیست و هفت نفر که بشهادت رسیده اند یاد داشت شده از اینقرار:

ملا رضا شاه	شصت و ششم
عظیم	شصت و هفتم
کربلانی محمد جعفر	شصت و هشتم
سید حسین	شصت و نهم
محمد باقر	هفتادم
سید رزاق	هفتاد و یکم
استاد ابراهیم	هفتاد و دوم
ملا سعید زرکناری	هفتاد و سوم
رضای عرب	هفتاد و چهارم
رسول بهنمیری	هفتاد و پنجم
محمد حسین برادر رسول بهنمیری	هفتاد و ششم

طاهر	هفتاد و هفتم
شفیع	هفتاد و هشتم
قاسم	هفتاد و نهم
ملاً محمّد جان	هشتادم
مسیح "برادر ملاً محمّد جان"	هشتاد و یکم
عطا بابا	هشتاد و دوم

ص ۳۸۶

یوسف	هشتاد و سوم
فضل الله	هشتاد و چهارم
بابا	هشتاد و پنجم
صفی قلی	هشتاد و ششم
نظام	هشتاد و هفتم
روح الله	هشتاد و هشتم
علی قلی	هشتاد و نهم
سلطان	نود
جعفر	نود و یک
خلیل	نود و دو

و از اهل سواد کوه اسم پنج نفر از شهداء بدست آمده از این قرار:

کربلائی قنبر کالش	نود و سه
ملاً ناد علی متولی	نود و چهار
عبد الحقّ	نود و پنج
(ایطابکی) اتابکی چویان	نود و شش
پسر (ایطابکی) اتابکی چویان	نود و هفت

اسامی شهدای اردستان از اینقرار است:

میرزا علی محمد پسر میرزا محمد سعید	نود و هشت
میرزا عبد الواسع پسر حاجی عبد الوهاب	نود و نه
محمد حسین پسر حاج محمد صادق	صد
محمد مهدی پسر حاج محمد ابراهیم	صد و یک
میرزا احمد میر محسن	صد و دو

ص ۳۸۷

میرزا محمد پسر میر محمد تقی	صد و سه
-----------------------------	---------

از اهل اصفهان اسامی سی نفر از شهدا مشهور است از این قرار:

ملا جعفر گندم پاک کن که حضرت باب اسم او را در بیان فارسی ذکر فرموده اند.	صد و چهار
استاد آقا بزرگ بّناء	صد و پنج
استاد حسن پسر استاد آقا	صد و شش
استاد محمد پسر استاد آقا	صد و هفت
محمد حسین پسر استاد آقای معروف با استاد بزرگ بّناء . برادر کوچک محمد حسین مزبور موسوم با استاد جعفر چندین مرتبه بواسطه دشمنان فروخته شد تا بالاخره بوطن خود رسید و اینک در آنجاست.	صد و هشت
استاد قربانعلی بّناء	صد و نه
علی اکبر پسر استاد علی بّناء	صد و ده
عبد الله پسر استاد قربان علی بّناء	صد و یازده
محمد باقر نقش دائی سید یحیی پسر میرزا محمد علی نهری، مشار الیه چهارده ساله بود که در شب شهادت جناب ملا حسین بشهادت رسید.	صد و دوازده
ملا محمد تقی	صد و سیزده

صد و چهارده ملاً محمّد رضا - این دو تا دو برادر عبد الصّالح
باغبان باغ رضوان عگّا بودند.

صد و پانزده ملاً احمد صفّار

صد و شانزده ملاً حسین مسگر

ص ۳۸۸

صد و هفده احمد پیوندی

صد و هیجده حسن شعریاف یزدی

صد و نوزده محمّد تقی

صد و بیست محمّد عطار برادر حسن شعریاف

صد و بیست و یک ملاً عبد الخالق که در بدشت بدست خود گلوی خویش
را برید حضرت طاهره او را به ذبیح ملقب ساختند.

صد و بیست و دو حسین

صد و بیست و سه ابو القاسم برادر حسین

صد و بیست و چهار میرزا محمّد رضا

صد و بیست و پنج ملاً حیدر برادر میرزا محمّد رضا

صد و بیست و شش میرزا مهدی

صد و بیست و هفت محمّد ابراهیم

صد و بیست و هشت محمّد حسین دستمال گره زن

صد و بیست و نه محمّد حسن چیت ساز- این شخص از پارچه بافهای

معروف بود و بحضور حضرت باب مشرف شده بود .

صد و سی محمّد حسن عطار

صد و سی و یک استاد حاجی محمّد بنّاء

صد و سی و دو محمّد مقارّه که بزّاز معروفی بود مشاراً الیه تازه

داماد شده بود در حبس چهریق بحضور مبارک

مشرف شد حضرت باب باو فرمودند که بماندران

برود و بمساعدت جناب قدّوس بپردازد . وقتیکه

بطهران رسید برادرش پیغامی باو فرستاد که خدا

پسری باو عنایت کرده و باو سفارش کرده بود که
فوراً باصفهان بیاید و بعد از دیدن پسر بهر جا که

ص ۳۸۹

میخواهد برود. جواب داد محبت امر الهی باندازه ای
در وجود من مؤثر شده که جانی برای محبت فرزند
باقی نگذاشته باید فوراً بخدمت جناب قدّوس
برسم و در ظلّ رایت ایشان در آیم .

صد و سی و سه سید محمد رضای پاقلعه است که از علمای معروف
و مشهور بود وقتیکه خواست جزو اصحاب
ملا حسین در آید علماء اصفهان فریاد و فغان آغاز
کردند.

از اهل شیراز نفوسیکه بشهادت رسیدند اسمائشان از اینقرار است:

صد و سی و چهار	ملا عبد الله معروف بمیرزا صالح
صد و سی و پنج	ملا زین العابدین
صد و سی و شش	میرزا محمد

از اهل یزد اسامی شهادتی که بدست آمده بقرار ذیل است:

صد و سی و هفت	شخص سیدی که از خراسان تا بار فروش پیاده راه پیمود و در بار فروش هدف گلوله دشمن گشت .
صد و سی و هشت	سید احمد پدر سید حسین "عزیز" کاتب حضرت باب
صد و سی و نه	میرزا محمد علی پسر سید احمد که سرش با گلوله توپ از تن جدا شد وقتیکه نزدیک در قلعه ایستاده بود مشاراً الیه سنّش خیلی کم بود که بشهادت رسید

جناب قدّوس نهایت عنایت را نسبت باین میرزا
محمد علی داشتند .

ص ۳۹۰

صد و چهل

شیخ علی پسر شیخ عبد الخالق یزدی است . موطن
مشارّ الیه شهر مشهد بود بواسطه شجاعت و ابراز
خدمت مورد عنایت جناب قدّوس و جناب باب
الباب قرار گرفته بود .

اسامی شهدای قزوین از اینقرارند:

صد و چهل و یک میرزا محمد علی پسر حاج ملا عبد الوهاب است
میرزا محمد علی از علمای معروف بود که در
شیراز بحضور مبارک رسید و جزو حروف حیّ
محسوب گشت .

صد و چهل و دو محمد هادی تاجر پسر حاج عبد الکریم ملقب بباغبان
باشی .

صد و چهل و سه سید احمد

صد و چهل و چهار میرزا عبد الجلیل که عالم معروفی بود

صد و چهل و پنج میرزا مهدی

صد و چهل و شش شخصی از قریه لاهارد موسوم بحاجی محمد علی
که بعد از قتل ملا تقی قزوینی دچار رنج و آسیب
گردید .

اسامی شهدای قلعه که از اهل خوی بودند از اینقرار است:

صد و چهل و هفت ملا مهدی ، مشارّ الیه شخصی دانشمند و از شاگردان
مقرّب سید کاظم رشتی بود در علم و فصاحت

معروف و در ثبات و استقامت مشهور بود.
صد و چهل و هشت ملاً محمود برادر ملاً مهدی که از حروف

ص ۳۹۱

صد و چهل و نه حیح محسوب و دانشمند معروفی بوده است.
ملاً یوسف اردبیلی یکی از حروف حیح که دارای شجاعت و فصاحت بوده وقتیکه به کرمان وارد شد حاج کریم خان از ورود او پربیشان خاطر گشت باندازه ای که بمزیدان خود گفت این شخص باید از این شهر فوراً اخراج شود زیرا اگر در این شهر بماند همانطور که شیراز را بهم زد کرمان را هم بهم خواهد زد دیگر جلو او را نمیتوانیم بگیریم زیرا در فصاحت و قوت بیان و بلاغت گفتار آگراز ملاً حسین بالاتر نباشد کمتر نیست. حاجی کریم خان کوشش بسیار کرد و نگذاشت ملاً یوسف منبر برود و مردم را دعوت کند و سعی کرد که مدت اقامت ملاً یوسف در کرمان خیلی کم باشد. حضرت باب بملاً یوسف فرموده بودند شما باید بشهرهای ایران سفر کنید و مردم را بامر مبارک تبلیغ نمائید در اول ماه محرم سال هزار و دوست و شصت و پنج هجری باید خود را بمازندران برسانید و بمساعدت جناب قدّوس بپردازید بقدر قوه کوشش کنید. ملاً یوسف با کمال خلوص و امانت مطابق امر مبارک رفتار کرد در هیچ شهری بیشتر از یک هفته نماند و چون خود را بمازندران رسانید سربازهای شاهزاده مهدیقلی میرزا او را شناختند و به زندانش انداختند و چنانکه سابق گفتیم در روز واقعه و سکس

- بواسطة اصحاب از زندان خلاص شد.
- صد و پنجاه ملاً جلیل ارومی است که شخصی عالم و فصیح و متدین بود و یکی از حروف حیّ است.
- صد و پنجاه و یک ملاً احمد حرف حیّ است که در مراغه سکونت داشته و یکی از شاگردان مشهور سید کاظم است.
- صد و پنجاه و دو ملاً مهدی کندی که در منزل حضرت بهاء الله معلّم اطفال بوده است .
- صد و پنجاه و سه ملاً باقر برادر ملاً مهدی است این دو برادر بعلم و دانش معروف بودند و حضرت بهاء الله در کتاب ایقان به علو مقام این دو برادر در علم و دانش شهادت داده اند.
- صد و پنجاه و چهار سید کاظم زنجانی است که از تجار معروف بوده و در شیراز بحضور مبارک رسیده و تا اصفهان ملازم حضرت باب بوده است برادر سید کاظم، سید مرتضی زنجانی است که یکی از شهدای سبعة طهران است.
- صد و پنجاه و پنج اسکندر زنجانی است با حسن و قلی جسد مبارک جناب باب الباب را بقلعه بردند.
- صد و پنجاه و شش اسمعیل
- صد و پنجاه و هفت کربلائی عبد العلی
- صد و پنجاه و هشت عبد المحمّد
- صد و پنجاه و نه حاجی عباس
- صد و شصت سید احمد که اینها اهل زنجان بودند
- صد و شصت و یک سید حسین کلاهدوز ساکن بارفروش است که سر

او را دشمنان بنیزه زدند و در کوچه و بازار
گرداندند.

صد و شصت و دو ملاً حسن رشتی

صد و شصت و سه ملاً حسن بیارجمندی

صد و شصت و چهار ملاً نعمت الله بارفروشی

صد و شصت و پنج ملاً محمد تقی قراخیلی

صد و شصت و شش استاد زین العابدین

صد و شصت و هفت استاد قاسم پسر استاد زین العابدین

صد و شصت و هشت استاد علی اکبر برادر استاد زین العابدین. این سه

نفر اخیر هر سه اهل کرمان بودند و در قاین

سکونت داشتند و شغلشان بنائی بود.

صد و شصت و نه و

صد و هفتاد ملاً رضا شاه و جوانی از بهنمیر بوده است که دو

روز بعد از خروج جناب قدّوس از قلعه در

پنجشنبه بازار بارفروش این دو نفر را بشهادت

رسانیدند و ملاً محمد حمزه معروف بشریعت مدار

بدن این دو نفر را در جوار مسجد کاظم بک مدفون

ساخت و کسی را که قاتل این دو نفر بود از کرده

پشیمان ساخت و باستغفار وادار کرد.

صد و هفتاد و یک ملاً محمد معلّم نوری است که در نور ملازم حضرت

بهاء الله بود و در علم و ذکاوت معروف بود. از

اصحاب جناب قدّوس هیچکس بقدر این بزرگوار

تحمل رنج و زحمت نکرد. شاهزاده بایشان پیغام داد

که اگر از قلعه بیرون بیاید و دست از محبت

ص ۳۹۴

قدّوس بردارد او را با خود بطهران ببرد

و بآموزگاری فرزندان خویش بگمارد.

ملاً محمّد جواب داد من هیچوقت برای خاطر شخصی مثل تو
 از محبوب خدا تبری نمیکنم و اگر تمام ایران را
 بمن بدهی حتی یک لحظه هم حاضر نیستم که از
 صورت جناب قدّوس چشم خود را بجای دیگری
 بیندازم ای شاهزاده تو بجسم من دست داری و لکن
 بروح من هیچوقت دست نخواهی یافت هر طور
 میخواهی مرا برنج و عذاب مبتلا کن من مصداق
 کامل این آیه مبارکه قرآنیّه (۲: ۸۹) هستم که
 میفرماید " فَتَمَتُّوا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ "
 شاهزاده از جواب ملاً محمّد معلّم بدرجه ای غضبناک شد که به
 پیروان خود دستور داد بدن او را قطعه قطعه کنند
 و از هیچ گونه اذیت و آزاری دربار او خود داری
 نمایند.

صد و هفتاد و دو حاجی محمّد کراوی است منزل این شخص در یکی
 از نخلستانهای نزدیک بغداد بوده خیلی شجاع بوده
 است مشاراً الیه در محاربه ابراهیم پاشا والی
 مصر سرکرده صد نفر سرباز بوده است نهایت
 ارادت را بجناب سید کاظم رشتی داشت و قصیده
 مفصّلی در مدح جناب سید برشته نظم کشید در
 هفتاد و پنج سالگی بامر حضرت باب مؤمن شد
 و قصیده مفصّل دیگر در مدح هیکل مبارک انشاء
 کرد در اسب سواری ماهر بود و در قلعه شجاعتها

ص ۳۹۵

از خود بروز داد تا آخر کار هدف گلوله دشمنان
 گردید.

صد و هفتاد و سه سعید جباوی است که اهل بغداد بود در واقعه قلعه
 شجاعت عجیبی از خود بروز داد در میدان جنگ

زخمی بشکمش رسید که خیلی خطرناک بود
با همان حال خود را بقلعه رسانید و بحضور جناب
قدّوس رسید و خود را بیای آن بزرگوار افکنده
جان داد.

سید ابوطالب سنگسری از بقیّة السیف قلعه است مشاراً الیه عریضه‌ای
بمحضّر مبارک حضرت بهاءالله تقدیم کرده و شرح جانبازی و شهادت این دو
شهید اخیر الذکر را مفصّلاً معروض داشته و شرح جانبازی سید احمد
و میر ابوالقاسم دو برادر خودش را که در قلعه بشهادت رسیده‌اند نیز
معروض داشته از جمله مطالب آن عریضه اینست که می‌نویسد:
روزی که خسرو بقتل رسید من مهمان کربلائی علی جان کدخدای یکی از
دهات مجاور قلعه طبرسی بودم این شخص برای مساعدت خسرو رفت
و پس از مراجعت داستان کشته شدن خسرو را برای من نقل کرد در همان
روز شخصی نزد من آمد و بمن گفت دو نفر عرب وارد این قریه شده‌اند
و میخواهند برای کمک اصحاب بقلعه بروند این دو نفر از مردم قریه
قادیکلا خیلی میترسند و میگویند هر کس ما را بقلعه برساند پاداش خوبی
باو خواهیم داد. چون من این مطالب را شنیدم از نصیحت‌های پدرم
میر محمد علی یادم آمد که همیشه بمن میفرمود تا میتوانی بامر حضرت
باب خدمت کن لهذا فوراً از جا برخاستم و فرصت را از دست ندادم

ص ۳۹۶

و با کمک کدخدا آن دو نفر عرب را بقلعه رساندم و با جناب ملا حسین هم
ملاقات کردم و تصمیم گرفتم که بقیّة زندگانی خود را وقف خدمت امر
مبارک کنم.

در این جا بنظر آمد که اسامی بعضی از سرکردگان لشکر دولت را هم
بنگارم از این قرار:

اول شاهزاده مهدیقلی میرزا برادر محمد شاه

دوم سلیمان خان افشار
سوم حاجی مصطفی خان سورتیج

ص ۳۹۷

چهارم عبد الله خان برادر حاج مصطفی خان
پنجم عباسقلی خان لاریجانی که جناب باب الباب را
شهید کرد
ششم نور الله خان افغان
هفتم حبیب الله خان افغان
هشتم ذو الفقار خان کراولی
نهم علی اصغر خان دو دنگه ئی
دهم خدا مراد خان کرد

ص ۳۹۸

یازدهم خلیل خان سواد کوهی
دوازدهم جعفرقلی خان سرخ کره ئی
سیزدهم سرتیپ فوج کلبات
چهاردهم زکریای قادیکلائی پسر عمو و جانشین خسرو

اما اصحابی که در واقعه قلعه حاضر بودند و جزو بقیة السیف محسوبند برای من میسر نشد که بدانم چند نفر بوده اند و اسمشان چه بوده اسماء سایرین را هم چون بنحو کامل و از روی تحقیق بدست نیامد ذکر نکردم آنچه را که از روی تحقیق بدست آمد همین عدّه بود که نوشتم البته اسم همه شهدا نوشته نشد بیشتر از اینها بوده اند شاید در آینده از میان مبلغین امر مبارک اشخاصی پیدا بشوند که جای اسم های خالی را پر کنند و آنچه را من بطور ناقص تهیه کرده ام اکمال نمایند زیرا حادثه قلعه از جمله وقایع مهمه است که در نظر آیندگان با نهایت اهمیّت تلقی خواهد شد و از بزرگترین حوادث محسوب خواهد گشت .

فصل بیست و یکم

شهدای سبعة طهران

حوادث حزن انگیز قلعه شیخ طبرسی و جانفشانی اصحاب چون بحضرت باب رسید سبب اندوه و حزن بی پایان آن بزرگوار گردید چون در قلعه چهریق محبوس بودند و از اصحاب با وفای خود دور مانده بودند همواره برای نصرت آنان دعا میکردند و فتح و فیروزی را برای آنها میطلبیدند. در اوائل شعبان ۱۲۶۵ هجری که بلایای نازله بر اصحاب بحضرت باب رسید و خدعه و فریب دشمنان نسبت باصحاب که منجر بقتل عام آنان شد بحضور مبارک معروض گشت، اندوهی شدید بحضرت باب مسلط گردید. سید حسین عزیز کاتب چنین حکایت کرده " که قلب مبارک حضرت باب بر اثر وصول این اخبار جان گداز باندازه ای با حزن و اندوه انباز گشت که تا مدت نه روز هیچیک از اصحاب را اجازه ندادند بحضور مبارک مشرف شود نزول آیات مقطوع شد حتی بمن هم که کاتب هیکل مبارک بودم اجازه تشرّف نمیدادند و خواص اصحاب را هم نمی پذیرفتند طعام میل نمی فرمودند و آب نمی آشامیدند و پیوسته اشک از چشمهای مبارکش جاری بود و پی در پی عبارات حزن انگیز و اندوه آمیز از لسان مقدّس جریان داشت. من از پشت پرده صدای حضرت باب را که در اطاق مخصوص خود تشریف داشتند می شنیدم که با محبوب خویش به راز و نیاز مشغول بودند سعی میکردم بیانات حزن انگیزی را که از لسان مبارکش جاری میشد و میشنیدم جمع کنم پس از آنکه مقداری جمع آوری کردم و نوشتم بمن فرمودند همه آنها را پاره کن من اطاعت کردم و همه را پاره ساختم و هیچ از آن بیانات باقی نگذاشتم. مدت پنج ماه حزن و اندوه شدیدی بر حضرت باب مستولی بود در محرم سنه ۱۲۶۶ هجری حضرت

باب بنزول آیات مبادرت فرمودند اولین صحیفه ای که بقلم مبارک نازل شد

مخصوص جناب باب الباب بود در لوح زیارت که مخصوص باب الباب است هیکل مبارک با عبارات مؤثر امانت و وفاداری ملاً حسین را نسبت بجناب قدّوس در ایّام قلعه مورد مدح و تمجید قرار دادند و دربارهٔ اخلاق حمیده و صفات پسندیدهٔ او اظهار عنایت فرمودند و در آن لوح بیان میفرمایند که باب الباب در جهان جاودانی بملاقات رئیس محبوب و محترم خویش فائز خواهد شد و راجع بخود هیکل مبارک هم فرمودند که عنقریب بآن نفوس مقدّس ملحق خواهند گشت. مدّت یک هفته قلم مبارک بنگارش فضائل قدّوس و ملاً حسین و اصحاب با وفائی که در قلعه بشهادت رسیدند در جولان بود روز عاشورا یکی از احبابی مراغه را که مدّت دو ماه بود بجای سید حسن برادر سید حسین عزیز بانجام خدمات هیکل مبارک مشغول بود بمحضر خویش احضار فرمودند. مشاراً الیه معروف بملاً آدی گزل بود خیلی باو اظهار عنایت فرمودند و بلقب سیّاح او را سرافراز کردند الواح زیارت را که دربارهٔ شهدای قلعه نازل شده بود باو مرحمت فرمودند و دستور دادند تا زیارت شهدای قلعه برود فرمودند بر خیز و با کمال انقطاع در لباس درویشی بمازندران برو و از طرف من مکان مقدّسی را که اجساد مطهّرهٔ شهدا را در برگرفته زیارت کن وقتیکه نزدیک نواحی آن زمین مقدّس رسیدی کفشهای خود را بیرون بیاور و با احترام، آنها را تعظیم کن اسم آنها را بلند بگو و با کمال خضوع دور مقامات مقدّسهٔ آنها طواف کن از مدفن قدّوس و ملاً حسین مشتی خاک برای من بیاور تا یادگار زیارت تو باشد سعی کن روز عید نوروز مراجعت کنی تا بمراسم عید قیام کنیم زیرا این آخرین عیدی خواهد بود که من در این عالم خواهم دید. سیّاح حسب الامر مبارک بجانب مازندران رفت و دستورات حضرت باب را با نهایت دقّت انجام داد اوّل ماه ربیع الاوّل سال ۱۲۶۶ هجری بآن

ص ۴۰۱

مقام مقدّس رسید و در روز نهم ربیع الاوّل که روز شهادت ملاً حسین بود مراسم زیارت را انجام داد و مأموریت خود را بانتهی رسانده بلافاصله بطهران برگشت جناب کلیم در آن ایّام سیّاح را در منزل حضرت بهاءالله در

طهران ملاقات فرموده بود برای من اینطور حکایت کردند: " وقتیکه سیّاح از زیارت شهدا برگشت و بحضور حضرت بهاءالله رسید فصل زمستان بود برودت و سرما بنهایت درجه شدید بود سیّاح در آن هوای سرد و برف شدیدی که میبارید با لباسهای کهنه و پاره مانند درویشها خود را بعنائی پیچیده بود پاهایش برهنه و مویش آشفته و در هم بود اما قلبش مشتعل بنار محبتّ الله بود و زیارت شهدا او را سر تا پا مشتعل ساخته بود جناب سیّد یحیی دارابی آن روز مهمان حضرت بهاءالله بودند بمحض اینکه شنیدند سیّاح از قلعه طبرسی برگشته با آن همه احترام و عظمتی که داشتند بی اختیار بجانب سیّاح با سرعت روان شده خود را بپاهای او انداختند و پاهای سیّاح را که تا زانو گل آلوده بود در آغوش خود کشیده با نهایت شوق میبوسیدند حضرت بهاءالله نسبت بجناب وحید بقدری اظهار عنایت میفرمودند که سبب تحیر من بود من همان روزها از معاشرت با جناب وحید یقین کردم که روزی خواهد آمد که ایشان مصدر اقدام مهمّی خواهد شد و آن اقدام در عظمت و جلال در ردیف اقدام شهدای قلعه طبرسی خواهد بود سیّاح چند روزی در منزل حضرت بهاءالله استراحت کرد ولی آنطوریکه جناب وحید بعظمت مقام حضرت بهاءالله پی برده بودند سیّاح پی نبرده بود هر چند حضرت بهاءالله نسبت باو نهایت درجه عنایت را اظهار میفرمودند ولی او معنی این همه عنایات و الطاف را نمی فهمید. " جناب سیّاح در اثنای سیاحت و سفرش در فاماگستاء سرگذشت خود را برای من حکایت کرد. از جمله میگفت " حضرت بهاءالله خیلی بمن اظهار عنایت فرمودند ولی جناب وحید با علو مقام و رتبه که داشت در حضور

ص ۴۰۲

حضرت بهاءالله مرا بر خودش ترجیح میداد. وقتیکه وارد منزل حضرت بهاءالله شدم جناب وحید آمد و پاهای مرا بوسید من از این رفتار او دچار دهشت شدم هر چند در آن ایام غرقه دریای کرم و مهربانی حضرت بهاءالله بودم لکن از عظمت مقام آن بزرگوار در آنوقت بکلی بی خبر بودم و حتی جزئی اطلاعی هم از بزرگواری آن حضرت نداشتم و نمیدانستم

روزی خواهد آمد که ایشان مظهر وحی کردگار شوند.

وقتیکه سیّاح میخواست از طهران برود حضرت بهاءالله باسّم میرزا یحیی مراسله ای مرقوم فرمودند و سیّاح دادند پس از چندی ورقه ای بخطّ حضرت باب واصل شد در آن ورقه حضرت باب میرزا یحیی را امر کرده بودند که در ظلّ حفظ و صیانت حضرت بهاءالله در آید و در سایه تعلیم و تربیت آن بزرگوار قرار گیرد معرضین بیان بعدها این لوح مبارک را تغییر دادند و آن را دلیل صدق گفتارهای خویش و دعاوی مبالغه آمیز خود نسبت بمیرزا یحیی قرار دادند با آنکه در اصل بیان مبارک کوچکترین اشاره ای هم بمقام موهومی که میرزا یحیی و اتباعش قائل بودند وجود نداشت و از این ادّعاهای عریض و طویل معرضین بیان بهیچوجه در بیانات مبارکه اثری مشهود نبود بلکه حضرت باب در ضمن آن بیانات مقصودشان تمجید حضرت بهاءالله بود ولی پیروان یحیی چنین پنداشتند که این بیان حضرت باب اشاره بمقام میرزا یحیی است.

در این مقام که رشته سخن بنگارش مهمترین حوادث حاصله در سال ۱۲۶۵ امتداد یافت خواستم بزرگترین واقعه تاریخ حیات خود را در اینجا بنویسم مقصود از این واقعه بزرگ که در تاریخ حیات من موجود است ولادت روحانی من یعنی تشرف من بقبول امر مبارک و رهائی یافتن از تقالید است با اجازه خوانندگان محترم شرح حال خود را از ابتدای نشو و نما تا وقتیکه بفوز ایمان فائز شدم می نگارم.

ص ۴۰۳

پدرم از ایل طاهری و در اقلیم خراسان چادر نشین بود اسمش غلامعلی پسر حسین عرب و زوجه اش دختر کلبعلی بود سه پسر و سه دختر خداوند باو عنایت فرمود من پسر دوم او هستم اسم مرا یار محمد گذاشت در روز هیجدهم صفر ۱۲۴۷ هجری در زرنند متولد شدم شغل من شبانی بود و مختصر سوادی داشتم باطناً مایل بودم که بیشتر از اینها درس بخوانم ولی چون چوپان بودم این آرزو برای من حاصل نمیشد با نهایت اشتیاق قرآن را میخواندم و قسمت زیادی از آن کتاب مجید را از حفظ داشتم

همانطور که گوسفندها را در بیابان میچراندم بلند بلند آیات قرآن را تلاوت میکردم دوست میداشتم همیشه تنها باشم شبها که بستاره‌ها نگاه میکردم خیلی خوشم میآمد و مسرور میشدم در تاریکی شب بعضی از دعا‌های حضرت امیر علیه السلام را تلاوت میکردم وقتیکه رو بقبله مینمودم از خدا درخواست میکردم که مرا از لغزش حفظ کند و بشناسائی حق تأیید فرماید. پدرم هر وقت بقم میرفت مرا با خود میبرد خیلی بعلمای عقیده داشت همیشه دوست میداشت بحضور علمائی که در قم مجتمع بودند برسد در آن شهر بمسجد امام حسن میرفت و نماز میخواند و با کمال تقوی و دقت کامل تمام واجبات را بجا میآورد منم که با او بودم پای منبر مجتهدینی که از نجف وارد میشدند می‌نشستم و بمجلس درس آنها میرفتم و بسخنان آنها و مجادلان نشان گوش میدادم. بتدریج فهمیدم که هر چه میگویند دروغ میگویند آنها را براخلاق پست و رفتار زشت مورد ملامت قرار میدادم خیلی مشتاق بودم که صحت عقاید و اصولیکه میگفتند فرض و واجب است برای من ثابت شود ولی برای اینکار وقت کافی نداشتم پدرم همیشه بواسطه این تهور و پریشانی فکری که در من میدید مرا سرزنش و تویخ میکرد و میگفت میترسم این عداوت و دشمنی که تو نسبت بعلماء و مجتهدین داری سبب شود که بگرفتاریهای سخت

ص ۴۰۴

و شدائد مبتلا شوی و به زحمت دچار گردی یکوقت اتفاق افتاد که برای ملاقات عمویم بریاط کریم رفتم.

در روز دوازدهم نوروز سال ۱۲۶۳ هجری در مسجد ریاط کریم دو نفر نشسته بودند با هم گفتگو میکردند من بگفتگوی آنها گوش دادم و از آن روز با امر باب آشنا شدم یکی از آن دو نفر بدیگری میگفت آیا شنیده‌ای که سید باب را وارد کنارگرد کرده‌اند و میخواهند بطهران ببرند رفیقش گفت نه شنیده‌ام آن شخص برای رفیق خود جمیع سرگذشت حضرت باب را نقل کرد و گفت که چطور آن حضرت بدعوت قیام فرمود در شیراز اسیر دشمنان شد از آنجا باصفهان تشریف آورد امام جمعه و منوچهرخان

از او پذیرائی کردند چه کرامت‌ها از او ظاهر شد چه عجایبی از او بروز کرد و بالاخره علمای اصفهان دربارهٔ سید باب چه فتوایی دادند همهٔ اینها را برای رفیقش نقل کرد من که این تفصیل را شنیدم خیلی تعجب کردم که چطور میشود یک نفر این همه نسبت بسایرین قدرت و نفوذ داشته باشد اینطور حس میکردم که نور سید باب بروح من پرتو افکنده و خیال میکردم که منم بابی هستم از رباط کریم بزنند برگشتم پدرم آثار پریشانی فکر و اضطراب در صورت من دید و از رفتار من تعجب میکرد زیرا من میل بخوراک نداشتم، میل بخواب نداشتم پیوسته سعی میکردم که پدرم براز دل من پی نبرد، مبادا میان من و وصول بمقصود حائلی شود، مدتی همینطور گذراندم تا اینکه سید حسین زواره‌ای بزرند آمد من بواسطهٔ او از حقیقت موضوع با خبر شدم وقتیکه با او آشنا شدم راز دلم را برای او گفتم دیدم سید حسین راجع بامری که من میخواهم با او مذاکره کنم مطلع است بمن گفت که سید اسمعیل زواره ای یکی از پسر عموهای من است من بواسطهٔ او بصنحت ادعای حضرت باب یقین کردم پسر عمویم میگفت که چندین مرتبه بحضور سید باب در منزل امام جمعه

ص ۴۰۵

مشرف شده و بچشم خود دیده است که آن حضرت در حضور میزبان خویش تفسیر سورهٔ والعصر را نازل فرموده میگفت از قوت بیان و سرعت انشاء و متانت اسلوب آن تفسیر سراپای مرا حیرت گرفت.

میگفت چیزی که بیشتر سبب حیرت من شد این بود که در حین نزول آیات و تفسیر اگر کسی از حضرت چیزی می پرسید بدون اینکه قلم مبارک از حرکت بیفتد و نزول آیات قطع شود جواب سائل را بیان می فرمودند و در عین حال قلم مبارک با همان سرعت بتحریر مشغول بود خلاصه پسر عموی من بامر سید باب مؤمن شد و بدون ترس و بیم بتبلیغ مشغول گشت کدخداها و سادات زواره بمخالفت او قیام کردند و او را مجبور کردند که باصفهان برود او هم رفت در اصفهان سکونت اختیار کرد منم مجبور شدم به کاشان بروم زیرا توقف در زواره برای من هم ممکن نبود

زمستان را در کاشان گذراندم پسر عموی من درباره حاج میرزا جانی قبلاً با من مذاکره کرده بود در کاشان حاجی میرزا جانی را ملاقات کردم مشاراً الیه رساله عدلیه را که از آثار حضرت باب است بمن داد و از من درخواست کرد که بعد از خواندن، رساله را باو برگردانم من از مطالعه آن رساله که با طرزی عجیب و اسلوبی مخصوص نوشته شده بود خیلی خوشم آمد. یک نسخه از روی آن برای خودم نوشتم و تیکه آن رساله را بحاج میرزا جانی دادم بمن گفت افسوس که موهبت عظیمی از دست رفت زیرا مؤلف این رساله یعنی حضرت باب سه شب در منزل من تشریف داشتند و عید نوروز را آنجا بسر بردند اگر میشد ملاقات میکردی غنیمت بود ولی حالا آن بزرگوار در راه طهران هستند اگر عجله کنی ممکن است در بین راه بحضور مبارک برسی من فوراً برخاستم و پیاده از کاشان خارج شدم تا بقلعه نزدیک کنارگرد رسیدم پای دیواری نشسته بودم دیدم شخصی خوش سیما از قلعه بیرون آمد و از من پرسید سمت چیست و کجا میروی

ص ۴۰۶

گفتم من سید مستمندی هستم که کسی را نمیشناسم و مسافر مرا بمنزل خود برد شب از من پذیرائی کرد در بین گفتگو بمن گفت خیال میکنم تو از پیروان سید باب هستی سید باب چند روز در این قلعه تشریف داشتند از اینجا ایشان را بقریه کلین بردند سه روز پیش از کلین بطرف آذربایجان رفتند منم از پیروان حضرت باب هستم اسمم حاجی زین العابدین است میخواهم همراه هیکل مبارک بروم بمن فرمودند تو همینجا باش و اگر از اصحاب کسی را دیدی عنایت مرا باو برسان و نگذار هیچیک از اصحاب دنبال من بیایند بمن فرمودند باصحاب بگو بخدمت امر مشغول باشند موانع و حجابهای مردم را برطرف کنند با کمال اطمینان بخدا پرستی مشغول شوند و احکام الهی را عمل کنند. من وقتیکه این حرف را از حاجی زین العابدین شنیدم اطاعت کردم در عوض اینکه بشهر قم بروم اینجا آمدم وقتیکه سید حسین زواره ای این قصه را برای من نقل کرد اضطراب من تخفیف یافت رساله عدلیه را همراه داشت با هم خواندیم تلاوت آن رساله

روح مرا مملوّ از قوّت و نشاط ساخت. در آن ایّام من شاگرد سیّدی بودم که قرآن بمن درس میداد و از تفسیر آیات قرآن عاجز بود و روز بروز عجزش از تفسیر آیات برای من واضحتر میشد از سیّد حسین زواره ای بعضی مطالب پرسیدم بمن گفت برو سیّد اسمعیل زواره ای را ملاقات کن مشأرُ الیه هر سال برای زیارت بقم میرود در فصل بهار موقعی است که او زیارت میرود من از پدرم تقاضا کردم که برای تکمیل تحصیل عربی مرا بقم بفرستد اما مقصود اصلی و غرض واقعی خود را از او پنهان داشتم زیرا اگر در این خصوص با او حرفی میزدم قاضی و علماء زرنند ممانعت میکردند که بمن اجازه بدهد. پدرم با آنکه نمیخواست از من دور باشد با فکر من همراهی کرد من در شهر قم اقامت داشتم که عید نوروز پیش آمد مادر و خواهر و برادرم برای ملاقات من بقم وارد شدند یک ماه با من در آن شهر

ص ۴۰۷

بسر بردند من مادر و خواهرم را با امر مبارک تبلیغ کردم آتش محبّت حضرت باب در دل آنها شعله ور شد بعد آنها به زرنند برگشتند چند روز بعد از مراجعت آنها سیّد اسماعیل که با نهایت بی صبری منتظرش بودم وارد قم گردید و راجع بمطالب امری تفصیل بسیاری نقل کرد و برای من شرح داد که فیض الهی مستمرّ است انقطاعی ندارد انبیای الهی همه از طرف خدا هستند، امر الهی واحد است و حقیقت انبیاء واحد پس از شرح و بسط این

ص ۴۰۸

مطالب امر مبارک حضرت باب را با گفته های پیش ارتباط داد و شرح مفصّلی راجع بجناب شیخ احمد احسائی و سیّد کاظم رشتی برای من بیان کرد من پیش از این اسم شیخ احمد و سیّد کاظم را نشنیده بودم از سیّد اسماعیل پرسیدم کسیکه بحضرت باب مؤمن شود چه اقدامی باید بکند و چه مطالبی بمؤمنین واجب شده فرمود حضرت باب میفرماید بر همه مؤمنین واجب است که برای مساعدت جناب قدّوس بماندگان بروند زیرا اطراف قدّوس و اصحاب را قوای دشمنان خونخوار و بیرحم احاطه کرده

گفتم من مایلیم که خود را بمازندران برسانم و بمساعدت جناب قدّوس موفّق شوم فرمود تو حالا در همین شهر بمان و میرزا فتح الله حکاک را که بسنّ و سال تست بامر مبارک آشنا کن تا از طهران خبر برسد من خیلی منتظر شدم ولی از طهران خبری نرسید و توقّف من در قم فایده‌ای نداشت از این جهت تصمیم گرفتم که بطهران بروم چون بطهران رسیدم پس از چندی میرزا فتح الله هم بطهران آمد ولی گرفتار دشمنان گردید و بالاخره در سال هزار و دوویست و شصت و هشت در واقعه تیر انداختن بایان بشاه بقتل رسید من پس از ورود بطهران یکسره بمسجد شاه رفتم مسجد شاه رو بروی مدرسه‌ای واقع شده دم مدرسه سیّد اسماعیل را دیدم بمن گفت مراسله‌ای برای تو نوشته بودم و میخواستم بقم بفرستم.

باری در صدد توجّه بمازندران بودیم و میخواستیم بآنطرف سفر کنیم که خبر رسید اصحاب قلعه همه شهید شدند و قلعه خراب و با خاک یکسان گردیده است ما خیلی از این واقعه محزون شدیم و برای نفوس مقدّسیکه با کمال شجاعت در راه امر مبارک جانفشانی کردند مرثیه سرائی و سوگواری کردیم یک روز عمویم را که نوروز علی نام داشت ملاقات کردم معلوم شد بطهران آمده تا مرا پیدا کند من بسید اسماعیل قضیه را گفتم بمن فرمود به زرنند مراجعت کن زیرا اگر نیروی ممکن است با تو دشمن شوند

ص ۴۰۹

من به زرنند مراجعت کردم پس از ورود برادرم را هم بامر مبارک تبلیغ کردم و کوشش کردم تا پدرم راضی شد و بمن اجازه داد که بطهران مراجعت کنم پس از ورود بطهران در همان مدرسه‌ای که سابقاً منزل داشتم وارد شدم و در آنجا ملا عبد الکریم را ملاقات کردم این همان شخصی است که بعدها فهمیدم حضرت بهاء الله اسم او را میرزا احمد گذاشته‌اند ملا عبد الکریم خیلی بمن محبت کرد و گفت سیّد اسماعیل زواره‌ای خیلی دربارۀ تو بمن سفارش کرده می‌لش این بود که مدتی با هم باشیم من هیچ وقت دوران معاشرت و مصاحبت خود را با میرزا احمد فراموش نمیکنم زیرا مشاراً الیه مجسمه محبت و اخلاص بود دوستی او در صفحه قلب من

برای همیشه منقوش خواهد بود زیرا او قلب مرا حیات بخشید و مرا بدرجهٔ یقین رساند بوسیلهٔ او با پیروان حضرت باب آشنا شدم و با آنها معاشرگشتم و بر اطلاعات خود نسبت بامر مبارک افزودم میرزا احمد از کتابت گذران میکرد هر شب مشغول نوشتن کتاب بیان فارسی و سایر آثار حضرت باب بود پس از آنکه تمام میشد بمؤمنین هدیه میداد چند مرتبه از این آثار مبارکه بشخص من داد که برای زوجهٔ ملا مهدی کندی ببرم ملا مهدی همان است که طفل کوچک خودش را گذاشت و باصحاب قلعه پیوست در همان ایام بود که فهمیدم حضرت طاهره بعد از متفرق شدن اصحاب از بدشت بنور تشریف بردند پس از مدتی بطهران وارد شدند و در منزل محمود خان کلانتر محبوس گشتند حضرت طاهره اگر چه محبوس بودند ولی نهایت احترام نسبت بایشان مراعات میشد یکروز میرزا احمد مرا بمنزل حضرت بهاءالله برد حضرت ورقهٔ علیا حرم مبارک حضرت بهاءالله امّ حضرت غصن اعظم بدست خودشان روغنی درست کردند و برای میرزا احمد فرستادند و از همان روغن بچشم من هم کشیدند که از درد شفا یافت حضرت عبدالبها در آن ایام شش سال داشتند در حین

ص ۴۱۰

ورود بمنزل مبارک اول کسی را که ملاقات کردم حضرت عبدالبهاء بودند با تبسم و خوشروئی بمن خوش آمد فرمودند و در آن وقت دم در اطاقی که مخصوص حضرت بهاءالله بود ایستاده بودند. من از در آن اطاق گذشتم و باطاق مجاور وارد شدم در میان اطاق با میرزا یحیی روبرو شدم چون چشمم باو افتاد دچار دهشت گردیدم زیرا دیدم این شخص با این هیئت و با این وضعی که در گفتگو و بیان دارد سزاوار مقامیکه باو نسبت میدهند نیست مرتبهٔ دوم که میخواستم باطاق میرزا یحیی وارد بشوم آقای کلیم که قبلاً خدمتشان رسیده بودم تشریف آوردند و بمن فرمودند شما امروز آقا را بمدرسهٔ میرزا صالح برسانید زیرا اسفندیار خادم حضرت بهاءالله ببازار رفته و هنوز برنگشته شما بجای او این مأموریت را انجام بدهید. من با کمال سرور و شادی قبول کردم و مهیای رفتن بودم که دیدم حضرت

غصن اعظم تشریف آوردند کلاه بر سر و جبّه هزاری در بر داشتند در نهایت جمال و جلال بودند از اطاق حضرت بهاءالله بیرون آمدند و از پلکان پائین تشریف آوردند من پیش رفتم تا ایشانرا در آغوش گرفته ببرم فرمودند هر دو با هم میرویم بعد دست مرا گرفته و از منزل بیرون رفتیم

ص ۴۱۱

در بین راه با هم حرف میزدیم. مدرسه میرزا صالح در آن ایام بمدرسه پامنار معروف بود چون بمدرسه رسیدیم بمن فرمود وقت عصر بیا و مرا بمنزل برگردان چون اسفندیار نمیتواند بیاید و پدرم با او کار دارد من با کمال سرور و شادی قبول کردم و فوراً بمنزل حضرت بهاءالله برگشتم در آنجا بمیرزا یحیی برخوردیم کاغذی بمن داد و گفت برو بمدرسه صدر و این کاغذ را بحضرت بهاءالله بده ایشان در حجره ملا باقر بسطامی هستند جوابش را زود بگیر و برای من بیاور من این مأموریت را انجام دادم وقت عصر هم رفتم و حضرت غصن اعظم را بمنزل برگرداندم. یک روز میرزا احمد بمن گفت حاج میرزا سید علی خال حضرت باب که بتازگی از چهریق مراجعت کرده و نزدیک دروازه شمیران منزل محمد بیک چاپارچی وارد شده است ملاقاتش برای تو لازم است برو و ایشانرا ملاقات کن من رفتم و با جناب خال ملاقات کردم از مشاهده آن صورت نورانی و هیئت و اندام کامل مجذوب شدم بعداً چند مرتبه دیگر هم بملاقات ایشان رفتم و از لطافت طبع و حسن اخلاق و کثرت تقوی و پرهیزکاری ایشان در هر مرتبه بر تعجبم میافزود.

ص ۴۱۲

خوب بخاطر دارم که یکروز آقای کلیم که با ایشان در مجلسی حضور داشتند از ایشان درخواست کردند و اصرار نمودند که چون طهران مشوش است و ممکن است گرفتاری شدیدی پیش بیاید بهتر آنست که طهران را رها کنید و خارج شوید و از این فضای مسموم مصیبت بار خود را بمأمنی برسانید جناب خال با کمال متانت و سکونت خاطر جواب دادند چرا فرار کنم چرا بترسم در اینجا میمانم شاید از خوان نعمت الهی که دست قدرت

خداوندی برای مخلصین گسترده بمن هم نصیبی برسد نفوسیکه سبب فتنه و فساد بودند پیوسته در طهران سعی میکردند که هیاهوئی بپاکنند.

محرک اصلی آنها یکی از سادات کاشان بود که در مدرسه دار الشفاء منزل داشت سید محمد مشهور خیال کرده بود که آن سید کاشانی را بامر مبارک تبلیغ کند میرزا محمد حسین کرمانی که شخص دانشمند و فیلسوف عارف مسلکی بود و در مدرسه دار الشفاء منزل داشت هر چه سعی کرد بسید محمد مزبور که از شاگردانش بود بفهماند که آن سید کاشانی آدم خوبی نیست ممکن نشد و هر چند بسید محمد نصیحت کرد که از سید کاشانی دوری کند و با او قطع مراوده نماید و در محافل احباً او را حاضر نکند فایده نداشت و سید محمد همچنان با سید کاشی معاشر بود و بنصیحت های استاد خود وقعی نگذاشت تا آنکه ماه ربیع الثانی سال ۱۲۶۶ بمیان آمد در این وقت سید کاشانی راه خیانت سپرد و نزد سید حسین که یکی از علمای کاشان و مقیم طهران بود رفت و اسامی پنجاه نفر از احبای ساکن طهران را که در ورقه ای نگاشته بود باو داد سید حسین هم عین آن ورقه را بمحمود خان کلانتر تسلیم کرد محمود خان چند نفر را مأمور کرد تا آنها را دستگیر کنند مأمورین چهارده نفر را گرفتند و نزد زمامداران بردند از قضا من با برادرم روزیکه آنها را گرفته بودند در کاروانسرای بیرون دروازه نورفته بودیم تا عمویم را که از زرند آمده بود ملاقات کنیم روز

ص ۴۱۳

بعد عمویم بزند رفت و من بمدرسه دار الشفاء برگشتم در حجره خودم بسته ای از اوراق یافتم روی آن اوراق مکتوبی بود که میرزا احمد برای من نوشته بود من فهمیدم که آن سید خیانتکار کاشانی کار خودش را کرده و فتنه و فساد را در طهران براه انداخته میرزا احمد نوشته بود بسته اوراقی که در حجره می بینی عبارت از جمیع آیات مقدسه است که نزد من موجود بود بمحض اینکه وارد حجره شدی و کاغذ مرا خواندی بسته اوراق را بردار و ببر بکاروانسرای حاج نادعلی در آنجا شخصی از اهل قزوین موسوم بحاج نادعلی منزل دارد بسته را با مراسله ای که بنام اوست باو بده

بلافاصله بمسجد شاه بیا تا در آنجا با تو ملاقات کنم. من فوراً بسته اوراق را بحاجی رساندم و بمسجد شاه برگشتم میرزا احمد را در آنجا ملاقات کردم بمن گفت چون مورد هجوم اشراک قرار گرفتم باین مسجد پناه آوردم تا از هر هجوم و حمله ای آسوده باشم در آن بین ها حضرت بهاءالله از مدرسه صدر بمیرزا احمد خبر دادند که امیر نظام در صدد است ترا دستگیر کند

ص ۴۱۴

و سه دفعه از امام جمعه این مطلب را خواستار شده و چون فهمیده که تو بمسجد پناه برده ای و مسجد باصطلاح بست است تصمیم گرفته بست را بشکند و تو و سایرین را که بمسجد پناهنده شده اید دستگیر کند تا زود است طوریکه کسی نفهمد از مسجد بیرون برو و بطرف قم مسافرت کن و نیز بمیرزا احمد فرموده بودند که بمن بگویند بزرند سفر کنم و بمنزل خودم بروم چند نفر از خویشاوندان من بمن اصرار کردند که فوراً بزرند بروم زیرا پدرم درباره من خیلی محزون است چونکه از بعضی شنیده است که مرا در طهران دستگیر کرده اند منم نظر بصلاح دید میرزا احمد بزرند برگشتم و عید نوروز را در خانه خود بودم نوروز مطابق بود با روز پنجم جمادی الاول ۱۲۶۶ که عید بعثت حضرت اعلی هم بود حضرت باب این عید را در یکی از آثار مقدسه خویش موسوم به پنج شأن ذکر فرموده اند مضمون بیان مبارک اینست میفرمایند " ششمین نوروز بعد از اعلان امر نقطه بیان با روز پنجم جمادی الاول هفتمین سال قمری بعد از اعلان امر مطابقه داشت " در ضمن بیان مبارک چنین اشاره شده که این نوروز آخرین نوروزی است که هیکل مبارک در این عالم مشاهده خواهند فرمود.

باری جشن نوروز در زرنند برپا بود من در مجالس جشن که میرفتم قلبم بطهران توجه داشت پیوسته فکر میکردم که آیا بسر رفقای من چه آمده خیلی میل داشتم مژده سلامتی احباب و آشنایان را بشنوم هر چند من در منزل خودم بودم و همه بمن مهربانی میکردند و خیلی راحت بودم ولی فکرم پریشان بود زیرا از مؤمنین و اصحاب که عده آنها قلیل و محل نزول بلایا و مصائب شدید قرار گرفته بودند دور بودم خیلی

مشتاق بودم که با آنها باشم و در همه حال شریک آنان گردم غفلتاً صادق تبریزی از طهران وارد زرنند شد و در خانه پدر من منزل کرد من از آمدن او مثل اینکه از حبس خلاص شدم، ورود او سبب شد که مرا از سختی

ص ۴۱۵

انتظار برای اطلاع بحال احباب و از اندوه بی خبری نجات داد و لکن از طرف دیگر اندوهی شدید تر و حزنی سخت تر و جانگدازتر بوجود من تسلط یافت که اندوه انتظار و اضطراب بی خبری سابق در مقابل حزن و اندوه جدید قیمت و اهمیتی نداشت علت حصول حزن جدید این بود که صادق تبریزی برای من حکایت کرد که پیروان جانفشان و یاران امر حضرت منان مورد هجوم و حمله دشمنان قرار گرفتند و بعد از آن شدید مبتلا گشتند جام شهادت نوشیدند و برفیق اعلی پیوستند. اینک شرح شهادت آن نفوس مقدسه را که در طهران جان باختند در این مقام مینگارم. سابقاً گفتیم که چهارده نفر از پیروان حضرت باب را دستگیر کردند و در منزل محمود خان کلانتر محبوس ساختند حبس آنها از روز اول ماه ربیع الثانی تا روز بیست و دوم ماه طول کشید حضرت طاهره هم در یکی از بالاخانه‌های منزل کلانتر محبوس بودند دشمنان سعی داشتند که اصحاب از امر مبارک حضرت باب تبری کنند برای حصول این منظور خیلی کوشش کردند و چاره‌ها اندیشیدند ولی موفق نشدند محمد حسین مراغه ای که از جمله محبوسین بود هر چه اشرار و دشمنان سعی کردند و سخت گرفتند که کلمه ای بگوید نگفت از اینجهت او را با کمال شدت معذب داشتند که شاید تبری کند ممکن نشد در مقابل اصرار و شدت دشمنان سکوت کرده بود و از اول تا آخر یک کلمه هم نگفت دشمنان خیال کردند که این شخص گنگ و لال است که حرف نمیزند از اینجهت راجع باین مسئله از حاج ملا اسمعیل که از محبوسین بود جويا شدند که آیا محمد حسین مراغه ای گنگ است حاجی گفت او گنگ نیست خیلی هم خوب حرف میزند ولی در اینجا سکوت اختیار کرده و برای اثبات مدعای خود او را صدا زد محمد حسین مراغه ای فوراً جواب حاجی را داد و گفت هر چه

بفرمائید اطاعت میکنم چون مخالفین نتوانستند محبوسین را بتبری وادار

ص ۴۱۶

کنند انجام این مطلب را بمحمود خان کلانتر واگذار کردند محمود خان هم نزد امیر نظام، میرزا تقی خان که صدر اعظم ناصرالدین شاه بود رفت و داستان را گفت ناصرالدین شاه در آن ایام در اینگونه مطالب دخالت نمیکرد و از جریان امور هم بی خبر بود صدر اعظم اختیار تام داشت که آنچه را نسبت بمحبوسین بخواهد مجری سازد هیچکس نمیتوانست او را از اراده اش برگرداند و یا باو اعتراض بکند میرزا تقی خان وقتیکه داستان تبری نکردن بایبان را از کلانتر شنید فرمان داد هر کدام از آن چهارده نفر که تبری نکنند باید بقتل برسند از استماع این حکم هفت نفر از محبوسین نتوانستند استقامت کنند و بواسطه قطع نسبت خود از امر مبارک از حبس خلاص یافتند هفت نفر دیگر بر عقیده خویش ثابت ماندند و تبری نکردند و در نتیجه بشهادت رسیدند این هفت نفر شهدای سبعة طهران هستند.

اول- حاجی میرزا سید علی است ایشان ملقب بخال اعظم هستند زیرا خالوی حضرت باب میباشد مشارالیه از تجار معروف شیراز بودند ایشان همان نفس مقدسی هستند که در نزد حسین خان حاکم شیراز از حضرت باب ضمانت کردند و آن حضرت را از ظلم حسین خان خلاصی دادند و نیز ایشان همان بزرگواری هستند که بعد از وفات پدر حضرت باب بخدمت آن حضرت قیام کردند و با کمال اخلاص نسبت بان بزرگواری رفتار مینمودند احبائی که برای تشرف بحضور مبارک وارد شیراز میشدند بواسطه همین جناب خال اعظم بان فیض عظیم فائز میگشتند خال اعظم یگانه پسری داشتند موسوم بسید جواد که در دوره کودکی وفات یافت در وسط سال ۱۲۶۵ هجری جناب حاج میرزا سید علی از شیراز برای زیارت حضرت باب بقلعه چهریق سفر نمودند و بحضور مبارک مشرف شدند از چهریق بطهران سفر کردند و در آنجا توقف داشتند تا وقتیکه بشهادت رسیدند دوستان و آشنایان ایشان هر چه اصرار کردند که خود را بخاطر

نیندازند نتیجه ای نداد وقتیکه گرفتار شدند عدّه بسیاری از تجّار معروف
 طهران حاضر شدند مبلغی بحکومت بدهند و ایشانرا خلاص کنند و لکن
 جناب خال قبول نفرمودند بالاخره او را نزد امیر نظام بردند صدر اعظم
 ایشان گفت قاضی القضاة طهران دوست ندارد که بفرزند پیغمبر اذیتی
 برسد تجّار معروف طهران و شیراز از صمیم قلب آرزومندند که مبلغی
 بعنوان فدیة بدهند و شما را خلاص کنند ملک التجّار خودش بشخصه
 واسطه شده که شما را از کشته شدن نجات بدهد اگر یک کلمه بد بگوئید
 و تبرّی کنید فوراً شما را آزاد میکنم آن وقت با کمال احترام بشیراز
 مراجعت خواهید کرد منم از شما تقاضا میکنم که طوری رفتار کنی تا
 بقیّه ایام خود را با شرف و افتخار در سایه شاهنشاه ایران بپایان
 برسانی جناب خال اعظم با کمال شجاعت و بی باکی فرمودند حضرت اشرف
 پیش از من نفوسی بوده اند که با کمال فرح و سرور جام شهادت را
 نوشیده اند و کلمه ای مشعر بر تبرّی نگفته اند منم در این خصوص از
 آنها کمتر نیستم اگر من از این امر مبارک که بدلائل واضحه صحّت آن
 آشکار است تبرّی کنم مثل اینست که از جمیع ادیان الهی که قبل از این دین
 آمده تبرّی کرده باشم اگر من حقیقت دعوت حضرت باب را منکر شوم
 مثل اینست که رسالت جدّم محمّد رسول الله و رسالت حضرت عیسی
 و موسی و جمیع انبیای سابق را منکر شده ام خدا شاهد است هر چه
 درباره گفتار و رفتار انبیاء شنیده بودم و خوانده بودم همه را بچشم خود
 در این وجود مبارک مشاهده نمودم این جوان بزرگوار که از خویشاوندان
 من است از دوران صباوت تا کنون که به سی سالگی رسیده از حیث رفتار
 و گفتار مانند انبیای قبل است هر وقت درباره صفات و اخلاق این
 بزرگوار فکر میکنم جدّ بزرگوارش حضرت رسول الله و ائمه اطهار که
 تاریخ حیات هر یک در کتب ثبت و ضبط است مقابل چشم من مجسم

میشوند من از شما خواهش میکنم که آرزوی مرا بر آرید آرزوی من فقط

یک چیز است من میخواهم اول کسی باشم که جانم را در راه این خویشاوند
محبوبم فدا میسازد امیر نظام از شنیدن این جواب هوش از سرش
پرید و بکلی نا امید شد دیگر کلمه ای نگفت و اشاره کرد که او را ببرید و
بکشید و قتیکه مأمورین آمدند جناب خال را بقربانگاه ببرند ایشان این
شعر حافظ را میخواندند:

شکر خدا که هر چه طلب کردم از خدا بر منتهای مطلب خود کامران شدم
جمعیت زیادی اطراف ایشان را گرفته بودند جناب خال جمعیت را
مخاطب داشته فرمودند ایها الناس گوش کنید من جان خود را در راه امر
الهی فدا میکنم همه مردم شیراز و عراق و ماورای حدود ایران باستقامت
و تقوی و اصالت و نجابت و سیادت من شهادت میدهند شما هزار سال
است دعا میکنید و از خدا میخواهید که قائم موعود ظاهر شود وقتی اسم
او را میشنوید از اعماق قلب خود ندا برآورده و عجل الله فرجه میگوئید
حالا آن موعود بزرگوار ظاهر شده بدون ناصر و معین آن وجود مقدس را
در دورترین نقطه آذربایجان محبوس ساخته اید و بقتل و محو اصحاب
آن حضرت قیام کرده اید من اگر درباره شما نفرین کنم بغضب خدا دچار
خواهید شد عذاب الهی بر شما نازل خواهد گشت ولی من اینکار را
نمیکنم و تا آخرین نفس درباره شما دعا میکنم که خدا گناهان شما را
بخشد و شما را هدایت فرماید تا از خواب غفلت بیدار شوید. میر غضبی
که برای کشتن جناب خال معین شده بود و قتیکه این کلمات را از ایشان
شنید خیلی باو تأثیر کرد و ببهانه اینکه میرود شمشیر خود را تیز کند
رفت و دیگر بر نگشت بعدها برای اشخاصی این داستان را نقل کرده و با
گریه و زاری شدیدی گفته بود و قتیکه مرا مأمور اجرای این امر کردند
خیال کردم کسی را که باید بکشم ناچار شخصی است که یا آدم کشته یا

ص ۴۱۹

راهن است بعد دیدم بمن میگویند شخص مقدسی را بقتل برسان که در
نظر من از حیث تقوی و بزرگواری مانند حضرت امام موسی کاظم علیه
السلام است. این میر غضب از طهران بخراسان سفر کرد و در آنجا بشغل

حمالی مشغول شد شرح این داستان حزن انگیز را برای مؤمنین خراسان نقل میکرد و از اقدام بعملی که در اجرای آن مجبور بود اظهار ندامت مینمود هر وقت ذکر این حادثه میشد یا اسم حاج میرزا سید علی را میشنید بی اختیار اشک از چشمانش سرازیر میشد و درباره شخصی که این محبت و دوستی را در قلب او ایجاد کرده بود میگریست.

دوم- میرزا قربانعلی بارفروشی است، بارفروش جزو اقلیم مازندران است میرزا قربانعلی در بین پیروان طریقه نعمت الّهی شهرتی بسزا داشت، شخصی بود پرهیزکار و شریف و اصیل، عده زیادی از اعیان مازندران و خراسان مرید او بودند و هر چه میگفت اطاعت میکردند مردم همه او را دوست میداشتند، در نظر هموطنانش خیلی محترم بود، یکوقت خواست زیارت کربلا برود ارادتمندان او بمشایعتش رفتند و باندازه ای جمعیت زیاد بود که دو طرف راه را گرفته بودند، در همدان و کرمانشاه نیز بسیاری نسبت باو ارادت میورزیدند هر جا میرفت مردم او را احترام میکردند ولی مشاراً الیه از این امور خوشش نمیآمد و ریاست و هیاهوی مردم را دوست نداشت در راه کربلا وقتیکه از وسط مندلیج میگذشت یکی از شیوخ صاحب اعتبار نسبت باو باندازه ای منجذب شد که ترک همه چیز گفت و تا یعقوبیه دنبال او رفت میرزا قربانعلی سعی کرد که او را بمندلیج برگرداند تا بکار خود مشغول شود وقتیکه از زیارت برمیگشت ملا حسین راملاقات نمود و بواسطه او بامر مبارک مؤمن شد در دروه گرفتاری اصحاب در قلعه، میرزا قربانعلی مریض بود و نتوانست خود را بقلعه برساند و بنصرت اصحاب پردازد و بعد از

ص ۴۲۰

ملا حسین از بین پیروان حضرت باب با جناب وحید آشنائی کامل یافت و دوستی شدیدی پیدا کرد من وقتیکه در طهران بودم شنیدم که میرزا قربانعلی اوقات خود را وقف خدمت امر کرده و با کمال خلوص بتبلیغ نفوس در اطراف و اکناف پرداخته اغلب از مرضی که داشت مینالید و چندین مرتبه شنیدم که در طهران میگفت چقدر متأسفم که جام شهادت

کبری که ملاً حسین و یارانش نوشیدند نصیب من نشد چقدر مایلیم که خود را بجناب وحید برسانم و در ظلّ رایت او در آیم حالا سعی میکنم که بتدارک مافات موقّق شوم وقتیکه میخواست از طهران خارج شود ناگهان او را دستگیر کردند لباسش خیلی ساده بود و دلیل بر شدّت زهد او بود مانند اعراب پیراهن سفید بلندی میپوشید و عبای پشمینی که خیلی زبر و خشن بود روی آن پیراهن قرار میداد کلاه بر سر میگذاشت وقتیکه میان بازار عبور میکرد هیئت او کاملاً آیت انقطاع بود پرهیزکاری و تقوای او شدید بود و جمیع واجبات دین را بجای میآورد اغلب میفرمود حضرت باب خودشان با کمال دقّت فرائض دین مبین الهی را بجای میآوردند من چطور سهل انگاری کنم و اموری را که مقتدای من آنها را انجام میدهد انجام ندهم و اهمال کنم وقتیکه او را دستگیر کردند و بحضور امیر نظام بردند هیاهویی در طهران بلند شد که سابقه نداشت جمعیت بسیاری برای مشاهده و قایع جاریه در مقرّ حکومت جمع شده بودند امیر نظام بمیرزا قربان علی گفت رؤسا و اعیان از دیشب متصل پیش من میآیند و توسط میکنند که ترا خلاص کنم آنطوریکه من می بینم مقام و رتبه ای که تو داری کمتر از رتبه و مقام سید باب نیست تأثیر کلمه تو کمتر از تأثیر کلمات باب نمیشد اگر خودت ادّعی رتبه و مقامی میکردی خیلی بهتر بود از اینکه پیروی شخصی را اختیار کنی که دانش و علمش از تو کمتر است میرزا قربانعلی گفت همین علمی که تحصیل کرده ام مرا وادار نموده

ص ۴۲۱

که او امر شخص بزرگواری را که مقتدا و مولای من است اطاعت کنم من از اوّلی که خود را شناخته ام همیشه بعدالت و انصاف در امور رفتار کرده ام در این خصوص هم از روی انصاف باین نتیجه رسیده ام که اگر ادّعی این جوانی که دشمنانش بیش از دوستان شهادت بتأثیر گفتارش میدهند باطل باشد ناچار ادّعی جمیع انبیاء که تا بحال آمده اند باطل خواهد بود خودم قریب هزار نفر مرید با اخلاص و صمیمی دارم ولی نمیتوانم قلب یکی از آنها را تغییر بدهم و لکن این جوان ثابت و مدلل ساخته که با اکسیر

محبت خویش قادر است ارواح پیروان خود را تغییر بدهد او هزاران نفر مثل مرا که بحضورش مشرف نشده‌اند مورد تأثیر خود قرار داده و همه آنها اوامرش را از دل و جان اطاعت میکنند و در راه او ترک همه چیز گفته‌اند و اقدامات و خدمات خود را در راه نصرت آنجوان بزرگوار یکتای بی‌همتا قابل ندانسته سعی میکنند جان خود را در راه او فدا کنند شاید باین وسیله لیاقت آن را داشته باشند که اسامی آنها در ساحت عظمتش مذکور شود و باین وسیله بتوانند اخلاص و محبت بی‌شائبه خود را نسبت بآن بزرگوار اثبات نمایند.

امیر نظام گفت من از کشتن شخصی مثل تو که چنین مقامی را دارد تردید دارم و نمیتوانم حکم بقتل بدهم میرزا قربانعلی گفت تردید برای چیست مگر نمیدانی که *الاسماء تُنزلُ مِنَ السَّمَاءِ* این بزرگواری که من جان خودم را در راه امر او نثار میکنم از روز اول اسم مرا در ضمن دفتر شهدای راه خویش قربانعلی نامیده و اسم خود آن بزرگوار علی میباشد امروز روزی است که من باید قربان او بشوم و ایمان خودم را بآن بزرگوار با خونم اقرار کنم و ثابت نمایم ابداً در کشتن من سهل انگاری مفرما من از تو دل آزرده نمیشوم هر چه زودتر سر مرا از بدن جدا کنی بیشتر از تو ممنون میشوم امیر نظام فریاد کشید بیائید او را ببرید و از من دورش

ص ۴۲۲

کنید زیرا اگر لحظه ای دیگر اینجا باشد سحرش بمن اثر میکند قربانعلی گفت سحر هیچوقت بتو اثر نمیکند سحر بقلوب طاهر و دلهای صاف و پاک اثر میکند تو و امثال تو هرگز نمیتوانید بفهمید که اکسیر الهی چه اثری دارد و قوه این سحر تا چه اندازه است قوه این اکسیر الهی باندازه ایست که بفاصله کمتر از یک چشم بر هم زدن دلهای مردان را تقلیب میکند. امیر نظام از شدت خشم بخود لرزید و گفت فقط شمشیر میتواند اینها را ساکت کند بعد بمیرغضب هائی که اطرافش ایستاده بودند گفت دیگر از این طایفه مبعوض لازم نیست کسی را نزد من بیاورید زیرا حرف در اینها تأثیر نمیکند هر یک از آنها که از امر باب تبری کردند رهایش کنید و گرنه

گردنش را بزید. وقتیکه میرزا قربانعلی را بمیدان شهادت وارد کردند خیلی مسرور بود زیرا میدانست که بزودی بلقay محبوب فائز خواهد گشت با کمال سرور و فرح فریاد کشید و گفت:

اقتلونی اقلونی یا ثقاة إن فی قتلی حیاة فی حیاة
آنگاه جمعیتی را که در اطرافش بودند مخاطب داشت و گفت:
حرفهای مرا بشنوید و درست گوش کنید شما مدعی هستنید که از پیروان حضرت رسول الله (ص) میباشید حضرت رسول یعنی همان آفتاب هدایتی که سابقاً از افق حجاز طالع شد اینک با اسم علی محمد از افق شیراز طالع گشته و از این بزرگوار همان انوار و ضیاء حضرت رسول تابنده و مشرق است شاخ گل هر جا که میروید گل است میرزا قربانعلی که این طور دید بانها گفت ای مردم بد کردار چطور شده که بوی خوش این گل را که در همه جا منتشر گشته نمیشنوید چرا اینقدر غافلید اگر چه روح من از بوی این گل مسرور و شادمان است ولی من متأسفم وقتیکه می بینم دیگران از این سرور من بی نصیب اند و هیچیک از شما مجد و بزرگوارى آنرا نمیفهمید و ادراک نمیکنید در این بین چشمش بجسد حاج میرزا سید علی

ص ۴۲۳

افتاد که سر از آن جدا شده و خونش روان بود از مشاهده آن جسد مقدس بی نهایت متأثر و از خود بی خبر گشت خودش را بروی آن جسد انداخت و گفت خوشا روزیکه با هم با نهایت فرح و سرور ملاقات کنیم خوشا روزیکه بلقay محبوب فائز شویم آنگاه جسد خال را در آغوش گرفت و بمیر غضب گفت بیا و مرا با یک ضربت بقتل برسان زیرا رفیق من نمیگذارد از او دور شوم و بمن میگوید زود باش بیا تا بساحت محبوب بی همتا وارد شویم میر غضب ضربتی برگردن میرزا قربان علی زد و پس از لحظه ای آن مرد بزرگ جان تسلیم کرد ضربت سختی که جلال زد بقدری مشاهده اش بمردم تأثیر کرد که صدای گریه و ناله از همه آنها بلند شد جمیع مردم مثل روز عاشورا که سالی یکمرتبه تجدید میشود صدا بگریه و ناله بلند کردند.

سوم- نوبت بحاجی ملا اسمعیل قمی رسید. مشاراً لیه از اهل فراهان عراق بود و در اوائل حال بکربلا رفت و با جمیع علمای کربلا و نجف معاشر شد تا بحق و حقیقت آشنا شود بالاخره از محضر سید کاظم رشتی استفاده کرد و در ظلّ تعالیم آن بزرگوار بامر مبارک حضرت باب مؤمن شد بقوه ایمان و حسن اخلاق ممتاز بود بمحض اینکه شنید حضرت باب امر فرموده اند که اصحاب بخراسان بروند با کمال سرور و نشاط امر مبارک را اطاعت کرد و با اصحاب در بدشت حضور یافت و بسر الوجود ملقب شد از آن ببعده بتبلیغ امر پرداخت در تفسیر آیات قرآنیّه و احادیث اسلامیّه قوه مخصوص و فراست عجیبی داشت با فصاحت بیان آیات را تفسیر میکرد و همه را متعجب میساخت در دوران واقعه قلعه، حاجی مشاراً لیه در بستر مرض خوابیده بود و نتوانست خود را بمساعدت اصحاب برساند آخر کار در راه امر محبوب بشهادت رسید و جان خود را فدا کرد وقتیکه او را وارد قربانگاه کردند چشمش بآن دوشهید سعید افتاد

ص ۴۲۴

و بی اختیار فریاد کشید و در حالیکه بآن دوسر بریده خون آلوده نگاه میکرد میگفت چه خوب کاری کردید طهران را گلستان کردید منم مشتاقم پیش شما بیایم آنگاه از جیب خود مبلغی بیرون آورد و بجلا داد که شیرینی بخورد مقداری از آن شیرینی را خودش خورد و بقیه را بمیر غضب داد و گفت من از تو گذشتم نزدیک بیا و مرا بکش زیرا سی سال است که انتظار امروز را میکشم میترسیدم آرزوی خودم را بگور ببرم بعد سر بآسمان کرد و گفت خدایا نثار جان مرا در راه خود قبول کن اگر چه من لایق نیستم و اسم مرا در دفتر شهدائی که جان خود را در قربانگاه نثار کرده اند بنویسی، حاجی مشغول مناجات بود که میر غضب او را شهید کرد.

چهارم- هنوز حاجی جان تسلیم نکرده بود که سید حسین ترشیزی مجتهد را وارد قربانگاه کردند مشاراً لیه اهل ترشیز (کاشمر) خراسان بود خیلی خوش خلق و پرهیزکار بود چند سال در نجف بتحصیل علوم مشغول گشت و چندی باشاره علما قرار شد در خراسان بتدریس بگذرانند

و بنشر تعالیم که فرا گرفته بود پردازد هنگام عزیمت وقتیکه بکاظمین رسید با یکی از دوستان خود موسوم بحاج محمد تقی کرمانی ملاقات کرد حاجی از تجار بزرگ کرمان بود و شعبه ای در خراسان باز کرده بود چون سید حسین عازم ایران بود حاج محمد تقی هم با او همراه شد حاجی از آشنایان میرزا سید علی خال اعظم بود و بواسطه خال در سال ۱۲۶۴ هجری بامر مبارک مؤمن شد میخواست از شیراز بکربلا برود وقتیکه شنید جناب خال عازم چهریق هستند او هم خواست با ایشان همراهی کند جناب خال با فرمودند نیت خود را تغییر مده و بکربلا سفر کن من میروم و اگر مسافرت تو بچهریق مطابق حکمت باشد بتو خواهم نوشت منتظر مراسله من باش جناب خال مأمور شدند که از چهریق بطهران عزیمت نمایند شاید بعداً وسیله فراهم شود که باز از طهران بساحت اقدس مشرف شود. جناب

ص ۴۲۵

خال وقتیکه در چهریق بودند از مراجعت بشیراز کراحت داشتند زیرا از رفتار مردم آنشهر رضایت نداشتند وقتی که به طهران رسیدند بحاجی محمد تقی مرقوم فرمودند که بطهران بیاید حاجی محمد تقی که از کربلا عازم طهران شد چون ببغداد رسید سید حسین هم با او همراه شد و بوسیله حاجی بامر مبارک مؤمن شد و در طهران گرفتار گردید. وقتیکه سید حسین وارد قربانگاه شد جمع بسیاری دور او را گرفته بودند بآنها فرمود ای مسلمانان بشنوید اسم من حسین است من از اولاد حضرت سید الشهداء هستم که نام مبارک او هم حسین است همه مجتهدین نجف و کربلا بعلم و دانش و اجتهاد من شهادت میدهند من تازه اسم سید باب را شنیده‌ام و بحقیقت دعوت آن بزرگوار اقرار کرده‌ام و چون در تفسیر تعالیم و مسائل مشکله اسلامیّه اطلاع زیادی داشتم و در این خصوص رتبه عالیه را دارا شدم سبب شد که بامر مبارک مؤمن شدم یقین دارم که انکار امر سید باب انکار جمیع انبیای الهی است که پیش از این ظاهر شده‌اند من از شما میخواهم که بروید و بمجتهدین این شهر بگوئید مجلسی فراهم کنند من حاضرم بروم با آنها مذاکره کنم اگر از عهده اثبات صحت ادعای باب

بر آمدم آنوقت دست از کشتن اشخاص بی گناه بردارند و اگر از عهده
بر نیامدم هر طور میخواهند مرا مورد عذاب و اذیت قرار دهند. هنوز
بیانات خود را تمام نکرده بود که یکنفر صاحب منصب از طرف امیر نظام
آمد و با کمال تکبر و خود پسندی گفت این حکم قتل تست که هفت نفر از
مجتهدین بزرگ طهران آنرا مهر کرده اند و همه فتوی داده اند که تو کافر
هستی اگر خدا روز قیامت از ما بپرسد که چرا این سید را کشتید ما
مسئولیت را متوجه علما و مجتهدین خواهیم کرد پس از این کلمات خنجر
خود را کشید و با کمال شدت ضربتی بسید ترشیزی زد که فوراً بر زمین
افتاد و جان خود را نثار راه محبوب نمود.

ص ۴۲۶

پنجم- بعد از آن حاج محمد تقی کرمانی را وارد قتلگاه کردند مشاراً الیه
از مشاهده آن منظره اندوه آور فریاد کشید و بمیر غضب گفت ای خونریز
ستمکار پست زود بیا مرا بکش میخواهم هر چه زودتر بحسین برسم زیرا
نمیخواهم پس از او زنده باشم زندگانی بعد از حسین برای من بمنزله
عذابی طاقت فرساست.

ششم - حاج محمد تقی همانطور مشغول صحبت بود که سید مرتضی
زنجان خود را میان قتلگاه انداخت و گفت من از سادات هستم کشتن من از کشتن
حاج محمد تقی ثوابش بیشتر است سید مرتضی از تجار مشهور زنجان
بود و میخواست کاری بکند که پیش از حاج محمد تقی بقتل برسد
میر غضب شمشیر خود را کشید در این بین سید مرتضی برادر شهید خود
را که با ملا حسین در قلعه به شهادت رسیده بود بیاد آورد.

هفتم- همانطور که سید مرتضی مشغول گفتگو بود و مردم گریه
و ناله میکردند محمد حسین مراغه ای خود را بمیدان فدا افکند
و میخواست پیش از آن دو نفر شهید شود چون چشمش بجسد حاجی
اسمعیل قمی افتاد خود را روی آن جسد انداخت و آن را در آغوش گرفت
زیرا نسبت بحاجی محبت شدیدی داشت میگفت هرگز راضی نمیشوم که از
دوست عزیز خود جدا شوم من باین دوست خودم خیلی اطمینان داشتم او هم

خیلی مرا دوست میداشت. باری این سه نفر در میدان شهادت بر یک دیگر سبقت می‌جستند مردم تماشائی همه حیران و سرگردان مانده بودند و با هم می‌گفتند به بینیم کدامیک زودتر کشته میشود آن سه نفر همانطور سعی داشتند که هر یک از دیگری زودتر کشته شود آخر کار هر سه نفر را یکدفعه بقتل رساندند و همه در یک لحظه بشهادت رسیدند.

امثال این وقایع جان‌گداز کمتر اتفاق افتاده است هر چند عدّه شهدا قلیل بود ولی داستان جان‌بازی آنها انسان را مجبور میکند که بوجود قوّه

ص ۴۲۷

عظیمه‌ایکه اینگونه آنها را بجانفشانی وادار کرده اقرار و اعتراف نماید.

نگارش من که باینجا رسید قسمتی را که فراهم شده بود بحضور حضرت بهاء‌الله تقدیم کردم هیکل مبارک با کمال لطف و مرحمت مرا احضار فرمودند و ببرکات خویش سرافراز ساختند من در سجن عگّا در جوار منزل جناب کلیم منزل داشتم که حضرت بهاء‌الله مرا احضار فرمودند.

روزیکه بحضور مبارک مشرف شدم هفتم ماه ربیع الثانی سال ۱۳۰۶ هجری بود من هیچوقت آن روز را فراموش نمیکنم و در این مقام آنچه را که در حین تشرف از لسان عظمت شنیدم و بیان فرمودند مینگارم:

وقتیکه مشرف شدم فرمودند در لوحی که دیشب نازل فرمودیم در

ص ۴۲۸

ضمن اشاره بجریان اموریکه در بدشت واقع شد معنی جمله غُصّوا ابصارکم (در احادیث اسلامیّه وارد شده است که روز قیامت حضرت فاطمه دختر رسول الله (ص) با صورت گشاده و رخسار بی نقاب تشریف می‌آورد که از صراط عبور کند در آنوقت هاتفی در جلو حضرت فاطمه ندا میکند غُصّوا ابصارکم یعنی ای مردم چشمان خود را ببندید) را ذکر کردیم. در طهران یکی از شاهزاده خانمهای خانواده سلطنتی را عروس می‌کردند ما در جشن عروسی دعوت داشتیم در مجلس جشن جمعی از اعیان و بزرگان هم حاضر بودند در این بین ها سیّد احمد یزدی پدر سیّد حسین کاتب وحی حضرت باب

درب منزل آمد و با اشاره بما گفت که پیغام مهمی دارد که باید فوراً ابلاغ نماید. چون در آن لحظه ممکن نبود از مجلس عروسی خارج شویم بسید احمد پیغام دادیم که منتظر ما باشد بعد از خاتمه جشن بما اینطور خبر داد که جناب طاهره در قزوین محبوس شده اند و جانشان در خطر است فوراً محمد هادی فرهادی را احضار کردیم و دستورات خصوصی باو دادیم که برود و طاهره را از حبس خلاص نماید و بطهران بیاورد چون دشمنان به منزل ما استیلا یافتند نتوانستیم طاهره را در منزل خود نگاه بداریم و مهمانداری کنیم از این جهت تدبیری اندیشیدیم و ترتیبی دادیم و طاهره را از منزل خودمان بمنزل وزیر جنگ انتقال دادیم وزیر جنگ (وزیر جنگ میرزا آقا خان اعتماد الدوله نوری است) مورد غضب پادشاه قرار گرفته بود و شاه او را بکاشان تبعید کرده بود ما بخواهر وزیر جنگ سفارش کردیم که از طاهره پذیرائی کند و او را نگاهداری نماید حضرت طاهره در نزد مشارالیهها بسر برد تا وقتیکه حضرت باب بمؤمنین امر فرمودند که بخراسان بروند ما خواستیم طاهره را فوراً بخراسان بفرستیم بمیرزا (مقصود آقای کلیم است) امر کردیم حضرت طاهره را از شهر بیرون ببرد و در جای مناسبی از اماکن مجاوره مشارالیهها را برساند میرزا حضرت

ص ۴۲۹

طاهره را برداشته بباغی برد در میان باغ منزلی بود که کسی در او سکنی نداشت و پیرمردی بحراست آن باغ مشغول بود بعد میرزا موسی نزد ما آمد و گفت طاهره را بمحلّ مناسبی رساندم خیلی از آن باغ تعریف کرد و گفت اطراف باغ چشم اندازهای خوبی دارد ما پس از آن وسائل عزیمت طاهره را بخراسان فراهم کردیم و او را فرستادیم و وعده دادیم که ما هم خواهیم آمد. پس از چند روز ما عازم شدیم و در بدشت بطاهره رسیدیم در بدشت مخصوص حضرت طاهره باغی اجاره کردیم همان محمد هادی فرهادی را که طاهره را از حبس قزوین خلاص کرده بود دربان باغ حضرت طاهره قرار دادیم قریب هفتاد نفر از مؤمنین نزدیک آن باغ سکونت داشتند که با ما همراه بودند ما یک روز ناخوش شدیم و در بستر خوابیدیم جناب طاهره پیغام داده

بود که از ما ملاقات کند ما متحیر ماندیم که چه جواب بدهیم ناگهان دیدیم طاهره بدون حجاب با صورت گشاده از در وارد شد و جلو ما ایستاد. میرزا آقاخان با بیان زیبایی این حادثه را اینطور تعبیر کرد و گفت در روز قیامت حضرت فاطمه بی حجاب و صورت گشاده جلو چشم مردم تشریف میآورند و در آن لحظه هاتفی از غیب ندا میکند و میگوید غصوا أبصارکم در آن روز همه اصحاب دچار دهشت و اضطراب شدند خوف و وحشت قلب آنها را مسخر کرد بعضی از اصحاب که پایست تقالید و عوائد مقررۀ سابقه بودند چنین مطلبی را نمیتوانستند قبول کنند و با کمال ترس و وحشت از پیش روی جناب طاهره فرار کردند و بعمارت خالی از سکنه ای که در جوار آن مکان بود پناه بردند. از جمله نفوسیکه از رفتار و سلوک حضرت طاهره متزلزل شدند و بکلی با مشاراً الیها قطع رابطه کردند سید نهری و برادرش میرزا هادی بودند ما بآنها پیغام دادیم که لزومی ندارد از دوستان و برادران دینی خود دور شوید و بآن قصر بدون سکنه پناهنده گردید بالاخره اصحاب پراکنده شدند

ص ۴۳۰

و ما را در چنگال دشمنان گذاشتند. بعدها وقتیکه بآمل وارد شدیم داد و فریاد مردم بقدری بلند شد که چهار هزار نفر در مسجد جمع شدند و روی پشت بامها همه پراز جمعیت شد. رئیس مآلهای آمل بنای اعتراض گذاشت و با ما بشدت مخالفت کرد و بلهجه مازندرانی فریاد میکرد و میگفت شما دین اسلام را خراب کردید اسلام را بدنام کردید من دیشب در خواب دیدم که شما وارد این مسجد شدید جمعیت بسیاری برای دیدن شما جمع شده بودند حضرت قائم علیه السلام را دیدم که در گوشه ای روبروی شما ایستاده اند و با کمال تعجب تماشا میکنند این خوابی که من دیدم تعبیرش اینست که شما از راه راست منحرف شده اید. ما برئیس مآلهای جواب دادیم تعجب قائم که در خواب دیدی تعبیرش اینست که از طرز رفتار شما و مردم این شهر با ما متعجب شده است. بعد مشاراً الیه از ما درباره ادعای حضرت باب سؤال کرد ما گفتیم اگر چه با حضرت باب ملاقات نکرده ایم ولی محبت

شدیدی باو داریم و یقین داریم که آن حضرت بر خلاف مقتضای دین اسلام رفتاری نمیفرماید و لکن رئیس مآلها و مریدهای او گفتار ما را قبول نکردند و از تصدیق بیانات ما سرباز زدند و همه را بی اصل می پنداشتند از این جهت بالاخره ما را حبس کردند و نگذاشتند همراهان ما با ما ملاقات کنند. نایب الحکومه آمل ما را از زندان خلاص کرد بنوکرهایش دستور داد دیوار را سوراخ کردند و ما را از اطاقی که در آن حبس بودیم بیرون آورد و بمنزل خویش برد مردم وقتی این را دیدند جمع شدند منزل حاکم را محاصره کردند سنگ میانداختند و با فریاد و صدای بلند ما را شتم و سبّ میکردند. وقتیکه میرزا محمد هادی فرهادی را بقزوین فرستادیم که جناب طاهره را خلاص کند و بطهران بیاورد شیخ ابوتراب بما اینطور نوشت که اینکار خیلی خطر دارد و ممکن است شورش بپا کند ولی ما از تصمیم خود برنگشتیم این شیخ ابوتراب خیلی آدم ساده رقیق القلبی بود خیلی

ص ۴۳۱

خوش خلق بود، رفتارش بسیار خوب بود نقصی که داشت این بود که خیلی میترسید، شجاعت و دوراندیشی نداشت و در خیلی جاها ضعف و ناتوانی خود را آشکار ساخت."

حال برگردیم و داستان شهدای سبعة را بپایان برسانیم اجساد شهدا سه روز و سه شب در سبزه میدان که مجاور قصر شاه بود افتاده بود هزاران نفر از شیعیان متعصب دور آن اجساد مقدسه را گرفته بودند آنها را پامال میکردند آب دهن بروی آنها میافکندند، سنگ میزدند، لعنت میکردند، استهزاء و تمسخر مینمودند کثافات روی آنها میریختند و ابدان آنها را مثله میکردند خلاصه هر چه از دستشان بر میآمد کوتاهی نکردند کسی نبود که جلو مردم را بگیرد هیچکس پیدا نشد که ستمگران درنده را از این گونه درندگی ممانعت کند پس از آنکه آنچه خواستند کردند اجساد مزبور را در خارج شهر جنب خندق بین دروازه نو و شاه عبد العظیم در محلی که بیرون از حدود قبرستان عمومی واقع است در یک قبر دفن کردند این نفوس مقدسه همانطوریکه ارواحشان در دوره زندگانی دنیا با هم متحد

بود اجسادشان هم با هم متحد گردید هنوز حزن و اندوه حضرت باب از شهادت اصحاب قلعه باقی بود که خبر شهادت شهدای سبعة بر اندوه و حزن هیکل مبارک افزود لوح مفصلی در حق شهدای سبعة از قلم مبارک نازل شد از بیانات مبارکه که در لوح مزبور مندرج است میتوان فهمید که این شهدا در نظر حضرت باب چه مقام عظیمی دارا هستند میفرمایند:

"این هفت نفر شهید همان هفت معزی هستند که در حدیث میفرماید در روز ظهور قائم پیشاپیش آن حضرت راه میروند اینها در دروه زندگانی خود اعلی درجه شجاعت و شهامت را آشکار ساختند و تسلیم و رضای خویش را باراده مولای محبوب خود بواسطه بذل جان خویش ثابت نمودند مقصود از حدیث مزبور که میفرماید پیشاپیش قائم راه میروند مطابق

ص ۴۳۲

تفسیر حضرت باب آنست که این نفوس مقدسه قبل از حضرت قائم که شبان مهربان آنهاست بشهادت میرسند و همینطور هم شد زیرا پس از چهار ماه از شهادت شهدای سبعة حضرت باب در تبریز بشهادت رسیدند. این سال ۱۲۶۶ در حقیقت سال شهادت بود و از این جهت شهرت یافت زیرا شهادت شهدای سبعة در طهران در این سال بود واقعه نیریز و شهادت حضرت وحید در این سال بود شهادت حضرت اعلی در تبریز در این سال بوقوع پیوست و در آخر همین سال بود که واقعه زنجان شروع شد و چنان طوفانی برخاست که جمیع بلاد مجاوره زنجان را متزلزل کرد و با شدتی خارج از وصف وزیدن آن طوفان ادامه داشت تا آنکه بشهادت عده بسیاری از مخلص ترین و شجاع ترین پیروان حضرت باب خاتمه یافت.

وقایعی که در این سال بوقوع پیوست شرح آن در صفحات تاریخ این امر مبارک نوشته شده و برای همیشه باقی و برقرار خواهد بود اوراقی که حاوی وقایع این سال است در تاریخ این امر مبارک که از همه طرف بخون آغشته شده امتیازی بسزا دارد، ظلم و ستمی را که آن دشمن خونخوار

سنگین دل بدون هیچ مانع و رادعی مرتکب شد روی زمین را تیره کرد مملکت ایران از اقلیم خراسان تا تبریز (محلّ شهادت حضرت باب) و از زنجان و طهران تا نیریز در اضطراب و تاریکی شدیدی گرفتار گشت و وقوع این ظلمت و تاریکی و اضطراب شدید بشارت میداد که عنقریب انوار امر الهی بطلوع و ظهور حسین موعود جهان را روشن خواهد ساخت و اعلان امر آن حضرت بمراتب اعظم و اقوی از امر قبل خواهد بود.

فصل بیست و دوم

واقعه نی ریز

در اوائل جریان واقعه قلعه طبرسی جناب وحید در بروجرد و همچنین در کردستان بتبلیغ امر مبارک مشغول بودند تصمیم داشتند که اغلب مردم آنحدود را بتعالیم امریه آشنا کنند و پس از آن بشیراز مسافرت نموده بخدمات خود ادامه بدهند وقتیکه شنیدند جناب ملا حسین بماندران توجه کرده اند با شتاب تمام خود را بطهران رسانیدند و به تهیه لوازم سفر ماندران پرداختند تا اصحاب قلعه را مساعدت نمایند وقتیکه وسائل سفر آماده شد و میخواستند روانه شوند حضرت بهاء الله از ماندران بطهران ورود فرمودند بوحید اطلاع دادند که ممکن نیست هیچکس بتواند خود را بقلعه برساند شما هم نمیتوانید بقلعه بروید جناب وحید از شنیدن این خبر بی اندازه محزون شدند یگانه غمگسار ایشان در آن ایام در طهران حضرت بهاء الله بودند جناب وحید اغلب بحضور مبارک حضرت بهاء الله مشرف میشدند و از دستورات مهمه و حکیمانة ایشان استفاده میکردند جناب وحید تصمیم گرفتند بقزوین بروند و بخدمات امریه ادامه بدهند سپس بجانب قم و کاشان سفر کردند در این دو نقطه برخی از پیروان را ملاقات نمودند و بر ثبات و استقامت آنها افزودند پس از آن به اصفهان و اردستان و اردکان تشریف بردند و در هر یک از این نقاط بدون ترس و بیم بتبلیغ نفوس پرداختند و جمعی را بشریعة الله دعوت

کرده مؤمن شدند و بخدمت امر مشغول گشتند پس از آن بیزد تشریف بردند جشن نوروز را در یزد بودند یاران و دوستان از ورود ایشان بیزد مسرور شدند و بر شجاعت و ثباتشان افزوده گشت جناب وحید شهرتی بسیار و نفوذی شدید داشتند در یزد منزلی داشتند که زوجه ایشان با چهار

ص ۴۳۵

فرزندشان در آن ساکن بودند منزل دیگری هم در داراب داشتند که متعلق به اجدادشان بود و بایشان رسیده بود یک منزل هم در نیریز داشتند که دارای اسباب و اثاث قیمتی و فاخر بود در روز اول ماه جمادی الاولی سال ۱۲۶۶ هجری وارد یزد شدند روز پنجم این ماه عید بعثت حضرت اعلی بود که جشن آن عید در جریان جشن نوروز واقع شده بود علمای معروف و اعیان شهر از ایشان استقبال کردند و احترام بسیاری نسبت بجناب وحید مجری داشتند در یزد شخصی بود معروف بنوآب رضوی که نسبت بجناب وحید نهایت عداوت و دشمنی را داشت وقتیکه دید اعیان و بزرگان از جناب وحید چنین استقبال شایانی نمودند و آن همه پذیرائی کردند خوشش نیامد و آن رفتار را از جمله اسراف دانست و گفت هیچوقت شاه مملکت اینطور مجلس پذیرائی منعقد نمیکند و سفره شاه هیچگاه مثل این سفره رنگین نیست من خیال میکنم شما غیر از جشن نوروز عید دیگری هم دارید که آن عید مخصوص بخود شماست و از اعیاد رسمی ما نیست جناب وحید جواب سختی باو دادند که همه حضار از آن جواب بخنده آمدند و شرحی از خست و بدجنسی نوآب برای یکدیگر میگفتند نوآب منتظر نبود که

ص ۴۳۶

اینطور مورد استهزای مردم واقع شود و آنطور جواب سختی بشنود از اینجهت آتش کینه در قلبش شعله ور شد و تصمیم گرفت که انتقام خود را از وحید اخذ نماید.

جناب وحید هم در آن مجلس فرصت را از دست نداد و برای حضار تعالیم اساسیه امر مبارک را شرح و بسط دادند و بر حقیقت آن تعالیم

اقامه برهان نمودند مردم از شنیدن بیانات جناب وحید اطلاعشان نسبت بامر زیاد شد زیرا تا آن روز آنچه در اطراف امر مبارک میدانستند جزئی بود و از اهمیت امر و عظمت آن خبری نداشتند بیانات جناب وحید بعضی از حضار را بدرجه ای منجذب ساخت که بامر مبارک در همان مجلس مؤمن شدند سایرین هم نمیتوانستند علنی با جناب وحید مقاومت کنند هر چند نسبت باو نهایت عداوت را داشتند ولی در ظاهر نمیتوانستند حرفی بزنند و پیش خود تصمیم گرفتند که بهر نحو شده وحید را از بین ببرند از مشاهده فصاحت و قوت بیان و شجاعتی که جناب وحید در تبلیغ امر الله بخرج میدادند آتش کینه در قلب دشمنانشان مشتعل شد و بمخالفت آنجناب تصمیم گرفتند از همان روز اساس آن تصمیم گذاشته شد و منجر بحدوث نتیجه حزن آوری گشت که شامل انواع اذیت و بلا بود مقصود اصلی دشمنان جناب وحید آن بود که ایشان را از میان بردارند و نیست و نابود کنند. در روز عید نوروز بین اعیان و مشاهیر شهر یزد اعم از علما و زمامداران امور کشوری دشمنان چنین شهرت دادند که سید یحیی دارابی با نهایت تهور و بدون ملاحظه تعالیم و احکام سید باب را بهمه ابلاغ نمود و باستناد آیات قرآن و احادیث اسلامیّه صحّت گفتار خود را ثابت و مدلل ساخت با اینکه عدّه ای از مجتهدین عالیمقام نزد او حاضر بودند و سخنان او را میشنیدند هیچکدام جرأت نکردند جوابی باو بدهند و بیانات او را ردّ نمایند سکوت علما سبب شده که سید دارابی مورد توجه عموم قرار گرفته

ص ۴۳۷

نصف مردم شهر مطیع او شده اند و نصف دیگر هم طولی نمیکشد که باطاعت او در خواهند آمد.

این بیانات که دشمنان در هر گوشه و کنار میگفتند بسرعت برق در اطراف شهر یزد و جهات مجاوره آن منتشر شد از طرفی انتشار این اخبار سبب شد که جمعی بجرگه اهل ایمان در آمدند و امر مبارک را قبول کردند و جمعی دیگر هم آتش بغض و عداوت در قلبشان مشتعل شد از اردکان و منشا و سایر نقاط دور و نزدیک دسته دسته بیزد وارد میشدند و برای

شنیدن تعالیم امر جدید بمنزل جناب وحید روی میآوردند و میپرسیدند ما چه کاری باید بکنیم بفرمائید ببینیم بچه وسیله میتوانیم ایمان و خلوص خود را نسبت بامر مبارک اثبات کنیم. جناب وحید از صبح تا غروب مشکلات نفوس را حلّ میفرمودند و طریق خدمت بامر مبارک را بآنها نشان میدادند این شور و ولوله مدّت چهل روز در میان مؤمنین ثابت و غیور از زن و مرد استمرار داشت افراد اهل ایمان مرکز اجتماعشان منزل جناب وحید بود.

نوّاب رضوی این شور و غوغا و هیاهو را دستاویز ساخت و برای شکایت نزد حاکم شهر رفت و از جناب وحید بدگویی کرد حاکم جوانی کم تجربه بود و در تنظیم امور دولتی مهارتی نداشت نوّاب رضوی از بس بدگویی کرد حاکم گفت من اینک گروه مسلّحی را میفرستم تا منزل وحید را محاصره کنند و جمعی از سربازان مسلّح را فرستاد همانطور که سربازها میرفتند جمعی از اشرار و نفوس ولگرد نیز بتحرّیک نوّاب رضوی دنبال سربازها بجانب خانه وحید توجّه نمودند. جناب وحید با اصحاب مشغول مذاکره بودند و به تحرّیص و تشویق آنها پرداخته برخی از مسائل مشکله را برای آنها شرح میدادند اصحاب وحید وقتیکه دیدند سربازان مسلّح و اشرار و اراذل شهر مستعدّ هجوم و حمله هستند از جناب وحید

ص ۴۳۸

کسب تکلیف نمودند. جناب وحید در طبقه بالا کنار پنجره نشسته بودند باصحاب فرمودند این شمشیری که جلو من می بینید همان شمشیری است که حضرت قائم خودشان بمن مرحمت فرمودند خدا میداند که اگر آنحضرت مرا مأمور بجهاد میفرمودند یگّه و تنها بدون یار و یاور میرفتم و این جمعیت را پریشان میساختم و همه را متفرّق میکردم لکن آن حضرت بمن اجازه داده اند که در امثال اینگونه وقایع دفاع کنم. حسن نوکر جناب وحید اسب آن بزرگوار را زین و یراق کرده بدر منزل بسته بود جناب وحید بآن اسب نگاه کرده و گفتند این همان اسبی است که محمّد شاه مرحوم برای من فرستاده تا بشیراز بروم و درباره امر سیّد باب تحقیق بکنم و نتیجه را

شخصاً باو خبر بدهم زیرا از میان علمای طهران فقط بمن اطمینان داشت منم قبول کردم و تصمیم گرفتم که با کمال دقت بامر باب رسیدگی کنم. پیش خودم اینطور قرار دادم که بشیراز میروم دلائل و براهین آن سید را رد میکنم و او را وادار میکنم که از این فکرها دست بردارد و بریاست من اعتراف کند آنوقت او را با خود بطهران بیاورم تا همه به بینند که چطور او را مطیع خود کرده‌ام اینها خیالاتی بود که با خود میکردم. وقتیکه وارد شیراز شدم و بحضور مبارک رفتم و بیانات مبارک را شنیدم برخلاف انتظار من واقع شد مجلس اول که بحضور مبارک مشرف شدم دچار خجلت و شرمساری گشتم مرتبه دوم خود را در مقابل آن بزرگوار عاجز و مانند کودکی بی مقدار یافتم مرتبه سوم دیدم که از خاک پای او پست ترم از آن بیعد دیگر از خیالات سابقی که درباره آن حضرت میکردم اثری نماند آن بزرگوار در نظر من مظهر الهی و محل تجلی روح قدسی ربّانی بود از آن بعد تصمیم گرفتم که با کمال شوق جان خود را فدای او کنم. حالا هم خیلی خوشحالم زیرا می بینم آنساعتی را که با نهایت بی صبری منتظرش هستم نزدیک میشود. جناب وحید دیدند اصحاب خیلی مضطرب هستند آنها را

ص ۴۳۹

باطمینان و خونسردی و متانت دلالت کردند فرمودند مطمئن باشید ید غیبی صفوف دشمنانی را که بمخالفت احباء برخاسته اند در هم خواهد شکست.

در این بین ها خبر آوردند که شخصی موسوم بمحمد عبدالله با جمعی از اصحاب که در گوشه ای پنهان شده بودند ناگهانی از پناهگاه بیرون آمده فریاد یا صاحب الزمان بلند کردند و باعدا و مخالفین حمله برده همه را

ص ۴۴۰

پراکنده ساختند حمله محمد عبد الله بقدری شدید بود که مهاجمین اسلحه خود را ریخته و با حاکم فرار اختیار کرده بقلعه نارین پناه بردند. در همان شب محمد عبد الله برای ملاقات جناب وحید روان شد و درخواست کرد. باو

اجازه تشرّف بدهند ایمان خود را بامر مبارک با قید تأکید اظهار کرد جناب وحید باو فرمودند اگر چه قیام و اقدام تو دشمنان را پراکنده ساخت و منزل مرا از خطر محفوظ داشت ولی بدان که تا کنون دشمنی و مخالفت این قوم در اطراف امر صاحب الزّمان از حدود مجادله لسانی تجاوز نکرده است ولی طولی نخواهد کشید که نواب مردم را بر علیه ما خواهد شورانید و چنین منتشر خواهد ساخت که وحید دارابی طالب سلطنت است و میخواهد تمام ایران را مسخر کند اینک بتو لازم است که فوراً از شهر بیرون بروی مطمئن باش که دشمنان نمیتوانند تا وقت مقدر و مقرر کوچکترین اذیتی بما برسانند. محمّد عبد الله پس از استماع بیانات جناب وحید تصمیم گرفت که مطابق دستور ایشان رفتار نکند هنگامیکه از حضور وحید خارج میشد میگفت من اگر رفقای خودم را در چنگال اعدای خونخوار و ستمکار بگذارم و بروم خیلی جبان و ترسو هستم در اینصورت بین من و اشخاصی که حضرت سیّد الشهداء را در روز عاشورا تنها و بی یار و یاور در میدان کربلا گذاشتند و رفتند چه فرقی خواهد بود خدا مهربان است مرا خواهد آمرزید و از تقصیر من خواهد گذشت. پس از این کلمات بجانب قلعه نارین پیش رفت و سربازهایی را که محافظ قلعه بودند با هجوم و حمله خود مجبور کرد بقعه پناهنده شدند بدینگونه حاکم و پیروانش را در قلعه محاصره کرد و نمی گذاشت از خارج هیچگونه کمکی برای حاکم برسد.

نواب رضوی در این بین ها بیکار ننشسته بود و مردم را به هیجان و شورش آورده بود میخواستند بمنزل وحید هجوم کنند جناب وحید سیّد

ص ۴۴۱

عبد العظیم خوئی را که سیّد خالدار معروف بود احضار فرمودند این شخص چند روزی در قلعه طبرسی با اصحاب بدفاع مشغول بود خیلی سیمای موقر و جاذبی داشت و باین جهت در اطراف و اکناف معروف شده بود باو فرمودند بر اسب سوار شو و علناً در کوچه و بازار شهر مردم را بامر مبارک صاحب الزّمان دعوت کن و بآنها بگو که وحید نمیخواهد با شما

جهاد کند از قول من بمردم بگو اگر منزل مرا محاصره کنند و حرمت و مقام مرا حفظ نکنند و بهجوم خود ادامه بدهند آنوقت مجبور خواهم شد دفاع کنم ناچار بمقاومت آنها قیام خواهم کرد و جمعشان را پریشان خواهم ساخت اگر نصیحت مرا نشنوند و فریب نواب مکار را بخورند هفت نفر از پیروان خودم را امر میکنم جلو آنها را بگیرند امید آنها را نا امید کنند و با نهایت خبیت و خسران آنها را برگردانند و متفرق سازند.

سید خالدار برخاست و بر اسب سوار شد و با چهار نفر دیگر از مؤمنین که خودش انتخاب کرد میان بازار رفت و با کمال عظمت و جلال بیانات جناب وحید را بمردم ابلاغ نمود و بعلاوه از پیش خودش هم مطالبی را که خیال میکرد در حصول مقصود مؤثر است اضافه کرد فریاد کشید و گفت: "ای مردم اگر مولای ما را تحقیر کنید بعذاب شدید مبتلا خواهید شد من بشما میگویم یک فریاد خود من کافی است که دیوارهای قلعه‌های شما را متزلزل کند قوت بازوی من بتنهائی کافی است که درهای قلعه‌ها را بکند سید خالدار که با صدای مؤثر و فریاد عجیبی این کلمات را میگفت مثل رعد غرش میکرد. مردم که شنیدند ترسیدند همه متفقاً حاضر شدند اسلحه خود را بریزند و بجناب وحید اذیتی نکنند و قول دادند رتبه و مقام ایشانرا محترم بدارند.

نواب وقتی دید که مردم حاضر نیستند بجناب وحید اذیتی برسانند آنها را وادار کرد که بطرف قلعه نارین بروند و محمد عبدالله و یارانش را

ص ۴۴۲

مورد هجوم قرار دهند مردم بآنطرف متوجه شدند و بمحمد عبدالله هجوم کردند حاکم هم که میان قلعه مراقب بود بسربازان خود دستور داد بر علیه محمد عبدالله با مهاجمین کمک کنند محمد عبدالله که مشغول دفع هجوم مردم شهر بود در بین آن هنگامه ملتفت شد که سربازان حاکم هم از قلعه باو تیر اندازی میکنند.

در این بین گلوله ای پپای او رسید محمد عبدالله بزمین افتاد و عده‌ای از همراهانش مجروح شدند برادرش او را از میان هنگامه بمحل امنی رسانید

و از آنجا بمنزل جناب وحید برد دشمنان دنبال او شتافتند تا بمنزل وحید رسیدند میخواستند محمد عبدالله را بگیرند و بکشند. دور منزل وحید هیاهوی شدیدی بر پا شد جناب وحید بملاً محمد رضای منشادی که از بزرگترین علمای منشاد بود و عمامه خود را برداشته بود و بدربانی منزل وحید مشغول شده بود امر فرمودند که با شش نفر از مؤمنین که خودش انتخاب میکند برود و مردم را پراکنده کند بآنها فرمودند هر کدام از شما هفت مرتبه بصوت بلند الله اکبر بگوید و در تکبیر هفتم هر هفت نفر با هم باشرار و مهاجمین حمله کنید.

ملاً محمد رضا که حضرت بهاءالله او را رضا الروح نامیده اند با همراهان خویش برای اجرای اوامر جناب وحید روان شدند هر چند همراهان او از حیث قوای جسمانی ضعیف بودند و در فنون جنگ مهارتی نداشتند لکن روحهای توانا و قلبهای مشتعل بنار ایمان آنها سبب شد که دشمنان از آنها ترسیدند در آن روز که بیست و هفتم جمادی الثانی بود هفت نفر از خونخوارترین دشمنان بقتل رسیدند.

ملاً محمد رضا چنین حکایت کرده که ما چون دشمنان را پراکنده کردیم و بمنزل جناب وحید برگشتیم دیدیم محمد عبد الله با بدن مجروح جلوراه ما افتاده او را برداشتیم نزد رئیس خودمان بردیم در حضور وحید مقداری غذا خورد بعد او را بمحلی بردیم و پناهِش دادیم در آنجا بود تا زخمش خوب

ص ۴۴۳

شد پس از آن گرفتار چنگ دشمن شد و او را بقتل رساندند. در آن شب جناب وحید پیروان خویش فرمودند که متفرق شوند و کوشش کنند که با سلامتی و تندرستی مظفر و منصور گردند و بزوجه خویش امر فرمودند فرزندان خود را با جمیع متعلقات خویش بردارند و بمنزل پدرش بروند و آنچه را که مال حضرت وحید است با خود نبرد و بجا بگذارد و باو فرمودند "من این منزل شاهانه را برای آن بنا کردم که در راه خدا خراب شود این اسباب و اثاث پرقیمت را از آن جهت خریداری کردم که در راه نصرت محبوب فدا شود تا دوست و دشمن بدانند که صاحب این منزل

نظر بسیار بلندی دارد مال و دولت دنیا و قصرهای عالی و اثاث قیمتی و
فرشهای گرانبها را اهمیتی نمیدهد ثروت دنیا را مانند توده ای از
استخوانهای پوسیده میدانند که مورد توجه سگها و طرف التفات کلاب ارض
است شاید دشمنان این فداکاری مرا به بینند و متنبه شوند، چشم خود را
بازکنند، بر اثر اقدام کسیکه محلّ تجلی چنین روحی است مشی نمایند.
نیمه همان شب جناب وحید جمیع آثار حضرت باب را و همچنین
نوشتجات خود را جمع آوری فرمودند و بنوکر خود حسن تحویل دادند و باو
فرمودند بخارج شهر میروی تا بسر دو راهی میرسی که یک راه بجانب
مهریز میروود در آنجا منتظر باش تا من بیایم مبادا برخلاف دستور من
عمل کنی زیرا در صورت مخالفت دیگر بملاقات من فائز نخواهی شد.
حسن بر اسب سوار شد و براه افتاد در این بین صدای سربازهایی را
که بر در قلعه ایستاده بودند شنید از ترس اینکه مبادا سربازها او را بگیرند
و امانت های گرانبهای جناب وحید را بغارت ببرند تصمیم گرفت از راه
دیگری که بنظرش سالم میرسید برود از این جهت از راهیکه جناب وحید
فرموده بودند نرفت و راه دیگر پیش گرفت نزدیک قلعه که رسید پاسبانان
او را شناختند اسبش را زدند و خودش را دستگیر کردند.

ص ۴۴۴

جناب وحید برای خروج از یزد آماده شدند و پسر خود سید اسمعیل و
سید علی محمد را نزد زوجه خویش گذاشتند و با دو پسر دیگر خویش
سید احمد و سید مهدی عزیمت سفر کردند دو نفر از اصحاب که اهل یزد
بودند از جناب وحید درخواست کردند که در خدمت ایشان باشند یکی
اسمش غلامرضا بود که مردی شجاع و در سختی ها پیشقدم بود دیگری
غلامرضای کوچک نامداشت که در نشان زدن مهارت تامی دارا بود این دو
نفر هم با جناب وحید همراه شدند وحید از همان راهی که بنوکر خود نشان
داده بودند تشریف بردند تا بوعده گاه رسیدند و چون حسن را در آنجا
ندیدند دانستند که از راه دیگر رفته و بچنگ دشمنان گرفتار شده خیلی
افسوس خوردند که چرا مخالفت کرد و فرمودند محمد عبد الله هم چون

مخالفت کرد بآن بلا گرفتار شد صبح روز بعد شنیدند که حسن را بدهان توپ بسته‌اند و نیز شنیدند شخص دیگری را که میرزا حسن نام داشته است و بسیار پرهیزکار بوده دستگیر ساخته‌اند و مانند رفیقش حسن او را هم بدهن توپ بسته‌اند.

دشمنان وقتی دیدند جناب وحید از یزد خارج شده‌اند بر جسارتشان افزوده گشت دست بتعدی گشودند بمنزل جناب وحید هجوم کردند هر چه را یافتند بغارت بردند و منزل را خراب کردند جناب وحید در آن بین در راه نیریز تشریف میبردند با آنکه پیاده رفتن عادت نداشتند در آن شب هفت فرسخ راه را پیاده پیمودند آن دو نفر که همراه ایشان بودند گاهی دو فرزند جناب وحید را بدوش گرفته میبردند روز بعد در میان کوهی که در آن نزدیکی بود پنهان شدند برادر ایشان که در آن نزدیکی ها سکونت داشت و نهایت محبت را بجناب وحید دارا بود وقتیکه فهمید ایشان در آن نزدیکی تشریف دارند پنهانی مقداری خوراک و لوازم دیگر فرستاد همانروز چند نفر سوار از طرف حکومت که دنبال جناب وحید آمده بودند

ص ۴۴۵

وارد قریه ای که برادرشان در آن سکونت داشت شدند و منزل او را تفتیش کردند خیال میکردند جناب وحید در آنجا پنهان شده و مال و دولت زیادی هم همراه آورده است وقتی جناب وحید را آنجا نیافتند بیزد برگشتند. جناب وحید در بین کوهها طی مسافت میفرمودند تا به بوانات فارس رسیدند بیشتر مردم آن حدود از پیروان جناب وحید بودند و بامر مبارک مؤمن شدند از جمله شیخ الاسلام بوانات بود که موسوم بحاجی سید اسمعیل بود بسیاری از اهالی آنحدود با جناب وحید که بجانب فسا تشریف میبردند همراه شدند و لکن مردم فسا بامر مبارک اقبال نکردند در میان راه جناب وحید بهر قریه و آبادی که میرسیدند از اسب پیاده میشدند و بمسجد میرفتند و مردم را بامر مبارک دعوت مینمودند خستگی راه و رنج مسافرت ایشانرا از ابلاغ امر باز نمیداشت روی منبر که تشریف میبردند همه چیز را فراموش میکردند خستگی خود را اهمیّت نمیدادند

بدون خوف و بیم مردم را تبلیغ مینمودند در هر نقطه که بیانات ایشان بمردم مؤثر میشد و چند نفری مؤمن میشدند یک شب با آنها بسر میبردند روز بعد از آنها جدا میشدند و اگر در نقطه ای کسی مؤمن نمیشد در آنجا نمیماندند و با کسی معاشرت نمیکردند و میفرمودند من بهر جائیکه وارد میشوم و امر مبارک را ابلاغ میکنم اگر کسی بنفحات ایمان منجذب نشود نمیتوانم در آن نقطه بمانم و از آب و طعام آنجا چیزی تناول کنم. چون جناب وحید بقریه نیریز نزدیک فسا رسیدند چند روز توقف فرمودند تا امر مبارک را تبلیغ کنند و ندای الهی را بمردم برسانند مردم نیریز وقتی شنیدند که جناب وحید تشریف میآورند از محله چنار سوخته جمعی برای ملاقات ایشان عازم شدند از سایر محلات هم عده ای رفتند بیشتر این مردم شبانه رو براه نهادند که مبادا حاکم نیریز آنها را ممانعت کند از محله چنار سوخته صد نفر بیشتر از نیریز برای ملاقات

ص ۴۴۶

جناب وحید رفتند رئیس این جمع حاجی شیخ عبد العلی بود که از اشخاص معروف و با وحید نسبت داشت جمعی از اعیان نیریز هم برای استقبال جناب وحید رفته بودند از محله چنار سوخته ملا عبد الحسین پیر مرد هشتاد ساله با جمعیت همراه بود این شخص در علم و تقوی شهرت بسیار داشت ملا باقر پیش نماز چنار سوخته و میرزا حسین قطب کدخدای بازار محله با تمام خویشاوندانش و میرزا ابو القاسم که از خویشان حاکم بود و حاج محمد تقی ملقب بایوب که حضرت بهاء الله او را باین لقب نامیدند و میرزا نورا و میرزا علی رضا از محله سادات نیریز که با حاجی محمد تقی نسبت داشتند جزو جمعیت استقبال کنندگان بودند.

باری همه اینها بعضی شبانه و بعضی روز روشن از نیریز بیرون

رفتند و تا قریه رونیز جناب وحید را استقبال کردند و باین واسطه ایمان و خلوص خود را آشکار ساختند مؤمنین نیریز تا آن ایام از احکام و اصول و تعالیم حضرت باب بیخبر بودند جناب وحید مأمور بودند که مؤمنین نیریز را با احکام و تعالیم امر جدید آشنا فرمایند حاکم نیریز زین

العابدین خان بود وقتیکه فهمید جمعی باستقبال وحید شتافته‌اند مخصوصاً یکنفر را از طرف خود فرستاد تا بآنها بگوید هرکس که باطاعت وحید بگراید حاکم او را مقتول خواهد ساخت و اهل و عیالش را اسیر خواهد کرد و املاکش را مصادره خواهد نمود شخص مأمور پیغام حاکم را باهل نیریز که در محضر جناب وحید بودند ابلاغ نمود ولی کسی اعتنائی باین حرفها نکرد بلکه ارادت و محبتشان نسبت بجناب وحید بعد از استماع این پیغام زیادتر شد.

وقتیکه حاکم فهمید مردم به پیغام او اعتنائی نکردند و از دور جناب وحید پراکنده نشدند خیلی ترسید و متحیر شد چه بکند از ترس اینکه مبادا مورد هجوم مردم قرار بگیرد محلّ اقامت خود را در هشت

ص ۴۴۷

فرسخی در قریه قطره که مسکن اصلی او بود قرار داد چون این قریه در جوار قلعه محکمی قرار گرفته بود از اینجهت آنجا را انتخاب کرد که در هنگام خطر بتواند بآن قلعه پناهنده شود و مطمئن بود که مردم نیریز در تیر اندازی مهارت دارند و در هنگام دفاع میتوانند بآنها اطمینان کند. جناب وحید از قریه رونیز بمقبره پیر مراد که در خارج اصطهبانات واقع است تشریف برده بودند علمای اصطهبانات مردم را تحذیر کرده بودند و سفارش نموده بودند که مردم نگذارند جناب وحید وارد آنجا بشوند با این همه قریب بیست نفر از مردم اصطهبانات بخدمت جناب وحید شتافتند و همراه ایشان به نیریز رفتند روز پانزدهم رجب نزدیک غروب جناب وحید و همراهان وارد نیریز شدند و در محله چنار سوخته بمسجد تشریف بردند و مردم را بامر مبارک تبلیغ نمودند پیش از آنکه بمنزل خود بروند بلافاصله بعد از ورود با همان گرد و غبار سفر بالای منبر رفتند و با فصاحت و بلاغت جاذبی حاضرین را مجذوب بیانات خویش ساختند قریب هزار نفر پای منبر ایشان حاضر بودند و همه از محله چنار سوخته و پانصد نفر دیگر هم از سایر محله‌های نیریز فریاد برآوردند " سَمِعْنَا وَ اطَّعْنَا "

و دسته دسته با کمال فرح و سرور نزد جناب وحید میآمدند و محبت و خلوص خود را اظهار میداشتند بیانات جناب وحید تأثیر شدیدی در آنها کرده بود که اهالی نیریز مانند آنها پیش از آن بیاد نداشتند بعد از آنکه هیاهوی حاضرین تسکین یافت و سرو صدای مردم خوابید جناب وحید فرمودند من برای ابلاغ امر الهی باین شهر آمده‌ام خدا را شکر میکنم که مرا بتبلیغ امر خویش موفق داشت و تأیید فرمود تا ندای الهی را بشما ابلاغ نمودم دیگر پیش از این لزومی ندارد که در این شهر بمانم زیرا میترسم حاکم این شهر به خاطر من با شما بد رفتاری کند و از شیراز کمک بطلبد خانه‌های شما را خراب کند و بشما اذیت و آزار برساند همه حاضرین بیک صدا گفتند ما هرگز راضی نمیشویم که شما باین زودی تشریف ببرید می‌خواهیم مدتی خدمت شما باشیم برای هرگونه گرفتاری و مصیبتی حاضر هستیم توکل ما بخداست، خداوند مهربان است و در هنگام نزول بلا یا ما را مشمول رحمت خویش قرار میدهد آنگاه زن و مرد با هم جناب وحید را بمنزلشان بردند همه منجذب بودند سرور و نشاط عجیبی آنها را احاطه کرده بود دور جناب وحید را گرفته بودند و با سلام و صلوات تا در منزل با ایشان همراه شدند جناب وحید هم بدون هیچگونه ترس و ملاحظه ای با کمال فصاحت هر روز در مسجد تعالیم امر مبارک را برای مردم شرح و بسط میدادند هر روز بر عده جمعیت میافزود.

زین العابدین خان چون این امور را مشاهده کرد آتش عداوتش شعله ور شد هر روز حيله ای میاندیشید و تدبیری میکرد تا لشکری جمع کند و جناب وحید را از بین بردارد بالاخره هزار نفر سرباز سوره و پیاده که در جنگ ماهر بودند فراهم کرد وسائل و مصارف بسیاری تهیه دیده بود و میخواست بی خبر هجوم کند و جناب وحید را دستگیر نماید.

جناب وحید بان بیست نفر شخصی که از اصطهبانات با ایشان همراه

شده بودند فرمودند بروید و در قلعه خواجه که نزدیک چنار سوخته است

پناهنده شوید شیخ هادی پسر شیخ محسن را رئیس این بیست نفر قرار داد و به پیروان خود که در چنار سوخته ساکن بودند دستور دادند که مراقب درها و برجها و دیوارهای قلعه باشند.

حاکم نیریز بمحلّه بازار کوچ کرد و با لشکریان خود در قلعه مجاور آنجا جای گرفت برجها و دیوارهای این قلعه مشرف بشهر نیریز بود حاکم، سید ابوطالب کدخدای بازار را که از پیروان جناب وحید بود مجبور کرد منزل خویش را تخلیه کند آنگاه باستحکام آن پرداخت و جمعی از سربازان خود را بریاست محمد علی خان پشت بام آنخانه گماشت و فرمان داد باصحاب وحید تیر اندازی کنند اول کسی که هدف گلوله قرار گرفت پیر مردی بود موسوم بملا عبد الحسین که پیاده برای ملاقات جناب وحید آمده بود این شخص روی پشت بام منزل خودش مشغول نماز بود ناگهان تیر پهای راست او خورد جناب وحید از این پیش آمد بی اندازه متأثر شدند و مراسله ای برای مشارالیه نوشتند و حزن و اندوه خویش را از این پیش

ص ۴۵۰

آمد نگاشتند و باو بشارت دادند که اول شهید راه خدا محسوب است این حمله ناگهانی و نزول بلای غیر منتظر سبب شد که بعضی از نفوسیکه اظهار ایمان می کردند متزلزل شدند و از مؤمنین خود را جدا ساختند و شبانه از قلعه خارج شده بدشمنان پیوستند. جناب وحید چون بیوفائی آنها را شنیدند صبح زود بر اسب سوار شده با جمعی از اصحاب از منزل خویش بقلعه خواجه رفتند و در آنجا مقر گرفتند.

زین العابدین خان برادر بزرگ

خود علی اصغر خان را با هزار سرباز مسلح و جنگجو برای محاصره قلعه
خواجه که هفتاد و دو نفر در آن پناهنده بودند فرستاد وقت طلوع آفتاب

ص ۴۵۱

چند نفر از اصحاب به اشاره جناب وحید از قلعه بیرون تاخته لشکر دشمن
را متفرق ساختند در این واقعه سه نفر از احباء بشهادت رسیدند یکی تاج
الدین بود که بشجاعت و پردلی شهرت داشت و بتجارت کلاه پشمی
مشغول بود دیگری زینل پسر اسکندر بود که شغلش زراعت بود سومی
یکی از اعیان موسوم بمیرزا ابوالقاسم بود.

خبر شکست یافتن دشمنان اصحاب چون بفیروز میرزای نصرت
الدوله حاکم فارس رسید افکارش پریشان شد و بی اندازه ترسید فرمان
سخت بزین العابدین خان فرستاد که پناهندگان قلعه را متفرق کند و
فتنه را ریشه کن سازد. زین العابدین خان یکی از گماشتگان شاهزاده را
نزد جناب وحید فرستاد و پیغام داد که خواهش میکنم از نیریز تشریف
ببرید شاید این آتش خاموش شود. جناب وحید بان شخص فرمودند بحاکم
بگو همراهان من دو پسر من و دو نفر دیگر هستند اگر توقف من در این
شهر سبب این هیجان و آشوب است من حاضریم که از این شهر بروم دیگر
چرا آب را بروی ما بسته‌اید و ما را محاصره کرده‌اید و مورد هجوم و
حمله خود ساخته‌اید آیا از فرزند رسول اینطور پذیرائی میکنند بحاکم
بگو اگر آب و نان را بروی ما ببندد و نگذارد بما چیزی برسد من هفت نفر
از همین نفوسی که در نظر او اهمیتی ندارند میفرستم که تمام لشکر او را
متفرق کنند و قوای او را شکست بدهند زین العابدین خان به پیغام جناب
وحید اهمیتی نداد بنا بر این ایشان بچند نفر از مؤمنین امر کردند از
قلعه خارج شوند و بلشکر دشمن هجوم کنند چند نفر جوان باجرای امر
جناب وحید پرداختند و با آنکه از فنون حربیه اطلاعی نداشتند بقوت
ایمان و شجاعت خویش لشکر حاکم را شکست دادند. علی اصغر خان در جنگ
کشته شد دو پسر او گرفتار شدند زین العابدین خان با کمال ذلت و خواری
بمراهی عده‌ای از سربازان شکست خورده‌اش به قطره رفت و جریان

واقعه را بشاهزاده فیروز میرزا اطلاع داد و از او کمک طلبید و مخصوصاً سفارش کرد که توپهای سنگین و عدّه زیادی سواره و پیاده بفرستد. جناب وحید چون دیدند که دشمنان همّت گماشته‌اند که اصحاب قلعه را از بین ببرند دستور دادند تجهیزات لازمه را برای دفاع از قلعه مهیا کنند و در میان قلعه برای آب چاهی بکنند و چادرهایی را که از دشمنان گرفته‌اند نصب نمایند و در همان روز برای هریک از مؤمنین وظیفه و تکلیفی معین فرمودند.

کربلایی میرزا محمّد را دربان قلعه قرار دادند شیخ یوسف را بحفظ و حراست اموال گماشتند کربلایی محمّد پسر شمس الدّین را بمراقبت باغهایی که در جنب قلعه قرار داشت مأمور کردند میرزا احمد دائی علی سردار را بمحافظت برج آسیاب چنار که در مجاور قلعه بود گماشتند شیخ گیوه کش را منصب میر غضبی دادند میرزا محمّد جعفر پسر عموی زین العابدین خان را منشی و وقایع نگار قرار دادند و میرزا فضل الله را خواننده نامه‌ها معین نمودند مشهدی تقی بقال را زندانبان قرار دادند حاجی محمّد تقی را رئیس احصائیه و غلامرضای یزدی را رئیس قوی نامیدند اضافه بر هفتاد و دو نفر اصحاب و بیست نفریکه از اصطهبانات همراه شده بودند جناب وحید عدّه ای از ساکنین محله بازار را با جمعی از خویشاوندان آنها بر حسب درخواست سید جعفر یزدی که از علمای مشهور بود و تقاضای شیخ عبد العلی که از منسوبین جناب وحید بود بساکنین قلعه افزودند.

زین العابدین خان مجدداً از شاهزاده کمک طلبید و تأکید کرد که هر چه زودتر اقدام شود و مبلغ پنجهزار تومان برسم پیش کشی با نامه خود برای شاهزاده فیروز میرزا فرستاد نامه و پول را بملاً باقر که محلّ اعتمادش بود سپرد و باو دستور داد که نامه و مبلغ را بدست خودش بشاهزاده بدهد اسب مخصوص خود را هم بملاً باقر داد تا سوار شود. این ملاً باقر شخصی

خموش گفتار و فصیح و مورد اطمینان حاکم بود ملاً باقر از راه غیر معمولی روان شد بعد از یک شبانه روز بمحلی موسوم به هذشتک رسید در آنجا قلعه ای بود که طایفه ای از فیوج و غربتی ها در اطراف آن قلعه منزل کرده بودند و چادر زده بودند ملاً باقر دم یکی از چادرها پیاده شد و با شخصی بصحبت مشغول بود. در این بین حاجی سید اسمعیل شیخ الاسلام بوانات که از جناب وحید اجازه گرفته بود برای کار مهمی بقریه خود برود و فوراً به نیریز برگردد بهمان نقطه رسید بعد از صرف غذا شیخ الاسلام دید اسبی مزین و آراسته دم یکی از چادرها بسته است بعد از تحقیق فهمید که این اسب مال یکی از گماشتگان زین العابدین خان است که از نیریز آمده بشیراز می‌رود. حاج سید اسمعیل شیخ الاسلام که دارای شجاعت و قوت قلب بود جلو آمد و بر اسب سوار شد شمشیر خود را کشید آنگاه بصاحب خیمه که با ملاً باقر حرف می‌زد گفت این شخص پست رذل را که از حضرت صاحب الزمان فرار کرده بگیر دستهای او را ببند و بمن بده صاحب خیمه و همراهانش که از حاج ملاً اسمعیل خیلی ترسیده بودند فوراً ملاً باقر را گرفتند و دستهایش را با ریسمان بستند و سر ریسمان را بشیخ الاسلام دادند شیخ الاسلام سر ریسمان اسیر خود را گرفت و بجانب نیریز عزیمت نمود و اسیرش از دنبال اسبش راه می‌پیمود تا بقریه رستاق رسیدند شیخ الاسلام اسیر را بحاجی اکبر کدخدا داد و باو تأکید کرد که فوراً او را نزد جناب وحید ببرد.

چون ملاً باقر بحضور حضرت وحید رسید از مقصد او سؤال کردند و پرسیدند برای چه کاری بشیراز میرفتی ملاً باقر تفصیل وقایع را عرض کرد جناب وحید مایل بودند او را رها کنند ولی چون ملاً باقر آدم بد رفتاری بود اصحاب جناب وحید او را بقتل رسانیدند. زین العابدین خان پشت سر هم از شیراز کمک میخواست در مرتبه اخیر درخواست خود را

ص ۴۵۴

برای کمک با تأکید شدید پیغام داد باین هم اکتفا نکرد چندین نفر از معتمدین خود را با هدایا نزد شاهزاده بشیراز فرستاد که هر چه زودتر برای او کمک

بفرستند از طرف دیگر نامه ای چند بچند نفر از علماء و سادات معروف شیراز فرستاد در آن نامه‌ها بجناب وحید نسبت‌ها داد و خیلی مفصل شرح داد که وحید در این حدود سبب فتنه و آشوب گردیده، از شما خواهش میکنم بروید و شاهزاده را وادار کنید تا کمک برای من بفرستد.

بالاخره شاهزاده عبد الله خان شجاع الملک را با فوج همدانی و سیلا خوری و توپ و سایر لوازم بکمک زین العابدین خان بنیریز فرستاد و دستور داد تا از نقاط مجاوره مانند اصطهبانات و ایزج و پنج معادن و قطره و بشنه و دهچاه و مشکان و رستاق سرباز بگیرند بعلاوه شاهزاده قبیله و بسبک‌کرّیه را فرمان داد که بکمک زین العابدین خان بروند.

باری جمعیت بسیار و لشکر جرّاری غفلتاً قلعه را که جناب وحید و اصحابش در آن بودند محاصره کردند در اطراف قلعه دشمنان خندق‌ها کردند و سنگرها بستند و پس از تهیه وسائل محصورین را گلوله باران نمودند یکی از پیروان جناب وحید که مأمور محافظت در قلعه بود و بر اسب سوار بود اسبش هدف گلوله شد گلوله دیگری برج روی در قلعه را خراب کرد یکی از احبّاً صاحب منصب توپخانه را هدف گلوله ساخت و او را بقتل رسانید در نتیجه صدای تفنگها خاموش شد و دشمنان برگشتند در میان خندق‌ها پنهان شدند در آن شب هیچیک از اصحاب و نیز هیچیک از اعدا و دشمنان از پناهگاه خود بیرون نیامدند.

شب دوم جناب وحید غلامرضای یزدی را احضار فرمودند و باو دستور دادند که با چهارده نفر از اصحاب از قلعه خارج شوند و دشمن را پراکنده سازند این چهارده نفر اغلب از اشخاص پیر و کثیر السنّ بودند و هیچکدام خیال نمیکردند که بتوانند از عهده این محاربه شدید بیرون بیایند یکی از

ص ۴۵۵

آنها کفّاشی بود که نود سال داشت این پیر مرد دارای شجاعت و قوتی بود که در جوانها نظیر آن دیده نمیشد بقیه نسبت باو جوانتر بودند ولی هیچکدام در فنون جنگ سابقه نداشتند و لکن بقوت ایمان هر مشکلی در نظر آنان آسان بود سنّ و سال در نظر اینها مهم نبود زیرا اینها نفوسی

بودند که با استقامت شدیدی باعلاء امر مبارک اقدام کرده بودند این عده مأمور بودند که بمجرّد خروج از قلعه همه با هم فریاد به الله اکبر بلند کنند و بمیان لشکر دشمن رو نهاده حمله نمایند حسب الامر این جمع تفنگ برداشته بر اسبها سوار شده و خود را مسلّح ساختند از قلعه بیرون آمدند و بقلب لشکر حمله بردند بگلوله‌های توپ و تفنگ که مانند باران بر آنها میبارید اعتنائی نداشتند جنگ هشت ساعت ادامه داشت از شجاعت این پیروان دلباخته امر الهی رؤسای لشکر دشمن حیران شدند از نیریز پشت سر هم برای مساعدت این عده قلیل که در مقابل دشمنان با کمال شجاعت در آن مدّت طولانی پایداری نموده بودند کمک میرسید هر وقت که کار جنگ وجدال بالا می‌گرفت زنهای نیریز از جمیع جهات از بالای پشت بامها با صدای بلند اصحاب را بشجاعت و اقدام تشویق مینمودند و از مشاهده جانفشانی آنها هلله میکردند صدای زنها و صدای گلوله‌های توپ و فریاد الله اکبر اصحاب در بین جنگ وجدال بهم آمیخته میشد و برفریاد زنها و استقامت مردها در مقابل هجوم اعدا میافزود.

بالاخره لشکر دشمن شکست خورد اصحاب مظفر و منصور بقلعه مراجعت کردند و زخمی‌ها را با خود بقلعه بردند و قریب شصت نفر بقتل رسیدند که اسامی بعضی از اینقرار است.

اول غلام رضای یزدی (این غیر از آن غلام رضائی است که رئیس لشکر اصحاب بود)

ص ۴۵۶

دوم	برادر غلام رضای یزدی
سوم	علی (پسر خیر الله)
چهارم	خواجه حسین قنّاد (پسر خواجه غنی)
پنجم	اصغر پسر ملا مهدی
ششم	کربلائی عبد الکریم
هفتم	حسین (پسر مشهدی محمّد)
هشتم	زین العابدین (پسر مشهدی باقر صباغ)

ملاً جعفر مذهب	نهم
عبد الله (پسر ملاً موسی)	دهم
محمد (پسر مشهدی رجب آهنگر)	یازدهم
کربلانی حسن (پسر کربلانی شمس الدین ملکی دوز)	دوازدهم
کربلانی میرزا محمد زارع	سیزدهم
کربلانی باقر کفش دوز	چهاردهم
میرزا احمد (پسر حسین کاشی ساز)	پانزدهم
ملاً حسن پسر ملاً عبد الله	شانزدهم
مشهدی حاجی محمد	هفدهم
ابو طالب (پسر میر احمد نخود بریز)	هیجدهم
اکبر (پسر محمد عاشور)	نوزدهم
تقی یزدی	بیستم
ملاً علی (پسر ملاً جعفر)	بیست و یکم
کربلانی میرزا حسین	بیست و دوم
حسین خان (پسر شریف)	بیست و سوم
کربلانی قربان	بیست و چهارم
خواجه کاظم (پسر خواجه علی)	بیست و پنجم

ص ۴۵۷

بیست و ششم آقا (پسر حاجی علی)

بیست و هفتم میرزا نورا (پسر میرزا معینا)

زین العابدین خان و یارانش که در این مرتبه هم شکست خوردند یقین کردند که از راه جنگ و جدال ممکن نیست اصحاب قلعه و یاران جناب وحید را از پا در آورند ناچار ب فکر دیگر افتادند و مانند شاهزاده مهدیقلی میرزا که در واقعه قلعه شیخ طبرسی چون از غلبه بر اصحاب عاجز شد بدامن خدعه و فریب چنگ زد زین العابدین خان و یارانش هم در نظر گرفتند بهمین وسیله متشبث شوند و سلاح مردمان ضعیف و عاجز متوسل گردند تا بتوانند حریف خود را از راه خدعه و مکر مغلوب سازند با آنکه زین

العابدین خان بجمیع آن نواحی حکومت داشت و از شیراز هم برای او مساعدت و کمک میرسید با این همه از مغلوب ساختن جمعی از اصحاب که در نظر او مشتی اشخاص ضعیف و بی خبر از فنون جنگ و جدال و غیر قابل توجه بودند خود را عاجز و قاصر مشاهده کرد و اطمینان یافته بود که در میان قلعه بر خلاف انتظار وی مردان شجاع توانائی هستند که نمیشود آنها را مغلوب کرد و نه میتوان با آنها در جنگ مقابله نمود حتی باین معنی رجال و همدستان زین العابدین خان هم اقرار و اعتراف داشتند چاره‌ای جز این ندیدند که آن رجال پاک طینت خوش قلب یعنی اصحاب قلعه را فریب بدهند باین معنی که بدروغ درخواست صلح و آشتی کنند و باین اسم غفلتاً بر آنها بتازند. از اینجهت چند روز دست از هجوم و حمله کشیدند و جنگ و جدال را موقوف کردند و نامه مفصلی باصحاب قلعه نگاشتند خلاصه آن نامه از اینقرار بود .

(ما تا کنون نمیدانستیم که شما دارای ایمان هستید و بحقیقت دین و آئین شما پی نبرده بودیم خیال میکردیم که هر یک از شما مخالف دین مبین اسلام است و چنان میپنداشتیم که حرمت قواعد اسلام را مراعات نمیکنید

ص ۴۵۸

از اینجهت بمخالفت شما قیام کردیم و میخواستیم دین و آئین شما را از بین ببریم در این اواخر فهمیدیم که شما مقصود سیاسی ندارید و هیچکدام مایل نیستید که برخلاف قوانین دولت رفتار کنید و از طرفی هم فهمیدیم که دین و آئین شما با تعالیم و احکام اسلامی چندان مخالفتی ندارد فقط عقیده شما اینست که میگوئید شخصی ظاهر شده که از طرف خدا باو وحی میرسد و بیانات او جمیعاً راست و درست است و بر جمیع مسلمین واجب است که بحقانیّت او اعتراف کنند و بنصرت او قیام نمایند ولی ما نمیتوانیم بصدق این ادّعی شما اقرار کنیم مگر اینکه چند نفر از شما از قلعه خارج شوند و بلشکرگاه بیایند و با ما ملاقات کنند تا در مدّت چند روز آنچه را میگوئید تحقیق کنیم و از روی یقین بصدق ادّعی شما اعتراف نمائیم ما حاضریم از روی تحقیق آئین شما را بپذیریم زیرا ما دشمن حقّ

نیستیم و با حق و حقیقت مخالفتی نداریم همه ما اقرار میکنیم که رئیس محبوب شما از بزرگترین دانشمندان و تواناترین علمای اسلام هستند ایشان در نظر ما هادی و راهنما میباشند برای اینکه بصدق گفتار ما اطمینان پیدا کنید این قرآن مجید را همه ما مهر کردیم و برای شما فرستادیم اگر شما در ادعای خود صادق باشید یا نباشید قرآن مجید بین ما و شما حکم باشد و اگر ما بخواهیم که شما را فریب بدهیم مستوجب غضب و خشم خدا و رسولش باشیم اگر شما دعوت مرا بپذیرید تمام لشکر ما از تفرقه و هلاکت نجات خواهد یافت سوگند یاد میکنیم که اگر بعد از تحقیق صدق ادعای شما برای ما ثابت شد با کمال شجاعت و خلوص با شما همراهی خواهیم کرد آنوقت هر که را شما دوست بدارید ما هم دوست خواهیم داشت و هر که را شما دشمن بدارید ما هم دشمن خواهیم داشت و آنچه را پیشوای شما بفرماید قسم یاد میکنیم که اطاعت خواهیم کرد و بر عکس اگر نتوانستید صحت ادعای خود را ثابت کنید ما بهیچوجه بشما

ص ۴۵۹

اذیتی نخواهیم کرد شما سالم بقلعه خود برمیگردید آنوقت جنگ را از سر میگیریم حال بیائید دست از خونریزی بردارید و ابتدا با دلائل و براهین صحت ادعای خود را برای ما ثابت کنید).

مکتوب و قرآن را برای اصحاب فرستادند جناب وحید قرآن را با کمال احترام گرفتند و بوسیدند و فرمودند: "ساعت موعود و مقرر که برای ما تعیین شده رسیده است ما دعوت آنها را قبول میکنیم تا آنها از خدعه و فریب خود شرمسار و پستی و حقارت راهی که در نظر گرفته اند آگاه شوند بعد باصحاب فرمودند من کاملاً میدانم که اینها راست نمیگویند میخواهند ما را فریب بدهند و لکن بر خود واجب میدانم که دعوت آنها را قبول کنم و مرتبه دیگر فرصت را غنیمت شمرده حقیقت امر الهی را برای آنها واضح و آشکار سازم" بعد باصحاب فرمودند که تکالیف لازمه خود را انجام بدهند و بهیچ وجه بدشمنان اطمینان نکنند و باظهارات آنها فریفته نشوند و تا دستور ثانی بجنگ و جدال اقدام نمایند پس از این کلمات با

اصحاب خویش وداع فرمودند و با پنج نفر از پیروان خود که از جمله ملاً علی مَدَّهَب و حاجی سید عابد خیانتکار بود بلشکرگاه دشمن روی نهادند زین العابدین خان و شجاع الملک و جمیع امرا از جناب وحید استقبال کردند و ایشان را با کمال احترام بچادری که مخصوص ایشان زده بودند وارد نمودند. جناب وحید روی صندلی نشستند سایرین همه در مقابل ایشان ایستاده بودند زین العابدین خان و شجاع الملک و یکنفر دیگر را جناب وحید اجازه فرمودند بنشینند بقیه همانطور ایستادند بیانات حضرت وحید در قلوب حاضرین تأثیر عجیبی کرد و بقدری مؤثر بود که حتی بسنگ هم اثر میکرد حضرت بهاءالله در سورة الصبر بیانات مؤثره جناب وحید اشاره فرموده اند و مقاصد وحید را در ضمن لوح مزبور تبیین فرموده اند که تا ابد باقی و برقرار خواهد بود. از جمله جناب وحید فرمودند:

ص ۴۶۰

"مولای من بمن وعده داده اند که در راه نصرت امرش شهید خواهم شد. مگر من از اولاد پغمبر شما نیستم چرا بمخالفت من قیام کرده اید؟ چرا می خواهید مرا بکشید؟ بچه جهت مرا محکوم بقتل کرده اید؟ چرا ملاحظه حسب شریف و شرف انتساب مرا بحضرت رسول الله نمی نمائید و مراعات احترام نمیکنید؟" آنهایی که حاضر بودند و بیانات جناب وحید را شنیدند از استماع عبارات مؤثره و مشاهده وقار و جلال جناب وحید خیلی متأثر شدند سه شب و سه روز از جناب وحید پذیرائی کردند نهایت احترام را نسبت بایشان مراعات مینمودند در نماز بجناب وحید اقتدا میکردند و بمواعظ و نصایح ایشان گوش میدادند ولی اینها همه در ظاهر بود در باطن و نهان نقشه میکشیدند که آن حضرت را بقتل برسانند و سایر اصحاب را از بین ببرند میدانستند که اگر قبل از از بین بردن اصحاب بجناب وحید اذیتی وارد کنند خودشان را در خطر شدیدی خواهند افکند زیرا اصحاب قلعه آرام نخواهند گرفت از شجاعت و مهارت اصحاب قلعه و از شورش و هیجان زنهای آنها خیلی میترسیدند و یقین داشتند که با همه این قوت و قدرتی که دارند نمیتوانند جمعی از جوانها و پیرمردهایی را

که در قلعه هستند مغلوب کنند و جز از راه حيله و فریب قادر نیستند بآنها دست یابند. زین العابدین خان پیوسته لشکریان خود را تحریض میکرد و آتش عداوت و کینهٔ اصحاب را که در قلوب آنها موجود بود دامن میزد زیرا میدانست که بیانات جناب وحید بی اثر نیست ممکن است با فصاحت و سحر بیان خویش آنها را بطرف خود جلب نماید و باطاعت خویش وادار کند. بالاخره زین العابدین خان و همراهانش اینطور تصمیم گرفتند که از جناب وحید درخواست نمایند با دست خود باصحاب قلعه مکتوبی نوشته بفرستند باین مضمون که اختلاف بین ما و لشکریان دولتی مرتفع شده و کار بصلاح و مسالمت کشیده شد اگر خواسته باشید میتوانید

ص ۴۶۱

ص ۴۶۲

به لشکرگاه نزد من بیائید و میتوانید بمنزلهای خود برگردید. جناب وحید هر چند قلباً مایل نبودند که این مطلب را قبول کنند ولی چون مجبور شدند نامه ای بمضمون فوق برای اصحاب فرستادند و ضمناً نامهٔ دیگری هم باصحاب نوشتند که مبادا فریب دشمنان را بخورید از مکر دشمنان بر حذر باشید هر دو نامه را بحاجی سید عابد دادند و باو فرمودند نامهٔ اول را که از راه اجبار نوشته ام پاره کن و نامهٔ ثانی را که دشمنان از آن بی خبرند باصحاب بده و بآنها بگو که چند نفر از مردان شجاع شبانه از قلعه خارج شوند و لشکر دشمن را پراکنده و متفرق سازند.

حاجی سید عابد چون از خدمت جناب وحید مرخص شد راه خیانت سپرده و یکسره نزد زین العابدین خان رفت و دستوری را که جناب وحید بوسیلهٔ او باصحاب داده بودند همه را برای زین العابدین خان نقل کرد زین العابدین خان او را تشویق کرد و وادار نمود که نامهٔ اول را باصحاب قلعه بدهد و بآنها از قول جناب وحید بگوید که همه متفرق شوند و گفت اگر این مأموریت را خوب انجام دادی پاداش بسزائی خواهی داشت سید خائن نامهٔ اول را باصحاب داد و بآنها گفت جناب وحید همهٔ لشکریان را

بامر مبارک تبلیغ فرمودند و تمام مجذوب امر مبارک شدند از این جهت شما ها از قلعه بیرون رفته بمنزلهای خود مراجعت کنید اصحاب از شنیدن این پیغام در شک و تردید افتادند از طرفی هم میترسیدند که فرمان جناب وحید را مخالفت کنند ناچار با نهایت تردید متفرق شدند و مطابق نامه جناب وحید اسلحه های خود را ریختند و بنیریز مراجعت کردند چون زین العابدین خان میدانست که قلعه بزودی تخلیه خواهد شد یک فوج از لشکر خود را مأمور کرد که بروند و نگذارند اصحاب از قلعه که خارج میشوند بشهر وارد شوند حضرات اصحاب که خود را در محاصره لشکر دیدند نهایت کوشش را مینمودند که هجوم دشمن را جلوگیری کنند و

ص ۴۶۳

هر طور هست بزودی خود را بمسجد برسانند هنوز بعضی از اصحاب اسلحه و تفنگ و بعضی چوب دستی همراه داشتند با استعمال اسلحه و بضرب سنگ و چوب میخواستند بشهر وارد بشوند و فریاد الله اکبر بلند کردند هنگامه این مرتبه از مراتب سابقه شدید تر بود در نتیجه این زد و خورد بعضی بشهادت رسیدند و بقیه بمسجد جامع پناهنده شدند ولی بیشتر مجروح و خسته بودند زیرا برای دشمنانشان پشت سر هم کمک میرسید. ملا حسن پسر ملا محمد علی که یکی از صاحب منصبان لشکر زین العابدین خان بود خود را قبل از اصحاب میان مسجد انداخت و در یکی از مناره های مسجد پنهان شد و بانتظار ورود اصحاب نشست بمحض اینکه اصحاب پراکنده و پریشان وارد مسجد شدند آنها را هدف گلوله قرار میداد ملا حسین که یکی از اصحاب بود او را شناخت و با فریاد الله اکبر بالای مناره رفت و آن صاحب منصب خائن را هدف گلوله ساخت مشاراً الیه مجروح شد و روی زمین افتاد چند نفر آمدند او را بجای امنی بردند تا زخمش را مرهم بنهند اصحاب چون دیدند که پناهنده شدن بمسجد فایده ندارد هر یک خود را در محلی که ممکن بود پنهان ساختند و منتظر شدند ببینند عاقبت کار جناب وحید بکجا خواهد کشید میخواستند بفهمند که آن حضرت کجاست تا آنچه را بفرماید انجام دهند نمیدانستند بر سر

آن حضرت چه آمده و میترسیدند که دشمنان ایشانرا بقتل رسانیده باشند.
چون زین العابدین خان و همراهانش مطمئن شدند که اصحاب جناب
وحید پراکنده و پریشان شده‌اند با هم مشورت کردند که چه بکنند و از چه
راهی سوگندی را که خورده‌اند مراعات نکنند و جناب وحید را بقتل
برسانند زیرا مدتها بود آرزوی قتل وحید را داشتند ولی هر چه فکر
میکردند که راهی پیدا کنند که بتوانند بآن وسیله سوگند خود را بشکنند
ممکن نشد ناگهان شخصی موسوم بعباسقلی خان که مردی ستمکار و سنگین

ص ۴۶۴

دل بود بزین العابدین خان و سایرین گفت اگر شما قسم خورده‌اید
نمی‌توانید سوگند خود را بشکنید من که قسم نخورده‌ام و سوگند یاد
نکرده‌ام از اینجهت حاضرم کاری را که شما نمی‌توانید بکنید انجام بدهم
آنگاه با نهایت خشم و غضب گفت من حاضرم هر کس که مخالف دین اسلام
باشد او را بگیرم و بکشم آنگاه فریاد کرد و اشخاصی را که خویشاوندانشان
در جنگ کشته شده بودند دور خود جمع نمود تا جناب وحید را بقتل
برسانند.

اول کسی که دعوت او را اجابت کرد ملا رضا بود زیرا شیخ الاسلام
بوانات برادرش ملا باقرا در بین راه شیراز دستگیر کرده بود شخص
دیگری موسوم به صفر که برادرش شعبان در جنگ کشته شده بود نیز قدم
پیش نهاد آقاخان پسر علی اصغر خان نیز باین جمع پیوست زیرا پدرش
علی اصغر خان که برادر بزرگ زین العابدین خان بود در جنگ کشته شده
بود این سه نفر دور عباس قلی خان را گرفتند و حاضر شدند که جناب
وحید را بفرمان عباس قلی خان بقتل برسانند نزد جناب وحید رفتند
عمامة ایشانرا از سرشان برداشته و بگردن آن بزرگوار بیچیدند
آنگاه ایشانرا باسب بستند و بآن کیفیت در جمیع کوچه و بازارها
گرداندند مردم از مشاهده این واقعه گرفتاری حضرت امام حسین علیه
السلام را بیاد آوردند که چگونه آن بزرگوار بدن مطهرش از ظلم دشمنان
پایمال سم ستوران گشت زنهای نیریز دور جناب وحید جمع شدند و از

حصول غلبه و نصرت لشکر دشمن و گرفتاری آن حضرت در دست دشمنان
خونخوار اظهار فرح و سرور میکردند همانطور که دور ایشانرا گرفته
بودند با صدای طبل و دایره زنها میرقصیدند و جناب وحید را مسخره و
استهزاء میکردند حضرت وحید در آن حین بیاناتی میفرمودند شبیه
به بیانات حضرت سید الشهداء علیه السلام که در هنگام گرفتاری در جنگال

ص ۴۶۵

ص ۴۶۶

دشمنان میفرمود از جمله سخنان جناب وحید این بود که میفرمود: "ای
محبوب من تو میدانی که من در راه محبت تو از جهان گذشتم و بر تو
توکل کردم با کمال بی صبری آرزو دارم که بساحت قدس تو مشرف شوم
زیرا من جمال و رخسار خداوندی ترا زیارت کرده ام خدایا تو بینا و آگاهی
که این شخص خونخوار شریر با من چگونه رفتار کرد من هیچوقت بمیل او
رفتار نکردم و هرگز بیعت نخواهم نمود. دوران حیات جناب وحید که
سر بسر با شرافت و شجاعت آمیخته بود بدینگونه پایان رسید حقیقتاً
دوره حیات تابناکی که مملو از حوادث باشد و بوسعت علم و بلند نظری و
همت کامل و فداکاری بیمثل و نظیر ممتاز باشد سزاوار است که
باینگونه تاج شهادتی مکمل و مزین گردد.

چون آن بزرگوار بشهادت رسید پیروان و دوستان آن حضرت
ببلائی شدید مبتلا گشتند پنجهزار نفر مأمور شدند که پیروان حضرت
را اعم از زن و مرد و اطفال دستگیر کنند این عده خونخوار مردم را
میگرفتند و بزنجیر میکشیدند و اذیت بسیار میکردند و آخر کار بقتل
میرساندند نسبت بزنها و اطفال طوری رفتار کردند که قلم از وصفش
عاجز است املاک همه را مصادره کردند خانه همه را غارت کردند منزلشان
را ویران نمودند قلعه خواجه را خراب و با خاک یکسان نمودند عده ای از
مردان را بشیراز فرستادند همه آنها مغلول بودند در شیراز همه را بقتل
رساندند و بشدیدترین وضعی بحیاتشان خاتمه دادند زین العابدین خان چند

نفر از آنها را که ممکن بود پولی از آنها بگیرد پیش خود نگاهداشت و در سردابهای تاریک زیر زمینی محبوس ساخت پس از آنکه مقدار زیادی از هر یک پول گرفت آنها را بدست میر غضب‌ها سپرد تا بانواع و اقسام باذیت و آزارشان پردازند میر غضب‌ها آنها را در میان کوچه‌ها و بازارهای نیریز میبردند و هر چه میتوانستند آنها را اذیت میکردند و بقیه دارائی آنها را

ص ۴۶۷

میگرفتند و آخر کار آنان را بقتل میرساندند بعضی را با آتش داغ میکردند ناخن‌های آنها را میکندند تازیانه‌شان میزدند، مهارشان میکردند دست و پای آنها را میخ میکوبیدند و با این حالت در وسط بازار نگاهشان میداشتند تا مردم آنها را تمسخر و استهزا کنند.

از جمله این نفوس که رنج بسیار دید جناب سید جعفر یزدی بود مشاراً الیه در اوائل حال نزد همه مردم محترم بود حتی زین العابدین خان او را همیشه بر خود مقدم میداشت و نسبت باو احترام بسیار میکرد وقتیکه گرفتار شد زین العابدین خان حکم کرد عمّامه او را که نشانه سیادت بود از سرش برداشته پایمال ساختند و بعد در آتش انداختند و او را بدون علامت سیادت در مقابل جمعیت می‌بردند مردم باستهزا و دشنام می‌پرداختند.

ص ۴۶۸

از جمله این نفوس حاجی محمد تقی بود این شخص در میان مردم بامانت و انصاف و عدالت معروف بود اگر در نزد حکام شرع شهادتی میداد یا قضاوتی میکرد همه قبول داشتند بالای حرف او کسی حرفی نمیزد این بزرگوار را در شدت سرمای زمستان برهنه کردند و در میان حوض آب انداختند و تازیانه بدنش زدند. جناب سید جعفر و شیخ عبد العلی پدر زن جناب وحید که بزرگترین علمای نیریز و از مشاهیر حکام شرع بود و همچنین جناب سید حسین که از اعیان نیریز بود گرفتار اعدا شدند اینها در حین گرفتاری که از شدت سرما می‌لرزیدند مورد اذیت و آزار مردم

قرار گرفته بودند جمعی از اشخاص فقیر و بی بضاعت را اجیر کرده بودند که بروند و آن نفوس مقدّسه را اذیت کنند و آزار برسانند و در مقابل پولی بگیرند بعضی از پست فطرتان باین عمل راضی شدند ولی بعضی دیگر با آنکه فقیر و بی بضاعت بودند وقتی از کیفیت حال با خبر شدند چشم از پول پوشیدند و بچنان کاری اقدام نکردند و لسان بسبّ و لعن نسبت باشخاصی که سبب اینگونه اعمال شده بودند گشودند.

شهادت جناب وحید در روز هیجدهم ماه شعبان سال ۱۲۶۶ هجری اتفاق افتاد ده روز بعد از این واقعه حضرت اعلی در تبریز بشهادت رسیدند.

ص ۴۶۹

فصل بیست و سوم

شهادت حضرت باب

داستان واقعه نیریز در سراسر مملکت منتشر شد هر کس می شنید با خوف و تعجب همدم میگشت زمامداران امور کشور متحیر بودند چه بکنند یأس و ناامیدی بر آنها مسلط شده بود صدر اعظم ناصر الدین شاه، امیر نظام از مشاهده وقوع این وقایع پی در پی و قوّت ایمان اصحاب باب به بیم و هراس دچار شده بود اگر چه در هر واقعه ای غلبه با قوای دولتی بود و ملاً حسین و وحید در مازندران و نیریز بدست لشکریان دولت بقتل رسیده بودند لکن در نظر زمامداران امور که در طهران بمکر و خدعه اشتغال

ص ۴۷۰

داشتند هنوز سبب اصلی این وقایع معلوم نشده بود و کسی که این شجاعت بی مانند را در قلوب پیروان خود ایجاد میکرد از بین نرفته بود زیرا افراد مؤمنین که در هر گوشه و کنار بودند اوامر مولای محبوب خود را که در حبس آذربایجان بود اطاعت میکردند هنوز امر مبارک از بین نرفته بود و شکستی بمركز اصلی وارد نیامده بود بلکه ممانعت مخالفین سبب اشتعال نار محبت و اخلاص پیروان امر جدید شده و پیشرفتش بیش از پیش

گشته بود و تعلق پیروان حضرت باب بآن بزرگوار زیادتر گردیده بود
گذشته از اینها کسی که روح شجاعت و ایمان را در پیروانش تقویت
میکرد هنوز زنده بود و با آنکه یار و یاورى نداشت یک تنه نفوذ بی نهایتی
از خویش ابراز مینمود اقدامات مستمره دولت نمیتوانست از این
امواج شدید که بر بلاد مستولی شده بود جلوگیری کند رئیس الوزرای
ناصرالدین شاه چنین خیال میکرد که تا حضرت باب در جهان باشد این آتش
خاموش شدنی نیست زیرا سید باب در حقیقت قوه محرکه ای بود این قوه
محرکه اگر از بین میرفت امیر نظام خیال میکرد که پس از آن آتش خاموش
خواهد شد و آن نور منطقی خواهد گشت این فکری بود که رئیس الوزرای
ناصرالدین شاه میکرد از اینجهت وزیر نادان چنین پنداشت که بهترین
وسیله برای خلاصی مملکت از این حوادث و وقایع همانا کشتن سید باب
است لذا مشاورین خود را دعوت کرده فکر خویش را با آنها در میان نهاد
و تصمیم خود را شرح داد و بآنها گفت ببینید سید علی محمد باب چه
هنگامه ای بپا کرده چطور قلوب مردم را مسحّر ساخته من معتقدم که فتنه
و آشوب مملکت بواسطه قتل سید باب تسکین خواهد یافت ببینید چقدر از
سربازهای ما در واقعه شیخ طبرسی کشته شد چقدر زحمت کشیدیم تا
فتنه مازندران را خاموش کردیم ناگهان شعله ای که در مازندران خاموش
شده بود از خطه فارس زبانه کشید و فتنه دیگری بر پا خاست مردم بلا

ص ۴۷۱

و عذاب سختی مبتلا شدند هنوز شعله جنوب را خاموش نساخته ایم که
اینک از شمال آتش فتنه زبانه کشیده و زنجان و اطرافش را فرا گرفته
درست فکر کنید هر عاجی بنظرتان میرسد برای دفع این مرض بمن
بگوئید یگانه مقصود من اینست که فتنه و فساد از مملکت ایران برافتد و
امنیت و آرامش حصول پذیرد هیچیک از حاضرین جوابی بصدراعظم
ندادند فقط میرزا آقاخان نوری وزیر جنگ بصدراعظم گفت اگر بعضی از
شورش طلبان در گوشه و کنار مرتکب کارهایی شده اند و فتنه و فساد
برپا کرده اند بسید باب چه ربطی دارد؟ من خیال میکنم کشتن سیدی که

گرفتار و محبوس است ظلمی ظاهر و ستمی آشکار است مرحوم محمد شاه هیچوقت بسخنان دشمنان سید باب گوش نمیداد و هرکس از سید باب بدگویی میکرد محمد شاه اعتنائی نمیکرد امیر نظام از جواب وزیر جنگ اوقاتش تلخ شد و گفت این حرفها با حالت امروزی ما مناسبتی ندارد امروز مصالح حکومت در خطر است نباید گذاشت این انقلابات پی در پی حاصل شود مگر کشته شدن حضرت امام حسین بواسطه چه بود غیر از این بود که برای حفظ مصالح مملکت بود آنهایی که حضرت امام حسین را شهید کردند نفوسی بودند که بچشم خود دیده بودند آن بزرگوار در نظر جدش رسول الله چه مقامی داشت و تا چه اندازه پیغمبر اکرم نسبت بآنحضرت اظهار محبت میفرمود معذک و قتیکه مسئله حفظ مصالح ملک و دولت بمیان آمد چشم از همه مقامات و احترامات آن حضرت پوشیدند و بکشتنش اقدام کردند حالا هم همانطور است ما تا سید باب را از بین نبریم نمیتوانیم این فتنه و فساد را خاموش کنیم و بمقصود خویش که صلح و آرامش است نائل شویم.

آنگاه امیر نظام بدون آنکه اعتنائی بنصیحت وزیر جنگ بنماید بحاکم آذربایجان نواب حمزه میرزا فرمان داد که حضرت باب را به تبریز

ص ۴۷۲

احضار نماید ولی بشاهزاده اظهار نکرد که از آوردن حضرت باب به تبریز چه منظوری دارد حمزه میرزا شخصی بود بی نهایت خوش رفتار و رقیق القلب و قتیکه فرمان امیر نظام باورسید خیال کرد که مقصود از آوردن حضرت باب به تبریز آنست که آن بزرگوار را از حبس خلاص کنند و بمحلّ و منزلشان برگردانند از اینجهت فرمان امیر نظام را اجرا کرد و شخص طرف اعتمادی را با مأمورین چند فرستاد تا حضرت اعلی را از محبس چهریق بتبریز بیاورند و به مأمورین سفارش کرد که آن حضرت را از هر جهت مورد احترام قرار بدهند.

چهل روز پیش از آنکه مأمورین مزبور بچهریق وارد شوند حضرت باب جمیع الواح و نوشتجات خود را جمع آوری فرمودند و همه را بضمیمه

قلمدان و انگشترهای عقیق و مهرهای خود را در جعبه ای نهادند و بملاً باقر حرف حی دادند و بضمیمه نامه ای بعنوان میرزا احمد کاتب که کلید جعبه را هم در آن نامه گذاشته بودند بملاً باقر سپردند و فرمودند این امانتها را درست نگاهداری کن آنچه در این جعبه قرار داده ام اشیاء مقدّس و نفیسی هستند غیر از میرزا احمد نباید کسی از محتویات این جعبه اطلاع پیدا کند باید بروی این امانت را بمیرزا احمد برسانی ملاً باقر فوراً براه افتاد و بعد از هیجده روز بقزوین رسید در آنجا دانست که میرزا احمد از قزوین بجانب قم مسافرت کرده ملاً باقر بطرف قم رهسپار گشت و در نیمه ماه شعبان وارد شد من در آن ایام با صادق تبریزی در شهر قم بودم منزل من با میرزا احمد در محله باغ پنبه قم بود هر دو با هم در یک منزل بودیم صادق تبریزی را میرزا احمد بزرند فرستادند که مرا با خودش بقم برگرداند من از زرنند بقم آمدم و چنانچه گفته شد با میرزا احمد هم منزل شدم شیخ عظیم و سید اسمعیل و عدّه بسیاری از احباب در آن ایام در شهر قم بسر میبردند و وقتی که ملاً باقر وارد قم شد و امانت را بمیرزا احمد تسلیم کرد

ص ۴۷۳

ص ۴۷۴

شیخ عظیم از میرزا احمد درخواست نمود که جعبه را بگشاید میرزا احمد هم بر حسب درخواست عظیم جعبه را باز کرد اشیائی که در میان جعبه بود همه را زیارت کردیم محتویات جعبه ورقه ای بود که ما را بخود جلب کرد این ورقه لوله کاغذ آبی بود و جنس آن از بهترین انواع کاغذها و لطیف ترین اقسام آن بود حضرت باب با خط شکسته بهیئت هیکل انسان قریب پانصد اشتقاق از کلمه بهاء مرقوم فرموده بودند و آن را ملفوف ساخته بودند که در نهایت نظافت و ظرافت محفوظ مانده بود انسان که اول چشمش بآن ورقه میافتاد خیال میکرد چایی است خطی نیست با خط خیلی ریز نوشته شده بود و از دور چنان بنظر میرسید که مرکب روی کاغذ مالیده اند ما خیلی از مشاهده این ورقه تعجب کردیم زیرا هیچ کاتبی

نمی توانست مانند آن ورقه بنگارد ورقه را بمیرزا احمد برگرداندیم آنرا در جعبه نهاد و همانروز از قم بطهران عزیمت نمود وقتیکه میخواست برود بما گفت از مطالب مراسله حضرت اعلی آنچه را میتوانم بشما بگویم اینست که فرموده اند این امانت را در طهران بدست جناب بهاء بدهم آنگاه بمن گفت فوراً بزنند مراجعت کن زیرا پدرت با نهایت بی صبری منتظر ورود تو میباشد.

باری آن مأمور در کمال ادب و احترام طلعت اعلی را از چهریق حرکت داده وارد تبریز بلا انگیز گردانید و حمزه میرزا در محل یکی از مقربان خود ایشانرا وارد گردانید و امر نمود که بکمال احترام با ایشان حرکت نمایند. تا بعد از سه روز از ورودشان فرمان دیگر از امیر باسم نواب حمزه میرزا رسید که محض ورود فرمان سید باب را با مریدانی که اصرار بارادتش دارند بدارزن و فوج ارامنه ارومیه را که سرتپیشان سام خان است فرمان داده در سربازخانه میان شهر تیر بارانش نمایند. چون نواب حمزه میرزا بر ما فی الضمیر امیر مطلع گردید بحامل فرمان که برادر

ص ۴۷۵

امیر، میرزا حسن خان وزیر نظام بود گفت امیر باید بمن خدمتهای بزرگ رجوع نماید مانند محاربه با روم و روس و اینگونه کارها را که شغل اوباش است باهلش رجوع کند من نه ابن زیادم و نه ابن سعد که فرزند رسول خدا را بدون جرم بقتل برسانم. میرزا حسن خان مذکور هم آنچه از نواب حمزه میرزا شنیده بود برای برادرش میرزا تقیخان امیر کبیر نوشت او هم بتعجیل جواب فرستاد و فرمان دیگر داد که خودت مباشر این کار شو، بهمان نوع که در فرمان سابق بود عمل کن و بمه ماه رمضان داخل نشده ما را از این خیال آسوده کن تا با دل درست، در ماه رمضان روزه بگیریم. میرزا حسن خان فرمان تازه را برد که بنواب حمزه میرزا نشان بدهد دربان نگذاشت و گفت سرکار شاهزاده ناخوش احوال اند و فرموده اند احدی را بخدمتشان راه ندهیم لذا میرزا حسن خان، فراشباشی خود را فرستاد که برو و سید باب را با هر کس که با اوست بسربازخانه

بزرگی که در میان شهر است بیاور در یکی از حجره‌های آن منزل ده و بسربازهای فوج ارامنه سامخان بگو که ده نفر بر در آن حجره چاتمه زنند و در سر ساعت عوض شوند تا فردا صبح. فرّاشباشی نیز بحکم او عمل نمود و طلعت اعلی را بدون عمامه و شال کمر که علامت سیادت بود با جناب آقا سید حسین حرکت داد از اجتماع ناس رستخیز عظیم در آنروز بر پا شد تا بنزدیک سربازخانه رسیدند بغتّه جناب میرزا محمّد علی زنوزی سر و پا برهنه، دوان دوان خود را بایشان رسانید و سر بقدم مبارک نهاد و دامانشان را گرفت که مرا از خود جدا نفرمائید فرمودند تو با ما هستی تا فردا چه مقدر شود و دو نفر دیگر هم اظهار خضوع نمودند آنها را نیز گرفتند و هر چهار را با آن منبع عظمت و وقار در حجره ای از حجرات سربازخانه منزل دادند و فوج ارامنه را بکشیک و نگهبانی آن حجره مأمور گردانیدند و در آنشب از قراریکه جناب آقا سید حسین تقریر نموده بودند سروری در

ص ۴۷۶

طلعت اعلی بوده که در هیچ وقتی از اوقات نبوده با حاضرین محضرشان فرمایشات میفرمودند و در نهایت بهجت و بشاشت صحبت میداشتند از جمله میفرمودند شکی نیست که فردا امر به قتل خواهند نمود اگر از دست شما ها باشد بهتر است و گواراتریکی از شماها برخیزد و بحیات من خاتمه دهد همگی گریستیم و از این عمل و تصوّر چنین امری که با دست خود بحیات نفس چنان ذات مقدّسی خاتمه دهیم تحاشی نموده سکوت اختیار کردیم میرزا محمّد علی زنوزی برخاست و عرض کرد بهر نحو که بفرمائید عمل مینمایم طلعت اعلی در اثنای اینکه ما دست میرزا محمّد علی را گرفتیم و ممانعت نمودیم فرمودند "همین جوان که قیام باجابت اراده من نموده با من شهید خواهد شد و من او را اختیار نمودم تا در وصول باین تاج افتخار با من سهیم گردد." و چون صبح شد میرزا حسن خان، فرّاشباشی خود را فرستاد که ایشان را بخانه‌های مجتهدین برند و از آنها حکم قتل بگیرند و چون عازم شدند آقا سید حسین معروض داشت که تکلیف من چیست فرمودند بهتر اینست تو اقرار نکنی و کشته نشوی تا بعضی امور را که جز تو

احدی مطلع نیست در وقت خود باهلهش اظهار داری.

طلعت اعلی با جناب سید حسین بنجوی مشغول بیانات بودند که فرّاشبازی آمد دست آقا سید حسین را کشیده، بدست یک فرّاش داده گفت امروز روز نجوی نیست طلعت اعلی فرمودند که تا من این صحبتها را که با او میداشتم تمام نکنم اگر جمیع عالم با تیر و شمشیر بر من حمله نمایند موئی از سر من کم نخواهد شد فرّاشبازی متحیر شده جوابی نداد پس امر نمود آقا سید حسین بدنبال او برود.

همینکه جناب میرزا محمد علی را پیش مجتهدین بردند مردم بسیار اصرار داشتند که بزبان او بگذارند کلمه ئی را که سبب استخلاصش باشد بجهت مراعات آقا سید علی زنوزی که زوج والده شان بود و او فریاد میزد

ص ۴۷۷

و میگفت دین من آن حضرت است و ایمان من اوست بهشت من اوست کوثر و جنت من اوست ملا محمد ممقانی بایشان گفت این حرفها دالّ بر جنون تست و بر مجنون حرجی نیست جواب داد که ای آخوند تو دیوانه ای که حکم بقتل قائم آل محمد میدهی من عاقلم که در راهش جان نثار مینمایم و دین را بدنیا نمیفروشم بعد از این کلام حکم قتل او را داد.

باری اول طلعت اعلی را نزد ملا محمد ممقانی بردند تا از دور دید حکم قتلی را که از پیش نوشته بود بدست آدمش داد و گفت بفرّاشبازی بده و بگو پیش من آوردن لازم نیست این حکم قتل را من همان یوم که او را در مجلس ولیعهد دیدم نوشتم و حال هم همان شخص است و حرف همان بعد از آن بدر خانه میرزا باقر پسر میرزا احمد بردند که تازه بجای پدرش بریاست نشسته بود دیدند آدمش پیش در ایستاده حکم قتل در دست اوست و بفرّاشبازی داد و گفت مجتهد میگوید دیدن من لازم نیست پدرم در حقّ او حکم قتل نموده بود و بر من ثابت شد مجتهد سوم ملا مرتضی قلی بود او هم بان دو مجتهد تاسی نمود و حکم قتل را از پیش فرستاد و راضی بملاقات نشد فرّاشبازی با سه حکم قتل آن مظهر معبود را بسربازخانه برگردانید

و بدست سامخان ارمنی سپرد که این سه حکم قتل از سه مجتهد اعلم تبریز است که در دین اسلام قتل این شخص لازم و واجب است حال تو هم از دولت مأموری هم از ملت و بر تو باسی نیست.

پس فرّاشباشی جناب آقا سید حسین را در همان حجره که شب در خدمت بودند حبس نمود میرزا محمد علی را خواست که در آن حجره حبس نماید او جزع و فزع نمود قسم داد که مرا ببر پیش محبوبم ناچار او را نیز برد و بدست سامخان سپرده گفت اگر تا آخر پشیمان نشد این را هم با او مصلوب کن و چون سامخان وضع امور را مشاهده نمود بر قلبش رعب الهی وارد و در کمال ادب خدمت حضرت اعلیٰ معروض داشت که من مسیحی هستم و عداوتی با شما ندارم شما را بخدای لاشریک له قسم میدهم که اگر حقّی در نزد شما هست کاری بکنید که من داخل در خون شما نشوم فرمودند تو بآنچه مأموری مشغول باش اگر نیت تو خالص است حقّ ترا از این ورطه نجات خواهد داد سامخان حکم کرد که در پیش همان حجره که جناب آقا سید حسین محبوس بودند نردبام نهادند و بر پایه ای که ما بین دو حجره بود میخ آهنی کوبیدند و دوریسمان بآن میخ بستند که با یکی طلعت اعلیٰ را و با دیگری حضرت میرزا محمد علی را بیاویزند.

میرزا محمد علی از آنها استدعا نمود که مرا رو بایشان ببندید تا هدف بلایای ایشان شوم چنان او را بستند که رأسش بر سینه مبارک واقع شد و بعد از آن سه صف سرباز ایستادند هر صف دویست و پنجاه نفر بصف اول حکم شلیک دادند شلیک کرده نشستند و بلافاصله صف ثانی مأمور به شلیک شدند آنها هم شلیک نموده نشستند صف سوم بدون فاصله شلیک نمودند و از دود باروت روز روشن نیمه روز مثل نیمه شب تاریک شد و بقدر ده هزار نفر در پشت بام سربازخانه و بامهائیکه مشرف بسربازخانه بود ایستاده تماشا میکردند چون دود فرو نشست حضرت

میرزا محمد علی انیس را دیدند ایستاده و اصلاً اثری از جراحت در بدنشان نیست حتی قبای سفید تازه‌ای که پوشیده بودند غباری بر آن ننشسته بود و لکن طلعت اعلی را غائب دیدند و همگی ندا نمودند که سید باب غائب شد و چون تفحص نمودند ایشان را در حجره ای که آقا سید حسین مجبوس بود یافتند و همان فرّاشباشی دید که در کمال اطمینان و آرام نشسته‌اند و با آقا سید حسین صحبت می‌دارند بفرّاشباشی فرمودند: " من صحبت خود را تمام نمودم حال هر چه می‌خواهید بکنید که بمقصود خواهید رسید" فرّاشباشی از همانجا عازم خانه خود شد و از آن شغل استعفا داد و با آقا میرزا سید محسن مرحوم که از اعیان بود و همسایه ایشان این واقعه را ذکر نمود و همین سبب تصدیق و ایمان آقا میرزا سید محسن شده بود و این عبد در تبریز ایشان را دیدم و با بنده بآن سربازخانه آمده محلّی را که میخ صلیب نصب بوده و آن حجره را که طلعت اعلی را با آقا سید حسین در آن یافتند نشان دادند.

باری سامخان از دیدن این امر عظیم فوج خود را برداشت و از سربازخانه بیرون رفت و گفت اگر مرا بند از بند جدا کنند که مرتکب چنین امری شوم هرگز نخواهم شد و فی الفور آقا جان خان سرتیپ فوج خمسه حاضر شد و فوج خود را که بفوج خاصّه ناصری موسوم بود حرکت داد که اینکار را من می‌کنم و این ثواب را من می‌برم پس بهمان ترتیب و تفصیل اول بستند و حکم بشلیک دادند بر عکس اول که فقط یک تیر بطناب خورده هر دو بدون آسیب بزمین آمده بودند ایندفعه دیدند که آن دو هیکل از شدت ضرب یک هیکل شده بیکدیگر ملصق گردیدند و در همان وقت بادی حرکت نمود سیاه و چنان باد و خاک سیاه روز را تاریک نمود که مردم منزل خود را نمی‌افتند و از ظهر تا شب آن طوفان و باد و خاک سیاه باقی بود و بشدت تاریک و اهل تبریز که بغیرت و غریب نوازی و حبّ سادات معروف

آفاق بودند در چنان وقتی بآنحالت و آن قدرت که سامخان نصرانی متذکر

شد و فراشباشی از آن عمل استعفا نمود بیدار نشدند با آنکه در مرتبه ثانی که خواستند آن حضرت را بدار بزنند در پای دار، بندای بلند میفرمودند ای مردم اگر مرا میشناختید مثل این جوان که اجل از شماست در این سبیل قربان میشدید من آن ظهور موعودی هستم که آسمان کمتر مثل او را دیده سیصد و سیزده تن از نقباء خود را فدای من کردند این بیانات را اغلب مردم میشنیدند معهذایستاده تماشا مینمودند و آن واقعه عظیمه در ظهر یوم الاحد از بیست و هشتم شعبان سنه ۱۲۶۶ هجری واقع شد و در آنوقت از سنین قمری از سن مبارکشان سی و یکسال و هفت ماه و بیست و هفت روز گذشته بود و اما از سنین شمسی سی سال و شش ماه بود و از ظهورشان از سنین قمری شش سال و سه ماه و بیست روز گذشته بود و از سنین شمسی شش سال و چهل و چهار یوم گذشته بود. در عصر همانروز (مقصود روز شهادت هیکل مبارکست) جسم مطهر باب و میرزا محمد علی زنوزی از میان میدان بکنار خندق در بیرون دروازه شهر انتقال یافت و عده ای برای محافظت و مراقبت آن جسد پاک معین شدند صبح روز بعد از شهادت قونسول روس در تبریز با نقاشی ماهر بکنار خندق رفته و نقشه آن دو جسد مطهر را که در کنار خندق افتاده بود برداشت حاجی علی عسگر برای من حکایت کرد و گفت که یکی از اعضای قونسول خانه روس که با من رابطه و نسبت داشت آن نقشه را در همان روزی که کشیده شده بود بمن نشان داد آن نقشه با نهایت مهارت کشیده شده بود و من چون در آن دقت کردم دیدم هیچ گلوله به پیشانی مبارک اصابت ننموده رخساره زیبا و لبهای مبارک نیز از آسیب گلوله محفوظ مانده و آثار تبسم لطیفی هنوز در بصره مبارک آشکار بود ولی بدن مبارک پاره پاره شده بود بازوها و سر میرزا محمد علی زنوزی نیز واضح و

ص ۴۸۲

مشهود بود و مانند آن بود که محبوب خود را تنگ در آغوش گرفته و خود را سپر بالای حضرت مقصود ساخته من از مشاهده آن نقش از خود بیخود شدم بی اختیار صورتم را برگرداندم و دل در برم میطپید بمنزل مراجعت

کردم و در بروی خود بستم و تا سه روز و سه شب نه چیزی خوردم و نه خواب بچشمم در آمد دربارهٔ دورهٔ کوتاه زندگانی آن بزرگوار که مملو از بلیات و آفات و غم و اندوه و نفی و حبس بود و بالاخره بدینگونه خاتمه یافت فکر میکردم این منظره‌ها در خیال من موجود و مقابل چشمم مشهود بود همانطور که در رختخواب افتاده بودم از شدت غم و اندوه گریه میکردم و ناله مینمودم و بدورهٔ زندگانی سر بسر محنت آن حضرت فکر میکردم.

یک روز بعد از شهادت حضرت باب هنگام عصر حاجی سلیمان خان پسر یحیی خان به باغ میشی تبریز وارد شد و بمنزل کلانتر که یکی از دوستان او بود و نهایت اطمینان را باو داشت میهمان گشت کلانتر شخصی درویش و صوفی مسلک بود سلیمان خان از طهران بقصد اینکه حضرت اعلی را از حبس خلاص کند بتبریز آمده بود و از واقعهٔ شهادت آن حضرت خبری نداشت وقتیکه کلانتر جریان حوادث و احوال و شهادت حضرت اعلی را برای سلیمان خان نقل کرد مشاراً الیه فوراً برخاست که برود و آن دو جسد شریف را بهر نحوی شده بردارد بیاورد هر چند جانش هم در خطر باشد کلانتر باو گفت کمی صبر کن تا چاره بیندیشم زیرا اگر آلان باین خیال بروی حتماً گشته خواهی شد آنگاه بسلیمان خان گفت محلّ اقامت خویش را منزل دیگر قرار بده و در آنجا منتظر باش هنگام شب من حاجی اللّهیار را نزد تو میفرستم مشاراً الیه این مشکل را انجام خواهد داد در ساعت معین حاجی اللّهیار بملاقات حاجی سلیمان خان رفت و نیمهٔ شب آن دو جسد شریف را از کنار خندق بکارخانهٔ حریر یکی از اجبای میلان

ص ۴۸۳

انتقال داد روز بعد هر دو جسد را در صندوق چوبی نهاد این صندوق را مخصوصاً برای همین منظور ساخته بود و بدرخواست حاجی سلیمان خان از کارخانهٔ حریر بمحلّ امنی منتقل ساخت پاسبانان شهرت دادند که آندو جسد را درندگان خورده‌اند و گفتند ما خوابیده بودیم چنین کار بوقوع پیوست و باین بهانه خود را از سهل انگاری در محافظت آن دو جسد تبرئه

کردند رؤسای آنها هم برای حفظ شرف خویش حقیقت را پنهان داشتند و بزمامداران امور اصل مطلب را اظهار نکردند.

حاج سلیمان خان جریان موضوع را بحضور حضرت بهاءالله که در طهران تشریف داشتند نگاشت حضرت بهاءالله بجناب کلیم دستور دادند که یک نفر را بفرستد تا آن دو جسد مقدس را از تبریز بطهران انتقال دهد و قوع این مطلب بر حسب میل و رغبت خود حضرت باب بود اوقاتیکه حضرت باب از نزدیک طهران عبور فرمودند که بجانب تبریز بروند لوحی بعنوان زیارت نامه شاه عبد العظیم از قلم مبارک نازل شد حضرت باب آن لوح را بمیرزا سلیمان خطیب دادند و باو فرمودند با چند نفر دیگر از احباب شاه عبد العظیم برو و در میان حرم این زیارتنامه را بخوان در ضمن فقرات اخیره این لوح بیانی باین مضمون خطاب به عبد العظیم نازل شده میفرمایند: "خوشا بحال تو که در ری مدفون شده ای و در زیر سایه محبوب من قرار گرفته ای کاش منم در آن سرزمین مقدس مدفون میگشتم."

وقتیکه آن دو جسد مقدس بطهران رسید من در خدمت میرزا احمد در طهران بسر میبردم حضرت بهاءالله در آنوقت بر حسب اشاره امیر نظام بکریلا تشریف برده بودند جناب کلیم و میرزا احمد آن دو جسد مقدس را از امامزاده حسن که تا آنوقت مدفن آن دو جسد مبارک بود بجای دیگری که جز خود آنها کسی نمیدانست انتقال دادند آن دو رمس مبارک در همان نقطه

ص ۴۸۴

که بر همه مستور بود باقی ماند تا وقتیکه حضرت بهاءالله بادرنه وارد شدند در ادرنه بجناب کلیم امر فرمودند که منیر را که یکی از احباب بود بنقطه اختفای آن دو جسد آگاه سازد منیر خیلی جستجو کرد ولی موفق به پیدا کردن محل نشد اخیراً جمال که یکی از قدماء احباب بود بنقطه اصلی پی برد و هنوز حضرت بهاءالله در ادرنه بودند که محل اختفا را پیدا کرد آن محل تا امروز همانطور مخفی و پنهان است و احباب نمیدانند کجاست و معلوم نیست که از آن نقطه آن دو رمس مبارک بکجا انتقال

داده خواهد شد.

راجع به مقام اعلیٰ اول کسیکه در طهران بعد از امیر نظام داستان شهادت حضرت باب را شنید میرزا آقاخان نوری بود در اوقاتیکه حضرت باب از شهرکاشان عبور میفرمودند میرزا آقاخان نوری در آن شهر بود زیرا محمد شاه مشارالیه را بکاشان تبعید کرده بود حاجی میرزا جانی کاشانی با میرزا آقاخان درباره امر مبارک مذاکره کرده بود میرزا آقاخان گفت اگر ایمان من باین امر سبب شود که من دو مرتبه بطهران برگردم و بشغل سابق خود منصوب شوم پیوسته سعی خواهم کرد که باحباب ظلمی

ص ۴۸۵

وارد نشود همیشه مراقب حال آنها خواهم بود و در سلامتی و راحتی آنها خواهم کوشید حاجی میرزا جانی بحضور مبارک حضرت اعلیٰ عرایض میرزا آقاخان را عرض کرد فرمودند بمیرزا آقاخان اطمینان بده که بزودی شاه او را بطهران خواهد خواست و دارای رتبه و مقام خواهد شد و شخص دوّم مملکت خواهد گردید و بمقامی خواهد رسید که جز شخص شاه کسی بالاتر از او نخواهد بود بعد فرمودند باو بگو مبادا وعده خود را فراموش کند و آنچه را که در عهده گرفته انجام ندهد میرزا آقاخان خیلی خوشحال شد و عهد و پیمان خود را تجدید کرد.

وقتی خبر شهادت حضرت اعلیٰ باورسید میرزا آقاخان ترقی کرده بود و ملقب باعتماد الدوله شده بود و آرزو داشت که رئیس الوزرا بشود و فوراً وقایع جاریه را بحضور حضرت بهاءالله که نسبت بایشان ارادت میورزید اخبار نمود و عرض کرد که چنان بنظر میرسد که آتش فتنه و نزول مصائب خاموش شده است حضرت بهاءالله باو فرمودند اینطور نیست آتش مصیبت و بلا خاموش نشده عنقریب بشدتی شعله ور خواهد شد که تمام زمامداران مملکت از خاموش کردن آن عاجز خواهند شد طولی نکشید که میرزا آقاخان بصدق بیانات حضرت بهاءالله اقرار کرد زیرا وقتیکه آنسخنان را بحضور مبارک عرض کرد خیال نمیکرد که بعد از شهادت حضرت باب دنباله مطلب کشیده شود و امر حضرت باب بعد از

شهادت آن بزرگوار در جهان باقی ماند و تیکه دید پیشرفت امر بیشتر شد و نارش مشتعل تر گردید بصدق گفتار حضرت بهاء الله اعتراف نمود میرزا آقاخان یک مرتبه بشدت مریض شد و همه اطبا از علاج او عاجز شدند و بصحت او امیدی نداشتند حضرت بهاء الله او را از آن مرض شفا بخشیدند و از خطر رها کردند.

یکروز نظام الملک پسر میرزا آقاخان نوری از پدرش پرسید بنظر شما

ص ۴۸۶

بهاء الله که از اولاد وزیر مرحوم میباشد و این همه کفایت و قدرت از خود بروز داده آیا قبول میکند که مانند پدرش منصبی اتخاذ کند یا آنکه باین امور اقبالی ندارد و در این خصوص امیدی باو نمیتوان داشت میرزا آقاخان گفت: " ای پسر تو خیال میکنی این فرزند از پدرش کمتر است هرگز اینطور نیست بدان که تمام آمال و آرزوهای دنیوی هیچ است قدر و قیمتی ندارد و هر منصب و مقامی بفر رسیدن مرگ محو و نابود میشود و در دوران حیات تا انسان بخواهد بآرزوهای دنیوی خویش برسد هزاران مانع و حایل در کار است بر فرض که ما در دنیا بمقاصد خود رسیدیم از کجا که نام ما بزشتی در عالم نماند و مورد لعنت و نفرین قرار نگیریم زحمات ما بهدر نرود و هیچ و پوچ نشود و از کجا همین اشخاصی که امروز دوستان لسانی ما هستند و از ما تعریف میکنند باطناً از ما بیزار نباشند و نفرین نکنند ما اگر مطابق میل این دوستان ظاهری خود رفتار نکنیم همه با ما دشمن میشوند و قلباً از ما متنفر خواهند بود این جریان زندگانی ماست ولی حضرت بهاء الله طور دیگریست او را نمیشود در ردیف سایرین قرار داد جمیع بزرگان و مشاهیر جهان از هر طایفه و ملتی با او برابر نیستند بهاء الله در نزد همه محبوب است محبت او از قلوب هرگز زائل نخواهد شد هیچ دشمنی نمیتواند نام نیک او را از بین ببرد پس از مرگ هم سلطنت و سطوت او باقی و برقرار خواهد بود زبان اشخاص حسود ارکان عظمتش را متزلزل نخواهد ساخت قوت و نفوذ بهاء الله بدرجه ایست که پیروان او بیک اشاره هر چه را بفرماید از دل و جان اطاعت میکنند و بقدری او را

دوست میدارند که هرگز مخالفت اوامرش را بخيال خود هم راه نمیدهند
حتی در نیمه شب هم هیچ کدام از پیروانش یک لحظه خیال مخالفت اوامر
او بقلبش خطور نمیکنند دوستانش پیوسته رو باز دیادند محبت او در قلوب
پیروانش هر ساعت بیشتر میشود و هرگز کم نمیگردد بلکه از نسلی بنسل

ص ۴۸۷

دیگر منتقل میشود تا صیت عظمتش در جمیع جهان منتشر شود."
اقدام دشمن ستمکار حضرت باب باذیت و آزار آن بزرگوار و قیام آن
خونخوار بشهادت آن حضرت سبب شد که بفاصله کمی ایران و ایرانیان
گرفتار شدائد و مصائب گشتند نفوسی که متصدی وقوع آن همه ظلم و جور

ص ۴۸۸

نسبت بآن بزرگوار بودند همه گرفتار مصائب شدید گشتند و آنهاییکه
میتوانستند جلو این مظالم را بگیرند و نگرفتند بورطه هولناکی گرفتار
شدند که هیچ کس قادر نبود آنها را نجات بدهد عواصف مصائب و بلاها چنان
بشدت بر آنها وزید که اساس سعادت مادی آنها را متزلزل ساخت از
روزیکه دست اعداء بمخالفت امر باب و اذیت آن بزرگوار بلند شد آفات و
بلیات از جمیع جهات بر ستمکاران مسلط گشت و روح شریر آنها را دچار
هلاکت و انعدام نمود از طرفی امراض مختلفه مانند طاعون و غیره در
نهایت سختی بر ستمکاران مسلط گشت و آنها را پایمال نمود، هر جا رسید
ویران ساخت شبیه و نظیر آن امراض شدید را کسی بخاطر نداشت و در
صفحات تواریخ هم بندرت قبل از آن ایام حدوث چنان مصائب شدید را
میتوان یافت مرض طاعون جمیع طبقات را مقهور ساخت و همه مردم را
در قبضه قدرت خود اسیر کرد خیلی دوران تسلط آن مرض طول کشید
مردم ستمکار مدتها مبتلای سیل امراض بودند از طرفی مرض تب
بسرزمین گیلان مسلط شد غضب الهی نه تنها اولاد آدم را فراگرفت بلکه
دامنه آن بحیوانات و نباتات نیز شامل شد انسان و حیوان جمیعاً گرفتار
بلا بودند از طرف دیگر قحطی با نهایت شدت بروز کرد مردم تدریجاً جام

مرگ دردناکی را مینوشیدند ولی از علت اصلی گرفتاری خودشان باین عذابها غافل بودند نمیدانستند کدام دست تواناست که اینگونه آنها را مسخر کرده و کدام شخص بزرگوار است که بواسطه هتک حرمت او باین بدبختیها دچار شدند.

حسینخان حاکم شیراز که اولین شخصی بود که نسبت بحضرت باب اذیت و آزار روا داشت و با کمال خشونت رفتار کرد سبب شد هزاران نفر از افراد رعیت بهلاکت رسیدند این شخص به مصیبتهای بسیاری گرفتار شد مرض طاعون بقلمرو حکومت او تسلط یافت آنسرزمین را خراب کرد و

ص ۴۸۹

خطه فارس را بصحرای بی آب و علفی مبدل ساخت انسان و حیوان را مقهور نمود حسینخان از شدت گرفتاری و نزول بلا بفریاد و فغان آمد و دانست که جمیع زحماتش هدر رفته ولی چاره ای نداشت خطه فارس از شدت بیچارگی دست مساعدت بیلاذ مجاور خود دراز میکرد حاکم خونخوار در اواخر ایام خود مبعوض و مورد تنفر دوست و دشمن گشت با نهایت حسرت مرد، دوستان و دشمنانش همه او را فراموش کردند این بود عاقبت حال اول کسی که باذیت حضرت باب قیام نمود.

دومین شخصی که با حضرت باب مخالفت کرد و بعداوت قیام نمود

حاجی میرزا آقاسی بود این شخص پست فطرت برای حصول مقاصد

بی اهمیت خویش و بجهت آنکه رضایت پیشوایان پست فطرت دوران خود را جلب کند، از تشرف محمد شاه بحضور حضرت باب ممانعت کرد و اقدام نمود که حضرت باب را بنقاط دور دست آذربایجان محبوس سازند و پس از حبس و گرفتاری مراقبت شدید از آن حضرت مینمود حضرت اعلی در زندان لوحی بعنوان او نازل فرمودند در ضمن آن لوح مبارک بعاقبت سوء مشارا لیه اشاره نمودند از وقتیکه حضرت اعلی نزدیک طهران رسیدند یکسال و نیم بیشتر نگذشت که غضب الهی بر وزیر نادان نازل شد از سریر عزت بخاک ذلت افتاد بالاخره بجوارشاه عبد العظیم پناهنده شد و باین وسیله خود را از چنگال خشم و غضب مردم بمکان امنی کشانید از

شاه عبد العظیم ید قدرت الهی و دست منتقم قہار او را بخارج از حدود ایران تبعید کرد و در دریای مصائب و آلام غوطه ورش ساخت تا آنکہ در نہایت ذلت و بینوائی جان تسلیم کرد.

سربازانیکہ بامر آقا جان بیک خمسه ای ہیکل مطہر حضرت باب را هدف گلولہ ساختند، جمیعاً بنحوی عجیب بسزای عمل خویش رسیدند دوہست و پنجاہ نفر آنها در همان سال با صاحب منصبان خود بر اثر زلزله

ص ۴۹۰

سختی ہلاک شدند این جمع در بین اردبیل و تبریز در ایام تابستان ہنگام ظہر کہ در سایہ دیواری پناہ بردہ و بر رغم حرارت هوا بلہو و لعب سرگرم بودند بغتہ بر اثر زلزله سختی زیر آوار ماندہ کل ہلاک شدند پانصد نفر دیگر از آنها سہ سال بعد از شہادت حضرت باب بواسطہ طغیان و سرکشی کہ مرتکب شدہ بودند بفرمان و امر میرزا صادق خان نوری ہمگی تیرباران شدند و مخصوصاً برای آنکہ احدی از آنها باقی نماند فرمان داد دو مرتبہ بانہا شلیک نمودند و امر کرد ابدان آنان را با نیزہ و شمشیر پارہ پارہ نمودند این واقعہ در تبریز اتفاق افتاد و برای عبرت مردم ابدان پارہ پارہ آنها را در معرض تماشای مردم شہر قرار دادند. این مطلب در بین مردم سبب شگفتی بود و ہمہ میگفتند عجبا کہ همان عدہ ای کہ باب را هدف گلولہ ساختند این گونه بسزای عمل خود رسیدند این حرف بر سر زبانہا بود و لولہ غریبی در بین مردم افتادہ بود تا بسمع علمای بی انصاف رسید فتوی دادند تا ہر کس کہ اینگونه سخنان بگوید مورد اذیت و زجر واقع گردد بعضی مردم را بفتوای علما زدند و بعضی را جریمہ نمودہ محبوس ساختند.

امیر نظام رئیس الوزرا کہ سبب شہادت حضرت اعلی گشت و برادرش وزیر نظام کہ با او در این جریمہ شرکت داشت پس از دو سال بجزای عمل خویش رسیدند و بعذاب الیم مبتلا گشتند دیوار حمام فین کاشان از خون امیر نظام صدر اعظم رنگین گشت ہنوز ہم آن خون باقی است و بر ظلم و ستمی کہ از دست امیر نظام بوقوع پیوستہ شہادی صادق

وگواهی راستگو و ناطق است.

ص ۴۹۱

فصل بیست و چهارم

واقعه زنجان

در اواخر ایام حضرت اعلیٰ اضطراب زنجان رو بشدت نهاد عواملی که باعث حصول اضطراب و هیجان در مازندران و نیریز بود زنجان را در تحت تسلط خویش در آورد در آن اوقات پی در پی اخبار حزن‌انگیز بحضور مبارک عرض میشد پس از وصول اخبار واقعه شهادت اصحاب در قلعه شیخ طبرسی اخبار شهادت جناب وحید و اصحاب آن بزرگوار بساحت اقدس رسید و علت حزن و اندوه شدید گشت قلب مبارکش دستخوش اضطراب سخت و احزان و غصه بی پایان گردید گرفتاری و بلیات و فتنه و فساد دشمنان برای هیکل مبارک کم نبود که این اخبار حزن‌انگیز هم بدان ضمیمه میشد از یک طرف مورد هجوم اعدا بودند در مجلس ولیعهد در تبریز مخالفین با هیکل مبارک بطوریکه نوشته شد رفتار کردند از یکطرف مصائب زندان و حبس در جبال آذربایجان مشقات بسیاری برای

ص ۴۹۲

حضرت باب داشت علاوه بر اینها اخبار وقایع مازندران و نیریز و شرح مظلومیت و جانفشانی شهدای سبعة طهران و پس از همه اینها خبر گرفتاری احباً در زنجان غم بر غم حضرت باب افزود و هیکل مبارک را در اواخر ایام دچار تشویش و اندوه فراوان ساخت واقعه زنجان از وقایع سابقه شدیدتر بود اینک شرح آن داستان حزن‌انگیز را در این اوراق ثبت مینمایم.

باصطلاح معروف قهرمان واقعه زنجان جناب حجت زنجانی بودند اسم آن بزرگوار ملا محمد علی بود در بین علما و دانشمندان معاصر مقامی

ص ۴۹۳

عالی داشت و بقدرت و توانائی از دیگران ممتاز بود مشاراً الیه از بزرگترین یاری کنندگان امر مبارک است پدر جناب حجّت موسوم بملاً رحیم زنجانی از علمای آن حدود و بتقوی و علم و متانت اخلاق موصوف و نزد همه محترم بود جناب حجّت در سال ۱۲۲۷ هجری متولّد شدند از همان اول آثار کفایت در ناصیه اش پیدا بود از این جهت پدرش نهایت درجه توجّه را بیروزش و تربیت فرزند خویش داشت جناب حجّت باشاره پدر خود برای تحصیل علوم بجانب نجف روان شدند هوش و فراستی کامل داشتند و تفوّق و قدرتی کامل از خود بروز دادند یاران و دوستان او از هوش و ذکاوت و فصاحت بیان و متانت رفتار آن بزرگوار در عجب بودند همین صفات عالیّه او سبب شد که مخالفین او بهراس افتادند و دشمنانشان بوی حسادت ورزیدند پدر آن بزرگوار بایشان سفارش کرد که چون دشمنان در کمینند بزنجان سفر نکنند جناب حجّت نظر باین مطلب تصمیم گرفتند که بزنجان نروند محلّ اقامت خویش را در شهر همدان قرار دادند و با یکی از خویشاوندان خود ازدواج کرده دو سال و نیم در همدان بسر بردند در آنوقت خبر وفات پدر خود را شنیدند و مصمّم شدند که از همدان بجانب زنجان سفر کنند وقتیکه بزنجان وارد شدند علمای شهر نسبت بایشان در ظاهر نهایت احترام و تجلیل روا داشتند و در باطن نسبت باو دشمنی میورزیدند و در صدد بودند که حجّت را از میان بردارند جمعیت بسیاری در مسجد مخصوصاً برای استماع بیانات حجّت جمع شده بودند حجّت زنجانی بموعظه و نصیحت مردم پرداختند و بآنها سفارش فرمودند که از متابعت نفس و هوی خود داری کنید و در هر کاری اعتدال را از دست ندهید از مفاسد و اعمال مذمومه اجتناب کنید و احکام اسلام و نصوص صریحه قرآن را با کمال دقّت انجام دهید جناب حجّت در زنجان مجلس درسی آراستند و شاگردان خود را طوری تربیت کردند که از حیث علم و دانش بر

ص ۴۹۴

سایر علمای زنجان فضیلت و ترجیح یافتند مدّت هفده سال بهیمن نحو گذشت مردم شهر بواسطه جناب حجّت احکام و اوامر دین مبین را کاملاً

مراعات میکردند و عقول و قلوب آنها هیچگاه متوجه مخالفت با احکام دین نمیگشت.

جناب حجّت وقتی آوازه دعوت حضرت باب را که در شیراز مرتفع شده بود شنیدند یکی از شاگردان معتمد خویش را که ملا اسکندر نام داشت برای رسیدگی بموضوع دعوت جدید بشیراز فرستادند این رفتار سبب شد که دشمنان و مخالفین ایشان بسعی و کوشش خود افزودند و چون از هیچ راهی نمیتوانستند جناب حجّت را در چشم شاه و رعیت حقیر و ذلیل جلوه دهند تصمیم گرفتند که ایشانرا مروج دعوت جدید و مخالف و مخرب دین مقدّس اسلام معرفی کنند و چون چند نفر از مخالفین ایشان با هم می نشستند بیکدیگر می گفتند ما ممکن نیست بتوانیم این شخص را در نظر مردم خوار و حقیر جلوه دهیم و این رتبه و مقام را از او بگیریم زیرا شخصی عالم و پرهیزکار و عادل است وقتیکه محمّد شاه او را بطهران احضار کرد با فصاحت بیان و سحرگفتار خود توانست محمّد شاه را بخود جلب کند طوری شد که محمّد شاه خیلی از او خوشش آمد و باو اخلاص پیدا کرد اما حالا که حجّت امر سیّد باب را قبول کرده و اینطور بی پرده مردم را دعوت میکند کار ما آسان است میتوانیم دولت را وادار کنیم که او را دستگیر کند و از زنجان بیرونش نماید مخالفین حجّت اینطور با هم قرار دادند که عریضه ای بمحمّد شاه بنویسند عریضه را نوشتند و هر چه دلشان خواست راجع بحجّت در آن عریضه شرح دادند از جمله نوشتند " حجّت در آنوقت که خودش را از پیروان اسلام میدانست شاگردانش را بتحقیق و اهانت بمقام و رتبه علما وادار میکرد حالا که بامر سیّد باب گرویده و دوثلث مردم زنجان را بابی کرده دیگر معلوم است که چه بلائی بسر ما خواهد

ص ۴۹۵

آمد جمعیتی که در خانه او جمع میشوند از عده ای که در مسجد حاضر میشوند بمراتب زیادتر است مسجد پدرش را مخصوصاً برای اجتماع پیروان خود اختصاص داده که در آنجا جمع میشوند و باو اقتدا میکنند طولی نمیکشد که نه تنها زنجان بلکه تمام دهات اطراف زنجان هم بابی

خواهند شد و بنصرت او قیام خواهند کرد.

محمد شاه از مضمون مراسله علمای زنجان خیلی تعجب کرد میرزا نظر علی حکیمباشی هم که از آن عریضه خبر دار شد خیلی تعجب کرد و گفت اشخاص زیادی هستند که حجت را دیده‌اند و همه از قدرت و استقامت او سخنانی گفته و میگویند محمد شاه تصمیم گرفت جناب حجت و مخالفین ایشانرا به طهران احضار کند چون همه حاضر شدند حاجی میرزا آقاسی و امرای دربار و علمای مشهور طهران بامر محمد شاه در مجلسی که مخصوصاً منعقد کرده بود حاضر شدند علمای زنجان را هم در آن مجلس حاضر ساختند و قرار شد علمای زنجان با جناب حجت در آن مجلس گفتگو نمایند زنجانی‌ها هر سؤالی که از حجت میکردند ایشان بطوری جواب میدادند که همه مستمعین و شخص محمد شاه نیز از استماع جوابهای جناب حجت برپاکدامنی و بی‌گناهی ایشان یقین حاصل میکردند در خاتمه شاه از جناب حجت اظهار رضایت کرد و خیلی از او تعریف کرد و فرمود از خوب راهی وارد شدی و تهمت‌هایی را که دشمنان بتو نسبت میدادند همه را رد کردی خلاصه خیلی از او تعریف کرد و باو فرمود شما بزنجان مراجعت کنید و بانجام امور مفیده بملک و ملت قیام نمائید منم پیوسته شما را مساعدت خواهم کرد هر وقت دشمنان و مخالفین شما اقدامی کردند فوراً بمن خبر بدهید.

جناب حجت بزنجان برگشتند مخالفین و دشمنان حجت که خود را شکست خورده و مغلوب مشاهده کردند بفتنه و فساد مشغول شدند و

ص ۴۹۶

آشوب سختی ایجاد کردند هر چه عداوت دشمنان زیادتر میشد درجه اخلاص و محبت پیروان حجت هم نسبت بمقتدای خودشان زیادتر میشد حجت بدون اینکه بکسی اعتنا کند و از دشمنان خود بیندیشد بانجام وظائف خویش مشغول بود و طوری رفتار میکرد که دشمنان خود را شکست میداد و اقداماتشان را بیهوده میگذاشت مخالفین خیلی خشمناک بودند زیرا میدیدند که اقداماتشان بی نتیجه میشود و زمام امور از

قبضه قدرتشان خارج میگردد.

جناب حجّت مدّتی بود که یکی از خواصّ و معتمدین خود را که مشهدی احمد نام داشت برای تقدیم عریضه و هدایای چندی بحضور حضرت باب بشیراز فرستاده بود یک روز جناب حجّت با شاگردان خود مشغول صحبت بودند در این بین مشهدی احمد از شیراز مراجعت کرد و نامه سر بمهری از حضرت اعلی بدست حجّت داد لوحی از حضرت اعلی بود که در ضمن آن ایشانرا ملقب بحجّت فرموده بودند و تأکید فرموده بودند که حجّت از بالای منبر خلق را مخاطب ساخته تعالیم اساسیه امر مبارک را برای مردم شرح بدهد جناب حجّت بمحض اینکه لوح مبارک را قرائت کرد تصمیم گرفت مطابق دستوریکه باور رسیده رفتار کند فوراً درس را تعطیل کرد و شاگردان خود را مرخص نمود و بآنها فرمود از این ببعد درس نخواهم گفت و بآنها گفت **طَلَبُ الْعِلْمِ بَعْدَ حُصُولِ الْمَعْلُومِ مَذْمُومٌ.**

روز جمعه جناب حجّت بر حسب امر حضرت باب در مسجد نماز جمعه را خواندند و مردم بایشان اقتدا کردند، امام جمعه بجناب حجّت اعتراض کرد که ادای نماز جمعه حقّ من است زیرا من امام جمعه هستم اجداد من هم پیش از این همه امام جمعه بودند و در این خصوص فرمان پادشاه صادر شده هیچکس نمیتواند بجز من امام جمعه باشد پس شما چرا بادای نماز جمعه پرداختید؟ جناب حجّت با امام جمعه فرمودند اگر تو فرمان سلطان

ص ۴۹۷

داری که امام جمعه هستی مرا حضرت قائم علیه السّلام بادای نماز جمعه امر کرده منمهم فرمان حضرت قائم را دارم و هیچ کس نمیتواند این حقّ را از من بگیرد و اگر کسی با من معارضه کند و در این خصوص مقاومت نماید دفاع خواهم کرد چون جناب حجّت بدون خوف و بیم امر مبارک حضرت باب را اجرا میفرمودند از اینجهت علمای زنجان با امام جمعه همدست و همراه شدند و بحاجی میرزا آقاسی شکایت کردند که حجّت بهیچ امری اعتنا ندارد و بحقوق ما تعدّی میکند یا ما همه هر چه داریم بر میداریم و از زنجان میرویم و شهر و مردم شهر را برای حجّت میگذاریم یا آنکه محمّد شاه

فوراً حجّت را از این شهر اخراج فرماید زیرا یقین داریم که اگر شاه حجّت را بحال خود بگذارد و در این شهر بماند خطر شدیدی بوقوع خواهد پیوست حاجی میرزا آقاسی بالاخره مجبور شد شکایت علمای زنجان را بمحضر شاه عرض کند هر چند قبلاً از نفوذ علما اندیشه داشت و نمیخواست بحرف آنها گوش بدهد محمد شاه فرمان داد حجّت از زنجان بطهران سفر کند قلیچ خان کرد از طرف محمد شاه مأمور شد که بحجّت بگوید از زنجان بطهران توجّه نماید در این بین ها بود که حضرت باب از نزدیک طهران عبور میفرمودند که به تبریز بروند پیش از آنکه قلیچ خان بزنجان برسد جناب حجّت یکی از پیروان خود را که بخان محمد توپچی معروف بود با عریضه ای بحضور مبارک فرستاده بود و اجازه خواسته بود که آن حضرت را از دست دشمنان بگیرد و خلاصی بخشد حضرت باب در جواب حجّت فرمودند هیچکس جز خداوند توانا نمیتواند مرا خلاص کند و برای انسان ممکن نیست که از قضای الهی فرار کند و از تقدیر خداوندی خود را خلاصی بخشد و نیز فرمودند اما درباره ملاقات من و تو با هم، این مطلب بزودی در جهان دیگر واقع خواهد شد و در عالم عزّت ابدیه با من ملاقات خواهی کرد. همانروز که پیغام مزبور از طرف حضرت اعلیٰ بجناب حجّت رسید

ص ۴۹۸

قلیچ خان هم وارد زنجان شد و پیغام شاه را بحجّت گفت جناب حجّت با قلیچ خان بطهران سفر کردند وقتی بطهران رسیدند حضرت باب از قریه کلین که چند روز در آنجا توقف فرموده بودند تشریف برده بودند زمامداران امور محلی در باطن طوری کار را ترتیب داده بودند که وقتی حضرت باب را از زنجان عبور میدهند جناب حجّت در زنجان نباشد زیرا بیم داشتند که اگر حجّت بحضور سیّد باب مشرف شود کار خیلی سخت خواهد شد وقتیکه جناب حجّت بطهران روانه شدند جمعی از اصحاب حاضر شده بودند که در خدمت ایشان بطهران بروند حجّت بآنها فرمودند شما بزنجان برگردید و بحضور حضرت باب مشرف بشوید و عرض کنید که همه ما برای نجات دادن و یاری شما حاضر هستیم این نفوس وقتیکه

بزنجان برمیگشتند بحضور حضرت باب مشرف شدند و خدمت خویش را عرضه کردند هیکل مبارک فرمودند من میل ندارم که هیچکس برای خلاصی من اقدامی بکند شما بروید و بمؤمنین زنجان بگوئید که دور من جمع نشوند و دنبال منم نیابند مؤمنین زنجان همه خود را آماده کرده بودند که وقتی هیکل مبارک بزنجان تشریف میآورند بحضور مبارک مشرف شوند و وقتی که پیغام حضرت اعلی را شنیدند از بدبختی خود اندوهگین شدند ولی نمیتوانستند ببینند که حضرت باب بزنجان تشریف بیاورند و آنها مشرف نشوند از اینجهت برخلاف میل مبارک رفتار کردند و برای تشرّف رفتند بمحض اینکه نزدیک موکب مبارک رسیدند مأمورین با کمال بیرحمی همه آنها را پراکنده کردند.

چون موکب مبارک بسر دو راهی رسید برای محلّ توقّف بین محمّد بیگ چاپارچی و شخص دیگری که برای مساعدت او از طهران فرستاده شده بود تا حضرت باب را به تبریز برساند مشاجره و نزاع درگرفت محمّد بیگ چاپارچی میخواست حضرت اعلی را بزنجان وارد کند و شب را در

ص ۴۹۹

کاروانسرای میرزا معصوم طیب (پدر میرزا محمّد علی طیب که یکی از شهدای امر است) بسر ببرند و روز بعد براه خود ادامه دهند میگفت اگر ما شب را بیرون شهر بسر ببریم در معرض خطر خواهیم بود و دشمنان ممکن است بما آسیبی برسانند ولی رفیقش با این رأی مخالف بود بالأخره محمّد بیگ چاپارچی غالب شد و رفیقش را راضی کرد که حضرت باب را شب در کاروانسرا منزل بدهند از اینجهت موکب مبارک وارد شهر شد و وقتی که از میان کوچه های شهر میگذشتند دیدند جمعیت بسیاری برای زیارت وجه مبارک حضرت باب روی پشت بامها جمع شده اند کاروانسرای مزبور مال میرزا معصوم بود که چندی بود وفات کرده بود پسر بزرگ میرزا معصوم موسوم بمیرزا محمّد علی که در همدان توقّف داشت و رئیس الاطبای آن شهر بود برای اجرای مراسم سوگواری وفات پدرش از همدان بزنجان آمده بود میرزا محمّد علی در آن ایام مؤمن نبود ولی حضرت باب

را دوست میداشت و با کمال میل و مهربانی کاروانسرای خود را برای منزل کردن حضرت باب مهیا ساخت آنشب را در محضر مبارک مشرف بود و در نتیجه تشرّف بامر مبارک مؤمن شد خودش بعدها حکایت کرده و گفته است:

(در همان شبی که بامر مبارک مؤمن شدم صبح زود از خواب برخاستم چراغ را روشن کردم و با نوکر خودم بطرف کاروانسرا روی نهادم مأمورینی که مراقب بودند چون مرا میشناختند اجازه ورود بکاروانسرا دادند وقتی من بحضور مبارک مشرف شدم حضرت باب مشغول وضو گرفتن بودند اقدام آن بزرگوار بادای فرائض در من تأثیر عجیبی کرد حضرت باب که بنماز ایستادند منم بایشان اقتدا کردم در وقت ادای نماز سراپای مرا فرح و سرور احاطه کرده بود بعد از نماز خودم برخاستم و بتهیّه چای مشغول شدم چون چای آماده شد بحضور مبارک بردم هیکل

ص ۵۰۰

مبارک بمن فرمودند شما باید بهمدان سفر کنید زیرا در زنجان بزودی شورش و هنگامه بزرگی برپا خواهد شد و در کوچها خون جاری خواهد گشت من از حضور مبارک درخواست کردم که موفق شوم در راه نصرت امرش جان خود را فدا کنم فرمودند وقت شهادت تو هنوز نرسیده توکل بر خدا کن و مطابق امر او عمل نما هنگام طلوع آفتاب که هیکل مبارک برای عزیمت به تبریز بر اسب سوار شدند از محضر مبارک رجا کردم که اجازه فرمایند تا در خدمت ایشان باشم ولی هیکل مبارک اجازه نفرمودند و درباره من دعا کردند. من همانطور ایستاده و نگاه میکردم تا از چشمم

ص ۵۰۱

پنهان شدند خیلی متأسّف بودم که از حضور مبارک جدا شدم.)
چون جناب حجّت بطهران وارد شدند حاجی میرزا آقاسی ایشانرا احضار کرد و از طرف خود و محمّد شاه بایشان گفت خیلی بد کاری کردید که با علمای زنجان طوری رفتار نمودید که موجب حصول عداوت شد علمای

زنجان از بس بما کاغذ نوشتند و شفاهی پیغام دادند ما را بترس و هراس انداختند هر کاغذ و پیغامی که میرسید شامل شکایت از شما بود من شخصاً آنچه را علماً نوشته و گفته‌اند باور نمیکنم من نمیتوانم قبول کنم که شما دین آباء و اجداد خود را ترک گفته‌اید حتی شاه هم این مطلب را باور نخواهد کرد مخصوصاً بمن دستور فرمودند که شما را بطهران بخوام تا اینگونه افتراءات که بشما نسبت داده شده زائل شود خیلی اسباب حزن من است که بشنوم شخصی مانند شما که از هر جهت بر سید باب ترجیح دارد جزو پیروان او درآمده. حجّت در جواب حاجی میرزا آقاسی گفت اینطور نیست خدا میداند اگر سید باب پست ترین کارهای منزل خود را بمن واگذار کند خود را سرافراز میدانم و آن مرحمت را بزرگترین شرافت برای خویش می‌شمارم و این شرافت و منزلت را از عواطف و انعام پادشاه بالاتر و بهتر میدانم. میرزا آقاسی با کمال خشم فریاد کشید هرگز اینطور نیست حجّت باو فرمودند این سید شیرازی همان نفس مقدّسی است که شما و همه مردم دنیا با کمال شوق و اشتیاق منتظر ظهور او هستید مولای ما اوست نجات بخش موعود همین بزرگوار است. حاجی میرزا آقاسی چون این مطالب را از جناب حجّت شنید یکسره نزد محمّد شاه رفت و جریان را برای او نقل کرد و بشاه گفت من خیلی میترسم که این شخص از عنایات شخص شاه سوء استفاده نماید اگر پادشاه جلو این شخص را نگیرد و او را مانند سابق بر سایر علمای مملکت تفضیل بنهد بیم آنست که حجّت بمخالفت دولت قیام کند مصالح و حفظ سیاست

ص ۵۰۲

دولت ایجاب میکند که از حجّت جلوگیری شود. محمّد شاه رسمش این بود که این قبیل سخنان را درباره اشخاص نمی پذیرفت در این مورد هم خیال میکرد این نسبت‌هائیکه بحجّت داده میشود از روی غرض است و دشمنان او از راه حسد و کینه ای که نسبت باو دارند این حرفها را درباره او میزنند بنابراین تصمیم گرفت که مجلسی بیاراید و علمای پایتخت را دعوت کند و حجّت را بخواند تا در حضور علما با دلیل و برهان کامل رأی

خویش را اظهار و عقیده‌اش را ثابت نماید چندین جلسه باین نحو منعقد شد و در هر مرتبه جناب حجّت با کمال فصاحت ایرادات مخالفین را جواب گفت و صحّت ادّعای خویش را ثابت کرد از جمله سخنانیکه در محضر علما فرمود این بود (آیا این حدیث شریف مَتَّفَقٌ عَلَيْهِ سُنِّيٌّ وَ شِيعَةٌ نیست که پیغمبر اکرم فرمودند اِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ التَّقْلِيْنَ كِتَابُ اللّٰهِ وَ عِتْرَتِي مادامیکه مطابق عقیده شما عترت که یکی از دو ثقل است از بین رفته و در میان نیست ناچار ثقل دیگر باید موجود باشد و همینطور هم هست ثقل دیگر که موجود است کتاب است کتاب الهی یگانه وسیله هدایت مردم است من از شما تقاضا میکنم که کتاب الهی را در مقابل بگذارید و هادی و راهنمای خود قرار بدهید و بدستور کتاب مراجعه کنید و آنرا میزان ردّ و قبول و صحّت یا بطلان هر مطلبی و ادّعائی قرار بدهید .)

علما وقتیکه از جواب حجّت عاجز ماندند و نتوانستند دفاع کنند با کمال جسارت خارق عادت طلبیدند و گفتند اگر ادّعای شما صحیح است باید معجزه ای ظاهر شود جناب حجّت با صدای بلند فرمودند چه معجزه‌ای بزرگتر از این میخواهید که من یک تنه بدون یار و یاور شما علمای طهران و مجتهدین معروف روبرو شده‌ام و بقوه برهان بر همه شما غالب گشته‌ام آیا غلبه شخص من که یک نفر بیش نیستم بر علما و مجتهدین طهران بزرگترین معجزه نیست؟ محمد شاه چون مشاهده کرد که حجّت در

ص ۵۰۳

مذاکرات بر علما غلبه نمود و با دلیل و برهان ایرادات مخالفین خود را جواب گفت بینهایت بحجّت اعتماد کرد و پس از آن دیگر بحرفهای دشمنان حجّت گوش نداد با آنکه جمعی از علمای زنجان و عدّه بسیاری از مجتهدین طهران درباره حجّت حکم بکفر کردند و فتوی بقتلش دادند محمد شاه با این همه نسبت بحجّت مهربانی و محبت میکرد و او را مورد انعام و افضال خویش قرار میداد و باو فرمود که نهایت اطمینان را بمساعدت و کمک شخص شاه داشته باشد حاجی میرزا آقاسی وقتیکه دید جناب حجّت مورد عنایات محمد شاه واقع شده و نمیتواند نسبت باو عداوتی در ظاهر ابراز کند

ناچار شد از روی حيله و مکر بر حسب ظاهر نسبت بحجّت تملّق بگوید و حقد و حسد خود را پنهان کند از اینجهت هر چندی یکبار بمنزل حجّت میرفت و بواسطه هدایائی که تقدیم میداشت میخواست محبّت خود را نسبت باو اظهار کند با آنکه قلباً دشمن حجّت بود.

جناب حجّت در طهران باصطلاح حبس نظر بودند و نمیتوانستند از طهران خارج شوند و با پیروان و اصحاب خویش نمیتوانستند ملاقات و گفتگو نمایند افراد مؤمنین که در زنجان بودند از جناب حجّت درخواست کردند که تعالیم امر مبارک را برای آنها مشروحاً ارسال دارند تا بتوانند مطابق اوامر الهی عمل کنند حجّت بآنها دستور دادند که تعالیم و نصایح حضرت باب را از اشخاصی که من آنها را برای تحقیق بشیراز فرستادم سؤال کنید و بعضی اوامر و دستورات هم بآنها دادند که با قواعد مرسومه اسلامیّت مخالفت داشت و از جمله سفارشهاییکه بمردم زنجان کردند این بود که بآنها پیغام دادند سیّد کاظم زنجانی در شیراز و اصفهان از ملازمین حضور مولای محبوب من بوده است ملا اسکندر و مشهدی احمد را هم من شخصاً برای تحقیق و تفحص بشیراز فرستادم این هر سه نفر میگویند که حضرت باب بنفس مقدّس خویش دستورات و فرائضی را که

ص ۵۰۴

برای مؤمنین در ضمن آیات الهیه و الواح مبارکه نازل شده مجری میفرمایند و عمل میکنند ما هم که از پیروان آن حضرت هستیم باید رفتار آن وجود مقدّس را پیروی نمائیم چون این بیانات جناب حجّت را که از طهران برای مؤمنین زنجان مرقوم شده بود اصحاب در زنجان قرائت نمودند فوراً باطاعت پرداختند و با کمال قوّت قلب احکام جدید را عمل مینمودند و تقالید و عوائد قدیمه را از بین بردند حتّی باطفال خویش تعلیم میدادند و آنها را وادار میکردند که مطابق دستور مبارک رفتار کنند باطفال خود یاد داده بودند بگویند مولای محبوب ما اوّل کسی است که باین احکام و دستورات عمل میفرماید ما که بآن بزرگوار مؤمن هستیم چرا نباید این قواعد و تعالیم را چراغ راه خویش قرار دهیم در اوقاتیکه جناب

حجّت در طهران محبوس بودند خبر گرفتاری اصحاب را در قلعه طبرسی شنیدند خیلی میل داشتند که بآنجا بروند و اصحاب را یاری نمایند نمی توانستند، غمگساری که برای خود اختیار نموده بودند تشرّف بحضور حضرت بهاء الله بود بر اثر حصول فیوضات مکتسبه از محضر مبارک حضرت بهاء الله بود که جناب حجّت پس از چندی در راه خدمت امر بقیام و اقدامی موفق شدند که از حیث عظمت و بزرگی کمتر از قیام و اقدام اصحاب قلعه طبرسی نبود و قتیکه محمّد شاه وفات یافت و پسرش ناصر الدّین شاه بتخت نشست جناب حجّت هنوز در طهران محبوس بودند میرزا تقی خان امیر نظام که صدر اعظم ناصر الدّین شاه بود تصمیم گرفته بود که حبس جناب حجّت را شدیدتر کند و بهانه ای بدست بیاورد که ایشان را بقتل برساند جناب حجّت و قتیکه حیات خود را در خطر دیدند از طهران خارج شدند و بزنجان که اصحاب و پیروان اشتیاق مراجعت ایشان را داشتند برگشتند پس از ورود کربلائی ولی عطار باصحاب خبر داد که جناب حجّت وارد زنجان شده اند زن و مرد بزرگ و کوچک با کمال شوق و

ص ۵۰۵

شعف بحضور حجّت شتافتند و از مراجعت ایشان اظهار مسرت نمودند و با کمال سرور محبّت خلل ناپذیر خود را بایشان تقدیم داشتند مجد الدّوله عموی ناصر الدّین شاه که حاکم زنجان بود از خضوع و خشوع مردم نسبت بحجّت خوشش نیامد و خیلی اوقاتش تلخ شد که چرا زن و مرد نسبت بحجّت اظهار اطاعت و محبّت میکنند از شدّت خشم و غضب دستور داد زبان کربلائی ولی عطار را فوراً بریدند مجد الدّوله اگر چه در باطن نسبت بحجّت عداوت شدیدی داشت و پیوسته مراقب بود که فرصتی پیدا کند و حجّت را از بین ببرد و لکن در ظاهر نسبت بجناب حجّت اظهار محبّت میکرد و بدیدنشان میرفت و از ایشان احترام مینمود.

در این بین ها واقعه کوچکی حادث شد که آتش عداوت پنهانی در قلوب مخالفین حجّت بدان سبب زبانه کشید آن قضیه بی اهمیّت و کوچک از اینقرار بود که دو طفل با هم نزاعشان شد یکی از آن دو تا پسریکی از

پیروان جناب حجّت بود حاکم زنجان فوراً فرمان داد طفل مزبور را گرفته محبوس ساختند احباً بحاکم مراجعه کردند و از او درخواست نمودند که طفل محبوس را رها کند و در مقابل مبلغی را که از بین خودشان جمع کرده بودند دریافت دارد حاکم زنجان حاضر نشد احباً نزد جناب حجّت رفتند و شکایت کردند جناب حجّت بحاکم نوشتند طفل صغیر که برشد نرسیده شخصاً مسؤل نیست اگر شما میخواهید حتماً مجازات کنید خوبست پدرش را بجای آن طفل محبوس نمائید حاکم بنوشته جناب حجّت اعتنائی نکرد حجّت دو مرتبه نوشتند و نامه را بمیر جلیل که شخصی با نفوذ بود دادند و فرمودند این نامه را بدست خودت بحاکم بده میر جلیل پدر جناب سید اشرف زنجانی و یکتن از شهدای امر مبارک است وقتیکه بدار الحکومه رسید دربانان نگذاشتند داخل شود میر جلیل غضبناک شد و خواست بزور وارد شود شمشیر خود را کشید و دربانها را بیکطرف راند و نزد حاکم

ص ۵۰۶

رفت و خلاصی طفل را خواستار شد حاکم زنجان بدون قید و شرط مقصود میر جلیل را انجام داد و طفل را رها کرد علمای شهر از این رفتار حاکم خشمگین شدند و از مجد الدوله بازخواست کردند که چرا اینطور کردی چرا در مقابل تهدیدات دشمنان خویش استقامت نمودی آه و افسوس که چنین کاری از تو صادر شد دشمنان بواسطه این تهدیدها میخواستند ترا بترسانند تو هم که از آنها ترسیدی مرتبه دیگر میآیند تقاضاهای دیگر میکنند و تو را مجبور مینمایند که بمیل آنها رفتار کنی آن وقت طولی نمیکشد که زمام امور را بدست میگیرند و نمیگذارند شخص تو در هیچ کاری دخالت کنی تا زود است بفرست حجّت را دستگیر کن تا جلو مخالفین خود را باین وسیله بتوانی بگیری.

حاکم زنجان ابتدا این پیشنهاد را قبول نکرد لکن علما او را وادار کردند که اقدام بکند و باو اطمینان دادند که در این کار خطری پیش نخواهد آمد شهر بهم نخواهد خورد آنگاه دو نفر از پهلوانان مشهور ستمکار وحشی را علما وادار کردند که بروند جناب حجّت را دستگیر کنند و با غل

و زنجیر نزد حکومت بیاورند این دو نفر یکی پهلوان اسد الله و دیگری پهلوان صفر علی بود حکومت باینها وعده داد که در مقابل اقدام به دستگیری حجت، انعام خوبی بشما خواهم داد این دو نفر کلاه خود بر سر گذاشتند و با سلاح آراسته روان شدند جمعی از طبقات پست و اراذل ناس نیز در پی آنها براه افتادند علما هم در هر گوشه و کنار مردم را تحریک میکردند. چون آن دو نفر پهلوان بمحلّه جناب حجت رسیدند یکی از اصحاب شجاع موسوم بمیر صلاح با هفت نفر دیگر از مؤمنین که مسلح بودند جلو این دو نفر را گرفتند میر صلاح از اسد الله پرسید کجا میخواهی بروی آن پهلوان بجناب حجت جسارت کرد فوراً میر صلاح شمشیر خود را کشید و فریاد یا صاحب الزمان بلند کرد و زخمی پیشانی اسد الله زد شجاعت و

ص ۵۰۷

جلادت و رشادت میر صلاح و غلبه او بر پهلوان مسلح سبب شد که جمعیت هر کدام از گوشه‌ای فرار کردند این اولین فریاد یا صاحب الزمانی بود که در شهر زنجان از نای میر صلاح شجاع و قویدل بلند شد سر تا سر شهر مرعوب شدند حاکم زنجان از قوت و شدت آن فریاد ترسید، پرسید این صدا چیست و از کیست مقصودش چیست؟ وقتیکه قضیه را باو گفتند خوف شدیدی او را فرا گرفت زیرا باو گفتند اصحاب در ساعت خطر هر وقت میخواهند یکدیگر را برای نصرت دین و مساعدت قائم اخبار کنند فریاد یا صاحب الزمان میکشند شیخ محمد تویچی در این وقت گرفتار چنگ دشمنان شد و چون سلاخی با خود نداشت مخالفین سر او را شکستند و بدار الحکومه اش بردند وقتی او را جلو حکومت انداختند یکی از مجتهدین زنجان موسوم بسید ابو القاسم که در نزد حکومت بود با قلم تراش خود سینه شیخ محمد را مجروح کرد مجد الدوله حاکم هم شمشیر خود را کشید و ضربتی سخت بدهان شیخ زد سایر حضار نیز با اسلحه ای که داشتند بجان آن مظلوم افتادند او که نمیتوانست از خود دفاع کند دیگر معلوم است که دشمنان بیرحم چه کردند در حینی که از هر طرف باو ضربتی وارد میآمد بدون اینکه اهمیتی بدرد و رنج بدهد میگفت خدایا ترا شکر که

تاج شهادت را بر سر من گذاشتی.

شیخ محمد تویچی اول کسی است که در شهر زنجان در راه امر الهی بشهادت رسید وفات آن شهید سعید در روز جمعه چهارم رجب ۱۲۶۶ هجری یعنی چهل و پنج روز پیش از شهادت جناب وحید در نیریز و پنجاه و پنج روز قبل از شهادت حضرت باب در تبریز بوقوع پیوست.

در آن روز که خون آن بی گناه ریخته شد آتش انتقام در قلوب دشمنان شعله کشید و در صدد برآمدند که سایر اصحاب را نیز بشهادت برسانند و چون میدانستند که حاکم با آنها همراه است تصمیم گرفتند که بدون

ص ۵۰۸

اجازه حکومت بهر کس دست یافتند مقتولش سازند و پیش خود این طور قرار دادند که تا آتش اصحاب حجّت را خاموش نکنند باستراحت نپردازند زیرا روئے حجّت را کفر میپنداشتند از طرفی حاکم شهر را مجبور کردند که به جارچی فرمان بدهد تا در شهر اعلان کند که هر کس پیروی حجّت نماید و به اصحاب او بیوندد جانش در خطر است اموالش تاراج خواهد شد زن و اولادش بی پرستار و ذلیل و خوار خواهند گشت هر که براحتی و آبروی خود علاقه دارد و عائله خود را دوست میدارد باید از حجّت و اصحابش جدا شود و در سایه حمایت پادشاه در آید.

جارچی که این مطلب را اعلان کرد اهالی زنجان بدو دسته شدند یعنی دو اردوی جنگجو در مقابل هم قرار گرفتند برای بعضی از اشخاص که در قبول امر مردّد بودند این پیش آمد امتحان سختی بود و بزرگترین حوادث مؤثره محسوب گشت زیرا باین وسیله پسر از پدر و برادر از برادر جدا شد رشته خویشاوندی و محبت دنیا در آن روز بین افراد مؤمنین و غیر مؤمن گسیخته گشت نسبتهای ظاهری فراموش شد شهر زنجان دچار آشوب و پریشانی گشت فریاد و فغان عائله ها که افرادشان از هم جدا شده بودند باسمان رسید آنهائیکه بجناب حجّت پیوسته بودند و از طایفه و خویشاوندان خود گسسته بودند خیلی شادمان و مسرور بودند فریادهای فرح و شادی میکشیدند که با فریادهای یأس آمیز سایر مردم و با ندای سبّ

ولعن دشمنان ممزوج و مخلوط گشته بگوش میرسید اردوگاه دشمن خود را برای هجوم و حمله به بیگناهان مهیا میساخت حاکم زنجان و مجتهدین و اعیان شهر اشخاصی را بدهات اطراف فرستاده بودند و جمعی را بکمک خواسته بودند.

جناب حجّت از این هیاهو و قیل و قال، از قیام و اقدام خود نکاستند بمنبر تشریف بردند و با صدای بلند مردم را مخاطب ساخته گفتند " دست

ص ۵۰۹

قدرت الهی امروز حقّ را از باطل جدا کرد و نور و ظلمت را از هم ممتاز گردانید ای مردم من نمیخواهم شما برای خاطر من بسختی و بلیات دچار شوید یگانه مقصود حاکم و علمای زنجان آنست که مرا بگیرند و بقتل برسانند هیچ مقصودی جز این ندارند فقط بخون من تشنه هستند بهیچ کدام از شماها کاری ندارند هر کس میخواهد خودش را از خطر حفظ کند هر کس جان خود را دوست میدارد و نیمخواهد در راه امر فدا کند خوبست پیش از آنکه فرصت از دست برود از اینجا خارج شود". حاکم زنجان متجاوز از سه هزار نفر اهالی دهات زنجان را برای جنگ آماده کرده بود میر صلاح و بعضی از همگنان او که اضطراب شدید اعدا را مشاهده کردند از جناب حجّت درخواست نمودند که بقلعه علی مردان خان که در جوار محله خودشان بود انتقال کنند زیرا این مطلب با احتیاط نزدیکتر بود جناب حجّت موافقت فرمودند و دستور دادند زنان و اطفال و آذوقه و مصارف لازمه را بقلعه ببرند جمعی در قلعه منزل داشتند اصحاب ساکنین قلعه را راضی کردند که از قلعه خارج شوند و در عوض منازل خویش را بآنها واگذار نمایند بنابراین اصحاب خانه‌های خود را خالی کردند و بساکنین قلعه دادند و خود بجای آنها بقلعه رفتند.

دشمنان در صدد بودند که بشدّت هجوم نمایند و تیر اندازی شروع شد میر رضا که از سادات شجاع پر همت بود بحضور جناب حجّت مشرف شد و عرض کرد اجازه بفرمائید من بروم و حاکم را دستگیر کنم و او را بیاورم در قلعه حبس نمایم جناب حجّت موافقت فرمودند و باو

گفتند نباید جان خود را در این راه از دست بدهید تصمیم میرضا بگوش حاکم رسید و سرا پا گرفتار ترس و بیم گشت بطوریکه میخواست فوراً از زنجان خارج شود ولی یکی از سادات شهر او را از این خیال منصرف کرد و گفت اگر شما بروید انقلاب عظیمی ایجاد خواهد شد آنوقت در نظر شاه و صدر اعظم از مقام شما خواهد کاست و گفت من خودم الآن میروم و

ص ۵۱۰

بساکنین قلعه هجوم میکنم شخص مزبور با سی نفر از همگنان خود بقصد هجوم بقلعه روان شد در بین راه دو نفر از دشمنان را دید که با شمشیر برهنه بطرف او میآیند خیال کرد میخوانند باو و همراهانش هجوم کنند و بقدری ترسید که فوراً فرار کرده بمنزل خود رفت و از قولی که بحاکم زنجان داده بود بکلی صرفنظر کرد حتی فراموش کرد، در منزل را بست و تمام روز را در منزل پنهان بود سی نفر همراهان او نیز از هجوم بقلعه منصرف شدند و بعدها فهمیدند که آن دو نفر اصلاً خیال نداشته بودند که باین جمعیت هجوم کنند بلکه برای انجام مأموریتی میرفتند و تصادفاً بین راه باینها برخوردند. این پیش آمد شرم آور و خجلت افزا و چند اقدام دیگری که بعد از این واقعه از طرف حاکم و لشکریانش بوقوع پیوست جمعاً بی نتیجه ماند هر وقت اینها بقلعه هجوم می بردند جناب حجّت چند نفر را میفرمودند تا از قلعه بیرون رفته آنها را متفرق سازند ولی باصحاب در حین عزیمت سفارش میکردند که تا مجبور نشوید بخونریزی دست نزنید فقط سعی کنید هجوم دشمن را دفع نمائید و مواظب باشید که باطفال و زنها اذیتی وارد نیاید عدّه اصحاب حجّت سه هزار نفر بودند جناب حجّت باصحاب میفرمودند ما مأمور نیستیم که با کفار جهاد کنیم آنها نیتشان هر چه میخواهد باشد ما فقط باید بدفاع مشغول شویم ولی جهاد جایز نیست امور بر همین منوال میگذشت.

صدرالدوله اصفهانی که با دو فوج سرباز عازم آذربایجان بود از طرف امیر نظام مأمور شد که عزیمت بآذربایجان را بتأخیر بیندازد و بزنجان برود و با حکومت زنجان مساعدت نماید فرمان امیر کبیر در خمسه

بصدر الدّوله رسید امیر نظام در ضمن آن فرمان چنین نوشته بود.
" شما از طرف پادشاه مأمور شده‌اید که طایفه فتنه انگیزی را که در
زنجان و اطراف آن مجتمع شده‌اند مغلوب نمائید قوای آنها را از بین ببرید

ص ۵۱۱

از مقاصدشان جلوگیری کنید اگر این خدمت را بخوبی انجام دادید در
نظر شاه خیلی عزیز خواهید شد و مورد تجلیل و احترام سایرین
خواهید گشت."

از مشاهده این فرمان آتش حرص و طمع صدر الدّوله شعله ور شد
با سربازهای خود فوراً بزنجان عزیمت نمود حاکم زنجان نیز افراد و لوازم
جنگی در اختیار او گذاشت صدر الدّوله فوراً باصحاب هجوم کرد و قلعه را
مورد حمله خود قرار داد سه شبانه روز جنگ ادامه داشت اصحاب با کمال
شجاعت بر حسب دستور جناب حجّت فقط دفاع میکردند و از هجوم اعدا
ممانعت مینمودند قوای دشمن با آنکه از هر جهت کامل بود هم اسلحه
داشتند و هم افراد جنگ آزموده بودند بالاخره از عهده بر نیامد که اصحاب
شجاع قلعه را مغلوب سازد و آنها را وادار کند که بدون قید و شرط تسلیم
شوند اصحاب از هیچ چیز نمی اندیشیدند گرسنگی و بیخوابی و توپ و
تفنگ دشمنان آنها را از دفاع باز نمیداشت فریاد یا صاحب الزّمان
میکشیدند این فریاد اثر سحر آسانی داشت دشمنان میترسیدند و متفرّق
میشدند کار بجائی رسید که لشکر دشمن از غلبه بر اصحاب مأیوس شدند
و بعضی خویش اعتراف نمودند صدر الدّوله اقرار کرد که پس از نه ماه جنگ
کردن‌های پی در پی از دو فوج سربازش بجزسی نفر اشخاص بیکاره کسی
باقی نمانده و اعتراف کرد که من نمیتوانم آنها را که در قلعه پناهنده
شده و با چنین روح قوی و توانا مدافعه میکنند از پای در آورم در نتیجه
صدر الدّوله درجه و مقامش از دست رفت و مغضوب شاه گردید جمیع آمال
و آرزوهائی را که با نهایت بی صبری منتظر بود بواسطه غلبه یافتن
باصحاب قلعه تحصیل کند بناامیدی مبدّل گشت، شکست سختی خورد و رو
بفرار نهاد.

مردم زنجان از فرار صدرالدوله بهراس افتادند هیچکدام دیگر حاضر

ص ۵۱۲

نبودند که جان خود را در خطر بیندازند زیرا از حصول فتح و فیروزی ناامید بودند هیچکس بمیل خود بجنگ نمیرفت بعضی را مجبور میکردند که بقلعه هجوم کنند فقط افواجی که از طهران بکمک میآمدند بجنگ و جدال میپرداختند سایرین از ورود در جنگ خود داری میکردند ورود افواج از طهران بزنجان سبب شد که مردم شهر مخصوصاً تاجرها منفعت بسیاری بردند از طرف دیگر اصحاب جناب حجّت که در قلعه محصور بودند از جهت خوراک و لوازم دیگر بمضیقه افتادند تهیه خوارکی برای اصحاب ممکن نبود گاهی بعضی از زنها بیبانه‌های مختلف خود را به قلعه میرساندند و بعضی چیزها که داشتند بقیمت خیلی گران باصحاب میفروختند فقط از این راه بود که گاهی اصحاب قوت غذایی پیدا میکردند ولی اینهم همیشه ممکن نبود اصحاب قلعه با آنکه گرفتار گرسنگی و دائماً مورد هجوم دشمن بودند با نهایت استقامت دفاع میکردند و چون یقین داشتند که قوای دشمن نمیتواند آنها را مغلوب کند بیست و هشت سنگر در قلعه ساختند در هر سنگری نوزده نفر از اصحاب بدفاع مشغول بودند و نوزده نفر دیگر بمراقبت دشمن پرداخته و اقدامات آنها را بمدافعین خبر میدادند. دشمنان گاهی شخصی را میفرستادند نزدیک قلعه میآمد و جار میکشید، میگفت حاکم زنجان و رئیس لشکر از تقصیر کسیکه قلعه را رها کند و بدین اسلام برگردد میگذرند چنین شخصی میتواند سالم بهر جا که میخواهد برود هر کس اینطور کاری بکند پادشاه با ورتبه و مقام میدهد و مورد انعام خویش میسازد شاه و نماینده او قسم خورده اند که بعهد خود وفا کنند بیائید ای مردم دست از حجّت بردارید و از قلعه خارج شوید فریاد جارچی که بلند میشد اصحاب قلعه او را مورد استهزاء و تحقیر قرار میدادند و هیچکس گوش باین حرفها نمیداد.

در ضمن زنهایی که در قلعه بودند زنی دهاتی موسوم بزینب بود

مشارُ الیها مسکنش در ده کوچکی نزدیک زنجان بود ایمانش باعلی درجه قوت و در شجاعت بی نظیر و دارای صباحت وجه بود وقتیکه دید برادران دینی او دچار مشقات و صدمات هستند با کمال شجاعت تصمیم گرفت که بنصرت آنها قیام کند از اینجهت خود را بلباس مردان بیاراست و در هنگام هجوم اعدا با اصحاب شرکت میکرد و دشمنان را متفرق میساخت جبهه ای در بر و کلاهی بر سر گذاشته بود موهای سر خود را چیده بود شمشیری حمایل داشت زرهی بر تن کرده بود و تفنگی بر دوش انداخته با این هیئت همراه اصحاب دفاع میکرد جزو جنگجویان سنگر بود همه او را مرد مینداشتند بمحض اینکه دشمنان گلوله میانداختند زینب با کمال شجاعت شمشیر خود را میکشید و بقلب لشکر دشمن هجوم کرده بانگ یا صاحب الزمان بر میآورد و اعتنائی بصفوف لشکر نداشت دوست و دشمن از مشاهده شجاعت و جرأت و سرعت مشارُ الیها که بی مثل و نظیر بود متحیر بودند هر وقت بدشمنان حمله میکرد همه با نهایت خوف و بیم از جلو شمشیرش فرار میکردند و میگفتند این غضب الهی است که بر ما نازل شده با کمال ناامیدی از شمشیر زینب فرار کرده سنگرها و استحکامات خود را خالی میگذاشتند جناب حجّت از میان یکی از برجها مراقب حرکات دشمن بودند در آن بین زینب را مشاهده فرمودند که بدشمنان حمله کرده و بدفاع مشغول است سربازان دشمن را دیدند که رو بفرار نهاده اند و زینب آنها را تعقیب مینماید جناب حجّت او را نشناختند و از شجاعتش در عجب شده باصحاب فرمودند بگوئید برگردد و دشمنان را تعقیب نکند وقتیکه دیدند مشارُ الیها بگلوله هائیکه اطرافش میبارد اهمّیت نمیدهد فرمودند اینگونه اقدام و شجاعت از هیچکس و هیچ مردی تا کنون ظاهر نشده از او پرسیدند که مقصود تو از این رویه چیست؟ زینب بگریه افتاد و گفت وقتی دیدم برادران من گرفتار سختی و مشقت

هستند از شدت اندوه و غصه قلبم مجروح شد قوه باطنیه ای مرا وادار کرد

که بنصرت آنان قیام کنم نتوانستم تصمیم خود را تغییر بدهم از طرفی هم
 میترسیدم که شما بمن اجازه ندهید که به برادران دینی خود کمک کنم
 جناب حجّت فرمودند تو باید زینب باشی حتماً خود او هستی عرض کرد
 بلی من زینب هستم و هیچکس جز شما تا کنون بحقیقت حال من اطلاع
 پیدا نکرده شما را بحضرت باب قسم میدهم که مرا از این موهبتی که
 بالاترین مواهب محسوب است بی نصیب نفرمائید یگانه آرزوی من در
 زندگانی اینست که بشهادت نائل شوم جناب حجّت از طرز درخواست و
 لهجه گفتار مشارالیها متأثر شدند فرمودند مطمئن باش من پیوسته
 درباره تو دعا میکنم و بواسطه شجاعت و قوت قلبی که داشت زینب را
 رستم علی نام نهادند و باو فرمودند امروز روز قیامت است، روز کشف
 اسرار است، روز آشکار شدن رموز است خداوند باعمال نظر دارد و به
 قلوب متوجه است بصورت ظاهر نظر نمیفرماید خواه زن باشد خواه مرد
 إِنَّ اللَّهَ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَلَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ أَكْرَ حَـه تَو
 دختر جوان کم تجربه ای هستی ولی در شجاعت و قوت قلب در میان مردان هم نظائر تو
 قلیلند اینک برو مشغول دفاع باش و اصحاب را نصرت بکن و برخلاف
 فرائض دین مبین رفتار منما ما مأمور بجهاد نیستم فقط باید از خودمان
 دفاع کنیم و جلو هجوم معاندین خائن را بگیریم مدت پنج ماه رستم علی با
 کمال شجاعت و قوت قلب بی نظیر خود بخدتمتی که باور رجوع شده بود
 ادامه داد نه در بند خواب بود و نه در فکر راحت و خوراک بعضی از
 اشخاص متردد که چنان شجاعت بی مثل و مانندی را از او مشاهده کردند
 متذکر شدند و بتدارک مافات قیام نمودند رستم علی همیشه شمشیرش
 حمایل بود گاهی که میخوابید زره بر تن داشت و شمشیرش در پهلویش
 بود هر یک از اصحاب موظف بودند که در جای معینی که برای آنها تعیین

ص ۵۱۵

شده بود قرار بگیرند و بحراست و دفاع پردازند ولی رستم علی جای
 معین نداشت هر جا میخواست میرفت مراقب بود که دشمن بکدام نقطه
 هجوم میکند فوراً خود را بکمک اصحاب در همان نقطه میرسانید دائماً در

مقدمه مدافعين قرار ميگرفت و باصحاب نصرت ميکرد در اواخر حال که چندان از عمر رستمعلي باقي نمانده بود دشمنان براز او پي برده بودند و با آنکه فهميده بودند کسيکه بآنها حمله ميکند و هجوم آنان را دفع مينمايد مرد نيست زنست معذک از او خيلي ميترسيدند بمحض اينکه فرياد رستمعلي بلند ميشد قلب دشمنان مملو از خوف ميگشت و همه دست و پاي خود را گم ميکردند.

يك روز رستمعلي مشاهده کرد که جمعي از دشمنان عدهاي از اصحاب را احاطه کرده اند با نهايت سرعت بحضور جناب حجت رفت و خود را بپاي آن بزرگوار انداخت و با تضرع و گريه عرض کرد اجازه بدهيد بکمک آنها بروم من ميدانم که چيزي از عمرم باقي نمانده شايد بروم بشهادت برسم از شما رجا دارم تقصيرهاي مرا ببخشيد و در نزد مولاي محبوبيکه جان خود را براي او فدا ميکنم از من شفاعت کنيد جناب حجت از شدت تاثير جوابي نفرمودند و سکوت کردند زينب سکوت جناب حجت را علامت رضایت دانست فوراً از در بيرون رفت و هفت مرتبه فرياد يا صاحب الزمان کشيد يکي از دشمنان را که بعضي از اصحاب را بقتل رسانده بود مورد هجوم خود قرار داد و دست او را با شمشير قطع کرد و با نهايت خشم و غضب ميگفت چرا اسلام را بدنام کرده ايد اگر راست ميگوئيد چرا با کمال ذلت و حقارت از دم شمشير من فرار ميکنيد آنگاه بي محابا بسنگرهای دشمن توجه نمود سه سنگر را خراب کرد و نگاهبانان آنها را کشت بسنگر چهارمي که وارد شد او را گلوله باران نمودند بر اثر گلوله بر زمين افتاد و جان داد هيچيک از دشمنان درباره طهارت ذات

ص ۵۱۶

و پاکی و شجاعت و ديانت و ايمان او شک و شبهه اي نداشتند زينب در نظر دشمنان زني دهاتي نبود عنوان جميع فضائل انسانيّت بود مجسمه رفتار نيك و مظهر تجلی روح شجاعتی بود که جز در ظلّ ديانت حضرت باب چنين ارواح مقدسه يافت نميشد رفتارش طوری بود که پس از وفاتش قريب بيست نفر از زنهائیکه او را ميشناختند بامر مبارک حضرت باب

مؤمن شدند.

جناب حجّت بوسیله اشخاص معینی که حامل پیامهای او باصحاب میشدند پیروان را خبر داد و بمؤمنینی که در سنگرها بودند پیغام فرستاد که بر حسب فرموده حضرت اعلی هر شب نوزده مرتبه الله اکبر و الله اعظم و الله اجمل و الله ابهی و الله اطهر بگویند همان شبی که امر جناب حجّت باصحاب رسید همه اطاعت کردند و یک آواز جملات فوق را تکرار مینمودند صدای اصحاب بقدری بلند و شدید بود که دشمنان از خواب پریدند و با کمال ترس و بیم از اردو فرار کردند، با نهایت سرعت خود را نزدیک مسکن حاکم رسانده از منازل مجاوره آن نقطه پناه می طلبیدند بعضی از شدت ترس افتادند و مردند، مردم زنجان را یکسره ترس و بیم بقدری فراگرفت که بدهات مجاور پناهنده شدند بیشتر مردم خیال میکردند که این فریاد بلند علامت ظهور روز قیامت است بعضی خیال میکردند که این فریاد علامت آنست که جناب حجّت باصحاب خود فرمان هجوم جدیدی شدیدتر از سابق داده است.

چون جناب حجّت اضطراب و پریشانی دشمنان را مشاهده فرمودند، فرمودند اینها چه میکردند اگر مولای محبوب بما امر میفرمودند که جهاد کنید ما مأمور بدفاع هستیم نه بجهاد بما امر شده است که اصول محبت و احسان را در قلوب مردمان ثابت و پا برجای نماییم و از هرگونه شدت و سختی برکنار باشیم مقصود من و اصحاب من اینست که رئیس و شاه خود

ص ۵۱۷

را اطاعت کنیم و با همه مردم بمودت و دوستی رفتار نماییم من اگر میخواستم مثل سایر علمای زنجان رفتار کنم طوری بودم که این مردم مرا می پرستیدند و از دل و جان اطاعت میکردند ولی من هرگز قبول نمیکنم که برخلاف امر مولای خود رفتار کنم اگر جمیع گنج و ثروت دنیا را بمن بدهند و تمام جاه و جلال جهان مال من بشود برخلاف اراده مولای خود هرگز اقدامی نخواهم کرد هنوز مردم زنجان ترس و اضطراب آن شب را فراموش نکرده اند آن حوادث دائماً در جلو چشمشان مجسم است من از شخصی

شنیدم که میگفت در آنشب اردوی دشمن جولانگاه ترس و وحشت و اضطراب بود ولی اصحاب در قلعه بمناجات و دعا مشغول بودند در حینی که پیروان جناب حجّت بذکر پرداخته و هدایت و رحمت او را طالب بودند دشمنان آنها یعنی رؤسای لشکر و رجال قوم بکارهای زشت و اعمال پست سرگرم بودند اصحاب قلعه با آنکه گرسنه بودند و راه بروی آنها بسته، پیوسته مشغول مناجات و مطابق امر حضرت باب بتلاوت آیات میپرداختند اما از اردوی دشمن پی در پی صدای خنده و شتم و کلمات زشت و پست بگوش میرسید در آن شب که فریاد اصحاب بلند شد بعضی از رؤسای لشکر که باده گساری مشغول بودند چون صدای اصحاب را شنیدند همانطور که جام شراب در دست داشتند پا برهنه رو بفرار نهادند جامها از دستشان افتاد بعضی سر برهنه و نیمه عریان به بیابان فرار کردند در حین فرار سفره‌های قمار و جامهای شراب منظوی و سرنگون گشت بقدری ترسیدند که نتوانستند لباس خود را بپوشند بعضی از آنها بمنزل علما رفتند و آنها را از خواب بیدار کردند و در حالیکه از باده ناب مست بودند علما را بباد لعنت و نفرین گرفتند و بآنها میگفتند خدا شما را لعنت کند که این فتنه و فساد را برپا کرده‌اید.

پس از مدتی دشمنان بسر فریاد اصحاب آگاه شدند آنوقت خوفشان

ص ۵۱۸

زائل شد و با نهایت شرمساری هر یک بمرکز خویش برگشتند صاحب منصب‌ها بسر بازان خود دستور دادند که مراقب باشند از هر طرف که صدای اصحاب بگوش برسد آنجا را نشانه کنند هر شب جمعی از اصحاب باین نحو شهید میشدند معذک ترس و فتوری در آنها راه نمییافت تمام مصائب وارده را حقیر می‌شمردند پیوسته صدای تکبیر و تهلیل آنان بلند بود تلاوت آیات و مناجات هر مشکلی را در نظر آنها آسان میساخت هر چه از عدّه اصحاب کم میشد فریاد و صدای سایرین شدیدتر و بلندتر میگردید از مرگ باکی نداشتند و از یاد محبوب غفلت نمی‌نمودند در همان بین ها که نائره جنگ و جدال زیانه میکشید جناب حجّت نامه ای بناصر الدین شاه

نگاشتند مضمون نامه این بود:

(رعایای اعلیحضرت پادشاهی، شاه خود را فرمانفرمای جهان و بزرگترین پشتیبان دین و ایمان می‌شمارند بعدالت شاه پناهنده میشوند و برای حفظ حقوق خویش شخص شاه را بزرگترین حامی خود میدانند قضیه ما مستقیماً راجع بعلمای زنجان است بهیچوجه ارتباطی بشاه و مردم زنجان ندارد مرحوم محمد شاه مرا به طهران خواستند و فرمودند حقایق آئین خود را اثبات نمایم منم با حضور شاه مرحوم این امر را مجری کردم شاهنشاه مرحوم نسبت بمن عنایت فرمودند من از زنجان بطهران مسکن گرفتم و جز خاموش شدن آتش فتنه و فساد که علما بر افروخته بودند و درباره من سخنانی میگفتند مقصود و منظوری نداشتم هر چند اجازه داشتم که بزنجان مراجعت کنم ولی بهتر آن دیدم که در طهران در سایه عدل پادشاهی بمانم بعد از شاه مرحوم در آغاز سلطنت شما امیر نظام مرا بشرکت در واقعه مازندران متهم ساخت و تصمیم گرفت مرا بقتل برساند چون هیچکس در طهران نبود که مرا محافظت کند بزنجان فرار کردم و بارتفاع شأن و اعلائی رتبه حقیقت اسلام مشغول شدم در این

ص ۵۱۹

بین مجد الدوله بمخالفت من قیام کرد چند مرتبه او را متذکر ساختم که بعدل و انصاف در باره من رفتار کند قبول نکرد علمای زنجان که از او تملق میگفتند مشاراً الیه را بدستگیر کردن من تشویق مینمودند یاران و یاوران من خواستند از این عمل جلوگیری کنند و اقدام نمودند لیکن حاکم مردم را پیوسته بمخالفت من بر میانگیخت تا اکنون که کار باینجا رسیده اعلیحضرت شما تا کنون درباره ما اشخاص بی‌گناهی که اسیر چنگال ستمکاران شده‌ایم سکوت فرموده‌اند و مساعدتی ننموده‌اند از طرف دیگر دشمنان ما سعی میکنند که مطلب را طور دیگر در نظر اعلیحضرت جلوه دهند و ما را دشمن سلطنت و مخالف شاه معرفی نمایند با آنکه هر منصف خبیر اقرار دارد که ما بهیچوجه در فکر خیانت نبوده و نیستیم مقصود ما آنست که مصالح حکومت و مصالح رعیت را تقویت نمایم اینک من و

پیروان من حاضریم که بطهران بیائیم و بمحضر شاه مشرف شویم و با دشمنان خود رو برو گردیده صحت امر و آئین خود را اثبات نمائیم. (آنگاه جناب حجّت برّوسای اصحاب خود هم فرمودند که هر یک نامه جداگانه بحضور شاه نوشته بفرستند و داد خواهی کنند شخصی مأمور شد که این نامه ها را بطهران برساند مأمور مزبور در بین راه دستگیر شد و او را نزد حاکم زنجان بردند حاکم از شدت غضب و خشمی که از رفتار اصحاب در وجودش حاصل شده بود امر کرد نامه ها را دریدند و پاره کردند و حامل نامه ها را بقتل رساندند و بجای آن نامه ها بامضای جناب حجّت و اصحاب نامه های دیگر مملوّ از شتم و لعنت و نفرین نگاشتند و برای شاه بطهران فرستادند ناصر الدّین شاه از مشاهده این نامه ها خیلی غضبناک شد و امر کرد فوراً دو فوج سرباز با توپ و تجهیزات کامل به زنجان بروند و فرمان داد که هیچیک از اصحاب حجّت را زنده نگذارند.

خبر شهادت حضرت باب بوسیله سیّد حسن برادر سیّد حسین کاتب که

ص ۵۲۰

از آذربایجان بقزوین میرفت در قلعه باصحاب جناب حجّت رسید و باعث اندوه فراوان گردید این خبر در بین دشمنان هم منتشر شد از شنیدن آن صدا بخنده و قهقهه بلند کردند و باصحاب بنای استهزا و سخریه گذاشتند و با لحن تکبر آمیزی باصحاب میگفتند چرا بیخود خودتان را بکشتن می دهید آن کسیکه در راه او جان میدادید هدف گلوله دشمنان و مخالفین خویش گشت جسدش مفقود گردید از این بعد دیگر اینهمه عناد از خود بخرج ندهید فقط میتوانید با یک کلمه خویش را خلاص کنید و از جمیع آلام و مصائب برکنار شوید دشمنان هر چه از این مقوله گفتند نتیجه ای نداد هیچیک از اصحاب را نتوانستند از امر مبارک برگردانند.

حتی ناتوانترین افراد هم با آنهمه تأکید دشمنان از قلعه بیرون نیامد

امیر نظام پیوسته شاه را وادار میکرد که سرباز بزنجان بفرستد ناصر الدّین شاه محمّد خان امیر تومانرا با پنج فوج سرباز مسلّح و مجهّز برای تسخیر قلعه و کشتن محصورین بزنجان فرستاد مدّت بیست روز

عملیات جنگی از ناحیه دشمنان موقوف شد.

در این بین عزیزخان مکرری موسوم بسردار کل که بجانب ایروان توجّه داشت و مأمور جنگ در آن حدود بود وارد زنجان گردید و میهمان سید علی خان شد میزبان بمیهمان خود شرح ملاقات خویش را با جناب حجّت بیان کرد و چون از مقصود جناب حجّت جو یا شد جناب حجّت باو خبر دادند که حکومت زنجان بتقاضای من گوش نداد از تو تقاضا دارم که وسیله ای فراهم کنی تا من باعائله خود از این اقلیم بیرون برویم و اگر این درخواست من مورد قبول واقع نشود مجبوریم در قلعه بمانیم و از خود دفاع کنیم عزیزخان بسید علیخان که واسطه گفتگو بود اطمینان داد و گفت نهایت جدّ و جهد را خواهم نمود تا زمامداران را وادار کنم که این مسئله را بزودی حلّ نمایند چون سید علیخان بمنزل خود برگشت ناگهان یکی از فرّاشان

ص ۵۲۱

امیر نظام وارد شد و بعزیزخان گفت که امیر نظام فرموده اند فوراً علیخان را دستگیر کن و بطهران برسان مشأرألیه از شدت ترس و برای آنکه هرگونه تهمتی را از خود دور کند در جلو فرّاش امیر نظام بلعن و طعن حجّت زبان گشود و بسبب و شتم آن بزرگوار پرداخت و باین وسیله خود را از خطر مرگ رها نید.

باری وقتیکه امیر تومان وارد زنجان شد آتش جنگ و جدال چنان بشدت زبانه کشید که شهر زنجان وقوع چنان حادثه ای را هرگز بخاطر نداشت امیر تومان بسرکردگی هفده فوج سواره و پیاده بقلعه هجوم برد و چهارده توپ بطرف قلعه برقرار کرده پنج فوج دیگر هم از جهات مجاوره آماده کرد همان شبی که وارد شد فرمان داد شیپور حمله را بنوازند و بتوپچیها امر کرد قلعه را بتوپ ببندند صدای توپها تا چهارده فرسخ میرفت اصحاب در قلعه خودشان دو توپ ساخته بودند یکی از آنها را در جای مرتفعی که باردوی امیر تومان مشرف بود نصب کردند جناب حجّت فرمودند اصحاب آندو توپ را بکار بیندازند گلوله توپ بخیمه امیر تومان خورد و اسب او را بشدت مجروح کرد سربازان با کمال بغض و کینه قلعه را

هدف گلوله کرده بودند و یقین داشتند که با این قوت و قدرت اسلحه و تجهیزات قلعه را تسخیر خواهند کرد بعد از چند روز یقین کردند که امیدشان بنا امیدی مبدل شده و تسخیر قلعه برای آنها میسر نیست فرخ خان پسر یحیی خان و برادر حاجی سلیمان خان که یکی از سرکردگان لشکر دولت بود بهلاکت رسید امیر نظام وقتیکه این مطلب را شنید پریشان خاطر شد و به سپهسالار لشکر دولت سرزنش کرد که چرا قلعه را تسخیر نکردی و محصورین را بدون قید و شرط بتسلیم شدن وادار نمودی با این عجز و ناتوانی که از خود آشکار ساختی اسم و آوازه مملکت ما را ننگین و بدنام کردی بزرگترین صاحب منصبان و تواناترین رؤسای

ص ۵۲۲

لشکر ما را بکشتن دادی و کاری کردی که سربازان قوت معنوی خود را از دست داده اند اینک سعی کن که پریشانی را بنظم تبدیل کنی و آثار هر گونه فجور و اعمال زشت را از اردو محو و نابود سازی با رؤسای شهر زنجان در این خصوص مشورت کن و یقین بدان اگر از عهده این مأموریت بخوبی بریائی فوراً تو را معزول مینمایم و اگر آن همه لشکر که در ظل امر و فرمان تو هستند از عهده تسخیر قلعه بر نیایند یقین بدان که خودم بزنجان خواهم آمد و امر میکنم همه اهل آن شهر را هر چه باشد و هر دینی که داشته باشد از دم تیغ بگذرانند زیرا شهری که برای شاه و رعیت اسباب ننگ و اذیت باشد مورد رحمت و عنایت شاهنشاه واقع نخواهد شد و لایق مهر و محبت نیست.

امیر تومان چون این فرمان امیر نظام را قرائت نمود از طرفی گرفتار یأس و از جهت دیگر دچار خشم و غضب گردید جمیع کدخداها و رؤسای شهر را جمع کرد و فرمان امیر نظام را برای آنها خواند و بتحریر و تحریض آنان پرداخت مردم همه بجنب و جوش آمدند روز بعد هر مردیکه توانائی داشت بلشکر امیر تومان پیوست و لشکر بسیار عظیمی در ظل ریاست کدخداها براه افتاد و بقلعه توجه نمود چهار فوج از قشون دولتی هم با طبل و شیپور پیشاپیش آن لشکر عظیم بقلعه هجوم بردند اصحاب جناب

حجّت بدون اینکه اعتنائی بهیاهوی آن لشکر داشته باشند همه با هم یکمرتبه فریاد یا صاحب الزّمان کشیدند و از قلعه بیرون رفته بر آن لشکر جرّار هجوم نمودند این واقعه شدیدترین وقایعی بود که بین اصحاب و لشکر دولت بوقوع پیوست یاران جناب حجّت در این واقعه سختی خیلی دیدند و مشقّت بسیار کشیدند چه بسیار فرزندان که مقابل چشم مادران بقتل رسیدند و سرهای آنها را دشمنان در مقابل چشم خواهران آنها بر نیزه نصب نمودند زنها دوش بدوش مردها با دشمنان روبرو شده و با فریاد و

ص ۵۲۳

فغان مردان خود را بیایداری و استقامت تشجیع مینمودند. قیام و اقدام زنها در آن روز اثرات عجیبی داشت و آنها را در مقابل دشمن خونخوار پایدار میساخت فریاد زنها در مردها ایجاد شجاعت میکرد بعضی از زنها لباس مردها را میپوشیدند و بجای آنهائیکه بشهادت رسیده بودند قرار گرفته بدفاع میپرداختند عده‌ای از زنها مشکهای پر از آب بدوش میکشیدند و مردان جنگجوی را سیراب میساختند و بزخمی‌ها کمک میکردند این مطلب سبب شد که اصحاب غلبه یافتند و در لشکر دشمن شکست افتاد صفوف آنها بهم خورد همه تشنه بودند آب خیلی کم داشتند از طرفی هم خود را باصطلاح باخته بودند مانند اشخاص مغلوب می‌جنگیدند نمیتوانستند غلبه کنند و نمیتوانستند برگردند در آن معرکه قریب سیصد نفر از اصحاب جناب حجّت شربت شهادت نوشیدند یکی از اصحاب جناب حجّت موسوم بمحسن صدای بسیار خوب و جالبی داشت که مانند آن نبود محسن مؤذن بود وقتی که اذان میگفت مردمیکه در دهات مجاور بودند صدای او را میشنیدند و منجذب آن آواز میشدند بعضی از مسلمین در حین نماز که صدای محسن را میشنیدند مجذوب گشته و با خود میگفتند چطور ممکن است حجّت و پیروانش کافر باشند این حرف کم کم شهرت یافت تا بگوش مجتهد بزرگ زنجان رسید چون نمیتوانست جلو مردم را بگیرد شکایت بامیر تومان برد و از او درخواست کرد و گفت شما سعی کنید بهر وسیله که ممکن است نگذارید مردم درباره حجّت و اصحابش نظر خوبی

پیدا کنند من شب و روز کوشش کردم و زحمت کشیدم تا مردم زنجان باور کردند که حجّت و پیروانش دشمن پیغمبر هستند و مخالف دین اسلام میباشند ولی صدای محسن مؤذّن تمام زحمات مرا بباد میدهد و سبب میشود که مردم شهر درباره حجّت و پیروانش نظر خوب پیدا کنند اول چیزی که لازم است شما اقدام کنید این است که وادار کنید این مؤذّن

ص ۵۲۴

بدجنس را بقتل برسانند امیر تومان که در ابتدا نمیخواست با افکار مجتهد همراه باشد در جواب گفت شما و امثال شما هستید که این جنگ را بپا کرده اید و خودتان مسئول این عمل میباشید ما مأمور حکومت هستیم و فقط اوامر حکومت را اطاعت میکنیم اینکار بما مربوط نیست اگر میل دارید محسن را بکشید مهیای فداکاری بشوید مجتهد مزبور چون این حرف را از امیر تومان شنید مقصود او را فهمید فوراً بمنزل خود رفت و مبلغ صد تومان برسم پیشکشی برای امیر تومان فرستاد امیر تومان بچند نفر از تیر اندازان ماهر خود دستور داد که مواظب باشند و در بین اینکه محسن اذان میگوید از کمینگاه او را هدف گلوله نمایند هنگام طلوع فجر که محسن اذان میگفت در حین ادای جمله لا اله الا الله گلوله ای بدھانش خورد و فوراً بشهادت رسید چون جناب حجّت شنیدند که دشمنان باین عمل وحشیانه اقدام کرده اند فرمودند دیگری برود و اذنانرا که محسن شروع کرده بود تمام کند دیگری رفت اذنانرا تمام کرد هر چند این شخص در بین اذان کشته نشد ولی بعدها با سایر برادران دینی خود در نهایت سختی و رنج شربت شهادت نوشید.

جناب حجّت وقتی که دیدند نزدیک است کار محاصره تمام شود برای هر جوانی که تأهل اختیار نکرده بود زوجه ای انتخاب فرمودند و مجالس عروسی متعددی تشکیل دادند و خرج عروسی همه را از خودشان دادند جواهر زوجه خویش را فروختند و صرف عروسی جوانان اصحاب نمودند. جشنهای عروسی مدت سه ماه ادامه داشت این جشنها آمیخته بمصائب و بلیات مختلفه بود که بواسطه حمله دشمن بقلعه آشکار میشد چه بسیار

دامادها که در هنگام ورود حجله مجبور میشدند برای دفاع بروند بمحض اینکه فریاد یا صاحب الزمان بلند میشد داماد از نزد عروس فوراً بیرون میرفت و بمقابله دشمنان پرداخته آرزو داشت که بشهادت نایل شود عروس

ص ۵۲۵

که شوهر خود را آماده شهادت میدید دست بدامن او میزد و میگفت چند دقیقه دیگر صبر کن داماد میگفت وقت ندارم باید بروم تاج افتخار ابدی را برای خود تحصیل کنم من و تو باز با هم در جهان ابدی ملاقات خواهیم کرد در آنجا دیگر زحمت و عذابی نیست جدائی و مفارقتی وجود ندارد سراسر نعیم است و فوز بحیات جاودانی".

خلاصه در آن ایام مصیبت بار دویست نفر از جوانان عروسی کردند بعضی چند ماه با زوجه خود بسر بردند بعضی چند هفته بسر بردند بعضی چند دقیقه بیشتر با هم نبودند هیچیک از آنها نبود که صدای طبل را بشنوند و بدفاع نپردازد بالاخره همه این نفوس مقدسه جان خود را فدای محبوب خویش نمودند و تمامی جام شهادت را نوشیدند. بنا بر این وقایع که گفته شد تعجبی نیست که حضرت اعلیٰ چنین سرزمینی را که محل وقوع سخت ترین مصائب و مشهد فدای پیروان با وفا و مخلص گردیده ارض اعلیٰ نامیدند این لقب که حضرت اعلیٰ بشهر زنجان داده اند همیشه باقی خواهد ماند و کلمه زنجان و ارض اعلیٰ دائماً در یک ردیف مذکور خواهد گردید.

در بین اصحاب جناب حجّت شخصی بود موسوم بکریلانی عبد الباقی این شخص هفت پسر داشت پنج پسرش را جناب حجّت متأهل ساخته بودند بمحض اینکه جشن عروسی تمام شد فریاد یا صاحب الزمان اصحاب بگوش رسید و علامت این بود که دشمنان هجوم نموده اند بمحض استماع ندا همه برخاستند و عروسهای خود را بجا گذاشته برای جلوگیری دشمنان شتافتند هر پنج نفر داماد در آن معرکه بشهادت رسیدند بزرگتر از همه آنها که جوانی بود دارای ذکاوت و شجاعت بی نظیر گرفتار دشمنان گشت او را نزد امیر تومان بردند امیر با نهایت خشم فریاد کشید او را بزمین بیندازید و سینه اش را که پراز محبت حجّت است بسوزانید آن

جوان جواب داد ای مرد نانجیب نوکرهای تو هر آتشی بیفروزند نمیتوانند

ص ۵۲۶

محبتی را که در قلب من موجود است بسوزانند این جوان تا آخرین دقیقه حیات بمدح و ستایش مولای محبوب خویش ناطق و گویا بود. از جمله زنهائیکه دارای ایمان قوی بودند و واقعه زنجان را مشاهده کرده‌اند یکی امّ اشرف است. مشاراً الیها در قلعه بود که پسرش اشرف بدنيا آمد و با فرزندش از بقیة السیف زنجان محسوب است. پس از چند سال که فرزندش بسن بلوغ رسید ایمانی عجیب و عرفانی عالی پیدا کرد دشمنان هر چه کوشش نمودند که او را بتبری از امر وادار کنند ممکن نشد بالاخره فرستادند مادر آن جوان را که همان امّ اشرف بود آوردند که پسرش را نصیحت کند شاید از امر تبری نماید و از قتل خلاصی یابد. وقتیکه امّ اشرف چشمش بصورت پسرش افتاد فریاد برآورد اگر گوش بحرف این اشخاص شریر بدهی و از امر حقّ اعراض نمائی پسر من نیستی. جناب اشرف با کمال اطمینان و استقامت در میدان فدا بشهادت رسید و از امر الله تبری نمود امّ اشرف با آنکه بچشم خود میدید پسرش گرفتارستم و ظلم اعداست با این همه جزع و بی تابى نکرد و حتی اشک از چشمش جاری

ص ۵۲۷

نشد زیرا پسرش در راه خدا جان میداد. در آن روز از امّ اشرف چنان شجاعت و صبر و ثباتی ظاهر شد که دشمنان و مأمورین کشتار پسرش هم بتعجب و حیرت افتادند وقتیکه چشم امّ اشرف بجسد بی جان پسرش افتاد گفت ای پسر روزیکه بدنیا آمدی من جزو اصحاب در قلعه علی مردان خان محبوس بودم و همانروز با خدا عهد کردم که ترا در راه او فدا کنم الآن چقدر مسرور هستم که میبینم یگانه پسری که خدا بمن داده در راهش فدا کرده‌ام و بنذر و پیمان خود وفا نموده‌ام. باری من هر چه بخوام آنطوریکه باید و شاید درباره شجاعت اصحاب و جانفشانی آنها چیزی بنویسم خود را عاجز و قاصر مشاهده میکنم هر

چند طوفان ظلم و ستم اعدا در نهایت شدت بود ولی نمیتوانست آتش ایمان و شجاعت اصحاب با وفا را خاموش کند هر چه دشمنان بخرابی قلعه همت میگماشتند اصحاب قلعه، زن و مرد بتعمیر و تقویت استحکامات قلعه میپرداختند در اوقات فراغت از کار بدعا و نماز مشغول میشدند تمام همت خود را بر این گماشته بودند که پناه و قلعه محکم خود را از هجوم اعدا نگهداری کنند قیام و اقدام زنها کمتر از مردها نبود همه از پیر و جوان وضع و شریف با مردها شرکت داشتند لباس میدوختند نان می پختند مریضها را پرستاری میکردند بزخمی ها رسیدگی مینمودند بمواقف استحکامی رسیدگی میکردند و از گوشه و کنار گلوله ها و تیرهایی را که دشمنان انداخته بودند جمع میکردند استحکامات را ترمیم مینمودند مردان را در حین دفاع بیایداری و استقامت وادار مینمودند اطفال قلعه نیز در اینگونه مساعدتها شرکت داشتند و مانند مادران و پدران خود بانجام امور میپرداختند بواسطه این روح مساعدت و یگانگی که در بین آنها حکم فرما بود دشمنان خیال میکردند که عدد اصحاب قلعه بده هزار نفر میرسد مطلب دیگری که باعث تعجب بود این بود که از راه غیر معلومی پیوسته

ص ۵۲۸

زاد و توشه باصحاب میرسید و از نیریز و خراسان و تبریز بکمک آنها میآمدند و چنین بنظر میرسید که این قلعه را هیچوقت نمی شود تسخیر کرد.

از طهران پشت سر هم توبیخ و سرزنش بود که برای امیر تومان میرسید و از اینجهت خیلی خشمناک شده بود و نمیدانست چه بکند آخر کار تصمیم گرفت که از راه حيله و خدعه اصحاب قلعه را از پای در آورد و یقین داشت اگر بخدعه و فریب متمسک نشود از راه جنگ و جدال نمیتواند باصحاب قلعه غلبه کند از اینجهت جنگ را موقوف کرد و چنین شهرت داد که اعلیحضرت پادشاه فرموده اند جنگ موقوف شود و فرموده اند که من از اول بوقوع اینگونه محاربات و فرستادن سرباز و قوا بمازندران و نیریز مایل نبودم این عمل ناشی از اشتباه بود و خیلی متأسفم که

اینقدر خون ریخته شد این مطلب که انتشار پیدا کرد مردم زنجان و دهات مجاور خیال کردند که ناصر الدین شاه بامیر تومان فرمان داده که با جناب حجّت صلح کند و هر چه زودتر آن هیاهو را بخواباند امیر تومان چندی صبر کرد تا همه مردم باور کردند که این مطلب صحّت دارد آنوقت از راه مکر و خدعه نامه (ای) باصحاب قلعه نوشت و آنها را بصلح دعوت کرد و بجناب حجّت اطمینان داد که در نیت خویش صادق است و برای حصول اطمینان قرآنی را مهر کرد و با نامه بقلعه فرستاد و بجناب حجّت پیغام داد که شاه شما را بخشیده است و من باین قرآن قسم میخورم که شما و اصحابتان در حفظ و حمایت پادشاه هستید این کتاب خدا شاهد و گواه است که هر کس از قلعه خارج شود هیچگونه اذیتی باو نمیرسد و از خطر ایمن و محفوظ خواهد بود جناب حجّت با کمال احترام قرآن را از نماینده امیر گرفتند و چون نامه را خواندند بحامل نامه فرمودند بامیر بگو صبح زود بشما جواب خواهم داد آنگاه شبانه اصحاب خود را احضار فرمودند و پس

ص ۵۲۹

از ذکر وصول نامه بضمیمه قرآن باصحاب گفتند من نمیتوانم اظهارات دشمنان را تصدیق کنم خیانت‌های اینها که در مازندران و نیریز مرتکب شدند هنوز در افکار باقی است همان معامله را که با اصحاب نیریز و مازندران کردند حال میخواهند با ما بکنند لکن برای حفظ احترام قرآن ما مطابق میل آنها رفتار میکنیم و چند نفر از اصحاب را بار دو میفرستیم تا خدعه و فریب آنها آشکار شود.

استاد مهر علی حدّاد که از بقیة السیف زنجان بود برای من چنین حکایت کرد که جناب حجّت جمعی از اصحاب را بعد از وصول نامه امیر باردوگاه فرستادند نه نفر پسر دهساله هم با آن جمعیت همراه نمودند من یکی از آن نه طفل بودم سائیرین که بزرگ بودند سنّشان از هشتاد تجاوز میکرد از جمله کربلائی مولا قلی و آقا داداش و درویش صلاح و محمد رحیم و محمد نامی بودند درویش صلاح شخصی بود دارای هیبت و وقار و شمایل جمیل و قامتی بلند و محاسنی سفید داشت بواسطه نیک رفتاری

و پرهیزکاری نزد همه محترم بود قبل از تصدیق امر در نزد اولیای امور احترام داشت و پس از تصدیق بامر مبارک از همه مقامات و فضل و بخششی که درباره او میکردند چشم پوشید و بیاری اصحاب پیوست و جزو مدافعین قلعه در آمد درویش صلاح قرآنی را که امیر مهر کرده بود برداشته روان شدیم و بمحضر امیر تومان وارد گشتیم داخل چادر شدیم و منتظر دستور بودیم و وقتی که وارد شدیم سلام کردیم امیر جوابی بمانداد و بنظر حقارت بمانگریست نیمساعت گذشت همانطور ایستاده بودیم آنگاه امیر تومان با لحنی شدید و حقارت انگیز ما را مخاطب داشته گفت من تا کنون مثل شما اشخاصی نانجیب و پست ندیده‌ام آنوقت شروع بستم و بدگویی نمود در این بین یکی از اصحاب که از همه بزرگتر و از حیث قوی ضعیف‌تر بود قدم پیش گذاشت و از امیر تومان اجازه خواست چند

ص ۵۳۰

کلمه بگوید این شخص اگر چه بی سواد بود ولی طوری سخن گفت که اسباب تعجب حاضرین شد از جمله مطالبی که گفت این بود:

(خدا میداند ما نهایت محبت و صداقت را نسبت بشاهنشاه خود داریم و از این بعد هم خواهیم داشت هیچ مقصودی و منظوری جز صلاح دولت و رعیت نداریم و لکن دشمنان بمخالفت ما قیام کردند و بما تهمت ها زدند و برخلاف واقع ما را معرفی کردند. از اطرافیان شاهنشاه هیچکس پیدا نشد که با ما مساعدت کند و به حرف ما گوش بدهد و از ما در نزد شاه دفاع کند. چند مرتبه هم شکایت کردیم ولی بجائی نرسید مثل اینکه گوش پادشاه از شنیدن تظلم ما عاجز بود. دشمنان ما وقتیکه دیدند شاه بما توجهی ندارد جسور شدند از هر طرف بما حمله کردند. هر چه داشتیم غارت کردند بهتک نوامیس ما پرداختند اطفال ما را دستگیر کردند ما هم وقتی دیدیم پشت و پناهی نداریم حکومت از ما حمایت نمیکند و دشمنان از هر طرف ما را احاطه کرده‌اند ناچار شدیم جلو دشمنان را بگیریم و از خود دفاع کنیم.)

امیر تومان به یاور لشکر خود توجه کرده و باو گفت من که نمیتوانم جواب این مرد را بدهم هرگاه من قلباً متدین بودم بدون درنگ این امر را

قبول میکردم حال بنظر تو چه میرسد یاور جواب داد جواب اینها را فقط شمشیر میدهد جز بواسطه شمشیر نمیتوانیم از دست اینها خلاص شویم. درویش صلاح گفت قرآنی را که مهر کرده‌اید و اقراری را که نوشته‌اید و ما را بآنوسیله نزد خود آورده‌اید الآن در نزد من است، آیا ما را اینجا آوردید که اینطور با ما رفتار کنید؟ امیر تومان خیلی برافروخته شد فرمان داد محاسن درویش صلاح را کنند و او را با سایر اصحاب در زیر زمینی افکندند من با اطفال دیگر که این قضیه را مشاهده کردیم بهراس افتادیم خواستیم فرار کنیم و فریاد یا صاحب الزمان کشیدیم و با کمال سرعت بطرف قلعه دویدیم در ضمن دویدن شخصی از دنبال من رسید

ص ۵۳۱

و دامن لباس مرا گرفت من فوراً لباس را کندم و خود را دوان دوان بدر قلعه رساندم وقتیکه آنجا رسیدم خیلی بیحال شده بودم ترس من وقتی شدت یافت که دیدم امامقلی را که یکی از اصحاب بود دشمنان با نهایت درندگی پاره پاره کرده‌اند وقتی این را دیدم خیلی ترسیدم با آنکه امیر تومان شهرت داده بود که می‌خواهد با اصحاب صلح کند و جنگ و جدال را موقوف سازد معذک اینگونه اعمال جا برانه از آنها بروز میکرد بعداً فهمیدم که برادر امامقلی بهانه اینکه می‌خواهد با او حرفی بزند مشاراً الیه را فریب داده و از بین اصحاب بیرون برده و با نهایت ستمکاری بدست دشمنان گرفتار ساخته است. من فوراً بحضور جناب حجّت رفتم خیلی بمن محبت کردند گرد و خاک از صورت من پاک کردند لباس نو بمن پوشاندند و مرا پهلوی خود نشانیده از جریان امور سؤال فرمودند من جمیع وقایع را بحضور جناب حجّت عرض کردم فرمودند آن صیحه روز قیامت است صیحه‌ای است که چشم عالم هرگز مثل آن را ندیده امروز همان روزی است که خدا در قرآن (۸۰: ۳۵-۳۷) میفرماید "يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ" امروز همان روزی است که نه تنها انسان باید دست از برادر خود بردارد بلکه برای ریختن خون نزدیکترین خویشان خود باید مال خود را فدا کند امروز همان روزی است که خداوند در قرآن فرموده

(۳:۲۲) "يَوْمَ تَرَوُنَّهَا تُذْهِلُ كُلُّ مَرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَ تَضَعُ
كُلُّ ذَاتِ حَمَلٍ حَمْلَهَا وَ تَرَى النَّاسَ سُكَارَىٰ وَ مَا لَهُم بِسُكَارَىٰ وَ
لَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ".

جناب حجّت در وسط میدان قلعه نشسته بودند اصحاب خود را احضار کردند و بآنها فرمودند برادران من از استقامت شما خیلی مسرورم دشمنان ما تصمیم گرفته‌اند که ما را محو و نابود کنند مقصودی جز این ندارند می‌خواهند شما را فریب بدهند و با حيله و خدعه از قلعه خارج کنند و آن

ص ۵۳۲

طوریکه میل دارند شما را بقتل برسانند حال که فهمیدند رازشان آشکار شده و خدعه شان مکشوف گردیده بحبس بزرگ و کوچک اقدام نمودند چنین مینماید تا شما را نکشند و قلعه را تسخیر نکنند دست از جنگ برنمیدارند شما اگر بیشتر از این در قلعه بمانید حتماً بدست دشمن گرفتار خواهید شد همه شما را اسیر خواهند کرد اطفال شما را خواهند کشت هتک حرمت ناموس شما خواهند نمود بهتر آنست که شبانه زن و بچه خود را بردارید و فرار کنید و پیش از آنکه گرفتار شوید خود را بمحل امنی برسانید من خودم حاضرم تنها بمانم و گرفتار دشمنان بشوم چقدر خوب میشود اگر دشمنان بکشتن من اکتفا میکردند و بجای اذیت و قتل شما مرا رنج میدادند و بقتل میرساندند قلوب اصحاب از شنیدن سخنان جناب حجّت غمگین شد و همه متأثر شدند اشک از چشمشان جاری گشت و بحضور حجّت عرض کردند ما هیچوقت حاضر نمیشویم که شما را تنها در چنگال دشمن خونخوار بگذاریم جان ما بیشتر از جان شما ارزش و قیمت ندارد و عائله‌های ما از عائله و بستگان شما محترمتر و شریف‌تر نیستند ما حاضریم هر بلایی را در خدمت شما با کمال خوشحالی تحمّل نمایم.

اصحاب حجّت باستثنای چند نفر ضعیف القلب همه در خدمتش باقی ماندند فقط آن چند نفر چون در خود طاقت تحمّل سختی اوضاع قلعه را نداشتند بنا فرموده جناب حجّت از قلعه خارج شدند و خود را بمحل امنی

رساندند امیر تومان که در نهایت درجه ناامیدی بود بتمام اقویا که در زنجان بودند فرمان داد در جوار اردوی او مجتمع شوند آنگاه قوای خود را مرتب کرده رؤسای لشکر را معین نمود و اشخاصی که تازه در زنجان سرباز شده بودند جزو قوای امیر تومان در آمدند امیر تومان فرمان داد که شانزده فوج با ده عراده توپ بنویت قلعه را مورد هجوم خود قرار بدهند هشت فوج پیش از ظهر و هشت فوج بعد از ظهر تا اول شب بجنگ ادامه دهند خود

ص ۵۳۳

امیر بمیدان جنگ وارد شد و ریاست افواج پیش از ظهر را بعهده داشت آنها را تشویق میکرد و وعده میداد که انعام خوبی بآنها بدهد بآنها میگفت اگر فتح کنید مکافات خوبی خواهید یافت و اگر شکست بخورید مورد مجازات شاهنشاه قرار خواهید گرفت این هجوم و حمله و کشتار بهمین نحو مدت یکماه طول کشید روزها که جنگ میکردند بجای خود گاهی شبانه هم بقلعه هجوم مینمودند پیوسته از اطراف بامیر تومان کمک میرسید ولی اصحاب قلعه روز بروز بر سختی و شدتشان میافزود و در تنگنای حصار با نهایت گرسنگی و شدت جوع میگذراندند در این بین امیر نظام تصمیم گرفت که حسنعلی خان گروسی را با دو فوج از سربازهای سنی برای کمک امیر تومان بزنجان بفرستد.

پس از ورود این دو فوج توپخانه اردوی امیر تومان قلعه را گلوله باران نمود تا بکلی ویران و خراب نماید قلعه اصحاب چند روز در مقابل گلوله‌های توپ مقاومت کرد و اصحاب باوفا در آن ایام چنان شجاعتی از خود آشکار نمودند که خونخوارترین دشمنان آنها از پایداری و شجاعتشان متعجب شدند یکروز گلوله ببازوی راست جناب حجّت اصابت نمود ایشان مشغول نماز خواندن بودند که مجروح شدند فوراً بنوکر خویش سپردند که این مطلب را از زوجه ایشان مستور بدارد لیکن آن شخص بقدری دست و پای خود را گم کرده بود و بطوری متأثر شده بود که سر ضمیرش از رنگ رخسارش مکشوف گشت و گریه‌اش راز پنهان را آشکار نمود چون زوجه جناب حجّت از واقعه خبر یافت با کمال اندوه بخدمت ایشان شتافت دید

جناب حجّت مشغول نماز هستند و با آنکه خون بسیاری از زخمشان جاری است با کمال اطمینان توجّه بحقّ نموده‌اند و در آن حال می‌گفتند:
" خدایا این مردم را بیامرز زیرا اینها نمیدانند چه میکنند، خدایا باین مردم رحم کن زیرا اینها مسئول نیستند مسئول اصلی این اعمال آنهایی

ص ۵۳۴

هستند که این مردم را گمراه کرده‌اند و مقاصد زشت خویش را بدست این مردم انجام میدهند."

زوجهٔ جناب حجّت و خویشان ایشان از مشاهدهٔ خونیکه از زخم جاری بود و تمام بدن ایشان آلوده شده بود بنای بیتابی و ناله و فریاد را گذاشتند جناب حجّت در صدد برآمدند که آنها را دلداری بدهند بآنها فرمودند شادمان باشید من هنوز با شما هستم می‌خواهم شما بخداوند توکل کنید و بارادهٔ او راضی باشید اینکه چیزی نیست اهمّیتی ندارد زیرا مصائب و بلیّاتی که در وقت وفات من برای من مقدّر شده خیلی بیشتر از اینهاست آنچه واقع شد مانند قطره است و آنچه بوقوع خواهد پیوست مانند دریاست بهتر اینست بقضای الهی راضی باشیم اصحاب باوفا که شنیدند جناب حجّت مجروح شده‌اند اسلحهٔ خود را رها کرده و بحضور ایشان شتافتند.

لشکر دشمن این فرصت را غنیمت شمردند و چون اصحاب را در مقابل خود ندیدند با نهایت شدّت هجوم کرده بقلعه وارد شدند و قریب صد زن و بچه را اسیر کردند و دارائی آنها را تاراج نمودند آن ایام فصل زمستان بود شدّت سرما بدرجه ای بود که تا آنوقت در زنجان چنان سرمائی بندرت اتفاق افتاده بود زنان و اطفال اسیرمدّت پانزده روز بدون لباس در آن سرمای شدید گذراندند مختصر لباس نازکی هر کدام داشتند نه مأمنی برای آنها بود و نه بالا پوشی داشتند همه گرسنه بودند و بعضی‌ها که چارقد داشتند میخواستند خود را با آن گرم کنند سرما خیلی شدید بود و برف میبارید باد سردی میوزید هر چه میخواستند خودشانرا گرم کنند میسر نبود دور آن بی‌نوایان را عده‌ای از زنهای شهر و دهات

احاطه کرده بودند و زبان بلعن و طعن آنها گشوده دیوانه وار دور آن اسرا
میرقصیدند و استهزا میکردند و میگفتند خدای شما خوب مکافات بشما

ص ۵۳۵

داد آن خدائی را که میپرستیدید اکنون بشما جزا داده است از اطراف
بصورت اسرا آب دهان میانداختند و سب و لعن می نمودند.

هر چند سربازان دشمن بقلعه دست یافتند و بیشتر از وسائل دفاع
اصحاب و دارائی آنها را بردند و عدّه زنها و اطفال را اسیر کردند ولی
اصحاب حجّت از پای نشستند همه با زنها و اطفالیکه باقی مانده بودند
نزدیک مسکن جناب حجّت جمع شدند و به پنج فرقه نوزده نفری خود را
تقسیم نمودند و از میان آن پنج فرقه نوزده نفر برای دفاع و ممانعت دشمن
حاضر میشدند و فریاد یا صاحب الزّمان کشیده خود را میان صفوف
دشمنان میافکندند و آنها را متفرّق و پریشان میساختند این نود و پنج
نفر اصحاب وقتیکه فریاد میکشیدند دشمنان را بلرزه میافکندند و مرعوب
میساختند .

چند روز هینطورها گذشت و خسارت زیادی بدشمنان رسید عدّه
بسیاری از لشکر دشمن کشته شدند امیدها بناامیدی بدل شد بیشتری از
رؤسای لشکر دست از کار کشیدند توپچی ها از تیراندازی دست برداشتند
صفوف دشمن پریشان بود قوای اعدا بتحلیل رفته بود.

امیر تومان نمیدانست چه بکند که لشکر خود را از پریشانی و ناامیدی
نجات بدهد و بجنگ و جدال وادار کند مجبور شد با رؤسای لشکری که باقی
مانده بودند مشورت کند و برای حفظ حیات خود اولاً، محافظت اهالی
زنجان ثانیاً، علاجی بیندیشد چون رؤسای لشکر جمع شدند امیر تومان
بآنها گفت من دیگر خسته شده‌ام و از مقاومت اصحاب حجّت بتنگ آمده‌ام
هیچوقت ممکن نیست شجاعت و قوّت روحی که اصحاب حجّت دارند در
لشکر شاه پیدا شود هیچیک از افراد لشکر ما حاضر نیست که مانند
اصحاب حجّت از روی خلوص و وفاداری فداکاری کند لشکر ما نا امید شده
است ممکن نیست آنها را از ناامیدی نجات داد زیرا عقیده ای پیدا کرده‌اند که

اگر غلبه هم بیابند دچار هلاکت ابدی میباشند بعد از مشورت قرار بر این دادند که از خارج قلعه تا زیر منزل جناب حجّت نقب بزنند و باین واسطه اصحاب را مجبور کنند که بدون قید و شرط تسلیم گردند یک ماه هم بانجام این مهم پرداختند و مصمم شدند که در نقبها مواد منفجره قرار بدهند و بواسطه انفجار منازل اصحاب قلعه را که هنوز خراب نشده خراب کنند امیر تومان بصاحب منصبان توپخانه خود فرمان داد که پس از خرابی منازلی که بین اردو و مسکن جناب حجّت قرار گرفته است منزل حجّت را هدف توپ سازند و قلعه را با خاک یکسان کنند این امور بوقوع پیوست وقتیکه زوجه جناب حجّت مسماة بخدیجه طفل خود موسوم به هادی را بغل گرفته بود و جناب حجّت با مشارّ الیها سخن میگفتند یک قسمت از منزل ایشان خراب شد جناب حجّت باو میفرمودند که تو عنقریب با این طفل اسیر خواهی شد خود را آماده کن. مشارّ الیها که از شنیدن آن سخن بیتابی و جزع مینمود ناگهان هدف گلوله گشت و فوراً جان داد فرزندش هادی هم در میان آتشی که بر افروخته بود افتاد و پس از قلیل مدّتی بواسطه جراحت بسیار در منزل میرزا ابوالقاسم مجتهد زنجان وفات یافت جناب حجّت با آنکه از مشاهده این پیش آمد خیل متأثر بودند لکن شجاعت و متانت خود را حفظ کرده و با لحن مناجات میگفتند:

" خدایا از روزیکه بعرفان حضرت موعود موفق شدم و محبوب دل و جان خود را یافتم میدانستم که این مصائب و بلیات بمن خواهد رسید هر چند مصائب من شدید است و حزن من بسیار ولی در راه نصرت امر تو برای تحمّل بیش از این حاضر و آماده هستم این همه بلیات و آفاتی که بمن رسید زوجه ام از دست رفت پسر من از بین رفت اصحابم شهید شدند بستگانم وفات یافتند همه اینها در مقابل نعمت ایمان و موهبت عرفانی که بمن عنایت کرده ای قابل ذکر نیست اگر هزار جان داشتم و تمام دنیا پر از

طلا و مال بود و بر جمیع جهان ریاست داشتم همه را در راه توفدا
میکردم و با کمال فرح و سرور هر مشکلی را تحمّل مینمودم."
اصحاب باوفای جناب حجّت از وفات زوجۀ مشارّ الیه و پسرش و
زخم بازوی رئیس محبوب خود خیلی غضبان بودند و همه مصمّم شدند که
تا جان در بدن دارند از یاری جناب حجّت دست نکشند و تصمیم گرفته
بودند که انتقام برادران دینی شهید خود را از دشمنان بگیرند و لکن جناب
حجّت آنها را نصیحت فرمودند و گفتند مبادا چنین کاری بکنید و آتش
جنگ را دامن بزنید بخدا توکل کنید بقضای او راضی باشید منتظر ساعت
آخر باشید و با کمال سکون و ثبات مترصد باشید اگر چه خیلی طول بکشد.
هر روز از عدّه اصحاب کاسته میشد و بر مصائبشان افزوده میگشت
و از مساحت زمینی که مأمن آنها بود کاسته میگردید بالاخره صبح روز
پنجم ماه ربیع الاول سال ۱۲۶۷ هجری جناب حجّت پس از آنکه نوزده روز
از جراحت بازوی خویش رنج شدید کشیدند در حین ادای نماز که بسجده
افتاده بودند وفات فرمودند.

اصحاب و بستگان ایشان از وفات حجّت خیلی محزون شدند دو نفر
از اصحاب دین محمد وزیر و میر رضای سردار در صدد بر آمدند که فوراً
جسد جناب حجّت را بدون اینکه هیچیک از اصحاب و خویشان ایشان با
خبر بشوند در محلی دفن کنند و قبل از اینکه دشمنان از وفات جناب
حجّت مطلع گردند این عمل را انجام دهند شبانه جسد جناب حجّت را
برداشتند و باطاق دین محمد وزیر بردند و در آنجا دفن کردند و آن اطاق را
فوراً خراب کردند که کسی پی نبرد مدفن جناب حجّت کجاست زیرا
دشمنان اگر اطلاع مییافتند بدن را بیرون میآوردند و مورد اهانت و
جسارت قرار میدادند.

پس از وفات حجّت پانصد نفر زن برای سوگواری در منزل جناب

ص ۵۳۸

حجّت جمع شدند اصحاب باوفا بمقابله اعدا و دفاع پرداختند از اصحاب
حجّت بجز دو بیست نفر مرد قوی باقی نمانده بود سایرین یا شهید شده

بودند یا بواسطه زخم و جراحی که داشتند از کار افتاده بودند دشمنان چون از وفات جناب حجّت مطلع شدند هجوم شدیدی نمودند تا قلعه را خراب و اصحاب را از بین ببرند طبل و شیپور میزدند صدای سرور و فریاد خوشحالی از لشکریان بلند بود باصحاب حمله کردند و همت گماشتند که تا همه را از بین نبرند آسوده ننشینند اصحاب که چنین دیدند فریاد یا صاحب الزمان کشیدند و بدون ترس و بیم بدفاع پرداختند جنگ همچنان ادامه داشت تا آنکه دشمنان بر اصحاب غالب شدند جمعی از اصحاب بشهادت رسیدند و جمعی اسیر و گرفتار گشتند دشمنان دست بغارت گشودند و مانند درندگان بکشتار اصحاب پرداختند .

ص ۵۳۹

امیر تومان فرمان داد که لشکر بمنزل حجّت نروند و دارائی ایشان را غارت نکنند و با بستگان حجّت بدرفتاری ننمایند اگر امیر تومان این فرمان را نداده بود خدا میداند که آن مردم خونخوار چه میکردند مقصود امیر تومان این بود که شرح واقعه را بطهران خبر بدهد و منتظر دستور باشد اما نتوانست جلو مردم را بگیرد بخصوص که علمای زنجان بواسطه حصول این فتح و فیروزی مردم را بشارت و خونخوارگی تحریض میکردند و باذیت اسرا و ادار مینمودند و بهتک حرمت تحریک میکردند از این جهت تاراج و غارت شروع شد مردم مأمورینی را که مراقب منزل حجّت بودند مورد هجوم ساختند و با لشکریان بقتل اشخاصی که باقی مانده بودند پرداختند اهالی زنجان بقدری وحشی و بی باک شده بودند که امیر تومان و حاکم زنجان از جلوگیری عاجز بودند رشته نظم از هم گسیخته بود مردم هر چه میخواستند انجام میدادند حاکم زنجان رؤسای لشکر را راضی کرد که اسرا را در منزل حاجی غلام محافظت کنند تا دستور از طهران برسد اسرائی که در آن محلّ مجتمع شده بودند مانند اغنام مظلوم در معرض سرمای شدید قرار داشتند زیرا آن محلّ نه سقف داشت و نه فرش و اثاثی دارا بود چند روزگرسنه گذراندند آنگاه زنها را از آنجا بمنزل میرزا ابوالقاسم مجتهد بردند که شاید بتواند آنها را بدین

اسلام برگرداند و باین وسیله از حبس آزاد شوند این مجتهد طماع حریص زنان و بستگان و دختران خود را وادار کرد که از زنهای اسیر جواهر و زینت آلات هر چه داشتند گرفتند حتی لباسهای آنها را هم بیرون آوردند و لباسهای پاره و کهنه بآنها پوشاندند بعد باین زنهای اجازه دادند که بمنازل خویشان بروند و عده‌ای را هم بدهات اطراف فرستادند ساکنین دهات بر خلاف مردم زنجان با این زنهای مظلوم بکمال احترام و خوشروئی رفتار نموده و از آنها پذیرائی کردند عائله جناب حجت در زنجان تحت

ص ۵۴۰

مراقبت قرار گرفتند تا از طهران دستور برسد مجروحین نیز باقی ماندند تا از پایتخت درباره آنها امری صادر شود لیکن شدت سرما در ظرف چند روز و بد رفتاری و درندگی مأمورین از طرف دیگر بحیات آن بیچارگان خاتمه داد و جمیعاً با نهایت مظلومیت وفات یافتند.

باقی اسرا از طرف امیر تومان بنفوج گروسی و خمسه و فوج عراقی تسلیم شدند و آنها را با طبل و شیپور بار دو بردند افواج مزبور نسبت بآن بیچارگان در نهایت درندگی و خونخواری رفتار کردند جمعی با شمشیر و نیزه بجان آن گروه مظلوم که باقیمانده اصحاب قلعه بودند و بهفتاد و شش نفر بالغ میشدند افتادند بدنهای آنها را پاره پاره کردند هر فوجی در ذالت و شرارت سعی میکردند که از دیگران جلوتر بیفتند. در ضمن جریان این خون خواری و درندگی دشمنان حاجی محمد حسین پدر ابا بصیر که جزو اصحاب مظلوم بود برخاست و مشغول اذان گفتن شد صدای او همه را بترس انداخت این شخص با آنکه ساعت وفاتش نزدیک بود چنان با عظمت و قدرت ندای الله اکبر بلند کرد که فوج عراقی از شنیدن آن ندا از اعمال شرم آور خود خجل شدند و فریاد یا علی برکشیدند اسلحه خود را انداختند و دست از فجایع برداشتند دیگر اذیتی باصحاب نکردند و راه خود را گرفته رفتند و با هم میگفتند خدا لعنت کند امیر تومان را که ما را فریب داد با کمال شیطنت و بدجنسی بما گفت که این اشخاص دشمن حضرت امیر و ائمه اطهار هستند خدا لعنتش کند بعد از این اگر ما را

قطعه قطعه کنند دیگر بحرفش گوش نمیدهیم و باینگونه اعمال زشت دست نمیگشائیم.

خلاصه بعضی از اسرا را بتوپ بستند بعضی را برهنه کردند و آب یخ روی آنها ریختند و تازیانه زدند بدن بعضی را شیره مالیدند و روی برف انداختند تا بمیرند ولی اصحاب باوفا با آن همه بلیات و آفات که تحمل

ص ۵۴۱

نمودند تا آخرین مرحله برایمان خویش ثابت بودند لب بتبری نگشودند و کلمه‌ای مشعر بر جزع نگفتند و آثار حزن و اندوه در چهره هیچکدام دیده نشد.

چون لشکریان خونخوار اعمال شرم آور خود را بپایان بردند در صدد برآمدند که جسد جناب حجّت را پیدا کنند بعضی از اصحاب را مورد اذیت و آزار قرار دادند تا مدفن جناب حجّت را نشان بدهند ولی بمقصد نرسیدند حاکم هم هر چه جستجو کرد موفق نشد مدفن جناب حجّت را پیدا کند بالاخره حسین هفت ساله پسر جناب حجّت را فرمان داد نزد او آوردند با کمال ملاحظت و مهربانی بآن طفل گفت من خیلی محزون و غمگینم زیرا میدانم پدر تو چه مصائبی را تحمل کرده‌اند ولی تقصیر من نیست من مسئول نیستم علمای زنجان مسئولند و علت وقوع این اعمال مذمومه آنها بوده‌اند حال میخواهم جسد پدرت را پیدا کنم و در محلّ معینی بخاک بسپارم و با نهایت احترام این عمل را انجام بدهم تا تلافی اقدامات مذمومه سابقه باین وسیله بشود.

آنقدر از این حرفها زد که آن طفل را فریفت و بمقصد خود رسید چند نفر مأمور با آن طفل فرستاد که بروند و جسد جناب حجّت را بیرون بیاورند مأمورین رفتند و آن بدن مقدّس را نزد حاکم آوردند حاکم ظالم فرمان داد تا آن بدن را بریسمان بستند و با طبل و شیپور در کوچه و بازار زنجان کشیدند سه روز و سه شب آن بدن مقدّس در معرض هتک و حرمت و جسارت اشرار بود دیگر وصف آن ممکن نیست آن بدن مقدّس را بالاخره در میان میدان برای تماشای مردم انداختند گویند شب سوم چند نفر سوار آمدند و آن جسد پاک را بقزوین برده بمحلّ امنی نهادند.

پس از چندی از طهران دستور رسید که بستگان جناب حجّت را بشیراز ببرند بعد از ورود بشیراز آنها را بحاکم سپردند حاکم شیراز هر چه که برای آنها باقی مانده بود گرفت و اسرا را در منزل ویرانی جای

ص ۵۴۲

داد همه بفقرو بینوائی مبتلا شدند مهدی پسر کوچک جناب حجّت از شدت رنج و زحمت وفات یافت و در همان منزل خراب مدفون گشت. من نه سال بعد از واقعه زنجان وارد این شهر شدم و محل آن هنگامه عجیب را دیدم قلعه علی مردان خان را که تل خاکی بود با کمال حزن و اندوه زیارت کردم و بسر زمینی که بخون اصحاب باوفا که زنده جاوید هستند سیراب شده بود قدم نهادم ابواب و بروج قلعه را که دشمنان خراب کرده بودند دیدم و سنگهایی را که بمنزله سنگر بکار رفته بود و خون بسیاری بر آنها ریخته بود مشاهده کردم.

عده شهدای زنجان تا کنون معلوم نیست قدر مسلم اینست که این واقعه مدت مدیدی طول کشیده است و عده زیادی در آن واقعه شرکت کردند من نتوانستم اسامی شهدا را بتمامهم بدست بیاورم اسم الله المیم و اسم الله الاسد اسامی بعضی از شهدای زنجان را یاد داشت کرده اند خوانندگان گرامی بآن یاد داشت مراجعه کنند در عدد اصحاب حجّت و عدد شهدای زنجان اختلاف است بعضی بچند هزار نفر عده شهدا را بالغ میدانند بعضی هم بیشتر از اینها گفته اند شنیدم یکی از اصحاب حجّت اسامی شهدا را

ص ۵۴۳

یاد داشت میکرده و یاد داشتی از او باقی مانده که در آن قبل از وفات جناب حجّت هزار و پانصد و نود و هشت نفر را که بشهادت رسیده اند نگاشته است و آنهاست که بعد از جناب حجّت شهید شده اند دویست و دو نفر بوده اند. در تنظیم و نگارش واقعه زنجان جناب میرزا محمد علی طیب زنجانی و ابا بصیر و سید اشرف که همه از شهدای امر مبارک هستند بمن خیلی مساعدت فرمودند من این نفوس مقدسه را کاملاً میشناسم برخی از مطالب

را هم از نوشتجات ملاً حسین زنجانی اقتباس کردم ملاً حسین مزبور وقایع را از مصادر مختلفه جمع آوری کرده بود و بحضور مبارک حضرت بهاءالله فرستاده بود اسناد من در نقل وقایع زنجان متکی باینها بود که گفتم. اما وقایع مازندران را که قبلاً نگاشتم از نوشتجات سیّد ابوطالب شه میرزادی که بارض مقدّس فرستاده بود و از نوشتجات مختصری که میرزا حیدر علی

ص ۵۴۴

اردستانی نگاشته بود اقتباس کردم برخی از مطالب آن واقعه را هم از نفوسیکه در قلعه طبرسی بوده اند مانند ملاً محمّد صادق مقدّس، ملاً میرزا محمّد فروغی، حاجی عبدالمجید پدر جناب بدیع که یکی از شهدای امر محبوب است بدست آوردم درباره وقایع نیریز آنچه را نگاشتم مستند بگفته‌های جناب رضی الرّوح بود که از اصحاب خاصّ حضرت وحید بوده است وقایع و حوادث اخیره نیریز را از نوشتجات یکی از احباء موسوم بملاً شفیع که بارض مقدّس فرستاده بود و در نهایت تفصیل واقعه نیریز را نوشته بود نقل کردم ملاً شفیع در موضوع حوادث اخیره نیریز بحث فراوانی نمود نتیجه معلومات خود را بحضور حضرت بهاءالله فرستاد اما وقایعی که از قلم من افتاده است و در این مجموعه ذکر نشده آیندگان خواهند نوشت و جمع آوری خواهند کرد اگر خوانندگان گرامی نقصی در این تاریخ که من نوشته‌ام مشاهده کنند رجا دارم مرا معذور دارند زیرا آیندگان بزودی خواهند آمد و تاریخ مفصّل امر مبارک را خواهند نوشت و چنانچه باید و شاید حقّ نگارش حوادث عجیبه امر مبارک را که ما بقدر استطاعت و توانائی خود باهمیّت آن پی برده ایم ادا خواهند کرد.

ص ۵۴۵

فصل بیست و پنجم

مسافرت حضرت بهاءالله بکربلا

از آغاز شروع نوشتن باین تاریخ مقصود من این بود که باضافه حوادث تاریخی آنچه را از حضرت بهاءالله استماع نمودم ضمیمه این تاریخ

سازم گاهی تنها و گاهی با سایر اصحاب مشرف میشدم و وقایع تاریخی را میفرمودند که من در این تاریخ نگاشته‌ام از جمله واقعه بدشت بود که از قبل نگارش یافت و بیانات مبارکه در این خصوص زینت تاریخ من شد. چون واقعه زنجان را بپایان رساندم با بعضی از احباباً دو دفعه بر حسب اجازه حضرت بهاءالله بحضور مبارک مشرف شدیم در اینوقت هیکل مبارک در منزل برادرشان حضرت کلیم بودند در شب دوم و چهارم توقّفشان در منزل جناب کلیم که ورودشان بانجا مطابق بود با هفتم جمادی الاول سال ۱۳۰۶ هجری (نوزدهم بنایر(ژانویه) سال ۱۸۸۹) بحضور مبارک مشرف شدیم جمعی از احبابی سروستان و فاران نیز مشرف بودند بعضی از طائفین حول هم حضور داشتند بیانات مبارک در دل‌های ما چنان نقش بست که زوالی برای آن ممکن نیست در این مقام بهتر آن دیدم که قارئین محترم را نیز در لذت بیانات مبارکه با خود شریک کنم این است مضمون بیانات مبارکه:

حمد خدا را که برای مؤمنین در این امر مبارک آنچه لازم بود نازل فرمود فرائض و واجبات را معین و اعمال لازمه را بکمال وضوح در کتاب ذکر کرد اینک تکلیف کل آنست که قیام بخدمت کنند و اوامر الهی را عمل نمایند مؤمنین باید مطابق آنچه بانها نصیحت کنیم عمل کنند مبادا از حدّ اعتدال تجاوز نمایند و از نصایح و مواعظ اعراض کنند در لوح حاجی میرزا موسی قمی چنین فرموده‌ایم باید طوری رفتار کنی که اگر از چشمه‌های ایمان و ایقان و دریا‌های علم و عرفان سیراب شوی لب‌های تو بهیچکس چه

ص ۵۴۶

دوست و چه بیگانه این راز را کشف ننماید و از اسراری که پی برده‌ای چیزی اظهار نکنند و اگر قلبت بآتش محبت الله برافروخت بر حذر باش که کسی از راز دلت آگاه نشود و اگر روح تو مانند دریای زخار موج زند نباید آشکار گردد خدا داناست که خودمان را هیچوقت مخفی و مستور نداشتیم و در خدمت امر تهاون ننمودیم با آنکه در لباس اهل علم نبودیم کراماً با علما در نور و مازندران مذاکرات کردیم و حقیقت امر را بانها ثابت نمودیم در عزم خود وهن و سستی روا نداشتیم هر جا طالبی یافته شد

بسوی او شتافتیم و با هر کس مذاکره کردیم ندای الهی را پذیرفت و در جمع اهل ایمان داخل شد اگر اعمال ناقصین نبود نور و مازندران امروز از مراکز مهم امری شمرده میشد و اهل آن عموماً مؤمن بودند در اوقاتی که شاهزاده مهدی قلی میرزا قلعه طبرسی را محاصره کرده بود ما از نور برای نصرت اصحاب خارج شدیم و عبد الوهاب را که یکی از خدام بود قبلاً فرستادیم تا اهل قلعه را از آمدن ما اخبار نماید با آنکه دشمنان اطراف ما را گرفته بودند همت گماشتیم که بنصرت اصحاب پردازیم خطرهای گوناگون ما را از این مقصود باز نداشت لیکن دست قدرت الهی در مقابل این منظور موانعی ایجاد کرد و ما را از نصرت اصحاب باز داشت حکمت خدا چنین اقتضا کرد که بعضی از اهالی نور که از عزیمت ما بجانب قلعه طبرسی باخبر شده بودند میرزا تقی حاکم آمل را از این منظور با خبر ساخته پیش از اینکه ما بقلعه برسیم عده‌ای از مأمورین میرزا تقی بما رسیدند در بین اینکه ما باستراحت مشغول بودیم و چای مینوشیدیم جمعی از سواران ریخته اثاث و اسبهای ما را گرفتند و ما را اسیر ساختند برای سواری من بعد از آنکه اسبم را بردند اسب ضعیف ناتوانی معین کردند زین و برگ این اسب هم از کار افتاده بود باقی همراهان ما را بزنجیر کشیدند و نزد حاکم آمل بردند میرزا تقی ما را از چنگال اذیت و

ص ۵۴۷

آزار علما نجات داد و در منزل خویش از ما پذیرائی کرد علمای شهر برای این عمل او را تهدید بسیار نمودند او یقین داشت نمیتواند ما را از اذیت علما نگاهداری کند ما در منزل میرزا تقی بودیم که سردار که در لشکر مازندران بود به آمل مراجعت کرد چون از قضایای ما مطلع شد میرزا تقی را توییح بسیار نمود و باو گفت چرا باید از تهدیدهای این علماء نادان بترسی و از هیاهوی آنها بیم کنی خوب بود این جمع را پراکنده میساختی و حاضرین را بطهران مراجعت میدادی باری دفعه دیگر در شهر ساری گرفتار اذیت و آزار مردم شدیم با آنکه بیشتر از اعیان این شهر از آشنایان ما بودند و اغلب در طهران با آنها ملاقات کرده بودیم با این همه چون در کوچه و بازار

با قدّوس عبور میکردیم از هر طرف ما را مورد طعنه قرار داده و بصدای بلند فریاد میزدند (بابی - بابی) و ما نمیتوانستیم خود را از رفتار زشت آنان برکنار سازیم در طهران دو مرتبه حبس شدیم زیرا بمعاونت مظلومین قیام کرده بودیم اول مرتبه که حبس شده بودیم بعد از قضیه قتل ملا تقی قزوینی بود زیرا با متهمین که بدون گناه گرفتار شکنجه شده بودند همراهی میکردیم مرتبه دوم در قضیه تیر زدن به ناصر الدین شاه گرفتار حبس شدیم همین واقعه سبب شد که ما را ببغداد نفی کردند بعد از مدتی قلیل بکوه‌های کردستان رفتیم و مدتی را بعزلت گذراندیم محلّ ما در قلّه کوهی بود که بمسافت سه روز راه از آبادی بود و وسائل راحتی بکلی برای ما مفقود بود تا آنکه شیخ اسمعیل بحال ما اطلاع یافت و غذا و طعام برای ما مهیا میکرد. چون به بغداد برگشتیم مشاهده شد که از امر باب اثری باقی نمانده و آن اساس بکلی فراموش گشته همّت گماشتیم تا امر حضرتش را از نو حیات تازه بخشیم و از زاویه فراموشی نجاتش دهیم و در منظر عمومی حقایق و معارف الهی را بگذاریم. در آنوقت جمیع اصحاب و مؤمنین را خوف و اضطراب فرا گرفته بود فریداً و حیدراً بر اظهار حقایق امر

ص ۵۴۸

باب قیام نمودیم و با عزم و ثباتی محکم اهل نفاق و فتور را مخاطب ساختیم که ای بیخبران کمر همّت محکم بندید و بر نصرت اهل حقّ قیام نمائید و دین فراموش شده را ثانیاً زنده کنید جمیع اهل عالم را دعوت نموده که بانوار مشرقه از افق امر ناظر باشند. پس از آنکه از ادرنه خارج شدیم متصدیان امور حکومتی اسلامبول درباره ما مطلبی چند در نظر گرفتند و آخر کار قرار بر این شد که ما و یاران را غرقه دریای فنا سازند و در بحر اندازند این اخبار بطهران رسید و در بین یاران شهرت یافت که حکومت اسلامبول ما و یاران را بدریا انداخته مؤمنین خراسان را از استماع این خبر وحشت و اضطراب فروگرفت میرزا احمد از غندی چون این خبر شنید اظهار داشت که من این واقعه را نمیتوانم تصدیق کنم زیرا اگر این قضیه راست باشد ناچار ادّعی سید باب و امر او باطل خواهد بود. پس

از مدتی که خبر سلامتی ما در سجن عکا باحبای خراسان رسید همه شاد و مسرور شدند و از متانت ایمان و ایقان میرزا احمد از غندی شگفتی نمودند. از سجن اعظم بملوک و سلاطین عالم خطابات مهمه و الواح عدیده ارسال شد و کل را بر نصرت امر الهی دعوت نمودیم بواسطه جناب بدیع لوح سلطان را بشاه ایران فرستادیم بدیع در مقابل جمعی از مردان لوح را بشاه تسلیم نمود و توجه او را بتفکر در اطراف مندرجات آن جلب کرد سایر الواح نیز بسایر ملوک رسید جواب لوح ناپلئون سوم بوسیله سفیر فرانسه بما رسید اصل آن جواب در نزد غصن اعظم محفوظ است ما در لوح امپراطور فرانسه این آیات را نازل نموده بودیم " یا مَلِکَ پارِیسَ نَبِیِّ القِیسِ اَنْ لا یُدُقَ التَّوَقِیسَ الخ " اما لوح پادشاهی روس تا کنون بدست او نرسیده و عنقریب باو خواهد رسید و لکن الواح دیگری باو رسیده آنها را خوانده است. شکر کن خدا را که ترا بمعرفت امرش موقف نمود زیرا هر کس بمعرفت ایمان رسید از نفوس مقدسه محسوب است و مسلما قبل از ایمان و عرفان

ص ۵۴۹

مصدر اعمال خیریه بوده هر چند آنها را در نظر نداشته زیرا اعمال خیریه تنها وسیله ای است که خداوند بواسطه او ایمان و عرفان را ببندگان خود عطا میفرماید آنها تیکه از ایمان بمظهر امر بی نصیبند سبب آنست که مصدر اعمال شنیعه هستند. امیدوارم انشاء الله تو حال که بنور الهی فائز شدی بخدمت امرش قیام نمائی و نهایت جدیت را ابراز کنی تا ظلمات تقلید و کفر را از بین مردم محو و زائل سازی اعمال تو باید بر ایمانت شهادت دهد و گمراهان را براه راست هدایت کند امشب را هرگز فراموش مکن امیدوارم که ذکر امشب تا ابد در سر زبانها باقی مانده و داستانش هیچ وقت از صفحه عالم محو نشود انشاء الله .

هفتمین نوروز بعد از اظهار امر حضرت اعلی مطابق با روز شانزدهم ماه جمادی الاولی سال ۱۲۶۷ هجری بود که از واقعه زنجان یکماه و نیم گذشته بود در همین سال در اواخر بهار که مطابق با اوائل ماه شعبان بود حضرت بهاء الله از طهران بکربلا عزیمت فرمودند (نبیل) در آنوقت در

کرمانشاه ساکن بودم و با میرزا احمد کاتب باب معاشرو مجالس، حضرت بهاءالله بمیرزا احمد فرموده بودند که آثار حضرت اعلی را که در دسترس او بود جمع آوری و استنساخ نماید و او باین کار مشغول بود. وقتیکه شهادت شهدای سبعة طهران بوقوع پیوست من در منزل پدرم در قریه زرنند بودم پس از چندی از زرنند بشهر قم رفتم بهانه زیارت مقامات متبرکه، ولی مقصود اصلی ملاقات میرزا احمد بود لکن بلقاي او موفق نشدم. حاجی میرزا موسی قمی بمن گفت یگانه کسی که میتواند ترا بمحل میرزا احمد دلالت کند. جناب عظیم است نظر بگفتار او از کاشان بقم آمده در آنجا سید ابوالقاسم علاقبنده اصفهانی را دیدم که سابقاً با میرزا احمد بکرمانشاه رفته بود عظیم به ابوالقاسم گفت تا مرا بشهری که میرزا احمد است دلالت کند سید ابوالقاسم وسائل سفر مرا بهمدان فراهم نمود و بمن

ص ۵۵۰

گفت میرزا احمد علی طیب زنجانی ممکن است ترا بمکان میرزا احمد دلالت نماید من بر حسب اشاره او رفتار کردم و بدلالت میرزا محمد علی طیب زنجانی بکرمانشاه رفتم و بوسیله غلام حسین شوشتری که از تجار کرمانشاه بود و طیب زنجانی او را بمن معرفی کرده بود بملاقات میرزا احمد کاتب نائل شدم. بعد از چند روز میرزا احمد بمن گفت در ایامی که در قم بودم ایلدرم میرزا برادر خانلر میرزا را تبلیغ کردم و قصد دارم یک نسخه از کتاب دلائل سبعة حضرت اعلی را برسم یادگار برای او بفرستم از تو خواهش دارم که این خدمت را انجام دهی. ایلدرم میرزا در آن ایام حکومت حرم آباد لرستان را داشت و مرکز سپاهش در کوههای خاوه ولشتر بود. من از این مأموریت بینهایت خوشحال شدم و فوراً سفر اختیار کردم بهمراهی یکنفر کرد از کوهها و جنگلها گذشتم و پس از شش شبانه روز باردوگاه ایلدرم میرزا رسیدم و امانت میرزا احمد را باو دادم حاکم جوایی بمیرزا احمد نوشت و از اظهار لطف او ابراز ممنونیت کرد من آن جواب را گرفته بکرمانشاه برگشتم. بمحض ورود میرزا احمد بمن مژده داد که حضرت بهاءالله وارد شدند ماه رمضان بود که در کرمانشاه بحضور

مبارک مشرف شدم حضرت بهاء الله مشغول خواندن قرآن بودند از استماع نغمه مبارک که در نهایت ملاحظت تلاوت قرآن میفرمود لذت بسیاری بردم من نامه ای را که ایلدرم میرزا بمیرزا احمد نوشته بود بحضور مبارک تقدیم کردم فرمودند:

" ایمان اولاد قاجار قابل اعتماد نیست این شخص در اظهار ایمان کاذب است زیرا بواسطه آن اظهار ایمان میکند که شاید روزی باینها شاه را بقتل رسانند و او را بر تخت سلطنت بنشانند از اینجهت اظهار ایمان میکند و بس."

چند ماه بعد صدق کلمات بهاء الله ظاهر شد و ایلدرم میرزا امر کرد

ص ۵۵۱

سید بصیر هندی را که از بزرگترین یاوران امر الله بود بقتل رسانند در این موقع چنین بنظر رسید که بمناسبت، ذکر شهادت سید بصیر را بنگارم و داستان ایمان و تصدیق او را شرح دهم.

در اوائل ظهور سید باب هر یک از حروف حی مأمور شدند که بشهری مسافرت نمایند و مژده ظهور را بمردم بدهند شیخ سعید هندی که از حروف حی بود بامر مبارک به هندوستان مسافرت نمود و چون بشهر مولتان رسید سید بصیر هندی که مردی دانشمند بود ندای ظهور جدید را از وی شنید و بدلالت فطرت اصلیه بامر مبارک مؤمن شد علم و دانش بجای آنکه حجاب او شود رهبر او گردید زینت ریاست را از خود دور ساخت و خیل مریدان را از دور خود پریشان نمود و بخدمت امر قیام نمود اول قدمی که برداشت این بود که بشیراز عزیمت کرد و با آن که نابینا بود تحمل صدمات نمود چون بشیراز رسید دانست که حضرت اعلی بامر شاه در کوه آذربایجان محبوس است فوراً از شیراز بطهران آمد و از آنجا به نور سفر کرد و بملاقات حضرت بهاء الله فائز گردید این ملاقات تلافی مافات کرد و قلب تشنه او را از آب وصال سیراب ساخت بی اختیار بهدایت مردم از هرکیش و مذهب پرداخت.

شیخ شهید مازگانی برای من چنین روایت کرد که من در اواخر

تابستان سید بصیر را در قمصر ملاقات کردم اعیان کاشان برای ییلاق همه ساله بقمصر می‌آیند بصیر شب و روز با اشخاصی که به ییلاق آمده بودند مذاکرات مینمود و هیچکس را یارای مقابله با او نبود اغلب گمان میکردند که سید بصیر بقوه سحر چنین تسلطی در حقایق اسلام و اقامه دلایل پیدا کرده از اینجهت بیمناک بودند که مبادا سحر وی در بر انداختن ریاست و مقام آنها مؤثر باشد.

ملا ابراهیم ملقب بملا باشی که از شهدای سلطان آباد است درباره

ص ۵۵۲

سید بصیر برای من حکایت کرد که سید در اواخر حیات خود در سلطان آباد بود در آنشهر بملاقات او نائل شدم با بزرگان علما بمذاکره مشغول بود و کسی را یارای مقاومت او نبود برای اثبات مطالب خود آیات قرآن و احادیث وارده در کتاب اصول کافی و بحار الانوار استدلال میکرد و هر آیه و حدیث را از روی قرآن و کتاب بآنها نشان میداد بیانی فصیح داشت و گفتاری بلیغ پس از چندی بصیر از سلطان آباد بپرستان رفت و باردوگاه ایلدرم میرزا ورود فرمود شاهزاده از او احترام بسیار نمود روزی در اثناء مذاکرات سید راجع بمحمد شاه کلمه ای گفت که موجب خشم شاهزاده گردید فرمان داد تا زبان سید را از پشت سر کشیدند سید با شجاعت تمام این رفتار بیرحمانه را تحمل نمود بعد از مدتی قلیل از اثر آن عذاب وفات فرمود. در همان هفته مخالفتی از ایلدرم میرزا نسبت برادرش خانلر میرزا سرزد خانلر بشاه شکایت کرد شاه باو اجازت داد تا ایلدرم را تنبیه نماید خانلر امر کرد برادرش ایلدرم را برهنه کرده بزنجیر کشیدند و باردیبل برده محبوسش ساختند ایلدرم در زندان بود تا وفات نمود. حضرت بهاء الله بیشتر ماه رمضان را در کرمانشاه بسر بردند پس از چندی بهمراهی شکر الله نوری که یکی از خویشان آن حضرت بود و بمصاحبت میرزا محمد مازندرانی که از بقیه السیف قلعه طبرسی بود بکربلا توجه فرمودند حضرت بهاء الله علت مسافرت خود را از طهران بکربلا برای من چنین حکایت فرمودند.

" امیر نظام یکروز ما را بمنزل خود دعوت کرد و با نهایت احترام از ما پذیرائی نمود و گفت سبب ملاقات شما این بود که اکنون میگویم من بیقین مبین میدانم که اگر مساعدت و تدبیر و اقدامات مهمه شخص شما نبود هرگز ملا حسین و یارانش که از جنگ جوئی بهیچ وجه اطلاعی نداشتند نمیتوانستند مدت هفت ماه در مقابل اردوی شاهنشاهی پایداری نمایند من

ص ۵۵۳

از مهارت و زیر دستی شخص شما که اینگونه دستورات عجیبه میدهید بسیار متعجبم ولی تا کنون نتوانسته‌ام نشانه ای که اشتراک شما را در این شورش‌ها ثابت کند بدست بیاورم خیلی متأسفم که امثال شما اشخاص مدبر چرا باید بشاه و وطن خود خدمت نکرده و از دربار برکنار باشند اینک از شما تقاضا دارم در این ایام که شاه عازم اصفهان است موقتاً بکربلا عزیمت کنید و در نظر دارم که چون شاه مراجعت کند برای شما منصب امیر دیوانی را از شاه تقاضا نمایم زیرا کسی دیگر مانند شما برای این منصب لایق نیست ما ادعاهای او را با نهایت قوت رد کردیم و برای قبول منصب نیز حاضر نشدیم و بعد از چند هفته از طهران بکربلا آمدیم ."

حضرت بهاء الله در کرمانشاه بمیرزا احمد و من امر فرمود که بطهران برویم و مرا مأمور نمودند که بمحض ورود بطهران بهمراهی میرزا یحیی بقلعه ذوالفقار خان که نزدیک شاهرود است برویم و در آنجا بمانیم تا بهاء الله بطهران مراجعت نماید و بمیرزا احمد فرمود که در طهران بماند تا از کربلا مراجعت نماید یک جعبه شیرینی بضمیمه مراسله ای باسم جناب کلیم بمیرزا احمد دادند و فرمودند شیرینی را برای غصن اعظم و مادرشان بماندران بفرستند من چون بطهران رسیدم و امر مبارک را بمیرزا یحیی ابلاغ نمودم برای اجرای امر و مسافرت از طهران بشاهرود حاضر نشد از این گذشته مرا هم مجبور کرد بقزوین بروم و نامه ای چند برای یارانش ببرم پس از مراجعت از قزوین نظر باصرار چند نفر از خویشان مجبور شدم بزنند بروم میرزا احمد بمن وعده داد که وسائل مراجعت مرا بطهران فراهم کند و باین وعده وفا کرد بعد از دو ماه بطهران آمدم و با

میرزا احمد در کاروانسرائی که بیرون دروازه نو است زمستان را بسر
برد. میرزا احمد اوقات خود را بنوشتن کتاب مبارک بیان فارسی و کتاب
دلایل سبعة میگذرانید دو نسخه از کتاب دلایل سبعة بمن داد که از طرف او

ص ۵۵۴

بمستوفی الممالک آشتیانی و میرزا سید علی تفرشی مجد الاشراف بدهم.
مستوفی الممالک بعد از خواندن آن کتاب مؤمن شد اما مجد الاشراف
از ایمان بی نصیب ماند. روزی در محضر آقای کلیم مجد الاشراف چنین گفت
که طایفه بابیه در انتشار آئین خود کوشش بسیار و جدیت بیشمار ابراز
میدارند حتی جوانی چند روز قبل برای من کتابی آورد عبارت آن کتاب
طوری است که مردم بیسواد را میفریبد آقای کلیم در ضمن بیانات او
فهمید که کتاب را میرزا احمد بوسیله من برای او فرستاده است در همان
روز جناب کلیم مرا نصیحت فرمود که هر چه زودتر بزنند بروم
و بمیرزا احمد هم بگویم که بقم عزیمت نماید و فرمود شما هر دو در معرض
خطری عظیم واقع شده اید میرزا احمد هم بمن فرمود که بهر نحو ممکن است
کتاب را از مجد الاشراف پس بگیرم من بهر بهانه بود کتاب را از سید پس
گرفتم و بعد از مدتی قلیل میرزا احمد عازم قم شد من او را تا شاه
عبد العظیم مشایعت کردم و خود بطرف زرنند روانه شدم.
حضرت بهاء الله بکربلا عزیمت فرمودند آن ایام مطابق با ماه شوال
۱۲۶۷ هجری بود چند روزی هم در بغداد توقف فرمودند بغداد همان شهری
است که در سفر ثانی بهاء الله را پذیرفت و دعوت حضرتش در این شهر
بگوش نزدیک و دور رسید چون بکربلا رسیدند مشاهده فرمودند که
سید علاو عراقی دام فریب گسترده و مدعی شده که روح القدس در هیکل او
مجسم است جمعی از مشاهیر اصحاب هم مانند شیخ سلطان کربلائی و
حاجی سید جواد فریب او را خورده اند و بدامش گرفتار شده اند شیخ
سلطان را عقیده این بود که از بزرگترین شاگردان سید علاو است و بعد از
او ریاست بوی منتقل خواهد شد حضرت بهاء الله او را نصیحت فرمودند که
خود را بدام اینگونه نفوس گمراه نیندازد و از قید بندگی آنان خویش را

رها سازد و او را وادار کردند که بخدمت امر باب قیام نماید این نصیحت

ص ۵۵۵

سبب شد که آتش محبت الله در قلب شیخ سلطان مشتعل شده از دام
اهریمن برست و بیزدان پیوست شاگردان سید علاو چون مشاهده نمودند که
شیخ سلطان از ارادت علاو کاسته آنان نیز بمتابعت او قیام نمودند
سید علاو که خود را تنها و بی مرید مشاهده نمود چاره ای ندید جز آنکه
بعظمت مقام و کثرت علم و طهارت ذات حضرت بهاء الله اقرار نماید و در
نزد کلّ اعتراف کرد که از ادعای بیجای خود پشیمان است و سوگند یاد نمود
که بعد از این لب باین قسم یاوه گوئیم نگشاید.

حضرت بهاء الله روزی در کربلا با شیخ حسن زنوزی ملاقات فرمودند
و حقیقت نورانیّه خود را باو آشکار نمودند و این مژده ای بود که حضرت
اعلی به شیخ حسن داده بودند شرح حال شیخ حسن زنوزی را در سابق
اشاره کردیم اگر حضرت بهاء الله شیخ حسن را منع نفرموده بودند از شدت
اشتعال و کثرت انجذاب ندای ظهور موعود را اعلان مینمود و بشارت
رجعت حسینی را بمردم میداد.

از جمله اشخاصی که بعظمت رتبه بهاء الله آگاه بود میرزا محمد علی
طیب زنجانی بود حضرت بهاء الله در قلب او بذریع ایمان را چنان کاشتند که
بفاصله قلیلی سرسبز و بارور گردید جناب طیب را آخر کار جام شهادت
نصیب شد و از جمله اشخاصی که مجذوب طلعت مبارک بود عبد الوهاب
شیرازی پسر حاج عبد المجید بود که در کربلا دکانی داشت و بکسب مشغول
بود چون در کربلا بحضور مبارک مشرف شد تصمیم گرفت که ترک کسب
و تجارت کند و بملازمت حضرت بهاء الله قیام نماید هیکل مبارک او را امر
بصبر فرمودند و نقدینه باو عطا کردند تا کمک کسب و کارش شود چون
بطهران عزیمت فرمودند عبد الوهاب را جام صبر لبریز گشت و بی اختیار
در پی محبوب روان شد چون بطهران رسید گرفتار چنگال معرضین گردید
و با سایر اصحاب در سیاه چال محبوس شد تا بدرجه شهادت رسید شیخ

ص ۵۵۶

علی میرزای شیرازی نیز از جمله نفوسی بود که مجذوب طلعت عظمت شد و تا آخر زندگانی بخدمت امر قائم بود آثار عجیبه و تأثیرات غریبه که در ملاقات با بهاءالله مشاهده کرده بود پیوسته برای یار و اغیار حکایت میکرد.

ص ۵۵۷

فصل بیست و ششم

داستان تیر اندازی بشاه و نجات او

در هشتمین نوروز بعد از اظهار امر باب که مطابق بود با ۲۷ جمادی الاول ۱۲۶۸ هجری حضرت بهاءالله در عراق بنشر تعالیم الهی مشغول بودند اصحاب باب که از واقعه مولای خود هراسان و از صدمات و بلیات اصحاب و مؤمنین بگوشه و کنار متفرق و پریشان شده بودند بواسطه قیام و اقدام حضرت بهاءالله روحی جدید یافتند و از زوایای خمول بمیدان خدمت شتافتند حضرت بهاءالله روح شجاعت و استقامت را در آنان دمیدند و از وقایع تازه و مصائب متعددهئی که بعداً واقع شد آنها را مطلع فرمودند و خود بی پرده و حجاب بنشر تعالیم باب در ایران و عراق مبادرت نمودند در بهار این سال میرزا تقی خان امیر نظام که صدر اعظم ایران بود بمقر اصلی خود شتافت و در حمام فین کاشان بقتل رسید امیر نظام در مدت سه سال صدارت خود با تمام قوی کوشید تا نور الهی را خاموش نماید و امر باب را از روی زمین محو و نابود سازد برای نیل باین مقصود اقدام بظلمی عجیب کرد و آن امر بقتل سیّد باب بود که بفرمان او انجام گرفت ولی عاقبت جز خسران ثمری از رفتار ناهنجار خویش نگرفت در سال اول صدارت خود برای خاموش کردن امر الهی لشکر به مازندران فرستاد و بقتل قدّوس و باب الباب و سایر اصحاب فرمانی اکید صادر کرد و سیصد و سیزده نفر از نفوس مقدّسه و بیگناه را از دم تیغ گذرانید در سال دوم شهدای سبعة طهران بفرمان او شربت شهادت نوشیدند جناب وحید و اصحابش در نیریز بامر آن وزیر خونریز جان برایگان در راه امر یزدان ایثار نمودند این وقایع

سبب شد که مردم در هر شهر و بلد اقتدا بوزیر شریع نموده باذیت و آزار اهل ایمان پرداختند در این سال واقعه حزن انگیزی بفرمان این وزیر بی

ص ۵۵۸

تدبیر ضمیمه جرائم اعمال او شد در زنجان جناب حجت و قریب هزار و هشتصد نفر از اصحابش بدون هیچ گناهی بشهادت رسیدند سال اول حکومت این وزیر بظلم و طغیان آغاز شد و سال آخرش بجور و عدوان نسبت باهل ایمان انجام یافت پس از میرزا تقی خان امیر کبیر میرزا آقا جان نوری اعتماد الدوله بصدارت عظمی منصوب گردید در آغاز جلوس خود تصمیم گرفت که بین دولت و حضرت بهاء الله را که رئیس بابیان بودند آشتی و التیام دهد لذا نامه ای بحضرت بهاء الله نگاشت و حضرتش را بطهران دعوت کرد.

حضرت بهاء الله که قبل از وصول مکتوب وزیر تصمیم مراجعت بطهران داشتند پس از وصول نامه عازم پایتخت گردیده و در ماه رجب وارد طهران شدند میرزا آقاخان برادر خود جعفر قلی خان را مخصوصاً به پیش باز حضرت بهاء الله فرستاد و تبریک ورود تقدیم نمود حضرت بهاء الله پس از ورود بطهران یک ماه تمام در منزل برادر وزیر اعظم مهمان بودند صدر اعظم جعفر قلی خان برادر خود را مأمور پذیرائی آن حضرت نموده بود پیوسته اعیان شهر و بزرگان دربار بملاقات حضرتش شتافته پس از یک ماه حضرت بهاء الله بشمیران انتقال فرمودند آقای کلیم میفرمودند که جناب عظیم در این اثنا با حضرت بهاء الله ملاقات نمود و پس از مدتی طولانی که شوق دیدار آن حضرت را داشت بمقصد رسید در ضمن ملاقات جناب عظیم خیالی را که مدتها بود در فکر خود پرورش میداد بحضور مبارک عرض کرد حضرت بهاء الله او را از اجرای آن خیال فاسد منع نمودند و از عواقب وخیمه آن تحذیر فرمودند که این عمل جلب بلایای تازه نماید و سبب زحمت بی اندازه گردد.

حضرت بهاء الله بلواسان تشریف بردند و در قریه افجه که از مستملکات جناب وزیر بود توقف نمودند جعفر قلی خان همچنان در مهمان

داری پایدار بود. در لواسان بحضرت بهاءالله خبر رسید که دو نفر از بایان سبک مغز قصد حیات شاه نمودند و در وقتی که شاه با اردوی خود بشمیران عازم بودند آن دو جوان نادان بشاه حمله بردند یکی را نام صادق تبریزی و دیگری را فتح الله قمی بود که برای گرفتن انتقام همکیشان مظلوم خویش بشاه هجوم کردند. مطلبی که دلیل بر سادگی و جهالت آن دو جوان است اینست که بجای استعمال اسلحه مؤثری که مقصود را فوراً حاصل کند ساچمه استعمال کردند که اندک خراشی در جسد شاه تولید کرد و اگر این دو نفر از طرف شخص مدبر و رئیس خود مأمور این کار بودند البته بجای ساچمه گلوله استعمال میکردند استعمال ساچمه دلیل است که این دو جوان بی مشورت دیگران بفکر ناقص خویش بچنین کار ناهنجاری اقدام نمودند.

این عمل زشت که در آخر شوال ۱۲۶۸ هجری از این دو نادان سرزد جلب مصیبت تازه نسبت بیاران نمود اصحابی که از بلایای قبل نجات یافته بودند در این غائله گرفتار شدند و به انواع عذاب و مشقات دچار گشتند. حضرت بهاءالله نیز با جمعی از بزرگان اصحاب بتهمت شرکت در این جرم بحبس سیاه چال گرفتار و در زیر زنجیری که مخصوص خطرناکترین مقصرین بود مغلول گشتند اثر زنجیری که مدت چهار ماه در سیاه چال زحمت افرای هیکل مبارک بود تا آخر عمر در گردن حضرتش باقی بود. از استماع این واقعه رؤسای دربار و علمای اسلام بینهایت ترسیدند و همت گماشتند که عاملین را هر چه زودتر سیاست کنند. با وجود نصیحتهای مؤکده که باهل ایمان شده بود تا در مقابل اذیت و آزار مخالفین دست بانتقام نگشایند اقدام آن دو نادان باین عمل زشت سبب شد که رؤسای کشور و علماء دین بایان را دشمن مملکت و دین دانستند و اعلان عمومی بجلوگیری از هجوم و حمله بایان صادر شد. جعفرقلی خان که در

ص ۵۶۱

شمیران بود این واقعه را بحضرت بهاءالله پیغام داد و بحضرتش نگاشت که مادر شاه از این واقعه سر تا پا آتش گرفته و در نزد امرای دربار حضرت را بهمراهی میرزا آقاخان صدر اعظم محرک اصلی و قاتل حقیقی شاه معرفی کرده است صلاح آنست که مدتی در محلی مخفی بسر برید تا این هیاهو و غوغا تسکین یابد این نامه را با شخص امین و پیر با تجربه بحضور مبارک بافجه فرستاد و باو تأکید کرد که در خدمت حضرت بهاءالله بماند و بهر جا که انتخاب کنند در خدمتش عازم شود.

حضرت بهاءالله پیشنهاد جعفرقلی خان را نپذیرفتند و روز دیگر سواره به اردوی شاه که در نیاوران بود رفتند در بین راه بسفارت روس که در زرگنده نزدیک نیاوران بود رسیده میرزا مجید منشی سفارت روس از آن حضرت مهمانی کرد و پذیرائی نمود جمعی از خادمین حاجی علیخان حاجب الدوله حضرت بهاءالله را شناختند و او را از توقّف حضرت بهاءالله در منزل منشی سفارت روس آگاه ساختند حاجب الدوله فوراً مراتب را

ص ۵۶۲

بعرض شاه رسانید رؤسای دربار از ورود حضرت بهاءالله بجوار اردوی شاه بهراس و تعجب افتادند ناصرالدین شاه هم بی اندازه متعجب شد که چگونه شخص متهم باین گونه تهمت بزرگی جرأت کرده خود را در معرض انظار قرار دهد و فوراً مأموری فرستاد تا حضرت بهاءالله را از سفارت روس تحویل گرفته بنزد شاه بیاورد سفیر روس از تسلیم حضرت بهاءالله بمأمور شاه امتناع ورزید و بآن حضرت گفت که بمنزل صدر اعظم بروید و کاغذی بصدر اعظم نوشت که باید حضرت بهاءالله را از طرف من پذیرائی کنی و در حفظ این امانت بسیار کوشش نمائی و اگر آسیبی به بهاءالله برسد و حادثه ای رخ دهد شخص تو مسئول سفارت روس خواهی بود میرزا آقاخان با آنکه نسبت بحضرت بهاءالله ابراز مساعدت مینمود در این واقعه از خوف جان و بیم زوال ریاست و مقام از مساعدت خود داری نمود

وقتی که حضرت بهاء الله از زرگنده عازم شدند دختر سفیر روس از مخاطراتیکه حضرت بهاء الله را تهدید میکرد چنان پریشان خاطر بود که اشک از چشمش میریخت و پدر خود را مخاطب ساخته گفت ای پدر اگر نتوانی این مهمان خود را از خطر برهانی و محافظت کنی نتیجه این ریاست و قدرت تو چه خواهد بود سفیر روس که بینهایت دختر خود را دوست میداشت از گریه او متأثر شده و باو قول داد که در حفظ حضرت بهاء الله سعی بلیغ مبذول دارد و لکن از عهده این قول بر نیامد زیرا مأمورین شاه در بین نیاوران و طهران حضرت بهاء الله را دستگیر کردند و آنچه داشتند گرفته و آن حضرت را با سرو پای برهنه پیاده بطهران بردند در بین راه از شدت حرارت آفتاب تابستان زحمت بسیار به وجود مبارک رسید مردم بسبب و لعن حضرت بهاء الله پرداختند و از هر طرف سنگ می انداختند زیرا آن حضرت را بفتوای علما یگانه دشمن وطن و دین و شاه می شمردند چون بسیاه چال رسیدند پیرزنی با چشمانی شرر بار نفرین

ص ۵۶۳

کنان و لعنت گویان جلو آمده سنگی در دست داشت میخواست آن را بصورت حضرت بهاء الله بزند مأمورین مانع شدند پیرزن گفت شما را بسید الشهداء قسم میدهم که بگذارید این سنگ را بزنم حضرت بهاء الله فرمودند او را ممانعت نکنید زیرا بنخمال خود کار ثوابی را می خواهد انجام دهد.

سیاه چالی که حضرت بهاء الله در آن محبوس بودند اصلاً در قدیم خزینه حمام بود که بزدان تبدیل شده بود تاریکی و عفونت آن محل و کثرت حشرات و کراهت هوایش بتحریر ننگجد زنجیریکه حضرت بهاء الله را بآن مغلول ساخته بودند قره کهر نام داشت که از زنجیرهای معروف است سه روز و سه شب هیچ کس آب و نان برای حضرت بهاء الله نیاورد یکی از مأمورین دلش بحال هیکل مبارک سوخت و هر چه خواست از حضور مبارک اجازه بگیرد که پنهانی ظرف چای را در زیر لباس پنهان کند و بمحضر مبارک آورده تقدیم نماید قبول فرمودند عائله مبارکه بر اثر جدیت موفق

شدند که مأمورین را راضی نمایند تا غذائی را که از منزل میآورند
بحضور مبارک ببرند مأمورین در اول همراهی نمینمودند ولی بالاخره

ص ۵۶۴

راضی شدند ولی حضرت بهاءالله غذا میل نمیفرمودند زیرا یاران و
پیروان محبوس خود را گرسنه مشاهده میفرمودند و ممکن نبود آنها
گرسنه باشند هیکل مبارک طعام گوارا میل نمایند حقیقهٔ این محبوسین
بی‌گناه بر اثر خشم شاه نهایت سختی و مشقت را تحمل کردند.
از نفوسی که قصد حیات شاه نموده بودند اول صادق تبریزی گرفتار
شد صادق اول کسی بود که با شمشیر برهنه بشاه حمله کرده او را از اسب
کشید فوراً شاطر باشی و نوکران مستوفی الممالک او را بدون اینکه
بشناسند کیست بقتل رسانیده بدنش را دو پاره ساختند یک پاره را
بدروازهٔ شمران و پاره دیگر را بدروازهٔ عبد العظیم آویختند دوم نفر فتح
الله حگاک قمی بود که گرفتار شد هر چه اصرار کردند و آزارش نمودند تا
همدستان خود را معرفی کند جز سکوت جوابی نشنیدند و بعضی یقین
کردند که گنگ و لال است عاقبت بعد از اذیت بسیار سرب گذاخته در
حلقش ریختند سومی حاجی قاسم نیریزی بود که دستگیر شد در روزیکه
حاجی سلیمان خان را در طهران شمع آجین کردند حاجی قاسم نیریزی را هم
در همان روز در شمیران شمع آجین کرده بشهادت رسانیدند در هر ساعت
یکی دو تن از بایبان را گرفته بجرم اشتراک در واقعهٔ شاه بانواع و
اقسام اذیت و آزار بقتل میرسانیدند با آنکه هیچیک را تقصیری و گناهی
نبود هر ساعت مأمور مخصوص وارد سیاه چال شده یک نفر را بصدای بلند
اسم میبرد و او را از زندان بیرون آورده در هنگام ورود بقتلگاه مردم
میریختند و بدن او را زخم میزدند چنانکه هیچ عضوی از اعضای متهم بحال
طبیعی خود باقی نمیماند و ظلم باندازه‌ای شدید بود که میرغضبها با آنکه
معتاد بخون ریزی بودند از اقدام باینگونه ستمکاری ابا و امتناع داشتند .
از جمله نفوسی که در این واقعه بشهادت رسید جناب حاجی سلیمان
خان بود مشاراً لیه پسر یحیی خان است پدرش در لشکر نایب السلطنه پدر

محمد شاه صاحب رتبه و منصب بود و در زمان محمد شاه نیز منصب و مقام و اهمیتی داشت سلیمان خان طبعاً اعتنائی بمناسب دربار نداشت و بعد از تصدیق بامر باب و آشنا شدن بمعارف حقیقی از اعمال و افعال اطرافیان خویش بیزار و از داشتن منصب و خدم و مقام برکنار بود قبل از تصدیق از طهران بکربلا رفت و در محضر درس سید کاظم رشتی وارد شد اوقات را بعبادت و عزلت میگذرانید در کربلا بود تا وقتیکه ندای امر را از ملا یوسف اردبیلی و ملا مهدی خوئی شنید لذا تصمیم گرفت که پس از حصول ایمان بخدمت امر پردازد و چون خبر قلعه طبرسی را شنید خواست از کربلا خود را بدآنجا رساند و بنصرت اصحاب پردازد لکن وقتی بطهران رسید که واقعه طبرسی خاتمه یافته بود لذا بمعاشرت یاران و مصاحبت بقیة السیف اصحاب مازندران مشغول شد لباسش در طهران همان لباس مردم کربلا بود یعنی عمامه کوچک بر سر و عبای سیاهی بردوش داشت که زیر آن قبای سفیدی میپوشید میرزا تقیخان امیر نظام او را وادار کرد که تبدیل لباس نماید و میگفت من از این لباس که میپوشی خوشم نمی آید سلیمان خان از این ببعد بجای عمامه مانند پدرش کلاه بر سر نهاد و لکن با اصرار زیاد

میرزا تقی خان از قبول منصب در دربار امتناع ورزید سلیمان خان در نزد مردم و امراء دربار احترام بسیار داشت با آنکه در واقعه شهدای سبعة طهران در پایتخت بود کسی را یارای آن نبود که او را اذیتی نماید و آزاری برساند بعد از شهادت حضرت باب به تبریز رفت و مقصودش آن بود که مولای خود را از چنگ اعدا مستخلص سازد و لکن دیر رسید احدی را جرأت نبود که نسبت باو تعرض نماید و دستی بگشاید امیر نظام با آنکه میدانست سلیمان خان از فدائیان باب است با اینهمه تجاهر مینمود و نسبت باو و پدرش اهانتی روا نمیداشت بعد از شهادت ملا زین العابدین یزدی چنین شهرت یافت که حکومت در نظر دارد طاهره و سید حسین کاتب

یزدی را که در حبس هستند رها سازد و معروف بود که بعد از شهادت باب خوف و اضطراب سرپای امیر کبیر را فرا گرفته و از کرده پشیمان شده و چون وفات خود را نزدیک دید گفته است که من هر چند برای مصلحت حکومت و حفظ سیاست دولت بقتل سید باب و اصحابش اقدام نمودم

ص ۵۶۷

و لکن این عمل ناشی از سوء تدبیر بود و من اینک باشتباه خود اقرار دارم من میتوانستم غوغاء مردم را که بر علیه سید باب بود مرتفع نمایم و تسکین دهم و لکن از سوء تدبیر موفق نشدم با آنکه حفظ باب و اصحابش برای مصالح مملکت بی اندازه مفید بود امیر کبیر بسزای عمل خود رسید. جانشینش میرزا آقاخان نوری برای حفظ مقام خویش در اول میخواست میانۀ اصحاب باب و دولت صلح و آشتی برقرار سازد و لکن واقعه تیر اندازی بشاه مانع مقصود او شد و پایتخت را دچار اضطراب شدیدی نمود حضرت غضن اعظم که در آن تاریخ طفلی هشت ساله بوده‌اند مشاهدات خود را برای من چنین حکایت کردند فرمودند:

" در آن زمان ترس و بیم ساکنین طهران را احاطه کرده بود و محلاً توقف ما در خانه عموی ما میرزا اسمعیل بود هر وقت میخواستیم از خانه بیرون بیایم بمحض اینکه پایم بکوچه میرسید بچه های کوچه گرد فریاد می زدند (بابی ، بابی) من هم ملاحظه میکردم و کمتر بیرون میرفتم روزی از بازار بخانه برگشتم جمعی اطفال ولگرد مرا تعقیب کردند و زبان بدشنام گشوده و آجر بجانب من پرتاب مینمودند مصلحت دیدم آنها را بترسانم تا سالم بمنزل برسم همانطور که میرفتم برگشته بآنها حمله ور شدم و با کمال شجاعت و استقامت آنها را تعقیب کردم همه آنها ترسیدند و رو بفرار نهادند و چون دور شدند شنیدم بیکدیگر میگفتند زود فرار کنید که این بابی کوچک آلان میاید و همه ما را بقتل میرساند وقتیکه فرار کردند من بمنزل برگشتم شخصی که تماشای این حال میکرد با کمال تعجب بمن گفت آفرین بر شجاعت تو من هرگز طفلی بسن و سال تو با این شجاعت ندیده‌ام از آن بعد هیچ کس جرأت نمیکرد نسبت بمن جسارتی نماید."

از جمله اشخاصی که در آن ایام گرفتار شد و بشهادت رسید حاجی سلیمان خان سابق الذکر است شرح شهادت او را من شخصاً تحقیق کرده‌ام

ص ۵۶۸

و بطوریکه از جناب کلیم شنیدم در این اوراق مینگارم جناب کلیم فرمود من در روز شهادت حاجی سلیمان خان در طهران در مجلسی بودم میرزا عبدالمجید و جمعی از اعیان طهران نیز حضور داشتند حاجی ملاً محمود نظام العلماء در آن مجلس رو بکلانتر کرده گفت داستان قتل سلیمان خان را بیان کن کلانتر اشاره بمیرزا تقی کدخدا کرده گفت این شخص سلیمان خان را از محبس تا مقتلش برده حاضرین از میرزا تقی درخواست کردند که واقعه را بیان کند میرزا تقی گفت حکومت بمن امر کرده بود که (۹) نه عدد شمع تهیه کرده و نه محل بدن سلیمان خان را سوراخ کرده در هر سوراخی شمعی فرو برم ناصرالدین شاه بحاجب اللّو گفته بود که درباره اتهام سلیمان خان تحقیق کامل نماید و پس از اقرار او را وادار کند که از محبت باب تبرّی نماید و در صورت امتناع او را بنحویکه خودش میخواهد بقتل برساند سلیمان خان گفته بود مرا شمع آجین کنید و با طبل و نی در بازار بگردانید و آخر کار بدن مرا شقه کنید همین عمل درباره او مجرا شد و هر نیمه از بدن او را بطرفی از دروازه نوآویختند میرزا تقی گفت چون شمعها را آوردیم و خواستیم در بدن او فرو بریم میر غضب در وقت سوراخ کردن بدنش دستش میلرزید سلیمان خان کارد را از دست میر غضب گرفته بدن خود فرو برد و سوراخ کرد و بمیر غضب گفت چرا دست می لرزد اینطور بدن مرا سوراخ کن من ترسیدم سلیمان خان بمأمورین و فرّاشان حمله کند اشاره کردم تا دستهای او را از عقب ببندند سلیمانخان گفت هر جا را من اشاره کردم سوراخ کنید با اشاره سلیمان خان دو شمع در سینه او دو تا روی دوشهایش و یکی در زیر گردن و چهار تا در پشتش روشن کردند صدای هیاهوی مردم و ریختن خون از زخمها او را مضطرب نساخت با کمال شجاعت و استقامت باطراف نظر میکرد چون کار شمع آجین تمام شد سلیمان خان از جا برخاست با قامتی راست مانند سرو خرامان براه افتاد از

میان صفوف جمعیت میگذشت هر چند قدم میایستاد و بمردم میگفت شکر خدا را که بآرزوی دل و جان رسیدم و تاج شهادت بر سر نهادم ببینید محبت باب چه آتشی در دل من افروخته و دست قدرت او چگونه فدائیان خود را بمیدان جانبازی میفرستد یکی از شمع ها که نزدیک بود تمام شود نظر سلیمان خان را جلب کرد بصدای بلند گفت آنکه این آتش را در قلب من افروخته کاش اینجا حاضر بود و مرا میدید.

آنکه دائم هوس سوختن ما میکرد کاش میآمد و از دور تماشا میکرد خیال نکنید من از باده اینجهانی مست شده ام محبت محبوب بیهمتای سراپای مرا گرفته روح مرا تسخیر نموده و این توانائی و قدرت را بمن عطا کرده که جمیع سلاطین و ملوک آرزوی چنین موهبتی را دارند و بحال من غبطه میخورند گاهی هم با کمال خلوص و محبت از غلبه شوق فریاد میکشید و میگفت در دوران گذشته حضرت ابراهیم خلیل را وقتی با آتش افکندند از خداوند درخواست نمود که آلام و مصائب او را تخفیف عطا کند و روح و قلبش را منتعش سازد این بود که از مکمن غیب این ندا را شنید "یا نَارُ کُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَيَّ اِبْرَاهِيْمَ" (قرآن ۲۱: ۷۰) و لکن این سلیمان از اعماق قلب سوزان خود فریاد میزند و میگوید "خدایا خدایا آتش محبت خود را پیوسته در قلب من مشتعل فرما تا سرا پای وجود من از شعله سوزان آن محترق گردد.

میرزا تقی گفت من نمیتوانم تمام سخنانی را که سلیمانخان گفت بگویم و تأثیر عجیب بیانات او را در مردم شرح دهم وقتیکه وارد بازار شد مرور نسیم بر اشتعال شمعها افزود یکی از آنها که رو بتمامی گذاشته بود شعله اش بزخم رسید و گوشت بدنش را سوزانید اشتعال عاشقانه سلیمانخان افزوده گشت و شمع را مخاطب ساخته گفت ای شمع سوزان بالاخره از کار فروماندی و تأثیر خود را از دست دادی دیگر شعله تو در من

تأثیر ندارد هر چه میتوانی بکوش زیرا من از زبان شعله‌های تو مزده ای
میشنوم و آوازی بگوشم میرسد که مرا بکوی محبوب میخواند و محبت
او را در قلبم زیاد میسازد.

سلیمان خان در میان جمع میرفت و مانند سردار فاتحی در بین قشون
خود راه میپیمود بدن مشتعل او مانند چراغی تابان در ظلمتی بی‌پایان
نور افشانی مینمود و چون بمقتل رسید مردم را مخاطب ساخته گفت همه
میدانید که این سلیمان دارای حشمتی بی‌پایان بود فکر نمیکنید برای چه
از آنهمه نعمت و جلال دست کشید و به مشهد فدا میشتابد؟ این نیست
مگر از محبت محبوب بی‌همتا آنگاه رو بامزاده حسن کرد و کلماتی چند
بعربی گفت که معنی آنرا ندانستم بعد بمیر غضب اشاره کرد که بمأموریت
خود مشغول باش میر غضب بدن او را شقه میکرد و او تا جان در بدن داشت
بمدح و ثنای محبوب خود ناطق بود حکایت میرزا تقی در حاضرین اثری
عجیب نمود محمود نظام العلماء را از شنیدن این قصه لرزه بر اندام افتاد و

ص ۵۷۱

بی‌اختیار گفت "چه امر عجیبی!" و بدون آنکه کلمه ای دیگر بر زبان راند
برخاست و از مجلس بیرون رفت.

و از جمله نفوسی که در این سال بشهادت کبری فائز شد زنی دلیر و
پر شجاعت است که در امر مبارک بطاهره معروف است قسمتی از شرح
حال او از قبل نگاشته شد در سال واقعه شهدای سبعة طهران جناب طاهره
گرفتار گردید و در منزل کلانتر محبوس بود زنهای اعیان طهران اغلب
بدیدن او آمده و از محضرش استفاده مینمودند همگی شیفته او بودند تا
زمانیکه شهادت طاهره واقع شد طاهره در منزل کلانتر بود من داستان
شهادت او را بطوریکه زوجه محمود خان کلانتر برای بعضی از دوستان خود
نقل کرده در این اوراق مینگارم.

(یکشب از اوقاتی که طاهره در منزل ما بود مرا بنزد خود احضار
کرده چون بخدمتش شتافتم دیدم خود را کاملاً آرایش کرده و لباسی از
ابریشم سفید در بر نموده اطاق خود را با عطرهاى ممتاز معطر کرده این

منظره مرا متعجب ساخت طاهره بمن فرمود من خود را برای ملاقات
محبوبم حاضر کردم و شما از زحمت من خلاص خواهید شد وقتیکه این را
شنیدم لرزیدم و از ترس پیش آمد جدائی از او بگریه افتادم با صدای
اطمینان بخشی بمن گفت گریه نکن من میخواهم چند تقاضا از تو بکنم
زیرا ساعتی که برای شهادت من مقرر شده نزدیک است از تو تمنا دارم
پسرت را با من بفرستی که در منظره جان دادن من حاضر باشد و
مخصوصاً باو بسپار که مراقب باشد اشخاصی که مرا شهید میکنند لباس
مرا از بدن من بیرون نیاورند تقاضای دیگر دارم باو بگوئید که بدن مرا
بعد از قتل بگوید در میان چاهی بیندازند و آنرا با خاک و سنگ انباشته
سازند سه روز بعد از قتل من زنی بنزد تو میآید این بسته را که اینک
بتو میدهم باو بسپار رجای دیگر من از تو اینست که از این ساعت ببعد
کسی را نگذاری وارد اطاق من بشود تا وقتیکه ساعت مرگ من برسد
هیچ کس را نگذار که توجه مرا از بین ببرد و حواس مرا پریشان کند من
بنماز مشغول خواهم شد و نیت روزه دارم و تا بحضور محبوب خود برسم
روزه خود را نخواهم گشود آنگاه مرا امر کرد در اطاق را بروی او قفل نمایم
و بمن گفت در ساعت مفارقت در را خواهم کوبید و از تو تمنا دارم که خبر
شهادت خود را که بتو داده‌ام از همه کس پنهان داری تا زمانیکه دشمنان
من خودشان آنرا انتشار دهند. من در اطاق را قفل کردم و باطاق خود
برگشتم محزون و غمگین در بستر خود دراز کشیدم خواب از چشمم فرار
کرد فکر نزدیک بودن شهادت او در قلب من میگذشت با خدا مناجات
میکردم و در حق او دعا میکردم.

آن شب و روز چند مرتبه از جا برخاستم و آهسته بدر اطاق او رفتم
و با کمال سکوت پشت در ایستادم مقصودم این بود راز و نیاز او را بشنوم
طاهره با نغمه شیرینی براز و نیاز با محبوب خود مشغول بود. باری

چهار ساعت بعد از غروب آفتاب شنیدم در را میزنند با عجله نزد پسر خود رفتم و درخواست‌های طاهره را باو گفتم او انجام آنرا بعهدہ گرفت از قضا شوهر من در خانه نبود پسر من در را باز کرد و گفت فرآشهای عزیزخان سردار برای بردن طاهره آمده‌اند این خبر مرا بلرزہ در آورد بطرف اطاق طاهره رفتم و با دست لرزانی قفل را از در اطاق باز کردم دیدم طاهره چادر بسر کرده و برای بیرون آمدن از اطاق مهیا است وقتی که من وارد اطاق شدم دیدم در میان اطاق قدم میزند بمحض اینکه مرا دید بطرف من آمد مرا بوسید و صندوقچه خود را با کلید دان در دست من گذاشته بمن گفت: " این صندوقچه را برسرم یادگار بتو میدهم هر وقت او را باز کردی و اشیائیکه در آن هست دیدی مرا بخاطر بیاور".

بعد از آن با من خدا حافظی کرد و با پسر من روان شد کم کم از چشم من محو گردید چه حالی در آن موقع داشتم خدا میداند طاهره براسبی که سردار فرستاده بود سوار شد و با پسر من و سایر فرآشها رفتند سه ساعت طول کشید تا پسر من آمد اشک از چشمش میریخت و لعنت و نفرین بسردار و فرآشهای او میفرستاد او را پهلوی خود نشاندم و شرح قضیه را از او پرسیدم گفت مادر آنچه را بچشم دیدم نمی توانم شرح دهم همین قدر میدانم ما از اینجا رفتیم بیابان ایلخانی که بیرون شهر است در آنجا سردار و نوکر و سربازانش را دیدم که در نهایت مستی بلهلو و لعب مشغولند و صدای قهقهه و خنده آنها بلند است وقتی که بدرج باغ رسیدیم حضرت طاهره پیاده شده بمن فرمود من نمیخواهم با سردار رو برو شوم تو واسطه بین من و سردار باش از قراری که می بینم آنها میخواهند مرا خفه کنند چندی قبل برای همین مقصد و چنین وقتی دستمال ابریشمی تهیه کرده‌ام، آنرا بتو میدهم و رجا دارم بروی و آن مست مدهوش را راضی کنی که مرا با این دستمال خفه کند. من نزد سردار رفتم دیدم در نهایت

ص ۵۷۴

درجه مستی است چون مرا دید فریاد کشید خوشی ما را از بین ببر و عیش ما را مکدر مساز برو بگو آن زن بدبخت را ببرند خفه کنند و در میان

چاه بیندازند. من از شنیدن این سخن و صدور این فرمان حیرت کردم و دیدم دیگر جای گفتگو نیست لذا نزد دو نفر از نوکرهای سردار که با آنها آشنا بودم رفتم و دستمال طاهره را بآنها دادم آن دو نفر مطابق میل طاهره رفتار کردند همان دستمال را دور گردنش پیچیدند و او را خفه کردند فوراً نزد باغبان رفتم و برای دفن جسد طاهره محلی از او خواستم گفت چاهی تازه کنده‌ایم و هنوز تمام نشده و برای این منظور خوبست فوراً با کمک دیگران جسد طاهره را در آن چاه افکنیم و آنرا همانطور که گفته بود با خاک و سنگ انباشتیم. سپس آن جمع متفرق و پراکنده شدند و رمس مطهر نفس مقدسی را که مملکت آنان را بنورانیت جاودانی سرافراز کرده بود در زیر خاک و سنگ گذاشته رفتند.

ص ۵۷۵

من از شنیدن آن واقعه که پسرم برایم نقل کرد گریان شدم و از شدت تأثر بیهوش روی زمین افتادم چون بیهوش آمدم دیدم پسرم هم مانند من متأثر است و در بستر خود افتاده گریه میکند و چون مرا بشدت متأثر دید گفت گریه نکن اگر پدرم گریه ترا ببیند ممکنست برای حفظ مقام و رتبه خود ما را ترک کند و قطع رابطه نماید و در نزد شاه مرا و تو را متهم کند و گرفتار دشمن خونخوار شویم و شاه باعدام ما فرمان دهد مادام که ما بابی نیستیم و بامر باب ایمان نداریم چرا خود را بهلاکت و مصیبت بیندازیم فقط من و تو باید سعی کنیم که هر کس از طاهره بدگویی کرد دفاع کنیم و محبت او را در قلب خود مستور داریم. سخنان پسرم سبب شد که هیجان قلبم تسکین یافت آنگاه جعبه ای را که حضرت طاهره بمن داده بود باز کردم در میان آن شیشه عطرقوچکی یافتم و در پهلوی آن تسیحی و گردن بندی از مرجان و سه عدد انگشتری از فیروزه و عقیق و یاقوت بود. سه روز بعد از این واقعه زنی آمده امانت طاهره را از من گرفت و

ص ۵۷۶

من پیش از آن او را ندیده بودم و بعد از آنهم دیگر او را ندیدم. حضرت

طاهره وقتی شهید شدند ۳۶ سال داشتند.) انتهی

اسم طاهره فاطمه بوده است که پدر و مادرش او را باین اسم میخواندند و کنیه او امّ السّلمه و لقبش زکیّه بوده است ولادت حضرت طاهره در ۱۲۳۳ هجری واقع شد که سال تولّد حضرت بهاءالله است این بود مختصری از تاریخ شهادت حضرت طاهره شاید مورّخین آینده تاریخ حیات او را تمام و کامل تحقیق کرده بنگارند و خدماتی را که در راه آزادی هموطنان خود نموده شرح دهند بر عهده مؤمنین آینده است که رفتار او را سرمشق خود قرار دهند و بجمع آثار و نوشتجاتش پردازند و اسم او را برای ابد زنده و مشهور قرار دهند.

از جمله اشخاصی که در این سال بشهادت رسید سیّد حسین یزدی کاتب وحی بود که در حبس ماه کو و چهریق در حضور مبارک بود اطلاعات او درباره تعالیم و اسرار امر باب زیاد بود حضرت اعلی در توقیع یحیی ازل او را مأمور فرمودند که از سیّد حسین کاتب که حامل جواهر علم الهی است آنچه را نمیداند پرسد کاتب وحی که در روز شهادت حضرت اعلی از جام شهادت بی نصیب شد پیوسته منتظر بود که روزی جان خود را در راه محبوب فدا نماید در این سال در طهران گرفتار شد و مدّتی در سیاه چال باقی ماند حضرت بهاءالله هر ماه برای او ما یحتاج و مصارف لازمه را میفرستادند تا روز شهادتش رسید من کیفیت شهادت او را نمیخواهم بتفصیل ذکر کنم مختصراً میگویم که عزیزخان سردار قاتل حضرت طاهره کاتب وحی باب را نیز بشهادت رسانید.

در خصوص سایر اشخاصی که با حضرت بهاءالله در سیاه چال محبوس بودند مطالب ذیل را از حضرت بهاءالله شنیدم فرمودند:
نفوسی که در آن سال در آن سامان بشهادت رسیدند با من در سیاه

ص ۵۷۷

چال محبوس بودند هوای آن زندان بی اندازه متعفن و سنگین و زمینش مرطوب و کثیف و مملوّ از حشرات موزیّه و فضایش تاریک و نور آفتاب را بهیچ وجه در آن راهی نبود جمیع ما را در یک محلّ محبوس نمودند پای ما

در زنجیر و گردن ما در اغلال بود ما در دو صف رو بروی هم نشسته بودیم نزدیک طلوع فجر در هر شب ذکر می‌گفتیم که بصدای بلند میخواندند صف اول می‌گفتند قُلِ اللَّهُ يَكْفِي مِنْ كُلِّ شَيْءٍ صَفِ دِيْغَرِ جَوَابِ مِيْدَادَنْدَ وَ عَلَيَّ اللَّهُ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ (قرآن ۱۴: ۱۶) زندان بقصر شاه نزدیک بود صدای اذکار مؤمنین بگوش ناصر الدین شاه میرسید و با وحشت می‌پرسید این صدا چیست و از کیست؟ می‌گفتند صدای ذکر بایان است که در سیاه چال محبوسند روزی از طرف ناصر الدین شاه مقدار زیادی کباب گوشت گوسفند برای زندانیان آوردند همه منتظر اجازه ما بودند ما اظهار داشتیم که اصحاب دست بآن نیالایند همه اطاعت کردند بجز سید حسین قمی که از آن کباب تناول نمود زندانبانان از این قضیه خوشحال شدند زیرا پس از آنکه ما رد کردیم آنها آنرا تناول نمودند هر روز فرآشان می‌آمدند و یکی دو تن از اصحاب را با اسم و رسم صدا زده بمیدان

ص ۵۷۸

شهادتش میخواندند چون زنجیر از گردنشان بر میداشتند با نهایت فرح نزد ما می‌آمدند ما آنها را بنعمای الهی در عالم ملکوت مستبشر میساختیم آنگاه با سایر اصحاب بترتیب معانقه و وداع نموده بمیدان فدا میشتافتند فرآشان شرح جانبازی هر یک را برای ما نقل میکردند همه مسرور بودند و زبان بشکرانه می‌گشودند مصائب زندان هیچ یک را از روحانیت باز نمیداشت شبی نزدیک فجر بیدار شدیم عبد الوهّاب شیرازی که از کاظمین برای ملاقات ما بطهران آمده بود و در سیاهچال گرفتار شده بود و با ما در یک زنجیر بود بیدار شد و گفت خوابی دیدم که در فضای نورانی لایتناهی با کمال نشاط و راحتی بهر طرف که می‌خواهم پرواز میکنم گفتم تعبیرش آنست که امروز ترا بشهادت میرسانند باید صابر و ثابت باشی خیلی خوشحال شد چند ساعت بعد میرغضب آمده زنجیر از گردنش برداشت عبد الوهّاب با جمیع احباب وداع نمود بعد نزد ما آمده ما را سخت در آغوش گرفت و بقلب خود فشرد بهیچ وجه آثار اضطرابی در او نبود ما او را بصبر و شجاعت سفارش کردیم بمیدان فدا رفت بعداً جلاد

شرح شهادت و جلادت او را برای ما نقل کرد خدا را شکر کردیم که اصحاب

ص ۵۷۹

باب چنان جانبازی میکنند که حتی زبان جلاد هم بشنای آنها ناطق است
مادر ناصر الدین شاه را آتش بغض و کینه با وجود کشته شدن اینهمه نفوس
بیگناه فرو ننشست دائماً گریه میکرد و فریاد میزد و رؤسای دربار را
عتاب و خطاب مینمود که بروید بهاء الله را بقتل برسانید محرک اصلی و
سبب واقعی در قضیه پسر بهاء الله است سایرین آلت هستند دشمن

ص ۵۸۰

حقیقی پسر اوست تا او را نکشید قلب من آرام نمیگیرد و مملکت هم
آرام نمیشود.

مادر شاه با آنهمه اقدامات بالاخره آرزوی خود را بگور برد حضرت
بهاء الله از حبس بیرون آمدند و از قعر چاه باوج ماه رسیدند مأمورین
حکومتی در آن ایام در جستجوی اتباع باب بودند عباس نوکر سلیمان خان
را که جوانی مؤمن و با شجاعت بود مجبور کردند و بوعده و وعید وادارش
ساختند تا با فرآشان حکومتی در کوچه و بازار طهران گردش کند و اتباع
باب را بآنها معرفی نماید عباس که خود را مجبور دید بجای بابیان سایر
نفوس را معرفی مینمود مأمورین آن بیچاره ها را میگرفتند نزد حکومت
میردند و چون مؤمن نبودند از امر تبری مینمودند و بعد از پرداختن
مبلغی برسم جریمه مرتخص میشدند رفته رفته کار بجائی رسید که
مأمورین هر صاحب ثروت و مکتبی را میدیدند عباس را وادار میکردند تا
او را بابی معرفی نماید و اگر عباس امتناع میورزید او را مجبور
میساختند و باین وسیله مبلغ بسیاری از یار و اغیار میگرفتند .

چون مادر شاه در قتل حضرت بهاء الله اصرار داشت چندین مرتبه
عباس را بسياه چال بردند و در مقابل حضرت بهاء الله حاضر ساختند تا
اگر او را در زمره بابیان دیده اظهار نماید در هر مرتبه عباس که بحضور
مبارک میرسید دقیقه ای چند بصورت حضرت بهاء الله نگاه میکرد و بعد

میگفت من او را تا کنون ندیده و نمیشناسم چون از این راه هم بدخواهان بمقصد نرسیدند خواستند بوسیله زهر حضرت را بقتل رسانند چند مرتبه در شام و ناهاریکه از منزل حضرت بهاءالله برای حضرتش میآوردند مأمورین زندان زهر ریختند ولی بمقصد نرسیدند زیرا زهر حضرت بهاءالله را هلاک نساخت نهایت سبب افسردگی و ضعف جسم هیکل مبارک گردید. چون از اضرار بهاءالله مأیوس شدند برای تحصیل رضایت مادر شاه در

ص ۵۸۱

صدد برآمدند شیخ علی عظیم را مسبب اصلی خیانت بشاه معرفی کنند و باین بهانه او را بقتل رسانیدند و با عذابی شدید شهید کردند. قنسول روس که از دور و نزدیک مراقب احوال بود و از گرفتاری حضرت بهاءالله خبر داشت پیغامی شدید بصدر اعظم فرستاد و از او خواست که با حضور نماینده قنسول روس و حکومت ایران تحقیقات کامل درباره حضرت بهاءالله بعمل آید و شرح اقدامات و سؤال و جوابها که بوسیله نمایندگان بعمل میآید در ورقه ای نگاشته شود و حکم نهائی درباره آن محبوس بزرگوار اظهار گردد صدر اعظم بنماینده قنسول وعده داد و گفت در آتیۀ نزدیکی باین کار اقدام خواهد کرد و آنگاه وقتی معین نمود که نماینده قنسول روس با حاجب الدوله و نماینده دولت بسپاه چال بروند مقدمه جناب عظیم را طلب داشتند و از محرک اصلی و رئیس واقعی سؤال کردند جناب عظیم گفتند رئیس بایه همان سید باب بود که او را در تبریز مصلوب ساختید من خودم این خیال را مدتهاست در سر داشتم که انتقام باب را بگیرم محرک اصلی خود من هستم اما صادق تبریزی که شاه را از اسب کشید شاگرد شیرینی فروشی بیش نبود که شیرینی میساخت و

ص ۵۸۲

میفروخت و دو سال بود که نوکر من بود و خواست که انتقام مولای خود را بگیرد ولی موفق نشد چون این اقرار را از عظیم شنیدند نماینده قنسول و نماینده حکومت اقرار او را نوشته بمیرزا آقاخان خبر دادند و در نتیجه

حضرت بهاء الله از حبس خلاص شدند و جناب عظیم را به علما تسلیمش کردند همه فتوای قتل دادند مگر میرزا ابوالقاسم امام جمعه که در فتوی تردید داشت چون ماه محرم نزدیک بود حاجب الدوله به علما پیغام داد که در قتل جناب عظیم تسریع نمایند روزی علما با امام جمعه بنا بدعوت حاجب الدوله حاضر شدند عظیم را نیز حاضر کردند امام جمعه در فتوی همچنان تردید داشت ولی حاجب الدوله بحیله و نیرنگ فتوای قتل عظیم را گرفت ابتدا سیدی شیر با عصائی که در دست داشت بمغز جناب عظیم نواخت مردم از اطراف هجوم کرده آجر و سنگ باو پرتاب مینمودند و سب و لعنش میفرستادند تا عاقبت با خنجر و شمشیر بدنش را پاره پاره ساختند بعد از این واقعه حضرت بهاء الله از تهمت تبرئه شدند و از حبس خلاصی یافتند.

از جمله نفوسی که در این واقعه بشهادت رسیدند حاجی میرزا جانی

ص ۵۸۳

کاشانی معروف به (پریا) بود چون وزیر میل نداشت که او اعدام شود و بقتل رسد مأمورین او را سرّاً بقتل رسانیدند ناصر الدین شاه جمیع دارائی و مستملکات حضرت بهاء الله را در مازندران تصرف کرد و عده ای از مؤمنین در هر نقطه و دیار دچار اشرار گشتند از جمله در نور مازندران دو نفر از اصحاب باوفا یکی محمد تقی خان و دیگری عبد الوهاب در این ضمن بشهادت رسیدند تمامی بدخواهان و اقدامات مفسدانه دشمنان نسبت بحضرت بهاء الله پس از آنکه از حبس خلاص شدند سبب شد که غضب شاه را تحریک نماید بدخواهان از نادانی میرزا یحیی استفاده کرده و آن نادان بامید رسیدن بمنصب و مقامی با بدخواهان همراه شد و اخبار دهشتناکی بهممدستی او از حضرت بهاء الله بشاه میدادند.

ناصر الدین شاه از وزیر کبیر بشدت مؤاخذه کرد که چرا تا این حد در حصول امنیت مملکت تکاهل میکنید و ریشه فساد را قطع نمیکنید صدر اعظم از این تویخ متأثر شده تصمیم گرفت که آنچه را شاه باو امر نماید مجری دارد شاه فرمود فوراً لشکری جرّار باقلیم نور اعزام سازد و

اساس نامنی را بر اندازد ناچار بریاست علی خان شاهسون سربازان شاهسون را بقریه تکر فرستاد و ریاست را پسر عمّش میرزا ابوطالب واگذار کرد که با برادر حضرت بهاءالله یعنی میرزا حسن که از مادر با حضرت بهاءالله جدا بودند نسبت داشت و باو نصیحت کرد که با اهالی تکر با محبت رفتار کند و مبادا خواهر خود و میرزا حسن شوهر خواهرش را گرفتار اذیت نماید و برای احتیاط حسین علی خان را محرمانه مراقب اعمال میرزا ابوطالب نمود که او را از تعرض و تطاول ممانعت نماید میرزا ابوطالب چون بتاخر رسید برخلاف نصایح وزیر فرمان غارت عمومی داد ممانعت حسین علی خان و میرزا حسن شوهر خواهر میرزا ابوطالب مفید نیفتاد. میرزا ابوطالب میگفت شاه مرا امر کرده جمیع

ص ۵۸۴

مردان را مقتول و زنان را اسیر و آبادی را با خاک یکسان کنم فقط زنهایی که بخانه میرزا حسن پناه میبرند محفوظند. خلاصه مردم تکر هر چه داشتند گذاشتند و بکوه و دشت گریختند میرزا ابوطالب امر بتاراج داد مسکن حضرت بهاءالله را خراب کرد و سقف بیت را فرو ریختند و هر چه از نفائس و اثاث موجود بود بیغما بردند و آنچه را نمیتوانستند ببرند شکسته و ضایع ساختند. پس از آن بغارت خانه‌های مردم پرداخته و پس از تاراج همه را آتش زده و با خاک یکسان نمودند و چون میرزا ابوطالب دیگر کسی را نیافت که اسیر سازد بجستجو در اطراف پرداخت و جمعی از شبانان و

ص ۵۸۵

پیرمردان را که تاب فرار نداشتند دستگیر ساخت و بعضی را با گلوله بقتل رسانید و ضمناً بجستجوی دیگران مشغول بود. مأمورین در بین جستجو در دامنه کوه بکنار گودال آبی از دور برق اسلحه دیدند و در آن طرف گودال آب دو نفر را خفته یافتند گلوله بطرف آنها انداختند اولی که عبد الوهاب بود فوراً جان سپرد و دومی که محمد تقی خان بود مجروح شد میرزا ابوطالب امر کرد جراحات او را مرهم نهند تا او را بطهران ببرد و

گرفتار کردن چنان سوار دلیری را سبب افتخار خود سازد ولی باین مقصود نرسید زیرا بعد از دو روز محمد تقی خان وفات یافت بقیه جماعت اسرا را که معدودی بودند در سیاه چال طهران بردند و بزنجیر بستند ملاً علی بابا که از نفوس مقدسه بود با سایرین در سیاه چال صعود کرد. سال بعد میرزا ابو طالب گرفتار طاعون شد او را بشمیران بردند همه خویشان و یاران از او دور شدند فقط میرزا حسن از او تفقد مینمود و با آنکه در غارت نور از میرزا ابوطالب سختی و فشار و تکبر بسیار دیده بود زخمهای او را مرهم مینهاد. روزی صدر اعظم بدیدن او آمد و او را تنها و بی پرستار دید و فقط میرزا حسن در بالینش بود میرزا ابو طالب با کمال حسرت و افسوس آرزوهای خود را بگور برد.

دامنه فتنه طهران و مازندران بسر تا سرایران و مخصوصاً در یزد و نیریز آتش فتنه بالا گرفت مأمورین حکومت برای تحصیل رضایت شاه و بدست آوردن غنا و ثروت هر کس را میدیدند ببابی متهم میساختند و از او جریمه و تاوان زیاد میگرفتند. اما قضیه نیریز و فتنه و آشوب آنسامان از همه جا شدیدتر بود. جوانی در نیریز بود موسوم بمیرزا علی نسبت بفقرا و مساکین و بازماندگان شهدای نیریز از دروه حضرت وحید بی اندازه تفقد مینمود و حتی شبهای تار طعام و غذا بدوش خود گرفته برای فقرای احباً میبرد. جمعی دور او گرد آمده و برای انتقام گرفتن از

ص ۵۸۶

زین العابدین خان که هنوز در نیریز بود همت گماشتند و بمعیت میرزا علی که لقب سردار باو داده بودند در حمام بزین العابدین تاختند و کارش را ساختند. زوجه زین العابدین بمیرزا نعیم که در شیراز بود و بتازگی حکومت نیریز را باو داده بودند متوسل شد و وعده داد که اگر انتقام شوهر مرا بگیری آنچه از جواهر و نفائس و املاک دارم بتو میدهم میرزا نعیم بنیریز آمد و جمیع را دستگیر نمود و عده ای را مقتول ساخت شرح واقعه را بواسطه وزیر اعظم بشاه نگاشت شاه او را طرف عنایت قرار داد و فرمان کرد تا محبوسین را بطهران بفرستد. من نمیخواهم تمام وقایع را شرح دهم

خوانندگانرا بمطالعه تاریخ میرزا شفیع نیریزی توصیه مینمایم.

ص ۵۸۷

صد و هشت نفر اسیر و همین قدرها هم مجروح بودند و از این جمله بطهران نرسید مگر ۲۸ نفر که ۱۵ نفر آنها را بمحض ورود به طهران اعدام نمودند و بقیه را در حبس انداختند و بعد از دو سال عده قلیلی از آنها که از حبس خارج شدند عازم وطن خود شده آنها هم باستثنای چند نفر در بین راه وفات یافتند. طهماسب میرزا در شیراز عده ای را شهید کرد و ۲۰۰ نفر از آن مؤمنین را سر برید و آنها را بر نیزه کرده بطهران فرستاد چون بآباد رسدند بامر شاه سرها را در آنجا دفن کردند ۶۰۰ نفر از زنها را گرفته بودند ۳۰۰ نفر آنها را در نیریز گذاشتند و ۳۰۰ نفر را دو تا دو تا بر مرکبهای برهنه سوار کرده بشیراز بردند در آنجا بعضی مردند و بعضی قبل از خلاصی بعداب شدید گرفتار شدند تا جان سپردند قلم از نگارش این وقایع عاجز است.

بعد از مصیبت های بسیار و اقرار عظیم در نزد ارباب دولت ثابت شد که حضرت بهاء الله را در واقعه شاه بهیچ وجه دخالتی نبود. وزیر اعظم میرزا آقا خان نماینده خود حاجی علی را بسیاه چال فرستاد تا حضرت بهاء الله را مستخلص سازد و بیگناهی آن حضرت را اعلام نماید. حاجی علی چون وارد سیاه چال شد از مشاهده حال حضرت بهاء الله بگریه آمد زیرا آن حضرت را دید که زنجیر بر پا و میخ زنجیرها را بزمین کوبیده اند گوشتهای گردن حضرت در زیر زنجیر مجروح و در آن هوای متعفن بسختی نفس میکشیدند. چون چنین دید فریاد برآورد خدا لعنت کند میرزا آقا خان را هرگز خیال نمیکردم که بچنین ظلمی اقدام کند و بیگناهی را باین نحو بیازارد حاجی علی عبای خود را از دوش برداشت و از حضرت بهاء الله خواهش کرد که آنرا بپوشد و بمحض وزیر شتابند حضرت بهاء الله قبول فرمودند و با لباس زندانیان نزد وزیر رفتند. صدر اعظم چون حضرت بهاء الله را دید گفت اگر نصیحت مرا قبول میکردید و دست از

محبت باب بر میداشتید باین روز نمی افتادید. حضرت بهاء الله فرمودند اگر تو هم نصیحت مرا میشنیدی مملکت را دچار این بدبختی و هرج و مرج نمیکردی. صدر اعظم را بیاد آمد از مذاکراتی که چندی قبل بین او و حضرت بهاء الله گذشته بود که از قبل نگاشتیم با شرمندگی زیاد پرسید اکنون نصیحت شما چیست تا مجری سازم فرمودند بجمیع بلاد فوراً اعلان کن که دست از ادیت و آزار پیروان باب بردارند وزیر اعظم قبول کرد و فوراً امر بصدور این فرمان نمود. حکومت ایران بعد از مشورت بحضرت

بهاء الله امر کرد که تا یکماه دیگر ایران را ترک نماید و ببغداد سفر کنند. قنسول روس چون این خبر شنید از حضرت بهاء الله تقاضا کرد که بروسیه بروند و دولت روس از آن حضرت پذیرائی خواهند نمود. حضرت بهاء الله قبول نفرمودند و توجه بعراق را ترجیح دادند و در روز اول ماه ربیع الثانی ۱۲۶۹ هجری ببغداد عزیمت فرمودند مأمورین دولت ایران و نمایندگان قنسول روس تا بغداد با حضرتش همراه بودند. فاصله این سفر با مراجعت از سفر اول که بکربلا فرموده بودند نه ماه بود افراد عائله مبارکه و حضرت غصن اعظم و آقای کلیم و ورقه علیا نیز همراه همکل مبارک بودند.